

ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ
Ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως

Ἀπόδοση εἰς τὴν νέα ἑλληνική: Ἀρχιμανδρίτης Δωρόθεος Πάπαρης

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Ὅτι ἀκατάληπτον τὸ θεῖον καὶ ὅτι οὐ δεῖ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἀγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν. «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ἐξηγήσατο». Ἄρρητον οὖν τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον. «Οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ». Καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον οὕτως οἶδε τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου οἶδε τὰ ἐν αὐτῷ. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην καὶ μακαρίαν φύσιν οὐδεὶς ἔγνω ποτὲ τὸν Θεόν, εἰ μὴ ὃ αὐτὸς ἀπεκάλυψεν, οὐκ ἀνθρώπων μόνον ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων καὶ αὐτῶν, φημί, τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφίμ. Οὐκ ἀφήκε μέντοι ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν παντελεῖ ἀγνωσίᾳ· πᾶσι γὰρ ἢ γινῶσις τοῦ εἶναι Θεὸν ὑπ' αὐτοῦ φυσικῶς ἐγκατέσπαρται. Καὶ αὕτη δὲ ἡ κτίσις καὶ ἡ ταύτης συνοχή τε καὶ κυβέρνησις, τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας ἀνακηρύττει φύσεως. Καὶ διὰ νόμου μὲν καὶ προφητῶν πρότερον, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ ἐφανέρωσε γινῶσιν. Πάντα τοίνυν τὰ παραδεδομένα ἡμῖν διὰ τε νόμου καὶ προφητῶν καὶ

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ὅτι τὸ θεῖο εἶναι ἀκατάληπτο καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ερευνᾶ κανεὶς καὶ νὰ περιεργάζεται αὐτὰ που δὲν μας ἔχουν παραδοθεῖ ἀπὸ τοὺς ἁγίους προφήτες καὶ ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστές. «Τὸν Θεὸ ποτὲ κανεὶς δὲν τον εἶδε. Ὁ μονογενὴς τοῦ Υἱός, που βρίσκεται μέσα στην ἀγκαλιά του Πατέρα του, αὐτὸς μας τον γνώρισε». Τὸ θεῖο λοιπὸν εἶναι ἄρρητο καὶ ἀκατάληπτο. «Διότι κανένας δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα παρά μόνον ὁ Υἱός· οὔτε τὸν Υἱὸ γνωρίζει κανεὶς παρά μόνον ὁ Πατέρας». Καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐπίσης γνωρίζει τὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπως τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου γνωρίζει τὰ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ μετὰ τὴν πρώτη ἐκείνη καὶ μακάρια φύση τοῦ ἁγίου Πνεύματος κανεὶς ποτὲ δὲν γνώρισε τὸ Θεό, παρά μόνον ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἀπέκλυψε· κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν τον γνώρισε οὔτε ἀπὸ τις ὑπερκόσμιες δυνάμεις, ἀκόμη, νομίζω, καὶ αὐτὰ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφείμ. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς δὲν μας ἀφήσε σε τέλεια ἀγνοία. Διότι ἡ γνώση τῆς υπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἔχει ἐκ φύσεως δοθεῖ σε ὅλους μας. Ἀκόμη καὶ ἡ ἴδια ἡ κτίσις καὶ ἡ συνοχή καὶ ἡ διακυβέρνησή της διακηρύσσει τὸ μεγαλεῖο τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ. Μας φανέρωσε, ὅσο εἶναι δυνατόν, τὴν γνώση τοῦ ἑαυτοῦ Του πρῶτα με τὸ νόμο καὶ τοὺς προφῆτες καὶ ἔπειτα με τὸν μονογενὴ Υἱὸ του, τὸν Κύριο καὶ Θεὸ μας, Σωτήρα Ἰησοῦ Χριστό. Ὅλα, λοιπὸν, που μας ἔχει παραδώσει ὁ

ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν δεχόμεθα καὶ
γινώσκομεν καὶ σέβομεν
οὐδὲν περαιτέρω τούτων ἐπιζητοῦντες·
ἀγαθὸς γὰρ ὢν ὁ Θεὸς
παντὸς ἀγαθοῦ παρεκτικὸς ἐστὶν οὐ φθόνῳ
οὐδὲ πάθει τινὶ
ὑποκείμενος· «μακρὰν γὰρ τῆς θείας
φύσεως φθόνος τῆς γε ἀπαθοῦς
καὶ μόνης ἀγαθῆς». Ὡς οὖν πάντα εἰδὼς καὶ
τὸ συμφέρον ἐκάστῳ
προμηθούμενος, ὅπερ συνέφερον ἡμῖν
γινῶναι ἀπεκάλυψε, ὅπερ δὲ
οὐκ ἐδυνάμεθα φέρειν, ἀπεσιώπησε. Ταῦτα
ἡμεῖς στέρξωμεν καὶ
ἐν αὐτοῖς μείνωμεν μὴ μεταίροντες ὄρια
αἰώνια, μηδὲ ὑπερβαίνοντες
τὴν θείαν παράδοσιν.

νόμος, οἱ προφῆτες, οἱ ἀπόστολοι
καὶ οἱ ευαγγελιστῆς τα ἀποδεχόμεστε, τα
γνωρίζουμε καὶ τα σεβόμεστε
καὶ δεν ζητάμε τίποτε περισσότερο ἀπ’
αυτά. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ
μας παρέχει ὅλα τα ἀγαθὰ. Δεν πέφτει οὔτε
σε ζήλεια οὔτε σε κάποιον ἄλλο
πάθος· διότι ὁ φθόνος εἶναι μακριὰ ἀπὸ τῆ
θείας φύση, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαθῆς
καὶ μόνη ἀγαθῆ. Ἐπειδὴ λοιπὸν γνωρίζει τα
πάντα καὶ προνοεῖ για το
συμφέρον του καθένα, ἀποκάλυψε σε μας
αυτό που μας συνέφερε να
γνωρίζουμε, ἐνῶ ἀποσιώπησε αὐτό που δεν
μπορούμε να καταλάβουμε. Ἀς
αρκεσθούμε καὶ μείνουμε σ’ αὐτά, χωρὶς να
μετακινούμε τα αἰώνια σύνορα
καὶ χωρὶς να παραβαίνουμε τὴ θεία
παράδοση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2. Περὶ ῥητῶν καὶ ἀρρήτων καὶ
γνωστῶν καὶ ἀγνώστων.
Χρὴ οὖν τὸν περὶ Θεοῦ λέγειν ἢ ἀκούειν
βουλόμενον σαφῶς εἰδέναί,
ὡς οὐδὲ πάντα ἄρρητα οὐδὲ πάντα ῥητά, τά
τε τῆς θεολογίας τά τε
τῆς οἰκονομίας· οὔτε μὴν πάντα ἄγνωστα,
οὔτε πάντα γνωστά·
ἕτερον δὲ ἐστὶ τὸ γνωστὸν καὶ ἕτερον τὸ
ῥητόν, ὡςπερ ἄλλο τὸ λαλεῖν
καὶ ἄλλο τὸ γινώσκειν. Πολλὰ τοίνυν τῶν
περὶ Θεοῦ ἀμυδρῶς
νοουμένων οὐ καιρίως ἐκφρασθῆναι
δύναται, ἀλλὰ τὰ καθ’ ἡμᾶς
ἀναγκαζόμεθα ἐπὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς λέγειν·
ὡςπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγομεν
ὑπνον καὶ ὄργην καὶ ἀμέλειαν χεῖράς τε καὶ
πόδας καὶ τὰ τοιαῦτα.
Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶ Θεὸς ἀναρχος,
ἀτελεύτητος, αἰώνιος τε καὶ αἴδιος,
ἄκτιστος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ἀπλοῦς,
ἀσύνθετος, ἀσώματος,
ἀόρατος, ἀναφῆς, ἀπερίγραπτος, ἄπειρος,

Γι’ αὐτά που εἶναι δυνατόν να λεχθῶν καὶ
γι’ αὐτά που εἶναι ἀρρητα, καὶ
για ὅσα μπορεῖ να εἶναι γνωστά καὶ ὅσα
ἀγνωστα.
Αὐτὸς που θέλει να ομιλεῖ ἢ ν’ ἀκούει για το
Θεὸ πρέπει να γνωρίζει καλὰ
ὅτι ὅσα αναφέρονται στο Θεὸ καθ’ εαυτὸν
καὶ ὅσα στο ἔργο τῆς οἰκονομίας Του,
οὔτε ὅλα ἀποσιωπῶνται οὔτε ὅλα λέγονται·
οὔτε ὅλα εἶναι ἀγνωστα οὔτε ὅλα
γνωστά. Καὶ ἄλλο εἶναι αὐτό που μπορεῖ να
γίνει γνωστό καὶ ἄλλο αὐτό που
μπορεῖ να λεχθεῖ, ὅπως ἄλλο εἶναι το να
ομιλεῖ κανεὶς καὶ ἄλλο το να γνωρίζει
κάτι. Πολλὰ λοιπὸν που ἀντιλαμβανόμεστε
ατελῶς με το νου για το Θεὸ
δεν μπορούμε να τα διατυπώσουμε
κατάλληλα, ἀλλὰ ἀναγκαζόμεστε με δικές
ἐκφράσεις να ομιλοῦμε γι’ αὐτά που εἶναι
πάνω ἀπὸ μας (θεία)· ἐτσι
ἀποδίδουμε στο Θεὸ ὑπνο, ὄργη, ἀμέλεια,
χέρια, πόδια καὶ τα ὅμοια.
Γνωρίζουμε καὶ ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι

ἀπερίληπτος, ἀκατάληπτος,
ἀπερινόητος, ἀγαθός, δίκαιος,
παντοδύναμος, πάντων κτισμάτων
δημιουργός, παντοκράτωρ, παντεπόπτης,
πάντων προνοητής,
ἐξουσιαστής, κριτής, καὶ γινώσκομεν καὶ
ὁμολογοῦμεν.
Καὶ ὅτι εἷς ἐστὶ Θεὸς, ἡγουν μία οὐσία, καὶ
ὅτι ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι
γνωρίζεται τε καὶ ἔστιν, Πατρί φημι καὶ Υἱῶ
καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι,
καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
Ἅγιον κατὰ πάντα ἐν εἰσι,
πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ
τῆς ἐκπορεύσεως·
καὶ ὅτι ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ
καὶ Θεὸς διὰ σπλάγχνα
ἐλέους αὐτοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν,
εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ
συνεργίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀσπόρως
συλληφθεὶς ἀφθόρως ἐκ τῆς
Ἁγίας Παρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας
γεγέννηται διὰ Πνεύματος
Ἁγίου καὶ ἄνθρωπος τέλειος ἐξ αὐτῆς
γένεον·
καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς Θεὸς τέλειός ἐστιν ὁμοῦ καὶ
ἄνθρωπος τέλειος, ἐκ δύο
φύσεων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ
ἐν δύο φύσεσι νοεραῖς
θελητικαῖς τε καὶ ἐνεργητικαῖς καὶ
αὐτεξουσίαις καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν,
τελείως ἐχούσαις κατὰ τὸν ἐκάστη
πρέποντα ὄρον τε καὶ λόγον, θεότητί
τε καὶ ἀνθρωπότητί φημι, μιᾷ δὲ συνθέτῳ
ὑποστάσει· ὅτι τε ἐπέεινε
καὶ ἐδίψησε καὶ ἐκοπίασε καὶ ἐσταυρώθη
καὶ θανάτου καὶ ταφῆς πεῖραν
ἐδέξατο καὶ ἀνέστη τριήμερος καὶ εἰς
οὐρανοὺς ἀνεφοίτησεν, ὅθεν καὶ
πρὸς ἡμᾶς παραγένεον καὶ παραγενήσεται
πάλιν εἰς ὑστερον, καὶ ἡ θεία
Γραφή μάρτυς καὶ πᾶς ὁ τῶν ἁγίων χορός.
Τί δὲ ἐστὶ Θεοῦ οὐσία ἢ πῶς ἐστὶν ἐν πᾶσιν ἢ

χωρὶς ἀρχῆ καὶ τέλος, αἰώνιος,
παντοτινός, ἀδημιούργητος, ἀμετάβλητος,
ἀναλλοίωτος, ἀπλός, ἀσύνθετος,
ἀσώματος, ἀόρατος, ἀψηλάφητος,
ἀπερίγραπτος, ἀπειρος, ἀπεριόριστος,
ἀκατάληπτος,
ἀχώρητος στο νου, ἀγαθός, δίκαιος,
παντοδύναμος, δημιουργός
ὅλων των κτισμάτων, παντοκράτορας,
παντεπόπτης, προνοητής ὅλων,
ἐξουσιαστής καὶ κριτής.
Γνωρίζουμε ἐπίσης καὶ ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ
Θεὸς εἶναι ἓνας, δηλαδή μία οὐσία·
ἀποκαλύπτεται καὶ ὑπάρχει σε τρεῖς
ὑποστάσεις, ἐννοῶ τοῦ Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ
καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἀκόμη ὅτι ὁ
Πατέρας, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα
εἶναι σε ὅλα ἓνα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγεννησία,
τὴν γέννηση καὶ τὴν ἐκπόρευση.
Γνωρίζουμε ἀκόμη καὶ ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ
μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ
καὶ Θεός
ὁ ἴδιος, ἀπὸ τὴν μεγάλη του εὐσπλαγχνία καὶ
για τὴν δική μας σωτηρία,
με τὴν καλή θέληση τοῦ Πατέρα του καὶ τὴ
συνεργία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος,
συνελήφθη ἀσπόρως καὶ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν
ἀγία Παρθένο καὶ Θεοτόκο Μαρία
με τὴν ἐπέλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ἐγένε
ἀπ' αὐτὴν τέλειος ἄνθρωπος.
Γνωρίζουμε ἐπίσης ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι
συγχρόνως καὶ τέλειος Θεός καὶ τέλειος
ἄνθρωπος· ἔχει δύο φύσεις, τὴν θεία καὶ τὴν
ἀνθρώπινη· ὑπάρχει σε δύο φύσεις
που ἔχουν νου, θέληση, ἐνέργεια καὶ
αὐτεξουσίαι· καὶ για νὰ το πῶ μ' ἓνα λόγο,
εἶναι με δύο φύσεις, τὴν θεία καὶ τὴν
ἀνθρώπινη, που εἶναι τέλειες ὅσον ἀφορᾶ
τὰ
γνωρίσματα που ἀρμόζουν στὴν καθεμία
καὶ ἀποτελοῦν μία σύνθετη ὑπόσταση.
Διότι ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ὅλη ἡ χορεία των
Ἁγίων μαρτυρεῖ ὅτι καὶ πείνασε καὶ

πῶς ἐκ Θεοῦ Θεὸς
γεγέννηται ἢ ἐκπεπόρευται ἢ πῶς ἑαυτὸν
κενώσας ὁ μονογενῆς
Υἱὸς καὶ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονεν ἐκ
παρθενικῶν αἱμάτων ἑτέρῳ
παρὰ τὴν φύσιν θεσμῶ πλαστουρηθεὶς ἢ
πῶς ἀβρόχοις ποσὶ τοῖς
ὑδασιν ἐπεπόρευτο, καὶ ἀγνοοῦμεν καὶ
λέγειν οὐ δυνάμεθα.
Οὐ δυνατὸν οὖν τι παρὰ τὰ θειωδῶς ὑπὸ
τῶν θείων λογίων τῆς τε
Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἡμῖν
ἐκπεφασμένα, ἢτοι εἰρημένα καὶ
πεφανερωμένα, εἰπεῖν τι περὶ Θεοῦ ἢ ὅλως
ἐννοῆσαι.

δίψασε καὶ κουράστηκε καὶ σταυρώθηκε
καὶ δοκίμασε τὸ θάνατο καὶ τὴν ταφή,
ἀλλὰ ἀναστήθηκε τὴν τρίτη ἡμέρα καὶ
ἀναλήφθηκε στους οὐρανοὺς, ἀπ' ὅπου
ἦλθε πάλι σε μας καὶ θα μας ἔλθει ἀργότερα.
Ἀγνοοῦμε ὅμως καὶ δὲν μπορούμε νὰ πούμε
ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ
ἢ πῶς εἶναι πανταχοῦ παρῶν ἢ πῶς
γεννήθηκε Θεὸς ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἔχει
εκπορευθεῖ ἢ πῶς ταπεινώσε τὸν ἑαυτό του
ὁ μονογενῆς Υἱὸς καὶ Θεὸς καὶ
ἐγίνε ἄνθρωπος ἀπὸ παρθένο, ἀφοῦ
κυοφορήθηκε με ἄλλο τρόπο πέρα
ἀπὸ τὸν φυσικό, ἢ πῶς περπατοῦσε πάνω
στα νερά χωρὶς νὰ βραχούν τὰ πόδια
του. Δὲν μπορούμε, λοιπὸν, οὔτε νὰ πούμε
οὔτε νὰ ἐννοήσουμε
κάτι ἄλλο ἀπ' αὐτὰ που μας ἔχουν
ἀποκαλυφθεῖ με Πνεῦμα Θεοῦ ἀπὸ τὰ
ιερά λόγια τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς
Διαθήκης, τὰ ὁποῖα καὶ ἔχουν λεχθεῖ καὶ
ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 3. Ἀπόδειξις, ὅτι ἔστι Θεός.
Ὅτι μὲν οὖν ἔστι Θεός, τοῖς μὲν τὰς Ἁγίας
Γραφὰς δεχομένοις, τὴν
τε Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην φημί, οὐκ
ἀμφιβάλλεται, οὔτε δὲ
τοῖς τῶν Ἑλλήνων πλείστοις· ὡς γὰρ
ἔφημεν, ἢ γνῶσις τοῦ εἶναι
Θεὸν φυσικῶς ἡμῖν ἐγκατέσπαρται. Ἐπειδὴ
δὲ τοσοῦτον ἴσχυσεν ἢ
τοῦ πονηροῦ κακία κατὰ τῆς τῶν
ἀνθρώπων φύσεως, ὥστε καὶ τινὰς
εἰς τὸ ἀλογώτατον καὶ πάντων κακῶν
κάκιστον καταγαγεῖν τῆς
ἀπωλείας βάραθρον, τὸ λέγειν μὴ εἶναι
Θεόν, ὧν τὴν ἀφροσύνην
ἐμφαίνων ὁ ἱεροφάντης ἔφη Δαυὶδ· «Εἶπεν
ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ·
οὐκ ἔστιν Θεός», οἱ μὲν οὖν τοῦ Κυρίου
μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι τῶ
Παναγίῳ σοφισθέντες Πνεύματι καὶ τῇ

Ἀπόδειξις ὅτι ὑπάρχει Θεός.
Κανεὶς βέβαια δὲν ἀμφισβητεῖ ὅτι ὑπάρχει
Θεός, οὔτε αὐτοὶ που δέχονται
τὴν Ἁγία Γραφή -ἐννοῶ καὶ τὴν Παλαιὰ καὶ
τὴν Καινὴ Διαθήκη-, ἀλλὰ οὔτε
καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων
(συγγραφεῖς). Διότι, ὅπως εἶπαμε,
ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ ἔχει ἀπὸ τὴ φύση τῆς
σπαρεῖ μέσα μας. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ
κακία τοῦ πονηροῦ επικράτησε πάρα πολὺ
στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, με
ἀποτέλεσμα νὰ οδηγήσει ὀρισμένους στο
πλέον παράλογο καὶ χειρότερο
ἀπ' ὅλα τὰ κακὰ βάραθρο τῆς ἀπώλειας: νὰ
λένε δηλαδὴ ὅτι δὲν ὑπάρχει
Θεός· τὴν ἀφροσύνην τους τὴν περιγράφει ὁ
προφήτης Δαβὶδ λέγοντας:
«Εἶπε ὁ ἀφρων με τὴ σκέψη του· δὲν
ὑπάρχει Θεός». Οἱ μαθητὲς μάλιστα
καὶ ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ ἐγίναν

αὐτοῦ δυνάμει καὶ χάριτι
τὰς θεοσημίας ἐργαζόμενοι τῆ τῶν
θαυμάτων σαγήνη πρὸς τὸ φῶς
τῆς θεογνωσίας ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀγνωσίας
αὐτοὺς ζωγροῦντες
ἀνῆγον.

Ὅμοίως καὶ οἱ τούτων τῆς χάριτος καὶ τῆς
ἀξίας διάδοχοι, ποιμένες
τε καὶ διδάσκαλοι, τὴν φωτιστικὴν τοῦ
Πνεύματος χάριν δεξάμενοι τῆ
τε τῶν θαυμάτων δυνάμει τῶ τε λόγῳ τῆς
χάριτος τοὺς ἐσκοτισμένους
ἐφώτιζον καὶ τοὺς πεπλανημένους
ἐπέστρεφον. Ἡμεῖς δὲ οἱ μηδὲ
τὸ τῶν θαυμάτων μηδὲ τὸ τῆς διδασκαλίας
δεξάμενοι χάρισμα
(ἀναξίους γὰρ ἑαυτοὺς τῆ πρὸς τὰς ἡδονὰς
προσπαθεία πεποιήκαμεν)
φέρε ὀλίγα τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ὑπὸ
τῶν ὑποφητῶν τῆς χάριτος
περὶ τούτου διαλεξώμεθα τὸν Πατέρα καὶ
τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα
τὸ Ἅγιον ἐπικαλεσάμενοι.

Πάντα τὰ ὄντα ἢ κτιστά ἐστὶν ἢ ἄκτιστα. Εἰ
μὲν οὖν κτιστά, πάντως
καὶ τρεπτά· ὧν γὰρ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς
ἤρξατο, ταῦτα τῆ τροπῆ
ὑποκίεσται πάντως ἢ φθειρόμενα ἢ κατὰ
προαίρεσιν ἀλλοιούμενα.

Εἰ δὲ ἄκτιστα, κατὰ τὸν τῆς ἀκολουθίας
λόγον, πάντως καὶ ἄτρεπτα·
ὧν γὰρ τὸ εἶναι ἐναντίον, τούτων καὶ ὁ τοῦ
πῶς εἶναι λόγος ἐναντίος,
ἤγουν αἱ ιδιότητες. Τίς οὖν οὐ συνθήσεται
πάντα τὰ ὄντα, ὅσα ὑπὸ τὴν
ἡμετέραν αἴσθησιν, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγγέλους
τρέπεσθαι καὶ ἀλλοιοῦσθαι
καὶ πολυτρόπως κινεῖσθαι καὶ
μεταβάλλεσθαι;

Τὰ μὲν νοητά, ἀγγέλους φημὶ καὶ ψυχὰς καὶ
δαίμονας, κατὰ προαίρεσιν
τὴν τε ἐν τῶ καλῶ προκοπὴν καὶ τὴν ἐκ τοῦ
καλοῦ ἀποφοίτησιν,

σοφοί ἀπὸ το Πανάγιο Πνεῦμα καὶ
με τὴ δύναμη καὶ τὴ χάρη του ἔκαναν θεία
σημεία, αιχμαλώτισαν τους
ανθρώπους με τὰ δίκτυα των θαυμάτων καὶ
τους ἀνέσυραν ἀπὸ το σκοτάδι
τῆς ἀγνοίας στο φως τῆς θείας γνώσεως.
Το ἴδιο καὶ οἱ διάδοχοι τους στη χάρη καὶ
τὴν ἀξία, οἱ πατέρες καὶ δάσκαλοι,
αφοῦ δέχθηκαν τὴ φωτιστικὴ χάρη του
Ἁγίου Πνεύματος, φώτιζαν αὐτοὺς που
βρίσκονταν στὴν ἀγνοία καὶ ἐπανεφέρανε
στὴν ἀλήθεια τους πλανημένους με τὴ
δύναμη των θαυμάτων καὶ με τὰ λόγια τῆς
χάριτος. Ἐμεῖς ὅμως, οἱ ὁποῖοι δὲν
ἀποκτήσαμε οὔτε τὸ χάρισμα των
θαυμάτων οὔτε αὐτὸ τῆς διδασκαλίας -διότι
γίναμε ἀνάξιοι ἐξαιτίας τῆς προσκολλήσεώς
μας στὶς ἡδονές-

ας ἀναπτύξουμε λίγα ἀπὸ ἐκεῖνα που μας
ἔχουν παραδώσει οἱ ἐρμηνευτές τῆς
θείας χάριτος γιὰ τὸ θέμα αὐτό, αφοῦ
ζητήσουμε τὴ βοήθεια τοῦ Πατέρα,
τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.
Ὅλα τὰ ὄντα εἶναι ἢ κτιστά ἢ ἄκτιστα. Εἴαν
βέβαια εἶναι κτιστά, σίγουρα εἶναι
καὶ μεταβλητά. Διότι, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα
ἄρχισαν τὴν ὑπαρξὴ τους με τὴ μεταβολή,
αὐτὰ σίγουρα θὰ ὑπόκεινται στὴ μεταβολή
ἢ με φυσικὴ φθορά ἢ με θεληματικὴ
ἀλλοίωση. Εἴαν ὅμως εἶναι ἄκτιστα,
σύμφωνα με λογικὴ ἀκολουθία, θὰ εἶναι
ὁπωσδήποτε καὶ ἀμετάβλητα. Διότι αὐτὰ
που ἔχουν τὸ εἶναι ἀντίθετο, ἀντίθετο
ἔχουν καὶ τὸν τρόπο ὑπάρξεως, δηλαδὴ τὶς
ιδιότητες. Ποῖός, λοιπόν, δὲν θὰ
συμφωνήσει ὅτι ὅλα τὰ ὄντα, ὅσα
υποπίπτουν στὶς αἰσθήσεις μας, ἀκόμη καὶ
οἱ
ἀγγελοι, μεταβάλλονται καὶ ἀλλοιώνονται
καὶ με ποικίλους τρόπους κινούνται;
Διότι τὰ νοητά ὄντα –ἐννοῶ τους ἀγγέλους,
τὶς ψυχές καὶ τοὺς δαίμονες-
κινούνται προαιρετικὰ εἴτε στὴν πρόοδο

ἐπιτεινομένην τε καὶ ὑφιεμένην, τὰ δὲ λοιπὰ
κατὰ τε γένεσιν καὶ φθορὰν
αὔξησίν τε καὶ μείωσιν καὶ τὴν κατὰ
ποιότητα μεταβολὴν καὶ τὴν
τοπικὴν κίνησιν. Τρεπτὰ τοίνυν ὄντα
πάντως καὶ κτιστά. Κτιστὰ δὲ
ὄντα πάντως ὑπὸ τινος ἐδημιουργήθησαν.
Δεῖ δὲ τὸν δημιουργὸν
ἄκτιστον εἶναι· εἰ γὰρ κάκεῖνος ἐκτίσθη,
πάντως ὑπὸ τινος ἐκτίσθη, ἕως
ἂν ἔλθωμεν εἰς τι ἄκτιστον. Ἄκτιστος οὖν
ὢν ὁ δημιουργὸς πάντως καὶ
ἄτρεπτός ἐστι. Τοῦτο δὲ τί ἂν ἄλλο εἴη ἢ
θεός;
Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τῆς κτίσεως συνοχὴ καὶ
συντήρησις καὶ κυβέρνησις
διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἔστι θεὸς ὁ τότε τὸ πᾶν
συστησάμενος καὶ συνέχων
καὶ συντηρῶν καὶ ἀεὶ προνοούμενος· πῶς
γὰρ ἂν αἱ ἐναντία φύσεις,
πυρὸς λέγω καὶ ὕδατος, ἀέρος καὶ γῆς, εἰς
ἐνὸς κόσμου συμπλήρωσιν
ἀλλήλοις συνεληλύθασιν καὶ ἀδιάλυτοι
μένουσιν, εἰ μὴ τις παντοδύναμος
δύναμις ταῦτα καὶ συνεβίβασε καὶ ἀεὶ τηρεῖ
ἀδιάλυτα;
Τί τὸ τάξαν τὰ οὐράνια καὶ ἐπίγεια, ὅσα τε
δι' ἀέρος καὶ ὅσα καθ'
ὑδατος, μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τούτων, οὐρανὸν
καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ
φύσιν πυρὸς τε καὶ ὕδατος; Τίς ταῦτα ἔμιξε
καὶ ἐμέρισε; Τί τὸ ταῦτα
κινήσαν καὶ ἄγον τὴν ἄληκτον φορὰν καὶ
ἀκώλυτον; Ἄρ' οὐχ ὁ τεχνίτης
τούτων καὶ λόγον ἐνθεῖς πᾶσι, καθ' ὃν τὸ
πᾶν φέρεται τε καὶ διεξάγεται;
Τίς δὲ ὁ τεχνίτης τούτων; Ἄρ' οὐχ ὁ
πεποιηκὼς ταῦτα καὶ εἰς τὸ εἶναι
παραγαγὼν; Οὐ γὰρ τῷ αὐτομάτῳ δώσομεν
τοιαύτην δύναμιν. Ἔστω
γὰρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου· τίνας τὸ
τάξαι; Καὶ τοῦτο, εἰ δοκεῖ,
δώμεν· τίνας τὸ τηρῆσαι καὶ φυλάξαι καθ'

του καλοῦ εἴτε στην απομάκρυνση
ἀπ' αὐτό, ἡ ὁποία ἄλλοτε αὐξάνει κι ἄλλοτε
ελαττώνεται. Τα ὑπόλοιπα ὁμως ὄντα
μεταβάλλονται με τη γέννηση, τη φθορά,
την αὔξηση και τη μείωση, με τη
μεταβολή στην ποιότητα και την κίνηση στο
χώρο. Ὄντας λοιπὸν μεταβλητά,
εἶναι σίγουρα και κτιστά. Και εφόσον εἶναι
κτιστά, εἶναι βέβαιο ὅτι ἀπὸ κάποιον
δημιουργήθηκαν. Πρέπει ὁμως ο δημιουργός
να εἶναι ἀκτιστος· εἴναι κι ἐκεῖνος
δημιουργήθηκε, ἀπὸ κάποιον
δημιουργήθηκε, ἕως ὅτου φθάσουμε σε
κάποιο ον
ἀκτιστο. Ὄντας λοιπὸν ἀκτιστος ο
δημιουργός, οπωσδήποτε εἶναι και
αμετάβλητος. Αὐτό το ἀκτιστο ον τί ἄλλο θα
εἶναι παρά ο θεός;
Ἡ συνοχή, ἡ συντήρηση και ἡ διακυβέρνηση
τῆς κτίσεως μας διδάσκει
ὅτι ὑπάρχει θεός, ο ὁποῖος δημιούργησε σο
σύμπαν, το συγκρατεῖ, το
συντηρεῖ και πάντοτε προνοεῖ γι' αὐτό.
Διότι, πῶς εἶναι δυνατόν ἀντίθετα
στοιχεῖα τῆς φύσεως, ὅπως ἡ φωτιά και το
νερό, ο ἀέρας και ἡ γη, εἴναι δεν
τα συνέχει μια πανίσχυρη δύναμη που τα
κρατά ἀδιάσπαστα πάντοτε, να
ενώνονται μεταξύ τους για ν' ἀποτελέσουν
μια ἀρμονία και να μείνουν ἀδιάλυτα;
Ποιά δύναμη εἶναι αὐτή που ἔφερε τὴν τάξη
στα οὐράνια και τα ἐπίγεια, σε
ὅσα πετοῦν στον ἀέρα και ὅσα εἶναι μέσα
στο νερό, και κυρίως σε ὅσα ὑπῆρχαν
πριν ἀπ' αὐτά, δηλαδή τον οὐρανὸ, τη γη,
τον ἀέρα και στη φύση τῆς φωτιάς και
του νεροῦ; Ποιός τα ἀνέμιξε και τα διαίρεσε;
Ποιά δύναμη τα ἔθεσε σε κίνηση
και κατευθύνει τὴν ἀδιάκοπη και
ανεμπόδιστη κίνησή τους; Ἄραγε δεν εἶναι ο
δημιουργός τους που τους ἔδωσε τον
προορισμό τους, σύμφωνα με τον ὁποῖο το
καθένα κινεῖται και κατευθύνεται; Ποιός

οὐς πρῶτον ὑπέστη λόγους;
Ἐτέρου δηλαδή παρὰ τὸ αὐτόματον. Τοῦτο
δὲ τί ἄλλο ἐστὶν εἰ μὴ Θεός;

εἶναι ο δημιουργός τους; Δεν εἶναι αὐτός
που τα κατασκεύασε και τα ἔφερε στην
ὑπαρξη; Διότι δεν θα θεωρήσουμε ὅτι η
τύχη ἔχει τέτοια δύναμη. Κι ἐστὼ ὅτι
δημιουργήθηκαν ἀπὸ τύχη. Τίνος ἔργο
εἶναι η τάξη τους; Τίνος ἔργο εἶναι η
διατήρηση και η διαφύλαξή τους,
σύμφωνα με τον ἀρχικό προορισμό τους;
Εννοεῖται κάποιου ἄλλου και ὄχι της τύχης.
Κι τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἄλλο παρὰ ο Θεός;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4. Περὶ τοῦ τί ἐστὶ Θεός; ὅτι
ἀκατάληπτον
Ἵτι μὲν οὖν ἔστι Θεός, δῆλον. Τί δὲ ἐστὶ κατ'
οὐσίαν και φύσιν,
ἀκατάληπτον τοῦτο παντελῶς και
ἄγνωστον. Ὅτι μὲν γὰρ
ἀσώματον, δῆλον. Πῶς γὰρ σῶμα τὸ
ἄπειρον και ἀόριστον και
ἀσχημάτιστον και ἀναφές και ἀόρατον και
ἀπλοῦν και ἀσύνθετον;
Πῶς γὰρ ἄτρεπτον, εἰ περιγραπτὸν και
παθητόν; Και πῶς ἀπαθές
τὸ ἐκ στοιχείων συγκείμενον και εἰς αὐτὰ
πάλιν ἀναλυόμενον;
Σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ μάχης, μάχη δὲ
διαστάσεως, διάστασις δὲ λύσεως·
λύσις δὲ ἀλλότριον Θεοῦ παντελῶς.
Πῶς δὲ και σταθήσεται τὸ «διὰ πάντων
ἦκειν και πληροῦν τὰ πάντα
Θεόν», ὡς φησιν ἡ Γραφή· «Οὐχὶ τὸν
οὐρανὸν και τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ,
λέγει Κύριος»; Ἀδύνατον γὰρ σῶμα διὰ
σωμάτων διήκειν μὴ τέμνον και
τεμνόμενον και πλεκόμενον και
ἀντιπαρατιθέμενον, ὡσπερ ὅσα τῶν
ὑγρῶν μίγνυται και συγκιρνᾶται.
Εἰ δὲ και τινές φασιν ἄυλον σῶμα, ὡς τὸ
παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων σοφοῖς
πέμπτον σῶμα λεγόμενον, ὅπερ ἀδύνατον,
κινούμενον ἔσται πάντως,
ὡσπερ ὁ οὐρανός· τοῦτον γὰρ πέμπτον
σῶμά φασι. Τίς οὖν ὁ τοῦτον

Για τὸ τί εἶναι ο Θεός; Ὅτι δηλαδή εἶναι
ἀκατάληπτος.
Εἶναι, λοιπόν, φανερό ὅτι ὑπάρχει Θεός.
Ἀλλά εἶναι τελείως ἀκατάληπτο
και ἀγνωστο τί εἶναι στην οὐσία και τη
φύση του. Επίσης, εἶναι φανερό
ὅτι εἶναι ἀσώματος. Διότι, πῶς εἶναι
δυνατόν ο ἀπειρος (Θεός), ο ἀόριστος, ο
ἀσχημάτιστος, ο ἀψηλάφητος, ο ἀόρατος, ο
ἀπλός και ἀσύνθετος να εἶναι σῶμα;
Κι αν μπορεῖ να περιγραφεῖ και να πάθει,
πῶς μπορεῖ να εἶναι και ἀμετάβλητος;
Και αὐτὸ που ἀποτελεῖται ἀπὸ στοιχεῖα και
διαλύεται σ' αὐτὰ, πῶς θα εἶναι και
ἀπαθές. Διότι η σύνθεση εἶναι αἰτία
διαμάχης, η διαμάχη χωρισμοῦ και ο
χωρισμός αἰτία της διασπάσεως. Και η
διάσπαση εἶναι τελείως ξένη προς τὸ Θεό.
Πῶς ὅμως θα ἔχει ἰσχύ ο λόγος της Γραφῆς
«ὅτι ο Θεός εἶναι μέσα σ' ὅλα και
ὅλα τα γεμίζει». «Λέει ο Κύριος: δεν εἶμαι
ἐγὼ που γεμίζω ὅλο τον ουρανὸ και
τη γη;». Διότι εἶναι ἀδύνατο τὸ σῶμα να
περνᾶ μέσα ἀπὸ σῶματα χωρὶς να τα
τέμνει οὔτε τὸ ἴδιο να τέμνεται ἢ να
συντίθεται και να ἀντιπαρατίθεται, ὅπως
ἀκριβῶς συμβαίνει με τα υγρά που
ἀναμειγνύονται και ἀποτελοῦν ἓνα κράμα.
Και εἰάν πάλι ὀρισμένοι ἰσχυρίζονται ὅτι
ὑπάρχει ἄυλο σῶμα, ὅπως αὐτὸ που οἱ
Ἑλληνες σοφοὶ τὸ ονόμαζον πέμπτο σῶμα
-πράγμα που εἶναι ἀδύνατο-, σίγουρα

κινῶν; Πᾶν γὰρ κινούμενον ὑφ' ἑτέρου κινεῖται. Κάκεῖνον τίς; Καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον, ἕως ἂν καταστήσωμεν εἷς τι ἀκίνητον· τὸ γὰρ πρῶτον κινουῖν ἀκίνητον, ὅπερ ἐστὶ τὸ θεῖον. Πῶς δὲ οὐκ ἐν τόπῳ περιγραφτὸν τὸ κινούμενον; Μόνον οὖν τὸ θεῖον ἀκίνητον, δι' ἀκινήσιας τὰ πάντα κινουῖν. Ἀσώματον τοίνυν ὑποληπτέον τὸ θεῖον.

Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας παραστατικὸν ἐστὶν ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἀναρχον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον καὶ τὸ ἀφθαρτον καὶ ὅσα περὶ Θεοῦ ἢ περὶ Θεὸν εἶναι λέγεται· ταῦτα γὰρ οὐ τὸ τί ἐστὶ σημαίνει, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστι. Χρῆ δὲ τὸν βουλόμενον τὴν τινος οὐσίαν εἰπεῖν, τί ἐστὶ, φράσαι, οὐ τὸ τί οὐκ ἔστι· ὅμως ἐπὶ Θεοῦ, τί ἐστὶν, εἰπεῖν ἀδύνατον κατ' οὐσίαν. Οἰκειότερον δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς πάντων ἀφαιρέσεως ποιεῖσθαι τὸν λόγον· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων ἐστὶν οὐχ ὡς μὴ ὢν, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ εἶναι ὢν. Εἰ γὰρ τῶν ὄντων αἱ γνώσεις, τὸ ὑπὲρ γνῶσιν πάντως καὶ ὑπὲρ οὐσίαν ἔσται, καὶ τὸ ἀνάπαλιν τὸ ὑπὲρ οὐσίαν καὶ ὑπὲρ γνῶσιν ἔσται. Ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτὸν, ἢ ἀπειρία καὶ ἢ ἀκαταληψία. Ὅσα δὲ λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ καταφατικῶς, οὐ τὴν φύσιν ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν δηλοῖ. Κἂν ἀγαθόν, κἂν δίκαιον, κἂν σοφόν, κἂν ὅ τι ἂν εἴπῃς, οὐ φύσιν λέγεις Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν. Εἰσὶ δὲ καὶ τινὰ καταφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχοντα, οἷον σκότος λέγοντες ἐπὶ Θεοῦ οὐ σκότος νοοῦμεν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι φῶς ἀλλ' ὑπὲρ τὸ

ὅμως αὐτὸ θα κινεῖται ὅπως οὐρανός. Διότι αὐτός ἐστὶν τὸ πέμπτο σῶμα. Καὶ ποιός ἐστὶν αὐτός που το κινεῖ; Διότι καθετί που κινεῖται, ἀπὸ ἄλλον κινεῖται. Καὶ εκείνον ποιός τον κινεῖ; Κι ἔτσι θα πάμε ὡς το ἄπειρο, ἕως ὅτου φθάσουμε σε κάτι ἀκίνητο. Αὐτὸ ἐστὶν τὸ πρῶτο ἀκίνητο που κινεῖ, καὶ ἐστὶν τὸ θεῖον. Καὶ πῶς πάλι αὐτὸ που κινεῖται δεν περιορίζεται σε τόπο; Επομένως, μόνο τὸ θεῖον ἐστὶν ἀκίνητο καὶ κινεῖ με τὴν ἀκινήσια του τὰ πάντα. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρήσουμε τὸ θεῖο ἀσῶματο.

Ἀλλὰ οὔτε αὐτὸ (ἡ ἀκινήσια) μπορεῖ νὰ παραστήσει τὴν οὐσία του, ὅπως οὔτε ἡ ἐννοια ἀγέννητος, ἀναρχος, ἀναλλοίωτος, ἀφθαρτος καὶ ὅσα λέγονται γιὰ τὸ Θεὸ ἢ σχετικὰ με τὸ Θεό. Διότι αὐτὰ δεν φανερώνουν τί ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλὰ τί δεν ἐστὶν. Πρέπει βέβαια αὐτός που θέλει νὰ ορίσει τὴν οὐσία κάποιου ὄντος νὰ πει τί ἐστὶν, καὶ ὄχι τί δεν ἐστὶν. Ὅμως, γιὰ τὸ Θεό ἐστὶν ἀδύνατο νὰ πούμε τί ἐστὶν στὴν οὐσία του. Εἶναι περισσότερο εὐκόλο νὰ μιλήσουμε με τὴν ἀφαίρεση ὅλων των ιδιωμάτων του· ἐπειδὴ δεν ταυτίζεται με κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα· ὄχι ὅτι τάχα δεν ὑπάρχει, ἀλλὰ διότι ξεπερνά ὅλα τὰ ὄντα καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐννοια τῆς ὑπάρξεως.

Διότι, ἀν στὰ ὄντα ἀνήκουν οἱ γνώσεις, αὐτὸ που ξεπερνά τὴ γνώση ἐστὶν καὶ πάνω ἀπὸ τὴν οὐσία· καὶ τὸ ἀντίστροφο, αὐτὸ που ἐστὶν πάνω ἀπὸ τὴν οὐσία, ἐστὶν καὶ πάνω ἀπὸ τὴ γνώση. Επομένως, τὸ θεῖο ἐστὶν ἀπεριόριστο καὶ ἀκατάληπτο· τὸ μόνο που καταλαβαίνουμε γι' αὐτὸ ἐστὶν τὸ ἀπεριόριστο καὶ ἀκατάληπτό του. Καὶ ὅσα λέμε καταφατικὰ γιὰ τὸ Θεό, δεν φανερώνουν τὴ φύση του, ἀλλὰ τὰ σχετικὰ μ' αὐτὴν. Ἡ ἐννοια ἀγαθός, δίκαιος, σοφός κι

φῶς· καὶ φῶς ὅτι οὐκ ἔστι
σκοτός.

ὅ,τι ἄλλο πούμε, δεν αναφέρονται στη φύση του Θεοῦ ἀλλὰ στα σχετικά μ' αὐτήν. Ὑπάρχουν και ορισμένες καταφατικές ἐννοιες που λέγονται για το Θεό με καθαρή ἀρνητική ἐννοια· π.χ. λέγοντας σκοτάδι για το Θεό, δεν εννοούμε σκοτάδι, ἀλλὰ ὅτι δεν ὑπάρχει φῶς που ξεπερνά το δικό Του φῶς· και λέγοντας φῶς, εννοούμε ὅτι δεν εἶναι σκοτάδι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5. Ἀπόδειξις, ὅτι εἷς ἐστι θεὸς καὶ οὐ πολλοί.
Ὅτι μὲν ἐστι Θεός, ἱκανῶς ἀποδέδεικται, καὶ ὅτι ἀκατάληπτός ἐστιν ἢ αὐτοῦ οὐσία. Ὅτι δὲ εἷς ἐστι καὶ οὐ πολλοί, τοῖς μὲν τῇ θείᾳ πειθομένοις Γραφῇ οὐκ ἀμφιβάλλεται. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῇ τῆς νομοθεσίας ἀρχῇ· «Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός σου ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ», καὶ πάλιν· «Ἄκουε, Ἰσραήλ· Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστι». Καὶ διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· «Ἐγὼ γάρ, φησὶ, Θεὸς πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός. Ἐμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεός καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔστι καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι». Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις οὕτω φησὶ πρὸς τὸν Πατέρα· «Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν». Τοῖς δὲ τῇ θείᾳ Γραφῇ μὴ πειθομένοις οὕτω διαλεξόμεθα. Τὸ θεῖον τέλειόν ἐστι καὶ ἀνελλιπὲς κατὰ τε ἀγαθότητα κατὰ τε σοφίαν κατὰ τε δύναμιν, ἀναρχον, ἀτελεύτητον, αἰδιδιον, ἀπερίγραφτον καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν κατὰ πάντα τέλειον. Εἰ οὖν πολλοὺς ἐροῦμεν θεοὺς, ἀνάγκη διαφορὰν ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι. Εἰ

Ἀπόδειξη, ὅτι ἓνας εἶναι ὁ Θεός και ὄχι πολλοί.
Ἀποδείξαμε ἱκανοποιητικά ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός και ὅτι ἡ οὐσία του εἶναι ἀκατάληπτη. Ἐπίσης, ὅσοι πιστεύουν στην Ἁγία Γραφή, δεν ἀμφισβητοῦν ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἓνας και ὄχι πολλοί. Διότι το λέει ὁ Κύριος στην ἀρχὴ του Νόμου (στο Μωϋσή): «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος και Θεός σου που σ' ἐβγάλα ἀπὸ τη γῆ της Αἰγύπτου. Δεν θα λατρεύεις ἄλλους θεοὺς ἐκτός ἀπὸ μένα». Και πάλι λέει: «Ἄκουσε, λαέ του Ἰσραήλ· ὁ Κύριος και Θεός σου εἶναι ἓνας». Το λέει και με τον προφήτη Ἡσαΐα: «Ἐγὼ εἶμαι ὁ πρῶτος Θεός, ἐγὼ και ὁ μετέπειτα και κανένας ἄλλος ἐκτός ἀπὸ μένα. Δεν ὑπῆρξε ἄλλος Θεός πρὶν ἀπὸ μένα, οὔτε θα ὑπάρξει μετὰ και ἐκτός ἀπὸ μένα». Και στα ἱερά Εὐαγγέλια ὁ Κύριος λέει τα ἐξῆς πρὸς τὸν Πατέρα: «Αὕτη εἶναι ἡ αἰώνια ζωὴ, να γνωρίσουν ἐσένα, το μοναδικό ἀληθινό Θεό». Με ὅσους, ὁμως, δεν πιστεύουν στην Ἁγία Γραφή, θα συζητήσουμε ὡς ἐξῆς. Το θεῖο εἶναι τέλειο και δεν του λείπει τίποτε οὔτε στην ἀγαθωσύνη οὔτε στη σοφία και τη δύναμη· εἶναι χωρὶς ἀρχὴ και τέλος, αἰώνιο, ἀπεριόριστο και γενικά τέλειο σε ὅλα. Εἴαν, λοιπόν, παραδεχθούμε πολλοὺς θεοὺς, υποχρεωτικά δεχόμεστε διαφορὰ ἀνάμεσα στους

γὰρ οὐδεμία διαφορὰ ἐν
αὐτοῖς, εἷς μᾶλλον ἔστι καὶ οὐ πολλοί. Εἰ δὲ
διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, ποῦ
ἢ τελειότης; Εἴτε γὰρ κατὰ ἀγαθότητα, εἴτε
κατὰ δύναμιν, εἴτε κατὰ
σοφίαν, εἴτε κατὰ χρόνον, εἴτε κατὰ τόπον
ὑστερήσει τοῦ τελείου,
οὐκ ἂν εἴη Θεός.

Ἡ δὲ διὰ πάντων ταυτότης ἓνα μᾶλλον
δείκνυσι καὶ οὐ πολλούς.
Πῶς δὲ καὶ πολλοῖς οὔσι τὸ ἀπερίγραφτον
φυλαχθήσεται; Ἐνθα γὰρ
ἂν εἴη ὁ εἷς, οὐκ ἂν εἴη ὁ ἕτερος. Πῶς δὲ ὑπὸ
πολλῶν κυβερνηθήσεται
ὁ κόσμος καὶ οὐ διαλυθήσεται καὶ
διαφθαρήσεται μάχης ἐν τοῖς
κυβερνωσιν θεωρουμένης; Ἡ γὰρ διαφορὰ
ἐναντίωσιν εἰσάγει. Εἰ δὲ
εἴποι τις, ὅτι ἕκαστος μέρους ἄρχει, τί τὸ
τάξαν καὶ τὴν διανομὴν
αὐτοῖς ποιησάμενον; Ἐκεῖνο γὰρ ἂν εἴη
μᾶλλον Θεός. Εἷς τοίνυν ἔστι
Θεός, τέλειος, ἀπερίγραφτος, τοῦ παντὸς
ποιητῆς συνοχεύς τε καὶ
κυβερνήτης, ὑπερτελής καὶ προτέλειος.
Πρὸς δὲ καὶ φυσικὴ ἀνάγκη
μονάδα εἶναι δυάδος ἀρχήν.

πολλούς. Κι αν δεν υπάρχει καμιά διαφορὰ
μεταξύ τους, τότε ο Θεός είναι ἓνας και ὄχι
πολλοί. Αν πάλι υπάρχει διαφορὰ,
πού είναι η τελειότητα; Διότι, αν υστερεῖ
ἀπὸ τὴν τελειότητα σε κάτι, εἴτε στην
αγαθωσύνη ἢ τὴν δύναμη ἢ τὴν σοφία ἢ τὸ
χρόνο ἢ τὸν τόπο, τότε δεν μπορεί
να εἶναι Θεός.

Ἡ ταῦτιση ὁμῶς σε ὅλα ἀποδεικνύει ὅτι ο
Θεός εἶναι μᾶλλον ἓνας και ὄχι
πολλοί. Κι αν μάλιστα εἶναι πολλοί, πῶς θα
διατηρηθεῖ τὸ ἀπεριόριστο; Διότι
ὅπου θα εἶναι ο ἓνας, δεν θα βρίσκεται ο
ἄλλος. Και πῶς οἱ πολλοὶ θεοὶ θα
διευθύνουν τὸν κόσμο και δεν θα τὸν
διαλύσουν και καταστρέψουν, εφόσον
θα ἔχουν πόλεμο μεταξύ τους οἱ
κυβερνήτες; Διότι η διαφορὰ οδηγεῖ στην
ἐχθρα. Κι αν κάποιος υποστηρίξει ὅτι ο
καθένας κυβερνά ἓνα μέρος του
κόσμου, ποιός εἶναι αὐτός που ἔβαλε αὐτὴ
τὴν τάξη και ἔκανε τὴν διανομή;
Εκεῖνος θα εἶναι ἀσφαλῶς ο Θεός.
Επομένως, ἓνας εἶναι ο Θεός, τέλειος,
ἀπεριόριστος, δημιουργός, προνοητής και
κυβερνήτης του σύμπαντος, πριν
και πάνω ἀπ' ὅλα τέλειος. Επιπλέον,
ἀποτελεῖ και φυσικό νόμο, η μονάδα να
εἶναι η βάση τῆς δυάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 6. Περὶ Λόγου Θεοῦ.
Οὗτος τοίνυν ὁ εἷς και ἄλλος Θεός οὐκ
ἄλογός ἔστι. Λόγον δὲ ἔχων
οὐκ ἀνυπόστατον ἔξει, οὐκ ἀρξάμενον τοῦ
εἶναι οὐδὲ παυσόμενον·
οὐ γὰρ ἦν, ὅτε ἦν ποτε ὁ Θεὸς Λόγος. Ἀεὶ δὲ
ἔχει τὸν ἑαυτοῦ Λόγον
ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον, οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον
λόγον ἀνυπόστατον και
εἰς ἀέρα χεόμενον, ἀλλ' ἐνυπόστατον,
ζῶντα, τέλειον, οὐκ ἔξω αὐτοῦ
χωροῦντα, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἀεὶ ὄντα· ποῦ γὰρ
ἔσται ἔξω αὐτοῦ γινόμενος;

Για τὸ Λόγο του Θεοῦ.
Αὐτός λοιπὸν ο ἓνας και μοναδικός Θεός δεν
εἶναι ἄλογος. Εφόσον ἔχει Λόγο,
δεν θα εἶναι χωρὶς ὑπόσταση, οὔτε θα ἔχει
ἀρχὴ και τέλος η ὑπαρξή του. Διότι,
δεν υπήρχε χρόνος, που να μην υπήρχε ο
Θεός Λόγος. (Ο Θεός) ἔχει πάντοτε
τὸ Λόγο του, γεννημένο ἀπ' Αὐτόν· δεν εἶναι
ἀνυπόστατος και σκορπισμένος
στον ἀέρα ὅπως ο δικός μας λόγος, ἀλλὰ
εἶναι ἐνυπόστατος, ζωντανός, τέλειος.
Δεν προχωρεῖ ἔξω ἀπ' Αὐτόν, ἀλλὰ εἶναι
πάντοτε ἐνωμένος μαζί του. Διότι, πού

Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἡμετέρα φύσις ἐπίκηρός ἐστι καὶ εὐδιάλυτος, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος ἡμῶν ἐστὶν ἀνυπόστατος. Ὁ δὲ Θεὸς ἀεὶ ὢν καὶ τέλειος ὢν τέλειον καὶ ἐνυπόστατον ἔξει τὸν ἑαυτοῦ Λόγον καὶ ἀεὶ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ πάντα ἔχοντα, ὅσα ὁ γεννήτωρ ἔχει. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τοῦ νοῦ προερχόμενος οὔτε δι' ὄλου ὁ αὐτός ἐστι τῷ νῷ οὔτε παντάπασιν ἕτερος — ἐκ τοῦ νοῦ μὲν γὰρ ὢν ἄλλος ἐστὶ παρ' αὐτόν, αὐτόν δὲ τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγων οὐκέτι παντάπασιν ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν νοῦν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἐν ὢν ἕτερόν ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ — οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τῷ μὲν ὑφ' ἑστέονα καθ' ἑαυτὸν διήρηται πρὸς ἐκεῖνον, παρ' οὗ τὴν ὑπόστασιν ἔχει, τῷ δὲ ταῦτα δεικνύειν ἐν ἑαυτῷ, ἃ περὶ τὸν Θεὸν καθορᾶται, ὁ αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν ἐκείνῳ· ὥσπερ γὰρ τὸ ἐν ἅπασιν τέλειον ἐπὶ τοῦ Πατρὸς θεωρεῖται, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένου Λόγου θεωρηθήσεται.

θα εἶναι, ἀν βγει ἔξω ἀπ' Αὐτόν; Ἐπειδὴ, δηλαδή, ἡ δική μας φύση εἶναι θνητὴ καὶ φθαρτὴ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ λόγος μας εἶναι ἀνυπόστατος. Ὁ Θεὸς ὁμῶς, ἐπειδὴ εἶναι αἰώνιος καὶ τέλειος, θα ἔχει καὶ τὸ Λόγο τοῦ τέλειο καὶ ἐνυπόστατο, αἰώνιο, ζωντανό καὶ κάτοχο ὄλων ὅσων κατέχει καὶ ὁ γεννήτοράς του. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ δικός μας λόγος προέρχεται ἀπὸ τοῦ νοῦ ἀλλὰ δὲν ταυτίζεται ἀπόλυτα μ' αὐτόν καὶ οὔτε εἶναι σε ὅλα διαφορετικός — διότι, ἀν καὶ προέρχεται ἀπὸ τοῦ νοῦ εἶναι κάτι ἄλλο ἀπ' αὐτόν· καὶ παρόλο που φανερώνει τὸ νοῦ, δὲν εἶναι σε ὅλα διαφορετικός ἀπὸ τοῦ νοῦ· ἀλλὰ, ὄντας κατὰ τὴ φύση ὁμοῖος, εἶναι διαφορετικός στὴν ὑπόστασι — ἔτσι καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, με τὴ δική του ὑπόστασι εἶναι διαφορετικός μ' ἐκεῖνον (γεννήτορα), ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔλαβε τὴν ὑπόστασι· ἐπειδὴ ὁμῶς δείχνει τὰ ἴδια που βλέπουμε στὸ Θεό (Πατέρα), εἶναι ὁ ἴδιος στὴ φύση μ' ἐκεῖνον. Διότι, ὅπως βλέπουμε τὸν Πατέρα νὰ εἶναι τέλειος σε ὅλα, τὸ ἴδιο βλέπουμε καὶ στὸ Λόγο που γεννήθηκε ἀπ' Αὐτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7. Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συλλογιστικὴ ἀπόδειξις. Δεῖ δὲ τὸν Λόγον καὶ Πνεῦμα ἔχειν· καὶ γὰρ καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος οὐκ ἴμοιρός ἐστι τοῦ πνεύματος. Ἄλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν τὸ πνεῦμα ἀλλότριον τῆς ἡμετέρας ἐστὶν οὐσίας· τοῦ ἀέρος γὰρ ἐστὶν ὀλκὴ καὶ φορὰ εἰσελκομένου καὶ προχεομένου πρὸς τὴν τοῦ σώματος σύστασιν, ὅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως φωνὴ τοῦ λόγου γίνεται τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἐν ἑαυτῇ φανεροῦσα. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας φύσεως τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσυνθέτου τὸ μὲν εἶναι Πνεῦμα Θεοῦ

Λογικὴ ἀπόδειξις γιὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Πρέπει, ἐπίσης, ὁ Λόγος νὰ ἔχει καὶ Πνεῦμα. Ἀκόμη καὶ ὁ δικός μας λόγος δὲν στερεῖται πνεύμα. Σὲ μας, ὁμῶς, τὸ πνεῦμα εἶναι ξένο στὴ φύση μας· διότι πρόκειται γιὰ εἰσπνοὴ καὶ κίνηση τοῦ ἀέρα, ὁ ὁποῖος εἰσέρχεται καὶ διασκορπίζεται στὸ σῶμα, γιὰ νὰ τοῦ δώσει ζωὴ. Αὐτό, στὴ διάρκειά της ὁμιλίας, γίνεται φωνὴ τοῦ λόγου, που φανερώνει μέσα της τὴ δύναμη τοῦ λόγου. Στὴ θεία ὁμῶς φύση, που εἶναι ἀπλή καὶ ἀσύνθετη, πρέπει νὰ ομολογήσουμε με σεβασμό ὅτι ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ

εὐσεβῶς ὁμολογητέον διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἑλλιπέστερον τοῦ ἡμετέρου λόγου, οὐκ ἔστι δὲ εὐσεβὲς ἀλλότριόν τι ἕξωθεν ἐπεισερχόμενον τῷ Θεῷ τὸ Πνεῦμα λογίζεσθαι ὡς καὶ ἐφ' ἡμῶν τῶν συνθέτων. Ἄλλ' ὡσπερ Θεοῦ Λόγον ἀκούσαντες οὐκ ἀνυπόστατον οὐδὲ ἐκ μαθήσεως προσγινόμενον οὐδὲ διὰ φωνῆς προφερόμενον οὐδὲ εἰς ἀέρα χεόμενον καὶ λυόμενον ᾤθημεν, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφεστῶτα προαιρετικόν τε καὶ ἐνεργόν καὶ παντοδύναμον, οὕτω καὶ Πνεῦμα μεμαθηκότες Θεοῦ τὸ συμπαραρομαρτοῦν τῷ Λόγῳ καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν οὐ πνοὴν ἀνυπόστατον ἐννοοῦμεν —οὕτω γὰρ ἂν καθαιρεῖται πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας φύσεως, εἰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου πνεύματος καὶ τὸ ἐν αὐτῷ Πνεῦμα ὑπονοοῖτο— ἀλλὰ δύνάμιν οὐσιώδη, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένην, ἐκ τοῦ Πατρὸς προερχομένην καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἀναπαυομένην καὶ αὐτοῦ οὔσαν ἐκφαντικὴν, οὔτε χωρισθῆναι τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἔστι, καὶ τοῦ Λόγου, ᾧ συμπαραρομαρτεῖ, δυναμένην οὔτε πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχεομένην, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ Λόγου καθ' ὑπόστασιν οὔσαν, ζῶσαν, προαιρετικὴν, αὐτοκίνητον, ἐνεργόν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν θέλουσαν καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσαν τῇ βουλήσει τὴν δύνάμιν, μήτε ἀρχὴν ἔχουσαν μήτε τέλος. Οὔτε γὰρ ἐνέλειψέ ποτε τῷ Πατρὶ Λόγος οὔτε τῷ Λόγῳ Πνεῦμα. Οὕτως διὰ μὲν τῆς κατὰ φύσιν ἐνότητος ἡ πολυθεὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξαφανίζεται πλάνη, διὰ δὲ τῆς τοῦ Λόγου

δεν εἶναι πιο ἐλλιπὴς ἀπὸ το δικό μας λόγο· καὶ δεν εἶναι εὐσεβὲς νὰ θεωροῦμε ὅτι τὸ Πνεῦμα εἰσέρχεται στὸ Θεό ἀπέξω σαν κάτι τὸ ξένο, ὅπως συμβαίνει σε μας που εἴμαστε σύνθετοι. Ἀλλὰ, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἀκούσαμε γιὰ τὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ, δεν τὸν θεωρήσαμε χωρὶς ὑπόσταση οὔτε ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μαθήσεως ἢ προφέρεται με φωνή καὶ διασκορπίζεται στὸν ἀέρα καὶ χάνεται, ἀλλὰ θεωρήσαμε ὅτι υφίσταται με οὐσία, ἐλεύθερη βούληση, ἐνέργεια καὶ παντοδυναμία· ἔτσι, ὅταν μάθαμε καὶ γιὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο συμμαρτυρεῖ γιὰ τὸ Λόγο καὶ φανερῶνει τὴν ἐνέργειά του, δεν τὸ θεωρήσαμε σαν κάποια πνοή χωρὶς ὑπόσταση —διότι ἔτσι ἐξευτελίζουμε τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς θείας φύσεως, εφόσον θεωροῦμε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ σχεδόν ὅμοιο με τὸ δικό μας πνεῦμα. Ἀντίθετα, τὸ θεωρήσαμε δύναμη με οὐσία, που ἔχει δική της ἰδιαίτερη ὑπόσταση· προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἀναπαύεται στὸ Λόγο, τὸν ὁποῖο καὶ ἀποκαλύπτει. Δεν εἶναι δυνατόν νὰ χωριστεῖ ἀπὸ τὸ Θεό στὸν ὁποῖο κατοικεῖ, οὔτε ἀπὸ τὸ Λόγο τὸν ὁποῖο συνοδεύει· οὔτε βαδίζει πρὸς τὴν ἀνυπαρξία, ἀλλὰ εἶναι ὑποστατικὴ δύναμη ὅμοια με τὸ Λόγο, ζωντανή, με θέληση, αυτοκινούμενη καὶ ἐνεργητικὴ· ἐπιθυμεί πάντοτε τὸ ἀγαθὸ καὶ ἡ δυνάμη τῆς συνοδεύει τὴ θέληση γιὰ κάθε καλὸ σκοπὸ· δεν ἔχει οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Διότι ποτὲ ὁ Λόγος δεν ἀπουσίασε ἀπὸ τὸν Πατέρα οὔτε τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸ Λόγο. Ἐτσι, ἀπὸ τὴ μια, με τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως, ἐξαφανίζεται ἡ πλάνη τῆς πολυθεΐας τῶν Ἑλλήνων, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη, με

παραδοχῆς καὶ τοῦ
Πνεύματος τῶν Ἰουδαίων καθαιρεῖται τὸ
δόγμα, ἐκατέρας τε
αἰρέσεως παραμένει τὸ χρήσιμον, ἐκ μὲν τῆς
Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως
ἢ τῆς φύσεως ἐνότης, ἐκ δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ
ἢ κατὰ τὰς ὑποστάσεις
διάκρισις μόνη.
Εἰ δὲ ἀντιλέγοι ὁ Ἰουδαῖος πρὸς τὴν τοῦ
Λόγου παραδοχὴν καὶ τοῦ
Πνεύματος, ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς
ἐλεγχέσθω τε καὶ ἐπιστομιζέσθω.
Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Λόγου φησὶν ὁ Δαυὶδ· «Εἰς
τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ λόγος
σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ», καὶ πάλιν·
«Ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ
καὶ ἴασατο αὐτούς». Λόγος δὲ προφορικὸς
οὐκ ἀποστέλλεται οὐδὲ εἰς
τὸν αἰῶνα διαμένει. Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος
ὁ αὐτὸς Δαυὶδ·
«Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ
κτισθήσονται», καὶ πάλιν·
«Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ
ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ
στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν»,
καὶ ὁ Ἰώβ· «Πνεῦμα θεῖον
τὸ ποιῆσάν με, πνοὴ δὲ παντοκράτορος ἡ
συνέχουσά με.» Πνεῦμα δὲ
ἀποστελλόμενον καὶ ποιοῦν καὶ στερεοῦν
καὶ συνέχον οὐκ ἄσθμα ἐστὶ
λυόμενον, ὥσπερ οὐδὲ σωματικὸν μέλος τὸ
τοῦ Θεοῦ στόμα· ἀμφοτέρα
γὰρ θεοπρεπῶς νοητέον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 8. Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος
Πιστεύομεν τοιγαροῦν εἰς ἕνα Θεόν, μίαν
ἀρχὴν ἄναρχον, ἄκτιστον,
ἀγέννητον ἀνόλεθρόν τε καὶ ἀθάνατον,
αἰώνιον, ἄπειρον,
ἀπερίγραπτον, ἀπεριόριστον,
ἀπειροδύναμον, ἀπλῆν, ἀσύνθετον,
ἀσώματον, ἄρρευστον, ἀπαθῆ, ἄτρεπτον,

τὴν ομολογία τῆς υπάρξεως
τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος, ανατρέπεται
ἡ πίστις τῶν Ἰουδαίων. Καὶ
ἀπὸ τῆς δύο αἰρετικῆς αποκλίσεις παραμένει
ἡ ωφέλεια: ἀπὸ τῆς ἰουδαϊκῆς
ἀντίληψιν ἔχουμε τὴν ἐνότητα τῆς οὐσίας,
ἐνῶ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς τῆς
διάκριση τῶν ὑποστάσεων.
Εἰάν ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι ἔχουν ἀντίρρηση στὴν
παραδοχὴ τῆς υπάρξεως τοῦ
Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος, ἡ Ἁγία Γραφή θὰ
τοὺς ἐλέγξει καὶ ἀποστομώσει.
Διότι γιὰ τὸ Λόγο λέει ὁ Δαβὶδ: «Ὁ Λόγος
σου, Κύριε, θὰ μένει αἰώνια στὸν
οὐρανό». Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέει: «Ἐστειλε τὸ
Λόγο τοῦ καὶ τοὺς θεράπευσε». Ἄν
πρόκειται γιὰ λόγο προφορικὸ, αὐτὸς
οὔτε ἀποστέλλεται οὔτε μένει
αἰώνια. Ὁ ἴδιος ὁ Δαβὶδ ομιλεῖ καὶ γιὰ τὸ
Πνεῦμα:
«Θὰ στείλεις τὸ Πνεῦμα σου καὶ θὰ
δημιουργηθῶν» καὶ ἀλλοῦ πάλι λέει:
«Οἱ οὐρανοὶ σχηματίσθησαν με τὸ Λόγο τοῦ
Κυρίου· ὅλη ἡ δύναμή τους εἶναι
στὸ Πνεῦμα τοῦ στόματός του». Ὁ Ἰώβ,
ἐπίσης, λέει: «Με δημιούργησε τὸ
θεῖο Πνεῦμα καὶ με συγκρατεῖ ἡ πνοὴ τοῦ
παντοκράτορα». Καὶ τὸ Πνεῦμα ποὺ
ἀποστέλλεται, δημιουργεῖ, σταθεροποιεῖ καὶ
συγκρατεῖ δὲν εἶναι ἕνας ἀέρας
ποὺ χάνεται, ὅπως καὶ τὸ στόμα δὲν εἶναι
μέλος τοῦ σώματος τοῦ Θεοῦ· διότι
καὶ τὰ δύο πρέπει νὰ τα ἐννοήσουμε με
θεοπρεπῆ τρόπο.

Γιὰ τὴν Ἁγία Τριάδα
Γι' αὐτὸ πιστεύουμε σ' ἕνα Θεό, τὸν
πρωταρχικὸ αἴτιο, τὸν ἀδημιούργητο,
ἀγέννητο, ἀφθαρτο καὶ ἀθάνατο, αἰώνιο,
ἀπειρο,
ἀπερίγραπτο, ἀπεριόριστο, παντοδύναμο,
ἀπλό, ἀσύνθετο,
ἀσώματο, ἀμετάβλητο, ἀπαθῆ, ἄτρεπτο,

ἀναλλοίωτον, ἀόρατον,
πηγὴν ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, φῶς
νοερὸν, ἀπρόσιτον, δύναμιν
οὐδενὶ μέτρῳ γνωριζομένην, μόνῳ δὲ τῷ
οἰκείῳ βουλήματι
μετρομένην —πάντα γάρ, ὅσα θέλει,
δύναται— πάντων κτισμάτων
ὄρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητικὴν, πάντων
συνεκτικὴν καὶ
συντηρητικὴν, πάντων προνοητικὴν,
πάντων κρατοῦσαν καὶ
ἄρχουσαν καὶ βασιλεύουσαν ἀτελευτήτῳ
καὶ ἀθανάτῳ βασιλείᾳ,
μηδὲν ἐναντίον ἔχουσαν, πάντα πληροῦσαν,
ὑπ' οὐδενὸς
περιεχομένην, αὐτὴν δὲ μᾶλλον
περιέχουσαν τὰ σύμπαντα καὶ
συνέχουσαν καὶ προέχουσαν· ἀχράντως
ταῖς ὄλαις οὐσίαις
ἐπιβατεύουσαν καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ
πάσης οὐσίας ἐξηρημένην
ὡς ὑπερούσιον καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα οὔσαν,
ὑπέρθεον, ὑπεράγαθον,
ὑπερπλήρη, τὰς ὄλας ἀρχὰς καὶ τάξεις
ἀφορίζουσαν καὶ πάσης ἀρχῆς
καὶ τάξεως ὑπεριδρυμένην ὑπὲρ οὐσίαν καὶ
ζωὴν καὶ λόγον καὶ ἔννοιαν,
αὐτοφῶς, αὐτοαγαθότητα, αὐτοζωὴν,
αὐτοουσίαν ὡς μὴ παρ'
ἐτέρου τὸ εἶναι ἔχουσαν ἢ τι τῶν ὅσα ἐστίν,
αὐτὴν δὲ πηγὴν οὔσαν τοῦ
εἶναι τοῖς οὔσι, τοῖς ζῶσι τῆς ζωῆς, τοῖς
λόγου μετέχουσι τοῦ λόγου,
τοῖς πᾶσι πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν· πάντα
εἰδυῖαν πρὶν γενέσεως αὐτῶν·
μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν,
μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν,
μίαν ἀρχήν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριότητα,
μίαν βασιλείαν, ἐν τρισὶ
τελείαις ὑποστάσεσι γνωριζομένην τε καὶ
προσκυνουμένην μιᾷ
προσκυνήσει πιστευομένην τε καὶ
λατρευομένην ὑπὸ πάσης λογικῆς

ἀναλλοίωτο, ἀόρατο· σ' Αὐτόν που
εἶναι πηγὴ ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης,
νοερὸ φῶς καὶ ἀπρόσιτο, δύναμη που
ξεπερνᾷ κάθε μέτρο καὶ μετρίεται μόνο με
το δικό της θέλημα
—διότι κατορθώνει ὅλα ὅσα θέλει—· σ'
Αὐτόν που δημιουργεῖ ὅλα
τα κτίσματα, ορατά καὶ ἀόρατα, που ὅλα τα
συνέχει, τα συντηρεῖ
καὶ τα προνοεῖ· ἐξουσιάζει, κυβερνᾷ καὶ
βασιλεύει πάντῳ σ' ὅλα,
με βασιλείᾳ ἀτέλεστη καὶ ἀθάνατη, στην
οποία τίποτε
δεν ἀντιστέκεται· ὅλα τα γεμίζει καὶ ἀπὸ
τίποτε δὲν περιέχεται,
καὶ μᾶλλον ἡ ἴδια περικλείει τὰ σύμπαντα,
τα συγκρατεῖ καὶ εἶναι
ἀνώτερη ἀπ' αὐτά. (Πιστεύουμε σε μίαν
δύναμη) που με ἀσπίλο τρόπο
ζωογονεῖ ὅλα τα ὄντα καὶ εἶναι πάντῳ ἀπ'
αὐτά· ξεχωρίζει ἀπὸ κάθε ὄντος,
ἐπειδὴ εἶναι ὑπερούσια οὐσία, ἀνώτερη ἀπὸ
τα κτίσματα, ὑπέρθεη, ὑπεράγαθη,
ὑπερπλήρης· που ὀρίζει ὅλες τις ἀρχές καὶ
ἐξουσίες καὶ βρίσκεται πάντῳ ἀπὸ
κάθε ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, πάντῳ ἀπὸ κάθε
οὐσίας, ζωῆς, λόγου καὶ νόημα·
εἶναι ἡ ἴδια τὸ φῶς, ἡ ἴδια ἡ ἀγαθοσύνη, ἡ
ἴδια ἡ ζωὴ, ἡ ἴδια ἡ οὐσία, διότι δὲν
δεν ἔχει τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ ἄλλον ἢ ἀπὸ
κάποιο ὑπάρχον ὄντος, ἀλλὰ ἡ ἴδια εἶναι ἡ
αἰτία τῆς υπάρξεως, ἡ ζωὴ τῶν ζώντων, ὁ
λόγος ὅσων ἔχουν λογικὴ, ἡ αἰτία
κάθε καλοῦ γιὰ ὅλα. Τα γνωρίζει ὅλα
προτοῦ δημιουργηθῶν.
Εἶναι μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμη,
μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν,
μίαν ἀρχήν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριότητα, μίαν
βασιλείαν, τὴν ὁποία γνωρίζουμε
σε τρεῖς τέλειες ὑποστάσεις καὶ τὴν
προσκυνᾶμε με μίαν συγχρόνως
προσκύνησιν· κάθε λογικὴ ὑπαρξὴ τῆς
δημιουργίας πιστεύει καὶ λατρεύει (τις

κτίσεως άσυγχύτως ήνωμέναις και άδιαστάτως διαιρουμέναις· ό και παράδοξον· εις Πατέρα και Υιόν και Άγιον Πνεύμα, εις ά και βεβαπτίσμεθα· ούτω γάρ ό Κύριος τοις άποστόλοις βαπτίζειν ένεντείλατο· «Βαπτίζοντες αυτούς», φάσκων, «εις τό όνομα του Πατρός και του Υιού και του Άγίου Πνεύματος». Εις ένα Πατέρα, την πάντων άρχήν και αίτιαν, ούκ έκ τινος γεννηθέντα, άναίτιον δέ και άγέννητον μόνον ύπάρχοντα, πάντων μόνον ποιητήν, ένός δέ μόνου Πατέρα φύσει του μονογενοϋς Υιού αυτού, Κυρίου δέ και Θεού και Σωτήρος ήμών Ιησοϋ Χριστοϋ, και προβολέα του Παναγίου Πνεύματος. Και εις ένα Υιόν του Θεού τον μονογενή, τον Κύριον ήμών Ιησοϋν Χριστόν, τον έκ του Πατρός γεννηθέντα πρό πάντων τών αιώνων, φως έκ φωτός, Θεόν άληθινόν έκ Θεού άληθινού, γεννηθέντα ού ποιηθέντα, όμοούσιον τώ Πατρί, δι' οϋ τά πάντα έγένετο. «Πρό πάντων τών αιώνων» λέγοντες δείκνυμεν, ότι άχρονος και άναρχος αυτού ή γέννησις· ού γάρ έκ του μη όντος εις τό είναι παρήχθη ό Υιός του Θεού, τό άπαύγασμα της δόξης, ό χαρακτήρ της του Πατρός ύποστάσεως, ή ζωσα σοφία και δύναμις, ό λόγος ό ένυπόστατος, ή ουσιώδης και τελεία και ζωσα εικών του άόρατου Θεού, άλλ' άει ήν συν τώ Πατρί και έν αυτό άιδίως και άνάρχως έξ αυτού γεγεννημένος· ού γάρ ήν ποτε ό Πατήρ, ότε ούκ ήν ό Υιός, άλλ' άμα Πατήρ, άμα Υιός έξ αυτού γεγεννημένος· Πατήρ γάρ έκτός

τρεις υποστάσεις) που είναι ενωμένες ασύγχυτα και διακρίνονται αχώριστα. Αυτό είναι το παράδοξο (για τη λογική). (Πιστεύουμε) στον Πατέρα, τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα, που στο όνομά τους έχουμε βαπτισθεί. Διότι ο Κύριος στους αποστόλους αυτή την εντολή έδωσε, όταν βαπτίζουν. Είπε, «να βαπτίζουν αυτούς στο όνομα του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος». (Πιστεύουμε) σ' ένα Πατέρα, τη δημιουργική αρχή και αιτία όλων, ο οποίος δεν γεννήθηκε από κάποιον, αλλά είναι ο μόνος χωρίς αρχική αιτία και άγέννητος· που είναι δημιουργός όλων, αλλά κατά φύσιν Πατέρας μόνον του μονογενή Υιού του, του Κυρίου και Θεού και Σωτήρα μας Ιησοϋ Χριστού, ο οποίος και εκπορεύει το Πανάγιο Πνεύμα. Πιστεύουμε και σ' ένα Υιό, μονογενή υιό του Θεού (Πατέρα), τον Κύριό μας Ιησοϋ Χριστό, που γεννήθηκε από τον Πατέρα πριν απ' όλους τους αιώνες, φως (ο Υιός) από το φως (του Πατέρα), αληθινός Θεός από αληθινό Θεό, που γεννήθηκε και δεν δημιουργήθηκε, όμοούσιος με τον Πατέρα, και ο οποίος δημιούργησε τα πάντα. Λέγοντας «προ πάντων των αιώνων» δείχνουμε ότι η γέννησή του είναι άχρονη και άναρχη. Διότι ο Υιός του Θεού δεν προήλθε από την ανυπαρξία στην ύπαρξη, καθώς είναι η ακτινοβολία της θείας δόξης, ο τύπος της ύποστάσεως του Πατέρα, η ζωντανή σοφία και δύναμη, ο ένυπόστατος λόγος, η τέλεια και ζωντανή εικόνα της ουσίας του άόρατου Θεού· ήταν πάντοτε με τον Πατέρα στους κόλπους του και γεννήθηκε απ' Αυτόν προαιωνίως και χωρίς αρχή. Δεν υπήρχε χρόνος που ο Πατέρας ήταν χωρίς τον

Υιού οὐκ ἂν κληθεῖν. Εἰ δὲ ἦν μὴ ἔχων Υἱόν,
οὐκ ἦν Πατήρ, καὶ εἰ μετὰ
ταῦτα ἔσχεν Υἱόν, μετὰ ταῦτα ἐγένετο
Πατήρ μὴ ὦν πρὸ τούτου
Πατήρ καὶ ἐτρόπη ἐκ τοῦ μὴ εἶναι Πατήρ εἰς
τὸ γενέσθαι Πατήρ,
ὄπερ πάσης βλασφημίας ἐστὶ χαλεπώτερον.
Ἀδύνατον γὰρ τὸν Θεὸν
εἰπεῖν ἔρημον τῆς φυσικῆς γονιμότητος· ἢ
δὲ γονιμότης τὸ ἐξ αὐτοῦ
ἦγουν ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας ὁμοιον κατὰ
φύσιν γεννᾶν.
Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἀσεβὲς
λέγειν χρόνον μεσιτεῦσαι
ἢ μετὰ τὸν Πατέρα τὴν τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι
ὑπαρξιν. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ,
ἦγουν τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως φαμεν τὴν
τοῦ Υἱοῦ γέννησιν.
Καὶ εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς δῶμεν τὸν Υἱὸν
συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ ἐξ αὐτοῦ
γεγεννημένον, τροπὴν τῆς τοῦ Πατρὸς
ὑποστάσεως παρεισάγομεν·
ὅτι μὴ ὦν Πατήρ ὕστερον ἐγένετο Πατήρ· ἢ
γὰρ κτίσις, εἰ καὶ μετὰ
ταῦτα γέγονεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ
οὐσίας, ἐκ δὲ τοῦ μὴ ὄντος
εἰς τὸ εἶναι βουλήσει καὶ δυνάμει αὐτοῦ
παρήχθη, καὶ οὐχ ἄπτεται
τροπὴ τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως. Γέννησις μὲν
γὰρ ἐστὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας
τοῦ γεννῶντος προάγεσθαι τὸ γεννώμενον
ὁμοιον κατ' οὐσίαν,
κτίσις δὲ καὶ ποιήσις τὸ ἕξωθεν καὶ οὐκ ἐκ
τῆς οὐσίας τοῦ κτιζόντος
καὶ ποιῶντος γίνεσθαι τὸ κτιζόμενον καὶ
ποιούμενον ἀνόμοιον παντελῶς.
Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ μόνου ἀπαθοῦς καὶ
ἀναλλοιώτου καὶ ἀτρέπτου
καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος Θεοῦ καὶ τὸ
γεννᾶν καὶ τὸ κτιζεῖν ἀπαθές·
φύσει γὰρ ὦν ἀπαθής καὶ ἄρρευστος ὡς
ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος,
οὐ πέφυκεν ὑπομένειν πάθος ἢ ῥεῦσιν οὔτε

Υἱό, ἀλλὰ ο Πατέρας καὶ ο Υἱός, που
γεννήθηκε ἀπ' Αὐτόν, υπήρχαν συγχρόνως·
διότι χωρίς Υἱό, δεν καλεῖται Πατέρας. Εάν
δεν εἶχε Υἱό, δεν θα ἦταν Πατέρας·
κι αν ἀπόκτησε κατόπιν Υἱό, ἐγινε Πατέρας
μετὰ τὴ γέννηση, χωρίς να εἶναι
πριν ἀπ' αὐτήν· καὶ μεταβλήθηκε ἀπὸ το να
μην εἶναι Πατέρας στὴν κατάσταση
να γίνεῖ Πατέρας, το οποίο εἶναι χειρότερο
ἀπὸ κάθε βλασφημία. Διότι εἶναι
ἀδύνατο να πούμε για τὸν Πατέρα ὅτι δεν
ἔχει τὴ φυσικὴ γονιμότητα· καὶ ἡ
γονιμότητα ἔχει τὴν ιδιότητα να γεννᾶ
ὁμοιο ἀπόγονο ἀπὸ τὴν ἰδία φύση.
Για τὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἀσέβεια να
λέμε ὅτι μεσολάβησε χρονικὸ
διάστημα καὶ ὅτι ο Υἱός γεννήθηκε χρονικά
μετὰ τὸν Πατέρα.
Διότι ἰσχυρίζομαστε ὅτι ἡ γέννηση τοῦ Υἱοῦ
εἶναι ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα. Καὶ αν
δεν δεχθούμε ὅτι ο Υἱός ἀπὸ τὴν ἀρχὴ
συνυπήρχε με τὸν Πατέρα, ἀπὸ τὸν οποίο
καὶ γεννήθηκε, θεσμοθετούμε μεταβολὴ
στὴν ὑπόσταση τοῦ Πατέρα· ὅτι,
δηλαδή, δεν ἦταν στὴν ἀρχὴ Πατέρας ἀλλὰ
ἐγινε κατόπιν. Μπορεῖ βέβαια ἡ κτίση
να ἐγινε μετέπειτα, ἀλλὰ δεν προήλθε ἀπὸ
τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα, εφόσον
δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν
ὑπαρξη με τὴ θέληση καὶ τὴ δυνάμη Του·
ἔτσι αὐτὸ δεν σημαίνει μεταβολὴ στὴ φύση
τοῦ Θεοῦ. Διότι, γέννηση σημαίνει
προέλευση τοῦ γεννημένου ἀπὸ τὴν οὐσία
τοῦ γεννήτορα καὶ ομοιότητα
στὴν οὐσία· ἀντίθετα, πλάση καὶ δημιουργία
σημαίνει ὅτι τὸ δημιούργημα εἶναι
ἀπέξω καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ
δημιουργοῦ καὶ παντελῶς ἀνόμοιο.
Για τὸ Θεὸ ὅμως, ο οποίος εἶναι ὁ μόνος
ἀπαθής, ἀναλλοιώτος, ἀμετάβλητος
καὶ παραμένει αἰώνια στὴν ἰδία κατάσταση,
καὶ ἡ γέννηση καὶ ἡ δημιουργία
εἶναι ἀπαθείς ιδιότητες. Αφού, σαν ἀπλός

έν τῷ γεννᾶν οὔτε έν τῷ
κτίζειν οὔδέ τινος συνεργίας δεῖται, ἀλλ' ἡ
μὲν γέννησις ἄναρχος καὶ
αἰδίου φύσεως ἔργον οὔσα καὶ ἐκ τῆς οὐσίας
αὐτοῦ προάγουσα, ἵνα
τροπὴν ὁ γεννῶν μὴ ὑπομείνη καὶ ἵνα μὴ
Θεὸς πρῶτος καὶ Θεὸς
ὑστερος εἶη καὶ προσθήκην δέξηται. Ἡ δὲ
κτίσις ἐπὶ Θεοῦ θελήσεως
ἔργον οὔσα οὐ συναϊδιὸς ἐστὶ τῷ Θεῷ,
ἐπειδὴ οὐ πέφυκε τὸ ἐκ τοῦ
μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον
συναϊδιον εἶναι τῷ ἀνάρχῳ καὶ
αἰεὶ ὄντι.

Ὡσπερ τοίνυν οὐχ ὁμοίως ποιεῖ ἄνθρωπος
καὶ Θεός — ὁ μὲν γὰρ
ἄνθρωπος οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι
παράγει, ἀλλ' ὅπερ ποιεῖ
ἐκ προϋποκειμένης ὑλῆς ποιεῖ, οὐ θελήσας
μόνον ἀλλὰ καὶ
προεπινοήσας, καὶ έν τῷ νῶ ἀνατυπώσας τὸ
γενησόμενον, εἶτα καὶ
χερσὶν ἐργασάμενος καὶ κόπον ὑπομείνας
καὶ κάματον, πολλάκις δὲ
καὶ ἀστοχήσας μὴ ἀποβάντος, καθὰ
βούλεται τοῦ ἐπιτηδεύματος· ὁ δὲ
Θεὸς θελήσας μόνον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ
εἶναι τὰ πάντα παρήγαγεν—
οὕτως οὔδὲ ὁμοίως γεννᾷ Θεὸς καὶ
ἄνθρωπος.

Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἄχρονος ὢν καὶ ἄναρχος καὶ
ἀπαθῆς καὶ ἄρρευστος
καὶ ἀσώματος καὶ μόνος καὶ ἀτελεύτητος
ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως καὶ
ἀπαθῶς καὶ ἀρρεύστως γεννᾷ καὶ ἐκτὸς
συνδυασμοῦ· καὶ οὔτε ἀρχὴν
ἔχει ἢ ἀκατάληπτος αὐτοῦ γέννησις, οὔτε
τέλος. Καὶ ἀνάρχως μὲν
διὰ τὸ ἄτρεπτον, ἀρρεύστως δὲ διὰ τὸ
ἀπαθῆς καὶ ἀσώματος· ἐκτὸς δὲ
συνδυασμοῦ διὰ τε τὸ ἀσώματον πάλιν καὶ
ἓνα μόνον εἶναι Θεὸν
ἀπροσδεῖ ἑτέρου· ἀτελευτήτως δὲ καὶ

καὶ ἀσύνθετος, εἶναι ἀπὸ τῆ φύση
του ἀπαθῆς καὶ ἀμετάβλητος· δὲν εἶναι στη
φύση του να υφίσταται πάθος ἢ
μεταβολή, οὔτε ὅταν γεννᾷ οὔτε ὅταν
δημιουργεῖ, καὶ δὲν χρειάζεται βοήθεια
ἀπὸ κανέναν. Ἡ γέννησή του εἶναι χωρὶς
ἀρχὴ καὶ αἰώνια, ἐπειδὴ εἶναι ἔργο τῆς
φύσεως καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσία του·
ἔτσι ὁ γεννήτορας δὲν υφίσταται
μεταβολή· δὲν ὑπάρχει προηγούμενος καὶ
ἐπόμενος Θεός, ὥστε να δεχθεῖ
προσθήκη. Ἡ κτίσις, ὄντας ἔργο τῆς
θελήσεως του Θεοῦ, δὲν ἔχει τὴν ἴδια
οὐσία με τὸ Θεό, ἐπειδὴ αὐτὸ που
προέρχεται ἀπὸ τὸ μὴδὲν δὲν γίνεται να
εἶναι σύγχρονο με τὸ ἀναρχο καὶ αἰώνιο.
Ὅπως λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ Θεός δὲν
δημιουργοῦν με ἴδιο τρόπο — διότι
ὁ ἄνθρωπος τίποτε δὲν δημιουργεῖ ἀπὸ τὸ
μὴδὲν, ἀλλὰ ὅ,τι φτιάχνει, τὸ κάνει
ἀπὸ προϋπάρχουσα ὑλῆ· καὶ τὸ κάνει ὄχι
μόνο ἐπειδὴ τὸ θέλησε, ἀλλὰ καὶ ἀφού
σκέφτηκε καὶ σχεδίασε πρῶτα στο νοῦ του
τὸ μελλούμενο να γίνεῖ· ἔπειτα
τὸ δουλεύει με τὰ χέρια καὶ υπομένει κόπο
καὶ κούραση· καὶ πολλές φορές
ἀπέτυχε, διότι δὲν ἔγινε τὸ ἔργο του ὅπως
τὸ θέλει· ἀντίθετα ὁ Θεός, μόνον με
τὴ θέλησή του τὰ δημιούργησε ὅλα ἀπὸ τὸ
μὴδὲν στὴν ὑπαρξή— ἔτσι, λοιπὸν,
δὲν δημιουργεῖ με τὸν ἴδιο τρόπο ὁ Θεός καὶ
ὁ ἄνθρωπος.

Διότι ὁ Θεός, ὄντας ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ
χωρὶς ἀρχὴ, ἀπαθῆς, ἀμετάβλητος,
ἀσώματος, μόνος καὶ αἰώνιος, γεννᾷ ἐκτὸς
χρόνου καὶ χωρὶς ἀρχὴ, ἀπαθῶς
καὶ χωρὶς μεταβολή καὶ δίχως συνεργασία.
Μάλιστα, ἡ ἀκατάληπτη γέννησή
του δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Γεννᾷ
χωρὶς ἀρχὴ, διότι εἶναι ἀμετάβλητος·
γεννᾷ χωρὶς μεταβολή, διότι εἶναι ἀπαθῆς
καὶ χωρὶς σῶμα· γεννᾷ, ἐπίσης, χωρὶς
συνεργασία, διότι εἶναι καὶ πάλι ἀσώματος,

ἀκαταπαύστως διά τε τὸ
ἄναρχον καὶ ἄχρονον καὶ ἀτελεύτητον καὶ
ἀεὶ ὡσαύτως ἔχειν·
τὸ γὰρ ἄναρχον ἀτελεύτητον, τὸ δὲ χάριτι
ἀτελεύτητον οὐ πάντως
ἄναρχον ὡσπερ οἱ ἄγγελοι.
Γεννᾶ τοίνυν ὁ ἀεὶ ὢν Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ
Λόγον τέλειον ὄντα ἀνάρχως
καὶ ἀτελευτήτως, ἵνα μὴ ἐν χρόνῳ τίκτη
Θεὸς ὁ χρόνου ἀνωτέραν
ἔχων τὴν τε φύσιν καὶ τὴν ὑπαρξίν. Ὁ δὲ
ἄνθρωπος δῆλον ὡς
ἐναντίως γεννᾶ ὑπὸ γένεσιν τελῶν καὶ
φθορὰν καὶ ρεῦσιν καὶ
πληθυσμὸν καὶ σῶμα περικείμενος καὶ τὸ
ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ ἐν τῇ φύσει
κεκτημένος· ἐνδεὲς γὰρ τὸ ἄρρεν τῆς τοῦ
θήλεος βοηθείας. Ἄλλ' ἵλεως
εἴη ὁ πάντων ἐπέκεινα καὶ πᾶσαν νόησιν καὶ
κατάληψιν ὑπερκείμενος.

Διδάσκει οὖν ἡ Ἁγία Καθολικὴ καὶ
Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἅμα
Πατέρα καὶ ἅμα τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἐξ
αὐτοῦ γεγεννημένον
ἀχρόνως καὶ ἀρρεύστως καὶ ἀπαθῶς καὶ
ἀκαταλήπτως, ὡς ὁ μόνος
ὁ τῶν ὄλων οἶδε Θεός. Ὡσπερ ἅμα τὸ πῦρ
καὶ ἅμα τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς,
καὶ οὐ πρῶτον τὸ πῦρ καὶ μετὰ ταῦτα τὸ
φῶς ἀλλ' ἅμα· καὶ ὡσπερ
τὸ φῶς ἐκ τοῦ πυρὸς ἀεὶ γεννώμενον ἀεὶ ἐν
αὐτῷ ἐστὶ μηδαμῶς
αὐτοῦ χωριζόμενον, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ
Πατρὸς γεννᾶται
μηδαμῶς αὐτοῦ χωριζόμενος, ἀλλ' ἀεὶ ἐν
αὐτῷ ἐστίν. Ἄλλὰ τὸ μὲν
φῶς ἐκ τοῦ πυρὸς γεννώμενον ἀχωρίστως,
καὶ ἐν αὐτῷ ἀεὶ μένον
οὐκ ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ —
ποιότης γὰρ ἐστὶ φυσικὴ
τοῦ πυρὸς—, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ
μονογενὴς ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς

ἓνας καὶ μοναδικὸς Θεός, χωρὶς
να ἔχει τὴν ἀνάγκη ἄλλου· καὶ γεννᾶ χωρὶς
τέλος καὶ διακοπὴ, ἐπειδὴ εἶναι
ἀνάρχος, ἀχρόνος, αἰώνιος καὶ ἀμετάβλητος
πάντοτε. Διότι τὸ ἀπὸ τῆ φύσης του
χωρὶς ἀρχὴ εἶναι καὶ χωρὶς τέλος, ἐνῶ ἐκεῖνο
που χαριστικὰ εἶναι χωρὶς τέλος
δεν εἶναι καὶ οπωσδήποτε χωρὶς ἀρχή, ὅπως
συμβαίνει με τοὺς ἀγγέλους.
Ὁ αἰώνιος, λοιπόν, Θεός γεννᾶ χωρὶς ἀρχή
καὶ τέλος τὸ Λόγο του, που εἶναι
τέλειος· ἐτσι ὥστε να μὴ γεννᾶ μέσα στο
χρόνο ὁ Θεός, που ἔχει τὴ φύση καὶ
τὴν ὑπαρξὴ του πάνω ἀπὸ τὸ χρόνο. Ἐνῶ ὁ
ἄνθρωπος εἶναι φανερό ὅτι γεννᾶ
με ἀντίθετο τρόπο, διότι καὶ ὁ ἴδιος
γεννιέται καὶ φθείρεται, εἶναι ρευστός
καὶ πολλαπλασιάζεται, ἔχει σῶμα καὶ
διακρίνεται ἡ φύση του σε ἀρσενικό
καὶ θηλυκὸ γένος. Διότι τὸ ἀρσενικό γένος
χρειάζεται τὴ βοήθεια του
θηλυκοῦ. Ἀλλὰ ἀς μας σπλαγχνισθεῖ ὁ Θεός
ὁ ὁποῖος εἶναι πέρα ἀπ' ὅλα καὶ
ξεπερνᾶ κάθε ἐννοία καὶ ἀντίληψη.
Ἡ Ἁγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία
διδάσκει ὅτι ὑπάρχει συγχρόνως
ὁ Πατέρας καὶ ὁ μονογενὴς τοῦ Υἱός, ὁ
ὁποῖος γεννήθηκε ἀπ' Αὐτόν ἐκτός
χρόνου, με τρόπο ἀμετάβλητο, ἀπαθὴ καὶ
ἀκατάληπτο, ὅπως τὸ γνωρίζει
μόνον ὁ Θεός του σύμπαντος. Συμβαίνει τὸ
ἴδιο με τὴ φωτιά, που ὑπάρχει
ταυτόχρονα με τὸ φῶς της, καὶ ὄχι πρῶτα ἡ
φωτιά καὶ μετὰ τὸ φῶς, ἀλλὰ
ταυτόχρονα. Καὶ ὅπως τὸ φῶς προέρχεται
ἀπὸ τὴ φωτιά καὶ εἶναι πάντοτε μαζί
της, χωρὶς καθόλου να ξεχωρίζει, ἐτσι καὶ ὁ
Υἱὸς γεννιέται ἀπὸ τὸν Πατέρα
χωρὶς καθόλου να χωρίζεται ἀπ' Αὐτόν·
ἀλλὰ πάντοτε εἶναι μαζί του. Τὸ φῶς
ὁμως, ἀν καὶ προέρχεται χωρὶς να ξεχωρίζει
ἀπὸ τὴ φωτιά καὶ μένει πάντοτε
μαζί της, δεν ἔχει δική του ξεχωριστή

ἀχωρίστως και ἀδιαστάτως και ἐν αὐτῷ
μένων αἰεὶ ἔχει ἰδίαν
ὑπόστασιν παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς.
Λόγος μὲν οὖν και ἀπαύγασμα λέγεται διὰ
τὸ ἄνευ συνδυασμοῦ και
ἀπαθῶς και ἀχρόνως και ἀρρεύστως και
ἀχωρίστως γεγεννησθαι
ἐκ τοῦ Πατρὸς, Υἱὸς δὲ και χαρακτήρ τῆς
πατρικῆς ὑποστάσεως
διὰ τὸ τέλειον και ἐνυπόστατον και κατὰ
πάντα ὅμοιον τῷ Πατρὶ
εἶναι πλὴν τῆς ἀγεννησίας, μονογενῆς δέ, ὅτι
μόνος ἐκ μόνου τοῦ
Πατρὸς μόνως ἐγεννήθη. Οὐδὲ γὰρ
ὁμοιοῦται ἐτέρα γέννησις τῆ
τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσει, οὐδὲ γὰρ ἐστὶν
ἄλλος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.
Εἰ γὰρ και τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ
Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ’
οὐ γεννητῶς ἀλλ’ ἐκπορευτῶς. Ἄλλος
τρόπος ὑπάρξεως οὗτος
ἄληπτός τε και ἄγνωστος, ὡσπερ και ἡ τοῦ
Υἱοῦ γέννησις.
Διὸ και πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, αὐτοῦ εἰσι
πλὴν τῆς ἀγεννησίας,
ἧτις οὐ σημαίνει οὐσίας διαφορὰν οὐδὲ
ἀξίωμα, ἀλλὰ τρόπον
ὑπάρξεως· ὡσπερ και ὁ Ἀδὰμ ἀγέννητος ὢν
–πλάσμα γὰρ ἐστὶ Θεοῦ–
και ὁ Σὴθ γεννητός –υἱὸς γὰρ ἐστὶν τοῦ
Ἀδὰμ– και ἡ Εὐὰ ἐκ τῆς τοῦ
Ἀδὰμ πλευρᾶς ἐκπορευθεῖσα –οὐ γὰρ
ἐγεννήθη αὕτη– οὐ φύσει
διαφέρουσιν ἀλλήλων –ἄνθρωποι γὰρ
εἰσιν–, ἀλλὰ τῷ τῆς ὑπάρξεως
τρόπῳ.
Χρὴ γὰρ εἰδέναι, ὅτι τὸ ἀγέννητον διὰ τοῦ
ἐνὸς Νῦ γραφόμενον τὸ
ἄκτιστον, ἧτοι τὸ μὴ γενόμενον σημαίνει· τὸ
δὲ ἀγέννητον διὰ τῶν
δύο Νῦ γραφόμενον δηλοῖ τὸ μὴ γεννηθέν.
Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον
σημαινόμενον διαφέρει οὐσία οὐσίας· ἄλλη

ὑπαρξὴ ἀπὸ τῆ φωτιά —διότι εἶναι
φυσικὴ ποιότητα τῆς φωτιάς. Αντίθετα, ὁ
μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, που
γεννήθηκε ἀχώριστα και ἀδιάσπαστα ἀπὸ
τον Πατέρα και μένει πάντοτε
ενωμένος μαζί Του, ἔχει ἰδιαίτερη ὑπόστασις
ἀπ’ αὐτὴν τοῦ Πατέρα.
Ὁ Λόγος, λοιπόν, ονομάζεται και ἀπαύγασμα
(λάμψη) τοῦ Πατέρα, διότι
γεννήθηκε ἀπ’ Αὐτόν χωρὶς συνεργασία, με
τρόπο ἀπαθῆ, πέρα ἀπὸ το χρόνο,
ἀμετάβλητο και ἀχώριστο. Ονομάζεται,
ἐπίσης, Υἱὸς και χαρακτήρας τῆς
υποστάσεως τοῦ Πατέρα, ἐπειδὴ εἶναι
τέλειος, ἔχει δική του ὑπόστασις και
εἶναι ὅμοιος σε ὅλα με τον Πατέρα, ἐκτός
ἀπὸ τὴν ιδιότητα τῆς ἀγεννησίας.
Ονομάζεται μονογενῆς, διότι μόνος αὐτός
γεννήθηκε ἀπὸ τον Πατέρα μόνο.
Καμιὰ ἄλλη γέννησις δεν ἐξομοιώνεται
με τὴ γέννησις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐτε
ὑπάρχει ἄλλος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.
Ἀκόμη και τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο
ἐκπορεύεται ἀπὸ τον Πατέρα, παρ’ ὅλα
αὐτὰ δεν γεννιέται ἀλλὰ ἐκπορεύεται. Αὐτὸ
ἀποτελεῖ ἄλλο τρόπο ὑπάρξεως,
ἀκατάληπτο και ἀγνωστο, ὅπως και ἡ
γέννησις τοῦ Υἱοῦ.
Γι’ αὐτὸ τὸ λόγο, ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας, εἶναι
και δικὰ του, ἐκτός ἀπὸ τὴν
ἀγεννησία, ἡ ὁποία δεν σημαίνει διαφορὰ
στην οὐσία ἢ στο ἀξίωμα, ἀλλὰ στον
τρόπο ὑπάρξεως. Ὅπως και ὁ Αδὰμ που δεν
γεννήθηκε (ἀπὸ ἄνθρωπο) διότι
τον ἐπλάσε ὁ Θεός, και ὁ Σὴθ που γεννήθηκε
ἀφ’ οὗ εἶναι παιδί τοῦ Αδὰμ, και ἡ
Εὐὰ που προήλθε ἀπὸ τὴν πλευρά τοῦ Αδὰμ
καθὼς δεν γεννήθηκε, ὅλοι αὐτοὶ
δεν διαφέρουν στη φύσιν μεταξύ τους –διότι
ὅλοι εἶναι τὸ ἴδιο ἄνθρωποι–, ἀλλὰ
διαφέρουν στον τρόπο τῆς ὑπάρξεως.
Και πρέπει να γνωρίζουμε ὅτι ἡ λέξις
«ἀγέννητο» που γράφεται με ἓνα «ν»

γὰρ οὐσία ἢ ἄκτιστος, ἦτοι ἀγέννητος διὰ τοῦ ἐνὸς Νῦ, καὶ ἄλλη ἢ γεννητὴ, ἦτοι κτιστή. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον οὐ διαφέρει οὐσία οὐσίας· παντὸς γὰρ εἴδους ζώων ἢ πρώτη ὑπόστασις ἀγέννητός ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἀγέννητος· ἐκτίσθησαν μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τῷ Λόγῳ αὐτοῦ παραχθέντα εἰς γενεαίς, οὐ μὴν ἐγεννήθησαν μὴ προϋπάρχοντος ἐτέρου ὁμοειδοῦς, ἐξ οὗ γεννηθῶσι. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον κοινωνοῦσιν αἱ τρεῖς τῆς ἀγίας θεότητος ὑπέρθεοι ὑποστάσεις· ὁμοούσιοι γὰρ καὶ ἄκτιστοι ὑπάρχουσι. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον οὐδαμῶς· μόνος γὰρ ὁ Πατὴρ ἀγέννητος· οὐ γὰρ ἐξ ἐτέρας ἐστὶν αὐτῷ ὑποστάσεως τὸ εἶναι. Καὶ μόνος ὁ Υἱὸς γεννητός· ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς γὰρ οὐσίας ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως γεγέννηται. Καὶ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορευτὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, οὐ γεννώμενον ἀλλ' ἐκπορευόμενον. Οὕτω μὲν τῆς θείας διδασκούμενης Γραφῆς, τοῦ δὲ τρόπου τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως ἀκαταλήπτου ὑπάρχοντος. Καὶ τοῦτο δὲ ἰστέον, ὡς οὐκ ἐξ ἡμῶν μετηνέχθη ἐπὶ τὴν μακαρίαν θεότητα τὸ τῆς πατρότητος καὶ υἰότητος καὶ ἐκπορεύσεως ὄνομα· τούναντίον δὲ ἐκεῖθεν ἡμῖν μεταδέδοται, ὡς φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Διὰ τοῦτο κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς». Εἰ δὲ λέγομεν τὸν Πατέρα ἀρχὴν εἶναι τοῦ Υἱοῦ καὶ μείζονα, οὐ προτερεύειν αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ χρόνῳ ἢ φύσει ὑποφαίνομεν, «δὲ αὐτοῦ

σημαίνει τὸ ἀκτιστο, δηλαδή τὸ ἀδημιούργητο· ἐνῶ ἡ λέξις «ἀγέννητο» με δύο «ν» σημαίνει αὐτὸ που δὲν ἔχει γεννηθεῖ. Σύμφωνα με τὴ σημασία τῆς πρώτης λέξεως διαφέρει ἡ μία οὐσία ἀπὸ τὴν ἄλλη· διότι ἄλλη οὐσία εἶναι τὸ ἀκτιστο, δηλαδή τὸ ἀγέννητο μ' ἓνα «ν», καὶ ἄλλη τὸ γεννητό, δηλαδή τὸ κτιστό. Σύμφωνα ὅμως με τὴ δεύτερη σημασία τῆς λέξεως δὲν διαφέρει ἡ μία οὐσία ἀπὸ τὴν ἄλλη· διότι ἡ ἀρχικὴ ὑπόστασις κάθε εἴδους ζώου εἶναι ἀγέννητη (μὴ δημιουργημένη), ὄχι ἀγέννητη (ἀκτιστή). Διότι δημιουργήθησαν καὶ ἦλθαν σὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ το δημιουργό Λόγο· καὶ δὲν δημιουργήθησαν, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε κάποιο ἄλλο ὅμοιο οὐ, ἀπὸ το ὁποῖο νὰ πλασθούν. Συνεπῶς, με τὴν πρώτη σημασία τῆς λέξεως συμφωνοῦν οἱ τρεῖς ὑπέρθεες ὑποστάσεις τῆς ἀγίας θεότητος· διότι εἶναι ὁμοούσιες καὶ ἀκτιστες. Δὲν συμφωνοῦν ὅμως καθόλου με τὴ σημασία τῆς δεύτερης λέξεως. Διότι μόνον ὁ Πατέρας εἶναι ἀγέννητος· δὲν προήλθε ἡ ὑπαρξὴ του ἀπὸ κάποια ἄλλη ὑπόστασις. Καὶ μόνον ὁ Υἱὸς εἶναι γεννητός· διότι ἔχει γεννηθεῖ χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος ἀπὸ τὴν οὐσία του Πατέρα. Καὶ μόνον τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἐκπορευτό ἀπὸ τὴν οὐσία του Πατέρα, ὄχι γεννημένο ἀλλὰ ἐκπορευόμενο. Ἔτσι μας διδάσκει ἡ Ἁγία Γραφή, ἐνῶ ὁ τρόπος καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως παραμένει ἀκατάληπτος. Πρέπει νὰ γνωρίζουμε καὶ τὸ ἐξῆς· ἡ ιδιότητα τῆς πατρότητος, τῆς υἰότητος καὶ τῆς ἐκπορεύσεως δὲν μεταφέρθηκε σὴν μακαρία θεότητα ἀπὸ τὴ δική μας κατάστασις. Το ἀντίθετο· ἀπὸ ἐκεῖ ἔχει δοθεῖ σὲ μας, ὅπως λέει ὁ θεῖος

γὰρ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν», οὐδὲ καθ' ἕτερόν τι, εἰ μὴ κατὰ τὸ αἴτιον, τουτέστιν ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐγεννήθη καὶ οὐχ ὁ Πατὴρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ αἴτιός ἐστι τοῦ Υἱοῦ φυσικῶς, ὥσπερ οὐκ ἐκ τοῦ φωτὸς τὸ πῦρ φαμεν προέρχεσθαι, ἀλλὰ τὸ φῶς μᾶλλον ἐκ τοῦ πυρός. Ὅτε οὖν ἀκούσωμεν ἀρχὴν καὶ μείζονα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τῷ αἰτίῳ νοήσωμεν. Καὶ ὥσπερ οὐ λέγομεν ἐτέρας οὐσίας τὸ πῦρ καὶ ἐτέρας τὸ φῶς, οὕτως οὐχ οἷόν τε φάναι ἐτέρας οὐσίας τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἐτέρας, ἀλλὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς. Καὶ καθάπερ φαμὲν διὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ προερχομένου φωτὸς φαίνειν τὸ πῦρ καὶ οὐ τιθέμεθα ὄργανον ὑπουργικὸν εἶναι τοῦ πυρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, δύναμιν δὲ μᾶλλον φυσικὴν, οὕτω λέγομεν τὸν Πατέρα πάντα, ὅσα ποιεῖ, διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ ποιεῖν οὐχ ὡς δι' ὄργανου λειτουργικοῦ, ἀλλὰ φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως. Καὶ ὥσπερ λέγομεν τὸ πῦρ φωτίζειν καὶ πάλιν φαμὲν τὸ φῶς τοῦ πυρὸς φωτίζειν, οὕτω «πάντα, ὅσα ποιεῖ ὁ Πατὴρ, ὁμοίως καὶ ὁ Υἱὸς ποιεῖ». Ἀλλὰ τὸ μὲν φῶς οὐκ ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ κέκτηται, ὁ δὲ Υἱὸς τελεία ὑπόστασις ἐστὶ τῆς πατρικῆς ἀχώριστος ὑποστάσεως, ὡς ἀνωτέρω παρεστήσαμεν. Ἀδύνατον γὰρ εὐρεθῆναι ἐν τῇ κτίσει εἰκόνα ἀπαραλλάκτως ἐν ἑαυτῇ τὸν τρόπον τῆς Ἁγίας Τριάδος παραδεικνύουσας. Τὸ γὰρ κτιστὸν καὶ σύνθετον καὶ ῥευστὸν καὶ τρεπτὸν καὶ περιγραφτὸν καὶ σχῆμα ἔχον καὶ φθαρτὸν, πῶς σαφῶς δηλώσει τὴν πάντων τούτων

Ἀπόστολος: «Γι' αὐτὸ λυγίζω τα γόνατά μου μπροστά στον Πατέρα, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται κάθε πατρότητα καὶ στον οὐρανὸ καὶ στη γῆ». Ἄν μάλιστα λέμε ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι ἡ ἀρχικὴ αἰτία τοῦ Υἱοῦ καὶ μεγαλύτερος, δὲν ἐννοοῦμε ὅτι Ἄυτὸς προηγείται ἀπὸ τὸν Υἱὸ στο χρόνο καὶ τὴ φύση, διότι «μ' αὐτόν (τὸν Υἱὸ) κατασκεύασε τὸ σύμπαν». Οὔτε ἐννοοῦμε ὅτι προηγείται σε κάτι ἄλλο, παρὰ μόνο στὴν αἰτία· δηλαδή, ὁ Υἱὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ὄχι ὁ Πατέρας ἀπὸ τὸν Υἱὸ· ὁ Πατέρας εἶναι αἴτιος τοῦ Υἱοῦ στὴν οὐσία, ὅπως ἡ φωτιά δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ φῶς, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ φῶς ἀπὸ τὴ φωτιά. Ὅταν, λοιπόν, ἀκούσουμε ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι ἡ ἀρχικὴ οὐσία τοῦ Υἱοῦ καὶ μεγαλύτερός του, ἀς ἐννοήσουμε ὅτι εἶναι στὴν αἰτία. Καὶ ὅπως δὲν λέμε ὅτι εἶναι ἀπὸ ἄλλη οὐσία ἡ φωτιά καὶ ἀπὸ ἄλλη τὸ φῶς, ἔτσι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πούμε ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι ἀπὸ ἄλλη οὐσία καὶ ἀπὸ ἄλλη ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ εἶναι ἀπὸ τὴ μία καὶ ἴδια οὐσία. Καὶ ὅπως λέμε ὅτι ἡ φωτιά φωτίζει με τὸ φῶς που βγαίνει ἀπ' αὐτήν, καὶ δὲν θεωροῦμε τὸ φῶς που πηγάζει ἀπὸ τὴ φωτιά ὡς υπηρετικὸ ὄργανό της, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς φυσικὴ της ιδιότητα, ἔτσι λέμε ὅτι ὁ Πατέρας ὅλα ὅσα κάνει, τὰ κάνει με τὸ μονογενὴ τοῦ Υἱοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν λειτουργεῖ ὡς υπηρετικὸ ὄργανο, ἀλλὰ ὡς φυσικὴ καὶ ἐνυπόστατη δύναμη (τοῦ Πατέρα). Καὶ ὅπως λέμε ὅτι ἡ φωτιά φωτίζει καὶ ὅτι τὸ φῶς τῆς φωτιάς ἐπίσης φωτίζει, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο «ὅλα, ὅσα κάνει ὁ Πατέρας, τὰ ἴδια κάνει καὶ ὁ Υἱὸς». Ἀλλὰ, ἐνῶ τὸ φῶς δὲν ἔχει ἰδιαίτερη ὑπόσταση ἀπὸ τὴ φωτιά, ὁ Υἱὸς

ἀπηλλαγμένην ὑπερούσιον θείαν
ουσίαν; Πᾶσα δὲ ἡ κτίσις δῆλον ὡς τοῖς
πλείοσι τούτων ἐνέχεται καὶ
πᾶσα κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν τῇ φθορᾷ
ὑπόκειται.
Ὅμοίως πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα τὸ
Ἅγιον, τὸ Κύριον καὶ
ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον
καὶ ἐν Υἱῷ
ἀναπαυόμενον, τὸ τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ
συμπροσκυνούμενον καὶ
συνδοξαζόμενον ὡς ὁμοούσιόν τε καὶ
συναΐδιον, τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα,
τὸ εὐθές, τὸ ἡγεμονικόν, τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς
καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ, Θεὸν
σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ ὑπάρχον καὶ
προσαγορευόμενον, ἄκτιστον,
πλήρες, δημιουργόν, παντοκρατορικόν,
παντουργόν, παντοδύναμον,
ἀπειροδύναμον, δεσπότην πάσης τῆς
κτίσεως οὐ δεσποζόμενον,
πληροῦν οὐ πληρούμενον, μετεχόμενον οὐ
μετέχον, ἁγιάζον οὐχ
ἁγιαζόμενον, παράκλητον ὡς τὰς τῶν ὄλων
παρακλήσεις δεχόμενον,
κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἐκ
τοῦ Πατρὸς
ἐκπορευόμενον καὶ δι' Υἱοῦ μεταδιδόμενον
καὶ μεταλαμβανόμενον
ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως καὶ δι' ἑαυτοῦ
κτίζον καὶ οὐσιῶν τὰ
σύμπαντα καὶ ἁγιάζον καὶ συνέχον,
ἐνυπόστατον ἥτοι ἐν ἰδίᾳ
ὑποστάσει ὑπάρχον, ἀχώριστον καὶ
ἀνεκφοίτητον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ
καὶ πάντα ἔχον, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός,
πλὴν τῆς ἀγεννησίας
καὶ τῆς γεννήσεως.
Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ ἀνάιτιος καὶ ἀγέννητος –
οὐ γὰρ ἔκ τινος· ἔξ
ἑαυτοῦ γὰρ τὸ εἶναι ἔχει, οὐδέ τι τῶν ὅσα
περ ἔξ ἑτέρου ἔχει, αὐτὸς δὲ
μᾶλλον ἐστὶν ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ εἶναι καὶ

αποτελεῖ τέλεια ὑπόστασις καὶ εἶναι
ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ὑπόστασις τοῦ Πατέρα,
ὅπως το ἀποδείξαμε παραπάνω. Διότι εἶναι
ἀδύνατον νὰ βρεθῆ στὴν κτίση
εἰκόνα που νὰ φανερώνῃ ἀπαράλλακτα με
τὸ περιεχόμενό της τὴν κατάστασις
τῆς Ἁγίας Τριάδος. Διότι, πῶς τὸ κτιστὸ καὶ
σύνθετο, τὸ μεταβλητὸ καὶ τρεπτὸ,
τὸ περιορισμένο καὶ σχηματισμένο καὶ
φθαρτὸ, εἶναι δυνατόν νὰ φανερώσῃ
τὴ θεία οὐσία που εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπ'
ὅλα αὐτά; Εἶναι μάλιστα φανερό
ὅτι ὅλη ἡ κτίση εἶναι δέσμια στα
περισσότερα ἀπ' αὐτά καὶ ὅτι στὴ φύση τῆς
ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὴ φθορά.
Πιστεύομε, ἐπίσης, καὶ στο ἓν Ἅγιο
Πνεῦμα, τὸ Κύριον καὶ ζωοποιόν,
τὸ ὁποῖο ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ
ἀναπαύεται στὸν Υἱόν·
τὸ προσκυνάμε καὶ τὸ δοξάζομε μαζί με τὸν
Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν
ἐπειδὴ εἶναι ὁμοούσιον καὶ συναιώνιον. Εἶναι
τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ εὐθές,
που ἐξουσιάζει τὸ νοῦ, πηγὴ ζωῆς καὶ
ἁγιασμοῦ, που συνυπάρχει καὶ
τὸ επικαλούμαστε μαζί με τὸν Πατέρα καὶ
τὸν Υἱόν· που εἶναι ἄκτιστο, πλήρες,
δημιουργικόν, κυριαρχικόν, πανδημιουργικόν,
παντοδύναμον καὶ ἀπειροδύναμον·
που κυριαρχεῖ σ' ὅλη τὴν κτίση χωρὶς νὰ
διευθύνεται ἀπὸ κανένα, γεμίζει
χωρὶς νὰ το γεμίζουν, μετέχουν σ' αὐτό καὶ
δεν μετέχει τὸ ἴδιο, ἁγιάζει καὶ
δεν ἁγιάζεται, καὶ παρηγορεῖ διότι δέχεται
τις παρακλήσεις ὄλων·
εἶναι σ' ὅλα ὅμοιον με τὸν Πατέρα καὶ τὸν
Υἱόν, ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα,
μεταδίδεται μέσω τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ δέχεται
ὅλη ἡ κτίση.
Μ' αὐτό δημιουργεῖται καὶ λαμβάνουν οὐσία
τὰ σύμπαντα, τὰ ἁγιάζει
καὶ τὰ συγκρατεῖ· εἶναι ἐνυπόστατο, ἔχει
δηλαδὴ δική του ὑπόστασις,

τοῦ πῶς εἶναι φυσικῶς τοῖς
πᾶσιν. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς
τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ
αὐτὸ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐ γεννητῶς
ἀλλ' ἐκπορευτῶς. Καὶ ὅτι
μὲν ἔστι διαφορὰ γεννήσεως καὶ
ἐκπορεύσεως, μεμαθήκαμεν· τίς δὲ
ὁ τρόπος τῆς διαφορᾶς, οὐδαμῶς. Ἄμα δὲ
καὶ ἡ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς
γέννησις, καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
ἐκπόρευσις.
Πάντα οὖν, ὅσα ἔχει ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ
τοῦ Πατρὸς ἔχει καὶ
αὐτὸ τὸ εἶναι. Καὶ εἰ μὴ ὁ Πατήρ ἐστιν, οὐδὲ
ὁ Υἱὸς ἐστιν οὐδὲ τὸ
Πνεῦμα. Καὶ εἰ μὴ ὁ Πατήρ ἔχει τι, οὐδὲ ὁ
Υἱὸς ἔχει, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα.
Καὶ διὰ τὸν Πατέρα, τουτέστιν διὰ τὸ εἶναι
τὸν Πατέρα, ἔστιν ὁ Υἱὸς
καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ διὰ τὸν Πατέρα ἔχει ὁ
Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα πάντα,
ἃ ἔχει, τουτέστι διὰ τὸν Πατέρα ἔχειν
αὐτά, πλὴν τῆς ἀγεννησίας
καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως. Ἐν
ταύταις γὰρ μόναις ταῖς
ὑποστατικαῖς ιδιότησι διαφέρουσιν
ἀλλήλων αἱ ἅγιοι τρεῖς ὑποστάσεις
οὐκ οὐσία, τῷ δὲ χαρακτηριστικῷ τῆς
οἰκείας ὑποστάσεως ἀδιαιρέτως
διαιρούμεναι.
Φαμὲν δὲ ἕκαστον τῶν τριῶν τελείαν ἔχειν
ὑπόστασιν, ἵνα μὴ ἐκ τριῶν
ἀτελῶν μίαν σύνθετον φύσιν τελείαν
γνωρίσωμεν, ἀλλ' ἐν τρισὶ
τελείαις ὑποστάσεσι μίαν ἀπλῆν οὐσίαν,
ὑπερτελῆ καὶ προτέλειον·
πᾶν γὰρ ἐξ ἀτελῶν συγκείμενον σύνθετον
πάντως ἐστίν, ἐκ δὲ τελείων
ὑποστάσεων, ἀδύνατον σύνθεσιν γενέσθαι.
Ὅθεν οὐδὲ λέγομεν τὸ εἶδος
ἐξ ὑποστάσεων, ἀλλ' ἐν ὑποστάσεσιν.
Ἄτελῶν δὲ εἴπομεν τῶν μὴ
σφζόντων τὸ εἶδος τοῦ ἐξ αὐτῶν

αχώριστο καὶ συνδεδεμένο με τὸν Πατέρα
καὶ τὸν Υἱό· τα ἔχει ὅλα, ὅσα ἔχει
καὶ ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς, ἐκτὸς ἀπὸ τῆν
ιδιότητα τοῦ ἀγέννητου
καὶ τοῦ γεννητοῦ.
Διότι ὁ Πατέρας εἶναι ἀναίτιος καὶ
ἀγέννητος, ἐπειδὴ δὲν προήλθε ἀπὸ
κανέναν·
ἔχει τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸν εαυτοῦ τοῦ καὶ, ὅτι
ἔχει, δὲν το ἔχει ἀπὸ
ἄλλον· αὐτὸς μάλιστα εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ
αἰτία τῆς φυσικῆς υπάρξεως ὅλων
τῶν ὄντων. Ὁ Υἱὸς πάλι προέρχεται με
γέννηση ἀπὸ τὸν Πατέρα· καὶ τὸ Ἅγιο
Πνεῦμα πάλι ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὅχι ὁμως με
γέννηση ἀλλὰ με ἐκπόρευση. Ἦδη
μάθαμε ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ μεταξύ
γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως· ποιὸς ὁμως
εἶναι ἀκριβῶς ὁ τρόπος τῆς διαφορᾶς, δὲν
το ξέρουμε καθόλου. Το ἴδιο δὲν
γνωρίζουμε τί εἶδους εἶναι ἡ γέννηση τοῦ
Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τί
ἡ ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.
Ὅλα, λοιπόν, ὅσα ἔχει ὁ Υἱὸς, τα ἔχει καὶ τὸ
Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Πατέρα· ἔχει καὶ
τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξὴ. Κι ἀν δὲν ὑπάρχει ὁ
Πατέρας, δὲν ὑπάρχει οὐτε ὁ Υἱὸς
οὐτε καὶ τὸ Πνεῦμα. Κι ἀν ὁ Πατέρας δὲν
ἔχει κάτι, δὲν το ἔχει οὐτε ὁ Υἱὸς,
οὐτε καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ ἐξαιτίας τοῦ
Πατέρα, ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπάρχει ὁ Πατέρας,
ὑπάρχουν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ ἐξαιτίας
τοῦ Πατέρα ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα
ἔχουν ὅλα ὅσα ἔχουν· δηλαδὴ τα ἔχουν,
ἐπειδὴ τα ἔχει ὁ Πατέρας, ἐκτὸς ἀπὸ τῆν
ιδιότητα τῆς ἀγεννησίας, τῆς γεννήσεως καὶ
τῆς ἐκπορεύσεως. Διότι, οἱ ἅγιοι
τρεις ὑποστάσεις διαφέρουν μεταξύ τοῦς
μόνον σ' αὐτές τις ὑποστατικές
ιδιότητες· δὲν διαφέρουν στὴν οὐσία, ἀλλὰ
διαιροῦνται ἀχώριστα ἀπὸ τῆν
ιδιαιτερότητα τῆς καθεμιάς ὑποστάσεως.
Ἰσχυριζόμεστε, ἐπίσης, ὅτι καθένα ἀπὸ τα

ἀποτελουμένου πράγματος. Λίθος
μὲν γὰρ καὶ ξύλον καὶ σίδηρος, ἕκαστον καθ'
ἑαυτὸ τέλειόν ἐστι κατὰ
τὴν ἰδίαν φύσιν, πρὸς δὲ τὸ ἐξ αὐτῶν
ἀποτελούμενον οἶκημα ἀτελὲς
ἕκαστον αὐτῶν ὑπάρχει· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν
ἕκαστον αὐτῶν καθ' ἑαυτὸ
οἶκος.

Τελείας μὲν οὖν τὰς ὑποστάσεις φαμέν, ἵνα
μὴ σύνθεσιν ἐπὶ τῆς θείας
νοήσωμεν φύσεως· «σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ
διαστάσεως». Καὶ πάλιν ἐν
ἀλλήλαις τὰς τρεῖς ὑποστάσεις λέγομεν, ἵνα
μὴ πλῆθος καὶ δῆμον θεῶν
εἰσαγάγωμεν. Διὰ μὲν τῶν τριῶν
ὑποστάσεων τὸ ἀσύνθετον καὶ
ἀσύγχυτον, διὰ δὲ τοῦ ὁμοουσίου καὶ ἐν
ἀλλήλαις εἶναι τὰς ὑποστάσεις
καὶ τῆς ταυτότητος τοῦ θελήματός τε καὶ
τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς
δυνάμεως καὶ τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς
κινήσεως, ἴν' οὕτως εἶπω,
τὸ ἀδιαίρετον καὶ τὸ εἶναι ἓνα Θεὸν
γνωρίζομεν. Εἷς γὰρ ὄντως Θεὸς
ὁ Θεὸς καὶ ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ.
Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἕτερόν ἐστι τὸ πράγματι
θεωρεῖσθαι καὶ ἄλλο τὸ
λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ. Ἐπὶ μὲν οὖν πάντων τῶν
κτισμάτων ἢ μὲν τῶν
ὑποστάσεων διαίρεσις πράγματι θεωρεῖται·
πράγματι γὰρ ὁ Πέτρος
τοῦ Παύλου κεχωρισμένος θεωρεῖται. Ἡ δὲ
κοινότης καὶ ἡ συνάφεια
καὶ τὸ ἐν λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ θεωρεῖται.
Νοοῦμεν γὰρ τῷ νῶ, ὅτι
ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος τῆς αὐτῆς εἰσι
φύσεως καὶ κοινήν μίαν ἔχουσι
φύσιν· ἕκαστος γὰρ αὐτῶν ζῶόν ἐστι
λογικὸν θνητόν, καὶ ἕκαστος
σάρξ ἐστὶν ἐμψυχωμένη ψυχῇ λογικῇ τε καὶ
νοερᾷ. Αὕτη οὖν ἡ κοινή
φύσις τῷ λόγῳ ἐστὶ θεωρητή.
Οὐδὲ γὰρ αἱ ὑποστάσεις ἐν ἀλλήλαις εἰσὶν·

τρία πρόσωπα ἔχει τέλεια υπόστασις,
για να μη δεχθούμε ως τέλεια μια σύνθετη
φύση που αποτελείται από τρεις
ατελείς υποστάσεις· αλλά να γνωρίσουμε
στις τρεις τέλειες υποστάσεις μία απλή
ουσία με ἀπειρη και προαιώνια τελειότητα.
Διότι, καθετί που αποτελείται από ατελή
μέρη είναι οπωσδήποτε σύνθετο, ενώ
είναι αδύνατο να γίνει σύνθεση από τέλειες
υποστάσεις. Γι' αυτό λέμε ότι η
ουσία δεν αποτελείται από υποστάσεις
αλλά υπάρχει σε υποστάσεις. Και
ονομάσαμε ατελή αυτά που δεν διατηρούν
τη μορφή του αντικειμένου που
αποτελείται απ' αυτά. Η πέτρα, για
παράδειγμα, το ξύλο, το σίδηρο, το καθένα
είναι ξεχωριστά τέλειο στην ιδιαίτερη φύση
του· ὅσον αφορά ὅμως το σπίτι
που χτίζεται απ' αυτά, το καθένα είναι
ατελές· διότι κανένα απ' αυτά από μόνο
του δεν είναι σπίτι.

Λέμε, λοιπόν, ότι οι υποστάσεις είναι
τέλειες, για να μη νομίσουμε ότι η θεία
φύση είναι σύνθετη· «διότι η σύνθεση
αποτελεί αιτία διαχωρισμού». Και πάλι
λέμε ότι οι τρεις υποστάσεις
αλληλοϋπάρχουν, για να μη εισάγουμε
πλῆθος
και ὁμιλο θεῶν. Με τις τρεις υποστάσεις
εννοούμε το ἀσύνθετο και ἀσύγχυτο,
ενώ με το ὁμοούσιο και την αλληλοϋπαρξη
των υποστάσεων και την
ταύτιση του θελήματος, της ἐνεργείας, της
δυνάμεως,
της ἐξουσίας και της κινήσεως, για να το
πως ἔτσι, γνωρίζουμε
ὅτι ο Θεός είναι ἀδιαίρετος και ἓνας. Ο Θεός
πράγματι είναι ἓνας,
ο Θεός Πατέρας, ο Λόγος και το Πνεῦμα του.
Και πρέπει κανείς να γνωρίζει ὅτι ἄλλο
πράγμα είναι η πραγματική θεώρηση,
και ἄλλο θεώρηση με τη λογική και το νοῦ.
Στην περίπτωση των

ίδια δὲ ἐκάστη καὶ
ἀνάμερος, ἤγουν καθ' ἑαυτὴν κεχώρισται,
πλεῖστα τὰ
διαιροῦντα αὐτὴν ἐκ τῆς ἐτέρας ἔχουσα· καὶ
γὰρ καὶ τόπω
διεστήκασιν καὶ χρόνῳ διαφέρουσι καὶ
γνώμῃ μερίζονται καὶ ἰσχύι
καὶ μορφῇ, ἤγουν σχήματι καὶ ἕξει καὶ
κράσει καὶ ἀξίᾳ καὶ
ἐπιτηδεύματι καὶ πᾶσι τοῖς
χαρακτηριστικοῖς ιδιώμασι· πλέον δὲ
πάντων τῶ μὴ ἐν ἀλλήλαις ἀλλὰ
κεχωρισμένως εἶναι. Ὅθεν καὶ
δύο καὶ τρεῖς ἄνθρωποι λέγονται καὶ πολλοί.
Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ πάσης ἔστιν ἰδεῖν τῆς
κτίσεως. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἁγίας
καὶ ὑπερουσίας καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ
ἀλήπτου Τριάδος τὸ
ἀνάπαλιν. Ἐκεῖ γὰρ τὸ μὲν κοινὸν καὶ ἐν
πράγματι θεωρεῖται διὰ τε
τὸ συναΐδιον καὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ
τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ
θελήματος καὶ τὴν τῆς γνώμης σύμπνοιαν
τὴν τε τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς
δυνάμεως καὶ τῆς ἀγαθότητος ταυτότητα –
οὐκ εἶπον ὁμοιότητα,
ἀλλὰ ταυτότητα– καὶ τὸ ἐν ἕξαλμα τῆς
κινήσεως· μία γὰρ οὐσία,
μία ἀγαθότης, μία δύναμις, μία θέλησις, μία
ἐνέργεια, μία ἐξουσία,
μία καὶ ἡ αὐτὴ οὐ τρεῖς ὅμοιαι ἀλλήλαις,
ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ κινήσις
τῶν τριῶν ὑποστάσεων.
Ἐν γὰρ ἕκαστον αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ ἕτερον
οὐχ ἥττον ἢ πρὸς ἑαυτόν,
τουτέστιν ὅτι κατὰ πάντα ἐν εἰσὶν ὁ Πατὴρ
καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον
Πνεῦμα πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς
γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως·
ἐπινοία δὲ τὸ διηρημένον. Ἐνα γὰρ Θεὸν
γινώσκουμεν, ἐν μόναις δὲ
ταῖς ιδιότησι τῆς τε πατρότητος καὶ τῆς
υἰότητος καὶ τῆς

δημιουργημάτων, ἡ διάκριση τῶν
υποστάσεων νοεῖται πραγματικά· διότι
ὁ Πέτρος εἶναι στὴν πραγματικότητα
ξεχωριστός ἀπὸ τὸν Παῦλο. Ἀλλὰ, τὰ
κοινὰ γνωρίσματα καὶ ἡ συγγένεια νοοῦνται
με τὴ λογικὴ καὶ τὴν ἀντίληψη.
Διότι με τὸ νοῦ ἀντιλαμβανόμεστε ὅτι ὁ
Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος ἔχουν τὴν ἴδια,
μία καὶ κοινὴ φύση. Ὁ καθένας τοὺς εἶναι
θνητὴ λογικὴ ὑπαρξὴ καὶ ἔχει σάρκα
με ψυχὴ, ποὺ διαθέτει λογικὴ καὶ νοῦ. Αὐτὴ
ἡ κοινὴ φύση μπορεῖ νὰ γίνῃ
ἀντιληπτὴ με τὴ λογικὴ.
Καὶ οὔτε οἱ ὑποστάσεις ἀλληλοὑπάρχουν.
Διότι, ἡ καθεμίᾳ υφίσταται
ἰδιαιτέρως καὶ χωριστά· ὑπάρχει, δηλαδή,
μόνη τῆς, καὶ εἶναι πάρα πολλὰ
αὐτὰ ποὺ τὴν διακρίνουν ἀπὸ τὴν ἄλλη.
Διαφέρουν μάλιστα στὴν
ἀπόσταση καὶ στὸ χρόνο· ξεχωρίζουν
ἐπίσης, στὴ γνώμη, τὴ δύναμη καὶ
τὴ μορφὴ, δηλαδή στὸ σχῆμα, τὴς συνήθειες,
τὴν ἰδιοσυγκρασίαν, τὴν
ἀξίαν, τὸ ἐπάγγελμα καὶ ὅλες τὴς ἰδιότητες
τοῦ χαρακτήρα. Περισσότερο
ὅμως ἀπ' ὅλα διαφέρουν στὸ ὅτι ζοῦν
χωριστά καὶ ὄχι μαζί. Γι' αὐτὸ καὶ
λέμε, δύο, τρεῖς καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι.
Καὶ αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ διαπιστώσουμε σ'
ὅλα τὰ κτίσματα. Ἀλλὰ, στὴν
Ἁγία, ὑπερούσια, ὑπερβατικὴ καὶ
ἀκατάληπτη Τριάδα παρατηροῦμε τὸ
ἀντίθετο. Διότι ἐκεῖ ἡ κοινωνία καὶ ἡ
ἐνότης νοοῦνται πραγματικά,
ἐπειδὴ ὑπάρχει τὸ συναΐδιο, ἡ ταυτότητα
τῆς οὐσίας, τῆς ἐνεργείας καὶ
θελήσεως, ἡ συμφωνία τῆς γνώμης, ἡ
ταύτιση τῆς ἐξουσίας, τῆς δυνάμεως
καὶ τῆς καλωσύνης καὶ ἡ ἐνιαία ἐκδήλωση
τῆς κινήσεως· ἀς προσέξουμε,
δὲν εἶπα ὁμοιότητα ἀλλὰ (ἀπόλυτη)
ταύτιση. Διότι εἶναι μία οὐσία, μία
ἀγαθότητα, μία δύναμη, μία θέληση, μία

έκπορεύσεως κατά τε τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν
καὶ τὸ τέλειον τῆς
ὑποστάσεως, ἥτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον
τὴν διαφορὰν ἐννοοῦμεν.

Οὔτε γὰρ τοπικὴν διάστασιν ὡς ἐφ' ἡμῶν
δυνάμεθα ἐπὶ τῆς
ἀπεριγράπτου λέγειν θεότητος—ἐν ἀλλήλαις
γὰρ αἱ ὑποστάσεις εἰσίν,
οὐχ ὥστε συγγεῖσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχεσθαι
κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον·
«Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»,
φήσαντος οὔτε θελήματος
διαφορὰν ἢ γνώμης ἢ ἐνεργείας ἢ δυνάμεως
ἢ τινος ἑτέρου, ἅτινα τὴν
πραγματικὴν καὶ δι' ὄλου ἐν ἡμῖν γεννῶσι
διαίρεσιν.

Διὸ οὐδὲ τρεῖς Θεοὺς λέγομεν τὸν Πατέρα
καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον
Πνεῦμα, ἓνα δὲ μᾶλλον Θεόν, τὴν Ἁγίαν
Τριάδα, εἰς ἓν αἴτιον Υἱοῦ καὶ
Πνεύματος ἀναφερομένων, οὐ
συντιθεμένων οὐδὲ συναλειφομένων
κατὰ τὴν Σαβελλίου συναίρεσιν—ἐνοῦνται
γὰρ, ὡς ἔφημεν, οὐχ ὥστε
συγγεῖσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχεσθαι ἀλλήλων· καὶ
τὴν ἐν ἀλλήλαις
περιχώρησιν ἔχουσι δίχα πάσης συναλοιφῆς
καὶ συμφύρσεως—οὐδὲ
ἐξισταμένων ἢ κατ' οὐσίαν τεμνομένων
κατὰ τὴν Ἀρείου διαίρεσιν.

Ἄμεριστος γὰρ ἐν μεμερισμένοις, εἰ δεῖ
συντόμως εἰπεῖν, ἡ θεότης καὶ
οἶον ἐν ἡλίοις τρισὶν ἔχομενοις ἀλλήλων καὶ
ἀδιαστάτοις οὔσι μία τοῦ
φωτὸς σύγκρασις τε καὶ συνάφεια.

Ὅταν μὲν οὖν πρὸς τὴν θεότητα βλέψωμεν
καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν
καὶ τὴν μοναρχίαν καὶ τὸ ἐν καὶ ταύτῳ τῆς
θεότητος, ἴν' οὕτως εἶπω,
κίνημά τε καὶ βούλημα καὶ τὴν τῆς οὐσίας
καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας
καὶ κυριότητος ταυτότητα, ἐν ἡμῖν τὸ
φανταζόμενον. Ὅταν δὲ πρὸς

ἐνέργεια, μία ἐξουσία· εἶναι μία
καὶ ἡ ἴδια κίνησις τῶν τριῶν υποστάσεων,
καὶ ὄχι τρεῖς ὅμοιες μεταξύ τους.
Διότι ἡ καθεμία (ὑπόσταση) ἀπ' αὐτῆς
σχετίζεται με τὴν ἄλλη ὄχι λιγότερο ἀπ'
ὅτι με τὸν εαυτό της· δηλαδή, ὁ Πατέρας, ὁ
Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἓνα
σε ὅλα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγεννησία, τὴ
γέννησις καὶ τὴν ἐκπόρευσις· ἡ διαίρεσις
ὅμως θεωρεῖται με τὸ νοῦ. Διότι γνωρίζουμε
ἓνα Θεό· καὶ μόνο στις
ιδιότητες τῆς πατρότητος, τῆς υἰότητος καὶ
τῆς ἐκπορεύσεως ἐννοοῦμε
τὴ διαφορὰ σχετικά με τὴν αἰτία, τὸ
αποτέλεσμα καὶ τὴν τελειότητα τῆς
ὑποστάσεως, δηλαδή ὅσον ἀφορὰ στὸν
τρόπο τῆς ὑπάρξεως.

Διότι δὲν μπορούμε νὰ λέμε ὅτι ἰσχύει γιὰ
τὸν ἀπερίγραπτο Θεό τοπικὴ
ἀπομάκρυνσις ὅπως γίνεται σε μᾶς—εφόσον
οἱ ὑποστάσεις ἀλληλοὑπάρχουν,
ὄχι γιὰ νὰ συγγέονται, ἀλλὰ γιὰ ἀνήκει ἡ μία
στὴν ἄλλη, σύμφωνα με τὰ λόγια
τοῦ Κυρίου, ποὺ εἶπε: «Ἐγὼ ὑπάρχω με τὸν
Πατέρα, καὶ ὁ Πατέρας με μένα»·
οὔτε μπορούμε νὰ μιλάμε γιὰ διαφορὰ
θελήσεως ἢ γνώμης ἢ ἐνεργείας ἢ
δυνάμεως ἢ κάποιου ἄλλου, τὰ ὁποῖα
προξενοῦν γενικά σε μᾶς τὴν πραγματικὴ
διαίρεσις.

Γι' αὐτὸ καὶ δὲν κάνουμε λόγο γιὰ τρεῖς
θεοὺς, γιὰ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ
τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλὰ κυρίως γιὰ ἓνα Θεό,
τὴν Ἁγία Τριάδα, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς
καὶ τὸ Πνεῦμα ἀναφέρονται σε ἓνα αἴτιο·
δὲν συνθέτουν οὔτε συγχωνεύονται,
σύμφωνα με τὴ διδασκαλία τοῦ Σαβέλλιου
γιὰ συνένωσις—διότι, ὅπως εἶπαμε,
ἐνώνονται ὄχι γιὰ νὰ συγγέονται, ἀλλὰ νὰ
ἀλληλοὑπάρχουν· καὶ ἔχουν τὴν
ἀλληλοπεριχώρησις χωρὶς καμιά
συγχώνευσιν ἢ ἀνάμειξις—οὔτε βγαίνουν
ἔξω ἀπὸ τὴν οὐσία τους οὔτε χωρίζονται,

τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ, τό γε ἀκριβέστερον εἶπεῖν, ἃ ἡ θεότης καὶ τὰ ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας ἀχρόνως ἐκεῖθεν ὄντα καὶ ὁμοδόξως καὶ ἀδιαστάτως, τουτέστι τὰς ὑποστάσεις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τρία τὰ προσκυνούμενα. Εἷς Πατήρ ὁ Πατήρ καὶ ἄναρχος, τουτέστιν ἀναίτιος· οὐ γὰρ ἔκ τινος. Εἷς Υἱὸς ὁ Υἱὸς καὶ οὐκ ἄναρχος, τουτέστιν οὐκ ἀναίτιος· ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ. Εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λάβοις ἀρχὴν, καὶ ἄναρχος· ποιητὴς γὰρ χρόνων οὐχ ὑπὸ χρόνον. Ἐν Πνεῦμα τό Ἅγιον Πνεῦμα, προῖον μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐχ υἱικῶς δὲ ἀλλ' ἐκπορευτῶς· οὔτε τοῦ Πατρὸς ἐκστάντος τῆς ἀγεννησίας, διότι γεγέννηκεν, οὔτε τοῦ Υἱοῦ τῆς γεννήσεως, ὅτι ἐκ τοῦ ἀγεννήτου· πῶς γάρ; Οὔτε τοῦ Πνεύματος ἢ εἰς Πατέρα μεταπίπτοντος ἢ εἰς Υἱόν, ὅτι ἐκπεπόρευται καὶ ὅτι Θεός· ἡ γὰρ ιδιότης ἀκίνητος. Ἡ πῶς ἂν ιδιότης μένοι, κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; εἰ γὰρ Υἱὸς ὁ Πατήρ, οὐ Πατήρ κυρίως· εἷς γὰρ κυρίως Πατήρ. Καὶ εἰ Πατήρ ὁ Υἱός, οὐ κυρίως Υἱός· εἷς γὰρ κυρίως Υἱός καὶ ἔν Πνεῦμα Ἅγιον. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τὸν Πατέρα οὐ λέγομεν ἔκ τινος· λέγομεν δὲ αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ Πατέρα. Τὸν δὲ Υἱὸν οὐ λέγομεν αἷτιον οὐδὲ Πατέρα· λέγομεν δὲ αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς. Τὸ δὲ Πνεῦμα τό Ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγομεν καὶ Πνεῦμα Πατρὸς ὀνομάζομεν. Ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν. Πνεῦμα δὲ Υἱοῦ ὀνομάζομεν· «εἴ τις γὰρ Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει», φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος, «οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ». Καὶ δι'

σύμφωνα με τὴν διαίρεση τῆς διδαχῆς τοῦ Αρείου. Διότι, ἀν πρέπει νὰ τὸ πῶ με συντομία, ἡ θεότητα –ἀν καὶ χωρισμένη σε μέρη–εἶναι ἀδιαίρετη, σαν μιὰ σύνθεση καὶ συνένωση τοῦ φωτὸς σε τρεῖς ἡλίους ἐνωμένους καὶ ἀχώριστους μεταξύ τους. Ὅταν, λοιπόν, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, στρέψουμε τὴν προσοχή μας στὴ θεότητα, στὴν πρώτη αἰτία καὶ μοναδική ἀρχή, στὴν ἐνότητα καὶ ταυτότητα τῆς θεότητος, στὴν κίνηση, τὴ βούληση καὶ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας, τῆς δυνάμεως, τῆς ἐνέργειας καὶ ἐξουσίας, ἓνα γίνεται ἀντιληπτό ἀπὸ τὴ φαντασία μας. Ὅταν πάλι στρέψουμε τὴν προσοχή σ' αὐτὰ που ὑπάρχει ἡ θεότητα, ἢ, γιὰ νὰ τὸ πῶ με μεγαλύτερη ἀκρίβεια, σ' αὐτὰ που ἀποτελοῦν τὴ θεότητα καὶ σ' αὐτὰ που προήλθαν ἀπὸ τὴν πρώτη αἰτία προαιωνίως, με κοινὴ συμφωνία καὶ χωρὶς διαίρεση, ἐννοῶ δηλαδὴ τὶς ὑποστάσεις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τότε τρία εἶναι αὐτὰ που προσκυνάμε. Ἐνας εἶναι ὁ Πατέρας, ὁ Πατέρας που εἶναι ἄναρχος, δηλαδὴ χωρὶς αἰτία· διότι δὲν τὸν δημιούργησε κάποιος. Ἐνας εἶναι ὁ Υἱός, ὁ Υἱός που δὲν εἶναι χωρὶς ἀρχή, δηλαδὴ ἔχει αἰτία· διότι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἀν ὅμως υπολογίσῃς τὴν ἀρχή με τὴν ἐναρξη τοῦ χρόνου, τότε εἶναι καὶ ἄναρχος· διότι αὐτὸς δημιούργησε τὸ χρόνο, καὶ δὲν ὑπόκειται στὸ χρόνο. Ἐνα εἶναι τὸ Πνεῦμα, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, που προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὄχι ὡς υἱὸς ἀλλὰ ἐκπορευόμενο. Οὔτε ὁ Πατέρας χάνει τὴν ἀγεννησία ἐπειδὴ γέννησε, οὔτε ὁ Υἱὸς χάνει τὴ γέννηση ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀγέννητο. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ αὐτό; Οὔτε τὸ Πνεῦμα μεταβάλλεται σε Πατέρα ἢ σε Υἱό,

Υιοῦ πεφανερῶσθαι
καὶ μεταδίδοσθαι ἡμῖν ὁμολογοῦμεν·
«Ἐνεφύσησε» γὰρ, φησί, καὶ εἶπε
τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· «Λάβετε Πνεῦμα
Ἅγιον»· ὥσπερ ἐκ τοῦ ἡλίου
μὲν ἢ τε ἀκτῖς καὶ ἡ ἔλλαμψις –αὐτὸς γὰρ
ἐστὶν ἡ πηγὴ τῆς τε ἀκτῖνος
καὶ τῆς ἐλλάμψεως–, διὰ δὲ τῆς ἀκτῖνος ἡ
ἐλλάμψις ἡμῖν μεταδίδοται
καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς καὶ
μετεχομένη ὑφ’ ἡμῶν. Τὸν δὲ
Υἱὸν οὔτε τοῦ Πνεύματος λέγομεν οὔτε μὴν
ἐκ τοῦ Πνεύματος.

επειδὴ εκπορεύεται καὶ εἶναι Θεός· διότι ἡ
ιδιότητα μένει σταθερὴ. Καὶ πὼς θα
μείνει σταθερὴ ἡ ιδιότητα, ὅταν κινεῖται καὶ
μεταβάλλεται; Διότι, εἴαν ὁ
Πατέρας εἶναι Υἱός, δεν εἶναι κυριολεκτικὰ
Πατέρας. Κι αν ὁ Υἱός εἶναι
Πατέρας, δεν εἶναι κυριολεκτικὰ Υἱός·
επειδὴ ἓνας εἶναι στὴν κυριολεξία
ὁ Υἱός καὶ ἓνα τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι γιὰ τὸν Πατέρα
λέμε ὅτι δεν γεννήθηκε ἀπὸ κάποιον·
λέμε ὅμως ὅτι αὐτός εἶναι ὁ Πατέρας τοῦ
Υιοῦ. Γιὰ τὸν Υἱὸ λέμε ὅτι δεν
εἶναι οὔτε ὁ αἴτιος οὔτε Πατέρας· λέμε ὅτι
προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα
καὶ
εἶναι Υἱός τοῦ Πατέρα. Καὶ γιὰ τὸ Ἅγιο
Πνεῦμα πάλι λέμε ὅτι προέρχεται ἀπὸ
τὸν Πατέρα καὶ τὸ καλοῦμε Πνεῦμα τοῦ
Πατέρα. Καὶ δεν λέμε ὅτι τὸ Πνεῦμα
προέρχεται ἀπὸ τὸν Υἱὸ· τὸ ονομάζουμε
Πνεῦμα τοῦ Υιοῦ· λέει ὁ θεῖος
ἀπόστολος: «εἴαν κάποιος δεν ἔχει τὸ
Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, αὐτός δεν ἀνήκει
σ’ αὐτόν». Ὁμολογοῦμε ὅτι με τὸν Υἱὸ μας
φανερώθηκε καὶ μεταδόθηκε. Λέει
ὅτι «Φύσησε» καὶ εἶπε στους μαθητές του:
«Λάβετε τὸ Ἅγιο Πνεῦμα». Ὅπως
ακριβῶς ἡ ἀκτῖνα καὶ ἡ λάμψη προέρχονται
ἀπὸ τὸν ἥλιο –διότι αὐτός εἶναι ἡ
πηγὴ τῆς ἀκτῖνας καὶ τῆς λάμψεως–, καὶ με
τὴν ἀκτῖνα μας μεταδίδεται ἡ λάμψη
καὶ αὕτη εἶναι που μας φωτίζει καὶ στὴν
οποία μετέχουμε. Γιὰ τὸν Υἱὸ, βέβαια,
οὔτε λέμε ὅτι εἶναι Υἱός τοῦ Πνεύματος οὔτε
γεννήθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 9. Περὶ τῶν ἐπὶ Θεοῦ
λεγομένων.
Τὸ θεῖον ἀπλοῦν ἐστὶ καὶ ἀσύνθετον. Τὸ δὲ
ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν
συγκείμενον σύνθετόν ἐστιν. Εἴ οὖν τὸ
ἄκτιστον καὶ ἄναρχον καὶ

Γι’ αὐτὰ που λέγονται γιὰ τὸ Θεό.
Τὸ θεῖο εἶναι ἀπλό καὶ ἀσύνθετο. Ἐνῶ αὐτό
που ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ καὶ
διάφορα στοιχεῖα εἶναι σύνθετο. Εἴαν ὅμως
θεωρήσουμε τὸ ἀκτιστό, τὸ
ἄναρχο, τὸ ἀσώματο, τὸ ἀθάνατο, τὸ αἰώνιο,

ἀσώματον καὶ ἀθάνατον καὶ αἰώνιον καὶ
ἀγαθὸν καὶ δημιουργικὸν
καὶ τὰ τοιαῦτα οὐσιώδεις διαφορὰς εἴπομεν
ἐπὶ Θεοῦ ἐκ τοσούτων
συγκείμενον, οὐχ ἀπλοῦν ἔσται, ἀλλὰ
σύνθετον, ὅπερ ἐσχάτης
ἀσεβείας ἐστίν. Χρῆ τοίνυν ἕκαστον τῶν ἐπὶ
Θεοῦ λεγομένων οὐ τί
κατ' οὐσίαν ἐστὶ σημαίνειν οἶεσθαι, ἀλλ' ἢ,
τί οὐκ ἔστι, δηλοῦν ἢ
σχέσιν τινὰ πρὸς τι τῶν
ἀντιδιαστελλομένων ἢ τι τῶν παρεπομένων
τῇ φύσει ἢ ἐνέργειαν.
Δοκεῖ μὲν οὖν κυριώτερον πάντων τῶν ἐπὶ
Θεοῦ λεγομένων
ὀνομάτων εἶναι ὁ ὢν, καθὼς αὐτὸς
χρηματίζων τῷ Μωσεῖ ἐπὶ τοῦ
ἔρου φησίν· «Εἶπον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Ὁ
ὢν ἀπέσταλκέ με». Ὅλον
γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβῶν ἔχει τὸ εἶναι οἷόν τι
πέλαγος οὐσίας
ἄπειρον καὶ ἀόριστον. Ὡς δὲ ὁ ἅγιος
Διονύσιος φησίν, ὁ ἀγαθός. Οὐ
γὰρ ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ εἰπεῖν, πρῶτον τὸ εἶναι,
καὶ τότε τὸ ἀγαθόν.
Δεύτερον δὲ τὸ Θεὸς ὄνομα, ὃ λέγεται ἢ ἐκ
τοῦ θέειν καὶ περιέπειν τὰ
σύμπαντα ἢ ἐκ τοῦ αἶθειν ὃ ἐστὶ καίειν –«ὃ
γὰρ Θεὸς πῦρ
καταναλίσκον» πᾶσαν κακίαν ἐστίν– ἢ ἀπὸ
τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα·
ἀλάθητος γὰρ ἐστὶ καὶ πάντων ἐπόπτης.
Ἐθεάσατο γὰρ «τὰ πάντα
πρὶν γενέσεως αὐτῶν» ἀχρόνως ἐννοήσας
καὶ ἕκαστον κατὰ τὴν
θελητικὴν αὐτοῦ ἄχρονον ἐννοιαν, ἥτις ἐστὶ
προορισμὸς καὶ εἰκὼν
καὶ παράδειγμα, ἐν τῷ προορισθέντι, καιρῷ
γίνεται.
Τὸ μὲν οὖν πρότερον αὐτοῦ τοῦ εἶναι
παραστατικὸν ἐστὶ καὶ τοῦ
τί εἶναι, τὸ δὲ δεύτερον ἐνεργείας· τὸ δὲ
ἄναρχον καὶ ἄφθαρτον καὶ

το ἀγαθόν, το δημιουργικόν καὶ
τα παρόμοια ὡς οὐσιαστικές διαφορές για
το Θεό, εφόσον αποτελείται ἀπὸ
τόσα πολλά στοιχεία, δεν θα εἶναι ἀπλὸς
ἀλλὰ σύνθετος, πράγμα που συνιστᾷ
τὴ μεγαλύτερη ἀσέβεια. Γι' αὐτὸ πρέπει να
θεωροῦμε ὅτι καθετί που λέγεται
για το Θεό δεν δηλώνει τί εἶναι κατ' οὐσίαν ο
Θεός, ἀλλὰ ἢ δείχνει τί δεν εἶναι,
ἢ δηλώνει κάποια σχέση με κάτι ἀντίθετο, ἢ
φανερώνει κάτι παρεπόμενον τῆς
φύσεως, ἢ δείχνει κάποια ἐνέργεια.
Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι το κυριότερο ἀπ' ὅλα
τα λεγόμενα ὀνόματα για το Θεό
εἶναι τὸ ὄνομα «ο ὢν», ὅπως το λέει ο ἴδιος
τῆ στιγμὴ που ἀποκρίνεται
στο Μωϋσὴ πάνω στο βουνό: «Εἶπα στα
παιδιά του Ἰσραὴλ· μ' ἔστειλε ο ὢν».
Διότι περιέκλεισε στον εαυτό του να ἔχει
ὅλη τὴν ὑπαρξη, σαν κάποιο
ἄπειρο καὶ ἀπεριόριστο πέλαγος ὑπάρξεως.
Καὶ ὅπως λέει ο ἅγιος Διονύσιος,
τὸ ὄνομα «ἀγαθός». Διότι δεν ἐπιτρέπεται
να πούμε για το Θεό ὅτι πρῶτα
ὑπάρχει καὶ ἔπειτα εἶναι ἀγαθός. Δεύτερο
ὄνομα εἶναι τὸ «Θεός», τὸ ὁποῖο
προέρχεται ἢ ἀπὸ τὴ λέξη «θέειν» (=τρέχει),
διότι περιτρέχει τὰ σύμπαντα, ἢ
ἀπὸ τὴ λέξη «αἶθειν», που σημαίνει καίει –
«διότι ο Θεός εἶναι φωτιά που ὅλα
τα καίει», καὶ μαζί κάθε κακία–, ἢ
προέρχεται ἀπὸ τὴ φράση «βλέπει τὰ
πάντα»·
διότι εἶναι ἀλάθητος καὶ ὅλα τὰ ἐποπτεύει.
Διότι τὰ εἶδε «ὅλα προτοῦ να
γίνουν», ἀφοῦ τὰ εἶχε προαιώνια στο νοῦ
του· καὶ τὸ καθετί δημιουργήθηκε
στον καθορισμένο χρόνο, σύμφωνα με τὸ
προαιώνιο σχέδιο τῆς θελήσεώς του,
τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει τὸν προορισμό, τὴν
εἰκόνα καὶ τὸ παράδειγμα.
Τὸ πρῶτο, λοιπόν, ὄνομα ἐκφράζει τὴν ἴδια
τὴν ὑπαρξη καὶ τὴ φύση τῆς,

ἀγέννητον, ἦτοι ἄκτιστον καὶ ἀσώματον καὶ
ἀόρατον καὶ τὰ τοιαῦτα,
τί οὐκ ἔστι, δηλοῖ, τουτέστιν ὅτι οὐκ ἤρξατο
τοῦ εἶναι, οὐδὲ φθείρεται,
οὐδὲ ἔκτισται, οὐδέ ἐστι σῶμα, οὐδὲ ὁρᾶται.
Τὸ δὲ ἀγαθὸν καὶ δίκαιον
καὶ ὄσιον καὶ τὰ τοιαῦτα παρέπονται τῇ
φύσει, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν
οὐσίαν δηλοῖ. Τὸ δὲ Κύριος βασιλεύς τε καὶ
τὰ τοιαῦτα σχέσιν πρὸς
τὰ ἀντιδιαστελλόμενα δηλοῖ· τῶν γὰρ
κυριευομένων λέγεται Κύριος
καὶ τῶν βασιλευομένων βασιλεύς, τῶν
δημιουργουμένων δημιουργός
καὶ τῶν ποιμαινομένων ποιμὴν.

ἐνὸς το δεῦτερο ἐκφράζει τὴν ἐνέργεια. Τα
ονόματα πάλι ἀναρχο, ἀφθαρτο καὶ
ἀγέννητο, δηλαδή ἀδημιούργητο, ἀσώματο,
ἀόρατο καὶ τὰ παρόμοια,
δηλώνουν τί δὲν εἶναι· δηλαδή, ὅτι ἡ ὑπαρξὴ
τοῦ δὲν ἔχει ἀρχή, δὲν φθείρεται,
δὲν ἔχει δημιουργηθεῖ, δὲν εἶναι σῶμα καὶ
δὲν εἶναι ορατή. Τα ονόματα πάλι
ἀγαθός, δίκαιος, ὄσιος καὶ τὰ ὅμοια ἔχουν
σχέση με τὴ φύση (οὐσία), ἀλλὰ δὲν
δηλώνουν τὴν ἴδια τὴν οὐσία. Τα ονόματα
Κύριος, βασιλεύς καὶ τὰ ὅμοια
δείχνουν τὴν σχέση μ' αὐτὰ που
ἀντιδιαστέλλονται· διότι ονομάζεται Κύριος
αὐτῶν που τοὺς κυριεύει, βασιλεύς αὐτῶν
που κυβερνά, δημιουργός αὐτῶν
δημιουργεῖ καὶ ποιμένας αὐτῶν που
ποιμαίνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 10. Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ
διακρίσεως
Πάντα μὲν οὖν ταῦτα κοινῶς ἐπὶ πάσης τῆς
θεότητος ἐκκληπτέον καὶ
ταυτῶς καὶ ἀπλῶς καὶ ἀμερῶς καὶ
ἠνωμένως, διακεκριμένως δὲ τὸ
Πατὴρ καὶ τὸ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ
ἀναίτιον καὶ τὸ αἰτιατὸν
καὶ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν καὶ
ἐκπορευτὸν, ἅτινα οὐκ οὐσίας
εἰσὶ δηλωτικά, ἀλλὰ τῆς πρὸς ἄλληλα
σχέσεως καὶ τοῦ τῆς
ὑπάρξεως τρόπου.
Ταῦτα οὖν εἰδότες καὶ ἐκ τούτων ἐπὶ τὴν
θεῖαν οὐσίαν
χειραγωγούμενοι οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν
καταλαμβάνομεν, ἀλλὰ τὰ
περὶ τὴν οὐσίαν· ὡσπερ οὐδέ, ἐὰν γνῶμεν
ὅτι ἡ ψυχὴ ἀσώματός ἐστι
καὶ ἄποσος καὶ ἀσχημάτιστος, ἤδη καὶ τὴν
οὐσίαν αὐτῆς
κατελήφαμεν, οὐδὲ τοῦ σώματος, εἴπερ
γνῶμεν, ὅτι λευκὸν ἢ μέλαν
ἐστίν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν. Ὁ δὲ ἀληθὴς

Για τὴν θεῖαν ἐνωση καὶ διάκριση.
Ἵλα, λοιπόν, αὐτὰ τὰ ονόματα πρέπει νὰ τὰ
θεωρήσουμε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια
για ὅλη τὴν θεότητα με ἀπλότητα, χωρὶς
διαίρεση καὶ ἐνωμένα· νοοῦμε
χωριστὰ μόνον τὰ ονόματα Πατέρας, Υἱὸς καὶ
Πνεῦμα καθὼς καὶ τὰ ἀναίτιος,
αιτιατός, ἀγέννητος, γεννητός, ἐκπορευτός,
τὰ ὁποῖα δὲν φανερώνουν τὴν
οὐσία, ἀλλὰ τὴν σχέση μεταξύ τοὺς καὶ τὸν
τρόπο τῆς ὑπάρξεώς τοὺς.
Ἵταν, λοιπόν, τὰ γνωρίσουμε αὐτὰ καὶ μᾶς
οδηγήσουν πρὸς τὴν θεῖαν οὐσία,
δὲν κατανοοῦμε τὴν ἴδια τὴν οὐσία, ἀλλὰ τὰ
σχετικὰ μ' αὐτήν. ώπως
ἀκριβῶς, ἐὰν γνωρίσουμε ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι
χωρὶς σῶμα, μέγεθος καὶ σχῆμα,
δὲν σημαίνει ὅτι κατανοήσαμε ἀμέσως καὶ
τὴν οὐσία τῆς· τὸ ἴδιο καὶ με τὸ
σῶμα, ἐὰν γνωρίσουμε ὅτι εἶναι λευκὸ ἢ
μαῦρο, δὲν γνωρίσαμε τὴν οὐσία τοῦ,
ἀλλὰ τὰ σχετικὰ μ' αὐτήν. Ἡ ἀληθινὴ
διδασκαλία διδάσκει ὅτι τὸ θεῖο εἶναι
ἀπλό καὶ ἔχει μίαν ἀπλή ἐνέργεια, που εἶναι

λόγος διδάσκει ἀπλοῦν
εἶναι τὸ θεῖον καὶ μίαν ἀπλῆν ἔχειν
ἐνέργειαν, ἀγαθὴν, πᾶσι τὰ
πάντα ἐνεργοῦσαν κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου
ἀκτῖνα, ἥτις πάντα θάλπει
καὶ ἐν ἑκάστῳ κατὰ τὴν φυσικὴν
ἐπιτηδειότητα καὶ δεκτικὴν δύναμιν
ἐνεργεῖ ἐκ τοῦ δημιουργήσαντος Θεοῦ τὴν
τοιαύτην εἰληφῶς
ἐνέργειαν.

Διακέκριται δὲ καί, ὅσα τῆς θείας καὶ
φιλανθρώπου τοῦ Θεοῦ Λόγου
σαρκώσεως· ἐν τούτοις γὰρ οὔτε ὁ Πατὴρ
οὔτε τὸ Πνεῦμα κατ'
οὐδένα λόγον κεκοινώνηκεν, εἰ μὴ κατ'
εὐδοκίαν καὶ κατὰ τὴν
ἄρρητον θαυματουργίαν, ἣν καὶ καθ' ἡμᾶς
ἄνθρωπος ὁ Θεὸς Λόγος
γενόμενος εἰργάζετο ὡς ἀναλλοίωτος Θεὸς
καὶ Θεοῦ Υἱός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 11. Περὶ τῶν σωματικῶς ἐπὶ
Θεοῦ λεγομένων
Ἐπεὶ δὲ πλεῖστα περὶ Θεοῦ σωματικώτερον
ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ
συμβολικῶς εἰρημένα εὐρίσκομεν, εἰδέναι
χρῆ, ὡς ἀνθρώπους ὄντας
ἡμᾶς καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον
περικειμένους τὰς θείας καὶ ὑψηλὰς
καὶ αὐλοῦς τῆς θεότητος ἐνεργείας νοεῖν ἢ
λέγειν ἀδύνατον, εἰ μὴ
εἰκόσι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις τοῖς καθ'
ἡμᾶς χρησαίμεθα. Ὅσα
τοίνυν περὶ Θεοῦ σωματικώτερον εἴρηται,
συμβολικῶς ἐστὶ
λελεγμένα, ἔχει δὲ τινα ὑψηλοτέραν
διάνοιαν· ἀπλοῦν γὰρ τὸ θεῖον
καὶ ἀσχημάτιστον.
Ὁφθαλμοὺς μὲν οὖν Θεοῦ καὶ βλέφαρα καὶ
ὄρασιν τὴν τῶν
ἀπάντων ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ τὸ
ἀλάθητον τῆς αὐτοῦ
γνώσεως ἐννοήσωμεν ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ

ἀγαθῆ· αὐτὴ ἐνεργεῖ τὸ καθετί
σε ὅλα, ὅπως ἡ ακτῖνα τοῦ ἡλίου, ἡ ὁποία τα
θερμαίνει ὅλα καὶ ἐνεργεῖ
στο καθένα ἀνάλογα με τὴ φυσικὴ του
διάθεση καὶ τὴ δεκτικὴ του ικανότητα·
διότι ἔχει λάβει αὐτοῦ του εἶδους τὴν
ἐνέργεια ἀπὸ το Θεό που το
δημιούργησε.

Ἐξαιρούνται βέβαια ὅσα γεγονότα
αναφέρονται στὴ θεία καὶ φιλάνθρωπη
ἐνσάρκωση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν
εἶχαν συμμετάσχει σ' αὐτὰ με
κανένα τρόπο οὔτε ὁ Πατέρας οὔτε ὁ
Πνεῦμα, παρά μόνον με τὴν καλή τους
θέληση καὶ τὴν ἀνέκφραστη θαυματουργία,
τὴν ὁποία πραγματοποίησε γιὰ
μας με τὴν ἐνανθρώπησή του ὁ Λόγος τοῦ
Θεοῦ, σαν ἀναλλοίωτος Θεός καὶ
Υἱός τοῦ Θεοῦ.

Γι' αὐτὰ που λέγονται γιὰ το Θεό
ἀνθρωποπαθῶς.
Ἐπειδὴ ὅμως βρίσκουμε στὴν Ἀγία Γραφή
να ἔχουν εἰπωθεῖ πάρα πολλὰ
γιὰ το Θεό με τρόπο ἀνθρωπομορφικό,
πρέπει νὰ γνωρίζουμε, ἐφόσον
εἴμαστε ἀνθρώποι καὶ ἔχουμε αὐτὴ τὴν
παχιά σάρκα, ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ
ἐννοήσουμε ἢ νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴς θείες,
ὕψηλές καὶ αὐλές ἐνεργείες τῆς
θεότητος, εἴαν δὲν χρησιμοποιήσουμε
ἀνάλογες σὲ μας εἰκόνες, τύπους καὶ
σύμβολα. Ὅσα, λοιπόν, λέμε με
ἀνθρωπομορφικό τρόπο γιὰ το Θεό, τὰ λέμε
με συμβολικὴ σημασία, καὶ ἔχουν κάποιο
βαθύτερο νόημα· διότι τὸ θεῖο εἶναι
ἀπλό καὶ δὲν παίρνει σχήματα.
Λέγοντας μάτια, βλέφαρα καὶ ὄραση τοῦ
Θεοῦ, ας ἐννοήσουμε συμβολικά
τὴν ἐποπτεία τοῦ πάνω σ' ὅλα καὶ τὸ
ἀλάθητο τῆς γνώσεώς του· διότι
μ' αὐτὴ τὴν αἴσθησι (τῆς οράσεως)

ταύτης τῆς αἰσθήσεως
έντελεστέραν γνῶσίν τε καὶ πληροφορίαν
ἐγγίνεσθαι. Ἦτα δὲ καὶ
ἀκοὴν τὸ ἐξιλεωτικὸν αὐτοῦ καὶ τῆς
ἡμετέρας δεκτικὸν δεήσεως·
καὶ γὰρ ἡμεῖς τοῖς τὰς ἰκεσίας ποιουμένοις
διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως
εὐμενεῖς γινόμεθα γνησιώτερον αὐτοῖς τὸ
οὔς ἐπικλίνοντες. Στόμα δὲ
καὶ λαλιὰν τὸ ἐνδεικτικὸν τῆς βουλήσεως
αὐτοῦ ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ
στόματος καὶ λαλιᾶς σημαίνεσθαι τὰ
ἐγκάρδια νοήματα. Βρῶσιν δὲ
καὶ πόσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς τὸ αὐτοῦ
θέλημα συνδρομήν· καὶ γὰρ
ἡμεῖς διὰ τῆς γευστικῆς αἰσθήσεως τὴν τῆς
φύσεως ἀναπληροῦμεν
ὄρεξιν ἀναγκαίαν. Ὁσφρησιν δέ, τὸ
ἀποδεκτικὸν τῆς πρὸς αὐτὸν
ἡμῶν ἐννοίας τε καὶ εὐνοίας ἐκ τοῦ παρ'
ἡμῖν διὰ ταύτης αἰσθήσεως
τὴν τῆς εὐωδίας ἀποδοχὴν ἐγγίνεσθαι.
Πρόσωπον δὲ τὴν δι' ἔργων αὐτοῦ ἔνδειξιν
τε καὶ ἐμφάνειαν ἐκ τοῦ
τὴν ἡμετέραν ἐμφάνειαν διὰ προσώπου
γίνεσθαι. Χεῖρας δὲ τὸ
ἀνυστικὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ· καὶ γὰρ
ἡμεῖς τὰ χρειώδη καὶ
μάλιστα τιμιώτερα διὰ τῶν οἰκείων
κατορθοῦμεν χειρῶν. Δεξιὰν δὲ
τὴν ἐπὶ τοῖς αἰσίοις αὐτοῦ βοήθειαν ἐκ τοῦ
καὶ ἡμᾶς μᾶλλον ἐπὶ τῶν
εὐσχημοτέρων καὶ τιμιωτέρων καὶ πλείστης
ἰσχύος δεομένων τῇ
δεξιᾷ κεχρῆσθαι. Ψηλάφησιν δὲ τὴν
ἀκριβεστέραν αὐτοῦ καὶ τῶν
λίαν λεπτῶν τε καὶ κρυπτῶν διάγνωσίν τε
καὶ εἴσπραξιν ἐκ τοῦ
παρ' ἡμῖν μὴ δύνασθαι τοὺς ψηλαφωμένους
ἐν ἑαυτοῖς τι κρύπτειν.
Πόδας δὲ καὶ βάδισιν τὴν πρὸς ἐπικουρίαν
τῶν δεομένων ἢ ἐχθρῶν
ἄμυναν ἢ ἄλλην τινὰ πρᾶξιν ἔλευσίν τε καὶ

ἀποκτάμε πιο τέλεια γνῶση καὶ μάθηση.
Λέγοντας αὐτιά καὶ ἀκοή, ἀς ἐννοήσουμε
συμβολικὰ τὴ διάθεσή του
να μας σπλαγχνιστεῖ καὶ να δεχθεῖ τὴ δική
μας δέηση· διότι κι εμεῖς μ' αὐτὴ
τὴν αἰσθηση
γινόμαστε ευδιάθετοι σ' αὐτοὺς που μας
παρακαλοῦν καὶ
τους ἀκούμε με περισσότερο ἐνδιαφέρον.
Ὅταν λέμε στόμα καὶ ομιλία, να
ἐννοήσουμε τὴ φανέρωση τῆς θελήσεώς
του, διότι καὶ σε μας οἱ διαθέσεις
τῆς καρδιάς φανερώνονται με τὸ στόμα καὶ
τὴν ομιλία. Ὅταν λέμε φαγητό καὶ
πιτό, ἀς ἐννοήσουμε τὴ δική μας
συμμόρφωση στο θέλημά του· διότι κι
εμεῖς με τὴν αἰσθηση τῆς γεύσεως
ικανοποιούμε τὴν ἀναγκαία ἐπιθυμία τῆς
φύσεώς μας. Ὅταν λέμε ὄσφρηση, ἀς
ἐννοήσουμε τὴν ἀποδοχὴ τῆς σκέψεως
καὶ τῆς ἀγάπης μας γι' αὐτόν, διότι κι εμεῖς
μ' αὐτὴ τὴν αἰσθηση δεχόμαστε
τὴν εὐωδία ευχάριστα.
Λέγοντας πάλι πρόσωπο ἀς ἐννοήσουμε τὴν
ἀπόδειξη καὶ τὴν ἐμφάνισή του
με τὰ ἔργα του, διότι καὶ ἡ δική μας
ἐμφάνιση γίνεται με τὸ πρόσωπο.
Λέγοντας χέρια, ἀς νοήσουμε τὴν
ἀποτελεσματικότητα τῆς ἐνεργείας του·
κι εμεῖς τὰ πιο ἀναγκαία καὶ σπουδαία τὰ
πετυχαίνουμε με τὰ χέρια μας.
Λέγοντας δεξί χέρι, ἀς ἐννοήσουμε τὴ
βοήθειά του γιὰ να ἔλθουν ὅλα καλὰ·
διότι κι εμεῖς χρησιμοποιούμε τὸ δεξί χέρι
γιὰ τὰ πιο ἀξιοπρεπὴ καὶ δίκαια καὶ
που χρειάζονται μεγάλη δύναμη. Λέγοντας
ψηλάφηση ἀς ἐννοήσουμε τὴν πιο
ἀκριβὴ καὶ τέλεια γνῶση καὶ προσβολὴ τῶν
πιο λεπτῶν καὶ κρυφῶν λογισμῶν·
διότι καὶ αὐτοὺς που εμεῖς ψηλαφούμε δεν
μποροῦν να κρύψουν κάτι πάνω
τους. Λέγοντας ἐπίσης πόδια καὶ βάδην
ἐννοούμε τὸν ἐρχομὸ καὶ τὴν

παρουσίαν ἐκ τοῦ παρ’
ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ποδῶν χρήσεως
ἀποτελεῖσθαι τὴν ἄφιξιν.
Ὅρκον δὲ τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ
ἐκ τοῦ παρ’ ἡμῖν δι’
ὄρκου τὰς πρὸς ἀλλήλους βεβαιοῦσθαι
συνθήκας. Ὁργὴν δὲ καὶ
θυμὸν τὴν πρὸς τὴν κακίαν ἀπέχθειάν τε καὶ
ἀποστροφὴν· καὶ γὰρ
ἡμεῖς τὰ ἐναντία τῆς γνώμης μισοῦντες
ὀργιζόμεθα. Λήθην δὲ καὶ
ὑπνον καὶ νυσταγμὸν τὴν ὑπέρθεσιν τῆς
κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀμύνης
καὶ τὴν τῆς συνήθους πρὸς τοὺς οἰκείους
βοηθείας ἀναβολὴν. Καὶ
ἀπλῶς εἰπεῖν πάντα τὰ σωματικῶς εἰρημένα
ἐπὶ Θεοῦ κεκρυμμένην
ἔχει τινὰ ἔννοιαν ἐκ τῶν καθ’ ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ
ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσιν, εἰ μὴ
τι περὶ τῆς σωματικῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου
ἐπιδημίας εἴρηται· αὐτὸς γὰρ
πάντα τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ἡμετέραν
σωτηρίαν ἀνεδέξατο, ψυχὴν
νοερὰν καὶ σῶμα καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης
φύσεως ἰδιώματα τὰ τε
φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 12. Ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν
Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῶν ἱερῶν μεμυήμεθα
λογίων, ὡς ὁ θεῖος ἔφη
Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, «ὅτι ὁ Θεὸς
πάντων ἐστὶν αἰτία καὶ ἀρχή,
τῶν ὄντων οὐσία, τῶν ζώντων ζωὴ, τῶν
λογικῶς ὄντων λόγος,
τῶν νοερῶς ὄντων νοῦς· καὶ τῶν μὲν
ἀποπιπτόντων αὐτῆς
ἀνάκλησις τε καὶ ἀνάστασις, τῶν δὲ
παραφθειρόντων τὸ κατὰ φύσιν
ἀνακαινισμὸς καὶ ἀναμόρφωσις· τῶν
κινουμένων κατὰ τινὰ ἀνίερων

παρουσία του, για να βοηθήσει όσους έχουν
ανάγκη ή ν’ αντιμετώπισουν
τους εχθρούς ή για κάποια άλλη πράξη·
διότι και σε μας η άφιξη γίνεται με τη
χρήση των ποδιών.
Λέγοντας όρκο ας εννοήσουμε το
αμετακίνητο της βουλῆς του, διότι κι εμεῖς
με όρκο επιβεβαιώνουμε τις συμφωνίες
μεταξύ μας. Οργή και θυμό λέγοντας
εννοούμε την απέχθεια και το μίσος στην
κακία· διότι κι εμεῖς θυμώνουμε,
επειδή μισούμε τις αντίθετες γνώμες.
Λέγοντας ακόμη λησμονιά, ύπνο και
νυσταγμό, ας εννοήσουμε την αμέλεια στην
άμυνα ενάντια στους εχθρούς
και τη ματαίωση της συχνῆς βοήθειας προς
τους φίλους. Και μ’ ένα λόγο,
όλα όσα έχουν ειπωθεί για το Θεό με
ανθρωπομορφικές εκφράσεις, έχουν
κρυμμένη κάποια σημασία που διδάσκει τα
υπερφυσικά με ανθρωπομορφικές
εκφράσεις, εκτός μόνον αν ειπωθεί κάτι για
την σωματική έλευση του Θεού
Λόγου. Διότι Αυτός ανέλαβε όλη την
ανθρώπινη φύση για τη σωτηρία μας,
δηλαδή τη νοερή ψυχή, το σώμα και τα
χαρακτηριστικά της ανθρωπίνης
φύσεως, που είναι τα φυσικά και αδιάβλητα
πάθη.

Για τα ίδια θέματα.
Αυτά, βέβαια, τα έχουμε διδαχθεί από τους
ιερούς συγγραφείς, όπως εἶπε ο
άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης, «ότι ο Θεός
είναι η αιτία και η αρχή όλων,
ο χορηγός της φύσεως στα όντα, της ζωῆς
στα ζωντανά, της λογικῆς στα
λογικά όντα και του νου στα νοερά· είναι η
επαναφορά και η επανόρθωση
αυτῶν που έχουν πέσει· η ανακαίνιση και
αναμόρφωση όσων έχουν φθείρει
τη φύση τους· είναι η ιερή σταθερότητα
αυτῶν που κινούνται με μία ανίερη

σάλον ἰδρυσίς ἱερά καὶ τῶν ἐστηκότων
ἀσφάλεια καὶ τῶν ἐπ' αὐτὴν
ἀναγομένων ὁδός καὶ ἀνατακτικὴ
χειραγωγία.
»Προσθήσω δέ, ὅτι καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ
πεπονημένων Πατὴρ,
κυριώτερον γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐστὶ Πατὴρ, ὁ
ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι
παραγαγὼν ἢ οἱ γεννήσαντες οἱ ἐξ αὐτοῦ
καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ γεννᾶν
εἰληφότες· τῶν ἐπομένων καὶ ὑπ' αὐτοῦ
ποιμαινομένων ποιμὴν, τῶν
φωτιζομένων ἔλλαμψις, τῶν τελουμένων
τελεταρχία, τῶν
θεουμένων θεαρχία, τῶν διεστώτων εἰρήνη
καὶ τῶν ἀπλουμένων
ἀπλότης καὶ τῶν ἐνιζομένων ἐνότης· ἀρχῆς
ἀπάσης ὑπερούσιος καὶ
ὑπάρχιος ἀρχὴ καὶ τοῦ κρυφίου, ἥτοι τῆς
αὐτοῦ γνώσεως κατὰ τὸ
θεμιτὸν καὶ ἐφικτὸν ἐκάστῳ ἀγαθῇ
μετάδοσις».
Ἔτι περὶ θεῶν ὀνομάτων ἀκριβέστερον.
Τὸ θεῖον ἀκατάληπτον ὄν πάντως καὶ
ἀνώνυμον ἔσται. Ἄγνοοῦντες
οὖν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μὴ
ἐκζητήσωμεν ὄνομα·
δηλωτικὰ γὰρ τῶν πραγμάτων ἐστὶ τὰ
ὀνόματα. Ἄλλ' ἀγαθὸς ὢν
ὁ Θεὸς καὶ ἐπὶ μεθέξει τῆς ἀγαθότητος
αὐτοῦ παραγαγὼν ἡμᾶς
ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι καὶ γνωστικούς
ποιήσας ἡμᾶς, ὥσπερ οὐ
τῆς οὐσίας αὐτοῦ μετέδωκεν ἡμῖν, οὕτως
οὐδὲ τῆς γνώσεως τῆς
οὐσίας αὐτοῦ· ἀδύνατον γὰρ φύσιν τελείως
γνῶναι τὴν
ὑπερκειμένην φύσιν. Εἰ δὲ καὶ τῶν ὄντων αἰ
γνώσεις, τὸ ὑπερούσιον
πῶς γνωσθήσεται;
Δι' ἄφατον οὖν ἀγαθότητα ἠυδόκησεν ἐκ
τῶν καθ' ἡμᾶς ὀνομάζεσθαι,
ἵνα μὴ ἀμέτοχοι παντελῶς ᾤμεν τῆς αὐτοῦ

ταραχῆ· ἡ ἀσφάλεια αὐτῶν που στέκονται
σταθεροί· καὶ ἡ ὁδός καὶ
χειραγωγία πρὸς τὰ ἄνω αὐτῶν που
βαδίζουσι πρὸς Αὐτόν.
»Θα προσθέσω ἐπίσης ὅτι εἶναι Πατέρας
αὐτῶν που δημιουργήσε· καὶ το
σπουδαιότερο, ὁ Θεὸς μας εἶναι Πατέρας
μας, διότι Αὐτός καὶ ὄχι οἱ γονεῖς
μας, μάς ἔφερε στὴ ζωὴ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία·
καθὼς οἱ γονεῖς μας ἔλαβαν ἀπ'
Αὐτόν τὴ ζωὴ καὶ τὴ δυνατότητα νὰ
γεννῶν. Εἶναι ποιμένας αὐτῶν που Τον
ἀκολουθοῦν καὶ τοὺς ποιμαίνει· εἶναι ὁ
φωτισμὸς τῶν φωτιζομένων,
ὁ μύστης ὅσων μυσούνται στὰ ἱερά μυστήρια,
ἡ αἰτία τῆς θεώσεως τῶν
θεουμένων, ἡ συμφιλίωσις ὅσων ἔχουν
φιλονικίᾳ, ἡ ἀπλότητα τῶν ἀπλοϊκῶν
καὶ ἡ ἐνότητα ὅσων ἐνώνουνται μετὰ τοὺς.
Εἶναι ἡ ἐξουσία πάνω ἀπὸ κάθε
ἐξουσία, ἡ ἀρχὴ τῆς υπάρξεως καὶ ἡ ἀγαθὴ
μετάδοσις τῶν ἀπορρήτων
μυστηρίων, δηλαδὴ τῆς γνώσεώς Του στὸν
καθένα, σύμφωνα με τὸ μέτρο τοῦ
δυνατοῦ καὶ ἐφικτοῦ».
Ἀκόμη πιο λεπτομερῶς γιὰ τὰ ὀνόματα τοῦ
Θεοῦ.
Ἐπειδὴ τὸ θεῖον εἶναι ἀκατάληπτο, σίγουρα
θα εἶναι καὶ χωρὶς ὄνομα. Καὶ
ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουμε τὴν οὐσίαν τοῦ, ἀς μὴ
ζητήσουμε τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας
τοῦ· διότι τὰ ὀνόματα φανερώουν τὰ
πράγματα. Ὁ Θεὸς ὁμῶς, ἐπειδὴ εἶναι
ἀγαθὸς καὶ μας ἔφερε ἀπὸ τὸ μηδέν στὴν
ὑπαρξία γιὰ νὰ μετέχουμε
στὴν ἀγαθότητά του, καὶ μας ἔκαμε ὄντα με
γνώση, ἔτσι, ὅπως δὲν μας
μετάδωκε κάτι ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ, οὔτε μας
ἔδωσε καὶ τὴ γνώση τῆς οὐσίας
τοῦ. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν μιὰ κτιστὴ
φύση νὰ γνωρίσει τελείως
τὴν ἀνώτερη ἀπ' αὐτὴν φύση. Καὶ ἀν,
μάλιστα, οἱ γνώσεις γιὰ τὰ ὄντα εἶναι

ἐπιγνώσεως, ἀλλ’
ἔχωμεν κἄν ἀμυδρὰν αὐτοῦ ἔννοιαν. Καθὸ
μὲν οὖν ἀκατάληπτός
ἐστί, καὶ ἀκατονόμαστος· ὡς δὲ πάντων
αἴτιος καὶ πάντων τῶν
ὄντων τοὺς λόγους καὶ τὰς αἰτίας ἐν ἑαυτῷ
προέχων, ἐκ πάντων
τῶν ὄντων κατονομάζεται, καὶ ἐκ τῶν
ἐναντίων οἷον φωτὸς καὶ
σκότους, ὕδατος καὶ πυρός, ἵνα γινώμεν, ὅτι
οὐ ταῦτα κατ’ οὐσίαν
ἐστίν· ἀλλ’ ἔστι μὲν ὑπερούσιος, διὸ καὶ
ἀκατονόμαστος, ὡς δὲ
πάντων τῶν ὄντων αἴτιος ἐκ πάντων τῶν
αἰτιατῶν ὀνομάζεται.
Διὸ τῶν θείων ὀνομάτων τὰ μὲν
ἀποφατικῶς λέγεται δηλοῦντα τὸ
ὑπερούσιον, οἷον ἀνούσιος, ἄχρονος,
ἄναρχος, ἀόρατος, οὐχ ὅτι
τινὸς ἦττων ἐστὶν ἢ τινος ἐστέρηται – αὐτοῦ
γὰρ ἐστί τὰ πάντα καὶ
ἐξ αὐτοῦ καὶ δι’ αὐτοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ
συνέστηκεν –, ἀλλ’ ὅτι
πάντων ὑπεροχικῶς τῶν ὄντων ἐξήρηται –
οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων,
ἀλλ’ ὑπὲρ πάντα ἐστί. Τὰ δὲ καταφατικῶς
λεγόμενα ὡς αἰτίου τῶν
πάντων κατηγορεῖται· ὡς γὰρ αἴτιος πάσης
οὐσίας καὶ πάντων τῶν
ὄντων λέγεται καὶ ὢν καὶ οὐσία, καὶ ὡς
αἴτιος λόγου παντὸς καὶ
σοφίας λογικοῦ τε καὶ σοφοῦ λέγεται λόγος
καὶ λογικός, σοφία καὶ
σοφός· ὁμοίως καὶ νοῦς καὶ νοερός, ζωὴ καὶ
ζῶν, δύναμις καὶ δυνατός·
καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν ὁμοίως, μᾶλλον
δὲ ἐκ τῶν τιμιωτέρων
καὶ πλησιαζόντων αὐτῷ οἰκειοτέρως
ὀνομασθήσεται.
Τιμιώτερα δὲ τὰ ἄυλα τῶν ὑλικῶν καὶ τὰ
καθαρὰ τῶν ῥυπαρῶν καὶ
τὰ ἅγια τῶν ἐναγῶν, καὶ μᾶλλον αὐτῷ
πλησιάζοντα, ἐπεὶ καὶ πλέον

ἐλλειπείς, πὼς θα γνωρίσουμε αὐτό που
ξεπερνᾷ τὴν οὐσία;
Ὁ Θεός, λοιπόν, ἀπὸ τὴν πολλή του
αγαθότητα, θέλησε νὰ παίρνει δικά μας
ονόματα, ὥστε νὰ μὴν εἴμαστε ἐντελῶς
ἀμέτοχοι ἀπὸ τὴ γνώση του, ἀλλὰ νὰ
ἔχουμε ἔστω καὶ κάποια ἀμυδρὴ ἰδέα γι’
Αὐτόν. Ἐτσι, ὅπως εἶναι
ἀκατάληπτος, εἶναι καὶ χωρὶς ὄνομα. Ὅλα τὰ
ὄντα ὁμῶς ὁμολογοῦν ὅτι Αὐτός
εἶναι ἡ αἰτία ὅλων καὶ κατέχει ἐκ τῶν
προτέρων τὸ λόγο καὶ τὴν αἰτία κάθε
όντος· τὸ ὁμολογοῦν ἀκόμη καὶ τὰ ἀντίθετα
μεταξὺ τους, ὅπως τὸ φῶς καὶ
τὸ σκοτάδι, τὸ νερό καὶ ἡ φωτιά, γιὰ νὰ
γνωρίζουμε ὅτι Αὐτός δὲν εἶναι στὴν
οὐσία του αὐτά. Ἀλλὰ νὰ γνωρίζουμε ὅτι
εἶναι ὑπερούσιος, γι’ αὐτὸ καὶ χωρὶς
ὄνομα· καὶ ὅλα τὰ δημιουργήματά του
βεβαιώνουν ὅτι Αὐτός εἶναι ὁ αἴτιος
κάθε ὄντος.
Γι’ αὐτὸ, ἀπὸ τὰ θεία ὀνόματα ἄλλα
χρησιμοποιοῦνται με ἀποφατικὴ σημασία
γιὰ νὰ δηλώσουν τὸ ὑπερούσιον, ὅπως
ἀνούσιος, ἄχρονος, ἄναρχος, ἀόρατος·
ὄχι ὅτι εἶναι κατώτερος ἀπὸ κάποιον ἢ τοῦ
λείπει κάτι –διότι σ’ Αὐτόν
ἀνήκουν ὅλα καὶ Αὐτός τὰ δημιούργησε καὶ
τὰ συνέστησε γιὰ τὸν ἑαυτὸ Του·
ξεχωρίζει ἀπ’ ὅλα τὰ ὄντα, διότι ὑπερέχει –
δὲν εἶναι σαν κάποιον, ἀλλὰ
πάνω ἀπ’ ὅλα. Τὰ ὀνόματα πάλι, που
χρησιμοποιοῦνται καταφατικὰ γιὰ τὸ
Θεό, λέγονται ἐπειδὴ εἶναι αἴτιος ὅλων.
Ὄνομάζεται ὢν καὶ οὐσία, διότι εἶναι
αἴτιος κάθε οὐσίας τῶν ὄντων· ὀνομάζεται
λόγος, λογικός, σοφία καὶ σοφός,
διότι εἶναι αἴτιος κάθε λόγου καὶ σοφίας,
δηλαδή τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ σοφοῦ.
Παρόμοια λέγεται νοῦς, νοερός, ζωὴ, ζῶν,
δύναμη καὶ δυνατός· καὶ σ’ ὅλα
τὰ ὑπόλοιπα, ἐπίσης, θα κληθεῖ με παρόμοια
ὀνόματα, που θα ληφθοῦν

μετέχουσιν αὐτοῦ. Οἰκειότερον οὖν μᾶλλον
ὀνομασθήσεται ἥλιος καὶ
φῶς ἢπερ σκότος, καὶ ἡμέρα ἢπερ νύξ, καὶ
ζωὴ ἢπερ θάνατος, καὶ
πῦρ καὶ πνεῦμα καὶ ὕδωρ ὡς ζωτικὰ ἢπερ
γῆ· καὶ πρὸ πάντων καὶ
πλέον ἀγαθότης ἢπερ κακία. Ταῦτόν δὲ
εἰπεῖν «ὄν» ἢπερ «μὴ ὄν»· τὸ
γὰρ ἀγαθὸν ὑπαρξίς καὶ ὑπάρξεως αἴτιον, τὸ
δὲ κακὸν ἀγαθοῦ ἦτοι
ὑπάρξεως στέρησις.
Καὶ αὗται μὲν αἰ ἀποφάσεις καὶ
καταφάσεις· γλυκυτάτη δὲ καὶ ἡ ἐξ
ἀμφοῖν συνάφεια, οἷον «ἡ ὑπερούσιος
οὐσία, ἡ ὑπέρθεος θεότης, ἡ
ὑπεράρχιος ἀρχὴ» καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰσὶ δὲ
καὶ τινὰ καταφατικῶς ἐπὶ
Θεοῦ λεγόμενα δύναμιν ὑπεροχικῆς
ἀποφάσεως ἔχοντα, οἷον
«σκότος»· οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς σκότος ἐστίν, ἀλλ’
ὅτι οὐκ ἔστι φῶς ἀλλ’
ὑπὲρ τὸ φῶς.
Λέγεται μὲν οὖν ὁ Θεὸς νοῦς καὶ λόγος καὶ
πνεῦμα σοφία τε καὶ
δύναμις ὡς τούτων αἴτιος καὶ ὡς ἄυλος καὶ
ὡς παντοουργὸς καὶ
παντοδύναμος. Καὶ ταῦτα κοινῶς ἐπὶ πάσης
λέγεται τῆς θεότητος
τά τε ἀποφατικῶς καὶ καταφατικῶς
λεγόμενα. Καὶ ἐφ’ ἐκάστης τῶν
τῆς Ἁγίας Τριάδος ὑποστάσεων ὁμοίως καὶ
ὡσαύτως καὶ
ἀπαραλείπτως· ὅταν γὰρ ἐννοήσω μίαν τῶν
ὑποστάσεων, τέλειον
Θεὸν αὐτὴν οἶδα, τελείαν οὐσίαν. Ὅταν δὲ
συνάψω καὶ
συναριθμήσω τὰ τρία, ἓνα Θεὸν οἶδα
τέλειον· οὐ σύνθετόν ἐστιν ἡ
θεότης, ἀλλ’ ἐν τρισὶ τελείοις ἐν τέλειον
ἀμερὲς καὶ ἀσύνθετον.
Ὅταν δὲ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τῶν
ὑποστάσεων ἐννοήσω, οἶδα,
ὅτι ἐστὶν ὁ Πατὴρ ὑπερούσιος ἥλιος, πηγὴ

περισσότερο ἀπὸ τα πιο ἀξιόλογα καὶ
κοντινὰ σ’ Αὐτόν ονόματα.
Πιο ἀξιόλογα καὶ κατάλληλα ονόματα γι’
Αὐτόν εἶναι τὰ ἀῦλα ἀπὸ τα υλικὰ,
τα καθαρὰ ἀπὸ τα ρυπαρὰ καὶ τα ἅγια ἀπὸ
τα μiasμένα, ἐπειδὴ περισσότερο
μετέχουν σ’ Αὐτόν. Διότι πιο κατάλληλα θα
κληθεῖ ἥλιος καὶ φως παρά
σκοτάδι, ἡμέρα παρά νύχτα, ζωὴ παρά
θάνατος, καὶ φωτιά καὶ πνεῦμα καὶ
νερό, διότι ἔχουν ζωὴ, παρά γη. Καὶ πάνω
ἀπ’ ὅλα θα ονομασθεῖ ἀγαθότητα
καὶ ὄχι κακό. Το ἴδιο, θα τον καλέσει
κανένας «ον» παρά «μη ον»· διότι το
ἀγαθὸ εἶναι ὑπαρξὴ καὶ αἴτιο τῆς ὑπάρξεως,
ἐνὼ το κακό εἶναι στέρηση τοῦ
ἀγαθοῦ, δηλαδὴ τῆς ὑπάρξεως.
Αὐτά, λοιπόν, εἶναι τὰ ἀποφατικὰ καὶ
καταφατικὰ ονόματα· καὶ εἶναι βέβαια
πολύ πετυχημένος ὁ συνδυασμὸς τοὺς, γιὰ
παράδειγμα «υπερούσια οὐσία,
υπέρθεη θεότης, ὑπεράρχια ἀρχὴ», καὶ τὰ
παρόμοια. Ὑπάρχουν καὶ μερικὰ
καταφατικὰ ονόματα ποὺ λέγονται γιὰ το
Θεὸ καὶ ἔχουν ἐννοια ὑπερβολικῆς
ἀρνήσεως, ὅπως «σκοτάδι»· ὄχι ὅτι ὁ Θεὸς
εἶναι σκοτάδι, ἀλλὰ δὲν εἶναι φως,
ἐπειδὴ εἶναι πάνω ἀπὸ το φως.
Ονομάζεται, λοιπόν, ὁ Θεὸς νοῦς, λόγος,
πνεῦμα, σοφία καὶ δύναμη, διότι
εἶναι ὁ αἴτιος αὐτῶν καὶ ἄυλος καὶ
δημιουργὸς τῶν ὅλων καὶ παντοδύναμος.
Καὶ αὐτὰ τὰ ονόματα, καὶ τὰ ἀποφατικὰ καὶ
τὰ καταφατικὰ, ἀποδίδονται σὲ
ὅλο το κοινὸ (οὐσία) τῆς θεότητος. Το ἴδιο
ὅμως καὶ ἀπαράλλακτα
ἀποδίδονται καὶ σὲ κάθε ξεχωριστὴ
ὑπόστασι τῆς Ἁγίας Τριάδος· ὅταν
ἀναλογισθῶ μίᾳ ἀπὸ τῆς ὑποστάσεως, τὴν
ἀναγνωρίζω ὡς τέλειο Θεὸ καὶ
τέλεια οὐσία. Καὶ ὅταν πάλι συγκεντρώσω
καὶ ἀπαριθμήσω τὰ τρία
(πρόσωπα), ἀναγνωρίζω ἓνα τέλειο Θεό.

ἀγαθότητος, ἄβυσσος
οὐσίας, λόγου, σοφίας, δυνάμεως, φωτός,
θεότητος, πηγή γεννητική
καὶ προβλητική τοῦ ἐν αὐτῇ κρυφίου
ἀγαθοῦ. Αὐτὸς μὲν οὖν ἐστὶ
νοῦς, Λόγου ἄβυσσος, Λόγου γεννήτωρ καὶ
διὰ Λόγου προβολεὺς
ἐκφαντορικοῦ Πνεύματος· καὶ ἵνα μὴ πολλὰ
λέγω, οὐκ ἔστι τῷ
Πατρὶ λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις, εἰ μὴ
ὁ Υἱός, ὅς ἐστιν ἡ μόνη
δύναμις τοῦ Πατρὸς ἢ προκαταρκτικὴ τῆς
τῶν πάντων ποιήσεως.
Οὗτος ὡς τελεία ὑπόστασις γεννωμένη, ὡς
οἶδεν αὐτός, Υἱός ἐστὶ τε
καὶ λέγεται. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου τῆς
θεότητος δύναμις τοῦ Πατρὸς, ἐκ Πατρὸς
μὲν δι' Υἱοῦ ἐκπορευομένη,
ὡς οἶδεν αὐτός, οὐ γεννητῶς· διὸ καὶ
Πνεῦμα Ἅγιον τὸ τελεσιουργὸν
τῆς τῶν ἀπάντων ποιήσεως.
Ὅσα οὖν ἀρμόζει αἰτίῳ Πατρὶ, πηγῇ,
γεννήτορι, τῷ Πατρὶ μόνῳ
προσαρμοστέον· ὅσα δὲ αἰτιατῶ, γεννητῶ
Υἱῷ, Λόγῳ, δυνάμει
προκαταρκτικῇ, θελήσει, σοφίᾳ, τῷ Υἱῷ·
ὅσα δὲ αἰτιατῶ, ἐκπορευτῶ,
ἐκφαντορικῶ, τελεσιουργικῇ δυνάμει, τῷ
Ἁγίῳ Πνεύματι. Ὁ Πατήρ
πηγὴ καὶ αἰτία Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, Πατὴρ
δὲ μόνου Υἱοῦ καὶ
προβολεὺς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ὁ Υἱὸς
Υἱός, Λόγος, σοφία καὶ
δύναμις, εἰκὼν, ἀπαύγασμα, χαρακτήρ τοῦ
Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ
Πατρὸς, οὐχ Υἱὸς δὲ τοῦ Πνεύματος. Τὸ
Πνεῦμα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα
τοῦ Πατρὸς ὡς ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον –
οὐδεμία γὰρ ὁρμὴ ἄνευ
Πνεύματος– καὶ Υἱοῦ δὲ Πνεῦμα οὐχ ὡς ἐξ
αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς δι' αὐτοῦ

Διότι ἡ θεότητα δὲν εἶναι σύνθετη,
ἀλλὰ εἶναι ἓνα ἀχώριστο καὶ ἀσύνθετο σε
τρία τέλεια.
Ὅταν πάλι ἀναλογισθῶ τὴν σχέση τῶν
υποστάσεων μεταξύ τους, γνωρίζω ὅτι
ὁ Πατέρας εἶναι υπερούσιος ἡλίου, πηγὴ
ἀγαθότητος, ἄβυσσος οὐσίας,
λόγου, σοφίας, δυνάμεως, φωτός, θεότητος,
πηγὴ που γεννᾷ καὶ προβάλλει
τὸ ἀγαθὸ που κρύβει μέσα της. Ὁ ἴδιος,
λοιπὸν, εἶναι νοῦς, ἄβυσσος τοῦ
Λόγου, γεννήτορας τοῦ Λόγου καὶ
προβολέας μέσω τοῦ Λόγου τοῦ
ἐκφαντορικοῦ Πνεύματος. Καὶ γὰρ νὰ το πῶ
με δυο λόγια, δὲν ὑπάρχει γὰρ τὸν
Πατέρα λόγος, σοφία, δύναμη, θέληση, παρὰ
μόνον ὁ Υἱὸς του, ὁ ὁποῖος
εἶναι ἡ μοναδικὴ δύναμη τοῦ Πατέρα, ἡ
πρῶτη αἰτία τῆς δημιουργίας ὅλων.
Αὐτὸς εἶναι καὶ ὀνομάζεται Υἱός, διότι ὡς
τέλεια ὑπόστασις γεννιέται ὅπως
αὐτὸς γνωρίζει. Καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἡ
δύναμη τοῦ Πατέρα που
φανερώνει τὰ κρύφια τῆς θεότητος· δὲν
γεννιέται ἀλλὰ ἐκπορεύεται μέσω τοῦ
Υἱοῦ ἀπὸ τοῦ Πατέρα, ὅπως αὐτὸς γνωρίζει·
γι' αὐτὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα
τελειοποιεῖ τὴν δημιουργία τοῦ σύμπαντος.
Ὅσα, λοιπὸν, ἀρμόζουν στὸν Πατέρα που
εἶναι ὁ αἰτίος, ἡ πηγὴ καὶ ὁ
γεννήτορας, πρέπει νὰ τα ἀποδίδουμε μόνο
στὸν Πατέρα· ὅσα ἀρμόζουν
στὸ ἀποτέλεσμα τῆς αἰτίας, στὸ γεννητό
Υἱό, Λόγο, δύναμη προκαταρκτικὴ,
θέληση καὶ σοφία, νὰ τ' ἀποδίδουμε στὸν
Υἱό· ὅσα ἐπίσης ταιριάζουν στὸ
ἀποτέλεσμα τῆς αἰτίας, τὸ ἐκπορευτό,
ἐκφαντορικὸ καὶ τελεσιουργό, νὰ τ'
ἀποδίδουμε στὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ Πατέρας
εἶναι ἡ πηγὴ καὶ αἰτία τοῦ Υἱοῦ καὶ
τοῦ Πνεύματος· εἶναι Πατέρας μόνον τοῦ
Υἱοῦ καὶ προβολέας τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος. Ὁ Υἱὸς εἶναι Υἱός, Λόγος, σοφία

ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον· ὁ μόνος γὰρ αἴτιος ὁ Πατήρ.

και δύναμη, εικόνα, κατοπτρισμός και τύπος του Πατέρα· προέρχεται από τον Πατέρα και όχι από το Πνεύμα. Το Πνεύμα είναι το Άγιο Πνεύμα του Πατέρα, διότι ο Πατέρας το εκπορεύει και διότι καμιά κίνηση δεν υπάρχει χωρίς το Πνεύμα· το Πνεύμα είναι και του Υιού, όχι με την έννοια ότι εκπορεύεται απ' αυτόν, αλλά μέσω αυτού εκπορεύεται από τον Πατέρα· διότι μοναδικός αἴτιος είναι ο Πατέρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 13. Περὶ τόπου θεοῦ καὶ ὅτι μόνον τὸ θεῖον ἀπερίγραφτον Τόπος ἐστὶ σωματικὸς πέρασ τοῦ περιέχοντος, καθ' ὃ περιέχεται τὸ περιεχόμενον· οἷον ὁ ἀήρ περιέχει, τὸ δὲ σῶμα περιέχεται. Οὐχ ὅλος ὁ περιέχων ἀήρ τόπος ἐστὶ τοῦ περιεχομένου σώματος, ἀλλὰ τὸ τέλος τοῦ περιέχοντος ἀέρος, τὸ ἐφαπτόμενον τοῦ περιεχομένου σώματος. Πάντως δέ, ὅτι τὸ περιέχον οὐκ ἔστιν ἐν τῷ περιεχομένῳ. Ἔστι δὲ καὶ νοητὸς τόπος, ἔνθα νοεῖται καὶ ἔστιν ἡ νοητὴ καὶ ἀσώματος φύσις· ἔνθαπερ πάρεστι καὶ ἐνεργεῖ καὶ οὐ σωματικῶς περιέχεται ἀλλὰ νοητῶς· οὐ γὰρ ἔχει σχῆμα, ἵνα σωματικῶς περισχεθῇ. Ὁ μὲν οὖν Θεὸς ἄυλος ὢν καὶ ἀπερίγραφτος ἐν τόπῳ οὐκ ἔστιν· αὐτὸς γὰρ ἑαυτοῦ τόπος ἐστὶ, τὰ πάντα πληρῶν καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα ὢν καὶ αὐτὸς συνέχων τὰ πάντα. Λέγεται δὲ ἐν τόπῳ εἶναι. Καὶ λέγεται τόπος Θεοῦ, ἔνθα ἔκδηλος ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ γίνεται. Αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ πάντων ἀμιγῶς διήκει καὶ πᾶσι μεταδίδωσι τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας κατὰ τὴν ἐκάστου ἐπιτηδειότητα

Για τον τόπο του Θεού και ότι το θείο είναι απεριόριστο
Ο τόπος του σώματος είναι τα όρια αυτού που το περιέχει ως περιεχόμενο· για παράδειγμα, ο αέρας περιέχει, ενώ το σώμα περιέχεται. Όλος ο αέρας που περιέχει δεν είναι ο τόπος του σώματος που περιέχεται, αλλά τα όρια του περιέχοντος αέρα τα οποία αγγίζουν το περιεχόμενο σώμα. Γενικά ισχύει, αυτό που περιέχει να μη βρίσκεται μέσα στο περιεχόμενο.
Υπάρχει βέβαια και νοητός τόπος, όπου βρίσκεται ο νους και η νοητή και ασώματη φύση· είναι παρούσα εκεί και ενεργεί, χωρίς να περιέχεται σωματικά αλλά νοητά· διότι δεν έχει σχήμα, για να περιληφθεί σωματικά.
Ο Θεός, λοιπόν, που είναι άυλος και απερίγραφτος, δεν βρίσκεται σε τόπο· διότι ο ίδιος είναι τόπος του εαυτού του, αφού γεμίζει τα πάντα και είναι πάνω απ' όλα και όλα τα συνέχει. Λέγεται βέβαια ότι βρίσκεται σε τόπο. Και ονομάζεται τόπος Θεού εκείνος όπου αποκαλύπτεται η ενέργειά του. Διότι ο ίδιος χωρίς ανάμειξη διέρχεται μέσω όλων και μεταδίδει σ' όλα την ενέργειά του, ανάλογα με την καταλληλότητα και την δεκτική ικανότητα του καθένα·

καὶ δεκτικὴν δύναμιν,
φημὶ δὴ τὴν τε φυσικὴν καὶ προαιρετικὴν
καθαρότητα· καθαρώτερα
γὰρ τὰ ἄυλα τῶν ὑλικῶν καὶ τὰ ἐνάρετα τῶν
κακία συνεζευγμένων.

Λέγεται τοιγαροῦν Θεοῦ τόπος ὁ πλέον
μετέχων τῆς ἐνεργείας καὶ
τῆς χάριτος αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ θρόνος –ἐν
αὐτῷ γὰρ εἰσὶν οἱ ποιοῦντες
τὸ θέλημα αὐτοῦ ἄγγελοι καὶ αἰεὶ δοξάζοντες
αὐτόν· αὕτη γὰρ αὐτῷ
ἀνάπαυσις– καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
αὐτοῦ –ἐν αὐτῇ γὰρ διὰ
σαρκὸς τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη–.
Ποὺς δὲ τοῦ Θεοῦ ἡ ἀγία
σὰρξ αὐτοῦ διαφόρως ὠνόμασται. Λέγεται
καὶ ἡ Ἐκκλησία τόπος
Θεοῦ· τοῦτον γὰρ εἰς δοξολογίαν αὐτοῦ
ὥσπερ τι τέμενος
ἀφωρίσαμεν, ἐν ᾧ καὶ τὰς πρὸς αὐτόν
ἐντεύξεις ποιούμεθα. Ὅμοίως
καὶ οἱ τόποι, ἐν οἷς ἔκδηλος ἡμῖν ἡ αὐτοῦ
ἐνέργεια εἴτε διὰ σαρκὸς
εἴτε ἄνευ σώματος γέγονε, τόποι Θεοῦ
λέγονται.

Ἰστέον δέ, ὅτι τὸ θεῖον ἀμερές ἐστίν, ὅλον
ὀλικῶς πανταχοῦ ὄν καὶ
οὐ μέρος ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον,
ἀλλ’ ὅλον ἐν πᾶσι καὶ
ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν.

Περὶ τόπου ἀγγέλου καὶ τῆς ψυχῆς καὶ περὶ
τοῦ ἀπεριγράπτου.

Ὁ δὲ ἄγγελος σωματικῶς μὲν ἐν τόπῳ οὐ
περιέχεται ὥστε
τυποῦσθαι καὶ σχηματίζεσθαι, ὁμῶς λέγεται
εἶναι ἐν τόπῳ διὰ τὸ
παρεῖναι νοητῶς καὶ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν
ἑαυτοῦ φύσιν καὶ μὴ εἶναι
ἀλλαχοῦ, ἀλλ’ ἐκεῖσε νοητῶς
περιγράφεσθαι, ἔνθα καὶ ἐνεργεῖ· οὐ
γὰρ δύναται κατὰ ταύτῃ ἐν διαφόροις
τόποις ἐνεργεῖν, μόνου γὰρ

ἐννοῶ τὴν καθαρότητα τῆς φύσεως καὶ τῆς
προαιρέσεως· καθὼς εἶναι πῶς
καθαρὰ τὰ ἄυλα ἀπὸ τὰ υλικά καὶ τὰ
ἐνάρετα ἀπὸ τὰ προσκολλημένα σὴν
κακία. Γι’ αὐτό, λοιπόν, τόπος Θεοῦ
ονομάζεται ἐκεῖνος πῶς μετέχει
περισσότερο σὴν ἐνέργεια καὶ τὴν χάριν Του.
Γι’ αὐτό τὸ λόγο ὁ οὐρανὸς εἶναι ὁ θρόνος
του –διότι σ’ αὐτόν βρίσκονται
οἱ ἄγγελοι πῶς κάνουν τὸ θέλημά του καὶ
τον δοξάζουν ἀσταμάτητα· ἡ
δοξολογία αὐτὴ εἶναι ἡ ξεκούρασή του–. Καὶ
ἡ γῆ εἶναι τὸ υποπόδιον τῶν
ποδιῶν του –διότι σ’ αὐτὴν ἐζήσε με τὴν
ἀνθρώπινη σάρκα ἀνάμεσα σὴν
ἀνθρώπους–· καθὼς ἡ ἀγία σάρκα του
λέγεται με ἄλλη ὀνομασία πόδι του
Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία λέγεται τόπος
του Θεοῦ. Γιατί τὴν προσφέραμε
σαν ἱερό τόπο γῶς να τὸν δοξολογούμε· ἐκεῖ
προσευχόμεσθε σὴν Θεό. Ἐπίσης,
λέγονται τόποι του Θεοῦ καὶ οἱ τόποι
ἐκεῖνοι ὅπου φανερώθηκε ἡ ἐνέργειά
του, εἴτε ἐνσαρκῆ εἴτε ἄσαρκῆ.
Πρέπει μάλιστα να γνωρίζουμε ὅτι τὸ θεῖο
εἶναι ἀδιαίρετο· ὅλο βρίσκεται
καθ’ ὀλοκληρία παντού. Δεν διαιρεῖται σὴν
μέρη, ὅπως τὰ σώματα, ἀλλὰ ὅλο
βρίσκεται σὴν ὅλα καὶ πάνω ἀπ’ ὅλα.
Γῶς τὸν τόπο του ἀγγέλου καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ
γῶς τὸ ἀπερίγραπτο.

Ὁ ἄγγελος πάλι δεν περιορίζεται σ’ ἕνα τόπο
ὅπως τὰ σώματα, ὥστε να
παίρνει μορφή καὶ σχῆμα. Λέγεται ὁμῶς ὅτι
βρίσκεται σὴν χώρο, ἐπειδὴ εἶναι
παρὼν νοητὰ καὶ ἐνεργεῖ σ’ ἐκεῖνο τὸν χώρο
καὶ δεν βρίσκεται καὶ ἀλλοῦ·
περιορίζεται νοητὰ ἐκεῖ ὅπου καὶ ἐνεργεῖ.
Δεν μπορεῖ ταυτόχρονα να ἐνεργεῖ
σὴν διαφορετικὸς τόπους, διότι μόνον ὁ
Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ
ἐνεργεῖ ταυτόχρονα. Ὁ ἄγγελος, δηλαδή,
ἐξαιτίας τῆς φύσεως καὶ τῆς

Θεοῦ ἐστὶ τὸ πανταχοῦ κατὰ ταύτῳ ἐνεργεῖν. Ὁ μὲν γὰρ ἄγγελος τάχει φύσεως καὶ τῷ ἐτοιμῶς, ἤγουν ταχέως, μεταβαίνει ἐνεργεῖ ἐν διαφόροις τόποις, τὸ δὲ θεῖον πανταχῆ ὄν καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν κατὰ ταύτῳ διαφόρως ἐνεργεῖ μὲ καὶ ἀπλῆ ἐνεργεία.

Ἡ δὲ ψυχὴ συνδέεται τῷ σώματι ὅλη ὅλω καὶ οὐ μέρος μέρει καὶ οὐ περιέχεται ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ περιέχει αὐτό, ὡσπερ πῦρ σίδηρον, καὶ ἐν αὐτῷ οὔσα τὰς οἰκείας ἐνεργείας ἐνεργεῖ.

Περιγραφτὸν μὲν ἐστὶ τὸ τόπῳ ἢ χρόνῳ ἢ καταλήψει περιλαμβανόμενον, ἀπερίγραφτον δὲ τὸ μηδενὶ τούτων περιεχόμενον. Ἀπερίγραφτον μὲν οὖν μόνον ἐστὶ τὸ θεῖον ἀναρχον ὄν καὶ ἀτελεύτητον καὶ πάντα περιέχον καὶ μηδεμιᾶ καταλήψει περιεχόμενον· μόνον γὰρ ἐστὶν ἀκατάληπτον καὶ ἀόριστον, ὑπ' οὐδενὸς γινωσκόμενον, αὐτὸ δὲ μόνον ἑαυτοῦ θεωρητικόν. Ὁ δὲ ἄγγελος καὶ χρόνῳ περιγράφεται –ἤρξατο γὰρ τοῦ εἶναι– καὶ τόπῳ, εἰ καὶ νοητῶς, ὡς προείπομεν, καὶ καταλήψει· καὶ ἀλλήλων γὰρ τὴν φύσιν ἴσασι πως καὶ ὑπὸ κτίστου ὀρίζονται τέλει· τὰ δὲ σώματα καὶ ἀρχῆ καὶ τέλει καὶ τόπῳ σωματικῶ καὶ καταλήψει.

Συλλογιμαῖα περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος.

Ἄτρεπτον παντελῶς τὸ θεῖον καὶ ἀναλλοίωτον· πάντα γὰρ τῆ προγνώσει τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν προώρισεν, ἕκαστον κατὰ τὸν ἴδιον καὶ πρέποντα καιρὸν καὶ τόπον. Καὶ κατὰ τοῦτο «ὁ Πατὴρ οὐδένα

ετοιμότητός του, πολὺ γρήγορα μεταβαίνει καὶ ἐνεργεῖ σε διαφορετικούς τόπους· ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, καὶ με μίαν καὶ ἀπλὴ ἐνεργεία του ἐνεργεῖ συγχρόνως με διαφορετικούς τρόπους. Ἡ ψυχὴ πάλι ἔχει συνδεθεῖ ολόκληρη με ὅλο το σῶμα, καὶ ὄχι ἓνα μέρος της μ' ἓνα μέρος του· δὲν περιέχεται σ' αὐτὸ ἀλλὰ το περιέχει, ὡπως ἡ φωτιά το σίδηρο· ὄντας μέσα στο σῶμα ἐνεργεῖ σύμφωνα με τὴ φύση της. Αὐτὸ βέβαια που περιλαμβάνεται στον τόπο, τὸ χρόνο ἢ τὴν ἀντίληψη εἶναι περιορισμένο, ἐνῶ ἐκεῖνο που κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν το περιέχει εἶναι ἀπεριόριστο. Ἀπεριόριστο, λοιπόν, εἶναι μόνον τὸ θεῖο, ἐπειδὴ εἶναι χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ το περιέχει ὅλα, χωρὶς νὰ περιέχεται ἀπὸ κανένα. Διότι μόνον αὐτὸ εἶναι ἀκατάληπτο καὶ ἀπροσδιόριστο· κανένα δὲν το γνωρίζει, καὶ μόνον αὐτὸ γνωρίζει τὸν ἑαυτό του. Ὁ ἄγγελος ὅμως καὶ περιορίζεται ἀπὸ τὸ χρόνο –καθὼς ἔχει ἀρχὴ υπάρξεως– καὶ ἀπὸ τὸν τόπο, ἀν καὶ περιορίζεται νοητῶς, ὡπως εἶπαμε παραπάνω, καὶ με τὴν ἀντίληψη περιορίζεται. Ὁ ἓνας μάλιστα γνωρίζει κάπως τὴ φύση τοῦ ἄλλου, ἐνῶ ὁ δημιουργὸς τοὺς τα προσδιορίζει πλήρως. Τα σώματα πάλι περιορίζονται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοὺς, ἀπὸ τὸν χώρο που καταλαμβάνουν, καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίληψη. Συλλογὴ χωρίων γιὰ τὸ Θεό, δηλαδή γιὰ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ σχετικὰ με τὸ Λόγο καὶ τὸ Πνεῦμα. Τὸ θεῖο εἶναι τελείως ἀμετάβλητο καὶ ἀναλλοίωτο· διότι ὅλα αὐτὰ που δὲν εξαρτῶνται ἀπὸ μας τα ἀποφάσισε

κρίνει, τὴν δὲ κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ»·
ἔκρινε γὰρ ὁ Πατὴρ
δηλονότι καὶ ὁ Υἱὸς ὡς Θεὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα
τὸ Ἅγιον· αὐτὸς δὲ ὁ
Υἱὸς ὡς ἄνθρωπος σωματικῶς καταβήσεται
καὶ καθιεῖται ἐπὶ θρόνου
δόξης – σώματος γὰρ περιγραπτοῦ ἢ
κατάβασις καὶ ἡ καθέδρα– καὶ
κρινεῖ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ.
Πάντα ἀπέχει Θεοῦ, οὐ τόπῳ ἀλλὰ φύσει.
Ἐπὶ ἡμῶν φρόνησις καὶ
σοφία καὶ βουλή ὡς ἕξις συμβαίνει καὶ
ἀποχωρεῖ, οὐ μὴν ἐπὶ Θεοῦ.
Ἐπ’ αὐτοῦ γὰρ οὐδὲν γίνεται καὶ
ἀπογίνεται· ἀναλλοίωτος γὰρ ἐστὶ
καὶ ἄτρεπτος, καὶ οὐ χρὴ συμβεβηκὸς ἐπ’
αὐτοῦ λέγειν. Τὸ ἀγαθὸν
ὁ Θεὸς σύνδρομον ἔχει τῇ οὐσίᾳ.
Ὁ ἐπιθυμῶν ἀεὶ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ὁρᾷ αὐτόν.
Ἐν πᾶσι γὰρ ἐστὶν ὁ
Θεός· τοῦ γὰρ ὄντος ἐξῆπται τὰ ὄντα, καὶ
οὐκ ἔστιν εἶναι τι, εἰ μὴ ἐν
τῷ ὄντι τὸ εἶναι ἔχει, ὅτι πᾶσι μὲν
ἐγκέκραται ὁ Θεὸς ὡς συνέχων
τὴν φύσιν, τῇ δὲ ἀγία αὐτοῦ σαρκὶ ὁ Θεὸς
Λόγος καθ’ ὑπόστασιν
ἠνώθη καὶ κατεμίχθη ἀσυγχύτως πρὸς τὸ
ἡμέτερον. Οὐδεὶς ὁρᾷ τὸν
Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα.
Βούλησις καὶ σοφία καὶ δύναμις ὁ Υἱὸς ἐστὶ
τοῦ Πατρὸς· οὐ χρὴ γὰρ
λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ποιότητα, ἵνα μὴ σύνθετον
αὐτὸν εἴπωμεν ἐξ οὐσίας
καὶ ποιότητος. Ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ
καὶ πάντα, ὅσα ἔχει, ἐξ
αὐτοῦ ἔχει. Διὸ οὐ δύναται ποιεῖν ἄφ’
ἑαυτοῦ οὐδέν· οὐ γὰρ ἔχει
ιδιάζουσαν ἐνέργειαν παρὰ τὸν Πατέρα.
Ὅτι φύσει ἀόρατος ὁ Θεός, ὁρατὸς ταῖς
ἐνεργείαις γίνεται, ἐκ τῆς
τοῦ κόσμου συστάσεως καὶ κυβερνήσεως
γνωσκόμενος.
Εἰκῶν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, καὶ Υἱοῦ τὸ

προηγούμενος μετὰ τὴν πρόγνωσίν του, το
καθένα στον ιδιαίτερο καὶ κατάλληλο καιρὸ
καὶ τόπο. Καὶ σύμφωνα μ’ αὐτό,
«ὁ Πατέρας δεν κρίνει κανέναν, ἀλλὰ ἔδωσε
ὅλη τὴ κρίση στὴν ἐξουσία του
Υἱοῦ»· διότι εἶναι φανερό ὅτι ἡ κρίση ἀνήκε
στον Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ ὡς Θεὸ
καὶ στο Ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ ἴδιος μάλιστα ὁ Υἱὸς
θα κατέβει στὴ γῆ, ὡς ἄνθρωπος
με σῶμα, καὶ θα καθίσει σὲ ἐνδοξο θρόνο – ἡ
κατάβαση καὶ ὁ θρόνος ἀφοροῦν
περιορισμένο σῶμα– καὶ ἀπὸ κει θα κρίνει
ὅλη τὴν οἰκουμένη με δικαιοσύνη.
Ὅλα ἀπέχουν ἀπὸ το Θεό, ὄχι τοπικά, ἀλλὰ
ἀπὸ τὴ φύση τους. Σὲ μας ἡ
σύνεση, ἡ σοφία καὶ ἡ σκέψη υπάρχουν καὶ
μας εγκαταλείπουν ὡς συνήθεια·
δεν συμβαίνει ὅμως ἔτσι με το Θεό. Γι’
Αὐτόν, τίποτε δεν γίνεται καὶ τίποτε
δεν χάνεται· διότι εἶναι ἀναλλοίωτος καὶ
ἀμετάβλητος, καὶ δεν πρέπει νὰ του
ἀποδίδουμε κάποιο συμβάν. Ὁ Θεός ἔχει
συνυφασμένο στὴν οὐσία του τὸ ἀγαθό.
Ὅποιος ἐπιθυμεῖ διαρκῶς το Θεό, αὐτὸς τὸν
βλέπει. Διότι ὁ Θεός ὑπάρχει σὲ
ὅλα· καθόσον τὰ κτίσματα ἐξαρτῶνται ἀπὸ
το Θεό που ὑπάρχει, καὶ δεν εἶναι
δυνατόν νὰ ὑπάρχει κάτι, εἴαν δεν ἐξαρτᾶ
τὴν ὑπαρξὴ του ἀπὸ το Θεό. Ὁ
Θεός ἀναμειγνύεται με ὅλα, διότι συγκρατεῖ
τὴ φύση τους·
καὶ μάλιστα ὁ Θεός Λόγος ἐνώθη με τὴν
ἀγία σάρκα του ὑποστατικά
καὶ ἀναμίχθηκε χωρὶς συγχώνευση με τὴ
δική μας φύση. Κανείς δεν βλέπει
τὸν Πατέρα παρὰ μόνον ὁ Υἱὸς καὶ τὸ
Πνεῦμα.
Ὁ Υἱὸς εἶναι ἡ βούληση, ἡ σοφία καὶ ἡ
δύναμη τοῦ Πατέρα. Καὶ δεν πρέπει
ν’ ἀποδίδουμε στο Θεό ποιότητα, γιὰ νὰ μὴν
τὸν θεωρήσουμε σύνθετο, ἀπὸ
οὐσία καὶ ποιότητα. Ὁ Υἱὸς προέρχεται ἀπὸ
τὸν Πατέρα, καὶ ὅλα, ὅσα ἔχει, τα

Πνεῦμα, δι' οὗ ὁ Χριστὸς
ἐνοικῶν ἀνθρώπων δίδωσιν αὐτῷ τὸ κατ'
εἰκόνα.
Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, μέσον ἀγεννήτου
καὶ γεννητοῦ καὶ δι'
Υἱοῦ τῷ Πατρὶ συναπτόμενον· Πνεῦμα Θεοῦ
λέγεται, Πνεῦμα
Χριστοῦ, νοῦς Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου,
αὐτοκύριος, Πνεῦμα
υἱοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, σοφίας
(καὶ γὰρ ποιητικὸν τούτων
ἀπάντων)· πάντα τῆ οὐσίᾳ πληροῦν, πάντα
συνέχον, πληρωτικὸν
κόσμου κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀχώρητον κόσμῳ
κατὰ τὴν δύναμιν.
Θεὸς ἐστὶν ἀίδιος οὐσία καὶ ἀπαράλλακτος,
δημιουργικὴ τῶν ὄντων,
εὐσεβεῖ συνειδήσει προσκυνουμένη.
Θεὸς καὶ Πατὴρ ὁ ὢν ἀεὶ ἀγέννητος, ὡς μὴ
ἔκ τινος γεννηθεῖς,
γεννήσας δὲ Υἱὸν συναίδιον. Θεὸς ἐστὶν καὶ
ὁ Υἱός, ὁ ὢν ἀεὶ σὺν τῷ
Πατρὶ, ἀχρόνως καὶ αἰδίως καὶ ἀρρεύστως
καὶ ἀπαθῶς καὶ
ἀδιαστάτως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος. Θεὸς τὸ
Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐστὶ,
δύναμις ἀγιαστικὴ, ἐνυπόστατος, ἐκ τοῦ
Πατρὸς ἀδιαστάτως
ἐκπορευομένη καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυομένη,
ὁμοούσιος Πατρὶ καὶ Υἱῷ.
Λόγος ἐστὶν ὁ οὐσιωδῶς τῷ Πατρὶ ἀεὶ
συμπαρῶν. Λόγος πάλιν ἐστὶ
καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ νοῦ κίνησις, καθ' ἣν
κινεῖται καὶ νοεῖ καὶ λογίζεται
οἶονεὶ φῶς αὐτοῦ ὢν καὶ ἀπαύγασμα. Λόγος
πάλιν ἐστὶν ὁ
ἐνδιάθετος, ὁ ἐν καρδίᾳ λαλούμενος. Καὶ
πάλιν λόγος ἐστὶν ἄγγελος
νοήματος. Ὁ μὲν οὖν Θεὸς Λόγος οὐσιώδης
τέ ἐστὶ καὶ ἐνυπόστατος,
οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς λόγοι δυνάμεις εἰσὶ τῆς
ψυχῆς οὐκ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει
θεωρούμενοι· ὧν ὁ μὲν πρῶτος τοῦ νοῦ

ἔχει ἀπ' αὐτόν. Γι' αὐτό καὶ δὲν κάνει τίποτε
ἀπὸ μόνος του· δὲν ἔχει
ιδιαιτέρη ἐνέργεια ἀπ' αὐτὴν τοῦ Πατέρα.
Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπὸ τῆ φύση τοῦ ἀόρατος καὶ
γίνεται ορατός με τὶς ἐνεργειῆς
του· αὐτὸ το γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν
κατασκευὴ καὶ διακυβέρνηση τοῦ κόσμου.
Ὁ Υἱός εἶναι εἰκόνα τοῦ Πατέρα, τὸ Πνεῦμα
τοῦ Υἱοῦ· ὅταν ὁ Χριστὸς με τὸ
Πνεῦμα κατοικεῖ μέσα στον ἄνθρωπο, του
δίνει τὸ κατ' εἰκόνα.
Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι Θεός, ἐνδιάμεσο τοῦ
ἀγέννητου καὶ τοῦ γεννητοῦ·
συνάπτεται με τὸν Πατέρα μέσω τοῦ Υἱοῦ.
Λέγεται Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα
Χριστοῦ, νοῦς Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου,
Αὐτοκύριος, Πνεῦμα υἱοθεσίας,
ἀληθείας, ἐλευθερίας, σοφίας (διότι τα
δημιουργεῖ ὅλα αὐτά). Εἶναι Πνεῦμα
που τα γεμίζει ὅλα με τὴν οὐσία του, ὅλα τα
συνέχει, που μπορεῖ νὰ γεμίσει
τὸν κόσμον με τὴν οὐσία του, ἀλλὰ στὴ
δύναμή του δὲν χωρᾷ στον κόσμον.
Ὁ Θεὸς εἶναι οὐσία αἰώνια καὶ ἀμετάβλητη,
δημιουργὸς τῶν ὄντων· Τὸν
προσκυνᾶμε με αἰσθήματα εὐσεβείας.
Θεὸς εἶναι καὶ ὁ Πατέρας, ὁ ὁποῖος εἶναι
αἰώνια ἀγέννητος· διότι δὲν προήλθε
ἀπὸ κάποιον, ἀλλὰ γέννησε τὸν Υἱὸ
συναιώνιο. Θεὸς εἶναι καὶ ὁ Υἱός, που
εἶναι πάντα με τὸν Πατέρα καὶ γεννήθηκε
ἀπ' Αὐτόν ἐκτὸς χρόνου, χωρὶς
μεταβολὴ ἢ πάθος ἢ χωρισμὸ ἀπ' Αὐτόν.
Θεὸς εἶναι καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα,
ἀγιαστικὴ δύναμη, ἐνυπόστατη, που
ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα χωρὶς ν'
ἀπομακρύνεται ἀπ' Αὐτόν· ἀναπαύεται στον
Υἱὸ καὶ ἔχει τὴν ἴδια οὐσία με
τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό.
Ὁ Λόγος εἶναι αὐτὸς που βρίσκεται πάντοτε
κατ' οὐσίαν με τὸν Πατέρα.
Λόγος, ἐπίσης, εἶναι ἡ φυσικὴ κίνηση τοῦ
νοῦ, σύμφωνα με τὴν ὁποία

φυσικόν ἐστι γέννημα ἐξ
αὐτοῦ ἀεὶ φυσικῶς πηγαζόμενον, ὁ
δεύτερος δὲ λέγεται ἐνδιάθετος,
ὁ δὲ τρίτος προφορικός.
Τὸ πνεῦμα νοεῖται πολλαχῶς· Τὸ Ἅγιον
Πνεῦμα. Λέγονται δὲ καὶ αἱ
δυνάμεις τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου
πνεύματα· πνεῦμα καὶ ὁ ἄγγελος
ὁ ἀγαθός· πνεῦμα καὶ ὁ δαίμων· πνεῦμα καὶ
ἡ ψυχὴ· ἔστι δέ, ὅτε καὶ ὁ
νοῦς πνεῦμα λέγεται· πνεῦμα καὶ ὁ ἄνεμος·
πνεῦμα καὶ ὁ ἀήρ.

κινεῖται, σκέφτεται καὶ συλλογίζεται, σαν να
εἶναι το φως καὶ ἡ λάμψη του.
Λόγος εἶναι ἀκόμη ὁ ἐνδιάθετος, που
λαλεῖται μέσα στην καρδιά. Τέλος,
λόγος εἶναι αὐτός που μεταδίδει τὴ σκέψη.
Συμπερασματικά, ὁ Θεός Λόγος
ἔχει οὐσία καὶ υπόσταση, ἐνῶ οἱ υπόλοιποι
τρεις λόγοι ἀποτελοῦν δυνάμεις
τῆς ψυχῆς, χωρὶς να ἔχουν ἰδιαιτέρη
υπόσταση. Ἀπ' αὐτούς, ὁ πρῶτος εἶναι
γέννημα τοῦ νοῦ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴ
φύση του, ὁ δεύτερος λέγεται
ἐνδιάθετος καὶ ὁ τρίτος προφορικός.
Ἡ λέξη πνεῦμα ἔχει πολλές σημασίες.
Σημαίνει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Πνεύματα
λέγονται καὶ οἱ δυνάμεις τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος· πνεῦμα ἀκόμη εἶναι καὶ ὁ
ἀγαθός ἄγγελος· πνεῦμα εἶναι καὶ ὁ
διάβολος· πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ· κάποτε
πνεῦμα λέγεται καὶ ὁ νοῦς· πνεῦμα εἶναι καὶ
ὁ ἄνεμος καὶ ὁ ἀέρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 14. Τὰ ἰδιώματα τῆς θείας
φύσεως
Τὸ ἄκτιστον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἀθάνατον καὶ
ἀπέραντον καὶ αἰώνιον,
τὸ ἄυλον, τὸ ἀγαθόν, τὸ δημιουργικόν, τὸ
δίκαιον, τὸ φωτιστικόν,
τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀπαθές, τὸ ἀπερίγραπτον,
τὸ ἀχώρητον,
τὸ ἀπεριόριστον, τὸ ἀόριστον, τὸ ἀσώματον,
τὸ ἀόρατον,
τὸ ἀπερινόητον, τὸ ἀνευδές, τὸ αὐτοκρατὲς
καὶ αὐτεξούσιον,
τὸ παντοκρατορικόν, τὸ ζωοδοτικόν, τὸ
παντοδύναμον,
τὸ ἀπειροδύναμον, τὸ ἁγιαστικόν καὶ
μεταδοτικόν, τὸ περιέχειν καὶ
προνοεῖσθαι· πάντα ταῦτα καὶ
τοιαῦτα φύσει ἔχει οὐκ ἄλλοθεν εἰληφυῖα,
ἀλλ' αὐτὴ μεταδιδούσα
παντὸς ἀγαθοῦ τοῖς οἰκείοις ποιήμασι κατὰ

Τὰ ἰδιώματα τῆς θείας φύσεως.
Ἰδιώματα τῆς θείας φύσεως εἶναι τὸ
ἄκτιστο, τὸ ἀναρχο, τὸ ἀφθαρτο, τὸ
ἀθάνατο, ἀπειρο καὶ αἰώνιο, τὸ ἀγαθό, τὸ
δημιουργικό, τὸ δίκαιο, τὸ
φωτιστικό, τὸ ἀμετάβλητο, τὸ ἀπαθές, τὸ
ἀπερίγραπτο, τὸ ἀχώρητο,
τὸ ἀπεριόριστο, τὸ ἀόριστο, τὸ ἀσώματο, τὸ
ἀόρατο, τὸ ἀκατανόητο,
ἡ ἰδιότητα να μην ἔχει καμία ἀνάγκη, τὸ
αὐτοκυριαρχικό καὶ αὐτεξούσιο,
τὸ ἐξουσιαστικό τοῦ σύμπαντος, τὸ
ζωοποιό, τὸ παντοδύναμο,
τὸ ἀπειροδύναμο, τὸ ἁγιαστικό καὶ
μεταδοτικό, ἡ ἰδιότητα να περιέχει καὶ
συγκρατεῖ τὰ σύμπαντα καὶ να προνοεῖ για
ὅλα. Ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια
ἡ θεότητα τα ἔχει ἀπὸ τὴ φύση τῆς, χωρὶς
να τα ἔχει λάβει ἀπὸ αλλοῦ.
Ἀπεναντίας, ἡ ἴδια ἡ θεότητα μεταδίδει κάθε
ἀγαθὸ στα δημιουργήματά τῆς,

τὴν ἐκάστου δεκτικὴν
δύναμιν.

Ἡ ἐν ἀλλήλαις τῶν ὑποστάσεων μονὴ τε καὶ ἴδρυσις· ἀδιάστατοι γὰρ αὗται καὶ ἀνεκφοίτητοι ἀλλήλων εἰσὶν, ἀσύγχυτον ἔχουσαι τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν, οὐχ ὥστε συναλείφεσθαι ἢ συγχεῖσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχεσθαι ἀλλήλων. Υἱὸς γὰρ ἐν Πατρὶ καὶ Πνεύματι, καὶ Πνεῦμα ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ Πατὴρ ἐν Υἱῷ καὶ Πνεύματι, μηδεμιᾶς γινομένης συναλοιφῆς ἢ συμφύρσεως ἢ συγχύσεως. Καὶ τὸ ἐν καὶ ταύτῳ τῆς κινήσεως· ἐν γὰρ ἕξαλμα καὶ μία κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ὅπερ ἐπὶ τῆς κτιστῆς φύσεως θεωρηθῆναι ἀδύνατον.

Καὶ ὅτι ἡ θεία ἔλλαμψις καὶ ἐνέργεια μία οὕσα καὶ ἀπλή καὶ ἀμερῆς καὶ ἀγαθοειδῶς ἐν τοῖς μεριστοῖς ποικιλλομένη καὶ τούτοις πᾶσι τὰ τῆς οἰκείας φύσεως συστατικὰ νέμουσα μένει ἀπλή, πληθυνομένη μὲν ἐν τοῖς μεριστοῖς ἀμερίστως καὶ τὰ μεριστὰ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἀπλότητα συνάγουσα καὶ ἐπιστρέφουσα – πάντα γὰρ αὐτῆς ἐφίεται καὶ ἐν αὐτῇ ἔχει τὴν ὑπαρξιν–· καὶ αὐτὴ τοῖς πᾶσι τὸ εἶναι καθὼς ἔχει φύσεως μεταδίδωσι· καὶ αὐτὴ ἐστὶ τῶν ὄντων τὸ εἶναι καὶ τῶν ζώντων ἢ ζωῆ καὶ τῶν λογικῶς ὄντων ὁ λόγος καὶ τῶν νοερῶς ὄντων ἡ νόησις, αὐτὴ ὑπὲρ νοῦν οὕσα καὶ ὑπὲρ λόγον καὶ ὑπὲρ ζωὴν καὶ ὑπὲρ οὐσίαν.

Ἔτι δὲ καὶ τὸ διὰ πάντων διήκειν ἀμιγῶς, δι' αὐτῆς δὲ οὐδέν. Ἔτι καὶ τὸ ἀπλή γνώσει γινώσκειν τὰ πάντα καὶ πάντα τῷ θείῳ καὶ παντεποπτικῷ καὶ ἀϋλῶ αὐτῆς ὄμματι ἀπλῶς καθορᾶν, τὰ τε

ἀνάλογα μετὰ τὴν δεκτικὴν ἰκανότητα τοῦ καθένα.

Ἰδίωμα τῆς θεότητος εἶναι ἡ ἀμοιβαία παραμονὴ καὶ διαμονὴ τῶν θείων ὑποστάσεων· διότι εἶναι ἀχώριστες μεταξύ τους χωρὶς να λείπει ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη· ἔχουν τὴν ἀλληλοπεριχώρησίν τους ἀσύγχυτη, ὥστε οὔτε να συγχωνεύονται οὔτε να συγχέονται, ἀλλὰ να εἶναι σε ἀρμονία μεταξύ τους. Ὁ Υἱὸς δηλαδὴ εἶναι μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, τὸ Πνεῦμα μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ ὁ Πατέρας μετὰ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα, χωρὶς να συμβαίνει καμιά συγχώνευση ἢ ἀνάμειξη ἢ σύγχυσις. Ἰδίωμα τῆς θεότητος ἐπίσης εἶναι ἡ ἐνότητα καὶ ταυτότητα τῆς κινήσεως· γίνεται, δηλαδὴ, μία ἐξόρμησις καὶ μία κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων, κάτι που δεν μπορεί να παρατηρηθεῖ ἐν τῇ κτιστῇ φύσει.

Καὶ ἀκόμη, ἡ θεία ἀκτινοβολία καὶ ἐνέργεια εἶναι μία, ἀπλή καὶ ἀδιαίρετη· προσφέρει πολλὰ ἀγαθὰ ἐν τῇ κτιστῇ που διαιροῦνται· καὶ, ἐνὼ μοιράζει σ' ὅλα τὰ συστατικὰ τῆς φύσεώς τους, ἡ ἴδια παραμένει ἀπλή· μοιράζει τὸν ἑαυτό της ἐν πολλὰ χωρὶς να διαιρεῖται ἡ ἴδια· συγκεντρώνει καὶ ἐπαναφέρει τὰ διαιρεμένα ἐν τῇ δικῇ της ἀπλότητι –διότι ὅλα τὰ ὄντα ἐν τῇ ποθοῦν καὶ οφείλουν τὴν ὑπαρξὴ τους σ' αὐτήν–· καὶ αὐτὴ μεταδίδει ἐν ὅλα τῇ ὑπαρξὴ ἀνάλογα μετὰ τὴν φύσιν τους· ἐστὶ ἡ θεότης ἀποτελεῖ τὴν ὑπαρξὴ γιὰ τὰ ὄντα, τὴν ζωὴ γιὰ τὰ ζωντανὰ, τὴν λογικὴ γιὰ τὰ λογικὰ καὶ τὸ νοῦ γιὰ τὰ νοερά· ἡ ἴδια βέβαια εἶναι πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ, τὸν λόγο, τὴν ζωὴ καὶ τὴν φύσιν.

Ἰδίωμα τῆς ἀκόμης εἶναι ὅτι περνᾷ μέσα ἀπ' ὅλα τὰ ὄντα, ἐνὼ ἀπ' αὐτὴν δεν περνᾷ κανένα ὄν. Ἐπίσης, ὅτι γνωρίζει τὰ

ένεστῶτα τά τε παρεληλυθότα καὶ τὰ μέλλοντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν· τὸ ἀναμάρτητον καὶ ἀφιέναι ἁμαρτίας καὶ σῶζειν· καὶ ὅτι πάντα μὲν, ὅσα θέλει, δύναται, οὐχ ὅσα δὲ δύναται, θέλει· δύναται γὰρ ἀπολέσαι τὸν κόσμον, οὐ θέλει δέ.

πάντα με απλή γνώση· ὅλα τα βλέπει με απλό τρόπο, με το θείο, παντεποπτικό και ἀϋλο βλέμμα της· βλέπει τα παρόντα, τα παρελθόντα και τα μέλλοντα προτού να συμβούν. Ιδίωμά της, επίσης, είναι η αναμαρτησία, η συγχώρεση των αμαρτιῶν και η σωτηρία. Και ἀκόμη, ὅτι μπορεί να πετύχει ὅλα ὅσα θέλει, ἀλλὰ δεν θέλει να κάνει ὅσα μπορεί· μπορεί, για παράδειγμα, να καταστρέψει τον κόσμο, ἀλλὰ δεν το θέλει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 15. Περὶ αἰῶνος
Αὐτὸς τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰῶνων, πρὸς ὃν φησιν ὁ θεῖος Δαυὶδ· «Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ». Καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε». Χρὴ τοίνυν γινώσκειν, ὅτι τὸ τοῦ αἰῶνος ὄνομα πολύσημόν ἐστι· πλεῖστα γὰρ σημαίνει. Αἰὼν γὰρ λέγεται καὶ ἡ ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων ζωὴ. Λέγεται πάλιν αἰὼν καὶ ὁ τῶν χιλίων ἐτῶν χρόνος. Πάλιν λέγεται αἰὼν ὅλος ὁ παρῶν βίος, καὶ αἰὼν ὁ μέλλων, ὁ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὁ ἀτελεύτητος. Λέγεται πάλιν αἰὼν, οὐ χρόνος, οὐδὲ χρόνου τι μέρος ἡλίου φορᾶ καὶ δρόμῳ μετρούμενον, ἤγουν δι' ἡμερῶν καὶ νυκτῶν συνιστάμενον, ἀλλὰ τὸ συμπαραεκτεινόμενον τοῖς αἰδίοις οἷόν τι χρονικὸν κίνημα καὶ διάστημα. Ὅπερ γὰρ τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνος, τοῦτο τοῖς αἰδίοις ἐστὶν αἰὼν. Λέγονται μὲν οὖν ἑπτὰ αἰῶνες τοῦ κόσμου τούτου, ἤγουν ἀπὸ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς κτίσεως μέχρι τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων συντελείας τε καὶ ἀναστάσεως. Ἔστι μὲν γὰρ συντέλεια μερικὴ ὁ

Για τον αἰῶνα.
Αὐτός, που ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ το χρόνο, δημιούργησε τοὺς αἰῶνες· πρὸς αὐτὸν λέει ὁ προφήτης Δαβὶδ: «Πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες καὶ ἕως το τέλος τοὺς εσὺ ὑπάρχεις». Καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος λέει: «Με Αὐτὸν δημιούργησε τοὺς αἰῶνες». Πρέπει, λοιπόν, να γνωρίζουμε ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ αἰῶνα εἶναι πολύσημο· δηλαδή, ἔχει πολλές σημασίες. Αἰῶνας ονομάζεται ἡ ζωὴ κάθε ἀνθρώπου· επίσης, αἰῶνας λέγεται καὶ ὁ χρόνος χιλίων ἐτῶν. Ἀκόμη αἰῶνα καλούμε ὅλο τον παρόντα βίος, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰώνια μέλλουσα ζωὴ, που εἶναι μετὰ τὴν ἀνάσταση. Τέλος, αἰῶνας λέγεται ὅχι ὁ χρόνος, οὔτε κάποιο διάστημα τοῦ χρόνου που μετριέται με τὴν κίνηση καὶ τὴν τροχιά τοῦ ἡλίου, που συνίσταται ἀπὸ ἡμερόνυχτα, ἀλλὰ ἡ κίνηση καὶ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου που παρατείνεται μαζί με τὰ αἰώνια. Ὅ,τι δηλαδή εἶναι ὁ χρόνος γι' αὐτὰ που εξαρτῶνται ἀπὸ το χρόνο, αὐτὸ εἶναι ὁ αἰῶνας για τὰ αἰώνια. Αναφέρονται βέβαια ἑπτὰ αἰῶνες αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἀπὸ τότε δηλαδή που δημιουργήθηκε ὁ ουρανός καὶ ἡ γῆ μέχρι τὸ κοινὸ τέλος καὶ τὴν κοινὴ ἀνάσταση τῶν ἀνθρώπων. Διότι ὑπάρχει

ἐκάστου θάνατος· ἔστι δὲ καὶ κοινὴ καὶ παντελῆς συντέλεια, ὅτε μέλλει ἢ κοινὴ γίνεσθαι τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασις. "Ὀγδοὺς δὲ αἰῶν ὁ μέλλων.

Πρὸ δὲ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, ὅτε οὐδὲ ἥλιος ἦν διαιρῶν ἡμέραν ἀπὸ νυκτός, οὐκ ἦν αἰὼν μετρητός, ἀλλὰ τὸ συμπαραεκτεινόμενον τοῖς αἰδίοις, οἷόν τι χρονικὸν κίνημα καὶ διάστημα· καὶ κατὰ μὲν τοῦτο εἷς αἰὼν ἔστι, καθὸ καὶ λέγεται ὁ Θεὸς αἰώνιος, ἀλλὰ καὶ προαιώνιος. Καὶ αὐτὸν γὰρ τὸν αἰῶνα αὐτὸς ἐποίησε· μόνος γὰρ ἄναρχος ὧν ὁ Θεὸς πάντων αὐτὸς ἔστι ποιητής, τῶν τε αἰώνων καὶ πάντων τῶν ὄντων. Θεὸν δὲ εἰπὼν δῆλον, ὅτι τὸν Πατέρα λέγω καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ Πανάγιον, τὸν ἕνα Θεὸν ἡμῶν.

Λέγονται δὲ αἰῶνες αἰώνων, καθότι καὶ οἱ τοῦ παρόντος κόσμου ἐπτὰ αἰῶνες πολλοὺς αἰῶνας, ἡγουν ζωὰς ἀνθρώπων περιέχουσι, καὶ ὁ αἰὼν ὁ εἷς πάντων τῶν αἰώνων ἔστι περιεκτικός. Καὶ αἰὼν αἰῶνος λέγεται ὁ νῦν καὶ ὁ μέλλων. Αἰώνιος δὲ ζωὴ καὶ αἰώνιος κόλασις τὸ ἀτελεύτητον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δηλοῖ. Οὐδὲ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἡμέραις καὶ νυξὶν ὁ χρόνος ἀριθμηθήσεται· ἔσται δὲ μᾶλλον μία ἡμέρα ἀνέσπερος, τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης τοῖς δικαίοις φαιδρῶς ἐπιλάμποντος, τοῖς δὲ ἀμαρτωλοῖς νύξ βαθεῖα ἀπέραντος. Πῶς τοίνυν ὁ τῶν χιλίων ἐτῶν τῆς ὠριγενιαστικῆς ἀποκαταστάσεως ἀριθμηθήσεται χρόνος; Πάντων οὖν τῶν αἰώνων

καὶ ατομικὸ τέλος, ὁ θάνατος τοῦ κάθε ἀνθρώπου· ὑπάρχει ἐπίσης καὶ κοινὸ καὶ γενικὸ τέλος, ὅταν θὰ γίνῃ ἡ κοινὴ ἀνάστασις ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτό, ὄγδοος αἰώνας εἶναι ὁ μελλοντικός.

Πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ὅταν δὲν ὑπῆρχε οὔτε ὁ ἥλιος ποὺ χωρίζει τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὴ νύχτα, δὲν ὑπῆρχε αἰώνας ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ, ἀλλὰ ὑπῆρχε αὐτό ποὺ παρατείνεται μαζί με τὰ αἰώνια, σαν κάποια κίνηση καὶ διάστημα τοῦ χρόνου· καὶ σύμφωνα μ' αὐτό ὑπάρχει ἕνας αἰώνας· γι' αὐτό καὶ ὁ Θεὸς λέγεται αἰώνιος ἀλλὰ καὶ προαιώνιος. Διότι ὁ ἴδιος δημιούργησε καὶ τὸν αἰῶνα. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ὁ μόνος ἀναρχος, εἶναι ὁ ἴδιος δημιουργὸς ὅλων, καὶ τῶν αἰώνων καὶ ὅλων τῶν ὄντων. Ὅταν λέω «Θεό», εἶναι φανερό ὅτι ἐννοῶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ μονογενῆ τοῦ Υἱοῦ, τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, καὶ τὸ Πανάγιο Πνεῦμα τοῦ, τὸν ἕνα Θεό μας.

Λέγονται ἐπίσης «αἰῶνες αἰώνων», ἐπειδὴ οἱ ἐπτὰ αἰῶνες τοῦ παρόντος κόσμου περιλαμβάνουν πολλοὺς αἰῶνες, δηλαδή ζωὴς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπειδὴ ὁ ἕνας αἰώνας εἶναι περιεκτικός ὅλων τῶν αἰώνων. Καὶ ονομάζεται «αἰώνας αἰώνα» ὁ τωρινὸς καὶ ὁ μελλοντικός αἰώνας. Ἡ φράση πάλι «αἰώνια ζωὴ» καὶ «αἰώνια κόλασις» δείχνει τὸ ἀτελείωτο τοῦ μελλοντικοῦ αἰώνα.

Διότι, μετὰ τὴν ἀνάστασις, ὁ χρόνος δὲν θὰ ἀριθμεῖται με ἡμέρες καὶ νύχτες· θὰ εἶναι μᾶλλον μιὰ ἀνέσπερη ἡμέρα, ὅπου ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης θὰ καταλάμπει εὐχάριστα τοὺς δίκαιους, ἐνὸς βαθεία καὶ ἀπέραντη νύχτα θὰ ἰσχύει γιὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς. Πῶς, λοιπόν, θὰ μετρηθεῖ τὸ χρονικὸ διάστημα

εἷς ποιητής ἐστίν, ὁ Θεός, ὁ καὶ τὰ σύμπαντα δημιουργήσας,
ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων.

των χιλίων ετών για την αποκατάσταση που εἶπε ο Ωριγένης; Επομένως, ἕνας δημιουργός υπάρχει για τους αἰώνες, ο Θεός, ο οποίος δημιούργησε και τα σύμπαντα και υπάρχει προαιώνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 16. Περὶ δημιουργίας
Ἐπεὶ οὖν ὁ ἀγαθὸς καὶ ὑπεράγαθος Θεὸς οὐκ ἤρκεσθη τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ, ἀλλ' ὑπερβολῇ ἀγαθότητος εὐδόκησε γενέσθαι τινὰ τὰ εὐεργετηθσόμενα καὶ μεθέξοντα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει καὶ δημιουργεῖ τὰ σύμπαντα, ἀόρατά τε καὶ ὄρατά, καὶ τὸν ἐξ ὄρατοῦ καὶ ἀόρατου συγκείμενον ἄνθρωπον.
Κτίζει δὲ ἐννοῶν, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ὑφίσταται Λόγῳ συμπληρούμενον καὶ Πνεύματι τελειούμενον.

Για τη Δημιουργία
Επειδή, λοιπόν, ο αγαθός και υπεράγαθος Θεός δεν επαναπαύθηκε στη θεωρία του εαυτού του, αλλά από υπερβολική αγαθότητα θέλησε να δημιουργηθούν ορισμένα δημιουργήματα που θα ευεργετηθούν και θα μετὰσχουν στην αγαθότητα του· γι' αυτό, παράγει και δημιουργεί εκ του μηδενός τα σύμπαντα, ορατά και ἀόρατα· δημιουργεί, επίσης, και τον άνθρωπο που αποτελείται και από ορατή και από ἀόρατη φύση.
Μόλις συλλαμβάνει την ιδέα, αυτόματα δημιουργεί· και η σκέψη του γίνεται πράξη, που την ολοκληρώνει ο Λόγος και την τελειοποιεί το Πνεύμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 17. Περὶ ἀγγέλων
Αὐτὸς τῶν ἀγγέλων ἐστὶ ποιητής καὶ δημιουργός, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν αὐτούς, κατ' οἰκείαν εἰκόνα κτίσας αὐτούς φύσιν ἀσώματον, οἷόν τι πνεῦμα ἢ πῦρ ἄυλον, ὡς φησὶν ὁ θεῖος Δαυὶδ· «Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα», τὸ κοῦφον καὶ διάπυρον καὶ θερμὸν καὶ τομώτατον καὶ ὄξυ περὶ τὴν θείαν ἔφεσιν τε καὶ λειτουργίαν διαγράφων καὶ τὸ ἀνωφερὲς αὐτῶν καὶ πάσης ὑλικῆς ἐννοίας ἀπηλλαγμένον.
Ἄγγελος τοίνυν ἐστὶν οὐσία νοερά, ἀεικίνητος, αὐτεξούσιος, ἀσώματος, Θεῶ λειτουργοῦσα, κατὰ χάριν ἐν τῇ φύσει τὸ ἀθάνατον

Για τους αγγέλους.
Ο ίδιος είναι κτίστης και δημιουργός των αγγέλων, τους οποίους ἔφερε στην ὑπαρξη από το μηδέν, και τους ἔκαμε σύμφωνα με τη δική του εικόνα να είναι ἀσώματη φύση, σαν κάποιος άνεμο ή ἀῦλη φωτιά, ὅπως το λέει ο θεῖος Δαβίδ: «Αὐτός που κάνει τους αγγέλους ἀσώματα πνεύματα και τους λειτουργούς του σαν φλόγα φωτιάς»· ἔτσι περιγράφει την ευκινησία, τη φλογερότητα, τη θερμότητα, τη διεισδυτικότητα και την ταχύτητά τους στον πόθο και τη διακονία του Θεού, καθώς και την προσήλωσή τους προς τα ἄνω και την απομάκρυνση από κάθε υλική φροντίδα.
Ο ἄγγελος, λοιπόν, είναι νοερή οὐσία, ἀεικίνητη, αὐτεξούσια, ἀσώματη, που

εὐληφύια, ἧς οὐσίας τὸ εἶδος καὶ τὸν ὄρον
μόνος ὁ Κτίστης ἐπίσταται.
Ἄσώματος δὲ λέγεται καὶ ἄυλος, ὅσον πρὸς
ἡμᾶς· πᾶν γὰρ
συγκρινόμενον πρὸς Θεὸν τὸν μόνον
ἀσύγκριτον παχὺ τε καὶ ὑλικὸν
εὐρίσκεται· μόνον γὰρ ὄντως ἄυλον τὸ θεῖον
ἐστὶ καὶ ἀσώματον.
Ἔστι τοίνυν φύσις λογικὴ νοερά τε καὶ
αὐτεξούσιος, τρεπτὴ κατὰ
γνώμην, ἥτοι ἐθελότρεπτος· πᾶν γὰρ
κτιστὸν καὶ τρεπτόν, μόνον δὲ
τὸ ἄκτιστον ἄτρεπτον. Καὶ πᾶν λογικὸν
αὐτεξούσιον. Ὡς μὲν οὖν
λογικὴ καὶ νοερά αὐτεξουσίος ἐστὶν· ὡς δὲ
κτιστὴ τρεπτὴ, ἔχουσα
ἐξουσίαν καὶ μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ
ἀγαθῷ καὶ ἐπὶ τὸ χειρόν
τρέπεσθαι.
Ἀνεπίδεκτος μετανοίας, ὅτι καὶ ἀσώματος· ὁ
γὰρ ἄνθρωπος διὰ τὴν
τοῦ σώματος ἀσθένειαν τῆς μετανοίας
ἔτυχεν. Ἀθάνατος οὐ φύσει,
ἀλλὰ χάριτι· πᾶν γὰρ τὸ ἀρξάμενον καὶ
τελευτᾷ κατὰ φύσιν. Μόνος
δὲ ὁ Θεὸς αἰεὶ ὢν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ αἰεὶ·
οὐχ ὑπὸ χρόνον γάρ,
ἀλλ' ὑπὲρ χρόνον ὁ τῶν χρόνων ποιητής.
Φῶτα δεύτερα νοερά ἐκ τοῦ πρώτου καὶ
ἀνάρχου φωτὸς τὸν
φωτισμὸν ἔχοντα, οὐ γλώσσης καὶ ἀκοῆς
δεόμενα, ἀλλ' ἄνευ λόγου
προφορικοῦ μεταδιδόντα ἀλλήλοις τὰ ἴδια
νοήματα καὶ βουλήματα.
Διὰ τοῦ Λόγου τοίνυν ἐκτίσθησαν πάντες οἱ
ἄγγελοι καὶ ὑπὸ τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ
ἐτελειώθησαν, κατ' ἀναλογίαν
τῆς ἀξίας καὶ τῆς τάξεως τοῦ φωτισμοῦ καὶ
τῆς χάριτος μετέχοντες.
Περιγραπτοὶ εἰσιν· ὅτε γὰρ εἰσιν ἐν τῷ
οὐρανῷ, οὐκ εἰσιν ἐν τῇ γῆ,
καὶ εἰς τὴν γῆν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ

διακονεῖ το Θεό και ἔλαβε κατά χάριν στη
φύση της την αθανασία· τη μορφή
και την κατάσταση αυτής της υπάρξεως
μόνον ο δημιουργός της γνωρίζει.
Σε σχέση με μας είναι ασώματα και ἀύλη·
ἀλλά, κάθε τι που συγκρίνεται
με τον μόνο ἀσύγκριτο Θεό είναι παχύ και
υλικό· διότι, μόνο το θεῖο
είναι ὄντως ἀύλο και ασώματο.
Ο ἄγγελος, λοιπόν, είναι φύση λογική, νοερή
και αυτεξούσια, μεταβλητή στην
προαίρεση, δηλαδή στη θέληση· διότι κάθε
κτιστό είναι και μεταβλητό, ενώ
μόνο το ἀκτιστο είναι ἀμετάβλητο. Κάθε
λογικό επίσης είναι και αυτεξούσιο.
(Ο ἄγγελος), λοιπόν, σαν λογική και νοερή
φύση είναι αυτεξούσιος· σαν
κτιστή φύση είναι μεταβλητή, ἔχοντας τη
δυνατότητα και να διατηρεῖται και
να προοδεύει στο ἀγαθὸ ἀλλά και να
πηγαίνει προς το χειρότερο.
(Ο ἄγγελος) δεν ἔχει τη δυνατότητα να
μετανοήσει, διότι είναι και ασώματος.
Αντίθετα ο ἄνθρωπος, ἐξαιτίας της
ἀδυναμίας του σώματός του, μπορεῖ να
μετανοήσει. Είναι ἀθάνατος κατά χάριν και
ὄχι ἀπὸ τη φύση του· διότι ὅ,τι
ἔχει ἀρχὴ ἔχει και τέλος, σύμφωνα με τους
νόμους της φύσεως. Και μόνον ο
Θεὸς είναι αἰώνιος και μάλιστα πέρα ἀπὸ
τους αἰῶνες· διότι ο δημιουργός
του χρόνου δεν ἐξαρτάται ἀπὸ το χρόνο,
ἀλλὰ τον υπερβαίνει.
(Οι ἄγγελοι) είναι δεύτερα νοερά φῶτα, τα
οποῖα δέχονται το φωτισμὸ ἀπὸ το
πρώτο και ἀναρχο φῶς· δεν ἔχουν γλώσσα
και ἀκοή, ἀλλά μεταδίδουν
μεταξύ τους τις σκέψεις και τις αποφάσεις
τους χωρὶς προφορικό λόγο.
Ο Λόγος δημιούργησε ὅλους τους ἀγγέλους
και το Ἅγιο Πνεῦμα με τον
ἁγιασμό του τους τελειοποίησε· μετέχουν
στο φωτισμὸ και τη χάρη ἀναλογικά

ἀποστελλόμενοι οὐκ ἐναπομένουσιν ἐν
τῷ οὐρανῷ. Οὐ περιορίζονται δὲ ὑπὸ τειχῶν
καὶ θυρῶν καὶ
κλείθρων καὶ σφραγίδων· ἀόριστοι γάρ
εἰσιν. Ἀόριστους δὲ λέγω,
οὐ γάρ, καθότι εἰσιν, ἐπιφαίνονται τοῖς ἀξίοις,
οἷς ὁ Θεὸς φαίνεσθαι
αὐτοὺς θελήσει, ἀλλ' ἐν μετασχηματισμῷ,
καθὼς δύνανται οἱ
ὀρῶντες ὀρᾶν. Ἀόριστον γάρ ἐστι φύσει καὶ
κυρίως μόνον τὸ
ἄκτιστον· πᾶν γὰρ κτίσμα ὑπὸ τοῦ
κτίσαντος αὐτὸ Θεοῦ ὀρίζεται.
Ἐξωθεν τῆς οὐσίας τὸν ἀγιασμὸν ἐκ τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος ἔχοντες,
διὰ τῆς θείας χάριτος προφητεύοντες, μὴ
γάμου χρήζοντες,
ἐπειδήπερ μὴ εἰσι θνητοί.
Νόες δὲ ὄντες ἐν νοητοῖς καὶ τόποις εἰσίν, οὐ
σωματικῶς
περιγραφόμενοι· οὐ γὰρ σωματικῶς κατὰ
φύσιν σχηματίζονται, οὐδὲ
τριχῆ εἰσι διαστατοί, ἀλλὰ τῷ νοητῶς
παρεῖναι καὶ ἐνεργεῖν, ἔνθα
ἂν προσταχθῶσι, καὶ μὴ δύνασθαι κατὰ
ταύτῃ ὧδε κάκεῖσε εἶναι καὶ
ἐνεργεῖν.
Εἴτε ἴσοι κατ' οὐσίαν εἴτε διαφέροντες
ἀλλήλων, οὐκ ἴσμεν. Μόνος δὲ
ὁ ποιήσας αὐτοὺς Θεὸς ἐπίσταται, ὁ καὶ τὰ
πάντα εἰδώς.
Διαφέροντες δὲ ἀλλήλων τῷ φωτισμῷ καὶ
τῇ στάσει, εἴτε πρὸς τὸν
φωτισμὸν τὴν στάσιν ἔχοντες ἢ πρὸς τὴν
στάσιν τοῦ φωτισμοῦ
μετέχοντες καὶ ἀλλήλους φωτίζοντες διὰ τὸ
ὑπερέχον τῆς τάξεως ἢ
φύσεως. Δῆλον δέ, ὡς οἱ ὑπερέχοντες τοῖς
ὑποβεβηκόσι μεταδιδόασιν
τοῦ τε φωτισμοῦ καὶ τῆς γνώσεως.
Ἰσχυροὶ καὶ ἔτοιμοι πρὸς τὴν τοῦ θείου
θελήματος ἐκπλήρωσιν καὶ
πανταχοῦ εὐθέως εὐρισκόμενοι, ἔνθα ἂν ἡ

με τὴν ἀξία καὶ τὸ τάγμα τους.
Ο χώρος τους περιορίζει· διότι ὅταν εἶναι
στον ουρανὸ, δεν βρίσκονται στη
γῆ· κι ὅταν ὁ Θεὸς τους ἀποστέλλει στη γῆ,
δεν παραμένουν στον ουρανὸ.
Βέβαια, τὰ τείχη, οἱ πόρτες, οἱ κλειδαριές καὶ
τὰ λουκέτα δεν τους
περιορίζουν· διότι εἶναι ἀκαθόριστοι. Καὶ
λέγοντας «ἀκαθόριστοι», ἐννοῶ,
ὅτι φανερώνονται στους ἀξίους, στους
οποίους θέλει ὁ Θεὸς νὰ ἐμφανισθοῦν,
ὄχι ὅπως πραγματικά εἶναι, ἀλλὰ με ἄλλη
μορφή, ἀνάλογα με τὴ δυνατότητα
ποῦ ἔχουν νὰ τους δουν. Διότι, στὴν
κυριολεξία, μόνον τὸ ἀκτιστο εἶναι
ἀκαθόριστο· ἐνῶ κάθε δημιουργημὰ ἔχει τὰ
ὀριά του, ὅπως τὰ ὀρίσει ὁ Θεός.
Ἐχουν τὸν ἀγιασμό ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα,
ἔξω ἀπὸ τὴν οὐσία τους·
προφητεύουν με τὴ θεία χάρι καὶ δεν ἔχουν
ἀνάγκη ἀπὸ γάμο,
ἐπειδὴ δεν εἶναι θνητοί.
Ἐπειδὴ εἶναι πνευματικὰ ὄντα, ζουν σὲ
τόπους πνευματικῶς, χωρὶς νὰ
περιορίζονται ὅπως τὰ σώματα· διότι δεν
παίρνουν τὸ σχῆμα τοῦ σώματος
σύμφωνα με τοὺς φυσικοὺς νόμους, οὔτε
ἔχουν τρεῖς διαστάσεις, ἀλλὰ
παρουσιάζονται καὶ ἐνεργοῦν πνευματικά,
ὅπου διαταχθοῦν· δεν μποροῦν
βέβαια στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα νὰ
βρίσκονται καὶ νὰ ἐνεργοῦν ἐδῶ κι ἐκεῖ.
Δεν γνωρίζουμε εἴναι οἱ ἀγγελοὶ εἶναι μεταξύ
τοὺς ἴσοι στὴν οὐσία ἢ
διαφέρουν. Τὸ γνωρίζει μόνον ὁ
παντογνώστης Θεός, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐπλασε.
Διαφέρουν, βέβαια, μεταξύ τοὺς στὸ
φωτισμὸ καὶ τὴ θέση· δηλαδή, ἢ
βρίσκονται σὲ θέση δεκτικὴ φωτισμοῦ ἢ
μετέχουν στὸ φωτισμὸ ἀνάλογα με
τὴ θέση τοὺς καὶ φωτίζονται μεταξύ τοὺς
ἐξαιτίας τῆς υπεροχῆς τοῦ τάγματος
ἢ τῆς φύσεως. Εἶναι φανερό ὅτι οἱ ἀγγελοὶ

θεία κελεύση ἐπίνευσις,
τάχει φύσεως, καὶ φυλάττοντες τὰ μέρη τῆς
γῆς, καὶ ἐθνῶν καὶ
τόπων προϊστάμενοι, καθὼς ὑπὸ τοῦ
Δημιουργοῦ ἐτάχθησαν, καὶ
τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομοῦντες καὶ βοηθοῦντες
ἡμῖν. Πάντως δὲ ὅτι
κατὰ τὸ θεῖον θέλημά τε καὶ πρόσταγμα
ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντες αἰεὶ τε περὶ
Θεὸν ὑπάρχοντες.
Δυσκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν ἀλλ' οὐκ
ἀκίνητοι, νῦν δὲ καὶ ἀκίνητοι,
οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι καὶ τῇ τοῦ μόνου
ἀγαθοῦ προσεδρεΐα.
Ὅρωντες Θεὸν κατὰ τὸ ἐφικτὸν αὐτοῖς καὶ
ταύτην τροφήν ἔχοντες.
Ἐπὲρ ἡμᾶς ὄντες ὡς ἀσώματοι, καὶ παντὸς
σωματικοῦ πάθους
ἀπηλλαγμένοι, οὐ μὴν ἀπαθεῖς· μόνον γὰρ
τὸ θεῖον ἀπαθές ἐστι.
Μετασχηματίζονται δέ, πρὸς ὅπερ ἂν ὁ
Δεσπότης κελεύση Θεός, καὶ
οὕτω τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφαίνονται καὶ τὰ
θεῖα αὐτοῖς
ἀποκαλύπτουσι μυστήρια.
Ἐν οὐρανῷ διατρίβουσι καὶ ἐν ἔργον
ἔχουσιν ὑμνεῖν τὸν Θεὸν καὶ
λειτουργεῖν τῷ θείῳ αὐτοῦ θελήματι. Καθὼς
δὲ ὁ ἀγιώτατος καὶ
ιερώτατος καὶ θεολογικώτατός φησι
Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης·
«Πᾶσα ἡ θεολογία, ἤγουν ἡ θεία Γραφή, τὰς
οὐρανίους οὐσίας ἐννέα
κέκληκε»· ταύτας ὁ θεῖος ἱεροτελεστής εἰς
τρεῖς ἀφορίζει τριαδικὰς
διακοσμήσεις. «Καὶ πρώτην μὲν εἶνάι», φησι,
«τὴν περὶ Θεὸν οὔσαν αἰεὶ
καὶ προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἡνῶσθαι
παραδεδομένην, τὴν τῶν
ἐξαπτερυγῶν Σεραφίμ καὶ τῶν
πολυομμάτων Χερουβίμ καὶ τῶν
ἀγιωτάτων Θρόνων, δευτέραν δὲ τὴν τῶν
Κυριοτήτων καὶ τῶν

που υπερέχουν μεταδίδουν το
φωτισμό και τη γνώση στους κατώτερους.
Εἶναι ικανοὶ καὶ πρόθυμοι στὴν ἐκτέλεση
τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ καὶ, λόγω
τῆς ταχύτητος τῆς φύσεώς τους, βρίσκονται
ἀμέσως παντοῦ, ὅπου τους
δώσει ἐντολὴ ὁ Θεός. Φυλάγουν τὰ μέρη τῆς
γῆς, διοικοῦν ἔθνη καὶ τόπους,
ὅπου ὁ Δημιουργός τους ἐτάξε, καὶ
φροντίζουν γιὰ τὰ ἀνθρώπινα καὶ μας
βοηθοῦν. Πάντως, εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ μας,
σύμφωνα με τὸ θέλημα καὶ τὴν
ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ βρίσκονται πάντοτε
στὴν υπηρεσία τοῦ Θεοῦ.
Εἶναι δυσκίνητοι πρὸς τὸ κακό, ὄχι ὁμῶς
ἀκίνητοι· τῶρα ὁμῶς ἔχουν γίνεαι καὶ
ἀκίνητοι (στο κακό), ὄχι ἐξαιτίας τῆς
φύσεώς τους, ἀλλὰ κατὰ χάριν καὶ με
τὴν προσήλωσή τους στο μόνον ἀγαθό.
Βλέπουν τὸ Θεό ὅσο τους ἐπιτρέπεται καὶ
ἔχουν τὴν θέα τοῦ σαν τροφή.
Ὡς ἀσώματοι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ μας· ἔχουν
ἀπαλλαγεί ἀπὸ κάθε πάθος τοῦ
σώματος, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπαθεῖς· διότι
μόνον ὁ Θεός εἶναι ἀπαθής.
Ἀλλάζουν τὴ μορφή τους, σύμφωνα με τὴν
ἐντολὴ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, καὶ
ἐτσι φανερώνονται στους ἀνθρώπους καὶ
τους ἀποκαλύπτουν τὰ θεῖα μυστήρια.
Ζουν στὸν οὐρανὸ καὶ ἔχουν ἓνα ἔργο, νὰ
υμνοῦν τὸ Θεό καὶ νὰ διακονοῦν
τὸ θεῖο τοῦ θέλημα. Ἐτσι τὸ λέει καὶ ὁ
ἀγιώτατος, ἱερώτατος καὶ
θεολογικώτατος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης:
«Ὅλη ἡ θεολογία, δηλαδὴ
ἡ Ἁγία Γραφή, ἔχει ξεχωρίσει τὶς οὐράνιες
δυνάμεις σε ἐννέα τάγματα»·
ὁ θεῖος διδάσκαλος τὶς κατατάσσει αὐτὲς σε
τρία τριαδικὰ συστήματα.
«Πρώτη τριάδα», λέει, «εἶναι αὐτὴ που εἶναι
πάντοτε γύρω ἀπὸ τὸ Θεό καὶ
εἶναι ἐτοιμὴ νὰ ἐνωθεῖ μαζί τοῦ ἀμέσως,
δηλαδὴ ἡ τάξη τῶν ἐξαπτερυγῶν

Δυνάμεων καὶ τῶν Ἐξουσιῶν, τρίτην δὲ καὶ τελευταίαν τὴν τῶν Ἀρχῶν καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ Ἀγγέλων». Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι πρὸ πάσης κτίσεως ἐγένοντο, ὡς ὁ Θεολόγος λέγει Γρηγόριος· «Πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρανίους, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν». Ἕτεροι δέ, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν πρῶτον οὐρανόν. Ὅτι δὲ πρὸ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, πάντες ὁμολογοῦσιν. Ἐγὼ δὲ τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ συντίθεμαι· ἔπρεπε γὰρ πρῶτον τὴν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι καὶ οὕτω τὴν αἰσθητὴν καὶ τότε ἐξ ἀμφοτέρων τὸν ἄνθρωπον. Ὅσοι δὲ φασὶ τοὺς ἀγγέλους δημιουργοὺς τῆς οἰασδήποτε οὐσίας, οὗτοι στόμα εἰσὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, τοῦ Διαβόλου· κτίσμα γὰρ ὄντες οὐκ εἰσὶ δημιουργοί. Πάντων δὲ ποιητὴς καὶ προνοητὴς καὶ συνοχεὺς ὁ Θεὸς ἐστίν, ὁ μόνος ἄκτιστος, ὁ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι ὑμνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 18. Περὶ Διαβόλου καὶ δαιμόνων.
Ἐκ τούτων τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων πρωτοστάτης τῆς περιγείου τάξεως καὶ τῆς γῆς τὴν φυλακὴν ἐγχειρισθεὶς παρὰ Θεοῦ οὐ φύσει πονηρὸς γεγονώς, ἀλλ' ἀγαθὸς ὢν καὶ ἐπ' ἀγαθῷ γενόμενος καὶ μηδ' ὄλως ἐν ἑαυτῷ παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ κακίας ἐσχηκώς ἴχνος, μὴ ἐνέγκας τὸν τε φωτισμὸν τὴν τε τιμὴν, ἦν

Σεραφίμ, των πολυόμματων Χερουβίμ και των αγιώτατων Θρόνων· δεύτερη τριάδα εἶναι των Κυριοτήτων, των Δυνάμεων και των Εξουσιῶν· και τρίτη και τελευταία τριάδα εἶναι των Αρχῶν, των Αρχαγγέλων και των Αγγέλων». Μερικοὶ λένε ὅτι δημιουργήθηκαν πριν ἀπ' ὅλη τη δημιουργία, ὅπως ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, που λέει: «(Ὁ Θεός) πρῶτα συλλαμβάνει στο νοῦ τις ουράνιες δυνάμεις των ἀγγέλων, και η σκέψη του ἐγίνε πράξη». Ἄλλοι λένε ὅτι δημιουργήθηκαν μετὰ τη δημιουργία του πρώτου ουρανοῦ. Ὅλοι βέβαια συμφωνοῦν ὅτι ἐγιναν πριν την πλάση του ἀνθρώπου. Εγὼ συμφωνῶ με το Θεολόγο Γρηγόριο. Διότι ἐπρεπε πρῶτα να δημιουργηθοῦν οἱ νοερές ουσίες, ἐπειτα τα αἰσθητά, και στο τέλος και ἀπὸ τα δύο ὁ ἀνθρωπος. Ὅσοι τέλος ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ ἀγγελοι εἶναι οἱ δημιουργοὶ των διαφορῶν υπάρξεων, αυτοὶ αποτελοῦν το στόμα του πατέρα τους, του Διαβόλου· διότι οἱ ἀγγελοι εἶναι κτίσματα και ὄχι δημιουργοί. Δημιουργός, προνοητής και συντηρητής ὅλων εἶναι μόνον ὁ ἀκτιστος Θεός, ὁ οποιός υμνεῖται και δοξάζεται στο πρόσωπο του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος.

Για το Διάβολο και τους δαίμονες.
Ἀπ' αὐτές τις ἀγγελικές δυνάμεις ἀρχηγός της τάξεως γύρω και πάνω στη γη, που ὁ Θεός του ἀνάθεσε τη φύλαξή της, (ἦταν ὁ Διάβολος)· δεν ἦταν πονηρός ἀπὸ τη φύση του, ἀλλὰ ἀγαθός και με προορισμό το ἀγαθό, χωρίς να ἔχει μέσα του κανένα ἴχνος κακίας για το Δημιουργό. Επειδὴ ὁμως δεν δέχθηκε το φωτισμό και την τιμὴ που του

αὐτῷ ὁ Δημιουργὸς
ἔδωρήσατο, αὐτεξουσίῳ προαιρέσει ἐτράπη
ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ
παρὰ φύσιν καὶ ἐπήρθη κατὰ τοῦ
πεπονηκότος αὐτὸν Θεοῦ, ἀντᾶραι
αὐτῷ βουληθεῖς, καὶ πρῶτος ἀποστὰς τοῦ
ἀγαθοῦ ἐν τῷ κακῷ
ἐγένετο· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι τὸ κακὸν εἰ
μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις,
ὥσπερ καὶ τὸ σκότος φωτὸς ἐστι στέρησις.
Τὸ γὰρ ἀγαθὸν φῶς ἐστι
νοητόν· ὁμοίως καὶ τὸ κακὸν σκότος ἐστὶ
νοητόν. Φῶς οὖν κτισθεῖς
ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἀγαθὸς γεγονώς –
καὶ γὰρ· «Εἶδεν ὁ Θεὸς
πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν»–
αὐτεξουσίῳ θελήματι
σκότος ἐγένετο. Συναπεσπάσθη δὲ καὶ
ἠκολούθησεν αὐτῷ καὶ
συνέπεσε πλῆθος ἄπειρον τῶν ὑπ’ αὐτῷ
τεταγμένων ἀγγέλων.
Τῆς αὐτῆς τοιγαροῦν φύσεως τοῖς ἀγγέλοις
ὑπάρχοντες, κακοὶ
γεγόνασι, τὴν προαίρεσιν ἐκουσίως ἐκ τοῦ
ἀγαθοῦ πρὸς τὸ κακὸν
ἐκκλίναντες.
Οὐκ ἔχουσι τοίνυν ἐξουσίαν κατὰ τινος οὐδὲ
ἰσχύν, εἰ μὴ ἐκ Θεοῦ
οἰκονομικῶς συγχωρούμενοι, ὡς ἐπὶ τοῦ
Ἰώβ, καθάπερ ἐπὶ τῶν
χοίρων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται.
Παραχωρήσεως δὲ Θεοῦ
γινομένης καὶ ἰσχύουσι καὶ μεταβάλλονται
καὶ μετασχηματίζονται,
εἰς οἷον θέλουσι σχῆμα κατὰ φαντασίαν.
Καὶ τὰ μὲν μέλλοντα οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ
Θεοῦ οὐδὲ οἱ δαίμονες
οἶδασιν, ὅμως προλέγουσιν· οἱ μὲν ἄγγελοι
τοῦ Θεοῦ αὐτοῖς
ἀποκαλύπτοντος καὶ προλέγειν κελεύοντος·
ἄθην, ὅσα λέγουσι,
γίνονται. Προλέγουσι δὲ καὶ οἱ δαίμονες,
ποτὲ μὲν τὰ μακρὰν

δώρησε ὁ Δημιουργός, με τὴν
δικήν του ἐλεύθερη ἐπιλογή ξέφυγε ἀπὸ τὴν
φυσικὴν κατάστασιν στὴν παρά
φύσιν.
Ὑπερηφανεύθηκε ἀπέναντι στὸν δημιουργό
τοῦ Θεοῦ καὶ θέλησε νὰ
επαναστατήσῃ ἐναντίον του· ἀφοῦ πρῶτα
ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ ἀγαθόν,
κατάληξε στὸ κακόν. Διότι τὸ κακόν δὲν εἶναι
τίποτε ἄλλο παρά στέρησις τοῦ
ἀγαθοῦ· ὅπως καὶ τὸ σκοτάδι εἶναι ἔλλειψη
τοῦ φωτός. Τὸ ἀγαθόν εἶναι
πνευματικὸ φῶς· παρόμοια καὶ τὸ κακόν
εἶναι πνευματικὸ σκοτάδι. Παρόλο,
λοιπόν, ποὺ ὁ Δημιουργός τὸν ἐπλασε ἀγαθόν
–σύμφωνα με τὸ: «Εἶδε ὁ Θεός
τὰ δημιουργήματα ποὺ ἐπλασε καὶ ἦταν ὅλα
πολύ καλά»– ἐκεῖνος ὅμως, με
τὴν ἐλεύθερη θέλησή του, ἐγένετο σκοτεινός.
Καὶ ἄπειρο πλῆθος ἀγγέλων, ποὺ
εἶχε στὴν διαταγὴν του, ἐπαναστάτησε μαζί
του καὶ τὸν ἀκολούθησε στὴν
πτώσιν του. Καὶ παρότι ἔχουν τὴν ἴδια φύσιν
με τοὺς ἀγγέλους, ἔχουν γίνῃ κακοί,
ἐπειδὴ ἐστρεψάν με τὴν θέλησή τους τὴν
προτίμησιν ἀπὸ τὸ ἀγαθόν πρὸς τὸ κακόν.
Δὲν ἔχουν βέβαια οὔτε ἐξουσία οὔτε δύναμιν
ἐναντίον κάποιου, παρά μόνον
ὅταν τοὺς ἐπιτρέψῃ ὁ Θεός σύμφωνα με τὸ
σχέδιον τῆς οἰκονομίας του, ὅπως
στὴν περίπτωση τοῦ Ἰώβ καὶ ὅπως ἔχει
γραφεῖ στὸ Εὐαγγέλιον γιὰ τοὺς
χοίρους. Ὅταν ὅμως τὸ ἐπιτρέψῃ ὁ Θεός, καὶ
δύναμιν ἔχουν καὶ ἀλλάζουν καὶ
μεταμορφώνονται φανταστικὰ σε ὅποια
μορφὴ θέλουν.
Τὸ μέλλον δὲν τὸ γνωρίζουν οὔτε οἱ ἄγγελοι
τοῦ Θεοῦ οὔτε οἱ δαίμονες·
κάνουν ὅμως προβλέψεις. Οἱ ἄγγελοι
προβλέπουν, ἐπειδὴ τοὺς τα
ἀποκαλύπτει ὁ Θεός καὶ προστάζει νὰ τα
προλέγουν. Γι’ αὐτὸ, ὅσα λένε,
ἐκπληρώνονται. Καὶ οἱ δαίμονες ὅμως

γινόμενα βλέποντες, ποτέ δὲ στοχαζόμενοι ὄθεν καὶ τὰ πολλὰ ψεύδονται· οἷς οὐ δεῖ πιστεύειν, κἄν ἀληθεύωσι πολλάκις, οἷω τρόπῳ εἰρήκαμεν. Οἷδασι δὲ καὶ τὰς Γραφάς. Πᾶσα οὖν κακία ἐξ αὐτῶν ἐπενοήθη καὶ τὰ ἀκάθαρτα πάθη. Καὶ προσβάλλειν μὲν τῷ ἀνθρώπῳ συνεχωρήθησαν, βιάζεσθαι δέ τινα οὐκ ἰσχύουσιν· ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι δέξασθαι τὴν προσβολὴν ἢ μὴ δέξασθαι. Διὸ τῷ Διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἠτοιμάσται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, ἡ κόλασις ἢ αἰώνιος, καὶ τοῖς ἐπομένοις αὐτῷ. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι, ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἢ ἔκπτωσις. Μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον.

προλέγουν, ἄλλοτε ἐπειδὴ βλέπουν αὐτὰ που γίνονται στο μακρινό μέλλον και ἄλλοτε ἐπειδὴ τα φαντάζονται· γι' αὐτό και λένε πολλά ψέμματα. Κανείς δεν πρέπει να τους πιστεύει, ἀκόμη και αν λένε την ἀλήθεια ορισμένες φορές, με τον τρόπο που ἔχουμε πει. Διότι γνωρίζουν καλά και τις Γραφές. Κάθε κακία και τα ἀκάθαρτα πάθη εἶναι δική τους εφεύρεση. Τους επιτρέπεται βέβαια να πειράζουν τον ἀνθρωπο, χωρίς ὅμως να ἔχουν το δικαίωμα να τον εκβιάζουν· ἀπό μας εξαρτάται να συγκατατεθούμε στην προσβολή ἢ ὄχι. Γι' αὐτό και ἔχει ετοιμασθεῖ ἡ ἀκοίμητη φωτιά και ἡ αἰώνια κόλαση για το Διάβολο και τους δαίμονές του, που τον ακολουθοῦν. Πρέπει να γνωρίζουμε ἐπίσης ὅτι αὐτό που εἶναι ο θάνατος για τους ἀνθρώπους, εἶναι ἡ πτώση για τους ἀγγέλους. Διότι μετὰ την πτώση δεν υπάρχει γι' αὐτούς μετάνοια, ὅπως και για τους ἀνθρώπους μετὰ το θάνατό τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 19. Περὶ κτίσεως ὄρατῆς
Αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ἐν Τριάδι καὶ ἐν μονάδι δοξολογούμενος,
«ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς» ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τὰ σύμπαντα· τὰ μὲν οὐκ ἐκ προϋποκειμένης ὕλης, οἷον οὐρανόν, γῆν, ἀέρα, πῦρ, ὕδωρ, τὰ δὲ ἐκ τούτων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων, οἷον ζῶα, φυτὰ, σπέρματα· ταῦτα γὰρ ἐκ γῆς καὶ ὕδατος, ἀέρος τε καὶ πυρὸς τῷ τοῦ Δημιουργοῦ προστάγματι γεγόνασιν.

Για τα ορατά δημιουργήματα
Ο ἴδιος ο Θεός μας, που τον δοξολογούμε ως Τριάδα και Μονάδα, «έφτιαξε τον ουρανό, τη γη και ὅλα ὅσα βρίσκονται σ' αὐτά»· ἐφτιαξε το σύμπαν ἀπό το μηδέν. Ἄλλα τα ἐφτιαξε ἀπό ὕλη που δεν προϋπήρχε, ὅπως τον ουρανό, τη γη, τον ἀέρα, τη φωτιά, το νερό. Ἄλλα πάλι τα δημιούργησε ἀπό ὕλη που ἤδη εἶχε δημιουργήσει, για παράδειγμα τα ζῶα, τα φυτὰ και τα σπέρματα. Διότι αὐτὰ ἔχουν δημιουργηθεῖ με πρόσταγμα του Δημιουργοῦ ἀπό χῶμα και νερό, ἀπό ἀέρα και φωτιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 20. Περὶ οὐρανοῦ
Οὐρανός ἐστι περιοχὴ ὄρατῶν τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων· ἐντὸς

Για τον ουρανό
Ο ουρανός εἶναι ο τόπος των ορατῶν και ἀοράτων δημιουργημάτων· διότι

γὰρ αὐτοῦ αἶ τε νοεραὶ τῶν ἀγγέλων
δυνάμεις καὶ πάντα τὰ
αἰσθητὰ περικλείονται καὶ περιορίζονται.
Μόνον δὲ τὸ θεῖον
ἀπερίγραπτόν ἐστι, πάντα πληροῦν καὶ
πάντα περιέχον καὶ πάντα
περιορίζον, ὡς ὑπὲρ πάντα ὄν καὶ πάντα
δημιουργῆσαν.
Ἐπεὶ τοίνυν οὐρανὸν φησὶν ἡ Γραφή καὶ
«οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ» καὶ
«οὐρανοὺς οὐρανῶν» καὶ «ἕως τρίτου
οὐρανοῦ» ὁ μακάριος Παῦλος
ἠρπάχθαι φησὶ, λέγομεν, ὅτι ἐν τῇ τοῦ
παντός κοσμογενεῖα οὐρανοῦ
ποίησιν παρελάβομεν, ὃν οἱ τῶν ἔξω σοφοὶ
ἄναστρον σφαῖραν φασί,
τὰ Μωσέως σφετερισάμενοι δόγματα. Ἔτι
δὲ καὶ τὸ στερέωμα
ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς οὐρανόν, ὃν ἐν μέσῳ τοῦ
ὑδατος γενέσθαι
προσέταξεν, τάξας αὐτὸν διαχωρίζειν ἀνὰ
μέσον τοῦ ὑδατος τοῦ
ἐπάνω τοῦ στερεώματος καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ
ὑδατος τοῦ ὑποκάτω
τοῦ στερεώματος. Τούτου τὴν φύσιν ὁ θεῖος
Βασίλειος λεπτήν φησιν,
ὡσεὶ καπνόν, ἐκ τῆς θείας μεμυημένος
Γραφῆς. Ἔτεροι δὲ ὑδατώδη,
ὡς ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων γενόμενον ἄλλοι ἐκ
τῶν τεσσάρων
στοιχείων, ἄλλοι πέμπτον σῶμα καὶ ἕτερον
παρὰ τὰ τέσσαρα.
Τινὲς μὲν οὖν ἐδόξασαν ἐν κύκλῳ τὸ πᾶν
περιέχειν τὸν οὐρανόν,
σφαιροειδῆ τε ὑπάρχειν καὶ πανταχόθεν τὸ
ἀνώτατον μέρος αὐτὸν
εἶναι, τὸ δὲ μεσώτατον τοῦ περιεχομένου
ὑπ' αὐτοῦ τόπου εἶναι
κατώτερον μέρος, καὶ τὰ μὲν κοῦφα καὶ
ἐλαφρὰ τῶν σωμάτων τὴν
ἄνω τάξιν λαχεῖν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ, τὰ
δὲ βαρῆα καὶ κατωφερῆ
τὴν κατωτέραν χώραν, ἣτις ἐστὶν ἡ μέση.

μέσα σ' αὐτὸν περιλαμβάνονται καὶ
περικλείονται οἱ νοερὲς ἀγγελικὲς
δυνάμεις καὶ ὅλα τα αἰσθητὰ. Μόνον το θεῖο
εἶναι ἀπεριόριστο· το θεῖο
γεμίζει, περιλαμβάνει καὶ τα περικλείει ὅλα,
επειδὴ εἶναι πέρα ἀπ' ὅλα
καὶ τα δημιούργησε ὅλα.
Επειδὴ, λοιπόν, ἡ Αγία Γραφή ομιλεῖ γιὰ
ουρανὸ καὶ «ουρανὸ το ουρανοῦ»
καὶ «ουρανοὺς των ουρανῶν» καὶ ο
μακάριος Παῦλος λέει ὅτι ἀνέβηκε «ἕως
τον τρίτο ουρανό», λέμε ὅτι στη δημιουργία
του σύμπαντος ἔχουμε την
παράδοση γιὰ τη δημιουργία του ουρανοῦ·
οι σοφοὶ του κόσμου ονομάζουν
τον ουρανὸ ἀναστρη σφαῖρα, αφοῦ
οικειοποιήθηκαν τη διδασκαλία του
Μωϋσή. Ἀκόμη ο Θεὸς καὶ το στερέωμα το
ονόμασε ουρανὸ· ἔδωσε μάλιστα
την ἐντολή νὰ σχηματισθεῖ στο μέσον του
νεροῦ καὶ νὰ χωρίζει το νερό που
υπάρχει πάνω ἀπὸ το στερέωμα ἀπὸ το
νερό που εἶναι κάτω ἀπὸ το
στερέωμα. Ὁ Μέγας Βασίλειος, που ἔχει
ἐντυφῆσει στὴν Αγία Γραφή, λέει
ὅτι ἡ φύση του εἶναι λεπτή σαν καπνός.
Ἄλλοι πάλι λένε ὅτι εἶναι υδάτινη,
επειδὴ βρῖσκεται στο μέσον του νεροῦ.
Ἄλλοι τέλος λένε ὅτι ἀποτελεῖται ἡ
φύση του ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα καὶ ἄλλοι
ὅτι εἶναι πέμπτο σῶμα, διαφορετικὸ
ἀπὸ τα τέσσερα.
Οριμένοι βέβαια νόμισαν ὅτι ο ουρανός
περικλείει τα πάντα κυκλικά, ὅτι
εἶναι σφαιρικός καὶ ὅτι ἀπὸ παντοῦ αὐτός
εἶναι το πιο ψηλὸ σημεῖο, ἐνὼ το
κατώτερο μέρος του εἶναι το πιο κεντρικὸ
σημεῖο του τόπου που περικλείει·
θεώρησαν ἐπίσης ὅτι τα πιο ἀβαρῆ καὶ
ἐλαφρὰ σώματα ἔχουν λάβει ἀπὸ το
Δημιουργό τις ψηλὲς θέσεις, ἐνὼ τα βαριά
καὶ με ροπή προς τα κάτω σώματα
κατέχουν τις χαμηλότερες θέσεις, που εἶναι

Ἔστι μὲν οὖν κουφότερον
καὶ ἄνωφερέστερον στοιχεῖον τὸ πῦρ, ὅπερ
δὴ μετὰ τὸν οὐρανὸν
εὐθέως τετάχθαι φασί· τοῦτον δὲ λέγουσιν
τὸν αἰθέρα, μεθ' ὃν
κατώτερον τὸν ἀέρα. Τὴν δὲ γῆν καὶ τὸ
ὔδωρ ὡς βαρύτερα καὶ
κατωφερέστερα, ἐν τῷ μεσωτάτῳ
κρέμασθαι· ὡς εἶναι ἕξ ἑναντίας
κάτω μὲν τὴν γῆν καὶ τὸ ὔδωρ –τὸ δὲ ὔδωρ
κουφότερον τῆς γῆς,
ὅθεν καὶ εὐκίνητοτερον αὐτῆς ὑπάρχει–,
ἄνωθεν δὲ πανταχόθεν ὡς
περιβόλαιον κύκλῳ τὸν ἀέρα καὶ περὶ τὸν
ἀέρα πανταχόθεν τὸν
αἰθέρα, ἔξωθεν δὲ πάντων κύκλῳ τὸν
οὐρανόν.
Κυκλικῶς δὲ φασὶ κινεῖσθαι τὸν οὐρανὸν
καὶ συσφίγγειν τὰ ἐντὸς καὶ
οὕτω μένειν πάγια καὶ ἀδιάπτωτα.
Ἐπτὰ δὲ ζώνας φασὶ τοῦ οὐρανοῦ, μίαν τῆς
ἐτέρας ὑψηλοτέραν.
Λέγουσι δὲ αὐτὸν λεπτοτάτης φύσεως, ὡσεὶ
καπνόν, καὶ καθ'
ἐκάστην ζώνην εἶναι ἓνα τῶν πλανητῶν·
ἑπτὰ γὰρ πλανήτας εἶναι
ἔφησαν, Ἥλιον, Σελήνην, Δία, Ἑρμῆν, Ἄρεα,
Ἀφροδίτην καὶ
Κρόνον. Ἀφροδίτην δὲ φασὶ τὸν ποτὲ μὲν
Ἐωσφόρον, ποτὲ δὲ
Ἑσπερον γινόμενον. Πλανήτας δὲ τούτους
ἐκάλεσαν, ὅτιπερ
ἑναντίως τοῦ οὐρανοῦ ποιοῦνται τὴν
κίνησιν· τοῦ γὰρ οὐρανοῦ καὶ
τῶν λοιπῶν ἀστέρων ἕξ ἀνατολῆς ἐπὶ
δυσμᾶς κινουμένων, οὗτοι
μόνοι ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολᾶς τὴν κίνησιν
ἔχουσι. Καὶ τοῦτο
γνωσόμεθα ἐκ τῆς σελήνης μικρὸν καθ'
ἑσπέραν ἀναποδιζούσης.
Ὅσοι τοίνυν ἔφησαν σφαιροειδῆ τὸν
οὐρανόν, ἴσως λέγουσιν
ἀφίστασθαι αὐτὸν καὶ ἀπέχειν τῆς γῆς,

στο κέντρο. Ἡ φωτιά ἀσφαλῶς
εἶναι τὸ πιο ελαφρὺ καὶ ἀνωψωτικὸ
στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο, λένε, ἔχει πάρει θέση
ἀμέσως μετὰ τὸν οὐρανὸ· καὶ τὸ ὀνομάζουν
αὐτὸ αἰθέρα, μετὰ τὸν ὁποῖο
κατώτερος εἶναι ὁ ἀέρας. Ἡ γῆ ὁμως καὶ τὸ
νερό, σαν βαρύτερα καὶ μεροπή
πρὸς τὰ κάτω, λένε ὅτι βρίσκονται στο
μέσον· ἔτσι συμβαίνει νὰ εἶναι
ἀντιμέτωπα στο κάτω μέρος ἡ γῆ καὶ τὸ
νερό –καὶ τὸ νερό εἶναι πιο ελαφρὺ
ἀπὸ τὴ γῆ, γι' αὐτὸ εἶναι καὶ πιο εὐκίνητο
ἀπ' αὐτὴν– καὶ ἀπὸ πάνω κυκλικὰ
ἀπὸ παντοῦ ὁ ἀέρας σαν μανδύας καὶ γύρω
ἀπὸ τὸν ἀέρα ἀπὸ παντοῦ ὁ
αἰθέρας, ἐνῶ ἔξω ἀπ' ὅλα κυκλικὰ βρίσκεται
ὁ οὐρανός.
Λένε, ἐπίσης, ὅτι ὁ οὐρανός κινεῖται κυκλικὰ
καὶ συσφίγγει τὰ σώματα που
εἶναι μέσα· γι' αὐτὸ μένουν σταθερά καὶ
ἀδιάπτωτα.
Λένε ἀκόμη ὅτι ὑπάρχουν ἑπτὰ ζώνες τοῦ
οὐρανοῦ, ἡ μία πιο ψηλά ἀπὸ τὴν
ἄλλη. Καὶ λένε, ἐπίσης, ὅτι ὁ οὐρανός ἔχει
πολύ λεπτὴ σύσταση, σαν καπνός,
καὶ στὴ κάθε ζώνη τοῦ εἶναι κι ἓνας
πλανήτης· διότι εἶπαν ὅτι ὑπάρχουν ἑπτὰ
πλανήτες: ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη, ὁ Δίας, ὁ
Ἑρμῆς, ὁ Ἄρης, ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ
Κρόνος. Καὶ ὀνομάζουν Ἀφροδίτη αὐτὸν που
γίνεται ἄλλοτε Ἐωσφόρος καὶ
ἄλλοτε Ἑσπερος. Τους ὀνόμασαν πλανήτες,
διότι ἔχουν τὴν ἀντίθετη
κίνησιν μ' αὐτὴν τοῦ οὐρανοῦ· διότι, ἐνῶ ὁ
οὐρανός καὶ τὰ υπόλοιπα ἀστρα
κινούνται ἀπὸ τὴν ἀνατολή πρὸς τὴ δύση,
μόνον αὐτοὶ ἔχουν τὴν κίνησιν
ἀπὸ τὴ δύση στὴν ἀνατολή. Καὶ αὐτὸ θὰ το
ἀντιληφθούμε ἀπὸ τὴ σελήνη,
ἡ ὁποία ὀπισθοδρομεῖ λίγο κάθε βράδυ.
Ὅσοι, λοιπόν, εἶπαν ὅτι ὁ οὐρανός εἶναι
σφαιρικός, υποστηρίζουν πιθανόν ὅτι
εἶναι μακριὰ καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴ γῆ, καὶ ἀπὸ

ἄνωθεν τε καὶ ἐκ πλαγίων
καὶ κάτωθεν. Κάτωθεν δὲ καὶ ἐκ πλαγίων
φημί, ὅσον πρὸς τὴν
ἡμετέραν αἴσθησιν, ἐπεὶ κατὰ τὸν τῆς
ἀκολουθίας λόγον πανταχόθεν
τὸν ἄνω τόπον ὁ οὐρανὸς ἐπέχει καὶ ἡ γῆ
τὸν κάτω. Καὶ φασι τὸν
οὐρανὸν σφαιροειδῶς κυκλοῦν τὴν γῆν καὶ
συμπεριφέρειν τῇ ὀξυτάτῃ
κινήσει αὐτοῦ ἡλίον τε καὶ σελήνην καὶ τοὺς
ἀστέρας, καὶ ὑπὲρ μὲν
γῆν ὄντος τοῦ ἡλίου ἡμέραν γίνεσθαι
ἐνταῦθα, ὑπὸ δὲ τὴν γῆν
νύκτα. Ὑπὸ δὲ γῆν κατιόντος ἡλίου ἐνταῦθα
μὲν νύκτα, ἐκεῖσε δὲ
ἡμέραν.

Ἄτεροι δὲ ἡμισφαίριον τὸν οὐρανὸν
ἐφαντάσθησαν ἐκ τοῦ τὸν
θεηγόρον Δαυὶδ λέγειν· «Ὁ ἐκτείνων τὸν
οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν», ὅπερ
δηλοῖ τὴν σκηνήν. Καὶ τὸν μακάριον
Ἡσαΐαν· «Ὁ στήσας τὸν
οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν». Καὶ ὅτι δύνων ὁ τε
ἡλῖος καὶ ἡ σελήνη καὶ
τὰ ἄστρα κυκλοῖ τὴν γῆν ἀπὸ δύσεως ἐπὶ
βορρᾶν καὶ οὕτω πάλιν
ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν ἀφικνεῖται. Ὅμως, εἴτε
οὕτως, εἴτε ἐκείνως,
ἅπαντα τῷ θεῷ προστάγματι γέγονέ τε καὶ
ἠδραστὰ καὶ τὸ θεῖον
θέλημά τε καὶ βούλημα θεμέλιον ἀσάλευτον
κέκτηται. «Αὐτὸς γὰρ
εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ
ἐκτίσθησαν. Ἔστησεν
αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ
αἰῶνος· πρόσταγμα ἔθετο,
καὶ οὐ παρελεύσεται».

Ἔστι μὲν οὖν οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ ὁ
πρῶτος οὐρανός, ἐπάνω
ὑπάρχων τοῦ στερεώματος. Ἴδου δύο
οὐρανοί· «καὶ τὸ στερέωμα
γὰρ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς οὐρανόν». Σύνηθες δὲ
τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ τὸν

πάνω καὶ ἀπὸ τὰ πλάγια καὶ ἀπὸ
κάτω. Λέγοντας ἀπὸ κάτω καὶ ἀπὸ τὰ
πλάγια ἐννοῶ τόσο, ὅσο ἀπέχει ἀπὸ τῆς
αἰσθήσεως μας, ἐπειδὴ, σύμφωνα με τὴν
λογικὴν, ὁ οὐρανὸς κατέχει
ἀπὸ παντοῦ
τὸν πάνω τόπο, ἐνῶ ἡ γῆ τὸν κάτω. Ἀκόμη
λένε ὅτι ὁ οὐρανὸς κυκλώνει
σφαιρικὰ τὴν γῆν καὶ περιστρέφει μαζί του με
τὴν ταχύτατη κίνησή του
τὸν ἡλῖο, τὴν σελήνην καὶ τὰ ἄστρα· ἐπίσης,
ὅταν ὁ ἡλῖος εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν
γῆν, ἐδῶ γίνεται ἡμέρα, ἐνῶ, ὅταν εἶναι κάτω
ἀπὸ τὴν γῆν, γίνεται νύχτα. Ὅταν
πάλι ὁ ἡλῖος βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν γῆν, ἐδῶ
γίνεται νύχτα, ἐνῶ ἐκεῖ ἡμέρα.
Ἄλλοι πάλι φαντάσθησαν ὅτι ὁ οὐρανὸς
εἶναι ἡμισφαίριο, σύμφωνα με τὰ
λόγια τοῦ προφήτη Δαβὶδ: «Ὁ (Θεός)
ἀπλώνει τὸν οὐρανὸν ὡς
δέρμα», καὶ
που δηλώνουν τὴν σκηνήν. Σύμφωνα, ἐπίσης,
με τὸν Ἡσαΐα: «Ὁ Θεὸς ἐφτίαξε
τὸν οὐρανὸν ὡς καμάρα». Καὶ ὅταν δύνει ὁ
ἡλῖος, ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα
διαγράφουν κύκλο γύρω ἀπὸ τὴν γῆν, ἀπὸ τὴν
δύση ἕως τὸ βορρᾶ, καὶ ἔτσι
ἐπανερχεταὶ στὴν ἀνατολή. Ἀλλά, εἴτε ἔτσι,
εἴτε διαφορετικὰ, ὅλα ἔχουν γίνῃ
καὶ στερεωθεῖ με τὴν προσταγή τοῦ Θεοῦ,
καὶ ἔχουν ὡς ἀμετακίνητο θεμέλιο
τὸ θεῖο θέλημα καὶ τὴν θείαν ἀπόφασιν. «Διότι,
Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγέναν· Αὐτὸς
ἔδωκε ἐντολήν καὶ δημιουργήθησαν. Τα
δημιούργησε γὰρ νὰ μένουν αἰώνια·
ἔδωκε ἐντολήν που δὲν θὰ μείνῃ
ἐνεργητὴ».

Υπάρχει, λοιπόν, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, ὁ
πρῶτος οὐρανός, που εἶναι
πάνω ἀπὸ τὸ στερέωμα. Ναι, δύο οὐρανοί:
«διότι καὶ τὸ στερέωμα ὁ Θεὸς
το ονόμασε οὐρανόν». Ἀποτελεῖ συνήθεια γὰρ
τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὸν ἀέρα

ἀέρα οὐρανὸν καλεῖν διὰ τὸ ὁρᾶσθαι ἄνω.
«Εὐλογοεῖτε» γάρ, φησί,
«πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ», τοῦ ἀέρος
λέγω. Ὁ ἀήρ γὰρ τῶν
πετεινῶν ἐστὶ πορεία, καὶ οὐχ ὁ οὐρανός.
Ἴδου τρεῖς οὐρανοί, οὓς ὁ
θεῖος ἔφη ἀπόστολος. Εἰ δὲ καὶ τὰς ἑπτὰ
ζώνας ἑπτὰ οὐρανούς
ἐκλαβεῖν θελήσεις, οὐδὲν τῷ λόγῳ τῆς
ἀληθείας λυμαίνεται.
Σύνηθες δὲ καὶ τῇ Ἑβραϊδὶ φωνῇ τὸν
οὐρανὸν πληθυντικῶς καλεῖν
οὐρανούς. Οὐρανὸν οὖν οὐρανοῦ βουλομένη
εἰπεῖν, οὐρανούς
οὐρανῶν ἔφησεν, ὅπερ δηλοῖ οὐρανὸν
οὐρανοῦ τὸν ἐπάνω τοῦ
στερεώματος, καὶ τὰ ὕδατα δὲ τὰ ἐπάνω
τῶν οὐρανῶν ἢ τοῦ ἀέρος
καὶ τοῦ στερεώματος ἢ τῶν ἑπτὰ ζωνῶν τοῦ
στερεώματος ἢ τοῦ
στερεώματος τῇ συνηθείᾳ τῆς Ἑβραϊδος
πληθυντικῶς οὐρανῶν
ὀνομαζομένου.
Πάντα μὲν οὖν τὰ κατὰ γένεσιν ὑπόκειται
φθορᾷ κατὰ τὴν τῆς
φύσεως ἀκολουθίαν, καὶ οἱ οὐρανοί, χάριτι
δὲ Θεοῦ συνέχονται τε
καὶ συντηροῦνται. Μόνον δὲ τὸ θεῖον
ἀναρχόν τε φύσει καὶ
ἀτελεύτητον. Διὸ καὶ εἴρηται· «Αὐτοὶ
ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις»·
ὅμως οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀφανισθήσονται
οἱ οὐρανοί·
«παλαιωθήσονται μὲν γὰρ καὶ ὡσεὶ
περιβόλαιον εἰλιγῆσονται καὶ
ἀλλαγῆσονται» καὶ «ἔσται οὐρανὸς καινὸς
καὶ γῆ καινή».
Πολλῷ δὲ τῷ μέτρῳ ὁ οὐρανὸς μείζων
ὑπάρχει τῆς γῆς. Τὴν μέντοι
οὐσίαν τοῦ οὐρανοῦ οὐ δεῖ ζητεῖν,
ἄγνωστον ἡμῖν οὔσαν.
Μηδεὶς δὲ ἐψυχωμένους τοὺς οὐρανούς ἢ
τοὺς φωστῆρας

να τον ονομάζει ουρανό, διότι τον βλέπουμε
πάνω. Καθώς λέει: «Δοξολογεῖτε
(το Θεό) ὅλα τα πτηνά του ουρανού», και
εννοεῖ τον ἀέρα. Διότι ο ἀέρας
εἶναι ο τόπος των πτηνῶν και ὄχι ο ουρανός.
Να, που ἔχουμε τρεις ουρανούς,
ὅπως λέει ο θεῖος ἀπόστολος. Κι αν θελήσεις
πάλι να θεωρήσεις και τις ἑπτὰ
ζώνες σαν τους ἑπτὰ ουρανούς, καθόλου
δεν θα ξεφύγεις ἀπὸ την ἀλήθεια.
Εἶναι μάλιστα συνηθία της εβραϊκῆς
γλώσσας να ονομάζει τον ουρανὸ στον
πληθυντικό ως ουρανούς. Αντί να πει
ουρανὸ του ουρανοῦ, εἶπε ουρανούς
των ουρανῶν, πράγμα που σημαίνει ουρανὸ
του ουρανοῦ, ο οποίος εἶναι
πάνω ἀπὸ το στερέωμα· δηλώνει ὅμως και
τα νερά που εἶναι πάνω ἀπὸ τους
ουρανούς, ἢ πάνω ἀπὸ τον ἀέρα και ἀπὸ το
στερέωμα, ἢ πάνω
ἀπὸ τις ἑπτὰ
ζώνες του στερεώματος, ἢ πάνω ἀπὸ το
στερέωμα, το οποίο σύμφωνα με τη
συνήθεια της εβραϊκῆς γλώσσας λέγεται
στον πληθυντικό ἀριθμὸ «ουρανοί».
Ὅλα, λοιπόν, ὅσα δημιουργοῦνται,
φθείρονται σύμφωνα με την τάξη της
φύσεως· και οι ουρανοί, επομένως,
συγκρατοῦνται και διατηροῦνται με τη
χάρη του Θεοῦ. Μόνον ο Θεός εἶναι ἀπὸ τη
φύση του χωρίς ἀρχὴ και τέλος.
Γι' αὐτὸ και λέει η Αγία Γραφή: «Αὐτοί θα
χαθούν, ἐσύ ὅμως θα παραμένεις».
Δεν θα εξαφανισθοῦν ὅμως τελείως οι
ουρανοί· «διότι οι ουρανοί θα
παλιώσουν, θα τυλιχθοῦν σαν ρούχο και θ'
ἀλλάξουν», και τότε
«θα σχηματισθεῖ καινούργιος ουρανὸς και
καινούργια γη»
Στην ἑκταση ο ουρανὸς εἶναι πολὺ
μεγαλύτερος ἀπὸ τη γη. Δεν πρέπει
ὅμως
ν' αναζητάμε την ουσία του ουρανοῦ, διότι

ὑπολαμβάνετω· ἄψυχοι γάρ εἰσι καὶ ἀναίσθητοι. Ὡστε εἰ καὶ φησιν ἡ θεία Γραφή· «Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοί, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ», τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐν τῇ γῆ ἄνθρώπους πρὸς εὐφροσύνην καλεῖ· Οἶδε δὲ ἡ Γραφή καὶ προσωποποιεῖν, καὶ ὡς ἐπὶ ἐμψύχων περὶ τῶν ἀψύχων διαλέγεσθαι, ὡς τὸ· «ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγεν, ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω», καὶ «τί σοί ἐστι, θάλασσα, ὅτι ἔφυγες καὶ σοί, Ἰορδάνη, ὅτι ἐστράφης εἰς τὰ ὀπίσω»; Καὶ ὄρη καὶ βουνοὶ ἐρωτῶνται λόγους σκιρτήσεως, ὡσπερ καὶ ἡμῖν σύνηθες λέγειν «συνήχθη ἡ πόλις», οὐ τὰς οἰκοδομὰς σημαίνειν βουλομένοις, ἀλλὰ τοὺς τῆς πόλεως οἰκήτορας· καὶ «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», οὐ φωνὴν ὡσὶν αἰσθητοῖς ἀκουομένην ἀφιέντες, ἀλλ' ἐκ τοῦ οἰκείου μεγέθους τὴν τοῦ Δημιουργοῦ δύναμιν ἡμῖν παριστάνοντες, ὧν τὸ κάλλος κατανοοῦντες, τὸν ποιητὴν ὡς ἀριστοτέχνην δοξάζομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 21.

Περὶ φωτός, πυρός, φωστήρων ἡλίου τε καὶ σελήνης καὶ ἄστρων
Τὸ πῦρ ἐν τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐστί, κοῦφόν τε καὶ ἀνωφερέστερον τῶν λοιπῶν, καυστικόν τε καὶ φωτιστικόν,
τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ κτισθέν· φησὶ γὰρ ἡ θεία Γραφή· «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς». Οὐχ ἕτερον γὰρ ἐστί τὸ πῦρ, εἰ μὴ τὸ φῶς, ὡς

μας εἶναι ἀγνωστη.
Και κανεῖς να μην θεωρεῖ ὅτι οἱ ουρανοὶ καὶ τ' ἀστέρια ἔχουν ψυχὴ· διότι εἶναι ἀψυχα καὶ χωρὶς αἰσθήσεις. Επομένως, αν καὶ λέει ἡ Αγία Γραφή, «ας ευφρανθούν οἱ ουρανοὶ καὶ ας χαρεῖ ἡ γῆ», εννοεῖ ὅτι προσκαλεῖ να χαρούν οἱ ἄγγελοι στον ουρανὸ καὶ οἱ ἄνθρωποι στη γῆ. Διότι ἡ Αγία Γραφή γνωρίζει να προσωποποιεῖ καὶ να ομιλεῖ για τα ἀψυχα σαν να πρόκειται για ἐμψυχα, ὅπως ὅταν λέει: «ἡ θάλασσα εἶδε καὶ απομακρύνθηκε, ὁ Ἰορδάνης γύρισε προς τα πίσω», καὶ ἐπίσης «γιατί, θάλασσα, απομακρύνθηκες καὶ συ, Ἰορδάνη, γύρισες προς τα πίσω»; Καὶ τα βουνά καὶ οἱ λόφοι παρακινούνται να σκιρτήσουν, ὅπως κι εμεῖς συνηθίζουμε να λέμε «συγκεντρώθηκε ἡ πόλη», χωρὶς να θέλουμε να δεῖξουμε τα οἰκοδομήματα ἀλλὰ τους κατοίκους τῆς πόλεως. Καὶ λέγοντας «οἱ ουρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα του Θεοῦ», δεν εννοοῦμε ὅτι αφήνουν φωνὴ που τὴν ακοῦν τ' αὐτιά, ἀλλὰ ὅτι παρουσιάζουν σε μας με τὸ μέγεθός τους τὴ δύναμη του Δημιουργοῦ· ἔτσι, κατανοοῦμε τὸ κάλλος τους καὶ δοξάζουμε τὸ Δημιουργό σαν ἀριστο τεχνίτη.

Για τὸ φῶς, τὴ φωτιά, τους φωστήρες, δηλαδὴ τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη καὶ τὰ ἀστέρα.
Ἡ φωτιά εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσερα στοιχεία, ελαφρὺ καὶ ἀνυψωτικὸ σε σχέση με τὰ υπόλοιπα· καυστικὴ καὶ συγχρόνως φωτιστικὴ· τὴ δημιούργησε ὁ Δημιουργός τὴν πρώτη ἡμέρα. Διότι λέει ἡ Αγία Γραφή: «Καὶ εἶπε ὁ Θεός· να δημιουργηθεῖ φῶς, καὶ δημιουργήθηκε». Καθόσον, ἡ φωτιά δεν εἶναι κάτι

τινές φασιν. Ἐτεροι δὲ τὸ
«κοσμικὸν πῦρ» ὑπὲρ τὸν ἀέρα φασίν, ὃ
καλοῦσιν αἰθέρα.
Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς,
ἦτοι τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ,
καλλωπισμὸν καὶ κόσμον πάσης τῆς ὁρατῆς
κτίσεως· ἄφελε γὰρ τὸ
φῶς, καὶ πάντα ἐν τῷ σκοτεινῷ ἀδιάγνωστα
μένουσι τὴν οἰκείαν μὴ
δυνάμενα εὐπρέπειαν ἐπιδείξασθαι.
«Ἐκάλεσε δὲ ὁ Θεὸς τὸ μὲν φῶς
ἡμέραν, τὸ δὲ σκότος ἐκάλεσε νύκτα».
Σκότος δὲ ἐστὶν οὐκ οὐσία τις,
ἀλλὰ συμβεβηκός· φωτὸς γὰρ ἐστὶ στερησις.
Ὁ γὰρ ἀήρ οὐκ ἐν τῇ
οὐσίᾳ αὐτοῦ ἔχει τὸ φῶς. Αὐτὸ οὖν τὸ
ἐστερηθῆναι τὸν ἀέρα φωτὸς
σκότος ἐκάλεσεν ὁ Θεός. Καὶ οὐχὶ ἡ οὐσία
τοῦ ἀέρος ἐστὶ σκότος,
ἀλλ' ἡ τοῦ φωτὸς στερησις, ὅπερ
συμβεβηκός μᾶλλον δηλοῖ ἢ περ
οὐσίαν. Οὐκ ἐκλήθη δὲ πρώτη ἡ νύξ, ἀλλ' ἡ
ἡμέρα· ὥστε πρώτη ἐστὶν
ἡ ἡμέρα καὶ ἐσχάτη ἡ νύξ. Ἀκολουθεῖ οὖν ἡ
νύξ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἀπ'
ἀρχῆς τῆς ἡμέρας ἕως τῆς ἄλλης ἡμέρας ἐν
νυχθήμερόν ἐστιν· ἔφη
γὰρ ἡ Γραφή· «Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ
ἐγένετο πρωί, ἡμέρα μία».
Ἐν μὲν οὖν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ἀναχεομένου
καὶ συστελλομένου τοῦ
φωτὸς τῷ θείῳ προστάγματι ἢ τε ἡμέρα καὶ
ἡ νύξ ἐγένετο. Τῇ δὲ
τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν
φωστῆρα τὸν μέγαν, ἦτοι τὸν
ἥλιον εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τῆς ἡμέρας· δι'
αὐτοῦ γὰρ ἡ ἡμέρα
συνίσταται· ἡμέρα γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ τὸν
ἥλιον ὑπὲρ γῆν εἶναι, καὶ
διάστημα ἡμέρας ἐστὶν ὁ ἀπὸ ἀνατολῆς
μέχρι δύσεως ὑπὲρ γῆν τοῦ
ἡλίου δρόμος· καὶ τὸν φωστῆρα τὸν
ἐλάσσων, ἦτοι τὴν σελήνην καὶ

το διαφορετικὸ ἀπὸ τοῦ φῶς, ὅπως λένε
μερικοί. Ἄλλοι πάλι λένε ὅτι τὸ
«κοσμικὸ πῦρ» εἶναι πάνω ἀπὸ τοῦ ἀέρα καὶ
τονομάζουσι αἰθέρα.
Στὴν ἀρχή, λοιπόν, τὴν πρώτη ἡμέρα
δημιούργησε ὁ Θεὸς τὸ φῶς, σαν
στολίδι καὶ κόσμημα ὅλου τοῦ ορατοῦ
κόσμου. Διότι, ἀν ἀφαιρέσεις τὸ φῶς,
ὅλα μένουσι μέσα στο σκοτάδι ἀγνωστα,
ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ φανερώσουν
τὴν ομορφιά τους. «Καὶ ὠνόμασε ὁ Θεὸς τὸ
φῶς ἡμέρα, ἐνὸς το σκοτάδι
νύχτα». Καὶ τὸ σκοτάδι δὲν εἶναι κάποια
ὑπαρξία, ἀλλὰ κάποιο συμβάν·
εἶναι ἀπουσία τοῦ φωτός. Διότι ὁ ἀέρας δὲν
ἔχει μέσα στὴν οὐσία του τὸ φῶς.
ὠνόμασε, λοιπόν, ὁ Θεὸς σκοτάδι τὴ
στέρηση τοῦ ἀέρα ἀπὸ το φῶς.
Καὶ ἡ οὐσία τοῦ ἀέρα δὲν εἶναι σκοτάδι,
ἀλλὰ ἡ στέρησή του ἀπὸ το φῶς,
πράγμα τὸ ὁποῖο δηλώνει ἕνα γεγονός που
συμβαίνει παρά μιὰ οὐσία.
Καὶ δὲν ὠνόμασε πρώτα τὴ νύχτα, ἀλλὰ τὴν
ἡμέρα· ἔτσι, πρώτα εἶναι ἡ ἡμέρα
καὶ τελευταία ἡ νύχτα. Ἡ νύχτα, λοιπόν,
ἀκολουθεῖ τὴν ἡμέρα, καὶ ἀπὸ τὴν
ἀρχὴ μιᾶς ἡμέρας ἕως τὴν ἄλλη ἡμέρα
σηματίζεται ἕνα ημερόνυχτο. Καὶ τὸ
εἶπε ἡ Ἁγία Γραφή: «Ἐγένετο βράδυ, ἐγένετο
πρωί, σηματίσθηκε ἕνα ημερόνυχτο».
Στὴς τρεῖς, λοιπόν, ἡμέρες καθὼς τὸ φῶς
διαχεόταν καὶ συστελλόταν με
θεῖα ἐντολή, ἐγένετο ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα. Καὶ
τὴν τέταρτη ἡμέρα ὁ Θεός
δημιούργησε τὸ μεγάλο ἀστὲρι, δηλαδή τὸν
ἥλιο, γιὰ νὰ ὀρίζῃ τὴν ἀρχὴ καὶ
τὴ διεύθυνση τῆς ἡμέρας· διότι αὐτός
συνιστᾷ τὴν ἡμέρα, καθὼς ἡμέρα
ἔχουμε ὅταν ὁ ἥλιος εἶναι πάνω στὴ γῆ· καὶ
διάρκεια ἡμέρας εἶναι ἡ διαδρομὴ
τοῦ ἡλίου πάνω στὴ γῆ ἀπὸ τὴν ἀνατολή
μέχρι τὴ δύση του.
Δημιούργησε ἀκόμη τὸ μικρότερο ἀστὲρι,

τοὺς ἀστέρας εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τῆς
νυκτὸς τοῦ φωτίζειν αὐτήν.
Νῦξ δὲ ἐστὶν ἐν τῷ τὸν ἥλιον ὑπὸ γῆν εἶναι,
καὶ διάστημα νυκτὸς
ἐστὶν ὁ ἀπὸ δύσεως μέχρις ἀνατολῆς ὑπὸ
γῆν τοῦ ἡλίου δρόμος.
Ἡ σελήνη τοίνυν καὶ οἱ ἀστέρες ἐτάχθησαν
τὴν νύκτα φωτίζειν, οὐχ
ὡς τῇ ἡμέρᾳ πάντοτε ὑπὸ γῆν ὄντες (εἰσὶ
γὰρ καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀστέρες
ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὲρ γῆν), ἀλλ' ὁ ἥλιος
τούτους ἅμα καὶ τὴν σελήνην
τῇ σφοδροτέρᾳ αἴγλῃ ἀποκρύπτων οὐκ ἔᾶ
φαίνεσθαι.
Τοῖς φωστῆρσι τούτοις τὸ πρωτόκτιστον
φῶς ὁ Δημιουργὸς
ἐναπέθετο οὐχ ὡς ἀπορῶν ἄλλου φωτός,
ἀλλ' ἵνα μὴ ἀργὸν ἐκεῖνο
μείνη τὸ φῶς· φωστήρ γὰρ ἐστὶν οὐκ αὐτὸ
τὸ φῶς, ἀλλὰ φωτὸς
δοχεῖον.
Ἐκ τούτων τῶν φωστήρων ἑπτὰ πλανήτας
φασί. Καὶ λέγουσιν
αὐτοὺς ἐναντίαν τοῦ οὐρανοῦ κινεῖσθαι
κίνησιν, διὸ καὶ πλανήτας
αὐτοὺς ἐκάλεσαν· τὸν μὲν γὰρ οὐρανὸν
φασιν ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ
δυσμᾶς κινεῖσθαι, τοὺς δὲ πλανήτας ἐκ
δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολᾶς·
συμπεριφέρειν δὲ τὸν οὐρανὸν τῇ ἑαυτοῦ
κινήσει ὡς ὄξυτέρᾳ τοὺς
ἑπτὰ πλανήτας. Τῶν δὲ ἑπτὰ πλανητῶν τὰ
ὀνόματά ἐστι ταῦτα·
Ἥλιος, Σελήνη, Ζεὺς, Ἑρμῆς, Ἄρης,
Ἀφροδίτη, Κρόνος. Εἶναι δὲ καθ'
ἐκάστην ζώνην τοῦ οὐρανοῦ ἓνα τῶν ἑπτὰ
πλανητῶν· ἐν μὲν τῇ
πρώτῃ, ἥτοι ἀνωτέρᾳ, τὸν Κρόνον, ἐν δὲ τῇ
δευτέρᾳ τὸν Δία, ἐν δὲ
τῇ τρίτῃ τὸν Ἄρεα, ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ τὸν
Ἥλιον, ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ
τὴν Ἀφροδίτην, ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ τὸν Ἑρμῆν, ἐν
δὲ τῇ ἑβδόμῃ καὶ

δηλαδή τη σελήνη, και τα αστέρια
για να ορίζουν την αρχή και τη διεύθυνση
της νύχτας φωτίζοντάς την.
Νύχτα έχουμε όταν ο ήλιος είναι κάτω από
τη γη και διάρκεια της νύχτας
είναι η διαδρομή του ήλιου κάτω από τη γη
από τή δύση έως την ανατολή
του. Η σελήνη, λοιπόν, και τα αστέρια
ορίσθηκαν για να φωτίζουν τη νύχτα·
αυτό δεν σημαίνει ότι αυτά την ημέρα είναι
κάτω από τη γη, διότι υπάρχουν
και την ημέρα αστέρια πάνω από τη γη·
αλλά ο ήλιος με το λαμπρότερο φως
του σκεπάζει και τ' αστέρια και τη σελήνη,
και δεν τα αφήνει να φαίνονται.
Σ' αυτά τ' αστέρια ο Δημιουργὸς ἔδωσε το
πρωτοδημιούργητο φως του,
ὄχι διότι δεν εἶχε ἄλλο φως, ἀλλὰ για να μην
παραμείνει ἐκεῖνο το φως
ἀχρηστο. Διότι το ἀστέρι δεν εἶναι το ἴδιο το
φως, ἀλλὰ δοχεῖο τοῦ φωτός.
Λένε ὅτι ἀπ' αὐτά τ' αστέρια προέρχονται οἱ
ἑπτὰ πλανήτες, οἱ ὁποῖοι
κινούνται ἀντίθετα ἀπὸ τὴν κίνηση τοῦ
ουρανοῦ· γι' αὐτὸ καὶ τοὺς ὀνόμασαν
πλανήτες. Λένε, δηλαδή, ὅτι ὁ ουρανὸς
κινεῖται ἀπὸ τὴν ἀνατολή στη δύση,
ἐνῶ οἱ πλανήτες ἀπὸ τὴ δύση στὴν ἀνατολή·
λένε ἀκόμη ὅτι ὁ ουρανὸς
με τὴν ταχύτητα τῆς κινήσεώς του
συμπαράσφύρει τοὺς ἑπτὰ πλανήτες.
Τὰ ὀνόματα τῶν ἑπτὰ πλανητῶν εἶναι τὰ
εξῆς:
Ἥλιος, Σελήνη, Ζεὺς, Ἑρμῆς, Ἄρης, Ἀφροδίτη
καὶ Κρόνος. Καὶ σε κάθε
ζώνῃ τοῦ ουρανοῦ ὑπάρχει καὶ ἓνας ἀπὸ
τοὺς ἑπτὰ πλανήτες. Στὴν πρώτη
καὶ ψηλότερη ζώνῃ ὁ Κρόνος, στὴ δεύτερη ὁ
Δίας, στὴ τρίτη ὁ Ἄρης,
στὴν τέταρτη ὁ Ἥλιος, στὴν πέμπτη ἡ
Ἀφροδίτη, στὴν ἕκτη ὁ Ἑρμῆς
καὶ στὴν ἑβδόμη καὶ χαμηλότερη ἡ Σελήνη.
Διανύουν ἀτέλειωτη διαδρομή, που ὁ

κατωτέρα τὴν Σελήνην.

Τρέχουσι δὲ δρόμον ἄληκτον, ὃν ὁ Δημιουργὸς ἔταξεν αὐτοῖς, καὶ καθὼς ἐθεμελίωσεν αὐτά, ὡς φησιν ὁ θεῖος Δαυίδ· «Σελήνην καὶ ἀστέρας, ἃ σὺ ἐθεμελίωσας». Διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν «ἐθεμελίωσας» ἐσήμανε τὸ πάγιον καὶ ἀμετάβλητον τῆς ὑπὸ Θεοῦ δοθείσης αὐτοῖς τάξεώς τε καὶ εἰρμοῦ. Ἔταξε γὰρ αὐτοὺς εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἔνιαυτούς.

Διὰ μὲν γὰρ τοῦ ἡλίου αἱ τέσσαρες τροπαὶ συνίστανται. Καὶ πρώτη μὲν ἡ ἑαρινή· ἐν αὐτῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ σύμπαντα καὶ δηλοῖ τὸ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐν αὐτῇ τῶν ἀνθῶν τὴν βλάστησιν γίνεσθαι, ἥτις καὶ ἰσημερινὴ τροπὴ ἐστίν· δώδεκα γὰρ ὥρῶν τὴν τε ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα καθίστησιν. Αὕτη ἐκ τῆς μέσης ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου συνίσταται, εὐκραῆς οὖσα, αἵματος ἀύξητική, θερμὴ καὶ ὑγρὰ ὑπάρχουσα καὶ δι' ἑαυτῆς μεσιτεύουσα τῷ χειμῶνι τε καὶ τῷ θέρει, τοῦ μὲν χειμῶνος θερμότερα καὶ ξηροτέρα, τοῦ δὲ θέρους ψυχρότερα καὶ ὑγροτέρα. Διατείνει δὲ αὕτη ἡ ὥρα ἀπὸ Μαρτίου καὶ μέχρις Ἰουνίου κδ'.

Εἶτα ὑψουμένης τῆς τοῦ ἡλίου ἀνατολῆς ἐπὶ τὰ βορειότερα μέρη ἡ θερινὴ τροπὴ διαδέχεται, μεσιτεύουσα τῷ τε ἔαρι καὶ τῷ μετοπώρῳ, ἐκ μὲν τοῦ ἔαρος τὸ θερμὸν ἔχουσα, ἐκ δὲ τοῦ μετοπώρου τὸ ξηρόν· θερμὴ γὰρ ἐστὶ καὶ ξηρὰ καὶ τὴν ξανθὴν αὔξει χολήν. Αὕτη δὲ μεγίστην μὲν τὴν ἡμέραν ἔχει ὥρῶν πεντεκαίδεκα, τὴν δὲ νύκτα πάνυ μικροτάτην, ὥρῶν ἑννέα διάστημα ἔχουσαν. Καὶ αὕτη δὲ

Δημιουργὸς τοὺς ὀρίσει, καθὼς ἐθεσε τὰ θεμέλιά τους, ὅπως το λέει ὁ προφήτης Δαβίδ: «Τὴ Σελήνην καὶ τὰ ἀστρα, τῶν ὁποίων Ἐσὺ ἐθεσες τὰ θεμέλια». Λέγοντας «θεμελίωσες», ἐννοεῖ τὴ σταθερὴ καὶ ἀμετάβλητη τάξη καὶ σειρά, πού τους ἔδωσε ὁ Θεός. Διότι τὰ ἔχει τάξει νὰ ὀρίζουν τὶς εποχές, τὶς ἡμέρες καὶ τὰ ἔτη. Ἀπὸ τὸν ἥλιο δηλαδὴ σχηματίζονται οἱ τέσσαρις εποχές. Πρῶτη ἡ ἀνοιξη. Στὴ διάρκειά της ὁ Θεὸς ἐφῆταξε τὸ Σύμπαν· αὐτὸ τὸ ἀποδεικνύει τὸ γεγονός ὅτι μέχρι καὶ σήμερα ἀνθίζουν τὰ φυτὰ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ἡ ὁποία καὶ λέγεται περίοδος τῆς ἰσημερίας· διότι κάνει νὰ διαρκεῖ καὶ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα δώδεκα ὥρες. Αὕτη σχηματίζεται ἐξαιτίας τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ ὀρίζοντα, εἶναι εὐκρατὴ, αὐξάνει τὸ αἷμα, εἶναι θερμὴ καὶ ὑγρὴ καὶ εἶναι ἀνάμεσα στὸ χειμῶνα καὶ τὸ καλοκαίρι· εἶναι πῖο θερμὴ ἐποχὴ ἀπὸ τὸ χειμῶνα, ἀλλὰ καὶ πῖο ψυχρὴ καὶ ὑγρὴ ἀπὸ τὸ καλοκαίρι. Καὶ διαρκεῖ αὕτη ἡ ἐποχὴ ἀπὸ τὴν εἰκοστὴ πρῶτη Μαρτίου μέχρι τὶς εἴκοσι τέσσαρις Ἰουνίου.

Ἐπειτα, καθὼς ἀνυψώνεται ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου πρὸς τὰ βορειότερα μέρη, ἀκολουθεῖ ἡ θερινὴ περίοδος, πού εἶναι ἀνάμεσα στὴν ἀνοιξη καὶ τὸ φθινόπωρο· ἀπὸ τὴν ἀνοιξη ἔχει τὴ θερμότητα καὶ ἀπὸ τὸ φθινόπωρο τὴν ξηρασίαν· εἶναι δηλαδὴ θερμὴ, ξερὴ καὶ αὐξάνει τὴν ξανθὴν χολήν. Καὶ ἔχει πολὺ μεγάλη ἡμέρα, διάρκειας δεκαπέντε ὥρῶν, ἐνὼ τὴ νύχτα πάρα πολὺ μικρὴ, διάρκειας ἐννέα ὥρῶν. Καὶ διαρκεῖ αὕτη ἡ ἐποχὴ ἀπὸ τὶς εἴκοσι τέσσαρις Ἰουνίου ἕως τὶς εἴκοσι πέντε Σεπτεμβρίου.

Ἐπειτα, με τὴν ἐπάνοδο τοῦ ἡλίου στὸ μέσο

διατείνει ἀπὸ Ἰουνίου κδ' μέχρι μηνὸς Σεπτεμβρίου κε'.

Εἶτα πάλιν εἰς τὴν μέσσην ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐπανιόντος ἢ μετοπωρινή τροπὴ τὴν θερινὴν τροπὴν ἀμείβει, μέση πῶς ἔχουσα ψύξεώς τε καὶ θερμῆς, ξηρότητός τε καὶ ὑγρότητος, καὶ μεσιτεύουσα τῇ τε θερινῇ καὶ τῇ χειμερινῇ τροπῇ, ἐκ μὲν τῆς θερινῆς τὸ ξηρόν, ἐκ δὲ τῆς χειμερινῆς τὸ ψυχρὸν ἔχουσα· ψυχρὰ γὰρ ἐστὶ καὶ ξηρὰ χολῆς τε μελαίνης αὐξητικὴ πέφυκεν. Αὕτη πάλιν ἰσημερινὴ τροπὴ ὑπάρχει δώδεκα ὥρῶν τὴν τε ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἔχουσα. Διατείνει δὲ αὕτη ἀπὸ Σεπτεμβρίου κε' μέχρι Δεκεμβρίου κε'.

Τοῦ δὲ ἡλίου ἐπὶ τὴν μικροτέραν καὶ χθαμαλωτέραν, ἦτοι μεσημβρινὴν ἀνατολὴν κατιόντος, ἢ χειμερινὴ ἐπιλαμβάνεται τροπὴ, ψυχρὰ τε καὶ ὑγρὰ τυγχάνουσα καὶ μεσιτεύουσα τῇ τε μετοπωρινῇ καὶ τῇ ἔαρινῇ, ἐκ μὲν τῆς μετοπωρινῆς τὸ ψυχρὸν ἔχουσα, ἐκ δὲ τῆς ἔαρινῆς τὸ ὑγρὸν κεκτημένη. Αὕτη δὲ σμικροτάτην μὲν τὴν ἡμέραν ἔχει, ἐννέα ὥρῶν ὑπάρχουσιν, τὴν δὲ νύκτα μεγίστην, ὥρῶν ὑπάρχουσιν πεντεκαίδεκα, φλέγματος δὲ αὕτη ὑπάρχει αὐξητικὴ.

Διατείνει δὲ ἀπὸ κε' Δεκεμβρίου μέχρις κα' Μαρτίου. Σοφῶς γὰρ ὁ Δημιουργὸς προενοήσατο, ὡς ἂν μὴ ἐξ ἄκρας ψυχρότητος ἢ θερμότητος ἢ ὑγρότητος ἢ ξηρότητος ἐπὶ τὴν ἄκραν ἐναντίαν ἐρχόμενοι ποιότητα χαλεποῖς περιπέσωμεν ἀρρωστήμασι· σφαλερὰς γὰρ τὰς αἰφνιδίους μεταβολὰς οἶδεν ὁ λόγος.

Οὕτω μὲν οὖν ὁ ἥλιος τὰς τροπὰς καὶ δι'

τῆς ἀνατολῆς, ἢ φθινοπωρινὴ περίοδος διαδέχεται τὴ θερινή, καὶ εἶναι ἀνάμεσα στο ψύχος καὶ τὴ θερμότητα, τὴν ξηρασίαν καὶ τὴν υγρασίαν· βρίσκεται ἀνάμεσα στο καλοκαίρι καὶ τὸ χειμῶνα, καὶ διατηρεῖ ἀπὸ το καλοκαίρι τὴν ξηρασίαν καὶ ἀπὸ το χειμῶνα τὴν υγρασίαν· εἶναι δηλαδὴ ψυχρὴ καὶ ξερὴ ἐποχὴ καὶ αὐξάνει τὴ μαύρη χολή. Αὕτη, ἐπίσης, εἶναι περίοδος τῆς ἰσημερίας· ἔχει καὶ ἡμέρα καὶ ἡ νύκτα δώδεκα ὥρες. Διαρκεῖ ἀπὸ τις εἴκοσι πέντε Σεπτεμβρίου μέχρι τις εἴκοσι πέντε Δεκεμβρίου.

Ὅταν τέλος ὁ ἥλιος κατέβει στο πιο μικρὸ καὶ χαμηλὸ σημεῖο, δηλαδὴ τὴ μεσημβρινὴ ἀνατολή, φθάνει ἡ χειμερινὴ περίοδος, που εἶναι ψυχρὴ καὶ υγρὴ καὶ βρίσκεται ἀνάμεσα στο φθινόπωρο καὶ τὴν ἀνοιξή· ἀπὸ το φθινόπωρο κρατᾷ τὴν ψύχραν, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἀνοιξὴ τὴν υγρασίαν.

Ἡ περίοδος αὕτη ἔχει τὴν πιο μικρὴ ἡμέρα, ἀπὸ ἐννέα ὥρες, καὶ τὴν πιο μεγάλη νύκτα, ἀπὸ δεκαπέντε ὥρες· ἔχει τὴν ιδιότητα ν' αὐξάνει τὰ φλέγματα. Διαρκεῖ ἀπὸ τις εἴκοσι πέντε Δεκεμβρίου μέχρι τὴν εικοστή πρώτη Μαρτίου. Καθόσον ὁ Δημιουργὸς με πολλή σοφία προνόησε, νὰ μὴ μεταβαίνουμε ἀπὸ το υπερβολικὸ ψύχος ἢ τὴ θερμότητα ἢ τὴν υγρασίαν ἢ τὴν ξηρασίαν στὴν ἀκριβῶς ἀντίθετη κατάσταση καὶ ἔτσι νὰ πέφτουμε στὶς πιο βαριές ἀσθένειες. Διότι ἡ λογικὴ μας διδάσκει ὅτι οἱ ξαφνικὲς ἀλλαγές εἶναι επικίνδυνες.

Ἔτσι, λοιπόν, ὁ ἥλιος σχηματίζει τὶς ἐποχές καὶ με αὐτές ολοκληρώνει τὸ ἔτος, ἀλλὰ καὶ τὶς ἡμέρες καὶ τὶς νύκτες· τὶς ἡμέρες τὶς σχηματίζει με τὴν ἀνατολή του καὶ τὴν πορεία πάνω ἀπὸ τὴ

αὐτῶν τὸν ἐνιαυτὸν
ἀπεργάζεται, καὶ τὰς ἡμέρας δὲ καὶ τὰς
νύκτας· τὰς μὲν ἀνατέλλων
καὶ ὑπὲρ γῆν γινόμενος, τὰς δὲ ὑπὸ γῆν
δύνων καὶ τοῖς ἄλλοις
φωστῆρσι, σελήνη τε καὶ ἄστρασι, τὴν
φαῦσιν παραχωρῶν
συνίστησι.
Φασὶ δὲ καὶ δώδεκα ζῳδία ἕξ ἀστέρων εἶναι
ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐναντίαν
κίνησιν ἔχοντα τῷ τε ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ καὶ
τοῖς ἄλλοις πέντε
πλανήταις, καὶ διὰ τῶν δώδεκα ζῳδίων
παρέρχεσθαι τοὺς ἑπτὰ.
Ὁ μὲν οὖν ἥλιος καθ' ἕκαστον ζῳδιον
ἀποτελεῖ μῆνα ἓνα καὶ διὰ
τῶν δώδεκα μηνῶν τὰ δώδεκα ζῳδία
διέρχεται. Τῶν δὲ δώδεκα
ζῳδίων τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα καὶ οἱ
τούτων μῆνες. Κριὸς, μηνὶ
Μαρτίῳ καὶ δέχεται τὸν ἥλιον, Ταῦρος
Ἀπριλίῳ κγ', Δίδυμοι Μαΐῳ
κδ', Καρκίνος Ἰουνίῳ κδ', Λέων Ἰουλίῳ κε',
Παρθένος Αὐγούστῳ κε',
Ζυγὸς Σεπτεμβρίῳ κε', Σκορπιὸς Ὀκτωβρίῳ
κε', Τοξότης Νοεμβρίῳ
κε', Αἰγόκερως Δεκεμβρίῳ κε', Ὑδροχόος
Ἰανουαρίῳ κε', Ἰχθύες
Φεβρουαρίῳ κδ'.
Ἡ δὲ σελήνη καθ' ἕκαστον μῆνα τὰ δώδεκα
ζῳδία διέρχεται
κατωτέρα οὔσα καὶ ταχύτερον ταῦτα
διοδεύουσα· ὡς γάρ, ἐὰν
ποιήσης πόλον ἕνδον ἄλλου πόλου, ὁ ἕνδον
πόλος μικρότερος
εὐρεθῆσεται, οὕτως καὶ ὁ δρόμος τῆς
σελήνης κατωτέρας οὔσης
ὀλιγώτερός ἐστι καὶ ἀνύεται τάχιον.
Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνες διὰ τῆς τῶν ἄστρων
τούτων ἡλίου τε καὶ
σελήνης ἀνατολῆς καὶ δύσεως καὶ
συγκρούσεώς φασὶ πάντα
διοικεῖσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς· περὶ ταῦτα γὰρ ἡ

γη, ἐνῶ τις νύχτες μετὰ τὴν δύσιν του
κάτω ἀπὸ τῆς γῆς καὶ μετὰ τὴν παραχώρησιν του
φωτισμοῦ του στους ἄλλους
φωστήρες, τὴν σελήνην δηλαδὴ καὶ τ' ἀστέρια.
Λένε, ἐπίσης, ὅτι υπάρχουν στον οὐρανὸ καὶ
δώδεκα ζῳδία ἀπὸ ἀστέρια, που
ἔχουν ἀντίθετη κίνηση ἀπὸ τὸν ἥλιο, τὴν
σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους πέντε
πλανήτες· καὶ ὅτι ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δώδεκα
ζῳδία περνοῦν οἱ ἑπτὰ πλανήτες.
Ὁ ἥλιος, λοιπὸν, συμπληρῶνει ἓνα μῆνα
κατὰ τὴν διάρκειαν κάθε ζῳδίου καὶ ἔτσι
στους δώδεκα μῆνες περνᾷ μέσα ἀπὸ τὰ
δώδεκα ζῳδία. Τα ὀνόματα τῶν
δώδεκα ζῳδίων καὶ οἱ ἀντίστοιχοι μῆνες
τοὺς εἶναι οἱ ἐξῆς: ὁ Κριός, τὴν 21ῃ
τοῦ μηνὸς Μαρτίου δέχεται τὸν ἥλιο, ὁ
Ταῦρος τὴν 23ῃ Ἀπριλίου, οἱ Δίδυμοι
τὴν 24ῃ Μαΐου, ὁ Καρκίνος τὴν 24ῃ Ἰουνίου,
ὁ Λέων τὴν 25ῃ Ἰουλίου, ὁ
Παρθένος τὴν 25ῃ Αὐγούστου, ὁ Ζυγὸς τὴν
25ῃ Σεπτεμβρίου, ὁ Σκορπιὸς τὴν
25ῃ Ὀκτωβρίου, ὁ Τοξότης τὴν 25ῃ
Νοεμβρίου, ὁ Αἰγόκερως τὴν 25ῃ
Δεκεμβρίου, ὁ Ὑδροχόος τὴν 25ῃ
Ἰανουαρίου, οἱ Ἰχθύες τὴν 24ῃ Φεβρουαρίου.
Ἡ σελήνη ὅμως περνᾷ ἀπὸ τὰ δώδεκα ζῳδία
κάθε μῆνα, ἐπειδὴ βρίσκεται
πιο χαμηλά καὶ τὰ διατρέχει πιο γρήγορα.
Εἶναι, δηλαδὴ, ὅπως ὅταν
κατασκευάσεις μιαν σφαῖραν μέσα σὲ ἄλλη·
τότε ἡ ἐσωτερικὴ σφαῖρα θὰ εἶναι
μικρότερη. Ἐτσι καὶ ἡ διαδρομὴ τῆς
σελήνης, που βρίσκεται πιο χαμηλά,
εἶναι λιγότερη καὶ διανύεται γρηγορότερα.
Οἱ εἰδωλόλατρες βέβαια ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ
ζωὴ μας καθορίζεται ἀπὸ τὴν
ἀνατολήν, τὴν δύσιν καὶ τὴν σύγκρουσιν αὐτῶν
τῶν ἀστρων, δηλαδὴ τοῦ ἡλίου
καὶ τῆς σελήνης· καὶ μετὰ αὐτὰ βέβαια
ασχολεῖται ἡ ἀστρολογία. Ἐμεῖς ὅμως
υποστηρίζουμε ὅτι μπορεῖ κάποια συμβάντα
να προέρχονται ἀπ' αὐτὰ, ὅπως

ἀστρολογία καταγίνεται.
Ἡμεῖς δὲ φαμεν, ὅτι σημεῖα μὲν ἐξ αὐτῶν
γίνονται, ὄμβρου καὶ
ἀνομβρίας, ψύξεώς τε καὶ θέρμης,
ὕγρότητος καὶ ξηρότητος καὶ
ἀνέμων καὶ τῶν τοιούτων, τῶν δὲ ἡμετέρων
πράξεων οὐδαμῶς.
Ἡμεῖς γὰρ αὐτεξούσιοι ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ
γενόμενοι κύριοι τῶν
ἡμετέρων ὑπάρχομεν πράξεων. Εἰ γὰρ ἐκ
τῆς τῶν ἀστέρων φορᾶς
πάντα πράττομεν, κατ' ἀνάγκην πράττομεν,
ἃ πράττομεν· τὸ δὲ
κατ' ἀνάγκην γινόμενον οὔτε ἀρετὴ οὔτε
κακία ἐστίν.
Εἰ δὲ μήτε ἀρετὴν μήτε κακίαν κεκτήμεθα,
οὔτε ἐπαίνων καὶ
στεφάνων, οὔτε ψόγων ἢ κολάσεων
ὑπάρχομεν ἄξιοι· εὐρεθήσεται δὲ
καὶ ὁ Θεὸς ἄδικος τοῖς μὲν ἀγαθὰ, τοῖς δὲ
θλίψεις διδούς. Ἄλλ' οὐδὲ
κυβέρνησιν, οὐδὲ τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων ὁ
Θεὸς ποιήσεται πρόνοιαν,
εἰ κατ' ἀνάγκην ἄγονται τὰ πάντα καὶ
φέρονται. Καὶ τὸ λογικὸν δὲ
περιττὸν ἐν ἡμῖν ἔσται· μηδεμιᾶς γὰρ ὄντες
πράξεως κύριοι περιττῶς
βουλευόμεθα. Τὸ δὲ λογικὸν πάντως τῆς
βουλῆς ἡμῖν ἔνεκεν δέδοται·
ὅθεν πᾶν λογικὸν καὶ αὐτεξούσιον.
Ἡμεῖς δὲ φαμεν, ὅτι οὐκ αὐτὰ αἰτία τινός
εἰσι τῶν γινομένων, οὔτε
γενέσεως τῶν γινομένων, οὔτε τῶν
φθειρομένων φθορᾶς· σημεῖα δὲ
μᾶλλον ὄμβρων τε καὶ τῆς τοῦ ἀέρος
μεταβολῆς. Ἴσως δ' ἂν τις
εἴποι, ὅτι καὶ πολέμων οὐκ αἰτία, ἀλλὰ
σημεῖα συνίστανται· καὶ ἡ
ποιότης δὲ τοῦ ἀέρος, ποιουμένου ὑπὸ ἡλίου
καὶ σελήνης καὶ τῶν
ἀστέρων, ἄλλως καὶ ἄλλως διαφόρους
κράσεις καὶ ἕξεις καὶ διαθέσεις
συνίστησιν. Αἰ δὲ ἕξεις τῶν ἐφ' ἡμῖν·

ἡ βροχὴ καὶ ἡ ἀνομβρία, ἡ ψύχρα καὶ ἡ
ζέστη, ἡ υγρασία καὶ ἡ ξηρασία, οἱ
ἀνεμοὶ καὶ τὰ παρόμοια· σε καμία
περίπτωση ὅμως δεν εξαρτώνται οἱ πράξεις
μας. Διότι ὁ Δημιουργὸς μας ἐπλάσε
αυτεξούσιους, νὰ εἴμαστε υπεύθυνοι
για τὶς πράξεις μας. Ἐάν, ὅ,τι κάνουμε το
οφείλουμε στὴν κίνηση τῶν
αστέρων, τότε το κάνουμε καταναγκαστικά·
καὶ ὅ,τι γίνεται καταναγκαστικά,
δεν εἶναι οὔτε ἀρετὴ οὔτε κακία.
Ἄν ὅμως δεν ἔχουμε ἀποκτήσει οὔτε ἀρετὴ
οὔτε κακία, τότε δεν ἀξίζουμε
οὔτε ἐπαίνους καὶ βραβεῖα, οὔτε κατηγορίες
καὶ τιμωρίες· θ' ἀποδειχθεῖ
μάλιστα ὅτι καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀδικός, διότι σ'
ἄλλους μοιράζει ἀγαθὰ καὶ σ'
ἄλλους θλίψεις. Κι ἂν ὅλα τὰ κατευθύνει ἡ
ἀνάγκη, τότε ὁ Θεὸς δεν θα
χρειαστὴν νὰ κυβερνά καὶ νὰ προνοεῖ για τὰ
δημιουργήματά του. Καὶ ἡ λογικὴ
ἀκόμη θα μας εἶναι περιττὴ· διότι ἂν δεν
εἴμαστε υπεύθυνοι για καμιά μας
πράξη, τότε περιττεῦει ἡ λογικὴ. Καθόσον,
το λογικὸν μας ἔχει δοθεῖ για νὰ
σκεφτόμαστε· γι' αὐτὸ, κάθε λογικὸν εἶναι
καὶ αὐτεξούσιο (υπεύθυνο).
Ἐμεῖς ὅμως ἰσχυριζόμεστε ὅτι τὰ ἀστρά δεν
εἶναι ἡ αἰτία κανενός ἀπ' αὐτὰ
που συμβαίνουν, οὔτε αἰτία δημιουργίας
τῶν δημιουργημάτων οὔτε αἰτία
καταστροφῆς αὐτῶν που φθείρονται· ἀλλὰ
μᾶλλον εἶναι προμηνύματα
βροχῶν καὶ ἀλλαγῆς τῶν ἀέρων. Κατὰ τὸν
ἴδιο τρόπο θα ἔλεγε κάποιος
ὅτι δεν αποτελοῦν αἰτία τῶν πολέμων ἀλλὰ
συνιστοῦν προμηνύματα. Καὶ ἡ
ποιότης τοῦ ἀέρα, ἡ ὁποία δημιουργεῖται
ἀπὸ τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη καὶ τὰ
ἀστρά, συνθέτει κάθε φορά διαφορετικὴς
κράσεις, συνήθειες καὶ διαθέσεις.
Οἱ συνήθειες μάλιστα εξαρτώνται ἀπὸ μας·
διότι τὶς ἐξουσιάζει ἡ λογικὴ καὶ

κρατοῦνται γὰρ τῷ λόγῳ καὶ ἄγονται τρεπόμεναι.
Συνίστανται δὲ πολλάκις καὶ κομῆται, σημεῖά τινα θάνατον δηλοῦντα βασιλέων, ἅτινα οὐκ εἰσι τῶν ἐξ ἀρχῆς γεγενημένων ἄστρον, ἀλλὰ τῷ θείῳ προστάγματι κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν συνίστανται καὶ πάλιν διαλύονται. Ἐπεὶ καὶ ὁ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου δι' ἡμᾶς κατὰ σάρκα φιλόανθρωπον καὶ σωτήριον γέννησιν ὀφθεῖς τοῖς μάγοις ἀστήρ οὐ τῶν ἐν ἀρχῇ γενομένων ἄστρον ἦν. Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ ποτὲ μὲν ἐξ ἀνατολῆς ἐπὶ δύοσιν ποιῆσθαι τὸν δρόμον, ποτὲ δὲ ἐκ βορρᾶ ἐπὶ νότον, καὶ ποτὲ μὲν κρύπτεσθαι, ποτὲ δὲ φαίνεσθαι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ἄστρον τάξεως ἢ φύσεως.
Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὡς ἐκ τοῦ ἡλίου φωτίζεται ἡ σελήνη οὐχ ὡς ἀπορήσαντος τοῦ Θεοῦ δοῦναι αὐτῇ ἴδιον φῶς, ἀλλ' ἵνα ῥυθμὸς καὶ τάξις ἐντεθῇ τῇ κτίσει, ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, καὶ παιδευθῶμεν καὶ ἡμεῖς κοινωνεῖν ἀλλήλοις καὶ μεταδιδόναι καὶ ὑποτάσσεσθαι, πρῶτον μὲν τῷ ποιητῇ καὶ Δημιουργῷ, Θεῷ καὶ Δεσπότῃ, ἔπειτα καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ καθισταμένοις ἄρχουσι, καὶ μὴ ἀνακρίνειν, τίνας ἔνεκεν οὗτος ἄρχει, ἐγὼ δὲ οὐ, δέχεσθαι δὲ πάντα τὰ ἐκ Θεοῦ εὐχαρίστως καὶ εὐγνωμόνως.
Ἐκλείπει δὲ ὁ τε ἥλιος καὶ ἡ σελήνη τῶν τὴν κτίσιν προσκυνούντων παρὰ τὸν κτίσαντα τὴν ἄνοιαν διελέγχοντα καὶ παιδεύοντα, ὡς τρεπτά εἰσι καὶ ἀλλοιωτά. Πᾶν δὲ τρεπτὸν οὐ Θεός· κατὰ τὴν ἰδίαν γὰρ φύσιν φθαρτὸν ἅπαν τρεπτόν. Ἐκλείπει δὲ ὁ μὲν ἥλιος τοῦ σώματος τῆς

στις μεταβολές τους κατευθύνονται ἀπ' αὐτὴν.
Σχηματίζονται μάλιστα πολὺ συχνά καὶ κομήτες, κάποια σημάδια δηλαδή που φανερώνουν το θάνατο των βασιλέων· αυτοὶ δὲν ἀνήκουν στα ἀστρά που δημιουργήθηκαν ἐξαρχῆς, ἀλλὰ σχηματίστηκαν σε εἰδική περίπτωση με θεῖο πρόσταγμα καὶ πάλι διαλύονται. Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀστέρης που φάνηκε στους μάγους στὴ φιλόανθρωπη καὶ σωτήρια κατὰ σάρκα γέννηση τοῦ Κυρίου, δὲν ἦταν ἀπὸ τὰ ἀστρά που δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας. Καὶ φαίνεται αὐτὸ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ πορεία τοῦ ἦταν ἄλλοτε ἀπὸ ἀνατολὴ στὴ δύση, ἄλλοτε ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότο, ἄλλοτε χανόταν καὶ ἄλλοτε φαινόταν. Τὰ χαρακτηριστικὰ δηλαδή αὐτὰ δὲν ἀνήκουν στὴν τάξη ἢ τὴ φύση των ἀστρον.
Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ σελήνη φωτίζεται ἀπὸ τὸν ἥλιο, ὄχι διότι δὲν εἶχε ὁ Θεός νὰ τῆς δώσει ἰδιαιτέρο φως, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπάρχει ρυθμὸς καὶ τάξη μέσα στὴ δημιουργία, με τὴ διαβάθμιση ἀρχοντα καὶ υπηκόου· γιὰ νὰ μάθουμε κι ἐμεῖς νὰ εἴμαστε κοινωνικοὶ μεταξύ μας, νὰ προσφέρουμε στους ἄλλους καὶ νὰ υποτασσόμαστε πρῶτα στὸ Δημιουργό καὶ Πλάστη μας, τὸ Θεό καὶ Δεσπότη, καὶ ἔπειτα στους ἀρχοντες που Αὐτός ἔχει ὀρίσει· μήτε νὰ ἐξετάζουμε, γιὰτί ἔχει αὐτός τὴν ἐξουσία καὶ ὄχι ἐγώ· ἀλλὰ ὅλα ὅσα μας δίνει ὁ Θεός νὰ τα δεχόμαστε με εὐχαρίστηση καὶ εὐγνωμοσύνη.
Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη παθαίνουν ἐκλειψη· κι ἔτσι ἀποδεικνύουν ὡς ἀνόητη πράξη τὴν προσκύνηση των δημιουργημάτων καὶ ὄχι τοῦ Δημιουργοῦ· διότι τὰ κτίσματα τοῦς διδάσκουν ὅτι μεταβάλλονται καὶ ἀλλοιώνονται. Καὶ κάθε

σελήνης ὡσπερ τινός
μεσότοιχον γινομένου καὶ ἀποσκιάζοντος
καὶ μὴ ἐῶντος διαδοθῆναι
ἡμῖν τὸ φῶς. Ὅσον οὖν εὐρεθῆ τὸ σῶμα τῆς
σελήνης ἀποκρύπτον
τὸν ἥλιον, τοσοῦτον καὶ ἡ ἔκλειψις γίνεται.
Εἰ δὲ μικρότερόν ἐστι τὸ
τῆς σελήνης σῶμα, μὴ θαυμάσης· καὶ ὁ ἥλιος
γὰρ ὑπὸ τινων λέγεται
πολυπλασίῳ τῆς γῆς, ὑπὸ δὲ τῶν Πατέρων
ἴσος τῆς γῆς· καὶ
πολλάκις μικρὸν νέφος καλύπτει αὐτὸν ἢ
καὶ μικρὸς βουνὸς ἢ τοῖχος.
Ἡ δὲ τῆς σελήνης ἔκλειψις ἐκ τοῦ
ἀποσκιάσματος τῆς γῆς γίνεται, ὅτε
γένηται πεντεκαιδεκαταία ἡ σελήνη καὶ
εὐρεθῆ ἕξ ἐναντίας κατὰ τὸ
ἄκρον κέντρον, ὁ μὲν ἥλιος ὑπὸ γῆν, ἡ δὲ
σελήνη ὑπὲρ γῆν·
ἀποσκίασμα γὰρ ποιεῖ ἡ γῆ καὶ οὐ φθάνει τὸ
ἡλιακὸν φῶς φωτίσαι
τὴν σελήνην, κάκεῖθεν ἐκλείπει.
Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὅτι τελεία ἐκτίσθη ἡ
σελήνη ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ,
ἦτοι πεντεκαιδεκαταία· ἔπρεπε γὰρ
ἀπηρτισμένην γενέσθαι. Τῆ δὲ
τετάρτη ἡμέρα, ὡς ἔφημεν, ἔκτισται ὁ ἥλιος.
Προέλαβεν οὖν τὸν
ἥλιον ἕνδεκα ἡμέρας· ἀπὸ γὰρ τετάρτης
ἡμέρας ἕως πεντεκαιδεκάτης
ἕνδεκά εἰσι. Διὸ καὶ κατὰ χρόνον οἱ δώδεκα
μῆνες τῆς σελήνης ἕνδεκα
ἡμέρας λείπουσιν ἐκ τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ
ἡλίου· οἱ μὲν γὰρ τοῦ
ἡλίου τριακοσίας ἐξήκοντα πέντε ἡμέρας
ἔχουσιν. Διὸ τοῦ τετάρτου
συντιθεμένου κατὰ τέσσαρα ἔτη μία
ἀποτελεῖται ἡμέρα, ἣτις λέγεται
βίσεξτον. Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος τξστ΄
ἡμέρας ἔχει.
Οἱ δὲ τῆς σελήνης ἐνιαυτοὶ τνδ΄ εἰσιν
ἡμερῶν· ἡ γὰρ σελήνη, ἀφ’ οὗ
γεννηθῆ, ἤγουν ἀνακαινισθῆ, αὕξει, ἕως ἂν

τι
το μεταβλητὸν δὲν εἶναι θεός· διότι σύμφωνα
με τὴ φύσιν τοὺς ὅλα τα
μεταβλητὰ εἶναι φθαρτά.
Ὁ ἥλιος παθαίνει ἔκλειψη, ὅταν τὸ σῶμα τῆς
σελήνης παρεμβάλλεται σαν
κάποιος μεσότοιχος καὶ ρίχνει τὴ σκιά τῆς,
χωρὶς νὰ ἐπιτρέπει νὰ μεταδοθῆ
τὸ φῶς τῆς σε μας. Καὶ ὅσο διάστημα τὸ
σῶμα τῆς σελήνης κρύβει τὸν ἥλιο,
τόσο διαρκεῖ καὶ ἡ ἔκλειψη. Καὶ μὴν ἀπορεῖς,
αν τὸ σῶμα τῆς σελήνης εἶναι
πιο μικρό. Διότι καὶ ὁ ἥλιος θεωρεῖται ἀπὸ
ορισμένους πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ
τὴ γῆ, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Πατέρες ἴσος
πρὸς τὴ γῆ· καὶ παρ’ ὅλ’ αὐτὰ
συχνὰ ἕνα μικρὸ σύννεφο ἢ ἕνας μικρὸς
λόφος ἢ τοῖχος τὸν σκεπάζει.
Ἡ ἔκλειψη ὁμῶς τῆς σελήνης προκαλεῖται
ἀπὸ τὴ σκιά τῆς γῆς, ὅταν ἡ σελήνη
γίνει δεκαπέντε ἡμερῶν καὶ βρεθῆ στο
ἀπέναντι ἀντίθετο ἄκρο· (σε μια ευθεία)
δηλαδή, ὁ ἥλιος κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, ἐνῶ ἡ
σελήνη πάνω ἀπὸ τὴ γῆ. Τότε ἡ γῆ
ρίχνει τὴ σκιά τῆς καὶ δὲν φθάνει τὸ φῶς
τοῦ ἡλίου νὰ φωτίσει τὴ σελήνη·
ἔτσι γίνεται ἡ ἔκλειψή τῆς.
Πρέπει ἐπίσης νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ
Δημιουργὸς ἐφτιαξε τὴ σελήνη τέλεια,
δηλαδή δεκαπέντε ἡμερῶν· διότι ἔπρεπε νὰ
δημιουργηθῆ τέλεια. Καὶ τὴν
τέταρτη ἡμέρα, ὅπως εἶπαμε,
δημιουργήθηκε ὁ ἥλιος. Προηγήθηκε,
δηλαδή,
ἀπὸ τὸν ἥλιο ἕνδεκα ἡμέρες· καθὼς ἀπὸ τὴν
τέταρτη ἕως τὴ δεκάτη πέμπτη
υπάρχουν ἕνδεκα ἡμέρες.
Καὶ γι’ αὐτὸ, στο ἔτος οἱ δώδεκα μῆνες τῆς
σελήνης υπολείπονται ἕνδεκα ἡμέρες ἀπὸ
τοὺς δώδεκα μῆνες τοῦ ἡλίου·
καθὼς οἱ μῆνες τοῦ ἡλίου ἔχουν τριακόσιες
εξήντα πέντε ἡμέρες. Γι’ αὐτὸ με
με τὸν υπολογισμὸ ἐνός τετάρτου τῆς

γένηται ἡμερῶν ἰδ΄
ἡμίσεος τετάρτου, καὶ ἄρχεται λήγειν, ἕως
ἡμερῶν κθ΄ ἡμίσεος,
καὶ τελείως γίνεται ἀφώτιστος. Καὶ πάλιν
συναπτομένη τῷ ἡλίῳ
ἀναγεννᾶται καὶ ἀνακαινίζεται, ὑπόμνημα
φέρουσα τῆς ἡμῶν
ἀναστάσεως. Καθ΄ ἕκαστον οὖν ἑνιαυτὸν
τὰς ἕνδεκα ἡμέρας
ἀποδίδωσι τῷ ἡλίῳ. Κατὰ οὖν τρεῖς χρόνους
ὁ ἐμβόλιμος μῆν
γίνεται τοῖς Ἑβραίοις, καὶ ὁ ἑνιαυτὸς ἐκεῖνος
δεκατριῶν μηνῶν
εὐρίσκεται ἐκ τῆς προσθήκης τῶν ἕνδεκα
ἡμερῶν.

Δῆλον δὲ ὡς σύνθετός ἐστιν ὁ τε ἥλιος καὶ ἡ
σελήνη καὶ τὰ ἄστρα,
καὶ φθορᾶ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ὑπόκεινται.
Τὴν δὲ τούτων φύσιν
οὐκ ἴσμεν. Τινὲς μὲν οὖν φασι τὸ πῦρ ἐκτός
τινος ὕλης ἀφανὲς εἶναι,
ὅθεν καὶ σβεννύμενον ἀφανίζεται. Ἄτεροι
δὲ τοῦτο σβεννύμενον εἰς
ἀέρα φασὶ μεταβάλλεσθαι.
Ὁ ζωδιακὸς κύκλος λοξῶς κινεῖται,
δηρημένος εἰς τμήματα δώδεκα,
ἅτινα καλεῖται ζῳδία. Τὸ δὲ ζῳδιον ἔχει
δεκανοὺς τρεῖς, μοίρας λ΄
ἢ δὲ μοῖρα ἔχει λεπτὰ ξ΄. Ἐχει οὖν ὁ οὐρανὸς
μοίρας τξ΄, τὸ ὑπὲρ γῆν
ἡμισφαίριον μοίρας ρπ΄ καὶ τὸ ὑπὸ γῆν ρπ΄.

Οἴκοι πλανητῶν

Κριὸς καὶ Σκορπίος Ἄρεως, Ταῦρος καὶ
Ζυγὸς Ἀφροδίτης, Δίδυμοι
καὶ Παρθένος Ἑρμοῦ, Καρκῖνος Σελήνης,
Λέων Ἥλιου, Τοξότης καὶ
Ἰχθύες Διὸς, Αἰγόκερως καὶ Ὑδροχόος
Κρόνου.

Ὑψώματα

Κριὸς Ἥλιου, Ταῦρος Σελήνης, Καρκῖνος
Διὸς, Παρθένος Ἄρεως,
Ζυγὸς Κρόνου, Αἰγόκερως Ἑρμοῦ, Ἰχθύες

ἡμέρας κάθε τέσσερα χρόνια
συμπληρώνεται μία ἡμέρα, ἡ οποία
ονομάζεται δίσεκτος. Κι ἔτσι το ἔτος
ἐκεῖνο ἔχει τριακόσιες ἐξήντα ἕξι ἡμέρες.
Τα ἔτη ὅμως τῆς σελήνης ἔχουν τριακόσιες
πενήντα τέσσερις ἡμέρες· διότι ἡ
σελήνη, ἀφότου γεννηθεί, δηλαδή
εμφανισθεῖ ὡς νέα, μεγαλώνει ἕως ὅτου
γίνει δεκατέσσερις καὶ μισὴ ἡμέρες· τότε
αρχίζει νὰ μικραίνει ἕως τὴν
εικοστή ἐνάτη καὶ μισὴ ἡμέρα, ὁπότε γίνεται
τελείως σκοτεινὴ. Καὶ πάλι ὅμως
έρχεται σε ἐπαφὴ με τὸν ἥλιο, ξαναγεννιέται
καὶ γίνεται νέα προτυπώνοντας
τὴ δική μας ἀνάσταση. Κάθε ἔτος, λοιπόν,
επιστρέφει στὸν ἥλιο τὶς ἕνδεκα
ἡμέρες. Καὶ ἔτσι, κάθε τρία χρόνια,
δημιουργεῖται ὁ ἐμβόλιμος μῆνας γιὰ τοὺς
Ἑβραίους· καὶ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἔχει δεκατρεῖς
μῆνες, λόγω τῆς προσθήκης
τῶν ἕνδεκα ἡμερῶν.

Καὶ εἶναι φανερό ὅτι ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ
τὰ ἄστρα εἶναι σύνθετα, καὶ
σύμφωνα με τὴ φύση τοὺς πέφτουν στὴ
φθορά. Δὲν γνωρίζουμε βέβαια τὴ
φύση τοὺς. Ορισμένοι λένε ὅτι ἡ φωτιά εἶναι
ἀφανής, ἐπειδὴ εἶναι ἔξω ἀπὸ
τὴν ὕλη· γι' αὐτὸ καὶ χάνεται, ὅταν σβήνει.
Ἄλλοι πάλι λένε ὅτι, ὅταν σβήνει,
μεταβάλλεται σε ἀέρα.

Ὁ ζωδιακὸς κύκλος κινεῖται πλάγια,
διαμενόμενος σε δώδεκα τμήματα, τὰ
οποῖα ὀνομάζουμε ζῳδία. Τὸ κάθε ζῳδιον ἔχει
τρεις δεκανοὺς (διαίρεση τοῦ
ζωδιακοῦ κύκλου: τόξο δέκα μοιρῶν ποὺ
αντιστοιχεῖ σε 10 ἡμέρες), δηλαδή
τριάντα μοίρες· ἡ κάθε μοῖρα ἔχει ἐξήντα
λεπτὰ. Ἐτσι ὁ οὐρανὸς ἔχει
τριακόσιες ἐξήντα μοίρες, δηλαδή ἑκατὸν
ογδόντα μοίρες τὸ πάνω ἀπὸ τὴ γῆ
ἡμισφαίριον καὶ ἑκατὸν ογδόντα τὸ κάτω.
Οἴκοι (αστρολογικὰ σημεῖα τοῦ ζωδιακοῦ
κύκλου, στα οποία ὅταν εἰσελθεῖ

Ἀφροδίτης.

Τὰ σχήματα τῆς σελήνης.

Σύνοδος, ὅτε γένηται ἐν τῇ μοίρα, ἐν ἧ ἔστιν ὁ ἥλιος· γέννα, ὅταν ἀποστῆ τοῦ ἡλίου μοίρας ιε´· ἀνατολή, ὅτε φανῆ μηνοειδὴ δίς, ὅταν ἀπέχη μοίρας ξ´· διχοτόμοι δύο, ὅταν ἀπέχη μοίρας ς´· ἀμφίκυρτοι δύο, ὅταν ἀπέχη μοίρας ρκ´· πλησισέληνοι, αἱ καὶ πλησιφαεῖς, δύο, ὅταν ἀπέχη μοίρας ρν´· πανσέληνος, ὅταν ἀπέχη μοίρας ρπ´. Δίς δὲ εἴπομεν, μίαν αὐξούσης καὶ μίαν ληγούσης. Διὰ δύο ἡμισυ ἡμερῶν παρέρχεται ἡ σελήνη ἕκαστον ζῶδιον.

ο πλανήτης, δέχεται επίδραση) των πλανητών

Ο Κριός και ο Σκορπιός είναι οἶκος του Ἄρη, ο Ταύρος και ο Ζυγός της Αφροδίτης, οι Δίδυμοι και η Παρθένος του Ερμή, ο Καρκίνος της Σελήνης, ο Λέων του Ἡλίου, ο Τοξότης και οι Ιχθείς του Δία, ο Αιγόκερως και ο Υδροχόος του Κρόνου.

Υψώματα (η υψηλή στάση του αστέρα στον ορίζοντα).

Ο Κριός είναι ὑψωμα του Ἡλίου, ο Ταύρος της Σελήνης, ο Καρκίνος του Δία, η Παρθένος του Ἄρη, ο Ζυγός του Κρόνου, ο Αιγόκερως του Ερμή, οι Ιχθείς της Αφροδίτης.

Τα σχήματα της Σελήνης.

Σύνοδος είναι ὅταν η σελήνη φθάσει στη μοίρα που βρίσκεται ο ἥλιος· γέννα είναι ὅταν ἔχει απομακρυνθεῖ ἀπὸ τον ἥλιο δεκαπέντε μοίρες· ἀνατολή, ὅταν δύο φορές φανεί ημισέληνος και ἀπέχει ἐξήντα μοίρες· διχοτόμοι δύο, ὅταν ἀπέχει ενενήντα μοίρας· ἀμφίκυρτοι δύο, ὅταν ἀπέχει εκατὸν εἴκοσι μοίρες· πλήρεις φωτισμού δύο, οι οποίες λέγονται και πλησιφαεῖς, ὅταν ἀπέχει εκατὸν πενήντα μοίρες· πανσέληνος, ὅταν ἀπέχει εκατὸν ογδόντα μοίρες. Εἶπαμε δύο φορές, δηλαδή μία ὅταν γεμίζει και μία ὅταν αδειάζει. Η σελήνη περνά κάθε ζῶδιο στο διάστημα διόμισυ ἡμερῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 22. Περὶ ἀέρος καὶ ἀνέμων
Ἄηρ ἔστι στοιχεῖον λεπτότατον, ὑγρόν τε καὶ θερμόν, τοῦ μὲν πυρὸς βαρύτερον, τῆς δὲ γῆς καὶ τῶν ὑδάτων κουφότερον, ἀναπνοῆς καὶ ἐκφωνήσεως αἴτιον, ἀχρωμάτιστον, ἥτοι ἐκ φύσεως χρῶμα μὴ κεκτημένον, διειδές, διαφανές (φωτὸς γὰρ ἔστι δεκτικόν) καὶ ταῖς τρισὶν αἰσθήσεσιν ἡμῶν διακονοῦν (δι´

Για τον αέρα και τους ανέμους.

Ο αέρας είναι στοιχείο πολύ λεπτό, υγρό και θερμό, πιο βαρὺ ἀπὸ τη φωτιά, πιο ελαφρὸ ἀπὸ το χῶμα και το νερό, αἴτιο της ἀναπνοῆς και της ομιλίας· είναι ἀχρωμάτιστο, δηλαδή δεν ἔχει ἀπὸ τη φύση του χρῶμα, διαυγές, διάφανο (δηλαδή το διαπερνά το φως) και ἐξυπηρετεῖ τις τρεῖς αἰσθήσεις μας (διότι μέσω αὐτοῦ βλέπουμε, ακοῦμε,

αὐτοῦ γὰρ ὀρῶμεν, ἀκούομεν,
ὄσφραϊνόμεθα), δεκτικὸν θάλψεώς τε καὶ
ψύξεως ξηρότητός τε καὶ
ὕγρότητος, οὗ πᾶσαι αἱ κατὰ τόπον κινήσεις
εἰσὶν· ἄνω, κάτω, ἔσω,
ἔξω, δεξιὰ, ἀριστερὰ καὶ ἡ κυκλοφορικὴ
κινήσεις. Οἴκοθεν μὴ
κεκτημένος τὸ φῶς, ἀλλ' ὑπὸ ἡλίου καὶ
σελήνης καὶ ἄστρον καὶ
πυρὸς φωτιζόμενος. Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὃ εἶπεν
ἡ Γραφή, ὅτι «σκοτός ἦν
ἐπάνω τῆς ἀβύσσου», θέλουσα δεῖξαι, ὡς
οὐκ οἴκοθεν ὁ ἀήρ τὸ φῶς
κέκτηται, ἀλλ' ἄλλη τίς ἐστὶν οὐσία ἢ τοῦ
φωτός.

Ἄνεμος δέ ἐστι κινήσεις ἀέρος ἢ ἄνεμός ἐστι
ρεῦμα ἀέρος τῆς τῶν
τόπων ἐξαλλαγῆς, ὅθεν ρεῖ, τὰς ἐπωνυμίας
ἀμείβων. Καὶ ὁ τόπος δὲ
τοῦ ἀέρος ἐστὶ· τόπος γὰρ ἐστὶν ἐκάστου
σώματος ἢ τούτου περιοχῆ.
Τί δὲ περιέχει τὰ σώματα, εἰ μὴ ἀήρ; Εἰσὶ δὲ
τόποι διάφοροι, ὅθεν ἡ
τοῦ ἀέρος γίνεται κινήσεις, ἐξ ὧν καὶ οἱ
ἄνεμοι τὰς ἐπωνυμίας ἔχουσι·
δώδεκα δὲ οἱ πάντες εἰσὶ. Φασὶ δὲ τὸν ἀέρα
σβέσιν πυρὸς ἢ ἀτμὸν
ὑδατος θερμανθέντος. Ἔστι γοῦν ὁ ἀήρ
κατὰ μὲν τὴν οἰκείαν φύσιν
θερμός, ψύχεται δὲ τῇ γεινιάσει τῇ πρὸς τὸ
ὑδωρ καὶ τὴν γῆν, ὡς τὰ
μὲν κάτω μέρη αὐτοῦ ψυχρὰ εἶναι, τὰ δὲ
ἄνω θερμά.

Ἄνεμοι πνεύουσιν ἀπὸ ἀνατολῆς θερινῆς
καικίας, ὁ καὶ μέσης, ἀπὸ
ἀνατολῆς ἰσημερινῆς ἀπηλιώτης, ἀπὸ
ἀνατολῆς χειμερινῆς εὐρος,
ἀπὸ δύσεως χειμερινῆς λίψ, ἀπὸ δύσεως
ἰσημερινῆς ζέφυρος, ἀπὸ
δύσεως θερινῆς ἀργέστης, ἥτοι Ὀλυμπίας, ὁ
καὶ Ἰάπυξ. Εἶτα νότος
καὶ ἀπαρκτίας ἀντιπνέοντες ἀλλήλοις. Ἔστι
δὲ μέσος ἀπαρκτίου καὶ

ὄσφραϊνόμεσθε)· εἶναι στοιχεῖο που
δέχεται τὴ θερμότητα καὶ τὴν ψυχρότητα,
τὴν ξηρότητα καὶ τὴν υγρασία·
στον ἀέρα ἀνήκουν ὅλες οἱ κινήσεις στο
χώρο· δηλαδὴ πάνω, κάτω, μέσα,
ἔξω, δεξιὰ, ἀριστερὰ καὶ κυκλικά. Δεν ἔχει
δικό του φως,
ἀλλὰ φωτίζεται ἀπὸ τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη, τὰ
ἀστρα καὶ τὴ φωτιά. Καὶ αὐτὸ
το βεβαιώνει ὁ λόγος τῆς Γραφῆς, ὅτι
«σκοτός υπήρχε πάνω ἀπὸ τὴν
ἀβύσσο»· πράγμα που σημαίνει ὅτι ὁ ἀέρας
δεν ἔχει δικό του φως, ἀλλὰ
ἡ οὐσία τοῦ φωτός εἶναι κάποια ἄλλη.
Ὁ ἄνεμος ἀκόμη εἶναι κίνηση τοῦ ἀέρα ἢ
ρεῦμα τοῦ ἀέρα που ἀλλάζει τὴς
ονομασίες τοῦ ἀπὸ τοὺς διαφορετικοὺς
τόπους ἀπὸ τοὺς ὁποίους φυσά. Ἀλλὰ
καὶ ὁ τόπος ἀνήκει στον ἀέρα· διότι ὡς
τόπος θεωρεῖται ἡ περιοχὴ κάθε
σώματος. Καὶ τί ἄλλο περιέχει τὰ σώματα,
παρὰ ὁ ἀέρας; Ὑπάρχουν μάλιστα
διάφοροι τόποι, ἀπ' ὅπου προέρχεται ἡ
κίνηση τοῦ ἀέρα καὶ ἀπὸ τοὺς
ὁποίους οἱ ἄνεμοι παίρνουν τὴς ὀνομασίες
τοὺς· καὶ ὅλοι οἱ ἄνεμοι εἶναι
δώδεκα. Λένε ἀκόμη ὅτι ὁ ἀέρας εἶναι
σβήσιμο φωτιάς ἢ ἀτμὸς νεροῦ που
ἔχει θερμανθεῖ. Ὁ ἀέρας, λοιπὸν εἶναι θερμὸς
στὴ φύση τοῦ, ἀλλὰ ψύχεται
ἀπὸ τὴν ἐπαφή τοῦ με τὸ νερό καὶ τὸ
ἔδαφος, με ἀποτέλεσμα τὰ κάτω
στρώματά τοῦ νὰ εἶναι ψυχρὰ, ἐνῶ τὰ πάνω
θερμά.

Ἄνεμοι φυσοῦν οἱ ἐξῆς: ἀπὸ τὴ θερινῆ
ἀνατολῆς ο καικίας
(=βορειοανατολικός), που ὀνομάζεται καὶ
μέσης, ἀπὸ τὴν ἰσημερινῆ ἀνατολή
ὁ ἀπηλιώτης (=ανατολικός), ἀπὸ τὴ
χειμερινῆ ἀνατολῆς ο εὐρος (=ανατολικός-
νοτιοανατολικός), ἀπὸ τὴ χειμερινῆ δύση ὁ
λίβας (=νοτιοδυτικός), ἀπὸ τὴν
ἰσημερινῆ δύση ὁ ζέφυρος (=δυτικός),

καικίου βορέας. Εύρου δὲ καὶ νότου μέσος
Φοῖνιξ, ὁ καλούμενος
εὐρόνοτος. Μέσος δὲ νότου καὶ λιβὸς
λιβόνοτος, ὁ καὶ λευκόνοτος.
Μέσος δὲ ἀπαρκτίου καὶ ἀργέστου
θρασκίας, ἦτοι κέρκιος ὑπὸ τῶν
περιοίκων ὀνομαζόμενος.
(Ἔθνη δὲ οἰκεῖ τὰ πέρατα κατ' ἀπηλιώτην
Βακτριανοί, κατ' εὐρον
Ἰνδικοί, κατὰ Φοῖνικα Ἐρυθρὰ θάλασσα καὶ
Αἰθιοπία, κατὰ λιβόνοτον
οἱ ὑπὲρ Σύρτιν Γαράμαντες, κατὰ λίβα
Αἰθίοπες καὶ οἱ δυσμικοί
Ἐπέρμαυροι, κατὰ ζέφυρον Στήλαι καὶ
ἀρχαί Λιβύης καὶ Εὐρώπης,
κατὰ ἀργέστην Ἰβηρία, ἢ νῦν Ἰσπανία, κατὰ
δὲ θρασκίαν Κελτοὶ καὶ
τὰ ὄμορα· κατὰ ἀπαρκτίαν οἱ ὑπὲρ τὴν
Θράκην Σκύθαι, κατὰ
βορρᾶν Πόντος, Μαιῶτις καὶ Σαρμάται,
κατὰ καικίαν, Κασπία
θάλασσα καὶ Σάκαι).

ἀπὸ τῆς θερινῆς δύσης ὁ ἀργέστης
(=βορειοδυτικός), δηλαδή ὁ Ολυμπίας, πού
λέγεται καὶ Ἰάπυξ. Ἐπειτα πνέουν ἀντίθετα
μεταξύ τους ὁ νότος καὶ
ὁ ἀπαρκτίας (=βόρειος). Ενδιάμεσος πάλι
μεταξύ τοῦ ἀπαρκτία καὶ τοῦ
καικία πνέει ὁ βορέας (=βόρειος-
βορειοανατολικός). Ενδιάμεσος μεταξύ
τοῦ εὐρου καὶ τοῦ νότου πνέει ὁ Φοῖνιξ
(=νότιος-νοτιοανατολικός), ὁ ὁποῖος
λέγεται εὐρόνοτος. Ενδιάμεσος πάλι μεταξύ
νότου καὶ λίβα εἶναι ὁ λιβόνοτος,
πού λέγεται καὶ λευκόνοτος (=νότιος-
νοτιοδυτικός). Ενδιάμεσος τέλος
μεταξύ ἀπαρκτίου καὶ ἀργέστου εἶναι ὁ
θρασκίας (=βόρειος-βορειοδυτικός),
πού λέγεται κέρκιος ἀπὸ τοὺς γύρω
κατοίκους.
(Τὰ ἄκρα τοῦ κόσμου τὰ κατοικοῦν τὰ ἐξῆς
ἔθνη· πρὸς τὸν ἀπηλιώτην οἱ
Βακτριανοί, πρὸς τὸν εὐρον οἱ Ἰνδοί· πρὸς τὸν
Φοῖνικα βρίσκεται ἡ Ἐρυθρὰ
θάλασσα καὶ ἡ Αἰθιοπία· πρὸς τὸν λιβόνοτον
οἱ Γαράμαντες πού κατοικοῦν
πάνω ἀπὸ τὴν Σύρτην· πρὸς τὸν λίβα οἱ
Αἰθίοπες καὶ οἱ Ἐπέρμαυροι τῆς δύσεως·
πρὸς τὸν ζέφυρον βρίσκονται οἱ Στήλες τοῦ
Ἡρακλέους καὶ οἱ ἀρχές τῆς
Λιβύης καὶ τῆς Εὐρώπης· πρὸς τὸν ἀργέστην
ἡ Ἰβηρία, ἡ σημερινὴ Ἰσπανία·
πρὸς τὸν θρασκία οἱ Κέλτες καὶ τὰ γειτονικά
ἔθνη· πρὸς τὸν ἀπαρκτία οἱ
Σκύθες πού κατοικοῦν πάνω ἀπὸ τὴν Θράκην·
πρὸς τὸ βορρᾶ εἶναι ὁ Πόντος,
ἡ Μαιώτιδα καὶ οἱ Σαρμάτες· πρὸς τὸν
καικία εἶναι ἡ Κασπία θάλασσα καὶ
οἱ Σάκες).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 23. Περὶ ὑδάτων
Καὶ τὸ ὕδωρ δὲ ἐν τῶν στοιχείων τῶν
τεσσάρων ἐστὶ, ποῖμα Θεοῦ,
κάλλιστον. Ὑδωρ ἐστὶ στοιχεῖον ὑγρὸν τε
καὶ ψυχρὸν, βαρὺ τε καὶ

Για τὰ νερά.
Καὶ τὸ νερό, ἐπίσης, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ
τέσσερα στοιχεῖα
τὸ πιο ωραῖο
δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. Τὸ νερό εἶναι

κατωφερές, εὐδιάχυτον. Τούτου δὲ μνημονεύει ἡ θεία Γραφή λέγουσα· «Καὶ σκότος ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος»· ἄβυσσος γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ὕδωρ πολὺ, οὗ τὸ τέλος ἀκατάληπτον ἀνθρώποις. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν τὸ ὕδωρ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐπεπόλαζε. Καὶ πρῶτον μὲν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα διαχωρίζον ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος· ἐν τῷ μέσῳ γὰρ τῆς ἀβύσσου τῶν ὑδάτων ἐστερεώθη τῷ δεσποτικῷ προστάγματι. Ὅθεν καὶ στερέωμα εἶπεν ὁ Θεὸς γενέσθαι, καὶ ἐγένετο. Τίνος δὲ χάριν ἐπάνω τοῦ στερεώματος ὕδωρ ὁ Θεὸς ἀπέθετο; Διὰ τὴν τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ αἰθέρος θερμότην ἔκκαυσιν· εὐθέως γὰρ μετὰ τὸ στερέωμα ὁ αἰθήρ ἐφήπλωται. Καὶ ὁ ἥλιος δὲ σὺν τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς ἀστροῖς ἐν τῷ στερεώματι εἰσι· καὶ εἰ μὴ ἐπέκειτο ὕδωρ, ἐφλέχθη ἂν ὑπὸ τῆς θερμῆς τὸ στερέωμα. Εἶτα προσέταξεν ὁ Θεὸς συναχθῆναι τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν. Τὸ δὲ «μίαν συναγωγὴν» λέγειν οὐ δηλοῖ τὸ ἐν ἐνὶ τόπῳ συναχθῆναι αὐτὰ –ἰδοὺ γὰρ μετὰ ταῦτά φησι· «Καὶ τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσης»–, ἀλλὰ τὸ ὁμοῦ καθ' ἑαυτὰ κεχωρισμένα τῆς γῆς γενέσθαι τὰ ὕδατα ὁ λόγος ἐδήλωσε. «Συνήχθησαν τοίνυν τὰ ὕδατα εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὥφθη ἡ ξηρά». Ἐντεῦθεν αἱ δύο θάλασσαι αἱ τὴν Αἴγυπτον περιέχουσιν – μέση γὰρ αὕτη τῶν δύο κεῖται θαλασσῶν– συνήχθησαν, διάφορα

στοιχείο υγρὸ καὶ ψυχρὸ, βαρὺ καὶ μεροπή προς τα κάτω, που εὐκόλα χύνεται. Αυτό υπενθυμίζει ἡ Ἁγία Γραφή ὅταν λέει: «Υπήρχε σκοτάδι πάνω ἀπὸ τὴν ἀβυσσο καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ βρισκόταν πάνω ἀπὸ τὰ νερά». Ἡ ἀβυσσος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά τα πολλὰ νερά, που τὸ τέλος τους εἶναι ἀσύλληπτο γιὰ τὸν ἀνθρώπο. Στὴν ἀρχή, βέβαια, τὸ νερὸ κυριαρχοῦσε σ' ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς. Καὶ ὁ Θεὸς δημιούργησε πρῶτα τὸ στερέωμα, που χωρίζει τὸ νερὸ που εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ στερέωμα ἀπὸ τὸ νερὸ που εἶναι κάτω ἀπὸ τὸ στερέωμα· διότι, με τὴν ἐντολή τοῦ Δεσπότη Θεοῦ, δημιουργήθηκε τὸ στερέωμα στο μέσον τῆς ἀβύσσου τῶν νερῶν. Καὶ γι' αὐτὸ, εἶπε ὁ Θεὸς νὰ γίνεῖ τὸ στερέωμα, καὶ ἐγένετο. Γιὰ ποιὸ λόγο, ὅμως, ὁ Θεὸς τοποθέτησε νερὸ πάνω ἀπὸ τὸ στερέωμα; Λόγω τῆς υπερβολικῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ αἰθέρα· καθὼς, ἀμέσως μετὰ τὸ στερέωμα, ἀπλώνεται ἀπὸ κάτω ὁ αἰθέρας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ ἀστρά βρῖσκονται στο στερέωμα. Κι ἂν δὲν εἶχε τοποθετηθεῖ νερὸ πάνω ἀπ' αὐτὸ, τὸ στερέωμα θὰ εἶχε ἀνάψει ἀπὸ θερμότητα. Κατόπιν, ὁ Θεὸς ἔδωσε ἐντολή νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ νερά σὲ μίαν συναγωγὴ. Ἡ φράση «μία συναγωγὴ» δὲν σημαίνει ὅτι αὐτὰ συγκεντρώθηκαν σ' ἓνα τόπο, –διότι λέει, στὴ συνέχεια, «τὰ συστήματα τῶν νερῶν τὰ ὀνόμασε θάλασσης»–· ἡ φράση δηλώνει ὅτι τὰ νερά συγκεντρώθηκαν ὅλα μαζί, ξεχωριστά ἀπὸ τὴν ξηρά. «Τὰ νερά, λοιπόν, συγκεντρώθηκαν στὶς δεξαμενές τους καὶ φάνηκε ἡ ξηρά». Ἐτσι σχηματίστηκαν οἱ δύο θάλασσης που περιβρέχουν τὴν Αἴγυπτο

πελάγη καὶ ὄρη καὶ νήσους
καὶ ἀγκῶνας καὶ λιμένας ἔχουσαι καὶ
κόλπους διαφόρους περιέχουσαι
αἰγιαλοὺς τε καὶ ἀκτάς –αἰγιαλὸς μὲν γὰρ ὁ
ψαμμώδης λέγεται, ἀκτὴ
δὲ ἡ πετρώδης καὶ ἀγκιβαθῆς, ἥτοι ἡ εὐθέως
ἐν τῇ ἀρχῇ βάθος
ἔχουσα. Ὅμοίως καὶ ἡ κατὰ τὴν ἀνατολήν,
ἥτις λέγεται Ἰνδική, καὶ ἡ
βορεινὴ, ἥτις λέγεται Κασπία· καὶ αἱ λίμναι
δὲ ἐντεῦθεν συνήχθησαν.
Ἔστιν οὖν ὁ μὲν Ὀκεανὸς οἷόν τις ποταμὸς
κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν,
περὶ οὗ εἴρηκεν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἡ Γραφή, ὅτι
«ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐκ
τοῦ παραδείσου», πότιμον καὶ γλυκὸ ὕδωρ
ἔχων. Οὗτος χορηγεῖ τὸ
ὕδωρ ταῖς θαλάσσαις, ὅπερ ἐν ταῖς
θαλάσσαις χρονίζον καὶ ἐστὼς
ἀκίνητον πικρὸν γίνεται, τοῦ ἡλίου ἀεὶ τὸ
λεπτότερον ἀνιμωμένου
καὶ τῶν σιφῶνων, ὅθεν καὶ τὰ νέφη
συνίστανται καὶ οἱ ὄμβροι
γίνονται διὰ τῆς διηθήσεως γλυκαινομένου
τοῦ ὕδατος.
Οὗτος καὶ εἰς τέσσαρας ἀρχάς, ἥτοι εἰς
τέσσαρας ποταμοὺς
διαίρεται. «Ὄνομα τῶ ἐνὶ Φεισῶν»,
τουτέστι Γάγγης ὁ Ἰνδικός.
«Καὶ ὄνομα τῶ ἄλλῳ Γηῶν»· οὗτός ἐστιν ὁ
Νεῖλος ὁ ἀπὸ Αἰθιοπίας
εἰς Αἴγυπτον κατερχόμενος. Καὶ ὄνομα τῶ
τρίτῳ Τίγρις. Καὶ ὄνομα
τῶ τετάρτῳ Εὐφράτης. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι
πλεῖστοι καὶ μέγιστοι
ποταμοί, ὧν οἱ μὲν εἰς τὴν θάλασσαν
κενοῦνται, οἱ δὲ καὶ ἐν τῇ γῇ
ἀναλίσκονται. Ὅμως καὶ πᾶσα ἡ γῆ
διάτρητός ἐστι καὶ ὑπόνομος
ὥσπερ τινὰς φλέβας ἔχουσα, δι' ὧν ἐκ τῆς
θαλάσσης δεχομένη τὰ
ὑδατα τὰς πηγὰς ἀνίησι.
Πρὸς οὖν τὴν ποιότητα τῆς γῆς καὶ τὸ τῶν

–καθόσον αὐτὴ βρίσκεται ἀνάμεσα σε δύο
θάλασσες.
(Οἱ θάλασσες) περιέχουν διάφορα πελάγη,
βουνά, νησιά, κόλπους καὶ
λιμένες, που περιλαμβάνουν αἰγιαλοὺς καὶ
ακτές –αἰγιαλὸς λέγεται
ἡ παραλία που ἔχει ἄμμο, ἐνῶ ἀκτὴ λέγεται
αὐτὴ που ἔχει
πέτρες καὶ εἶναι
ἀπότομη, δηλαδή αὐτὴ που ἔχει βάθος ἀπὸ
τὴν ἀρχὴ τῆς. Παρόμοια,
σηματίσθηκε θάλασσα στα ἀνατολικά καὶ
λέγεται Ἰνδική, καθὼς καὶ
βόρεια καὶ λέγεται Κασπία· ἀλλὰ καὶ οἱ
λίμνες σηματίσθησαν ἀπὸ τότε.
Ὁ Ὀκεανός, λοιπόν, εἶναι σαν ποταμὸς που
περικυκλώνει ὅλη τὴ γῆ· γι'
αὐτόν, ὅπως νομίζω, εἶπε ἡ Ἁγία Γραφή, ὅτι
«ἐνα ποτάμι πηγάζει ἀπὸ τὸν
Παράδεισο» τὸ ὁποῖο ἔχει πόσιμο καὶ γλυκὸ
νερό. Αὐτὸς χύνει στις θάλασσες
τὸ νερό του, τὸ ὁποῖο, ὅταν μείνει στάσιμο
στις θάλασσες γιὰ πολὺ χρόνον,
γίνεται πικρὸ, ἐπειδὴ ὁ ἥλιος καὶ οἱ σίφωνες
αντλοῦν πάντοτε τὸ πιο ελαφρὸ
μέρος του· ἐτσι σηματίζονται τὰ σύννεφα
καὶ πέφτουν οἱ βροχές, ἐνῶ
ταυτόχρονα τὸ νερό γίνεται γλυκὸ καὶ
καθαρίζεται.
Αὐτὸς (ὁ Ὀκεανός) διαίρεται σε τέσσερα
μέρη, δηλαδή σε τέσσερις ποταμούς.
Τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου εἶναι Φεισῶν, δηλαδή
ὁ Γάγγης στὴν Ἰνδία. Τὸ ὄνομα
τοῦ δευτέρου εἶναι Γηῶν· αὐτὸς εἶναι ὁ
Νεῖλος, που πηγάζει ἀπὸ τὴν Αἰθιοπία
καὶ χύνεται στὴν Αἴγυπτο. Τὸ ὄνομα τοῦ
τρίτου εἶναι Τίγρης καὶ τοῦ
τετάρτου Εὐφράτης. Υπάρχουν βέβαια καὶ
πολλὰ ἄλλα μεγάλα ποτάμια, ἀπὸ
τὰ ὁποῖα ἄλλα χύνονται στὴ θάλασσα καὶ
ἄλλα σκορπίζουν στὴν ξηρά.
Γι' αὐτὸ ὅλη ἡ ξηρὰ εἶναι διάτρητη καὶ ἔχει
υπόγεια νερά σαν φλέβες,

πηγῶν ὕδωρ γίνεται.
Διηθεῖται μὲν γὰρ καὶ διϋλίζεται διὰ τῆς γῆς
τὸ θαλάττιον ὕδωρ καὶ
οὕτω γλυκαίνεται. Εἰ δὲ ὁ τόπος, ὅθεν ἡ
πηγὴ ἀναδίδεται, τύχοι
πικρὸς ἢ ἀλμυρὸς, πρὸς τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ
ἀνάγεται. Στενούμενον
δὲ πολλάκις τὸ ὕδωρ καὶ βίᾳ ῥηγνύμενον
θερμαίνεται, κάντεϋθεν τὰ
αὐτοφυῆ θερμὰ ἀνάγονται ὕδατα. Τῷ οὖν
θείῳ προστάγματι
κοιλώματα ἐν τῇ γῆ γεγόνασι, καὶ οὕτως εἰς
τὰς συναγωγὰς αὐτῶν
συνήχθη τὰ ὕδατα· ἐντεϋθεν καὶ τὰ ὄρη
γεγόνασι.
Πρώτῳ τοίνυν τῷ ὕδατι προσέταξεν ὁ Θεὸς
ἐξαγαγεῖν ψυχὴν
ζῶσαν, ἐπειδὴ ἤμελλε δι' ὕδατος καὶ τοῦ ἐν
ἀρχῇ ἐπιφερομένου τοῖς
ὑδασιν Ἁγίου Πνεύματος ἀνακαινίζειν τὸν
ἄνθρωπον. Τοῦτο γὰρ ὁ
θεῖος ἔφη Βασίλειος. Ἐξήγαγε δὲ ζῶα μικρά
τε καὶ μεγάλα, κήτη,
δράκοντας, ἰχθύας ἐν τοῖς ὑδασιν ἔρποντας
καὶ πετεινὰ πτερωτά.
Διὰ τῶν πετεινῶν οὖν συνάπτεται τό τε
ὕδωρ καὶ ἡ γῆ καὶ ὁ ἀήρ·
ἐξ ὑδάτων μὲν γὰρ ταῦτα γέγονεν, ἐν τῇ γῆ
δὲ διατρίβει καὶ ἐν ἀέρι
ἵπταται. Κάλλιστον δὲ στοιχεῖον τὸ ὕδωρ
καὶ πολύχρηστον καὶ
ρύπου καθάρσιον, οὐ μόνον μὲν σωματικοῦ,
καὶ ψυχικοῦ δέ,
εἰ προσλάβοι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος.

μέσα ἀπὸ τις οποιῶς παίρνει τα θαλάσσια
νερά και αναβλύζει τις πηγές.
Και το νερό των πηγῶν εἶναι ἀνάλογο με
την ποιότητα της γης. Διότι, το
θαλασσινό νερό καθαρίζει και διϋλίζεται
μέσα στη γη, και ἔτσι γίνεται γλυκό.
Αν ὁμως το ἔδαφος του τόπου, ἀπ' ὅπου
πηγάξει το νερό, εἶναι πικρό ἢ
αλμυρό, τότε και το νερό εἶναι ἀνάλογο με
το χῶμα. Συχνά, ἐπίσης, ἐπειδὴ το
νερό συμπιέζεται και εκτινάσσεται με πίεση,
γίνεται ζεστό, και ἔτσι πηγάζουν
τα φυσικά θερμά νερά. Με ἐντολή, λοιπόν,
του Θεοῦ υπάρχουν κοιλώματα
στη γη, και μ' αὐτὸν τον τρόπο τα νερά
συγκεντρώθηκαν στις δεξαμενές τους·
ἀπὸ ἐκεῖ δημιουργήθηκαν και τα βουνά.
Πρώτα στο νερό, λοιπόν, ἔδωσε ἐντολή ο
Θεὸς να βγάλει ζωντανούς
οργανισμούς, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο ν'
ἀνακαινίσει τον ἄνθρωπο με το νερό και
με το Ἅγιο Πνεῦμα, το οποιῶ στην ἀρχὴ της
δημιουργίας κινούνταν πάνω ἀπὸ
τα νερά. Αὐτό βέβαια το εἶπε ο Μέγας
Βασίλειος. Και ἔβγαλε το νερό μικρά
και μεγάλα ζῶα, θαλάσσια κήτη, δράκοντες,
ἰχθεῖς που ἔρπουν μέσα στα
νερά και πτηνά που πετοῦν. Με τα πτηνά
συνδέονται το νερό, η ξηρά και ο
ἀέρας· διότι αὐτά προήλθαν ἀπὸ τα νερά,
ζουν στην ξηρά και πετοῦν στον
ἀέρα. Το νερό μάλιστα εἶναι το πιο ωραίο
στοιχεῖο της φύσεως και πολύ
χρήσιμο· καθαρίζει, ὄχι μόνον τη σωματικὴ
βρωμιά, ἀλλὰ και την ψυχικὴ,
εφόσον δεχθεῖ τη χάρη του Ἁγίου
Πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 23. Περὶ πελαγῶν
Διαδέχεται τὸ Αἰγαῖον πέλαγος
Ἑλλήσποντος, λήγων εἰς Ἄβυδον
καὶ Σηστόν· εἶτα ἡ Προποντις, λήγουσα εἰς
Χαλκηδόνα καὶ

Για τα πελάγη
Ο Ελλήσποντος, που τελειώνει στην Ἄβυδο
και τη Σηστό, διαδέχεται το
Αιγαίο πέλαγος. Ἐπειτα εἶναι η Προποντίδα,
η οποιῶ καταλήγει στη

Βυζάντιον, ἔνθα τὰ στενά, ἀφ' ὧν ὁ Πόντος
ἄρχεται· εἶτα ἡ Μαιώτις
λίμνη. Πάλιν δὲ ἀπ' ἀρχῆς Εὐρώπης καὶ
Λιβύης Ἰβηρικόν, τὸ ἀπὸ
Στηλῶν εἰς Πυρήνην τὸ ὄρος· Λιγυστικὸν δὲ,
τὸ ἕως τῶν τῆς
Τυρρηνίας περάτων· Σαρδώνιον δὲ, τὸ ὑπὲρ
τὴν Σαρδῶν, νεῦον
πρὸς τὴν Λιβύην κάτω· Τυρρηρικὸν δὲ, τὸ
μέχρι Σικελίας λῆγον,
ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν τῆς Λιγυστικῆς ἄκρων·
εἶτα Λιβυκόν· εἶτα
Κρητικὸν καὶ Σικελικὸν καὶ Ἰόνιον καὶ
Ἄδριον, τὸ δὲ ἀνακεχυμένον
ἐκ τοῦ Σικελικοῦ πελάγους, ὃν καλοῦσιν
Κορινθιακὸν κόλπον, ἧτοι
Ἀλκυονίδα θάλασσαν. Τῷ δὲ Σουνίῳ καὶ
Σκυλλαίῳ περιεχόμενον
πέλαγος, Σαρωνικόν· εἶτα Μυρτώον καὶ
Ἰκάριον, ἐν ᾧ αἱ Κυκλάδες·
εἶτα Καρπάθιον καὶ Παμφύλιον καὶ
Αἰγύπτιον. Ὑπὲρ δὲ τὸ Ἰκάριον
ἐξῆς ἀναχεῖται τὸ Αἰγαῖον. Ἔστι δὲ ὁ τῆς
Εὐρώπης παράπλους ἀπὸ
Τανάιδος ποταμοῦ ἐκβολῶν ἕως Ἡρακλέους
στηλῶν στάδια ζθψθ·
τῆς δὲ Λιβύης ἀπὸ Τίγγεως ἕως στόματος
Κανωβικοῦ στάδια βθσβ·
τῆς δὲ Ἀσίας ἀπὸ Κανώβου ἕως Τανάιδος
ποταμοῦ μετὰ τῶν
κόλπων ὁ παράπλους στάδια δρια'. Ὁμοῦ
παράλιος σὺν κόλποις τῆς
καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης στάδια ιγθοβ'.

Χαλκηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιο, ὅπου εἶναι τὰ
στενά ἀπὸ τα οποία ἀρχίζει ὁ
Πόντος. Ακολουθεῖ ἡ λίμνη Μαιώτις. Επίσης,
στην ἄκρη τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς
Λιβύης εἶναι τὸ Ἰβηρικὸ πέλαγος, ἀπὸ τῆς
Στήλης τοῦ Ἡρακλῆ ἕως τὰ
Πυρηνναία ὄρη. Μετὰ εἶναι τὸ Λιγυστικὸ
πέλαγος, ποὺ φθάνει στα πέρατα τῆς
Τυρηνίας. Μετὰ εἶναι τὸ Σαρδόνιο πέλαγος,
πάνω ἀπὸ τὴν Σαρδηνία, καὶ
εκτείνεται κάτω πρὸς τὴ Λιβύη· τὸ
Τυρρηρικὸ πέλαγος ἐπίσης, ποὺ
καταλήγει στη Σαρδηνία καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τὰ
ὄρια τῆς Λιγυστικῆς· ἐπεὶ τὸ
Λυβικὸ πέλαγος· κατόπιν τὸ Κρητικὸ, τῆς
Σικελίας, τὸ Ἰόνιο, τῆς Ἀδριατικῆς,
ποὺ ἀπλώνεται στο πέλαγος τῆς Σικελίας
καὶ ποὺ τὸ ὀνομάζουν Κορινθιακὸ
κόλπο ἢ Ἀλκυονίδα θάλασσα. Μετὰ εἶναι τὸ
Σαρωνικὸ πέλαγος, μετὰξὺ τοῦ
Σουνίου καὶ τοῦ Σκυλλαίου· ἀκολουθεῖ τὸ
Μυρτώο καὶ Ἰκάριο πέλαγος, ὅπου
βρίσκονται οἱ Κυκλάδες. Ἐπεὶ εἶναι τὸ
Καρπάθιο, Παμφύλιο καὶ Αἰγυπτιακὸ
πέλαγος. Ὁ παράπλους τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς
ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ Τάναη
(=Δοῦ) ἕως τῆς Ἡράκλειες στήλης εἶναι
εξακόσια ἐννέα χιλιάδες ἐπτακόσια
ἐννέα στάδια· ὁ παράπλους τῆς Λιβύης ἀπὸ
τὴ Τίγγη (=Ταγγέρη) ἕως τὴν
εἴσοδο τοῦ Κανώβου (=Αβουκίρ) εἶναι
διακόσια ἐννέα χιλιάδες διακόσια
πενήντα δύο στάδια. Ὁ περίπλους τῆς Ἀσίας
ἀπὸ τὸν Κανώβο ἕως τὸν ποταμὸ
Τανάη με τῆς ακτῆς τῶν κόλπων εἶναι
τέσσερις χιλιάδες ἑκατὸν ἑνδεκά στάδια.
Παρόμοια, ὁ περίπλους ὅλης τῆς οἰκουμένης
μαζὶ με τὸ μήκος τῶν ακτῶν
εἶναι ἓνα ἑκατομμύριο τριακόσιες ἐννέα
χιλιάδες καὶ ἐβδομήντα δύο στάδια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 24. Περὶ γῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς.
Ἡ γῆ ἔν τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐστὶ ξηρόν

Για τὴ γῆ καὶ γιὰ ὅσα προέρχονται ἀπ'
αὐτῆς.

τε καὶ ψυχρὸν καὶ βαρὺ καὶ ἀκίνητον, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τῆ πρώτη ἡμέρα παρηγμένον. «Ἐν ἀρχῇ» γάρ, φησὶν, «ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», ἧς τὴν ἔδραν καὶ τὴν βάσιν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων εἶπεῖν δεδύνηται. Οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ ὑδάτων φασὶν ἠδράσθαι καὶ πεπῆχθαι αὐτήν, ὡς φησὶν ὁ θεῖος Δαυίδ· «Τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων», οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀέρος. Ἄλλος δὲ φησὶν· «Ὁ ἔδράσας τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός». Καὶ πάλιν ὁ θεηγόρος Δαυίδ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Δημιουργοῦ· «Ἐγώ», φησὶν, «ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς», τὴν συνεκτικὴν αὐτῆς δύναμιν στύλους ὀνομάσας. Τὸ δὲ «ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν» δηλοῖ τὸ πανταχόθεν περικεχύσθαι τῆ γῆ τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν. Κἂν οὖν ἐφ' ἑαυτῆς, κἂν ἐπὶ ἀέρος, κἂν ἐπὶ ὑδάτων, κἂν ἐπ' οὐδενὸς δῶμεν ἠδράσθαι αὐτήν, χρὴ μὴ ἀφίστασθαι τῆς εὐσεβοῦς ἐννοίας, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ συγκρατεῖσθαι, ὁμολογεῖν καὶ συνέχεσθαι τῆ δυνάμει τοῦ κτίσαντος. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν, καθὼς φησὶν ἡ θεία Γραφή, ὑπὸ ὑδάτων ἐκαλύπτετο καὶ ἀκατασκεύαστος, ἥτοι ἀκόσμητος ἦν. Τοῦ δὲ Θεοῦ προστάξαντος τὰ τῶν ὑδάτων δοχεῖα γεγόνασιν, καὶ τότε τὰ ὄρη ὑπῆρξαν, τῷ τε θείῳ προστάγματι τὸν οἰκεῖον ἀνείληφε κόσμον παντοδαπέσι χλόαις καὶ φυτοῖς ὠραῖσθεῖσα, οἷς τὸ θεῖον ἐνέθηκε πρόσταγμα δύναμιν ἀυξητικὴν τε καὶ θρεπτικὴν καὶ σπερματικὴν, ἥτοι ὁμοίου γεννητικὴν. Ἐξήγαγε δὲ τοῦ Δημιουργοῦ κελεύσαντος

Ἡ γῆ εἶναι ἓνα ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα τῆς φύσεως· εἶναι ξηρό, ψυχρό, βαρὺ καὶ ἀκίνητο. Ὁ Θεὸς τὴ δημιούργησε ἀπὸ το μηδέν τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς δημιουργίας. Διότι, (ἡ Γραφή) λέει «ο Θεὸς δημιούργησε στὴν ἀρχὴ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ»· καὶ κανεὶς ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίζῃ τὴ θέσῃ καὶ τὴ βάση τῆς γῆς. Ἄλλοι λένε ὅτι ἔχει στηριχθεῖ καὶ σταθεροποιηθεῖ πάνω στα νερά, ὅπως λέει ὁ προφήτης Δαβίδ: «Αὐτός που τὴ στερέωσε πάνω στα νερά»· ἄλλοι πάλι λένε ὅτι στηρίζεται στὸν αέρα. Καὶ ἄλλος λέει: «Αὐτός που στηρίξε τὴ γῆ πάνω στὸ τίποτε». Καὶ πάλι ὁ προφήτης Δαβίδ λέει γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Δημιουργοῦ: «Ἐγὼ στηρίξα τοὺς στύλους τῆς γῆς»· καὶ με τὴ λέξη «στύλοι» ἐννοεῖ τὰ θεμελίά τῆς που τὴν συγκρατοῦν. Ἡ φράση πάλι «θεμελίωσε τὴ γῆ στὶς θάλασσες» ἐννοεῖ ὅτι ἡ γῆ περιβάλλεται ἀπὸ παντοῦ με νερά. Ἐτσι, εἴτε δεχθούμε ὅτι ἡ γῆ στηρίζεται στὸν εαυτὸ τῆς, εἴτε στὸν αέρα, εἴτε στα νερά, εἴτε πάνω σε τίποτε, πρέπει νὰ μὴν ἀπομακρυνθούμε ἀπὸ τὸν εὐσεβῆ λογισμό, ἀλλὰ νὰ ὁμολογοῦμε ὅτι ἡ δύναμη τοῦ Δημιουργοῦ εἶναι που τὰ συγκρατεῖ ὅλα καὶ τὰ συντηρεῖ. Στὴν ἀρχή, λοιπόν, ὅπως μας λέει ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ γῆ καλυπτόταν ἀπὸ νερά καὶ ἦταν ἀδιαμόρφωτη, δηλαδὴ ἀστόλιστη. Ὅταν ὁμως ἔδωσε ἐντολή ὁ Θεός, σχηματίσθηκαν οἱ δεξαμενές τῶν νερῶν καὶ τότε φάνηκαν τὰ βουνά. Με τὴ θεία ἐντολή, ἡ γῆ πήρε τὸν κατάλληλο στολισμὸ τῆς, ἀφοῦ ομόρφυνε με κάθε εἶδους χόρτα καὶ φυτά. Μέσα σ' αὐτά ὁ Θεός, με ἐντολή του, ἔβαλε τὴν ἀυξητικὴ, θρεπτικὴ καὶ ἀναπαραγωγικὴ δύναμη, που γεννᾷ τὰ ἴδια εἶδη. Ἐπίσης, με πρόσταγμα τοῦ Δημιουργοῦ, ἡ γῆ

καὶ παντοῖα γένη ζῶων
ἐρπετῶν τε καὶ θηρίων καὶ κτηνῶν. Πάντα
μὲν πρὸς τὴν τοῦ
ἀνθρώπου εὐκαιρον χρῆσιν, ἀλλὰ τούτων
τὰ μὲν πρὸς βρῶσιν, οἶον
ἐλάφους, πρόβατα, δορκάδας καὶ τὰ
τοιαῦτα, τὰ δὲ πρὸς διακονίαν,
οἶον καμήλους, βοῦς, ἵππους, ὄνους καὶ τὰ
τοιαῦτα, τὰ δὲ πρὸς
τέρψιν οἶον πιθήκους, καὶ τῶν ὀρνέων
κίσσας τε καὶ ψιττακοὺς καὶ
τὰ τοιαῦτα· καὶ τῶν φυτῶν δὲ καὶ βοτανῶν
τὰ μὲν κάρπιμα καὶ
ἐδώδιμα, τὰ δὲ εὐώδη καὶ ἀνθηρὰ πρὸς
τέρψιν ἡμῖν δεδωρημένα, οἶον
τὸ ρόδον καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ πρὸς
νοσημάτων ἴασιν. Οὐκ ἔστι γὰρ
οὐδὲν ζῶον, οὐδὲ φυτόν, ἐν ᾧ οὐκ ἐνέργειάν
τινα τῆ τῶν ἀνθρώπων
χρεία χρησιμεύουσιν ὁ Δημιουργὸς
ἐναπέθετο. Ὁ γὰρ τὰ πάντα
πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἐπιστάμενος εἰδώς,
ὡς μέλλει ἐν αὐτεξουσίῳ
παραβάσει ὁ ἄνθρωπος γενέσθαι καὶ τῆ
φθορᾷ παραδίδοσθαι, πάντα
πρὸς εὐκαιρον χρῆσιν αὐτοῦ, τὰ τε ἐν τῷ
στερεώματι τὰ τε ἐν τῇ γῆ
καὶ τὰ ἐν ὕδασι ἐκτίσσε.
Πρὸ μὲν οὖν τῆς παραβάσεως, πάντα
ὑποχείρια τῷ ἀνθρώπῳ ἦν·
ἄρχοντα γὰρ αὐτὸν κατέστησεν ὁ Θεὸς
πάντων τῶν ἐν τῇ γῆ καὶ
τῶν ἐν τοῖς ὕδασι. Καὶ ὁ ὄφις δὲ συνήθης τῷ
ἀνθρώπῳ ἦν, μᾶλλον
τῶν ἄλλων αὐτῷ προσερχόμενος καὶ
τερπνοῖς προσομιλῶν τοῖς
κινήμασιν. Ὅθεν δι' αὐτοῦ τὴν κακίστην ὁ
ἀρχέκακος Διάβολος
ὑποθήκην τοῖς προπάτορσιν εἰσηγήσατο.
Καὶ ἡ γῆ δὲ αὐτομάτη τοὺς
καρπούς ἔφερε πρὸς χρείαν τῶν ὑποχειρίων
αὐτῷ ζῶων, καὶ οὔτε
ὄμβρος ἦν τῇ γῆ οὔτε χειμῶν. Μετὰ δὲ τὴν

ἔδωκε κάθε εἶδους ζῶα, ἐρπετά,
θηρία καὶ κτήνη. Ὅλα, βέβαια, ἐγίναν γιὰ νὰ
τὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος στὴν
ἀναγκαῖα χρῆση· ἀλλὰ ἀπ' αὐτὰ νὰ τὰ ἔχει
γιὰ φαγητό, ὅπως ἐλάφια, πρόβατα,
ζαρκάδια καὶ παρόμοια· ἀλλὰ νὰ τὰ ἔχει γιὰ
νὰ τον υπηρετοῦν, ὅπως καμήλες,
βόδια, ἄλογα, γαϊδούρια καὶ τὰ ὅμοια· καὶ
ἀλλὰ νὰ τὰ ἔχει γιὰ διασκέδαση,
ὅπως τοὺς πίθηκους καὶ ἀπὸ τὰ πτηνὰ τὶς
καρακάξες, τοὺς παπαγάλους καὶ
τὰ παρόμοια. Ἀπὸ τὰ φυτὰ καὶ τὰ βότανα,
ἀλλὰ εἶναι καρποφόρα καὶ
φαγώσιμα, ἀλλὰ ευωδιαστά καὶ
ανθοστόλιστα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἔχουν δοθεῖ ὡς
δῶρα ὅπως τὰ τριαντάφυλλα καὶ τὰ ὅμοια,
καὶ ἀλλὰ γιὰ θεραπεία ἀπὸ
ασθένειες. Διότι δὲν ὑπάρχει κανένα ζῶο
οὔτε φυτό, μέσα στο ὁποῖο ὁ
Δημιουργὸς δὲν ἔβαλε κάποια χρήσιμη
ἐνέργεια γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν
ἀνθρώπων. Διότι ὁ Θεός, ἐπειδὴ τὰ γνῶριζε
ὅλα πρὶν τὰ δημιουργῆσει καὶ
γνῶριζε ἐπίσης ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρόκειται
θεληματικὰ νὰ γίνῃ παραβάτης καὶ
νὰ παραδοθεῖ στὴ φθορά, τὰ δημιούργησε
ὅλα –αὐτὰ που ὑπάρχουν στο
στερεώμα, στὴ γῆ καὶ τὸ νερό– γιὰ νὰ
χρησιμοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος κατάλληλα.
Πρὶν, λοιπόν, ἀπὸ τὴν παράβαση, ὅλα ἦταν
στὴν ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου,
καθὼς ὁ Θεὸς τὸν εἶχε καταστήσει ἀρχοντα
ὅλων τῶν κτισμάτων καὶ τῆς γῆς
καὶ τῶν υδάτων. Καὶ τὸ φίδι μάλιστα ἦταν
ἐξοικειωμένο με τὸν ἄνθρωπο καὶ
τον πλησίαζε περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα
καὶ με ευχάριστες κινήσεις τοῦ
σώματός του τὸν διασκέδαζε. Γι' αὐτὸ ὁ
ἀρχέκακος Διάβολος μέσω αὐτοῦ
εἰσηγήθηκε στους προπάτορες τὴ χειρότερη
συμβουλή. Ἡ γῆ πάλι αὐτόματα
παρήγαγε καρπούς γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν
ζῶων που ἦταν στὴν ἐξουσία του, καὶ

παράβασιν, ἡνίκα
«παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις
καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς»,
ἄρχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἄλογον ἐπιθυμίαν τοῦ
λογικοῦ νοῦ
παρασκευάσας, παρήκοος τῆς τοῦ
Δεσπότη ἐντολῆς γενόμενος,
ἐπανεστὴ τῷ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ
χειροτονηθέντι ἄρχοντι
ἢ ὑποχείριος κτίσις, καὶ ἐτάγη ἐν ἰδρώτι
ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἐξ ἧς
ἐλήφθη.
Ἄλλ' οὐδὲ νῦν ἄχρηστος ἢ τῶν θηρίων
χρῆσις ἐκφοβοῦσα καὶ πρὸς
ἐπίγνωσιν καὶ ἐπίκλησιν τοῦ πεποιηκότος
φέρουσα Θεοῦ. Καὶ ἡ
ἄκανθα δὲ μετὰ τὴν παράβασιν ἐξεφύη τῆς
γῆς κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου
ἀπόφασιν, μεθ' ἣν συνεζεύχθη καὶ τῇ
ἀπολαύσει τοῦ ῥόδου ἢ ἄκανθα
εἰς ὑπόμνησιν τῆς παραβάσεως ἡμᾶς
ἄγουσα, δι' ἣν ἀκάνθας καὶ
τριβόλους ἢ γῆ ἀνατέλλειν ἡμῖν
κατεδικάσθη.
Ὅτι μὲν ταῦτα οὕτως ἔχει, πιστευτέον ἐκ
τοῦ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὴν
τούτων διαμονὴν ἐνεργεῖν τὸν τοῦ Κυρίου
λόγον· ἔφη γάρ·
«Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε
τὴν γῆν».
Σφαιροειδῆ δὲ τινὲς φασὶ τὴν γῆν, ἕτεροι δὲ
κωνοειδῆ. Ἦττων δὲ καὶ
πάνυ σμικροτέρα ἐστὶ τοῦ οὐρανοῦ, ὥσπερ
τις στιγμὴ ἐν μέσῳ
τούτου κρεμαμένη. Καὶ αὐτὴ δὲ
παρελεύσεται καὶ ἀλλαγῆσεται.
Μακάριος δὲ ἐστὶν ὁ τὴν τῶν πραέων γῆν
κληρονομῶν· ἢ γὰρ
μέλλουσα τοὺς ἀγίους ὑποδέχεσθαι γῆ
ἀθάνατός ἐστι. Τίς οὖν ἀξίως
τὴν ἄπειρόν τε καὶ ἀκατάληπτον τοῦ
Δημιουργοῦ σοφίαν
θαυμάσειεν; Ἦ τίς τῆς πρεπούσης

οὔτε βροχὴ υπήρχε στη γη οὔτε κακοκαιρία.
Μετά την παράβαση ὁμως,
ὅταν «μπλέχτηκε με τα ἀνόητα ζῶα καὶ
ἐγίνε ὁμοιος μ' αὐτά», ἔκανε ὥστε
ἡ παράλογη ἐπιθυμία νὰ ἐξουσιάζει τὸ
λογικὸ νοῦ του, διότι παράκουσε
τὴν ἐντολὴ του Δεσπότη. Τότε, ἡ κτίσις που
ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία
τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς εἶχε ὀρισθεῖ
ἀρχοντάς της ἀπὸ τὸ Δημιουργό,
επαναστάτησε ἐναντίον του· ἔτσι πήρε τὴν
ἐντολὴ νὰ ἐργάζεται με ἰδρώτα
τῆ γη, ἀπὸ τὴν ὁποία προήλθε.
Ἀλλὰ καὶ ἡ τωρινὴ χρησιμότητα τῶν θηρίων
δεν εἶναι χωρὶς ὠφέλεια, διότι
μας προκαλοῦν φόβο καὶ μας ὀδηγοῦν στὴν
ἐπίκληση τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ.
Καὶ τὰ ἀγκάθια ἀκόμη που, σύμφωνα με
ἀπόφαση τοῦ Κυρίου, φύτρωσαν ἀπὸ
τὴ γη μετὰ τὴν παράβαση, μετὰ ἀπ' αὐτὴν
συνδέθησαν με τὴν ἀπόλαυση
τῶν τριαντάφυλλων, γιὰ νὰ μας
υπενθυμίζουν τὴν παράβαση, ἐξαιτίας τῆς
ὁποίας ἡ γη τιμωρήθηκε νὰ βγάζει γιὰ μας
ἀγκάθια καὶ τριβόλια.
Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔτσι εἶναι, πρέπει νὰ τὸ
πιστεύουμε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι μέχρι καὶ
σήμερα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἐνεργεῖ τὴ
διατήρησή τους· διότι εἶπε:
«Ν' αὐξάνεσθε καὶ νὰ πολλαπλασιάζεσθε
καὶ νὰ γεμίσετε τὴ γη».
Ὄρισμένοι λένε ὅτι ἡ γη εἶναι σφαιρικὴ, ἐνῶ
ἄλλοι κωνικὴ. Εἶναι βέβαια πολὺ
πιο μικρὴ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, σαν μὴ κουκίδα
που αἰωρεῖται στο μέσον του.
Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ θὰ παρέλθει καὶ θὰ
μεταβληθεῖ. Καὶ εἶναι μακάριος αὐτὸς που
κληρονομεῖ τὴ γη τῶν πράων ἀνθρώπων·
διότι ἡ μέλλουσα γη που θὰ
υποδεχθεῖ τοὺς ἀγίους εἶναι ἀθάνατη. Ποιός,
λοιπὸν, μπορεῖ νὰ ἐκφράσει
θαυμασμό ὅπως ἀξίζει γιὰ τὴν ἀπειρὴ καὶ
ἀκατάληπτη σοφία τοῦ Δημιουργοῦ;

εὐχαριστίας ἐφίκοιτο τοῦ δοτῆρος
τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν;

Ἡ, ποιός μπορεί να ευχαριστήσει επάξια τον
δοτήρα τόσων μεγάλων αγαθών;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 24. Εἰσὶ δὲ αἱ γνωσθεῖσαι
ἐπαρχίαι τῆς γῆς ἧτοι σατραπῖαι
αὗται· Εὐρώπης μὲν ἐπαρχίαι λ', πίνακες ἰ'
(α) Ἰουβερνία, νῆσος Βρετανική (β)
Ἄλουίωνος νῆσος Βρετανική (γ) Ἰσπανία
Βαιτική (δ) Ἰσπανία Λουσιτανία (ε)
Ἰσπανία Ταρακωνησία (στ) Γαλλία
Ἄκουιτανία (ζ) Γαλλία Λουγδονησία (η)
Γαλλία Κελτική (θ) Γαλλία Ναρβωνησία (ι)
Γερμανία μεγάλη ἰά Ῥαιτία καὶ
Οὐνδελικία ἰ' Νωρικόν ἰ' Παννονία ἡ ἄνω ἰ'
Παννονία ἡ κάτω ἰε' Ἰλλυρίς
ἰ' Δελματία ἰ' Ἰταλία ἰη' Κύρνος νῆσος ἰ'
Σαρδῶ νῆσος ἰ' Σικελία νῆσος
κά Σαρματία ἡ ἐν Εὐρώπῃ κ' Ταυρικὴ
Χερσόνησος κ' Ἰάζυγες Μετανάσται
κ' Δακία κέ Μυσία ἡ ἄνω κ' Μυσία ἡ κάτω κ'
Θράκη κή Χερσόνησος κ'
Μακεδονία ἰ' Ἡπειρος λά Ἀχαΐα λ' Εὐβοία
νῆσος λ' Πελοπόννησος λ'
Κρήτη νῆσος. Λιβύης ἐπαρχίαι ἰ', πίνακες ἡ'
ἀ Μαυριτανία Τιγγιτανή ἰ'
Μαυριτανία Καισαρηνσία ἰ' Νουμιδία ἰ'
Ἀφρικὴ ὅλη ἐ Κυρηναϊκὴ
πεντάπολις ἰ' Μαρμαρικὴ ἰ' Λιβύη ἡ Αἴγυπτος
ἡ κάτω ἰ' Αἴγυπτος Θηβαΐς
ἰ' ἡ ἐντὸς Ἀφρικῆς Λιβύη ἰά ἡ ἄνω Αἰγύπτου
Αἰθιοπία ἰ' ἡ ἐντὸς τούτων
πάντων νωτιωτάτη Αἰθιοπία. Ἀσίας ἡπείρου
μεγάλης ἐπαρχίαι μῆ,
κανόνες ἰ' ἀ Βιθυνία Πόντου ἰ' Ἀσία ἡ ἰδίως,
πρὸς τῇ Ἐφέσῳ ἰ' Φρυγία
μεγάλῃ ἰ' Λυκία ἐ Γαλατία ἰ' Παφλαγονία ἰ'
Παμφυλία ἡ Καππαδοκία ἰ'
Ἀρμενία μικρά ἰ' Κιλικία ἰά Σαρματία ἡ ἐντὸς
Ἀσίας ἰ' Κολχίς ἰ' Ἰβηρία ἰ'
Ἀλβανία ἰε' Ἀρμενία μεγάλη ἰ' Κύπρος νῆσος
ἰ' Συρία κοίλη ἰη' Συρία
Φοινίκη ἰ' Συρία Παλαιστίνη ἰ' Ἀραβία
Πετραία κά Μεσοποταμία κ'

Ἄραβία ἔρημος κ' Βαβυλωνία κ' Ἀσσυρία κέ
Σουσιανή κ' Μηδία κ' Περσίς
κὴ Παρθία κ' Καρμανία ἔρημος ἄ Καρμανία
ἐτέρα λά Ἀραβία εὐδαίμων λ'
Ἕρκανία λ' Μαργιανή λ' Βακτριανή λέ
Σογδιανή λ' Σακῶν λ' Σκυθία ἢ
ἐντὸς Ἰμάου ὄρους λή Σκυθία ἢ ἐκτὸς Ἰμάου
ὄρους λ' Σηρικὴ ἄ Ἀρεία μά
Παροπανισάδαι μ' Δραγγιανή μ' Ἀραχωσία
μ' Γεδρωσία μέ Ἰνδικὴ ἢ
ἐντὸς Γάγγου τοῦ ποταμοῦ μ' Ἰνδικὴ ἢ ἐκτὸς
Γάγγου τοῦ ποταμοῦ μ'
Σῖναι μὴ Ταπροβάνη νῆσος. Ὅμοῦ γίνονται
Εὐρώπης μὲν πίνακες ἰ,
ἐπαρχίαι λ', πόλεις ἐπίσημοι ρὴ Λιβύης δὲ
πίνακες μὲν ἢ, χῶραι δὲ ἰ',
πόλεις ἐπίσημοι ν' Ἀσίας δὲ μεγάλης πίνακες
μὲν ἰ', ἐπαρχίαι δὲ μὴ, πόλεις
ἐπίσημοι ρ' αἰ πᾶσαι τῆς οἰκουμένης χῶραι
ζ', πόλεις τ'. Ἔθνη δὲ οἰκεῖ τὰ
πέρατα· κατ' ἀπηλιώτην Βακτριανοί, κατ'
εὖρον Ἰνδοί, κατὰ Φοίνικα
Ἐρυθρὰ θάλασσα καὶ Αἰθιοπία, κατὰ
λευκόνοτον οἱ ὑπὲρ Σύρτιν
Γεράμαντες, κατὰ λίβα Αἰθίοπες καὶ
δυσμικοὶ Ὑπέρμαυροι, κατὰ ζέφυρον
Στῆλαι καὶ ἀρχαὶ Λιβύης καὶ Εὐρώπης, κατὰ
ἀργέστην Ἰβηρία ἢ νῦν
Ἰσπανία, κατὰ δὲ θρασκίαν Κελτοὶ καὶ τὰ
ἄμορα, κατὰ ἀπαρκτίαν οἱ ὑπὲρ
Θράκην Σκύθαι, κατὰ βορρᾶν Πόντος
Μαιῶτις καὶ Σαρμάται, κατὰ
καικίαν Κασπία θάλασσα καὶ Σάκες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 25. Περὶ παραδείσου
Ἐπειδὴ δὲ ἔμελλεν ὁ Θεὸς ἐξ ὀρατῆς τε καὶ
ἀοράτου κτίσεως
πλαστουργεῖν τὸν ἄνθρωπον κατ' οἰκείαν
εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν,
ὥσπερ τινὰ βασιλέα καὶ ἄρχοντα πάσης τῆς
γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ
προκαθίστησιν αὐτῷ οἷόν τι βασιλεῖον, ἐν ᾧ
δαιτιώμενος μακαρίαν

Για τον Παράδεισο.
Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο ὁ Θεὸς νὰ πλάσει τὸν
ἄνθρωπο ἀπὸ ορατῆ καὶ ἀόρατη
φύση, σύμφωνα με τὴ δική του εἰκόνα καὶ
ομοιότητα, σαν κάποιον βασιλιά
καὶ ἄρχοντα ὅλης τῆς γῆς καὶ τῶν ἀγαθῶν
τῆς, γι' αὐτὸ τὸ λόγο προετοιμάζει
γι' αὐτὸν κάτι σαν παλάτι, μέσα στο ὁποῖο
ἀν κατοικεῖ θὰ ἔχει μακάρια καὶ

καὶ πανολβίαν ἔξει ζωὴν. Οὗτός ἐστιν ὁ
θεῖος παράδεισος, Θεοῦ
χερσὶν ἐν Ἐδέμ πεφυτευμένος, εὐφροσύνης
καὶ θυμηδίας ἀπάσης
ταμιεῖον. Ἐδέμ γὰρ τρυφὴ ἐρμηνεύεται. Ἐν
τῇ ἀνατολῇ μὲν πάσης
τῆς γῆς ὑψηλότερος κείμενος, εὐκραῆς δὲ
καὶ ἀέρι λεπτῷ καὶ
καθαρωτάτῳ περιλαμπόμενος, φυτοῖς
ἀειθαλέσι κομῶν, εὐωδίας
πλήρης, φωτὸς ἔμπλεως, ὥρας ἀπάσης
αἰσθητῆς καὶ κάλλους
ὑπερβαίνων ἐπίνοιαν, θεῖον ὄντως χωρίον
καὶ ἄξιον τοῦ κατ' εἰκόνα
Θεοῦ ἐνδιαίτημα, ἐν ᾧ οὐδὲν τῶν ἀλόγων
ἠυλίζετο, μόνος δὲ ὁ
ἄνθρωπος, τῶν θείων χειρῶν τὸ
πλαστούργημα.
Ἐν μέσῳ τούτου ξύλον ζωῆς ὁ Θεὸς
ἐφύτευσε καὶ ξύλον τῆς
γνώσεως. Τὸ μὲν ξύλον τῆς γνώσεως
ἀπόπειράν τινα καὶ δοκιμὴν
καὶ γυμνάσιον τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπακοῆς
καὶ παρακοῆς. Διὸ καὶ
ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν
κέκληται, ἢ ὅτι δύναμιν
ἐδίδου γνωστικὴν τοῖς μεταλαμβάνουσι τῆς
οἰκείας φύσεως, ὅπερ
καλὸν μὲν τοῖς τελείοις, κακὸν δὲ τοῖς
ἀτελεστέροις, ἔτι καὶ τὴν
ἔφεσιν λιχνοτέροις, ὥσπερ στερεὰ τροφὴ
τοῖς ἀπαλοῖς ἔτι καὶ
δεομένοις γάλακτος· οὐκ ἐβούλετο γὰρ ὁ
κτίσας ἡμᾶς Θεὸς μεριμνᾶν
καὶ περὶ πολλὰ τυρβάζεσθαι, οὐδὲ
φροντιστὰς καὶ προνοητὰς τῆς
ίδίας ζωῆς γενέσθαι.
Ὅπερ δὴ καὶ πέπονθεν ὁ Ἀδάμ· γευσάμενος
γὰρ ἔγνω, ὅτι γυμνὸς ἦν,
καὶ περίζωμα ἑαυτῷ περιεποιεῖτο· φύλλα
γὰρ συκῆς λαβῶν
περιεζώσατο. Πρὸ δὲ τῆς γεύσεως γυμνοὶ
ἦσαν ἀμφοτέροι, ὃ τε

τρισευτυχισμένη ζωὴ. Αὐτός ο τόπος εἶναι ὁ
θεῖος παράδεισος, τον οποίο
ὁ Θεὸς ἔχει φυτέψει με τα χέρια του, ταμείο
κάθε χαρὰς καὶ ευχαριστήσεως.
Διότι ἡ λέξη Ἐδέμ σημαίνει ἀπόλαυση. Ἦταν
βέβαια στὴν ἀνατολή καὶ
βρισκόταν πιο ψηλά ἀπ' ὅλη τὴ γῆ, ἀλλὰ εἶχε
εὐκρατο κλίμα καὶ
ακτινοβολοῦσε ἀπὸ λεπτὸ καὶ πολὺ καθαρὸ
ἀέρα· ἦταν κατάφυτος ἀπὸ
αειθαλὴ φυτὰ, γεμάτος ἀπὸ εὐωδία καὶ
φως, ὁ οποίος ξεπερνᾶ στὴ φαντασία
κάθε ἐποχὴ τοῦ ἔτους καὶ ομορφιά· εἶναι
πράγματι θεῖος τόπος καὶ ἄξια
κατοικία τοῦ ἀνθρώπου που πλάσθηκε κατ'
εἰκόνα Θεοῦ, μέσα στον οποίο
δεν σύχναζε κανένα ἀπὸ τα ἀλόγα ζῶα, ἀλλὰ
μόνον ὁ ἀνθρωπος, τὸ
πλαστούργημα τοῦ Θεοῦ.
Καὶ στὸ μέσον τοῦ Παραδείσου ὁ Θεὸς
φύτευσε τὸ δένδρο τῆς ζωῆς καὶ τὸ
δένδρο τῆς γνώσεως. Τὸ δένδρο τῆς
γνώσεως δόθηκε ὡς ἀφορμὴ, δοκιμασία
καὶ ἀσκηση τῆς υπακοῆς καὶ παρακοῆς τοῦ
ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ καὶ πήρε
τὸ ὄνομα «ξύλο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ
τοῦ κακοῦ»· διότι ἐδίνε σε ὅσους
τὸ δοκίμαζαν τὴ δύναμη νὰ γνωρίσουν τὴ
φύση τους· αὐτὸ ὅμως ἦταν καλὸ
για τοὺς τέλειους, ἀλλὰ κακό για τοὺς
ατελεῖς καὶ τοὺς ἐπιρρεπεῖς στὶς
ἐπιθυμίες· ἀκριβῶς ὅπως ἡ ξηρὰ τροφὴ
κάνει κακό στα βρέφη που τρέφονται
ἀκόμη με γάλα. Διότι ὁ Θεὸς που μας ἐπλασε
δεν ἠθέλε νὰ μεριμνάμε καὶ
ν' ἀσχολοῦμαστε με πολλὰ, οὔτε ἀκόμη νὰ
φροντίζουμε καὶ νὰ
προνοοῦμε
για τὴ δική μας τὴ ζωὴ.
Ἐδῶ ὅμως τὴν ἐπάθε ὁ Ἀδάμ· διότι, μόλις
γεύθηκε τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου,
αἰσθάνθηκε τὴ γύμνια τοῦ καὶ φρόντισε νὰ
βάλει ἐνδυμα· πήρε δηλαδὴ φύλλα

Ἄδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ, καὶ οὐκ ἠσχύοντο.
Τοιούτους δὲ ἀπαθεῖς ἐβούλετο
εἶναι ἡμᾶς ὁ Θεός (ἀπαθείας γὰρ ἄκρας
τοῦτό ἐστιν). Ἔτι δὲ καὶ
ἀμερίμους, ἔν ἔργον ἔχοντας, τὸ τῶν
ἀγγέλων, ὑμνεῖν ἀλήκτως καὶ
ἀδιαλείπτως τὸν κτίσαντα, καὶ τῆς αὐτοῦ
κατατρυφᾶν θεωρίας καὶ
αὐτῷ ἐπιρρίπτειν τὴν ἑαυτῶν μέριμναν.
Ὅπερ καὶ διὰ τοῦ
προφήτου Δαυὶδ πρὸς ἡμᾶς ἀπεφθέγγετο·
«Ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον
τὴν μέριμνάν σου», λέγων, «καὶ αὐτός σε
διαθρέψει». Καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς
Εὐαγγελίοις τοὺς οἰκείους μαθητὰς
διδάσκων φησί· «Μὴ μεριμνήσητε
τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε, καὶ τῷ σώματι
ὑμῶν, τί ἐνδύσησθε». Καὶ
πάλιν· «Αἰτεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ
τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ,
καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Καὶ
πρὸς τὴν Μάρθαν·
«Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς καὶ τυρβάζῃ περὶ
πολλά, ἐνὸς δὲ ἐστὶ
χρεία· Μαρία γὰρ τὴν ἀγαθὴν μερίδα
ἐξελέξατο, ἣτις οὐκ
ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς»· τὸ καθῆσθαι
δηλονότι παρὰ τοὺς πόδας
αὐτοῦ καὶ ἀκούειν τῶν λόγων αὐτοῦ.
Τὸ δὲ τῆς ζωῆς ξύλον ἢ ξύλον ἔχον ἐνέργειαν
ζωῆς παρεκτικὴν ἢ τοῖς
τῆς ζωῆς ἀξίοις καὶ τῷ θανάτῳ οὐχ
ὑποκειμένοις μόνοις ἐδώδιμον.
Τινὲς μὲν οὖν αἰσθητὸν τὸν παράδεισον
ἐφαντάσθησαν, ἕτεροι δὲ
νοητόν. Πλὴν ἔμοιγε δοκεῖ, ὅτι ὡσπερ ὁ
ἄνθρωπος αἰσθητὸς ἅμα καὶ
νοητὸς δεδημιούργητο, οὕτω καὶ τὸ τούτου
ἱερώτατον τέμενος
αἰσθητὸν ἅμα καὶ νοητὸν καὶ διπλὴν ἔχον
τὴν ἔμφασιν· τῷ γὰρ
σώματι ἐν τῷ θειοτάτῳ χώρῳ καὶ
ὑπερκαλλεῖ, καθὼς ἱστορήσαμεν,

συκιάς καὶ ντύθηκε. Ἐνῶ, πρὶν ἀπὸ τῆς γεύσης,
καὶ οἱ δύο, ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ,
ἦταν γυμνοί, ἀλλὰ δὲν ντρέπονταν. Διότι,
τόσο πολὺ ὁ Θεός ἠθέλε νὰ εἶμαστε
ἀπαθεῖς (διότι ἡ γυμνότης εἶναι
χαρακτηριστικὸ τῆς τέλειος ἀπάθειας).
Ἦθελε ἀκόμη νὰ εἶμαστε ἀμερίμνοι, ἔχοντας
ἕνα ἔργο, τὸ ἀγγελικόν, νὰ
δοξολογοῦμε δηλαδὴ ἀκατάπαυστα τὸν
Πλάστη μας, νὰ ἐντρυφούμε στὴ δική
τοῦ θεωρία καὶ νὰ ἐμπιστευόμαστε σ' Αὐτὸν
τὴ φροντίδα τοῦ ἑαυτοῦ μας.
Αὐτὸ μας το εἶπε καὶ με τὸν προφήτη Δαβὶδ,
με τὰ ἐξῆς λόγια: «Ἄφησε τὴ
μέριμνά σου στὸν Κύριον καὶ Αὐτός θα σε
ἀναθρέψει». Ἀλλὰ καὶ στὰ ἱερά
Εὐαγγέλια δίδασκε τοὺς μαθητὲς τοῦ με τὰ
ἀκόλουθα λόγια: «Μὴ φροντίσετε
για τὴν ψυχὴ σας τί θα φάει, καὶ για τὸ
σῶμα τί θα φορέσει». Καὶ συνεχίζει:
«Ζητάτε τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ
δικαίωση που Αὐτός προσφέρει,
καὶ τὰ ὑπόλοιπα θα ἔλθουν στὴ ζωὴ σας».
Καὶ πρὸς τὴ Μάρθα λέει:
«Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς καὶ ἀσχολεῖσαι
με πολλά, ἀλλὰ ἕνα εἶναι ἀναγκαῖον·
ἡ Μαρία ἔκανε τὴν καλὴ ἐπιλογή, τὴν ὁποία
δε θα τὴ χάσει
ποτέ».
Ὡς ἐπιλογή τῆς ἐννοοῦσε βέβαια ὅτι
καθόταν στὰ πόδια τοῦ καὶ ἀκούγε
τὰ λόγια τοῦ.
Τὸ δένδρον ὁμῶς τῆς ζωῆς ἦταν δένδρον που
εἶχε ζωοπάροχον ἐνέργεια καὶ
ἦταν φαγώσιμο μόνον ἀπ' αὐτοὺς που ἦταν
ἀξιοὶ τῆς ζωῆς καὶ δὲν
ὑπέκεινταν στὸ θάνατον. Ὁρισμένοι βέβαια
θεωροῦσαν αἰσθητὸν τὸν παράδεισον,
ἐνῶ ἄλλοι νοητό. Ἐγὼ ὁμῶς ἔχω τὴ γνώμη
ὅτι, ὅπως ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε καὶ
αἰσθητὸς καὶ νοητὸς, ἔτσι καὶ τὸ ἱερώτατον
τέμενός τοῦ δημιουργήθηκε
ταυτόχρονα αἰσθητὸ καὶ νοητὸ καὶ με διπλή

αύλιζόμενος, τῆ ψυχῆ ἐν ὑπερτέρῳ καὶ
ἀσυγκρίτῳ καὶ
περικαλλεστέρῳ τόπῳ διέτριβε Θεὸν ἔχων
οἶκον τὸν ἔνοικον καὶ
αὐτὸν ἔχων εὐκλεῆς περιβόλαιον καὶ τὴν
αὐτοῦ περιβεβλημένος
χάριν καὶ τοῦ μόνου γλυκυτάτου καρποῦ
τῆς αὐτοῦ θεωρίας
κατατρυφῶν, οἷά τις ἄγγελος ἄλλος καὶ
ταύτη τρεφόμενος. Ὅπερ
δὴ καὶ ξύλον ζωῆς ἀξίως ὠνόμασται· ζωῆς
γὰρ θανάτῳ μὴ
διακοπτομένης ἢ γλυκύτης τῆς θείας
μεθέξεως τοῖς μεταλαμβάνουσι
μεταδίδωσιν. Ὁ δὴ καὶ πᾶν ξύλον ὁ Θεὸς
ἐκάλεσεν· «Ἀπὸ παντὸς
ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει», φησί,
«φάγεσθε»· αὐτὸς γὰρ
ἐστὶ τὸ πᾶν, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὸ πᾶν
συνέστηκε.

Τὸ δὲ τῆς τοῦ καλοῦ τε καὶ κακοῦ γνώσεως
ξύλον ἢ τῆς πολυσχεδοῦς
θεωρίας διάγνωσις. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ τῆς
οἰκείας ἐπίγνωσις φύσεως,
ἣτις καλὴ μὲν τοῖς τελείοις καὶ ἐν τῇ θείᾳ
θεωρίᾳ βεβιωκόσιν,
ἐξ ἑαυτῆς τὴν τοῦ Δημιουργοῦ
μεγαλουργίαν δημοσιεύουσα, τοῖς μὴ
δεδιόσι μετάπτωσιν διὰ τὸ ἐκ τοῦ χρόνου
εἰς ἕξιν τινὰ τῆς τοιαύτης
ἐληλακέναι θεωρίας, οὐ καλὴ δὲ τοῖς νέοις
ἔτι καὶ τὴν ἔφεσιν
λιχνοτέροις, οὓς διὰ τὸ ἀβέβαιον τῆς ἐν τῷ
κρείττονι διαμονῆς καὶ
μήπω παγίως ἐνεδρασθῆναι τῇ τοῦ μόνου
καλοῦ προσεδρεία ἢ τοῦ
οἰκείου κηδεμονία σώματος πρὸς ἑαυτὴν
ἀνθέλκειν καὶ περισπᾶν
πέφυκεν.

Οὕτω διπλοῦν οἶμαι τὸν θεῖον παράδεισον.
Καὶ ἀληθῶς οἱ θεοφόροι
Πατέρες παρέδωκαν οἱ τε οὕτως, οἱ τε
ἐκείνως διδάξαντες. Δυνατὸν

ὄψη. Διότι, ὅπως ἐξιστορήσαμε,
κατοικοῦσε με τὸ σῶμα στο θεϊκὸ καὶ
πανέμορφο τόπο,
ἐνῶ με τὴν ψυχὴ ζούσε σε ἀκόμη ἀνώτερο
καὶ ἀσύγκριτο καὶ
πανέμορφο τόπο, ἔχοντας ὡς ἔνοικο τῆς
κατοικίας του το Θεό καὶ ὡς
ἐνδοξο ἐνδυμα τον ἴδιο το Θεό· ἦταν
ντυμένος με τὴ Χάρη του καὶ
απολάμβανε τὸ μοναδικὸ γλυκύτατο καρπὸ,
τὴ θεωρία του προσώπου του,
ἡ ὁποία τον ἔτρεφε σαν ἄλλο ἄγγελο. Γι'
αὐτὸ τὸ λόγο, πανάξια πήρε τὸ
ὄνομα «δένδρο τῆς ζωῆς». Διότι ἡ
γλυκύτητα τῆς κοινωνίας με τὸ Θεό
μεταδίδει στους μετόχους τῆς ζωῆ που δεν
διακόπτεται ἀπὸ τὸ θάνατο.

Ὁ Θεὸς αὐτὸ τὸ ὄνόμασε «κάθε δένδρο» καὶ
εἶπε: «Ἀπὸ κάθε δένδρο που
βρίσκεται στὸν Παράδεισο θὰ τρώτε»· διότι
ὁ Ἰδιος εἶναι τὸ παν καὶ με τὴ
δύναμή του σχημάτισε τὰ πάντα.

Τὸ δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ
κακοῦ εἶναι ἡ διάκριση τῆς
κάθε εἶδους παρατηρήσεως. Καὶ αὕτη εἶναι
ἡ τέλεια γνώση τῆς φύσεως,
ἡ ὁποία εἶναι βέβαια καλὴ γιὰ τοὺς τέλειους

καὶ γι' αὐτοὺς που ζοῦν τὴ
θεωρία τοῦ Θεοῦ, διότι τοὺς καθιστᾶ
γνωστὴ τὴν παντοδυναμία τοῦ
Δημιουργοῦ καὶ δεν φοβούνται τὴν πτώση,
καθὼς με τὴν πάροδο τοῦ χρόνου
ἔχουν φθάσει σε κάποιο βαθμὸ αὐτῆς τῆς
θεωρίας· δεν εἶναι ὁμως καλὴ γιὰ
τοὺς νέους καὶ ἐπιρρεπεῖς στὶς ἐπιθυμίες,
διότι ἡ φροντίδα γιὰ τὸ σῶμα τοὺς
τραβά τὴν προσοχὴ καὶ τοὺς ἀποσπά,
καθὼς εἶναι ἀσταθεῖς στὴν παραμονὴ
στο ἀγαθὸ καὶ δεν σταθεροποιήθηκαν
ἀκόμη στὴν ἀφοσίωση στο μοναδικὸ
καλὸ.

Θεωρῶ, λοιπόν, ὅτι ὁ θεῖος Παράδεισος ἔχει
δύο ἐννοιες. Καὶ οἱ θεοφόροι

δὲ νοῆσαι πᾶν ξύλον τὴν ἐκ πάντων τῶν
κτισμάτων τῆς θείας
δυνάμεως γινομένην ἐπίγνωσιν, ὡς φησιν ὁ
θεῖος ἀπόστολος· «Τὰ
γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς
ποιήμασι νοούμενα
καθορᾶται». Πασῶν δὲ τῶν ἐννοιῶν καὶ
θεωριῶν τούτων ἢ καθ' ἡμᾶς
ὑψηλοτέρα πέφυκεν, ἢ τῆς ἡμετέρας φημι
συστάσεως, ὡς φησιν ὁ
θεῖος Δαυίδ· «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου
ἐξ ἔμοῦ», τουτέστιν ἐκ τῆς
ἐμῆς κατασκευῆς. Ἐπισφαλῆς δὲ αὕτη τῶ
Ἀδάμ ὑπῆρχε νεοπαγεῖ
ὄντι, δι' ἧς εἶπομεν αἰτίας.
Ἦ ξύλον μὲν ζωῆς τὴν ἐκ πάντων τῶν
αἰσθητῶν ἐγγινομένην
θειοτέραν ἔννοιαν καὶ τὴν δι' αὐτῶν ἐπὶ τὸν
ἀπάντων γενεσιουργόν
τε καὶ δημιουργόν καὶ αἴτιον ἀναγωγῆν,
ᾧ περ καὶ πᾶν ξύλον
ὠνόμασε, τὸ πλήρες καὶ ἀδιαίρετον, μόνην
τε τοῦ καλοῦ φέρων τὴν
μέθεξιν, ξύλον δὲ γνώσεως καλοῦ καὶ
πονηροῦ τὴν αἰσθητὴν καὶ
ἐνήδονον βρῶσιν, τὴν τῶ δοκεῖν μὲν
γλυκαίνουσαν, τῶ ὄντι δὲ ἐν
μετουσίᾳ κακῶν τὸν μετέχοντα
καθιστῶσαν· φησὶ γὰρ ὁ Θεός· «Ἀπὸ
παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῶ παραδείσῳ βρῶσει
φαγῆ», διὰ πάντων,
οἶμαι, τῶν κτισμάτων ἐπ' ἐμὲ τὸν ποιητὴν
ἀναβιβάσθητι, λέγων, καὶ
ἕνα καρπὸν ἐκ πάντων κάρπωσαι, ἐμὲ τὴν
ὄντως ζωῆν. Πάντα σοι
ζωὴν καρποφορεῖτωσαν, καὶ τὴν ἐμὴν
μέθεξιν ποιῶ τῆς οἰκείας
ὑπάρξεως σύστασιν· οὕτω γὰρ ἔσθι
ἀθάνατος. «Ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου
τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ
φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ. Ἦ δ' ἂν
ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτω
ἀποθανεῖσθε»· φυσικῶς γὰρ ἢ

Πατέρες μας παρέδωσαν τὴν ἀλήθεια, εἴτε
δίδαξαν τὴ μία εἴτε τὴν ἄλλη ἔννοια.
Μπορούμε μάλιστα νὰ ἐρμηνεύσουμε ὅτι ἡ
ἐκφραση «παν ξύλον» σημαίνει
τὴν τέλεια γνώση που προέρχεται ἀπὸ τὰ
δημιουργήματα τῆς θείας δυνάμεως,
ὅπως λέει ὁ θεῖος Ἀπόστολος: «Ὁ ἀόρατος
κόσμος γίνεται ἀντιληπτός ἀπὸ τὰ
κτιστά δημιουργήματα». Καὶ ἀπ' ὅλες τὶς
ἐννοιες καὶ παρατηρήσεις πιο
σπουδαία εἶναι αὕτη που ἀναφέρεται σὲ
μας, στὴ δική μας σύσταση, ὅπως λέει
ὁ προφήτης Δαβίδ: «Ἀπὸ τὴν γνώση του
εαυτοῦ μου θαυμάζω τὴ σοφία σου»·
δηλαδή, ἀπὸ τὴν παρατήρηση τῆς φύσεώς
μου. Αὕτη ὁμως ἡ γνώση ἦταν
ἐπικίνδυνη γιὰ τὸν Ἀδάμ, που ἦταν ἀπειρος,
γιὰ τοὺς λόγους που ἐκθέσαμε.
Ἦ πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὡς δένδρο τῆς
ζωῆς τὴν πιο βαθιὰ ἔννοια γιὰ τὸ
Θεὸ που προέρχεται ἀπὸ τὰ κτιστά, καὶ τὴν
ἀναγωγή μέσω αὐτῶν στὸν
Πλάστη, Δημιουργὸ καὶ Αἴτιο ὅλων τῶν
όντων· καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομασε «παν
ξύλον», ἐννοώντας δηλαδή τὴν πληρότητα
καὶ τὴν ἐνότητα, που μας παρέχει
τὴν μοναδική μετοχή του καλοῦ· καὶ
«δένδρο τῆς γνώσεως του καλοῦ καὶ του
κακοῦ» ὄνομασε τὴν αἰσθητὴ καὶ ἡδονικὴ
βρῶση, ἡ ὁποία φαίνεται γλυκιά,
ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα οδηγεῖ αὐτὸν
που τὴν γεύεται στὴν μετοχή τῶν
κακῶν· διότι λέει ὁ Θεός: «Ἀπὸ κάθε δένδρο
τοῦ Παραδείσου μπορεῖς νὰ
φας»· νομίζω εἶναι σαν νὰ λέει ὁ Θεός, «με
ὅλα τὰ κτιστά οδηγήσου σὲ μένα
τὸν Πλάστη καὶ δοκίμασε τὸν μοναδικὸ
καρπὸ, ἐμένα, τὴν ὄντως ζωὴ. Ὅλα ας
σου προσφέρουν ὡς καρπὸ τὴν ζωὴ, καὶ τὴν
κοινωνία μαζί μου νὰ τὴν κάνεις
συστατικὸ τῆς υπάρξεώς σου· διότι ἔτσι θὰ
γίνεις ἀθάνατος». «Καὶ δὲν θὰ
φάτε ἀπὸ τὸ δένδρο τῆς γνώσεως του

αίσθητή βρῶσις τοῦ ὑπεκρεύσαντός ἐστιν
ἀναπλήρωσις καὶ εἰς
ἀφεδρῶνα χωρεῖ καὶ φθοράν· καὶ ἀμήχανον
ἄφθαρτον διαμένειν τὸν
αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γινόμενον.

Ἡ ξύλον μὲν ζωῆς ἢ μετοχή τοῦ θεοῦ, δι' ἧς
καὶ οἱ ἄγγελοι τρέφονται, δι'
ἧς τὴν ἀφθαρσίαν λαμβάνειν ἠμέλλομεν·
ἔδει γὰρ ἡμᾶς πρῶτον
ἀδιακρίτως ὑποταγῆναι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ,
ἕως εἰς τελείαν ἕξιν τῆς
ἀρετῆς ἦλθομεν, καὶ οὕτως δῶρον παρὰ
θεοῦ λαβεῖν τὴν διάκρισιν
καλοῦ τε καὶ κακοῦ, ὅπερ ἐστὶ ξύλον τοῦ
γινώσκειν καλὸν καὶ κακόν.
Οὐκ ἀσφαλῆς γὰρ τῷ ἀρτιπαγεῖ ἢ διάκρισις
τῶν λογισμῶν καὶ τὸ
ἀντιρρητικὸν διὰ τὸ ἐμπαθῆ ἔτι καὶ
ἠδυπαθῆ ἔχειν τὸν λογισμόν. Ξύλον
μὲν οὖν ζωῆς φημι τὴν ἐκ θεοῦ δεδομένην
ἐντολήν· ξύλον γὰρ ζωῆς ἐστὶν
ἢ δικαιοσύνη πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς.
Καὶ ἠυλόγηται ξύλον, δι' οὗ
δικαιοσύνη πεφύτευται, φησὶ
Σολομών· ξύλον δὲ γνώσεως τὴν διάκρισιν
καλοῦ τε καὶ κακοῦ. Ἐδει οὖν τὸν Ἀδὰμ διὰ
τῆς ἀδιακρίτου ὑπακοῆς
ἐνωθῆναι θεῷ καὶ πλουτῆσαι τῇ ἐνώσει τὴν
θέωσιν ἐν καιρῷ, ὅτε ὁ φύσει
θεὸς ἠυδόκει, καὶ πάντων τὴν ἀληθῆ γνῶσιν
τε καὶ διάκρισιν καὶ τὴν
ἀπέραντον ζωὴν. Ἐδει δὲ ἀπόπειραν
γενέσθαι τῆς ἀδιακρίτου ὑπακοῆς.
Δίδωσι τοίνυν ἐντολὴν ὁ θεός, μὴ γεύσασθαι
τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως,
μὴ πιστεῦσαι τῇ ἰδίᾳ διακρίσει μηδὲ φαγεῖν
ἀπὸ ξύλου τινὸς ἔχοντος
φυσικὴν ἐνέργειαν ἐμποιοητικὴν τῆς
ἐπιγνώσεως ἑαυτοῦ ἢ τοῦ τῆς ἰδίας
φύσεως. Προσβαλόντος οὖν τοῦ πονηροῦ
διὰ τοῦ ὄφεως καὶ εἰπόντος·
«ἔσσεσθε ὡς θεοὶ γινώσκοντες καλὸν καὶ

καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Τὴν ἡμέρα που
θα φάτε ἀπ' αὐτό, θα πεθάνετε». Διότι ἡ
αἰσθητὴ τροφή εἶναι ἀπὸ τῆ φύσεως τῆς
ἀναπλήρωσις αὐτῶν που ἀποβάλλονται καὶ
πηγαίνει στὸν ἀφεδρῶνα καὶ
χάνεται· καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ μένει
ἀφθαρτος αὐτός που καταναλώνει τὴν
αἰσθητὴ τροφή.

πονηρόν», ἐὰν φάγητε, ἐπίστευσε
τῇ ἰδίᾳ διακρίσει, καὶ ἔδοξεν αὐτῷ καλὸν ἢ
θέωσις καὶ ἢ γνῶσις. Καὶ οὐκ
ἐλογίσατο, ὅτι πάντα καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν
καὶ οὐ καλὸν τὸ καλόν, εἰ
μὴ καλῶς γένηται, καὶ ὡς οὐ χρὴ
προαρπάζειν τὸ δοθησόμενον παρὰ
γνώμην τοῦ διδόντος τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ
εἶναι. Καὶ εἶδεν, ὡς καλόν, καὶ
ἔφαγεν καὶ ἐγυμνώθη τῆς πρὸς θεὸν
ἐκστάσεως, καὶ διηνοίχθησαν οἱ
ὀφθαλμοὶ οἱ σωματικοί, καὶ τὰ πάθη
ἐκινήθησαν, καὶ ἔγνωσαν, ὅτι
γυμνοὶ εἰσι, καὶ ἠσχύνθησαν. Καὶ
περισπάσθησαν ἀπὸ θεοῦ καὶ ὡς νήπιοι
ἐλιχνεύθησαν πρὸς τὴν ἡδονὴν καὶ
ἐξωρίσθησαν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς
καὶ θνητοὶ γεγόνασιν. Ἦδει δὲ ὁ ἐχθρὸς ἐκ
τῆς πείρας, ὅτι τὸ
προσεδρεύειν θεῷ θεώσεως καὶ ζωῆς
αἰωνίου γίνεται πρόξενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 26. Περὶ ἀνθρώπου
Οὕτω μὲν οὖν τὴν νοητὴν οὐσίαν
ὑπεστήσατο ὁ Θεός, ἀγγέλους
φημι καὶ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν τάγματα –
ταῦτα γὰρ ἀριδῆλως
νοερᾶς ἐστὶ καὶ ἀσωμάτου φύσεως·
«ἀσωμάτου» δὲ φημι
συγκρινομένης πρὸς τὴν τῆς ὕλης
παχύτητα· μόνον γὰρ ὄντως τὸ
θεῖον ἄυλόν τε καὶ ἀσώματον–, ἔτι δὲ καὶ
τὴν αἰσθητὴν, οὐρανόν τε
καὶ γῆν καὶ τὰ τούτων ἐν μέσῳ κείμενα· καὶ
τὴν μὲν οἰκείαν (οἰκεία
γὰρ Θεῷ ἢ λογικὴ φύσις καὶ νῶ μόνω
ληπτῇ), τὴν δὲ πάντῃ που
πορρωτάτῳ κειμένην, ὡς ὑπὸ τὴν αἴσθησιν
δηλαδὴ πίπτουσιν.
Ἔδει δὲ ἐξ ἀμφοτέρων μίξιν γενέσθαι, καὶ
σοφίας μείζονος γνῶρισμα
καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας, ὡς
φησὶν ὁ θεηγόρος Γρηγόριος,
οἷόν τινα σύνδεσμον «τῆς ὀρατῆς τε καὶ

Για τον άνθρωπο.
Ἔτσι, λοιπόν, δημιούργησε ο Θεός τις νοητές
υπάρξεις, εννοῶ τους αγγέλους
καὶ ὅλα τα ουράνια τάγματα –διότι αὐτὰ
ολοφάνερα ἔχουν νοερὴ καὶ
ασώματη φύση· λέγοντας «ασώματη φύση»,
τὴν εννοῶ σε σύγκριση με τὴν
παχύτητα τῆς ὕλης· διότι μόνον τὸ θεῖο εἶναι
πραγματικά ἀύλο καὶ ασώματο.
Δημιούργησε ἀκόμη τὴν αἰσθητὴ φύση,
δηλαδὴ τὸν ουρανὸ, τὴ γῆ καὶ τὰ
ενδιάμεσά τους· καὶ δημιούργησε ἀπὸ τὴν
μια τὴν νοητὴ φύση πλησιέστερη
στο Θεό (διότι ἡ λογικὴ φύση εἶναι οἰκεία
στο Θεό καὶ γίνεται ἀντιληπτὴ μόνο
με τὸ νοῦ)
καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν αἰσθητὴ φύση
εντελῶς μακριὰ του, ἐπειδὴ
γίνεται ἀντιληπτὴ μόνο με τὴν αἰσθήσει.
Ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ δημιουργηθεῖ καὶ σύνθεση
ἀπὸ τὴν δύο φύσεις, ὡς γνῶρισμα
μεγαλύτερης σοφίας καὶ γενναιοδωρίας

ἀοράτου φύσεως». Τὸ δὲ
«ἔδει», φημί, τὴν τοῦ Δημιουργοῦ
ὑπεμφαίνων βούλησιν· αὕτη γὰρ
θεσμὸς καὶ νόμος πρεπωδέστατος, καὶ
οὐδείς ἐρεῖ τῷ πλαστουργῷ·
«Τί με ἐποίησας οὕτως»; Ἐξουσίαν γὰρ ἔχει
ὁ κεραμεὺς ἐκ τοῦ ἰδίου
πηλοῦ διάφορα κατασκευάζειν σκεύη πρὸς
ἔνδειξιν τῆς ἑαυτοῦ σοφίας.
Ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὕτως εἶχεν, ἐξ ὁρατῆς τε καὶ
ἀοράτου φύσεως
δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον οἰκείαις χερσὶ
κατ' οἰκείαν εἰκόνα τε καὶ
ὁμοίωσιν· ἐκ γῆς μὲν τὸ σῶμα διαπλάσας,
ψυχὴν δὲ λογικὴν καὶ
νοερὰν διὰ τοῦ οἰκείου ἐμφυσήματος δοὺς
αὐτῷ, ὅπερ δὴ θείαν
εἰκόνα φαμέν· τὸ μὲν γὰρ «κατ' εἰκόνα» τὸ
νοερὸν δηλοῖ καὶ
αὐτεξούσιον, τὸ δὲ «καθ' ὁμοίωσιν» τὴν τῆς
ἀρετῆς κατὰ τὸ δυνατὸν
ὁμοίωσιν.
Ἄμα δὲ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ πέπλασται· οὐ
τὸ μὲν πρῶτον, τὸ δὲ
ὑστερον κατὰ τὰ Ὀριγένους ληρήματα.
Ἐποίησεν οὖν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἄκακον,
εὐθῆ, ἐνάρετον, ἄλυπον,
ἀμέριμον, πάση ἀρετῇ κατηγλαῖσμένον,
πᾶσιν ἀγαθοῖς κομῶντα,
οἷόν τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μεγάλῳ
μικρόν, ἄγγελον ἄλλον,
προσκυνητὴν μικτόν, ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς
κτίσεως, μύστην τῆς
νοουμένης, βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς,
βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον
καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον,
ὁρατὸν καὶ νοούμενον,
μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, τὸν
αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα·
σάρκα διὰ τὴν ἔπαρσιν, πνεῦμα διὰ τὴν
χάριν· τὸ μὲν ἵνα πάσχη καὶ
πάσχων ὑπομιμνήσκηται καὶ παιδεύηται, τὸ
δὲ ἵνα μένη καὶ δοξάζη

πρὸς τις φύσεις, ὅπως λέει ὁ θείος
Γρηγόριος: σαν κάποιος σύνδεσμος «της
ορατῆς καὶ ἀορατῆς φύσεως». Καὶ
λέω «ἔπρεπε», θέλοντας νὰ δηλώσω τὴν
θέληση τοῦ Δημιουργοῦ· διότι αὕτη
αποτελεῖ τὸν πιο κατάλληλο θεσμό καὶ
νόμο, καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πει
στον Πλάστη: «Γιατί μ' ἐφτιαξες ἔτσι;». Διότι
ὁ ἀγγειοπλάστης ἔχει τὴ δύναμη
νὰ φτιάχνει ἀπὸ τὴν ἴδια λάσπη διάφορα
σκεύη, γιὰ νὰ δείξει τὴ σοφία του.
Ὅταν λοιπὸν αὐτὰ ἦταν ἔτσι, ὁ Θεὸς
δημιουργεῖ με τὰ χέρια του τὸν ἄνθρωπο
καὶ ἀπὸ ορατῆ καὶ ἀπὸ ἀορατῆ φύση, ν'
αποτελεῖ δική του εἰκόνα καὶ
ὁμοίωση· τὸ σῶμα τὸ ἐπλάσε ἀπὸ τὴ γῆ, ἐνῶ
με τὸ δικό του φύσημα ἔδωσε
τὴ λογικὴ καὶ νοερὴ ψυχὴ, πράγμα τὸ ὁποῖο
τὸ ὀνομάζουμε θεία εἰκόνα.
Διότι τὸ νοερό καὶ τὸ αὐτεξούσιο τοῦ
ἀνθρώπου δείχνει τὸ «κατ' εἰκόνα»,
ἐνῶ ἡ, ὅσο εἶναι δυνατόν, ὁμοιότητα στὴν
ἀρετὴ δείχνει τὸ «καθ' ὁμοίωσιν».
Καὶ πλάσθησαν συγχρόνως τὸ σῶμα καὶ ἡ
ψυχὴ· ὄχι τὸ ἓνα πρῶτα καὶ τὸ ἄλλο
ἔπειτα, σύμφωνα με τὴς φλυαρίες τοῦ
Ὀριγένη.
Ὁ Θεός, λοιπὸν, ἐπλάσε τὸν ἄνθρωπο ἄκακο,
ἀπλό, ἐνάρετο, χαρούμενο,
ἀμέριμο, στολισμένο με κάθε ἀρετῇ,
προικισμένα με ὅλα τὰ ἀγαθὰ, σαν
κάποιον δεύτερο κόσμον, μικρὸν κόσμον μέσα
σε μεγάλο, ἄλλο ἄγγελο,
σύνθετο προσκυνητῆ, ἐπόπτη τῆς ορατῆς
δημιουργίας, γνώστη τῶν
μυστηρίων τῆς ἀορατῆς, ἐπίγειο βασιλιά
που τὸν κυβερνά ἀπὸ ψηλά,
ταυτόχρονα ἐπίγειο καὶ οὐράνιο, πρόσκαιρο
καὶ ἀθάνατο, ορατό καὶ νοητό,
ενδιάμεσο μεταξύ μεγαλείου καὶ
μικρότητος, τὸν ἴδιο καὶ πνεῦμα καὶ σάρκα.
Εἶναι σάρκα ἐξαιτίας τῆς υπερηφάνειας καὶ
πνεῦμα ἐξαιτίας τῆς χάριτος· τὸ ἓνα,

τὸν εὐεργέτην, τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενον,
ζῶον ἑνταῦθα
οἰκονομούμενον τουτέστιν ἐν τῷ παρόντι
βίῳ, καὶ ἀλλαχοῦ
μεθιστάμενον ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι, καὶ
πέρας τοῦ μυστηρίου τῆ
πρὸς Θεὸν νεύσει θεοῦμενον· θεοῦμενον δὲ
τῆ μετοχῆ τῆς θείας
ἐλλάμψεως καὶ οὐκ εἰς τὴν θείαν
μεθιστάμενον οὐσίαν.
Ἐποίησε δὲ αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον καὶ
θέλησιν αὐτεξούσιον.
Ἀναμάρτητον δὲ φημι οὐχ ὡς μὴ
ἐπιδεχόμενον ἁμαρτίαν –μόνον
γὰρ τὸ θεῖον ἁμαρτίας ἐστὶν ἀνεπίδεκτον–,
ἀλλ’ οὐχ ὡς ἐν τῇ φύσει
τὸ ἁμαρτάνειν ἔχοντα, ἐν τῇ προαιρέσει δὲ
μᾶλλον, ἦτοι ἐξουσίαν
ἔχοντα μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ
τῇ θείᾳ συνεργούμενον
χάριτι, ὡσαύτως καὶ τρέπεσθαι ἐκ τοῦ
καλοῦ καὶ ἐν τῷ κακῷ
γίνεσθαι, τοῦ Θεοῦ παραχωροῦντος διὰ τὸ
αὐτεξούσιον· οὐκ ἀρετὴ
γὰρ τὸ βία γινόμενον.
Ψυχὴ τοίνυν ἐστὶν οὐσία ζῶσα, ἀπλή,
ἄσώματος, σωματικοῖς
ὀφθαλμοῖς κατ’ οἰκείαν φύσιν ἄορατος,
λογικὴ τε καὶ νοερά,
ἀσχημάτιστος, ὀργανικῶς κεχηρμένη σώματι
καὶ τούτῳ ζωῆς,
αὐξήσεως τε καὶ αἰσθήσεως καὶ γεννήσεως
παρεκτική, οὐχ ἕτερον
ἔχουσα παρ’ ἑαυτὴν τὸν νοῦν, ἀλλὰ μέρος
αὐτῆς τὸ καθαρώτατον·
ὡσπερ γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτως ἐν
ψυχῇ νοῦς· αὐτεξούσιος,
θελητικὴ τε καὶ ἐνεργητικὴ, τρεπτὴ, ἦτοι
ἐθελότρεπτος, ὅτι καὶ
κτιστή. Πάντα ταῦτα κατὰ φύσιν ἐκ τῆς τοῦ
δημιουργήσαντος
αὐτὴν χάριτος εἰληφυῖα, ἐξ ἧς καὶ τὸ εἶναι
καὶ τὸ φύσει οὕτως εἶναι

για να υποφέρει και υποφέροντας να
θυμάται και να γίνεται συνετός, και το
ἄλλο, για να μένει σταθερός και να δοξάζει
τον ευεργέτη του φιλοτιμούμενος
ἀπὸ το μεγαλείο του· τον ἐπλασε ζῶσα
ὑπαρξη που κατ’ οικονομία ζει ἐδῶ,
δηλαδή στην παρούσα ζωὴ, ἀλλὰ που
προορίζεται για αλλοῦ,
να μετοικήσει στη μέλλουσα ζωὴ· και το
τέλος του μυστηρίου εἶναι ὅτι
θεώνεται με την κίνησή του προς το Θεό·
θεώνεται μάλιστα με την μετοχὴ
στο θεῖο φωτισμό, ἀλλὰ χωρὶς να
μεταβάλλεται σε θεία οὐσία.
Και τον ἐπλασε ἀναμάρτητο στη φύση του
και αὐτεξούσιο στη θέλησή του.
Λέγοντας «ἀναμάρτητο» δεν ἐννοῶ ὅτι δεν
εἶναι δεκτικὸς ἁμαρτίας –μόνον
ὁ Θεὸς εἶναι ἀνεπίδεκτος ἁμαρτίας–, ἀλλὰ
ἐννοῶ ὅτι δεν ἔχει την ἁμαρτία
στη φύση του, ἀλλὰ μᾶλλον στην προαίρεσή
του· δηλαδή, ἔχει τὴ δύναμη να
διατηρεῖται και να προοδεύει στο ἀγαθό, με
τὴ βοήθεια τῆς θείας χάριτος· και
ἐπίσης, μπορεῖ να παρεκτραπεί ἀπὸ το καλὸ
και να οδηγηθεῖ στο κακό,
με παραχώρηση του Θεοῦ, ἐξαιτίας του
αὐτεξουσίου του· διότι, ὅτι γίνεται
ἐξαναγκαστικά, δεν εἶναι ἀρετὴ.
Ἡ ψυχὴ, ἐπίσης, εἶναι ζῶσα ὑπαρξη, ἀπλή,
ἄσώματη· ἡ φύση τῆς εἶναι
ἄορατη με τὰ μάτια του σώματος· εἶναι
λογικὴ και νοερὴ,
χωρὶς σχῆμα· κατοικεῖ σε ὀργανικὸ σῶμα
και του παρέχει ζωὴ,
ἀνάπτυξη, ἀντίληψη και γέννηση· δεν ἔχει
τον νοῦ σαν κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ
τον εαυτὸ τῆς, ἀλλὰ σαν τὸ πιο καθαρὸ
στοιχεῖο τῆς· διότι, ὅπως εἶναι
τὸ μάτι στο σῶμα, ἔτσι εἶναι και ὁ νοῦς για
τὴν ψυχὴ. Εἶναι αὐτεξούσια και
ἔχει θέληση και ἐνέργεια· εἶναι μεταβλητὴ,
δηλαδή μεταβάλλεται σύμφωνα με

εἴληφεν.
Ὅσαχῶς τό ασώματον
Ἄσώματα δὲ καὶ ἀόρατα καὶ ἀσχημάτιστα
κατὰ δύο τρόπους
νοοῦμεν· τὰ μὲν κατ' οὐσίαν, τὰ δὲ κατὰ
χάριν· καὶ τὰ μὲν φύσει ὄντα,
τὰ δὲ πρὸς τὴν τῆς ὕλης παχύτητα. Ἐπὶ Θεοῦ
μὲν οὖν φύσει, ἐπὶ δὲ
ἀγγέλων καὶ δαιμόνων καὶ ψυχῶν χάριτι,
καὶ ὡς πρὸς τὴν τῆς ὕλης
παχύτητα λέγεται ασώματον.
Σῶμά ἐστι τὸ τριχῆ διαστατὸν ἤγουν τὸ
ἔχον μῆκος καὶ πλάτος καὶ
βάθος, ἦτοι πάχος. Πᾶν δὲ σῶμα ἐκ τῶν
τεσσάρων στοιχείων
συνίσταται, τὰ δὲ τῶν ζώων σώματα ἐκ τῶν
τεσσάρων χυμῶν.
Χρῆ εἰδέναι, ὅτι τέσσαρα στοιχεῖα ἐστὶ γῆ,
ξηρὰ καὶ ψυχρά· ὕδωρ,
ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν· ἀήρ, ὑγρὸς καὶ θερμὸς·
πῦρ, θερμὸν καὶ ξηρὸν.
Ὅμοίως καὶ χυμοὶ τέσσαρες, ἀναλογοῦντες
τοῖς τέσσαρσι στοιχείοις·
μέλαινα χολὴ ἀναλογοῦσα τῇ γῆ (ξηρὰ γάρ
ἐστὶ καὶ ψυχρά)· φλέγμα
ἀναλογοῦν τῷ ὕδατι (ψυχρὸν γάρ ἐστὶ καὶ
ὑγρὸν)· αἷμα ἀναλογοῦν
τῷ ἀέρι (ὑγρὸν γάρ ἐστὶ καὶ θερμὸν)· ξανθὴ
χολὴ ἀναλογοῦσα τῷ
πυρί (θερμὴ γάρ ἐστὶ καὶ ξηρά). Οἱ μὲν οὖν
καρποὶ ἐκ τῶν στοιχείων
συνίστανται, οἱ δὲ χυμοὶ ἐκ τῶν καρπῶν, τὰ
δὲ τῶν ζώων σώματα
ἐκ τῶν χυμῶν καὶ εἰς τὰ αὐτὰ ἀναλύεται·
πᾶν γὰρ συντιθέμενον εἰς
τὰ αὐτὰ ἀναλύεται, ἐξ ὧν συνετέθη.
Ὅτι ὁ ἄνθρωπος κοινωνεῖ καὶ ἀψύχοις καὶ
ἀλόγοις καὶ λογικοῖς.
Χρῆ γινώσκειν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ τοῖς
ἀψύχοις κοινωνεῖ καὶ τῆς
τῶν ἀλόγων μετέχει ζωῆς καὶ τῆς τῶν
λογικῶν μετείληφε νοήσεως.
Κοινωνεῖ γὰρ τοῖς μὲν ἀψύχοις κατὰ τὸ

τῆ θέλησὶ τῆς, διότι εἶναι κτιστή. Ὅλα αὐτὰ
τα ἔχει λάβει με φυσικὴ τάξη ἀπὸ
τῆ χάρις τοῦ Δημιουργοῦ τῆς, ἡ ὁποία τῆς
ἔδωσε καὶ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴ φύση.
Με πόσους τρόπους νοεῖται τὸ ασώματο.
Ἀντιλαμβανόμεστε τὰ ασώματα, τὰ ἀόρατα
καὶ τὰ ἀμορφα με δύο τρόπους:
ἄλλα κατ' οὐσίαν καὶ ἄλλα κατὰ χάριν· διότι
τα πρῶτα εἶναι ἀπὸ τῆ φύση
τους, ἐνῶ τα δεύτερα σε ἀντίθεση με τὴν
παχύτητα τῆς ὕλης. Για τὸ Θεό
βέβαια λέμε «ασώματος ἀπὸ τῆ φύση του»,
ἐνῶ για τοὺς ἀγγέλους, τοὺς
δαίμονες καὶ τὶς ψυχῆς λέμε «ασώματοι
χαριστικά καὶ σε ἀντίθεση με τὴν
παχύτητα τῆς ὕλης».
Σῶμα εἶναι αὐτὸ που ἔχει τρεῖς διαστάσεις,
δηλαδή μῆκος, πλάτος καὶ βάθος
ἢ πάχος. Καὶ κάθε σῶμα συνίσταται ἀπὸ
τέσσερα στοιχεῖα, ἐνῶ τὰ σώματα
τῶν ζώων ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσερις
χυμοὺς.
Πρέπει μάλιστα νὰ γνωρίζουμε ὅτι τὰ
τέσσερα στοιχεῖα εἶναι: ἡ γῆ, που εἶναι
ξηρὴ καὶ ψυχρὴ· τὸ νερό, που εἶναι ψυχρὸ
καὶ ὑγρὸ· ὁ ἀέρας, που εἶναι ὑγρὸς
καὶ θερμὸς· ἡ φωτιά, που εἶναι θερμὴ καὶ
ξηρὴ.
Τὸ ἴδιο καὶ οἱ χυμοὶ εἶναι τέσσερις καὶ
ἀναλογοῦν στα τέσσερα στοιχεῖα: ἡ
μαύρη χολή, που ἀναλογεῖ στη γῆ (διότι
εἶναι ξερὴ καὶ ψυχρὴ)· τὸ φλέγμα, που
ἀναλογεῖ στο νερό (διότι εἶναι ψυχρὸ καὶ
ὑγρὸ)· τὸ αἷμα, που ἀναλογεῖ στον
ἀέρα (διότι εἶναι ὑγρὸ καὶ θερμὸ)· ἡ ξανθὴ
χολή, που ἀναλογεῖ στη φωτιά
(διότι εἶναι θερμὴ καὶ ξερὴ). Οἱ καρποί,
λοιπόν, ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰ
στοιχεῖα, οἱ χυμοὶ πάλι ἀπὸ τοὺς καρπούς,
ἐνῶ τὰ σώματα τῶν ζώων
ἀποτελοῦνται ἀπὸ τοὺς χυμοὺς, καὶ
ἀναλύονται σ' αὐτὰ· διότι καθεὶ που
εἶναι σύνθετο, ἀναλύεται στα μέρη ἀπὸ τὰ

σῶμα καὶ τὴν ἀπὸ τῶν
τεσσάρων στοιχείων κρᾶσιν, τοῖς δὲ φυτοῖς
κατὰ τε ταῦτα καὶ τὴν
θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν καὶ σπερματικὴν,
ἤγουν γεννητικὴν δύναμιν,
τοῖς δὲ ἀλόγοις καὶ ἐν τούτοις μὲν, ἐξ
ἐπιμέτρου δὲ κατὰ τὴν ὄρεξιν,
ἤγουν θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν καὶ κατὰ τὴν
αἴσθησιν καὶ κατὰ τὴν καθ’
ὀρμὴν κίνησιν.
Αἰσθήσεις μὲν οὖν εἰσι πέντε· ὄρασις, ἀκοή,
ὄσφρησις, γεῦσις, ἀφή. Τῆς
δὲ καθ’ ὀρμὴν κινήσεως ἐστὶ τὸ ἀπὸ τόπου
εἰς τόπον μεταβατικὸν καὶ
τὸ κινήτικὸν ὅλου τοῦ σώματος καὶ τὸ
φωνητικὸν καὶ ἀναπνευστικόν·
ταῦτα γὰρ ἐν ἡμῖν ἐστὶ ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν.
Συνάπτεται δὲ διὰ τοῦ λογικοῦ ταῖς
ἀσώματοις καὶ νοεραῖς φύσεσι
λογιζόμενος καὶ νοῶν καὶ κρίνων ἕκαστα
καὶ τὰς ἀρετὰς μεταδιώκων
καὶ τῶν ἀρετῶν τὸν κολοφῶνα, τὴν
εὐσέβειαν, ἀσπαζόμενος· διὸ καὶ
μικρὸς κόσμος ὁ ἄνθρωπός ἐστιν.
Χρῆ δὲ εἰδέναί, ὡς ἴδια μὲν τοῦ σώματος
μόνου τομὴ καὶ ρεῦσις καὶ
μεταβολή. Μεταβολὴ μὲν ἢ κατὰ ποιότητα,
ἤγουν θερμασίαν καὶ
ψύξιν καὶ τὰ τοιαῦτα. Ρεῦσις δὲ ἢ κατὰ
κένωσιν· κενουῖται γὰρ ξηρὰ
καὶ ὑγρὰ καὶ πνεύματα, ὧν χρῆζει τῆς
ἀναπληρώσεως· ὥστε φυσικὰ
εἰσι πάθη ἢ τε πεῖνα καὶ ἢ δίψα· τομὴ δὲ ἢ
τῶν χυμῶν ἀπ’ ἀλλήλων
διαχώρισις καὶ ὁ εἰς εἶδος καὶ ὕλην
μερισμός.
Ἴδια δὲ τῆς ψυχῆς ἢ εὐσέβεια καὶ ἢ νόησις.
Κοινὰ δὲ ψυχῆς καὶ
σώματος αἱ ἀρεταί, ἐχουσῶν καὶ τούτων ἐπὶ
τὴν ψυχὴν τὴν
ἀναφοράν, οἷον ψυχῆς προσχρωμένης
σώματι.
Χρῆ γινώσκειν, ὅτι τὸ λογικὸν φύσει

ὁποία συντίθεται.
Ὅτι ὁ ἄνθρωπος μετέχει καὶ στα ἀψυχα καὶ
τα ἀλογα καὶ τα λογικά ὄντα.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει
κοινὰ γνωρίσματα με τα ἀψυχα·
ἀκόμη μετέχει στη ζωὴ των ἀλόγων ζῶων
καὶ ἔχει πάρει τη νόηση ἀπὸ τα
λογικά ὄντα. Τα κοινὰ, δηλαδή, γνωρίσματα
με τα ἀψυχα εἶναι στο σῶμα
καὶ στη σύνθεσή του ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα·
με τα φυτὰ ἔχει κοινὰ στοιχεῖα τη
θρεπτικὴ δυνατότητα, την αὐξητικὴ καὶ την
σπερματικὴ, δηλαδή την
αναπαραγωγικὴ· με τα ἀλογα ζῶα ἔχει καὶ
τα παραπάνω, ἀλλὰ επιπλέον καὶ
τον πόθο, δηλαδή το θυμὸ καὶ την ἐπιθυμία,
καὶ ἀκόμη την αἴσθησι καὶ την
ορμέμφυτη κίνησι.
Οι αἰσθήσεις βέβαια εἶναι πέντε· ἡ ὄρασις, ἡ
ἀκοή, ἡ ὄσφρησις, ἡ γεύσις, ἡ ἀφή.
Στην ορμέμφυτη ὁμως κίνησι ἀνήκει ἡ
ικανότητα νὰ μεταβαίνει ἀπὸ τόπο σε
σε τόπο, ἡ ικανότητα της κινήσεως ὅλου του
σώματος καὶ ἡ ικανότητα της
φωνῆς καὶ της ἀναπνοῆς· διότι ἀπὸ μας
εξαρτάται νὰ τα κάνουμε ἢ νὰ μην τα
κάνουμε.
Ὁ ἄνθρωπος συνδέεται με το λογικὸ του με
τις ἀσώματες καὶ νοερές φύσεις,
διότι συλλογίζεται, σκέφτεται καὶ κρίνει το
καθετί· ἐπιδιώκει τις ἀρετές καὶ
ποθεῖ την κορωνίδα των ἀρετῶν, ἐννοῶ την
εὐσέβεια· γι’ αὐτὸ καὶ ὁ
ἄνθρωπος εἶναι ἕνας μικρὸς κόσμος.
Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζουμε ὅτι
ἀποκλειστικά χαρακτηριστικὲς ιδιότητες
του
σώματος εἶναι ἡ τομὴ, ἡ ρεῦσις καὶ ἡ
μεταβολή. Μεταβολὴ βέβαια εἶναι αὐτὴ
που γίνεται σχετικὰ με την ποιότητα,
δηλαδή ἡ θέρμανσις, ἡ ψύξις καὶ τα
παρόμοια. Ρεῦσις πάλι εἶναι αὐτὴ που
γίνεται με το ἀδειασμα· ἀδειάζουν

κατάρχει τοῦ ἀλόγου·
διαιροῦνται γὰρ αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἰς
λογικὸν καὶ ἄλογον.
Τοῦ δὲ ἀλόγου μέρη εἰσὶ δύο· τὸ μὲν
ἀνήκοόν ἐστι λόγου, ἦγουν οὐ
πέιθεται λόγῳ, τὸ δὲ κατήκοόν ἐστι καὶ
ἐπιπειθὲς λόγῳ. Ἀνήκοον μὲν
οὖν καὶ μὴ πειθόμενον λόγῳ ἐστὶ τὸ
ζωτικόν, ὃ καὶ σφυγμικόν
καλεῖται, καὶ τὸ σπερματικόν, ἦγουν
γεννητικόν καὶ τὸ φυτικόν, ὃ καὶ
θρεπτικόν καλεῖται· τούτου δὲ ἐστὶ καὶ τὸ
αὐξητικόν, τὸ καὶ
διαπλάσσον τὰ σώματα. Ταῦτα γὰρ οὐ λόγῳ
κυβερνῶνται, ἀλλὰ τῇ
φύσει. Τὸ δὲ κατήκοον καὶ ἐπιπειθὲς λόγῳ
διαιρεῖται εἰς ἐπιθυμίαν καὶ
θυμόν. Καλεῖται δὲ κοινῶς τὸ ἄλογον μέρος
τῆς ψυχῆς παθητικόν καὶ
ὄρεκτικόν. Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὅτι τοῦ
ἐπιπειθοῦς λόγῳ ἐστὶ καὶ ἡ καθ’
ὄρμην κίνησις.
Τοῦ δὲ μὴ πειθομένου λόγῳ ἐστὶ τὸ
θρεπτικόν καὶ γεννητικόν καὶ
σφυγμικόν· καλεῖται δὲ φυτικόν μὲν τὸ
αὐξητικόν καὶ τὸ θρεπτικόν
καὶ τὸ γεννητικόν, ζωτικόν δὲ τὸ σφυγμικόν.
Τοῦ μὲν οὖν θρεπτικοῦ δυνάμεις εἰσὶ
τέσσαρες· ἔλκτική ἢ ἔλκουσα τὴν
τροφὴν, καθεκτική ἢ κατέχουσα τὴν
τροφὴν καὶ μὴ ἔῶσα αὐτήν
εὐθέως ἐκκριθῆναι, ἀλλοιωτική ἢ ἀλλοιοῦσα
τὴν τροφήν εἰς τούς
χυμούς, ἀποκριτική ἢ τὸ περίττωμα διὰ τοῦ
ἀφεδρῶνος ἐκκρίνουσα
καὶ ἐκβάλλουσα.
Χρῆ δὲ εἰδέναι, ὅτι τῶν κατὰ τὸ ζῶον
δυνάμεων αἱ μὲν εἰσὶ ψυχικαί,
αἱ δὲ φυσικαί, αἱ δὲ ζωτικαί. Καὶ ψυχικαὶ μὲν
αἱ κατὰ προαίρεσιν,
ἦγουν ἡ καθ’ ὄρμην κίνησις καὶ ἡ αἴσθησις.
Τῆς δὲ καθ’ ὄρμην κινήσεως
ἐστὶ τὸ τε κατὰ τόπον μεταβατικόν καὶ

δηλαδή τα στερεά, τα υγρά και τα αέρια, και
χρειάζεται η αναπλήρωσή τους·
επομένως, η πείνα και η δίψα είναι
φυσιολογικές μεταβολές. Τομή πάλι είναι
ο διαχωρισμός των χυμών μεταξύ τους και η
διαίρεσή τους σύμφωνα με τη
μορφή και την υλική τους σύσταση.
Χαρακτηριστικές πάλι ιδιότητες της ψυχῆς
εἶναι η ευσέβεια και η νόηση. Ενώ
οι αρετές αποτελούν κοινές ιδιότητες της
ψυχῆς και του σώματος·
αποδίδονται ὅμως στην ψυχή, διότι η ψυχή
κυβερνά το σώμα.
Πρέπει να γνωρίζουμε ὅτι το λογικό ἀπὸ τη
φύση του κυβερνά το ἄλογο·
διότι οἱ δυνάμεις της ψυχῆς διαιροῦνται σε
λογικὸ καὶ ἄλογο. Τα μέρη
μάλιστα του ἀλόγου εἶναι δύο· τὸ ἓνα εἶναι
κουφό στη φωνή του λογικού,
δεν υπακούει δηλαδή στη λογική, ἐνῶ τὸ
ἄλλο εἶναι προσεκτικὸ καὶ
υπάκουο στη λογική. Ἀνυπάκουο βέβαια καὶ
ἀπείθαρχο στη λογική
εἶναι τὸ ζωτικὸ μέρος της ψυχῆς, τὸ ὁποῖο
ονομάζεται καὶ σφυγμικόν· ἐπίσης
καὶ τὸ σπερματικὸ μέρος, δηλαδή τὸ
αναπαραγωγικὸ καὶ τὸ φυτικόν, τὸ ὁποῖο
λέγεται καὶ θρεπτικόν· σ’ αὐτὸ ἀνήκει καὶ τὸ
αυξητικὸ μέρος, τὸ ὁποῖο καὶ
διαπλάθει τὸ σώμα. Αὐτὰ δὲν τα ἐξουσιάζει
ἡ λογική, ἀλλὰ ἡ φύση. Τὸ μέρος
πάλι της ψυχῆς που εἶναι προσεκτικὸ καὶ
υπάκουο στη λογική διαιρεῖται σε
ἐπιθυμία καὶ θυμό. Μάλιστα, τὸ ἄλογο μέρος
της ψυχῆς ὀνομάζεται παθητικὸ
καὶ ὄρεκτικὸ
(αυθόρμητο). Καὶ πρέπει να γνωρίζουμε ὅτι
ἡ ὁρμέφυτη κίνησις
ἀνήκει στο μέρος της ψυχῆς που υπακούει
στη λογική.
Σ’ αὐτὸ ὅμως που δὲν υπακούει στη λογική
ἀνήκει τὸ θρεπτικόν, τὸ γεννητικόν
καὶ τὸ σφυγμικόν. Τὸ αυξητικόν, τὸ θρεπτικόν

κινητικόν ὅλου τοῦ σώματος
καί φωνητικόν καί ἀναπνευστικόν· ἐν ἡμῖν
γάρ ἐστι τό ποιῆσαι καί
τό μή ποιῆσαι ταῦτα. Φυσικάί δέ καί
ζωτικάί αἱ ἀπροαίρετοι. Καί
φυσικάί μὲν ἡ θρεπτική καί αὐξητική καί
σπερματική, ζωτική δέ ἡ
σφυγμική· αὗται γάρ καί θελόντων ἡμῶν
καί μή θελόντων ἐνεργοῦσι.
Δεῖ δέ γινώσκειν, ὅτι τῶν πραγμάτων τὰ μὲν
ἐστὶν ἀγαθὰ, τὰ δὲ
φαῦλα. Προσδοκώμενον μὲν οὖν ἀγαθὸν
ἐπιθυμίαν συνιστᾷ, παρὸν
δὲ ἡδονήν· ὁμοίως δὲ πάλιν προσδοκώμενον
κακὸν φόβον, παρὸν δὲ
λύπην. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἀγαθὸν ἐνταῦθα
εἰπόντες ἢ τὸ ὄντως
ἀγαθὸν ἢ τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν εἶπομεν·
ὁμοίως καὶ κακόν.

καὶ τὸ γεννητικὸν ονομάζονται
«φυτικόν», ἐνῶ τὸ σφυγμικὸν καλεῖται
«ζωτικόν».
Τὸ θρεπτικὸν ἔχει τέσσαρις δυνάμεις: τὴν
ἐλκτική, ποὺ ἔλκει τὴν τροφή·
τὴν καθεκτική ποὺ κρατεῖ τὴν τροφή καὶ
δεν τὴς ἐπιτρέπει νὰ ἀποβληθεῖ
ἀμέσως· τὴν αλλοιωτική, ποὺ μεταβάλλει
τὴν τροφή σὲ χυμούς· τὴν
ἀποκριτική, ἡ ὁποία ἀποβάλλει τὰ
περιττώματα μέσω τοῦ ἀφεδρώνα καὶ τὰ
ἀπορρίπτει ἀπὸ τὸν ὀργανισμό.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἀπὸ τὶς δυνάμεις
ποὺ ὑπάρχουν στα ὄντα ἄλλες
εἶναι ψυχικὲς, ἄλλες φυσικὲς καὶ ἄλλες
ζωτικὲς. Ψυχικὲς εἶναι αὐτὲς ποὺ
ἀνήκουν στὴν προαίρεση, δηλαδὴ ἡ
ἐπιθυμία καὶ ἡ αἴσθησις. Στὴν ἐπιθυμία
ἀνήκει
ἡ ἰκανότητα μεταβάσεως ἀπὸ τόπο σὲ τόπο,
ἡ κίνηση ὅλου τοῦ
σώματος, ἡ φωνητικὴ καὶ ἀναπνευστικὴ
ἰκανότητα· ἀπὸ μας ἐξαρτάται νὰ τὰ
ἐνεργοῦμε αὐτὰ ἢ νὰ μὴν τὰ ἐνεργοῦμε.
Φυσικὲς καὶ ζωτικὲς δυνάμεις εἶναι
αὐτὲς ποὺ ἐνεργοῦν χωρὶς τὴ θέλησή μας.
Φυσικὲς εἶναι ἡ θρεπτικὴ, ἡ
αὐξητικὴ καὶ ἡ ἀναπαραγωγικὴ· ζωτικὴ
εἶναι ἡ σφυγμική. Αὐτὲς ἐνεργοῦν
εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι.
Επίσης, πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἄλλα ἀπὸ
τὰ πράγματα εἶναι ἀγαθὰ καὶ ἄλλα
κακά. Τὸ ἀγαθὸ ποὺ προσδοκάμε γεννά τὴν
ἐπιθυμία, ἐνῶ αὐτὸ ποὺ ἔχει
πραγματοποιηθεῖ γεννά τὴν εὐχαρίστησις.
Παρόμοια, τὸ προσδοκώμενον κακὸ
δημιουργεῖ φόβον, ἐνῶ τὰ
πραγματοποιημένον λύπην. Καὶ νὰ
γνωρίζουμε ὅτι
λέγοντας ἀγαθὸ ἐννοοῦμε καὶ τὸ ἀληθινὸ
ἀγαθὸ καὶ τὸ θεωρούμενον· τὸ ἴδιον
ἐννοοῦμε καὶ με τὸ κακόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 27. Περὶ ἡδονῶν.

Τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσι ψυχικαί, αἱ δὲ σωματικαί. Καὶ ψυχικαὶ μὲν, ὅσαι μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' αὐτὴν ὡς αἱ περὶ τὰ μαθήματα καὶ τὴν θεωρίαν. Σωματικαὶ δὲ αἱ μετὰ κοινωνίας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος γινόμεναι καὶ διὰ τοῦτο σωματικαὶ καλούμεναι ὡς αἱ περὶ τροφᾶς καὶ συνουσίας καὶ τὰ τοιαῦτα. Μόνου δὲ τοῦ σώματος οὐκ ἂν εὔροι τις ἡδονάς. Πάλιν τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσιν ἀληθεῖς, αἱ δὲ ψευδεῖς· καὶ αἱ μὲν τῆς διανοίας μόνης κατ' ἐπιστήμην καὶ θεωρίαν, αἱ δὲ μετὰ σώματος κατ' αἴσθησιν. Καὶ τῶν μετὰ σώματος ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσι φυσικαὶ ἅμα καὶ ἀναγκαῖαι, ὧν χωρὶς ζῆν ἀδύνατον, ὡς αἱ τροφαὶ αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαί, καὶ τὰ ἐνδύματα ἀναγκαῖα, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δέ, ὡς αἱ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ νόμον μίξεις (αὗται γὰρ εἰς μὲν τὴν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦσι, δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐν παρθενίᾳ ζῆν)· αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι οὔτε φυσικαί, ὡς μέθη καὶ λαγνεῖα καὶ πλησμοναὶ τὴν χρεῖαν ὑπερβαίνουσαι· οὔτε γὰρ εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς ἡμῶν συντελοῦσιν οὔτε εἰς διαδοχὴν τοῦ γένους, τούναντίον δὲ καὶ βλάπτουσιν. Τὸν τοίνυν κατὰ Θεὸν ζῶντα δεῖ μετέρχεσθαι τὰς ἀναγκαῖας ἅμα καὶ φυσικὰς, ἐν δευτέρᾳ δὲ τάξει τὰς φυσικὰς καὶ οὐκ ἀναγκαῖας τίθεσθαι μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ καὶ τρόπου καὶ μέτρου γινομένας, τὰς δὲ ἄλλας χρῆ πάντως παραιτεῖσθαι. Καλὰς δὲ ἡδονὰς χρῆ ἡγεῖσθαι τὰς μὴ συμπεπλεγμένας λύπη, μήτε

Για τις ηδονές.

Από τις ηδονές άλλες εἶναι ψυχικές και άλλες σωματικές. Ψυχικές βέβαια εἶναι ὅσες ανήκουν αποκλειστικά στην ἴδια την ψυχὴ, ὅπως οι σχετικές με τις επιστήμες και τη γνώση. Σωματικές πάλι εἶναι αὐτές που απολαμβάνει ἀπὸ κοινού η ψυχὴ με το σῶμα και γι' αὐτὸ ονομάζονται σωματικές, ὅπως εἶναι οι σχετικές με την τροφή, τη συνουσία και τα παρόμοια. Αποκλειστικά μόνον σωματικές ηδονές δεν συναντάς. Ἄλλες πάλι ηδονές εἶναι πραγματικές και άλλες ψεύτικες· οι ηδονές αποκλειστικά του νου προέρχονται ἀπὸ τις επιστήμες και τη γνώση, ἐνῶ οι σωματικές ἀπὸ τις αισθήσεις. Απὸ τις σωματικές ηδονές άλλες εἶναι φυσιολογικές και ἀναγκαῖες, διότι δεν υπάρχει ζωὴ χωρὶς αὐτές· τέτοιες εἶναι οι τροφές που χορταίνουν την πείνα και η ἀπαραίτητη ἐνδυση. Ἄλλες εἶναι φυσιολογικές, ὄχι ὁμως ἀπαραίτητες, ὅπως οι φυσικές και νόμιμες σαρκικές επαφές (διότι αὐτές συντελοῦν στην ἀναπαραγωγή ὅλου του ἀνθρώπινου γένους· μπορεί ὁμως να ζήσει κάποια και με παρθενία). Ἄλλες πάλι ηδονές δεν εἶναι ἀπαραίτητες οὔτε φυσιολογικές, ὅπως η μέθη, η ἀκολασία και το υπερβολικό φαγητό· διότι δεν συντελοῦν οὔτε στη διατήρηση της ζωῆς μας οὔτε στην ἀναπαραγωγή του γένους· το ἀντίθετο, και βλάπτουν. Αὐτός, λοιπόν, που ζει σύμφωνα με το θέλημα του Θεοῦ πρέπει ν' ἀπολαμβάνει τις ἀπαραίτητες και φυσιολογικές ηδονές, να βάζει σε δεύτερη μοῖρα τις φυσιολογικές ἀλλά ὄχι ἀπαραίτητες ηδονές, –στον κατάλληλο χρόνο, με τον ὀρθὸ τρόπο και μέτρο–, και ν' ἀποφεύγει τελείως τις άλλες. Πρέπει να θεωροῦμε καλές ηδονές αὐτές

μεταμέλειαν ἐμποιοῦσας, μηδὲ ἐτέρας
βλάβης γεννητικὰς, μήτε τοῦ
μετρίου πέραν χωρούσας, μηδὲ τῶν
σπουδαίων ἔργων ἡμᾶς
ἀφελκούσας ἐπὶ πολὺ ἢ καταδουλούσας.

που δεν συνδέονται με την λύπη·
αυτές που δεν προξενούν μεταμέλεια, ούτε
δημιουργούν άλλη βλάβη, ούτε
προχωρούν πέρα από το κανονικό, ούτε μας
αποσπούν πολύ χρόνο από τις
σοβαρές ασχολίες ούτε μας κάνουν δούλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 28. Περὶ λύπης
Τῆς δὲ λύπης εἶδη τέσσαρα· ἄχος, ἄχθος,
φθόνος, ἔλεος. Ἄχος μὲν οὖν
ἐστὶ λύπη ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα, ἄχθος δὲ
λύπη βαρύνουσα, φθόνος δὲ
λύπη ἐπὶ ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς, ἔλεος δὲ λύπη
ἐπὶ ἀλλοτρίοις κακοῖς.

Για την λύπη.
Τὰ εἶδη της λύπης εἶναι τέσσερα· ἡ
κατάθλιψη, ἡ στενοχώρια, ὁ φθόνος καὶ ἡ
συμπάθεια. Κατάθλιψη εἶναι ἡ λύπη που μας
αφαιρεῖ τὴ φωνή· στενοχώρια
εἶναι ἡ λύπη που βαραίνει τὴν ψυχὴ· φθόνος
εἶναι ἡ λύπη για τὰ ἀγαθὰ τῶν
ἄλλων· καὶ συμπάθεια εἶναι ἡ λύπη για τὴ
ξένη δυστυχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 29. Περὶ φόβου.
Διαιρεῖται δὲ καὶ ὁ φόβος εἰς ἕξ· εἰς ὄκνον,
εἰς αἰδῶ, εἰς αἰσχύνην, εἰς
κατάπληξιν, εἰς ἔκπληξιν, εἰς ἀγωνίαν.
Ὅκνος μὲν οὖν ἐστὶ φόβος
μελλούσης ἐνεργείας. Αἰδῶς δὲ φόβος ἐπὶ
προσδοκίᾳ ψόγου·
κάλλιστον δὲ τοῦτο τὸ πάθος. Αἰσχύνη δὲ
φόβος ἐπὶ αἰσchrῶ
πεπραγμένῳ· οὐδὲ τοῦτο δὲ ἀνέλπιστον εἰς
σωτηρίαν. Κατάπληξις
δὲ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας. Ἐκπληξις
δὲ φόβος ἐξ ἀσυνήθους
φαντασίας. Ἀγωνία δὲ φόβος διαπτώσεως,
ἡγουν ἀποτυχίας·
φοβούμενοι γὰρ ἀποτυχεῖν τῆς πράξεως
ἀγωνιῶμεν.

Για το φόβο.
Καὶ ὁ φόβος διαιρεῖται σε ἕξι εἶδη: στο
δισταγμό, τὴν ντροπὴ, τὴν αἰσχύνη,
τὴν κατάπληξη, τὴν ἐκπληξη καὶ τὴν
αγωνία. Δισταγμός λοιπόν εἶναι ὁ φόβος
για μιὰ μελλοντικὴ μας πράξη. Ντροπὴ εἶναι
ὁ φόβος για προσδοκώμενη σε
βάρος μας κατηγορία· αὐτὸ τὸ συναίσθημα
μάλιστα εἶναι πολὺ καλὸ. Αἰσχύνη
εἶναι ὁ φόβος για αἰσchrές πράξεις· καὶ αὐτὸ
τὸ συναίσθημα καλλιεργεῖ τὴ
σωτηρία μας. Κατάπληξη εἶναι ὁ φόβος ἀπο
μεγάλῃ φαντασίῳση. Ἐκπληξη
εἶναι ὁ φόβος ἀπὸ ἀσυνήθιστη φαντασία.
Αγωνία εἶναι ὁ φόβος τῆς πτώσεως,
δηλαδὴ τῆς ἀποτυχίας· ἔχουμε ἀγωνία ἀπὸ
φόβο μήπως ἀποτύχουμε στις
πράξεις μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 30. Περὶ θυμοῦ
Θυμὸς δὲ ἐστὶ ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν
αἵματος ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς
χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη. Διὸ καὶ
χολὴ λέγεται καὶ χόλος.
Ἔστι δὲ, ὅτε ὁ θυμὸς καὶ ὄρεξις ἐστὶν
ἀντιτιμωρήσεως· ἀδικούμενοι
γὰρ ἢ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι θυμούμεθα, καὶ

Για το θυμό.
Ὁ θυμὸς εἶναι ὁ βρασμὸς τοῦ αἵματος γύρω
ἀπὸ τὴν καρδιά καὶ προέρχεται
ἀπὸ ἐρεθισμό ἢ ἀναταραχὴ τῆς χολῆς. Γι'
αὐτὸ ὀνομάζεται καὶ χολὴ καὶ χόλος.
Κάποτε ὁ θυμὸς εἶναι ἐπιθυμία
ἀντεκδικήσεως· ὅταν μας ἀδικοῦν ἢ
νομίζουμε

γίνεται τότε μικτόν τὸ πάθος ἐξ ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ. Εἶδη δὲ τοῦ θυμοῦ τρία· ὀργή, ἥτις καλεῖται χολή καὶ χόλος, καὶ μῆνις καὶ κότος. Θυμὸς μὲν γὰρ ἀρχὴν καὶ κίνησιν ἔχων, ὀργή καὶ χολή καὶ χόλος λέγεται. Μῆνις δὲ χολή ἐπιμένουσα, ἥγουν μνησικακία· εἴρηται δὲ παρὰ τὸ μένειν καὶ τῇ μνήμῃ παραδίδοσθαι. Κότος δὲ ὀργή ἐπιτηροῦσα καιρὸν εἰς τιμωρίαν· εἴρηται δὲ καὶ οὗτος παρὰ τὸ κεῖσθαι.

Ἔστι δὲ ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικὸν τοῦ λογισμοῦ, ἔκδικος τῆς ἐπιθυμίας· ὅταν γὰρ ἐπιθυμήσωμεν πράγματος καὶ κωλυθῶμεν ὑπὸ τινος, θυμούμεθα κατ' αὐτοῦ ὡς ἀδικηθέντες, τοῦ λογισμοῦ δηλονότι κρίναντος ἄξιον ἀγανακτήσεως τὸ γινόμενον ἐπὶ τῶν φυλαττόντων κατὰ φύσιν τὴν οἰκείαν τάξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 31. Περὶ τοῦ φανταστικοῦ
Φανταστικόν ἐστὶ δύναμις τῆς ἀλόγου ψυχῆς διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργοῦσα, ἥτις λέγεται αἴσθησις. Φανταστὸν δὲ καὶ αἰσθητὸν τὸ τῇ φαντασίᾳ καὶ τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτον· ὡς ὄρασις μὲν αὐτὴ ἢ ὀπτική δύναμις, ὀρατὸν δὲ τὸ ὑποπίπτον τῇ ὀράσει, λίθος τυχὸν ἢ τι τῶν τοιούτων. Φαντασία δὲ ἐστὶ πάθος τῆς ἀλόγου ψυχῆς ὑπὸ φανταστοῦ τινος γινόμενον, φάντασμα δὲ πάθος διάκενον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς ἀπ' οὐδενὸς φανταστοῦ γινόμενον. Ὅργανον δὲ τοῦ φανταστικοῦ ἢ ἐμπρόσθιος κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου.

ὅτι μας αδικούν, τότε θυμώνουμε· στην περίπτωση αὐτή έχουμε ανάμεικτο πάθος, ἀπὸ ἐπιθυμία καὶ θυμό. Τρία εἶναι τὰ εἶδη τοῦ θυμοῦ: ἡ ὀργή, που λέγεται καὶ χολή καὶ χόλος, ἡ μῆνη καὶ ὁ κότος. Διότι ὁ θυμὸς που ἔχει ἀρχή καὶ κίνηση, λέγεται καὶ χολή καὶ χόλος. Μῆνη εἶναι θυμὸς που κρατάει, δηλαδή μνησικακία· λέγεται ἔτσι ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι παραμένει καὶ διατηρεῖται στὴ μνήμη. Κότος εἶναι ἡ ὀργή που καιροφυλακτεῖ νὰ ἐκδικηθεῖ· καὶ ἔχει πάρει αὐτὴ τὴν ὀνομασία ἀπὸ τὸ «κεῖσθαι» (ἔχει καθίσει). Εἶναι μάλιστα ὁ θυμὸς υπηρέτης τοῦ λογισμοῦ, υπερασπιστὴς τῆς ἐπιθυμίας· ὅταν, δηλαδή, ἐπιθυμήσουμε κάποιον πράγμα καὶ κάποιος μας ἐμποδίσει, θυμώνουμε ἐναντίον του ὅτι μας ἀδίκησε· ὁ λογισμὸς, δηλαδή, βγάζει τὴν ἀπόφαση ὅτι αὐτὸ που ἐγίνε εἶναι ἄξιο νὰ προκαλέσει ἀγανάκτηση σ' αὐτοὺς που ἀπὸ τὴ φύση τους προστατεύουν τὴ σχετικὴ τάξη.

Για τὴ φαντασία.
Τὸ φανταστικὸ εἶναι ἰκανότητα τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, που ἐνεργεῖ μετὰ τὴν αἰσθήσει καὶ λέγεται αἴσθησις. Φανταστὸ καὶ αἰσθητὸ εἶναι αὐτὸ που ὑποπίπτει στὴ φαντασία καὶ τὴν αἴσθησις· ὅπως ὄραση εἶναι ἡ ἴδια ἡ ὀπτικὴ δύναμη, καὶ ὀρατὸ εἶναι αὐτὸ που ὑποπίπτει στὴν ὄραση, γιὰ παράδειγμα κάποιον πέτρα ἢ κάτι παρόμοιο. Φαντασία πάλι εἶναι πάθος τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς που τὴν προκαλεῖ κάποιον φανταστὸ· φάντασμα πάλι εἶναι πάθος χωρὶς περιεχόμενον, στὸν χώρο τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, που δὲν τὸ προκαλεῖ κάποιον φανταστὸ. Ὅργανο τοῦ φανταστικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ κοιλότητα στὸ μπροστὰ μέρος τοῦ ἐγκεφάλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 32. Περὶ αἰσθήσεως
Αἴσθησις ἐστὶ δύναμις τῆς ψυχῆς
ἀντιληπτικὴ τῶν ὑλῶν, ἡγουν
διαγνωστικὴ· αἰσθητήρια δὲ τὰ ὄργανα,
ἡγουν τὰ μέλη, δι' ὧν
αἰσθανόμεθα· αἰσθητὰ δὲ τὰ τῆ αἰσθήσει
ὑποπίπτοντα· αἰσθητικὸν δὲ
τὸ ζῶον τὸ ἔχον τὴν αἴσθησιν. Εἰσὶ δὲ
αἰσθήσεις πέντε, ὁμοίως καὶ
αἰσθητήρια πέντε.
Πρῶτη αἴσθησις ὄρασις. Αἰσθητήρια δὲ καὶ
ὄργανα τῆς ὀράσεως τὰ
ἐξ ἐγκεφάλου νεῦρα καὶ οἱ ὀφθαλμοί.
Αἰσθάνεται δὲ ἡ ὄψις κατὰ
πρῶτον μὲν λόγον τοῦ χρώματος,
συνδιαγινώσκει δὲ τῷ χρώματι
καὶ τὸ κεχρωσμένον σῶμα καὶ τὸ μέγεθος
αὐτοῦ καὶ τὸ σχῆμα καὶ
τὸν τόπον, ἔνθα ἐστὶ, καὶ τὸ διάστημα τὸ
μεταξὺ καὶ τὸν ἀριθμὸν,
κίνησιν τε καὶ στάσιν καὶ τὸ τραχὺ καὶ λείον
καὶ ὀμαλὸν καὶ
ἀνώμαλον καὶ τὸ ὀξύ καὶ τὸ ἀμβλύ καὶ τὴν
σύστασιν, εἴτε ὑδατώδης
ἐστίν, εἴτε γεώδης ἡγουν ὑγρὰ ἢ ξηρά.
Δευτέρα αἴσθησις ἐστὶν ἀκοή, τῶν φωνῶν
καὶ τῶν ψόφων οὔσα
αἰσθητικὴ. Διαγινώσκει δὲ αὐτῶν τὴν
ὀξύτητα καὶ τὴν βαρύτητα,
λειότητά τε καὶ τραχύτητα καὶ μέγεθος.
Ὅργανα δὲ αὐτῆς τὰ νεῦρα
τὰ ἐξ ἐγκεφάλου τὰ μαλακὰ καὶ τῶν ὠτων ἡ
κατασκευή. Μόνος δὲ
ἄνθρωπος καὶ πίθηκος οὐ κινουῦσι τὰ ὦτα.
Τρίτη αἴσθησις ὄσφρησις, ἣτις γίνεται μὲν
διὰ τῶν ῥινῶν
ἀναπεμπουσῶν τοὺς ἀτμοὺς ἐπὶ τὸν
ἐγκέφαλον, περαίνεται δὲ εἰς τὰ
πέρατα τῶν προσθίων κοιλιῶν τοῦ
ἐγκεφάλου. Ἔστι δὲ αἰσθητικὴ
καὶ ἀντιληπτικὴ τῶν ἀτμῶν. Τῶν δὲ ἀτμῶν
ἡ γενικωτάτη διαφορὰ
ἐστὶν εὐωδία καὶ δυσωδία καὶ τὸ μέσον

Για την αίσθηση.
Ἡ αἴσθησις εἶναι δύναμις τῆς ψυχῆς ἰκανὴ ν'
ἀντιλαμβάνεται τὰ υλικά
πράγματα, δηλαδή διαγνωστικὴ ἰκανότητα.
Αἰσθητήρια πάλι εἶναι τὰ ὄργανα,
δηλαδή τὰ μέλη τοῦ σώματος, με τὰ ὁποῖα
αἰσθανόμεσθε. Αἰσθητὰ εἶναι αὐτὰ
που υποπίπτουν στὶς αἰσθήσεις. Αἰσθητικὸν
εἶναι αὐτὸ που ἔχει αἰσθήσεις.
Οἱ αἰσθήσεις εἶναι πέντε καὶ τὰ αἰσθητήρια
πέντε.
Πρῶτη αἴσθησις εἶναι ἡ ὄρασις· αἰσθητήρια
καὶ ὄργανα τῆς ὀράσεως εἶναι τὰ
νεῦρα τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τὰ μάτια. Ἡ ὄρασις
πρῶτα ἀντιλαμβάνεται τὸ
χρῶμα, διακρίνει στὴ συνέχεια καὶ τὸ
χρωματισμένον σῶμα,
τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα τοῦ, τὸν τόπο ὅπου
βρίσκεται,
τὸ ἐνδιάμεσο διάστημα, τὴν ποσότητα,
τὴν κίνηση καὶ τὴν στάση, τὸ τραχὺ καὶ τὸ
λείον, τὸ ὀμαλὸν καὶ
τὸ ἀνώμαλον, τὸ κοφτερὸν καὶ τὸ ἀμβλύ, τὴν
σύνθεσιν, ἀν εἶναι ὑδάτινη ἢ
χωματένια, δηλαδή ξερὰ ἢ ὑγρὰ.
Δεύτερη αἴσθησις εἶναι ἡ ἀκοή, ἡ ὁποῖα
ἀντιλαμβάνεται τὶς φωνὰς καὶ τοὺς
θορύβους. Διακρίνει τὸν ὀξύ ἢ βαρὺ τόνον
τοῦς, τὴν ἀπαλότητα,
τὴν σκληρότητα καὶ τὴν ἐνταση. Ὅργανά
τῆς εἶναι τὰ μαλακὰ νεῦρα τοῦ
ἐγκεφάλου καὶ ἡ ἰδιοσυστασία τῆς
κατασκευῆς τῶν αὐτιῶν. Μόνον ὁ
ἄνθρωπος καὶ ὁ πίθηκος δὲν κινουῦν τὰ
αὐτιά τοῦς.
Τρίτη αἴσθησις εἶναι ἡ ὄσφρησις, ἡ ὁποῖα
παράγεται μέσα ἀπὸ τὰ ρουθούνια,
τὰ ὁποῖα στέλνουν τὶς ἀναπνοὰς στὸν
ἐγκέφαλον· ἡ ὄσφρησις καταλήγει στὰ
ἄκρα τῶν ἐμπροσθίων κοιλοτήτων τοῦ
ἐγκεφάλου. Ἡ ὄσφρησις αἰσθάνεται
καὶ ἀντιλαμβάνεται τὶς οσμῆς. Ἡ βασικὴ
διάκρισις τῶν οσμῶν εἶναι ἡ εὐωδία,

τούτων, ὃ μήτε εὐῶδές ἐστι
μήτε δυσῶδες. Γίνεται δὲ εὐῶδία τῶν ὑγρῶν
τῶν ἐν τοῖς σώμασιν
ἀκριβῶς πεφθέντων, μέσως δὲ μέση
διάθεσις· καταδεέστερον δὲ ἢ μηδὲ
ὄλως πεφθέντων ἢ δυσῶδία γίνεται.
Τετάρτη αἴσθησις ἢ γεῦσις. Ἔστι δὲ τῶν
χυμῶν ἀντιληπτική, ἤγουν
αἰσθητική. Ὅργανα δὲ αὐτῆς ἢ γλῶσσα καὶ
ταύτης πλέον τὸ ἄκρον
καὶ ἢ ὑπερώα, ἣν καλοῦσιν τινες οὐρανίσκον,
ἐν οἷς ἐστι τὰ ἐξ
ἐγκεφάλου φερόμενα νεῦρα πεπλατυσμένα
καὶ ἀπαγγέλλοντα τῷ
ἡγεμονικῷ τὴν γενομένην ἀντίληψιν, ἤγουν
αἴσθησιν. Αἱ δὲ
καλούμεναι γευστικαὶ ποιότητες τῶν χυμῶν
εἰσιν αὗται· γλυκύτης,
δριμύτης, οξύτης, στρυφνότης, ἀύστηρότης,
πικρότης, ἀλμυρότης,
λιπαρότης, γλισχρότης· τούτων γὰρ ἐστὶν ἢ
γεῦσις διαγνωστική.
Τὸ δὲ ὕδωρ ἄποιόν ἐστι κατὰ ταύτας τὰς
ποιότητας· οὐδεμίαν γὰρ
αὐτῶν ἔχει. Ἡ δὲ στρυφνότης ἐπίτασις καὶ
πλεονασμός ἐστι τῆς
ἀύστηρότητος.
Πέμπτη αἴσθησις ἐστὶν ἢ ἀφή, ἣτις κοινὴ
ἐστὶ πάντων τῶν ζώων·
ἣτις γίνεται ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου πεμπομένων
νεύρων εἰς ὅλον τὸ σῶμα.
Διὸ καὶ ὅλον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα
αἰσθητήρια τὴν τῆς ἀφῆς
ἔχουσιν αἴσθησιν. Ὑπόκειται δὲ τῇ ἀφῇ τὸ
ψυχρὸν καὶ θερμὸν, τὸ τε
μαλακὸν καὶ σκληρὸν καὶ γλίσχρον καὶ
κραῦρον, βαρὺ τε καὶ κοῦφον·
διὰ μόνης γὰρ ἀφῆς ταῦτα γνωρίζεται.
Κοινὰ δὲ ἀφῆς καὶ ὄψεως τὸ
τε τραχὺ καὶ λεῖον, τὸ τε ξηρὸν καὶ ὑγρὸν,
παχὺ τε καὶ λεπτόν, ἄνω
τε καὶ κάτω καὶ ὁ τόπος καὶ τὸ μέγεθος,
ὅταν ἦ τοιοῦτον, ὡς κατὰ

ἢ δυσῶδία καὶ το ἐνδιάμεσόν τους, το οποίο
δεν μυρίζει οὔτε ωραία οὔτε
ἀσχημα. Ευῶδία ἔχουμε, ὅταν τα υγρά που
υπάρχουν στα σώματα
εξατμίζονται ἀμέσως· ἐνδιάμεση
κατάσταση, ὅταν εξατμίζονται μέτρια· καὶ
δυσῶδία υπάρχει, ὅταν δεν εξατμίζονται
καθόλου ἢ πολὺ λίγο.
Τέταρτη αἴσθησις εἶναι ἡ γεύση. Αὐτὴ ἔχει
τὴν ιδιότητα ν' ἀντιλαμβάνεται
τους χυμούς, δηλαδή νὰ τους αἰσθάνεται.
Ἐχει ὡς ὅργανα τὴ γλῶσσα καὶ
περισσότερο τὸ ἄκρο τῆς καὶ τὴν ὑπερώα,
που ὀρισμένοι τὴν ὀνομάζουν
οὐρανίσκο· σ' αὐτὰ βρίσκονται τὰ νεύρα
που ἐρχονται ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλο,
τὰ ὁποῖα καταλαμβάνουν πολὺ χῶρο καὶ
εἰδοποιοῦν τὸν ἡγεμόνα νου
για ὅ,τι ἀντιλήφθηκαν, δηλαδή
αἰσθάνθηκαν. Οἱ ὀνομαζόμενες πάλι
γευστικὲς ποιότητες τῶν χυμῶν εἶναι οἱ
ἐξῆς: ἡ γλυκύτητα, ἡ καυστικότητα,
ἡ οξύτητα, ἡ ἀψάδα, ἡ στρυφνότητα, ἡ
πικρότητα, ἡ ἀλμυρότητα, ἡ λιπαρότητα,
ἡ κολλητικότητα. Ἡ γεύση ἔχει τὴ
δυνατότητα ὅλες αὐτὲς νὰ τὴς διακρίνει.
Τὸ νερὸ ὁμῶς εἶναι δὲν ἔχει σχέση με αὐτὲς
τὴς ποιότητες· διότι δὲν ἔχει καμία
ἀπ' αὐτὲς. Ἡ ἀψάδα πάλι εἶναι ἀύξηση καὶ
πλεονασμός τῆς στρυφνότητος.
Πέμπτη αἴσθησις εἶναι ἡ ἀφή, τὴν ὁποῖα
ἔχουν ὅλα τὰ ζῶα. Αὐτὴ σχηματίζεται
ἀπὸ τὰ νεύρα που ὁ ἐγκέφαλος στέλνει σὲ
ὅλο τὸ σῶμα. Γι' αὐτὸ καὶ ὅλο τὸ
σῶμα ἀλλὰ καὶ τὰ υπόλοιπα αἰσθητήρια
ἔχουν τὴν αἴσθησις τῆς ἀφῆς.
Ἡ ἀφή ἀντιλαμβάνεται τὸ ψυχρὸ καὶ τὸ
θερμὸ, τὸ μαλακὸ καὶ τὸ σκληρὸ
τὸ κολλῶδες καὶ τὸ ξηρὸ, τὸ βαρὺ καὶ τὸ
ελαφρὸ· αὐτὰ γίνονται ἀντιληπτά
μόνον με τὴν ἀφή. Κοινὰ αἰσθήματα τῆς
ἀφῆς καὶ τῆς ὀράσεως εἶναι τὸ
τραχὺ καὶ τὸ λεῖο, τὸ ξηρὸ καὶ τὸ ὑγρὸ, τὸ

μίαν προσβολήν τῆς ἀφῆς περιλαμβάνεσθαι·
καὶ τὸ πυκνὸν τε καὶ
μανόν, ἤγουν ἀραιὸν καὶ τὸ στρογγύλον,
ὅταν ᾗ μικρόν, καὶ ἄλλα
τινὰ σχήματα. Ὅμοίως δὲ καὶ τοῦ
πλησιάζοντος σώματος
αἰσθάνεται, σὺν τῇ μνήμῃ δὲ καὶ τῇ διανοίᾳ·
ὡσαύτως δὲ καὶ ἀριθμοῦ
μέχρι δύο ἢ τριῶν καὶ τούτων μικρῶν καὶ
ῥαδίως περιλαμβανομένων.
Τούτων δὲ μᾶλλον τῆς ἀφῆς ἡ ὄρασις
ἀντιλαμβάνεται.
Χρῆ γινώσκειν, ὡς ἕκαστον τῶν ἄλλων
αἰσθητηρίων διπλοῦν ὁ
Δημιουργὸς κατασκεύασεν, ἵνα τοῦ ἐνὸς
βλαπτομένου τὸ ἕτερον
ἀναπληροῖ τὴν χρεῖαν· δύο γὰρ ὀφθαλμοὺς
καὶ δύο ὦτα καὶ δύο
πόρους τῆς ῥινὸς καὶ δύο γλώσσας, ἀλλ' ἐν
τοῖς μὲν τῶν ζώων
διηρημένας, ὡς ἐν τοῖς ὄφεσιν, ἐν τοῖς δὲ
ἠνωμένας, ὡς ἐν τῷ
ἀνθρώπῳ· τὴν δὲ ἀφῆν ἐν ὄλῳ τῷ σώματι
πλὴν ὀστέων καὶ νεύρων,
ὀνύχων τε καὶ κεράτων καὶ τριχῶν καὶ
συνδέσμων καὶ ἄλλων τινῶν
τοιούτων.
Χρῆ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν ὄψις κατ' εὐθείας
γραμμὰς ὀρθᾶ, ἡ δὲ
ὄσφρησις καὶ ἡ ἀκοὴ οὐ κατ' εὐθεῖαν μόνον,
ἀλλὰ πανταχόθεν. Ἡ δὲ
ἀφή καὶ ἡ γεῦσις οὐδὲ κατ' εὐθεῖαν οὐδὲ
πανταχόθεν γνωρίζουσιν,
ἀλλὰ τότε μόνον, ὅταν αὐτοῖς πλησιάσωσι
τοῖς ἰδίοις αἰσθητοῖς.

παχὺ καὶ τὸ λεπτό, τὸ πάνω καὶ
τὸ κάτω, ἡ θέση καὶ ἡ ποσότης, ὅταν
υπάρχει τέτοια ποῦ ἡ ἀφή νὰ τὴν
αντιλαμβάνεται με μίαν ἐνέργειάν τῆς· ἀκόμη
κοινὰ εἶναι τὸ πυκνὸ καὶ τὸ
μανόν, δηλαδὴ τὸ ἀραιόν καὶ τὸ στρογγύλο,
ὅταν εἶναι μικρό, καὶ κάποια ἄλλα
σχήματα. Παρόμοια ἡ ἀφή αἰσθάνεται καὶ
τὸ σῶμα ποῦ πλησιάζει, με τὴ
συνεργασία βέβαια τῆς μνήμης καὶ τοῦ νοῦ.
Τὸ ἴδιο ἀντιλαμβάνεται καὶ τὴν
ποσότητος μέχρι δύο ἢ τρία σώματα καὶ
εφόσον αὐτὰ εἶναι μικρὰ καὶ εὐκόλα
γίνονται ἀντιληπτὰ. Αὐτὰ ὅμως,
περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀφή, τὰ
αντιλαμβάνεται
ἡ ὄραση.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ Δημιουργὸς
κατασκεύασε τὸ καθένα ἀπὸ τὰ
ἄλλα αἰσθητήρια διπλό, ὥστε, ὅταν τὸ ἓνα
καταστρέφεται, τὸ ἄλλο ν'
ἀναπληρῶνει τὸ χαλασμένο· ἔτσι ἐφτιαξε
δύο μάτια, δύο αὐτιά, δύο
ρουθούνια τῆς μύτης, δύο γλώσσες, οἱ
οποῖες σε κάποια ζῶα, ὅπως στα φίδια,
υπάρχουν χωριστά, καὶ σ' ἄλλα ὄντα, ὅπως
στον ἄνθρωπο, εἶναι ἐνωμένες σε
μία. Τὴν ἀφή ὅμως τὴν σκόρπισε σε ὅλο τὸ
σῶμα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὀστά, τὰ
τὰ νύχια, τὰ κέρατα, τὶς τρίχες, τὶς
αρθρώσεις καὶ σε μερικά ἄλλα τέτοια.
Νὰ γνωρίζουμε ἀκόμη ὅτι ἡ ὄραση βλέπει σε
εὐθεῖα γραμμῇ, ἡ ὄσφρηση ὅμως
καὶ ἡ ἀκοὴ ἀντιλαμβάνονται ὄχι μόνο σε
εὐθεῖα ἀλλὰ ἀπὸ παντοῦ. Ἡ ἀφή πάλι
καὶ ἡ γεῦση δὲν ἀντιλαμβάνονται οὔτε σε
εὐθεῖα γραμμῇ οὔτε ἀπὸ παντοῦ,
ἀλλὰ τότε μόνον, ὅταν ἐλθοῦν κοντὰ στα
ἴδια τὰ αἰσθητά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 33. Περὶ τοῦ διανοητικοῦ
Τοῦ δὲ διανοητικοῦ εἰσὶν αἶ τε κρίσεις καὶ αἶ
συγκαταθέσεις καὶ αἶ
ὀρμαὶ αἶ πρὸς τὴν πρᾶξιν καὶ αἶ ἀφορμαὶ καὶ

Για τὸ διανοητικό.
Στὸ διανοητικό ἀνήκουν οἱ κρίσεις, οἱ
συγκαταθέσεις, οἱ ἐπιθυμίες ποῦ
οδηγοῦν στὶς πράξεις, οἱ αἰτίες καὶ οἱ

αὶ ἀποφυγαὶ τῆς
πράξεως· ἰδικῶς δὲ αἶ τε νοήσεις τῶν
νοητῶν καὶ αἰ ἀρεταὶ καὶ αἰ
ἐπιστῆμαι καὶ τῶν τεχνῶν οἱ λόγοι καὶ τὸ
βουλευτικὸν καὶ τὸ
προαιρετικόν. Τούτου δὲ ἐστὶ τὸ καὶ διὰ τῶν
ὄνειρων θεσπίζον ἡμῖν
τὸ μέλλον, ἥνπερ μόνην ἀληθῆ μαντείαν οἱ
Πυθαγόρειοι λέγουσιν
εἶναι, τοῖς Ἑβραίοις ἀκολουθήσαντες.
Ὅργανον δὲ καὶ τούτου ἡ
μέση κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τὸ ψυχικὸν
πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 34. Περὶ τοῦ μνημονευτικοῦ
Τὸ δὲ μνημονευτικὸν ἐστὶ μνήμης καὶ
ἀναμνήσεως αἰτίον τε καὶ
ταμιεῖον· μνήμη γὰρ ἐστὶ φαντασία
ἐγκαταλελειμμένη ἀπὸ τινος
αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν φαινομένης ἢ
σωτηρία αἰσθήσεώς τε
καὶ νοήσεως. Ἡ γὰρ ψυχὴ τῶν μὲν αἰσθητῶν
διὰ τῶν αἰσθητηρίων
ἀντιλαμβάνεται, ἤγουν αἰσθάνεται, καὶ
γίνεται δόξα, τῶν δὲ νοητῶν
διὰ τοῦ νοῦ, καὶ γίνεται νόησις· ὅταν οὖν
τοὺς τύπους, ὧν τε
ἐδόξασεν, ὧν τε ἐνόησεν, διασώζη,
μνημονεύειν λέγεται.
Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ τῶν νοητῶν
ἀντίληψις οὐ γίνεται, εἰ μὴ ἐκ
μαθήσεως ἢ φυσικῆς ἐννοίας, οὐ γὰρ ἐξ
αἰσθήσεως· τὰ μὲν γὰρ
αἰσθητὰ καθ' ἑαυτὰ μνημονεύεται· τὰ δὲ
νοητὰ, εἴ τι μὲν ἐμάθομεν,
μνημονεύομεν, τῆς δὲ οὐσίας αὐτῶν μνήμην
οὐκ ἔχομεν.
Ἀνάμνησις δὲ λέγεται μνήμης ἀπολλυμένης
ὑπὸ λήθης ἀνάκτησις.
Λήθη δὲ ἐστὶ μνήμης ἀποβολή. Τὸ μὲν οὖν
φανταστικὸν διὰ τῶν
αἰσθήσεων ἀντιλαμβανόμενον τῶν ὑλῶν
παραδίδωσι τῷ
διανοητικῷ ἢ διαλογιστικῷ· ταύτῳ γὰρ

ἀποφυγῆς τῶν πράξεων.
Εἰδικὰ ἀνήκουν σ' αὐτὸ ἡ νόησις τῶν
νοητῶν, οἱ ἀρετές, οἱ ἐπιστήμες,
οἱ θεωρίαι τῶν τεχνῶν, ἡ ἰκανότης τῆς
σκέψεως καὶ τῆς προαιρέσεως.
Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο που με ὄνειρα καθορίζει
τὸ μέλλον μας καὶ τὸ ὁποῖο οἱ
Πυθαγόρειοι, ἀφοῦ ἀκολούθησαν τοὺς
Ἑβραίους, λένε ὅτι ἀποτελεῖ τὴν
μόνη πραγματικὴ τέχνη τῆς μαντείας.
Ὅργανο καὶ τοῦ διανοητικοῦ εἶναι ἡ
μεσαία κοιλότης τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τὸ
ψυχικὸ πνεῦμα που ὑπάρχει σ' αὐτήν.

Για τὸ μνημονικό.
Τὸ μνημονικό εἶναι ἡ αἰτία καὶ τὸ ταμείο τῆς
μνήμης καὶ τῆς ἀναμνήσεως.
Διότι μνήμη εἶναι φαντασία που ἔχει μείνει
μέσα μας ἀπὸ κάποια αἴσθησις, που
ενεργεῖ καὶ παρουσιάζεται, ἢ εἶναι
διατήρησις τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς νοήσεως.
Ἡ ψυχὴ ἀντιλαμβάνεται, δηλαδὴ
αἰσθάνεται, τὰ αἰσθητὰ με τὰ αἰσθητήρια
ὄργανα, καὶ δημιουργεῖ τὴν παράστασις· ἐνῶ
με τὸ νοῦ ἀντιλαμβάνεται τὰ
νοητὰ καὶ δημιουργεῖ τὴ νόησις. Ὅταν,
λοιπόν, διατηρεῖ τις μορφές τῶν
παραστάσεων ἢ τῶν σκέψεων, τότε λέμε ὅτι
θυμάται.
Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ ἀντίληψις
τῶν νοητῶν δὲν ἀποκτάται παρά
μόνον με τὴ μάθησις ἢ με τὴν ἐννοία που
σηματίζεται ἀπὸ τὴ φύσις καὶ ὄχι
ἀπὸ τις αἰσθήσεις. Διότι τὰ αἰσθητὰ
διατηροῦνται στὴ μνήμη ἀπὸ τὴ μορφή
τους· ἐνῶ τὰ νοητὰ, εἴν τα γνωρίσαμε, τὰ
θυμόμαστε, ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ
ἔχομε στὴ μνήμη σχηματισμένη τὴν οὐσία
τους.
Ἀνάμνησις, ἐπίσης, λέγεται ἡ ἀνάκτησις τῆς
μνήμης που χάθηκε ἀπὸ τὴ λήθη
(λησμονιά). Λήθη πάλι εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς
μνήμης. Τὸ φανταστικό, λοιπόν,
που ἀντιλαμβάνεται με τις αἰσθήσεις τὰ

ἀμφότερα· ὃ παραλαβὸν
καὶ κρῖναν παραπέμπει τῷ μνημονευτικῷ.
"Ὅργανον δὲ τοῦ
μνημονευτικοῦ ἢ ὄπισθεν κοιλία τοῦ
ἐγκεφάλου, ἦν καὶ
παρεγκεφαλίδα καλοῦσι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ
ψυχικὸν πνεῦμα.

υλικά ὄντα, μεταδίδει τὴν ἀντίληψή
τους στὴ διάνοια ἢ στὸ νοῦ· διότι καὶ τὰ δύο
αυτὰ εἶναι τὸ ἴδιο. Αυτὰ, ἀφοῦ
παραλάβουν τὴν ἐντύπωση καὶ
σχηματίσουν γνώμη, τὴν παραπέμπουν στὸ
μνημονικό. Ὅργανο πάλι τοῦ μνημονικού
εἶναι ἡ ἐμπρόσθια κοιλότητα τοῦ
ἐγκεφάλου, τὴν ὁποία ὀνομάζουν καὶ
παρεγκεφαλίδα, καὶ τὸ ψυχικὸ πνεῦμα
που ὑπάρχει ἐκεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 35. Περὶ ἐνδιάθετου λόγου καὶ
προφορικοῦ
Πάλιν δὲ διαιρεῖται τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς εἰς
τε τὸν ἐνδιάθετον λόγον
καὶ εἰς τὸν προφορικόν. "Ἔστι δὲ ἐνδιάθετος
μὲν λόγος κίνημα ψυχῆς
ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον ἄνευ τινὸς
ἐκφωνήσεως· ὅθεν πολλάκις
καὶ σιωπῶντες λόγον ὅλον παρ' ἑαυτοῖς
διεξερχόμεθα καὶ ἐν τοῖς
ὀνειροῖς διαλεγόμεθα. Κατὰ τοῦτο δὲ
μάλιστα λογικοὶ πάντες ἐσμέν·
καὶ γὰρ οἱ ἐκ γεννητῆς κωφοὶ ἢ οἱ διὰ τι
νόσημα ἢ πάθος τὴν φωνὴν
ἀποβαλόντες οὐδὲν ἤττον λογικοὶ εἰσιν. Ὁ
δὲ προφορικὸς λόγος ἐν
τῇ φωνῇ καὶ ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν
ἔχει, ἡγουν ὁ διὰ γλώσσης
καὶ στόματος προφερόμενος λόγος· διὸ καὶ
προφορικὸς λέγεται.
"Ἔστι δὲ ἄγγελος νοήματος. Κατὰ τοῦτο δὲ
καὶ λαλητικοὶ λεγόμεθα.

Για τὸν ἐνδιάθετο καὶ προφορικὸ λόγο.
Διαιρεῖται ἀκόμη τὸ λογικὸ τῆς ψυχῆς σὲ
ἐνδιάθετο καὶ προφορικὸ λόγο.
Ὁ ἐνδιάθετος λόγος εἶναι κίνηση τῆς ψυχῆς
που συμβαίνει μέσα στὸ νοῦ,
χωρὶς ὅμως νὰ εἰπωθεῖ τίποτε με τὸ στόμα·
γί' αὐτό, πολλές φορές, ἐνῶ
σιωπάμε, κάνουμε ολόκληρη συνομιλία
μέσα μας καὶ συζητάμε στὰ ὄνειρά
μας. Καὶ αὐτὸ τὸ γεγονός πιστοποιεῖ τὴν
λογικότητά μας· μάλιστα, ὅσοι εἶναι
ἀπὸ τὴ γέννησή τους κουφοὶ ἢ, ἐξαιτίας
κάποιας ἀρρώστιας ἢ δυστυχήματος,
ἔχασαν τὴ φωνή τους, εἶναι ἐξίσου λογικοί.
Ὁ προφορικὸς λόγος πάλι δείχνει
τὴν ἐνέργειά του με τὴ φωνή καὶ τις
γλωσσικὲς διαλέκτους· εἶναι, δηλαδή, ὁ
λόγος που ἐκφέρεται με τὴ γλῶσσα καὶ τὸ
στόμα· γί' αὐτό καὶ ὀνομάζεται
προφορικὸς. Εἶναι μάλιστα ἀγγελιαφόρος
τῆς σκέψεως. Καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ
λεγομαστε ὀμιλητικοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 36. Περὶ πάθους καὶ ἐνεργείας
Τὸ πάθος ὁμωνύμως λέγεται· λέγεται γὰρ
πάθος καὶ τὸ σωματικόν
ὡς τὰ νοσήματα καὶ τὰ ἔλκη, λέγεται πάλιν
πάθος καὶ τὸ ψυχικόν, ἢ
τε ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμὸς. "Ἔστι δὲ κοινῶς μὲν
καὶ γενικῶς πάθος ζῶου,
ᾧ ἔπεται ἡδονὴ καὶ λύπη· ἔπεται γὰρ τῷ
πάθει λύπη. Καὶ οὐκ αὐτὸ
τὸ πάθος ἐστὶ λύπη· τὰ γὰρ ἀναίσθητα

Για τὸ πάθος καὶ τὴν ἐνέργεια.
Τὸ πάθος εἶναι λέξη με πολλές σημασίες·
πάθος ὀνομάζουμε καὶ αὐτὸ που
συμβαίνει στὸ σῶμα, ὅπως ἀρρώστειες καὶ
πληγές, καὶ αὐτὸ που γίνεται στὴν
ψυχὴ, ὅπως ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμὸς. Γενικά
καὶ τὸ ἴδιο γιὰ ὅλα, πάθος ἐνός
ὄντος εἶναι αὐτὸ που ἔχει ἐπακόλουθο τὴν
ἡδονὴ καὶ τὴ λύπη· διότι ἡ λύπη
ἀκολουθεῖ τὸ πάθος. Καὶ δὲν εἶναι ἡ λύπη τὸ

πάσχοντα οὐκ ἀλγεῖ. Οὐκ ἄρα τὸ πάθος ἐστὶν ἄλγημα, ἀλλ' ἢ τοῦ πάθους αἴσθησις. Δεῖ δὲ τοῦτο ἀξιόλογον εἶναι, ἤγουν μέγα, ἵνα τῇ αἰσθήσει ὑποπέσῃ. Τῶν δὲ ψυχικῶν παθῶν ὄρος ἐστὶν οὗτος· πάθος ἐστὶ κίνησις τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθητῆ ἐπὶ φαντασίᾳ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ. Καὶ ἄλλως· πάθος ἐστὶ κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς δι' ὑπόληψιν καλοῦ ἢ κακοῦ. Ἡ μὲν ὑπόληψις τοῦ καλοῦ τὴν ἐπιθυμίαν κινεῖ, ἡ δὲ τοῦ κακοῦ ὑπόληψις τὸν θυμόν. Τὸ δὲ γενικόν, ἤγουν κοινὸν πάθος, οὕτως ὀρίζεται· πάθος ἐστὶ κίνησις ἐν ἐτέρῳ ἐξ ἐτέρου. Ἐνέργεια δὲ ἐστὶ κίνησις δραστικῆ· δραστικὸν δὲ λέγεται τὸ ἐξ αὐτοῦ κινούμενον. Οὕτως καὶ ὁ θυμὸς ἐνέργεια μὲν ἐστὶ τοῦ θυμοειδοῦς, πάθος δὲ τῶν δύο μερῶν, τῆς ψυχῆς καὶ προσέτι παντὸς τοῦ σώματος, ὅταν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ βιαίως ἄγῃται πρὸς τὰς πράξεις· ἐξ ἐτέρου γὰρ ἐν ἐτέρῳ γέγονεν ἡ κίνησις, ὅπερ λέγεται πάθος. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἡ ἐνέργεια πάθος λέγεται· ἐνέργεια μὲν γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν κίνησις, πάθος δὲ, παρὰ φύσιν. Κατὰ τοῦτον οὖν τὸν λόγον ἡ ἐνέργεια πάθος λέγεται, ὅταν μὴ κατὰ φύσιν κινῆται, εἴτε ἐξ ἑαυτοῦ, εἴτε ἐξ ἐτέρου. Τῆς οὖν καρδίας ἡ μὲν κατὰ τοὺς σφυγμοὺς κίνησις φυσικὴ οὔσα ἐνέργειά ἐστίν, ἡ δὲ κατὰ τοὺς παλμοὺς ἄμετρος οὔσα καὶ οὐ κατὰ φύσιν πάθος ἐστὶ καὶ οὐκ ἐνέργεια. Οὐ πᾶσα δὲ κίνησις τοῦ παθητικοῦ πάθος καλεῖται, ἀλλ' αἱ σφοδρότεραι καὶ εἰς αἴσθησιν προβαίνουσαι· αἱ γὰρ μικραὶ καὶ ἀνεπαίσθητοι οὐδέπω πάθη εἰσὶ· δεῖ γὰρ

ἴδιο το πάθος· διότι αὐτὰ που δεν ἔχουν αισθήσεις, ὅταν πάσχουν, δεν πονοῦν. Επομένως, το πάθος δεν εἶναι πόνος, ἀλλὰ (πόνος εἶναι) ἡ ἀντίληψη τοῦ πάθους. Καὶ πρέπει το πάθος να εἶναι ἀξιόλογο, δηλαδή μεγάλο, για να το ἀντιληφθοῦν οἱ αισθήσεις. Ο ὀρισμὸς των ψυχικῶν παθῶν εἶναι ὁ ἐξῆς: πάθος εἶναι ἡ αἰσθητὴ κίνησις τῆς ἐπιθυμητικῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς για να φαντασθούμε κάτι καλὸ ἢ κακὸ. Καὶ ἀλλιῶς: πάθος εἶναι ἀλογη κίνησις τῆς ψυχῆς για να κατανοήσῃ το καλὸ ἢ το κακὸ. Ἡ κατανόηση βέβαια τοῦ καλοῦ διεγείρει τὴν ἐπιθυμία, ἐνῶ τοῦ κακοῦ το θυμὸ. Το γενικὸ, δηλαδή το κοινὸ πάθος, ἔχει τὸν ἀκόλουθο ὀρισμὸ: πάθος εἶναι κίνησις που προκαλεῖται ἀπὸ τὸν ἕνα στον ἄλλον. Ἐνέργεια πάλι εἶναι δραστικὴ κίνησις· καὶ δραστικὸ ὀνομάζεται αὐτὸ που κινεῖται ἀπὸ μόνο του. Ἐτσι βέβαια καὶ ὁ θυμὸς ἀποτελεῖ ἐνέργεια τοῦ θυμοειδοῦς, ἀλλὰ εἶναι πάθος καὶ των δύο μερῶν, δηλαδή τῆς ψυχῆς καὶ προπαντὸς ὅλου τοῦ σώματος, ὅταν ὁ θυμὸς το ἐξωθεῖ με βία σε πράξεις· το ἕνα δηλαδή προξένησι κίνησις στο ἄλλο, γεγονός που ὀνομάζεται πάθος. Καὶ με διαφορετικὸ τρόπο ἡ ἐνέργεια ὀνομάζεται πάθος· ἐνέργεια δηλαδή εἶναι ἡ φυσικὴ κίνησις, ἐνῶ πάθος ἡ παρὰ φύσιν. Σύμφωνα λοιπὸν μ' αὐτὰ, ἡ ἐνέργεια λέγεται πάθος, ὅταν δεν κινεῖται φυσικά, εἴτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς εἴτε ἀπὸ κάποιον ἄλλον. Για παράδειγμα, ἡ κίνησις τῆς καρδίας με τοὺς σφυγμοὺς ἀποτελεῖ φυσικὴ κίνησις, ἐνῶ ἡ κίνησις τῆς με τοὺς παλμοὺς, ἐπειδὴ εἶναι ἀκονόνιστη καὶ ἀφύσικη, ἀποτελεῖ πάθος καὶ ὄχι ἐνέργεια. Κάθε κίνησις ὅμως τοῦ παθητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς δεν ὀνομάζεται πάθος, ἀλλὰ οἱ πιο δυνατὲς που γίνονται

ἔχειν τὸ πάθος καὶ μέγεθος
ἀξιόλογον. Διὸ πρόκειται τῷ ὄρω τοῦ
πάθους κινήσεις αἰσθητή·
αἱ γὰρ μικραὶ κινήσεις λανθάνουσαι τὴν
αἴσθησιν οὐ ποιοῦσι πάθος.
Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ διττὰς
ἔχει τὰς δυνάμεις, τὰς μὲν
γνωστικὰς, τὰς δὲ ζωτικὰς. Καὶ γνωστικαὶ
μὲν εἰσι νοῦς, διάνοια,
δόξα, φαντασία, αἴσθησις, ζωτικαὶ δὲ, ἥγουν
ὄρεκτικαὶ, βούλησις καὶ
προαίρεσις. Ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ
λεγόμενον,
λεπτολογήσωμεν τὰ περὶ τούτων. Καὶ
πρῶτον περὶ τῶν γνωστικῶν
εἴπωμεν.
Περὶ μὲν οὖν φαντασίας καὶ αἰσθήσεως
ικανῶς ἤδη ἐν τοῖς
προλεγεγμένοις εἴρηται. Διὰ τῆς αἰσθήσεως
τοίνυν ἐν τῇ ψυχῇ
συνίσταται πάθος, ὃ καλεῖται φαντασία· ἐκ
δὲ τῆς φαντασίας γίνεται
δόξα. Εἴτα ἡ διάνοια ἀνακρίνασα τὴν δόξαν,
εἴτε ἀληθὴς ἐστίν, εἴτε
ψευδής, κρίνει τὸ ἀληθές· ὅθεν καὶ διάνοια
λέγεται ἀπὸ τοῦ διανοεῖν
καὶ διακρίνειν. Τὸ οὖν κριθέν καὶ ὀρισθέν
ἀληθές νοῦς λέγεται.
Ἄλλως δέ· Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν πρώτη
τοῦ νοῦ κινήσεις νόησις
λέγεται· ἡ δὲ περὶ τι νόησις ἔννοια λέγεται,
ἣτις ἐπιμείνασα καὶ
τυπώσασα τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ νοούμενον
ἐνθύμησις προσαγορεύεται.
Ἡ δὲ ἐνθύμησις ἐν ταύτῳ μείνασα καὶ
ἐαυτὴν βασανίσασα καὶ
ἀνακρίνασα φρόνησις ὀνομάζεται. Ἡ δὲ
φρόνησις πλατυνθεῖσα ποιεῖ
τὸν διαλογισμόν, ἐνδιάθετον λόγον
ὀνομαζόμενον, ὃν ὀριζόμενοί
φασιν, κίνημα ψυχῆς πληρέστατον, ἐν τῷ
διαλογιστικῷ γινόμενον,
ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεως, ἐξ οὗ τὸν

αντιληπτές· οἱ μικρές καὶ ανεπαίσθητες
κινήσεις δὲν εἶναι ἀκόμη πάθη· πρέπει
δηλαδὴ τὸ πάθος νὰ ἔχει καὶ ἀξιόλογο
μέγεθος. Γι' αὐτὸ προσθέτομε στὸν ὀρισμὸ
τοῦ πάθους καὶ τὸν
προσδιορισμὸ «αἰσθητὴ κίνηση»· καθὼς οἱ
μικρές κινήσεις, ἐπειδὴ διαφεύγουν
τὴν ἀντίληψή μας, δὲν δημιουργοῦν πάθος.
Οφείλομε νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ ψυχὴ μας
ἔχει δύο εἰδῶν δυνάμεις, τὶς
γνωστικὰς καὶ τὶς ζωτικὰς. Γνωστικὰς εἶναι ο
νοῦς, ἡ διάνοια, ἡ γνώμη,
ἡ φαντασία καὶ ἡ αἴσθησις. Ζωτικὰς, δηλαδὴ
ἐπιθυμητικὰς, εἶναι ἡ βούλησις
καὶ ἡ προαίρεσις. Για νὰ κάνουμε μάλιστα
ποιο συγκεκριμένο αὐτὸ που λέμε,
ας ἀναφερθοῦμε με λεπτομέρειες σ' αὐτὰς.
Καὶ πρῶτα νὰ μιλήσουμε για τὶς
γνωστικὰς δυνάμεις.
Ἀρκετὰ ἤδη εἶπαμε προηγουμένως για τὴν
φαντασία καὶ τὴν αἴσθησις.
Με τὴν αἴσθησις, λοιπόν, δημιουργεῖται στὴν
ψυχὴ πάθος,
το ὁποῖο ὀνομάζουμε φαντασία· καὶ ἀπὸ τὴ
φαντασία δημιουργεῖται ἡ ιδέα.
Στὴ συνέχεια, ἡ διάνοια, ἀφοῦ ἐξετάσει τὴν
ιδέα, ἀν εἶναι ἀληθὴς ἢ ψευδής,
καταλήγει στὴν ἀλήθεια· γι' αὐτὸ λέγεται
καὶ διάνοια, ἐπειδὴ ἐξετάζει καὶ
ξεχωρίζει (τὴν ἀλήθεια). Εκείνο, λοιπόν, που
ἀποδείχθηκε καὶ βρέθηκε
ἀληθινὸ ὀνομάζεται νοῦς (διανόημα).
Καὶ με ἄλλη διατύπωση· πρέπει νὰ
γνωρίζουμε ὅτι ἡ πρώτη κίνηση τοῦ νοῦ
λέγεται νόησις· ἡ νόησις πάλι για κάτι
λέγεται λογισμὸς, ὁ ὁποῖος, ἀν
παραμείνει καὶ σχηματίζει στὴν ψυχὴ
παράστασις σχετικὴ με τὸ νοούμενο,
καλεῖται σκέψις. Ἡ σκέψις πάλι, ἀν μείνει
προσηλωμένη στὸ ἴδιο καὶ ἐλέγξει
καὶ ἐξετάσει τὸν εαυτὸ τῆς, λέγεται
φρόνησις. Ἡ φρόνησις πλέον, ἀν
διευρυνθεῖ, σχηματίζει διαλογισμό, που τὸν

προφορικὸν λόγον φασὶ
προέρχασθαι τὸν διὰ γλώσσης λαλούμενον.
Εἰπόντες τοίνυν περὶ τῶν γνωστικῶν
δυνάμεων εἴπωμεν καὶ περὶ
τῶν ζωτικῶν, ἤγουν ὀρεκτικῶν.
Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τῇ ψυχῇ ἐνέσπαρται
φυσικῶς δύνამις ὀρεκτικὴ
τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος καὶ πάντων τῶν
οὐσιωδῶς τῇ φύσει
προσόντων συνεκτικὴ, ἣτις λέγεται θέλησις·
ἢ μὲν γὰρ οὐσία τοῦ τε
εἶναι καὶ ζῆν καὶ κινεῖσθαι κατὰ νοῦν τε καὶ
αἴσθησιν ὀρέγεται, τῆς
οἰκείας ἐφιεμένη φυσικῆς καὶ πλήρους
ὄντοτος. Διόπερ καὶ οὕτως
ὀρίζονται τοῦτο τὸ φυσικὸν θέλημα· θέλημά
ἐστὶν ὄρεξις λογικὴ τε
καὶ ζωτικὴ ἐκ μόνων ἠρτημένη τῶν
φυσικῶν. Ὡστε ἢ μὲν θέλησίς
ἐστὶν αὐτὴ ἢ φυσικὴ καὶ λογικὴ ὄρεξις
πάντων τῶν τῆς φύσεως
συστατικῶν, ἢ ἀπλῆ δύνამις· ἢ γὰρ τῶν
ἀλόγων ὄρεξις μὴ οὕσα
λογικὴ οὐ λέγεται θέλησις.
Βούλησις δὲ ἐστὶ ποιά φυσικὴ θέλησις,
ἣγουν φυσικὴ καὶ λογικὴ ὄρεξις
τινος πράγματος. Ἐγκεῖται μὲν γὰρ τῇ τοῦ
ἀνθρώπου ψυχῇ δύνამις
τοῦ λογικῶς ὀρέγεσθαι. Ὅτε οὖν φυσικῶς
κινηθῆ αὐτὴ ἢ λογικὴ
ὄρεξις πρὸς τι πρᾶγμα, λέγεται βούλησις·
βούλησις γὰρ ἐστὶν ὄρεξις
καὶ ἔφεσις τινος πράγματος λογικῆ.
Λέγεται δὲ βούλησις καὶ ἐπὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν
καὶ ἐπὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν,
τουτέστι καὶ ἐπὶ τῶν δυνατῶν καὶ ἐπὶ τῶν
ἀδυνάτων. Βουλόμεθα
γὰρ πολλάκις πορνεῦσαι ἢ σωφρονῆσαι ἢ
ὑπνῶσαι ἢ τι τῶν
τοιούτων· καὶ ταῦτα τῶν ἐφ' ἡμῖν εἰσι καὶ
δυνατά. Βουλόμεθα δὲ καὶ
βασιλεῦσαι· τοῦτο οὐκ ἔστι τῶν ἐφ' ἡμῖν.
Βουλόμεθα δὲ τυχόν καὶ

ονομάζουμε ἐνδιάθετο λόγο καὶ
τον ορίζουμε ὡς πλήρη κίνηση τῆς ψυχῆς
που συμβαίνει στο μέρος του
διανοητικού, χωρὶς τίποτε νὰ ἐκφωνεῖται·
αὐτός, λένε, δημιουργεῖ τον
προφορικὸν λόγο, ο οποίος ομιλεῖται με τὴ
γλώσσα.
Αφοῦ, λοιπόν, εἶπαμε γιὰ τὶς γνωστικὲς
δυνάμεις, ἀς μιλήσουμε καὶ γιὰ τὶς
ζωτικὲς, δηλαδὴ τὶς ἐπιθυμητικὲς.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι κάποια δύνამη
ἔχει σπαρεῖ μέσα στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴ
φύση· αὐτὴ ἐπιθυμεῖ αὐτὸ που εἶναι φυσικὸ
καὶ συγκρατεῖ ὅλα ὅσα ἀνήκουν
κατ' οὐσίαν στὴ φύση μας· λέγεται θέληση.
Ἡ ὑπαρξὴ μας, δηλαδὴ, ἐπιθυμεῖ
νὰ ὑπάρχει με τὸ νοῦ καὶ τὴν αἴσθηση· νὰ ζεῖ
καὶ νὰ κινεῖται ποθώντας τὴ
δικὴ τῆς φυσικῆ καὶ τέλεια ὑπαρξη. Γι' αὐτὸ
καὶ ὁ ὀρισμὸς τοῦ φυσικοῦ
θελήματος εἶναι ὁ ἐξῆς: θέλημα εἶναι λογικὴ
ἐπιθυμία τῶν ζωτικῶν, που
ἐξαρτάται μόνον ἀπ' ὅσα ἀνήκουν στὴ φύση
μας. Ἐπομένως, ἡ θέληση εἶναι
ἡ ἴδια ἡ φυσικὴ καὶ λογικὴ ἐπιθυμία ὅλων
τῶν συστατικῶν τῆς φύσεώς μας,
ἡ ἀπλὴ δύνამη· ἀντίθετα, ἡ ἐπιθυμία τῶν
ἀλόγων ὄντων, ἐπειδὴ δὲν εἶναι
λογικὴ, δὲν λέγεται θέληση.
Ἡ βούληση εἶναι κάποια φυσικὴ θέληση,
δηλαδὴ φυσικὴ καὶ λογικὴ ἐπιθυμία
κάποιου πράγματος. Ὑπάρχει, δηλαδὴ, μέσα
στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δύνამη
τῆς λογικῆς ἐπιθυμίας. Ὅταν, λοιπόν, ἡ
λογικὴ ἐπιθυμία κινηθεῖ φυσικὰ πρὸς
κάποιο πρᾶγμα, λέγεται βούληση· βούληση,
δηλαδὴ, εἶναι ἡ λογικὴ ἐπιθυμία
καὶ ὁ πόθος κάποιου πράγματος.
Ἡ βούληση χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ ὅσα
ἐξαρτώνται ἀπὸ μας καὶ γιὰ ὅσα δὲν
ἐξαρτώνται, δηλαδὴ καὶ γι' αὐτὰ που εἶναι
δυνατὸν νὰ γίνουν καὶ γι' αὐτὰ
δὲν εἶναι. Ἐπιθυμοῦμε, γιὰ παράδειγμα,

μηδέποτε ἀποθανεῖν· τοῦτο τῶν ἀδυνάτων ἐστίν.

Ἔστι δὲ ἡ βούλησις τοῦ τέλους, οὐ τῶν πρὸς τὸ τέλος. Τέλος μὲν οὖν ἐστὶ τὸ βουλευτὸν ὡς τὸ βασιλεῦσαι, ὡς τὸ ὑγιᾶναι· πρὸς τὸ τέλος δὲ τὸ βουλευτόν, ἥγουν ὁ τρόπος, δι' οὗ ὀφείλομεν ὑγιᾶναι ἢ βασιλεῦσαι· εἶτα μετὰ τὴν βούλησιν ζήτησις καὶ σκέψις. Καὶ μετὰ ταῦτα, εἰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, γίνεται βουλή, ἥγουν βούλευσις. Βουλή δὲ ἐστὶν ὄρεξις ζητητικὴ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν γινομένη· βουλεύεται γάρ, εἰ ὤφειλε μετελθεῖν τὸ πρᾶγμα ἢ οὐ. Εἶτα κρίνει τὸ κρεῖττον, καὶ λέγεται κρίσις. Εἶτα διατίθεται καὶ ἀγαπᾷ τὸ ἐκ τῆς βουλῆς κριθὲν, καὶ λέγεται γνώμη· ἐὰν γὰρ κρίνη καὶ μὴ διατεθῆ πρὸς τὸ κριθὲν, ἥγουν ἀγαπήσει αὐτό, οὐ λέγεται γνώμη. Εἶτα μετὰ τὴν διάθεσιν γίνεται προαίρεσις, ἥγουν ἐπιλογή· προαίρεσις γάρ ἐστὶ δύο προκειμένων τὸ αἰρεῖσθαι καὶ ἐκλέγεσθαι τοῦτο πρὸ τοῦ ἑτέρου. Εἶτα ὀρμᾷ πρὸς τὴν πρᾶξιν, καὶ λέγεται ὀρμή. Εἶτα κέχρηται, καὶ λέγεται χρῆσις. Εἶτα παύεται τῆς ὀρέξεως μετὰ τὴν χρῆσιν. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἀλόγων ὄρεξις γίνεται τινος, καὶ εὐθέως ὀρμὴ πρὸς τὴν πρᾶξιν· ἄλογος γάρ ἐστὶν ἡ ὄρεξις τῶν ἀλόγων, καὶ ἄγονται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὀρέξεως. Διὸ οὐδὲ θέλησις λέγεται ἢ τῶν ἀλόγων ὄρεξις, οὐδὲ βούλησις· θελήσις γάρ ἐστὶ λογικὴ καὶ αὐτεξούσιος φυσικὴ ὄρεξις. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων λογικῶν ὄντων ἄγεται μᾶλλον ἢ φυσικὴ ὄρεξις ἢ περ ἄγει· αὐτεξουσίως γὰρ καὶ μετὰ λόγου κινεῖται, ἐπειδὴ συνεζευγμένοι εἰσὶν αἱ

πολλές φορές να πορνεύσουμε ἢ να εγκρατευθούμε ἢ να κοιμηθούμε ἢ κάτι παρόμοιο· αυτά εξαρτώνται ἀπὸ μας καὶ μποροῦν να γίνουν. Θέλουμε, ἀκόμη, να γίνουμε βασιλιάδες· αὐτὸ ὅμως δεν εξαρτάται ἀπὸ μας. Επιθυμοῦμε τέλος να μην πεθάνουμε ποτέ· αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀπὸ τα αδύνατα.

Ἡ βούληση αναφέρεται στον σκοπό, ὄχι σ' αὐτὰ που οδηγοῦν στον σκοπό. Σκοπὸς βέβαια εἶναι τὸ αντικείμενο τῆς βουλήσεως, ὅπως να βασιλεύσουμε ἢ να γίνουμε υγιεῖς. Στον σκοπὸ οδηγεῖ ἡ σκέψη, δηλαδή ὁ τρόπος με τον οἷο πρέπει να γίνουμε υγιεῖς ἢ να βασιλέψουμε. Ἐπειτα, μετὰ ἀπὸ τὴ βούληση, ακολουθεῖ ἡ ἐρευνα καὶ ἡ ἐξέταση. Καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὰ, ἀν εξαρτάται ἀπὸ μας, ακολουθεῖ βουλή, δηλαδή ἀπόφαση. Καὶ «βουλή» εἶναι ἐπιθυμία για να ἐρευνήσουμε αὐτὰ που πρέπει να πράξουμε. Σκέφτεται, δηλαδή, κάποιος, ἀν πρέπει ν' ἀσχοληθεῖ με τὴν ὑπόθεση ἢ ὄχι. Ἐπειτα σκέφτεται τὸ καλύτερο, καὶ αὐτὸ λέγεται διάκριση. Στὴ συνέχεια, ἀποδέχεται καὶ ἀγαπᾷ αὐτὸ που ἐκρίνε με τὴ σκέψη του, καὶ αὐτὸ ονομάζεται συγκατάθεση. Ἀν βέβαια δεν ἀποφασίσει ν' ἀποδεχθεῖ τὴν κρίση του, δηλαδή δεν τὴν ἀγαπήσει, τότε δεν ονομάζεται συγκατάθεση. Ἐπειτα, μετὰ τὴν ἀποδοχὴ, ἐρχεται ἡ προαίρεση, δηλαδή ἡ ἐπιλογή· προαίρεση δηλαδή εἶναι ἡ ἐκλογή του ἐνὸς μεταξύ δύο πραγμάτων, να προτιμήσουμε αὐτὸ ἀντὶ για τὸ ἄλλο. Κατόπιν, σπεύδει να τὸ κάνει πράξη, καὶ αὐτὸ ονομάζεται ὀρμὴ. Ἐπειτα, ἐκπληρώνει τὴν ἐπιθυμία, καὶ αὐτὸ λέγεται χρῆσις. Τέλος, μετὰ τὴ χρῆσις, ἡ ἐπιθυμία σταματᾷ. Στὴν περίπτωση βέβαια τῶν ἀλόγων ζώων, ὅταν ἔχουν ἐπιθυμία κάποιου

γνωστικά καὶ ζωτικά
δυνάμεις ἐν αὐτῷ. Αὐτεξουσίως οὖν
ὀρέγεται καὶ αὐτεξουσίως
βούλεται καὶ αὐτεξουσίως ζητεῖ καὶ
σκέπτεται καὶ αὐτεξουσίως
βουλεύεται καὶ αὐτεξουσίως κρίνει καὶ
αὐτεξουσίως διατίθεται καὶ
αὐτεξουσίως προαιρεῖται καὶ αὐτεξουσίως
ὀρμᾶ καὶ αὐτεξουσίως
πράττει ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ὄντων.
Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐπὶ Θεοῦ βούλησιν μὲν
λέγομεν, προαίρεσιν δὲ
κυρίως οὐ λέγομεν· οὐ γὰρ βουλεύεται ὁ
Θεός. Ἄγνοιας γὰρ ἐστὶ τὸ
βουλεύεσθαι· περὶ γὰρ τοῦ γινωσκομένου
οὐδεὶς βουλεύεται. Εἰ δὲ ἡ
βουλή ἀγνοίας, πάντως καὶ ἡ προαίρεσις. Ὁ
δὲ Θεὸς πάντα εἰδῶς
ἀπλῶς οὐ βουλεύεται.
Οὔτε δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου ψυχῆς φάμεν
βουλὴν ἢ προαίρεσιν· οὐ
γὰρ εἶχεν ἄγνοιαν. Εἰ γὰρ καὶ τῆς ἀγνοούσης
τὰ μέλλοντα φύσεως
ἦν, ἀλλ' ὁμως καθ' ὑπόστασιν ἐνωθεῖσα τῷ
Θεῷ Λόγῳ πάντων τὴν
γνώσιν εἶχεν οὐ χάριτι, ἀλλ', ὡς εἴρηται, διὰ
τὴν καθ' ὑπόστασιν
ἐνωσιν· ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν καὶ Θεὸς καὶ
ἄνθρωπος. Διὸ οὐδὲ γνωμικὸν
εἶχε θέλημα. Θέλησιν μὲν γὰρ εἶχε τὴν
φυσικὴν, τὴν ἀπλῆν, τὴν ἐν
πάσαις ταῖς ὑποστάσεσι τῶν ἀνθρώπων
ὁμοίως θεωρουμένην, τὴν
δὲ γνώμην, ἥγουν τὸ θελητόν, οὐκ εἶχεν ἢ
ἀγία αὐτοῦ ψυχὴ ἐναντίον
τοῦ θείου αὐτοῦ θελήματος οὐδὲ ἄλλο παρὰ
τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα.
Ἡ γὰρ γνώμη συνδιαίρεται ταῖς
ὑποστάσεσι πλὴν τῆς ἁγίας καὶ
ἀπλῆς καὶ ἀσυνθέτου καὶ ἀδιαίρετου
θεότητος· ἐκεῖ γὰρ τῶν
ὑποστάσεων μὴ εἰς ἅπαν διαιρουμένων καὶ
δισταμένων, οὐδὲ τὸ

πράγματος, ἀμέσως ὀρμούν να τὴν
πραγματοποιήσουν· διότι ἡ ἐπιθυμία
τῶν ἀλόγων ζώων εἶναι ἀλογη καὶ
κατευθύνεται
ἀπὸ τῆ φυσικῆ ἐπιθυμία. Γι' αὐτὸ ἡ ἐπιθυμία
τῶν ἀλόγων ζώων δὲν
ονομάζεται θέληση οὔτε βούληση· διότι ἡ
θέληση εἶναι λογικὴ καὶ αὐτεξούσια
φυσικὴ ἐπιθυμία. Στους ἀνθρώπους ὁμως,
οἱ οἱποῖοι ἔχουν λογικὴ, ἡ φυσικὴ
τοὺς ἐπιθυμία μᾶλλον κατευθύνεται παρὰ
κατευθύνει· διότι αὐτὴ κινεῖται
ἐλεύθερα καὶ λογικά, ἐπειδὴ μέσα στον
ἄνθρωπο οἱ γνωστικὲς καὶ ζωτικὲς
δυνάμεις ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τοὺς. (Ὁ
ἄνθρωπος), λοιπόν, ἐλεύθερα
ἐπιθυμεί, ἐλεύθερα θέλει, ἐλεύθερα ἐρευνᾷ
καὶ ἐξετάζει, ἐλεύθερα σκέφτεται,
ἐλεύθερα διακρίνει, ἐλεύθερα παίρνει θέση
ἀπέναντι στα πράγματα,
ἐλεύθερα ἐκλέγει, ἐλεύθερα σπεύδει (για
ἐκπλήρωση τῶν ἐπιθυμιῶν) καὶ
ἐλεύθερα ἐνεργεῖ σ' αὐτὰ που εἶναι
σύμφωνα με τὴ φύση τοῦ.
Πρέπει ἐπίσης να γνωρίζουμε ὅτι στο Θεὸ
ἀποδίδουμε βούληση καὶ ὀχι
προαίρεση· διότι ὁ Θεὸς δὲν σκέφτεται. Ἡ
σκέψη ἀποτελεῖ γνώρισμα τῆς
ἀγνοίας· κανεὶς ὁμως δὲν σκέφτεται για
κάτι που το γνωρίζει. Εἴαν, λοιπόν,
ἡ σκέψη εἶναι γνώρισμα τῆς ἀγνοίας,
ὀπωσδήποτε εἶναι καὶ ἡ προαίρεση.
Ἀλλὰ ὁ Θεός, ὁ οἱποῖος τα γνωρίζει ὀλα
ἀπολύτως, δὲν σκέφτεται.
Ἀλλὰ οὔτε στην ψυχὴ τοῦ Κυρίου
ἀποδίδουμε σκέψη ἢ προαίρεση· διότι δὲν
εἶχε ἀγνοία. Ἀν καὶ ἡ (ἀνθρώπινη) φύση τοῦ
ἀγνοοῦσε τα μέλλοντα να
συμβοῦν, ὁμως, ἐπειδὴ ἐνώθηκε ὑποστατικά
με το Θεὸ Λόγο, εἶχε τὴ γνώση
ὀλων ὀχι χαριστικά ἀλλὰ, ὀπως λέγεται,
ἐξαιτίας τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως
τῆς· διότι ὁ ἴδιος ἦταν καὶ Θεός καὶ

Θελητὸν διαιρεῖται. Κάκεϊ μὲν, ἐπειδὴ μία ἡ φύσις, μία καὶ ἡ φυσικὴ θέλησις· ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑποστάσεις ἀδιάστατοί εἰσιν, ἓν καὶ τὸ θελητὸν καὶ μία ἡ κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων.

Ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ μὲν ἡ φύσις μία, μία καὶ ἡ φυσικὴ θέλησις· ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑποστάσεις κεχωρισμέναι εἰσὶ καὶ διεστήκασιν ἀλλήλων κατὰ τε τόπον καὶ χρόνον καὶ τὴν πρὸς τὰ πράγματα διάθεσιν καὶ ἕτερα πλεῖστα, τούτου ἕνεκα διάφορα τὰ θελήματα καὶ αἱ γινώμαί. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ μὲν διάφοροι αἱ φύσεις, διάφοροι καὶ αἱ θελήσεις αἱ φυσικαὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπότητος, ἡγουν αἱ θελητικαὶ δυνάμεις· ἐπειδὴ δὲ μία ἡ ὑπόστασις καὶ εἷς ὁ θέλων, ἓν καὶ τὸ θελητὸν, ἡγουν τὸ γνωμικὸν θέλημα, τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως ἐπομένης δηλαδὴ τῇ θεῖα αὐτοῦ θελήσει καὶ ταῦτα θελούσης, ἃ ἡ θεῖα αὐτοῦ ἤθελε θέλησις θέλειν αὐτήν.

Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὡς ἕτερον μὲν ἔστιν ἡ θέλησις, ἕτερον δὲ βούλησις, ἕτερον δὲ τὸ θελητὸν καὶ ἕτερον τὸ θελητικὸν καὶ ἕτερον ὁ θέλων.

Θέλησις μὲν γάρ ἔστιν αὐτὴ ἡ ἀπλὴ δύναμις τοῦ θέλειν, βούλησις δὲ ἡ περί τι θέλησις, θελητὸν δὲ τὸ ὑποκείμενον τῇ θελήσει πράγμα, ἡγουν ὅπερ θέλομεν· οἷον κινεῖται ἡ ὄρεξις πρὸς βρῶσιν· ἡ μὲν ἀπλῶς ὄρεξις ἡ λογικὴ θέλησίς ἔστιν, ἡ δὲ πρὸς βρῶσιν ὄρεξις βούλησίς ἔστιν, αὐτὴ δὲ ἡ βρῶσις θελητὸν ἔστι, θελητικὸν δὲ τὸ ἔχον τὴν θελητικὴν δύναμιν, οἷον ὁ ἄνθρωπος. Θέλων δὲ αὐτὸς ὁ κεχρημένος τῇ θελήσει.

ἄνθρωπος. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶχε γνωμικὸ θέλημα. Εἶχε βέβαια ἀπλὴ φυσικὴ θέληση, τὴν ἴδια που συναντάμε σε κάθε ἀνθρώπινη ὑπόστασις· ἀλλὰ ἡ αγία του ψυχὴ δὲν εἶχε γνώμη, δηλαδὴ ἐπιθυμητό, τὸ ὁποῖο (να μπορεῖ να εἶναι) ἀντίθετο στο θεῖο του θέλημα ἢ κάτι το διαφορετικὸ ἀπὸ το θεῖο του θέλημα.

Διότι ἡ γνώμη χωρίζεται μαζί με τὴν ὑπόστασις (πρόσωπα), ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῆς αγίας, ἀπλῆς, ἀσύνθετης καὶ ἀδιαίρετης Θεότητος· ἐπειδὴ οἱ ὑποστάσεις τῆς Θεότητος εἶναι ἀδιαίρετες καὶ ἀχώριστες, οὔτε καὶ ἡ θέλησή τους χωρίζεται. Καὶ στὴ θεότητα βέβαια, ἐπειδὴ ἡ φύση εἶναι μία, μία εἶναι καὶ ἡ φυσικὴ τους θέληση. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ὑποστάσεις εἶναι ἀχώριστες, εἶναι καὶ μία ἡ θέλησή καὶ ἡ κίνησις (ἐνέργεια) τῶν τριῶν ὑποστάσεων.

Στὴν περίπτωση τῶν ἀνθρώπων μάλιστα, ἐπειδὴ μία εἶναι ἡ φύση, μία εἶναι καὶ ἡ θέληση· ἐπειδὴ ὅμως τὰ πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων εἶναι χωριστά καὶ διαφέρουν μεταξύ τους στὸν τόπο, τὸ χρόνο, τὴ σχέση τους πρὸς τὰ πράγματα καὶ ἄλλα πολλά, ἐξαιτίας αὐτοῦ ἔχουμε καὶ διαφορετικὰ θελήματα καὶ γνώμες. Σχετικὰ ὅμως με τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ οἱ φύσεις διαφέρουν, διαφέρουν καὶ οἱ φυσικὲς θελήσεις τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του, δηλαδὴ οἱ θελητικὲς δυνάμεις. Ἐπειδὴ ὅμως μία εἶναι ἡ ὑπόστασις τοῦ προσώπου τοῦ καὶ ἓνας αὐτὸς που θέλει, ἓνα εἶναι καὶ αὐτὸ που θέλει, δηλαδὴ τὸ γνωμικὸ του θέλημα· διότι ἡ ἀνθρώπινη θέλησή του ἀκολουθεῖ τὴ θεῖα του θέληση καὶ θέλει αὐτά, τὰ ὁποῖα ἡ θεῖα του θέληση ἤθελε να θέλει αὐτή (ἡ ἀνθρώπινη). Πρέπει ἀκόμη να γνωρίζουμε ὅτι ἄλλο εἶναι

Δεῖ εἰδέναι, ὡς τὸ θέλημα, ποτὲ μὲν τὴν θέλησιν δηλοῖ, ἤτοι τὴν θελητικὴν δύναμιν καὶ λέγεται θέλημα φυσικόν, ποτὲ δὲ τὸ θελητὸν καὶ λέγεται θέλημα γνωμικόν.

ἡ θέληση καὶ ἄλλο ἡ βούληση, ἄλλο το θελητό, ἄλλο το θελητικό καὶ ἄλλο ο θέλων.

Θέληση, δηλαδή, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀπλή δύναμη νὰ θέλουμε, ἐνῶ βούληση εἶναι ἡ θέληση γιὰ κάτι· θελητό πάλι εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς θελήσεως, δηλαδή αὐτὸ που θέλουμε· γιὰ παράδειγμα, ἡ ἐπιθυμία κινεῖται γιὰ φαγητό· ἡ ἀπλή ἐπιθυμία εἶναι λογικὴ θέληση, ἐνῶ ἡ ἐπιθυμία γιὰ φαγητό εἶναι βούληση· ἡ ἴδια ἡ τροφή εἶναι τὸ θελητό, ἐνῶ θελητικό εἶναι αὐτὸ που ἔχει τὴ δύναμη τῆς θελήσεως, γιὰ παράδειγμα ὁ ἄνθρωπος. Θέλων πάλι εἶναι αὐτὸς που χρησιμοποιεῖ τὴ θέληση.

Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι τὸ θέλημα ἄλλοτε σημαίνει τὴ θέληση, δηλαδή τὴ θελητικὴ δύναμη καὶ ονομάζεται φυσικὸ θέλημα· ἄλλοτε πάλι σημαίνει τὸ ἐπιθυμητό καὶ ονομάζεται γνωμικὸ θέλημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 37. Περὶ ἐνεργείας.
Χρὴ γινώσκειν, ὡς πᾶσαι αἱ δυνάμεις αἱ προειρημέναι, αἱ τε γνωστικαὶ αἱ τε ζωτικαὶ καὶ αἱ φυσικαὶ καὶ αἱ τεχνικαὶ, ἐνεργεῖαι λέγονται· ἐνέργεια γὰρ ἐστὶν ἡ φυσικὴ ἐκάστης οὐσίας δύναμις τε καὶ κίνησις. Καὶ πάλιν· ἐνεργεῖα ἐστὶ φυσικὴ ἡ πάσης οὐσίας ἔμφυτος κίνησις. Ὅθεν δῆλον, ὅτι, ὧν ἡ οὐσία ἡ αὐτὴ, τούτων καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτὴ, ὧν δὲ αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων καὶ αἱ ἐνεργεῖαι διάφοροι· ἀμήχανον γὰρ οὐσίαν ἄμοιρον εἶναι φυσικῆς ἐνεργείας.
Ἐνέργεια πάλιν ἐστὶ φυσικὴ, ἡ δηλωτικὴ ἐκάστης οὐσίας δύναμις.
Καὶ πάλιν· ἐνεργεῖα ἐστὶ φυσικὴ καὶ πρώτη ἡ ἀεικίνητος δύναμις τῆς νοερᾶς ψυχῆς, τουτέστιν ὁ ἀεικίνητος αὐτῆς λόγος φυσικῶς ἔξ αὐτῆς ἀεὶ πηγαζόμενος. Καὶ πάλιν· ἐνεργεῖα ἐστὶ

Γιὰ τὴν ἐνέργεια.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὅλες οἱ δυνάμεις που ἔχουμε ἀναφέρει, οἱ γνωστικὲς, οἱ ζωτικὲς, οἱ φυσικὲς καὶ οἱ τεχνικὲς, ονομάζονται ἐνεργεῖες.
Ἐνέργεια εἶναι ἡ φυσικὴ δύναμη καὶ κίνησις κάθε οὐσίας. Καὶ ἐπίσης· φυσικὴ ἐνέργεια εἶναι ἡ ἐμφυτὴ κίνησις κάθε οὐσίας. Γι' αὐτὸ εἶναι φανερό ὅτι ὅποια ὄντα ἔχουν τὴν ἴδια οὐσία, αὐτὰ ἔχουν καὶ τὴν ἴδια ἐνέργεια· ὅποια ὅμως ἔχουν διαφορετικὲς φύσεις, αὐτὰ ἔχουν καὶ διαφορετικὲς ἐνεργεῖες· διότι εἶναι ἀδύνατο ἡ οὐσία νὰ εἶναι ἀμέτοχη στὴ φυσικὴ ἐνέργεια.
Φυσικὴ ἐνέργεια πάλι εἶναι ἡ δύναμη που φανερώνει κάθε οὐσία. Καὶ ἐπίσης· φυσικὴ καὶ πρώτη ἐνέργεια εἶναι ἡ ἀεικίνητη δύναμη τῆς νοερῆς ψυχῆς, δηλαδή ἡ ἀεικίνητη δύναμη τῆς διάνοιάς τῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴ φύση τῆς πηγάζει πάντοτε ἀπ' αὐτὴν. Καὶ ἀκόμη·

φυσική ἢ ἐκάστης οὐσίας
δύναμις τε καὶ κίνησις, ἧς χωρὶς μόνον τὸ μὴ
ᾔν.

Λέγονται δὲ ἐνέργειαι καὶ αἱ πράξεις ὡς τὸ
λαλεῖν, τὸ περιπατεῖν,
τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ τὰ
πάθη δὲ τὰ φυσικὰ
πολλάκις ἐνέργειαι λέγονται, οἷον πείνα,
δίψα καὶ τὰ τοιαῦτα.

Λέγεται πάλιν ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα
τῆς δυνάμεως.

Διττῶς δὲ λέγεται καὶ τὸ δυνάμει καὶ τὸ
ἐνεργείᾳ. Λέγομεν γὰρ τὸν
παῖδα τὸν θηλάζοντα δυνάμει γραμματικόν·
ἔχει γὰρ ἐπιτηδειότητα
διὰ μαθήσεως γενέσθαι γραμματικός.

Λέγομεν πάλιν τὸν
γραμματικὸν καὶ δυνάμει γραμματικὸν καὶ
ἐνεργείᾳ· ἐνεργείᾳ μὲν,
ὅτι ἔχει τὴν γνῶσιν τῆς γραμματικῆς,
δυνάμει δέ, ὅτι δύναται
ἐξηγηῆσθαι, οὐκ ἐνεργεῖ δὲ τὴν ἐξήγησιν.

Λέγομεν πάλιν ἐνεργείᾳ
γραμματικόν, ὅτε ἐνεργεῖ, ἤγουν ἐξηγηῖται.
Χρῆ οὖν γινώσκειν, ὅτι ὁ δεῦτερος τρόπος
κοινός ἐστι τοῦ δυνάμει καὶ
τοῦ ἐνεργείᾳ· δεῦτερος μὲν τοῦ δυνάμει,
πρῶτος δὲ τοῦ ἐνεργείᾳ.

Ἐνέργεια φύσεώς ἐστι πρώτη καὶ μόνη καὶ
ἀληθής, ἢ ἀύθαιρετος,
ἥτοι λογικὴ καὶ αὐτεξούσιος ζωὴ καὶ τοῦ
καθ' ἡμᾶς εἴδους συστατικὴ·
ἧς οἱ ἀποστεροῦντες τὸν Κύριον, οὐκ οἶδα
ὅπως αὐτὸν Θεὸν
ἐνανθρωπήσαντα λέγουσιν. Ἐνέργειά ἐστι
φύσεως κίνησις δραστικὴ·
δραστικὸν δὲ λέγεται τὸ ἐξ ἑαυτοῦ
κινούμενον.

φυσική ἐνέργεια εἶναι ἡ δύναμη καὶ ἡ
κίνησις κάθε οὐσίας, χωρὶς τὴν ὁποία
υπάρχει μόνον αὐτό που δεν ἔχει ὑπαρξή.
Ἐνέργειες ὀνομάζονται καὶ οἱ πράξεις, ὅπως
το να ομιλεῖ κανεῖς, να περπατᾷ,
να τρώει, να πίνει καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ
ἀκόμη, τὰ φυσικὰ πάθη λέγονται
πολλές φορές ἐνέργειες, ὅπως ἡ πείνα, ἡ
δίψα καὶ τὰ παρόμοια. Ἐνέργεια
ὀνομάζεται τέλος καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς
δυνάμεως.

Με διπλὴ σημασία λέγονται καὶ οἱ
ἐκφράσεις «δυνάμει» καὶ «ἐνεργείᾳ». Το
παιδί που θηλάζει τὸ ὀνομάζουμε δυνάμει
γραμματοδιδάσκαλο· διότι ἔχει τὴν
ικανότητα με τὴ μάθηση να γίνεῖ
γραμματοδιδάσκαλος. Το
γραμματοδιδάσκαλο πάλι τὸν λέμε καὶ
δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ
γραμματοδιδάσκαλο· ἐνεργείᾳ, διότι
γνωρίζει τὴ γραμματικὴ τέχνη, καὶ
δυνάμει, διότι μπορεῖ να τὴν διδάξει, ἀλλὰ
δεν διδάσκει. Τὸν καλοῦμε πάλι
ἐνεργείᾳ γραμματοδιδάσκαλο, ὅταν
εργάζεται, δηλαδή διδάσκει.

Πρέπει λοιπὸν να γνωρίζουμε ὅτι ἡ δεῦτερη
περίπτωση ἀνήκει ἀπὸ κοινού
καὶ στο δυνάμει καὶ στο ἐνεργείᾳ· κατὰ
δεύτερο λόγο ἀνήκει στο δυνάμει,
ἐνὼ κατὰ πρῶτο ἀνήκει στο ἐνεργείᾳ.

Πρῶτη, μοναδικὴ καὶ ἀληθινὴ ἐνέργεια τῆς
φύσεώς μας εἶναι ἡ ἀνεξάρτητη,
δηλαδή ἡ λογικὴ καὶ ἐλεύθερη ζωὴ, που
εἶναι συστατικὴ τῆς ἀνθρωπίνης
φύσεώς μας· αὐτοὶ που ἀρνοῦνται αὐτὴ τὴ
φύση (ἀνθρώπινη) για τὸν Κύριο,
δεν ξέρω πῶς τὸν ὀνομάζουν
ἐνανθρωπήσαντα Θεοῦ. Ἐνέργεια εἶναι
δραστικὴ κίνησις τῆς φύσεως· καὶ
ὀνομάζεται δραστικὸ αὐτό που κινεῖται
ἀπὸ τὸν ἑαυτό του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 38. Περὶ ἐκούσιου καὶ
ἀκούσιου

Για τὸ ἐκούσιο καὶ τὸ ἀκούσιο.
Ἐπειδὴ σε μια πράξη ὑπάρχει ἡ ἐκούσια καὶ

Ἐπειδὴ τὸ ἔκουσιον ἐν πράξει τινί ἐστι καὶ τὸ νομιζόμενον δὲ ἀκούσιον ἐν πράξει τινί ἐστι, πολλοὶ δὲ τινες καὶ τὸ ὄντως ἀκούσιον οὐ μόνον ἐν τῷ πάσχειν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πράττειν τίθενται, δεῖ εἰδέναι, ὅτι πρᾶξις ἐστὶν ἐνέργεια λογική, ταῖς δὲ πράξεσιν ἔπεται ἔπαινος ἢ ψόγος· καὶ αἱ μὲν αὐτῶν μεθ' ἡδονῆς, αἱ δὲ μετὰ λύπης πράττονται· καὶ αἱ μὲν αὐτῶν εἰσὶν αἰρεταὶ τῷ πράττοντι, αἱ δὲ φευκταί· καὶ τῶν αἰρετῶν αἱ μὲν αἰεὶ αἰρεταί, αἱ δὲ κατὰ τινὰ χρόνον. Ὅμοίως καὶ τῶν φευκτῶν. Καὶ πάλιν· αἱ μὲν τῶν πράξεων ἐλεοῦνται, αἱ δὲ συγγνώμης ἀξιοῦνται, αἱ δὲ μισοῦνται καὶ κολάζονται. Τῷ μὲν οὖν ἐκουσίῳ πάντως ἐπακολουθεῖ ἔπαινος ἢ ψόγος καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς πράττεσθαι καὶ τὸ αἰρετὰς εἶναι τὰς πράξεις τοῖς πράττουσιν ἢ αἰεὶ ἢ τότε, ὅτε πράττονται. Τῷ δὲ ἀκουσίῳ τὸ συγγνώμης ἢ ἐλέους ἀξιοῦσθαι, καὶ τὸ μετὰ λύπης πράττεσθαι καὶ τὸ μὴ εἶναι αἰρετὰς μηδὲ δι' ἑαυτοῦ τελεῖν τὸ πραττόμενον, εἰ καὶ βιάζοιτο. Τοῦ δὲ ἀκουσίου τὸ μὲν ἐστὶ κατὰ βίαν, τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν· κατὰ βίαν μὲν, ὅταν ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ, ἡγουν αἰτία ἔξωθεν ἐστὶν, ἡγουν ὅταν ὑφ' ἐτέρου βιαζώμεθα, μηδ' ὅλως πειθόμενοι, μηδὲ συμβαλλώμεθα κατ' οἰκείαν ὁρμὴν, μηδὲ ὅλως συμπράττωμεν ἢ δι' ἑαυτῶν τὸ βιασθὲν ποιῶμεν· ὃ καὶ ὀριζόμενοί φαμεν· ἀκούσιόν ἐστὶν οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν μηδὲν συμβαλλομένου κατ' οἰκείαν ὁρμὴν τοῦ βιασθέντος. Ἀρχὴν δὲ φαμεν τὴν ποιητικὴν αἰτίαν. Τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν ἀκούσιόν ἐστὶν, ὅταν μὴ αὐτοὶ παρέχωμεν αἰτίαν τῆς

σ' ἄλλη ἡ θεωρούμενη ἀκούσια συμμετοχὴ καὶ πολλοὶ πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει ἡ ἀκούσια συμμετοχὴ ὄχι μόνον ὅταν υποφέρουμε ἀλλὰ καὶ ὅταν ενεργοῦμε, πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ πράξις εἶναι λογικὴ ἐνέργεια καὶ ὅτι μετὰ τὴν πράξις ἀκολουθεῖ ἢ ἔπαινος ἢ κατηγορία. Καὶ ἄλλες πράξεις γίνονται με εὐχαρίστηση καὶ ἄλλες με λύπη. Αὐτός που τὴν κάμει, ἄλλες τὴν προτιμᾷ καὶ ἄλλες τὴν ἀποφεύγει· καὶ ἀπ' αὐτῆς που προτιμᾷ, ἄλλες τὴν προτιμᾷ γιὰ πάντα, ἐνῶ ἄλλες πρόσκαιρα· τὸ ἴδιο καὶ αὐτῆς που ἀποφεύγει. Ἐπίσης, ἄλλες ἀπὸ τὴν πράξις κινοῦν τὴν συμπάθεια, ἄλλες θεωροῦνται ἀξίες συγχωρήσεως, ἄλλες εἶναι μισητές καὶ ἄλλες ἀξίες τιμωρίας. Στὴν ἐκούσια, λοιπόν, συμμετοχὴ ἀκολουθεῖ ὅπως οἴποτε ἔπαινος ἢ κατηγορία καὶ ὅτι αὐτός που τὴν κάμει τὴν προτιμᾷ ἢ γιὰ πάντα ἢ γιὰ κάποιο χρονικὸ διάστημα που γίνονται. Στὴν ἀκούσια ὅμως συμμετοχὴ ἀκολουθεῖ ἡ συγχώρεση ἢ ἡ συμπάθεια, ὅτι γίνονται με λύπη καὶ ὅτι δὲν τὴν ἐπιλέγει οὔτε τὴν ενεργεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του αὐτός που τὴν κάμει, ἀκόμη κι ἂν πιέζεται. Ἡ ἀκούσια συμμετοχὴ οφείλεται ἀπὸ τὴν βίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη στὴν ἀγνοία· στὴν βίαν βέβαια οφείλεται, ὅταν ἡ δημιουργικὴ ἀρχὴ, δηλαδὴ ἡ αἰτία τῆς βρίσκεται ἔξω ἀπὸ μας, ὅταν δηλαδὴ ἄλλος μας πιέζει, χωρὶς καθόλου νὰ μας πείθει καὶ χωρὶς νὰ συμμετέχουμε αὐθόρμητα ἢ νὰ συμπράττωμε ἢ νὰ κάνουμε ἀπὸ μόνοι μας αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο μας πιέζουν. Ὁ ὀρισμὸς αὐτοῦ εἶναι: ἀκούσια συμμετοχὴ εἶναι αὐτὴ τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ μας, χωρὶς καθόλου νὰ συμμετέχει με τὸν ἑαυτό του αὐτός που δέχθηκε πίεση. Ἀρχὴ πάλι ὀνομάζουμε τὴν δημιουργικὴ αἰτία. Ἡ ἀκούσια ὅμως

ἀγνοίας, ἀλλ' οὕτω
συμβῆ. Εἴ γὰρ μεθύων τις φόνον ποιήσει,
ἀγνοῶν ἐφόνευσεν, οὐ μὴν
ἀκουσίως· τὴν γὰρ αἰτίαν τῆς ἀγνοίας,
ἤγουν τὴν μέθην, αὐτὸς
ἔπραξεν. Εἴ δέ τις ἐν τῷ συνήθει τόπῳ
τοξεύων τὸν πατέρα
παριόντα ἀπέκτεινε, δι' ἀγνοίαν λέγεται
ἀκουσίως τοῦτο πεποιηκέναι.
Τοῦ οὖν ἀκουσίου διττοῦ ὄντος, τοῦ μὲν
κατὰ βίαν, τοῦ δὲ δι'
ἀγνοίαν, τὸ ἐκούσιον ἀμφοτέροις
ἀντίκειται· ἔστι γὰρ ἐκούσιον τὸ
μήτε κατὰ βίαν μήτε δι' ἀγνοίαν γινόμενον.
Ἐκούσιον τοίνυν ἔστιν,
οὗ ἡ ἀρχὴ, τουτέστιν ἡ αἰτία, ἐν αὐτῷ εἰδότε
τὰ καθ' ἕκαστα, δι' ὧν
καὶ ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. «Καθ' ἕκαστα» δὲ ἔστιν,
ἃ καλεῖται παρὰ τοῖς
ρήτορσι περιστατικὰ μόρια· οἷον τίς, ἤγουν
ὁ πράξας, τίνα, ἤγουν
τὸν παθόντα, τί, ἤγουν αὐτὸ τὸ πραχθέν,
τυχὸν ἐφόνευσεν· τί, ἤγουν
τύχον ὄργάνῳ, ποῦ, ἤγουν τόπῳ, πότε,
ἤγουν ἐν ποίῳ χρόνῳ, πῶς,
ὁ τρόπος τῆς πράξεως, διὰ τί, ἤγουν διὰ
ποιάν αἰτίαν.
Ἰστέον, ὡς εἰσὶ τινὰ μέσα ἐκουσίων καὶ
ἀκουσίων, ἅτινα ἀδηῆ καὶ
λυπηρὰ ὄντα διὰ μείζον κακὸν
καταδεχόμεθα, ὡς διὰ ναυάγιον
ἀποβάλλομεν τὰ ἐν τῷ πλοίῳ.
Ἰστέον, ὡς τὰ παιδιά καὶ τὰ ἄλογα ἐκουσίως
μὲν ποιεῖ, οὐ μὴν δὲ καὶ
προαιρούμενα, καὶ ὅσα διὰ θυμὸν
πράττομεν μὴ προβουλεύσαμενοι,
ἐκουσίως ποιοῦμεν, οὐ μὴν καὶ κατὰ
προαίρεσιν. Καὶ ὁ φίλος
αἰφνιδίως ἐπέστη ἐκουσίως μὲν ἡμῖν, οὐ μὴν
καὶ προαιρούμενος. Καὶ
ὁ θησαυρῷ ἀνελπίστως περιτυχὼν
ἐκουσίως περιέτυχεν, οὐ μὴν καὶ
προαιρούμενος. Πάντα ταῦτα ἐκούσια μὲν

συμμετοχὴ οφείλεται στὴν ἀγνοία, ὅταν οἱ
ἴδιοι δὲν γινόμεσθε αἰτίοι τῆς
ἀγνοίας, ἀλλὰ ὅταν ἔτσι συμβεῖ. Για
παράδειγμα, ἀν κάποιος μεθυσμένος
κάνει φόνον, σκότωσε ἀπὸ ἀγνοία, ἀλλὰ ὄχι
ἀθελα· διότι ὁ ἴδιος προξένησε
τὴν αἰτία τῆς ἀγνοίας, δηλαδὴ τὴν μέθη. Ἀν
ὅμως κάποιος ρίχνοντας τὸ τόξον
τοῦ σε συνηθισμένο τρόπο, σκότωσε τὸν
πατέρα τοῦ που περνοῦσε τυχαία,
τότε λέμε ὅτι χωρὶς τὴ θέλησή του τὸ
ἔπραξε, ἀπὸ ἀγνοία.
Ἐνῶ, λοιπὸν, ἡ ἀκούσια συμμετοχὴ εἶναι δύο
εἰδῶν, ἓνα εἶδος με πίεση καὶ
ἄλλο ἀπὸ ἀγνοία, ἡ ἐκούσια συμμετοχὴ εἶναι
ἀντίθετη καὶ στα δύο· διότι
ἐκούσια συμμετοχὴ εἶναι ἐκείνη που γίνεται
χωρὶς πίεση καὶ χωρὶς ἀγνοία.
Ἐκούσια, λοιπὸν, συμμετοχὴ εἶναι αὐτὴ που
ἡ ἀρχὴ τῆς, δηλαδὴ ἡ αἰτία,
υπάρχει σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο που γνωρίζει τὶς
σχετικὲς λεπτομέρειες, με τὶς
οποῖες συντελεῖται ἡ πράξις. Σχετικὲς
λεπτομέρειες εἶναι αὐτὲς που οἱ ρήτορες
ονομάζουν παραμέτρους: ὅπως «ποιος»,
δηλαδὴ ὁ δράστης, «ποιο», δηλαδὴ
τὸ θῦμα, «ποιά», δηλαδὴ ἡ πράξις, ἀν τυχὸν
διέπραξε φόνον· «με τι», δηλαδὴ με
ποιο ὄργανο, «που», δηλαδὴ σε ποιοῦ τόπο,
«πότε», δηλαδὴ σε ποιο χρόνο,
«πῶς», δηλαδὴ με ποιο τρόπο ἐγένε ἡ πράξις,
«γιατί», δηλαδὴ γιὰ ποια αἰτία.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι υπάρχουν
ορισμένες ἐνεργειὲς μας ἐνδιάμεσες
μεταξὺ ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων, τὶς οἱποῖες
δεχόμεσθε, ἀν καὶ εἶναι
δυσάρεστες καὶ λυπηρὲς, γιὰ ν' ἀποφύγουμε
μεγαλύτερο κακὸ, ὅπως στὴν
περίπτωση τοῦ ναυαγίου ρίχνουμε στὴ
θάλασσα τὰ ἐμπορεύματα τοῦ πλοίου.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι τὰ παιδιά καὶ τὰ
ἄλογα ἐνεργοῦν με τὴ θέλησή τους,
ἀλλὰ χωρὶς νὰ προαποφασίσουν· καὶ ὅτι,

διὰ τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἤδεσθαι,
οὐ μὴν καὶ κατὰ προαίρεσιν, διότι οὐκ ἀπὸ
βουλῆς· δεῖ δὲ πάντως
βουλὴν προηγεῖσθαι τῆς προαιρέσεως,
καθὼς εἴρηται.

ὅσα κάνουμε εξαιτίας της οργῆς,
χωρὶς προηγουμένως να σκεφθούμε, το
κάνουμε με τη θέλησή μας, ἀλλὰ ὄχι
και με προηγούμενη ἀπόφαση. Και ο φίλος
μας
παρουσιάστηκε ξαφνικά με τη θέλησή μας,
χωρὶς ὅμως να προαποφασίσουμε.
Κι αὐτός που βρήκε ἀνέλπιστα θησαυρό,
τον βρήκε με τη θέλησή του, ἀλλὰ
χωρὶς να προαποφασίσει. Ὅλα αὐτά εἶναι
εκούσια, διότι μας προκαλοῦν
ευχαρίστηση, ἀλλὰ δεν γίνονται με
προηγούμενη ἀπόφαση, διότι δεν τα
έχουμε σκεφθεῖ. Πρέπει, ἐπίσης, ὅπως
εἶπαμε, η σκέψη να προηγείται ἀπὸ την
ἀπόφαση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 39. Περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, τουτέστι
τοῦ αὐτεξουσίου.

Ὁ περὶ τοῦ αὐτεξουσίου λόγος, τουτέστι τοῦ
ἐφ' ἡμῖν, πρώτην μὲν
ἔχει ζήτησιν, εἰ ἔστι ἐφ' ἡμῖν· πολλοὶ γὰρ οἱ
πρὸς τοῦτο
ἀντιβαίνοντες. Δευτέραν δέ, τίνα ἔστι τὰ ἐφ'
ἡμῖν καὶ τίνων
ἐξουσίαν ἔχομεν. Τρίτην τὴν αἰτίαν
ἐξετάσαι, δι' ἣν ὁ ποιήσας ἡμᾶς
Θεὸς αὐτεξουσίους ἐποίησεν. Ἀναλαβόντες
οὖν περὶ τοῦ πρώτου,
πρῶτον εἴπωμεν ἀποδεικνύντες, ὅτι ἔστι
τινὰ ἐφ' ἡμῖν, ἐκ τῶν παρ'
ἐκείνοις ὁμολογουμένων, καὶ εἴπωμεν
οὕτως.

Τῶν γινομένων πάντων ἢ Θεὸν φασιν αἴτιον
εἶναι ἢ ἀνάγκην ἢ
εἰμαρμένην ἢ φύσιν ἢ τύχην ἢ τὸ
αὐτόματον. Ἀλλὰ τοῦ μὲν Θεοῦ
ἔργον οὐσία καὶ πρόνοια, τῆς δὲ ἀνάγκης
τῶν ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων
ἢ κινήσεις· τῆς δὲ εἰμαρμένης τὸ ἐξ ἀνάγκης
τὰ δι' αὐτῆς ἐπιτελεῖσθαι
(καὶ γὰρ αὕτη τῆς ἀνάγκης ἔστι)· τῆς δὲ
φύσεως γένεσις, αὔξησις,
φθορά, φυτὰ καὶ ζῶα· τῆς δὲ τύχης τὰ

Για την εξουσία της βουλήσεώς μας, δηλαδή
για το αὐτεξούσιο.

Ο λόγος για το αὐτεξούσιο, δηλαδή για την
εξουσία της βουλήσεώς μας, ἔχει
πρῶτο στόχο, αν υπάρχει κάτι που
εξαρτάται ἀπὸ μας· διότι πολλοὶ εἶναι που
διαφωνοῦν μ' αὐτό. Δεύτερο στόχο ἔχει,
ποια εἶναι αὐτά που εξαρτῶνται ἀπὸ
μας και στα οποία ἔχουμε εξουσία. Και τρίτο
στόχο, να βρούμε για ποια αἰτία
ο Δημιουργός μας Θεός μας ἔκανε
αὐτεξουσίους. Αναλύοντας τον πρώτο
στόχο, ας ἀποδείξουμε πρώτα ὅτι υπάρχουν
ορισμένα ἀπ' αὐτά που δέχονται
εκείνοι (που διαφωνοῦν) που εξαρτῶνται
ἀπὸ μας, κι ἔτσι ν' αρχίσουμε το λόγο.
Λένε ὅτι αἰτία ὅλων αὐτῶν που συμβαίνουν
εἶναι ἢ ο Θεός ἢ ἡ ἀνάγκη ἢ ἡ
μοίρα ἢ ἡ φύση ἢ ἡ τύχη ἢ ο αυτοματισμός.
Ἀλλὰ, ἔργο του Θεοῦ εἶναι ἡ
ὑπαρξη και ἡ πρόνοια, ἐνὼ της ἀνάγκης
ἔργο εἶναι ἡ κίνηση ὅσων βρίσκονται
στην ἴδια κατάσταση αἰώνια· ἔργο πάλι της
μοίρας εἶναι να γίνονται
υποχρεωτικά ὅσα ἡ ἴδια φέρει (διότι και ἡ
ἴδια ἀποτελεῖ ἔργο της ἀνάγκης)·
ἔργο της φύσεως πάλι εἶναι ἡ δημιουργία, ἡ

σπάνια και άπροσδόκητα·
ὀρίζονται γὰρ τὴν τύχην σύμπτωσιν και
συνδρομὴν δύο αἰτίων
ἀπὸ προαιρέσεως τὴν ἀρχὴν ἐχόντων, ἄλλο
τι, παρ' ὃ πέφυκεν,
ἀποτελούντων, ὡς τάφρον ὀρύσσοντα
θησαυρὸν εὐρεῖν· οὔτε γὰρ ὁ
θεὸς τὸν θησαυρὸν οὕτως ἔθηκεν, ὥστε
ἄλλον τοῦτον εὐρεῖν, οὔτε ὁ
εὐρὼν οὕτως ὤρυξεν, ὡς εὐρεῖν θησαυρόν,
ἀλλ' ὁ μὲν ἴν' ὅταν θέλῃ,
ἀνέλῃται, ὁ δὲ ἵνα τάφρον ὀρύξῃ· συνέπεσε
δὲ ἄλλο τι, παρ' ὃ
προηροῦντο ἀμφοτέρω. Τοῦ δὲ αὐτομάτου
τὰ τῶν ἀψύχων ἢ
ἀλόγων συμπτώματα ἄνευ φύσεως και
τέχνης. Οὕτως αὐτοὶ φασί.
Τίνοι τοίνυν τούτων ὑπαγάγωμεν τὰ διὰ τῶν
ἀνθρώπων, εἶπερ ὁ
ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν αἴτιος και ἀρχὴ
πράξεως; Οὐδὲ γὰρ Θεῶ
θεμιτὸν ἐπιγράφειν αἰσχροῦς ἔσθ' ὅτε
πράξεις και ἀδίκους οὐδὲ ἀνάγκη
(οὐ γὰρ τῶν αἰεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἐστίν),
οὐδὲ εἰμαρμένη (οὐ γὰρ
τῶν ἐνδεχομένων, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων τὰ
τῆς εἰμαρμένης
λέγουσιν), οὔτε φύσει (φύσεως γὰρ ἔργα
ζῶα και φυτὰ), οὐδὲ τύχη
(οὐ γὰρ σπάνιοι και ἀπροσδόκητοι τῶν
ἀνθρώπων αἱ πράξεις), οὔτε
τῷ αὐτομάτῳ (ἀψύχων γὰρ λέγουσιν ἢ
ἀλόγων συμπτώματα τοῦ
αὐτομάτου).
Λεῖπεται δὴ αὐτὸν τὸν πράττοντα και
ποιοῦντα ἄνθρωπον ἀρχὴν
εἶναι τῶν ἰδίων ἔργων και ἀυτεξούσιον. Ἔτι,
εἰ μηδεμιᾶς ἐστὶν ἀρχὴ
πράξεως ὁ ἄνθρωπος, περιττῶς ἔχει τὸ
βουλευέσθαι· εἰς τί γὰρ
χρήσεται τῇ βουλῇ μηδεμιᾶς ὧν κύριος
πράξεως; Πᾶσα γὰρ βουλή
πράξεως ἔνεκα. Τὸ δὲ κάλλιστον και

αὐξηση, ἡ φθορά, τα φυτὰ και τα
ζῶα· τῆς τύχης πάλι εἶναι τα σπάνια και
ἀπροσδόκητα· διότι δύνουν ὀρισμὸ
στην τύχη ὡς σύμπτωση και συνεργασία
δύο αἰτιῶν, που ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν
προαίρεση, ἀλλὰ ἔχουν διαφορετικὸ
ἀποτέλεσμα ἀπὸ το φυσιολογικὸ· ὅπως
συμβαίνει μ' αὐτὸν που σκάβει τάφρο και
βρίσκει θησαυρό· διότι οὔτε αὐτὸς
που ἐκρυψε το θησαυρό, τὸν τοποθέτησε
για να τὸν βρεῖ ἄλλος, οὔτε αὐτὸς
που τὸν βρήκε ἐσκαψε για να βρεῖ θησαυρό·
το ἀντίθετο, ὁ ἕνας ἐσκαψε για
να τὸν βρεῖ ὅποτε θέλει, και ὁ ἄλλος για να
φτιάξει τάφρο. Συνέβη ὁμως κάτι
διαφορετικὸ ἀπ' αὐτὸ που και οἱ δύο
ἐπιδίδωκαν. Τέλος, ἔργο του
αὐτοματισμοῦ εἶναι τα τυχαία συμβάντα
τῶν ἀψύχων και ἀλόγων ζῶων, που
συμβαίνουν χωρὶς τὴ μεσολάβηση τῆς
φύσεως ἢ τῆς τέχνης. Ἔτσι λένε αὐτοὶ.
Σε ποιὸ, λοιπὸν, ἀπὸ αὐτὰ θα κατατάξουμε
τις ἀνθρώπινες πράξεις, ἀν ὁ
ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἡ αἰτία και ἡ ἀρχὴ
κάποιας πράξεως; Διότι δὲν εἶναι
δίκαιο ν' ἀποδίνουμε συχνὰ αἰσχροῦς και
ἀδίκες πράξεις στο Θεό, οὔτε στην
ἀνάγκη (διότι δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸ
αὐτῶν που βρίσκονται στην ἴδια
κατάσταση), οὔτε στη μοίρα (διότι λένε ὅτι
αὐτὰ που ἀνήκουν στη μοίρα
δὲν ἀνήκουν στα ἐνδεχόμενα ἀλλὰ στα
υποχρεωτικά να συμβοῦν), οὔτε στη
φύση (διότι ἔργα τῆς φύσεως εἶναι τα ζῶα
και τα φυτὰ), οὔτε στην τύχη (διότι
οἱ ἀνθρώπινες πράξεις δὲν εἶναι σπάνιες και
ἀπροσδόκητες), οὔτε στον
αὐτοματισμὸ (διότι τα συμβάντα του
αὐτοματισμοῦ λένε ὅτι γίνονται στα
ἀψυχα και ἀλογα ζῶα).
Μας ἀπομένει, λοιπὸν, να εἶναι ὁ ἴδιος ὁ
ἄνθρωπος, που ἐνεργεῖ και
δημιουργεῖ· να εἶναι ἡ αἰτία τῶν ἔργων του

τιμιώτατον τῶν ἐν ἀνθρώπῳ
περιττὸν ἀποφαίνειν τῶν ἀτοπωτάτων ἂν
εἴη. Εἰ τοίνυν βουλεύεται,
πράξεως ἔνεκα βουλεύεται· πᾶσα γὰρ βουλή
πράξεως ἔνεκα καὶ διὰ
πρᾶξιν.

και ελεύθερος στη βούλησή του.
Επιπλέον, εάν ο άνθρωπος δεν είναι ο αίτιος
καμιάς πράξεως, δεν του
χρειάζεται ν' αποφασίζει· τί να την κάνει
την απόφασή του, αν δεν είναι
αίτιος καμιάς πράξεως; Η απόφαση υπάρχει
για να κάνει πράξεις. Θα ήταν
όμως από τα πιο παράλογα να
παρουσιάζουμε ως άχρηστη την πιο ωραία
και
πολύτιμη ικανότητα του ανθρώπου. Αν,
λοιπόν, αποφασίζει, αποφασίζει για
πράξεις· διότι κάθε απόφαση γίνεται για την
πράξη και με σκοπό την εκτέλεσή
της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 40. Περὶ τῶν γινομένων
Τῶν γινομένων τὰ μὲν εἰσιν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ
οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Ἐφ' ἡμῖν μὲν
οὖν εἰσιν, ὧν ἡμεῖς ἐσμεν ἀυτεξούσιοι ποιεῖν
τε καὶ μὴ ποιεῖν,
τουτέστι πάντα τὰ δι' ἡμῶν ἐκουσίως
πραττόμενα (οὐ γὰρ ἐκουσίως
ἐλέγετο πράττεσθαι τῆς πράξεως οὐκ οὔσης
ἐφ' ἡμῖν) καὶ ἀπλῶς, οἷς
ἔπεται ψόγος ἢ ἔπαινος καὶ ἐφ' οἷς ἐστι
προτροπὴ καὶ νόμος. Κυρίως
δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὰ ψυχικὰ πάντα καὶ περὶ
ῶν βουλευόμεθα· ἢ δὲ
βουλή τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων ἐστίν.
Ἐπίσης δὲ ἐνδεχόμενον ἐστίν,
ὃ αὐτὸ τε δυνάμεθα, καὶ τὸ ἀντικείμενον
αὐτῷ· ποιεῖται δὲ τούτου
τὴν αἴρεσιν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος, καὶ οὗτός
ἐστὶν ἀρχὴ πράξεως.
Ταῦτα τοίνυν ἐστὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, τὰ ἐπίσης
ἐνδεχόμενα, οἷον τὸ
κινεῖσθαι καὶ μὴ κινεῖσθαι, ὀρμᾶν καὶ μὴ
ὀρμᾶν, ὀρέγεσθαι τῶν μὴ
ἀναγκαίων καὶ μὴ ὀρέγεσθαι, ψεύδεσθαι καὶ
μὴ ψεύδεσθαι, δίδοναι
καὶ μὴ δίδοναι, χαίρειν ἐφ' οἷς δεῖ καὶ μὴ
χαίρειν ὁμοίως, καὶ ἐφ' οἷς
οὐ δεῖ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐν οἷς ἐστὶ τὰ τῆς

Γι' αυτά που συμβαίνουν.
Απ' αυτά που συμβαίνουν, άλλα εξαρτώνται
από μας και άλλα όχι. Από μας
εξαρτώνται αυτά τα οποία εμείς είμαστε
ελεύθεροι να κάνουμε ή όχι, δηλαδή
όλα αυτά που εκτελούμε με τη θέλησή μας
(διότι δεν θα λέγαμε ότι κάνουμε
κάτι με τη θέλησή μας, αν η πράξη δεν
εξαρτάται από μας)· μ' ένα λόγο, από
μας εξαρτώνται όσα έχουν ως συνέπεια
κατάκριση ή έπαινο και για όσα
υπάρχει παραίνεση ή νόμος. Κυρίως
εξαρτώνται από μας όσα ανήκουν στην
ψυχή και για όσα αποφασίζουμε· διότι
παίρνουμε απόφαση για τα ενδεχόμενα
να συμβούν. Εξίσου ενδεχόμενο είναι αυτό
που και το ίδιο μπορούμε να
κάνουμε και το αντίθετό του· το επιλέγει
όμως η διάνοιά μας και αποτελεί την
αιτία της πράξεως.
Αυτά, λοιπόν, είναι εκείνα που εξαρτώνται
από μας, τα οποία είναι εξίσου
ενδεχόμενα να συμβούν, όπως να
κινούμαστε ή όχι, να σπεύδουμε ή όχι, να
επιθυμούμε τα μη απαραίτητα ή όχι, να λέμε
ψέματα ή όχι, να δίνουμε ή όχι,
να χαιρόμαστε για όσα πρέπει, αλλά και το
ίδιο να μην χαιρόμαστε για όσα δεν

ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας
ἔργα· τούτων γὰρ ἔσμεν ἀυτεξούσιοι. Τῶν
δὲ ἐπίσης ἐνδεχομένων
εἰσὶ καὶ αἱ τέχναι· ἐφ’ ἡμῖν γὰρ ἔστι
μετελθεῖν, ἢν ἂν θελήσωμεν,
καὶ μὴ μετελθεῖν.
Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὡς ἡ μὲν αἴρεσις τῶν
πρακτῶν ἀεὶ ἐφ’ ἡμῖν ἔστιν·
ἡ δὲ πρᾶξις πολλάκις κωλύεται κατὰ τινα
τρόπον τῆς προνοίας.

πρέπει, καὶ ὅλα τα παρόμοια, στα οποία
υπάγονται τα ἔργα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς
κακίας. Διότι ὅλα αὐτὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν
ἐλευθερία μας. Στα ἐνδεχόμενα,
ἐπίσης, νὰ συμβοῦν ἀνήκουν καὶ οἱ τέχνες·
ἀπὸ μας ἐξαρτάται νὰ ἀσκήσουμε
ὅποια τέχνη θελήσουμε ἢ νὰ μὴν
ἀσκήσουμε.
Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ ἐκλογή
αυτῶν που εἶναι δυνατὸν νὰ
γίνουν πρᾶξι ἐξαρτάται ἀπὸ μας· ἀλλὰ τὴν
πρᾶξι ἐμποδίζει πολλές φορές
κάποιο σχέδιο τῆς θείας προνοίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 41. Διὰ ποίαν αἰτίαν
ἀυτεξούσιοι γεγόναμεν
Φαμὲν τοίνυν εὐθέως τῷ λογικῷ
συνεισέρχεσθαι τὸ ἀυτεξούσιον καὶ
τοῖς γεννητοῖς συμπεφυκέναι μεταβολὴν καὶ
τροπήν. Πᾶν γὰρ
γεννητὸν καὶ τρεπτὸν ἔστιν. Ὡν γὰρ ἡ ἀρχὴ
τῆς γενέσεως ἀπὸ
τροπῆς ἤρξατο, ἀνάγκη ταῦτα τρεπτὰ εἶναι.
Τροπὴ δὲ ἔστι τὸ ἐκ μὴ
ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραχθῆναι καὶ τὸ ἐξ
ὑποκειμένης ὕλης ἕτερόν τι
γενέσθαι. Τὰ μὲν οὖν ἄψυχα καὶ ἄλογα
τρέπονται κατὰ τὰς
προειρημένας σωματικὰς ἀλλοιώσεις, τὰ δὲ
λογικὰ κατὰ προαίρεσιν.
Τοῦ γὰρ λογικοῦ τὸ μὲν ἔστι θεωρητικόν, τὸ
δὲ πρακτικόν.
Θεωρητικὸν μὲν τὸ κατανοοῦν, ὡς ἔχει τὰ
ὄντα, πρακτικὸν δὲ τὸ
βουλευτικόν, τὸ ὀρίζον τοῖς πρακτοῖς τὸν
ὀρθὸν λόγον. Καὶ καλοῦσι
τὸ μὲν θεωρητικὸν νοῦν, τὸ δὲ πρακτικὸν
λόγον· καὶ τὸ μὲν
θεωρητικὸν σοφίαν, τὸ δὲ πρακτικὸν
φρόνησιν.
Πᾶς οὖν ὁ βουλευόμενος ὡς ἐπ’ αὐτῷ τῆς
αἰρέσεως οὔσης τῶν
πρακτέων βουλεύεται, ἵνα τὸ προκριθὲν ἐκ
τῆς βουλῆς ἔληται καὶ

Για ποῖο λόγο δημιουργηθήκαμε
αυτεξούσιοι.
Υποστηρίζουμε ὅτι τὸ αυτεξούσιο
εἰσέρχεται στὸν ἄνθρωπο ἀμέσως μαζί με
τὸ λογικὸ, καὶ ὅτι ἡ ἀλλαγὴ καὶ μεταβολὴ
εἶναι φυσικὲς ιδιότητες ὄσων
γεννιοῦνται. Διότι, κάθετι που γεννιέται
εἶναι καὶ μεταβλητό. Καθὼς, ἀφοῦ ἡ
ἀρχὴ τῆς δημιουργίας γίνεται με μεταβολή,
εἶναι ἐπόμενο τα ὄντα νὰ εἶναι
μεταβλητά. Καὶ μεταβολὴ σημαίνει νὰ
παραχθεῖ κάτι ἀπὸ τὸ μηδέν καὶ ἀπὸ
προϋπάρχουσα ὕλη νὰ γίνῃ κάτι ἄλλο. Τα
ἀψυχα βέβαια καὶ τα ἄλογα ζῶα
μεταβάλλονται σύμφωνα με τὴν σωματικὴν
μεταβολὴν που προαναφέραμε, ἐνῶ
τα λογικὰ ὄντα σύμφωνα με τὴν προαίρεσή
τους. Καὶ ἀπὸ τα μέρη τοῦ
λογικοῦ, τὸ ἓνα εἶναι θεωρητικὸ καὶ τὸ ἄλλο
πρακτικὸ. Θεωρητικὸ εἶναι αὐτὸ
που ἀντιλαμβάνεται σε ποιά κατάσταση
εἶναι τα ὄντα, ἐνῶ πρακτικὸ εἶναι
αὐτὸ που ἀποφασίζει καὶ τὸ ὁποῖο ὀρίζει σε
ὅσα μποροῦν νὰ γίνουν ὡς
κριτήριον τὸν ὀρθὸν λόγον. Καὶ ονομάζουν τὸ
θεωρητικὸ νοῦ, ἐνῶ τὸ πρακτικὸ
λόγον· ἐπίσης, ονομάζουν τὸ θεωρητικὸ
σοφία, ἐνῶ τὸ πρακτικὸ σύνεση.
Γι’ αὐτὸ καθένας που σκέφτεται, σκέφτεται
με τὴν ἰδέα ὅτι ἀπὸ τὸν εαυτὸ του

ἐλόμενος πράξῃ· εἰ δὲ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης
παρυφίσταται τῷ λογικῷ
τὸ αὐτεξούσιον· ἢ γὰρ οὐκ ἔσται λογικόν, ἢ
λογικὸν ὄν κύριον ἔσται
πράξεων καὶ αὐτεξούσιον. Ὅθεν καὶ τὰ
ἄλογα οὐκ εἰσὶν αὐτεξούσια·
ἄγονται γὰρ μᾶλλον ὑπὸ τῆς φύσεως ἢ περ
ἄγουσι· διὸ οὐδὲ
ἀντιλέγουσι τῇ φυσικῇ ὀρέξει, ἀλλ', ἅμα
ὀρεχθῶσί τινος, ὀρμῶσι
πρὸς τὴν πράξιν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, λογικὸς
ὢν, ἄγει μᾶλλον τὴν
φύσιν, ἢ περ ἄγεται· διὸ καὶ ὀρεγόμενος,
εἶπερ ἐθέλοι, ἐξουσίαν ἔχει
τὴν ὀρεξιν ἀναχαιτίσαι ἢ ἀκολουθησαὶ αὐτῇ.
Ὅθεν τὰ μὲν ἄλογα
οὐδὲ ἐπαινεῖται οὐδὲ ψέγεται, ὁ δὲ
ἄνθρωπος καὶ ἐπαινεῖται καὶ ψέγεται.
Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι, λογικοὶ
ὄντες, αὐτεξούσιοι
ὑπάρχουσι, καὶ ὡς κτιστοὶ καὶ τρεπτοί. Καὶ
ἔδειξεν ὁ μὲν Διάβολος
ἀγαθὸς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ γενόμενος,
αὐτεξουσίως δὲ τῆς κακίας
εὐρετῆς γεγονώς, καὶ αἰ σὺν αὐτῷ
ἀποστατήσασαι δυνάμεις, ἤγουν
οἱ δαίμονες, τὰ δὲ λοιπὰ τάγματα τῶν
ἀγγέλων ἐν τῷ ἀγαθῷ
διαμείναντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 42. Περὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν.
Τῶν δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὰ μὲν ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν
ἔχει τὰς ἀρχάς, ἢτοι τὰς
αἰτίας, τουτέστιν αἱ ἀμοιβαὶ τῶν πράξεων
ἡμῶν ἐν τε τῷ παρόντι
καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα
τῆς θείας βουλήσ
ἐξήρηται. Ἡ μὲν γὰρ γένεσις πάντων ἐκ τοῦ

εξαρτάται ἡ ἀπόφασις γι' αὐτὰ που μπορεῖ
να γίνουν· ἐτσι ὥστε να εκλέξει
αὐτό που προτίμησε με τη σκέψη, και, αφού
το εκλέξει, να το πράξει. Κι αν
εἶναι ἐτσι τα πράγματα, τότε το αὐτεξούσιο
συνυπάρχει υποχρεωτικά με το
λογικό. Διότι, ἢ δεν θα υπάρχει λογικό ἢ το
λογικό θα εἶναι υπεύθυνο για τις
πράξεις, και αὐτεξούσιο. Γι' αὐτό και τα
ἄλογα ζῶα δεν εἶναι αὐτεξούσια· ἡ
φύση τους τα κατευθύνει μᾶλλον παρά τα
ἴδια την κατευθύνουν· και δεν
αντιδρουν στη φυσικὴ ἐπιθυμία, ἀλλά, ὅταν
ἐπιθυμήσουν κάτι, ἀμέσως
κινούνται για ἐκπλήρωσή της. Ἐνῶ ο
ἄνθρωπος, ἐπειδὴ εἶναι λογικός, μᾶλλον
κατευθύνει τη φύση, παρά αὐτή τον
ἐξουσιάζει· γι' αὐτό, ὅταν ἐπιθυμεί κάτι,
μπορεῖ, αν θέλει, ἢ ν' ἀνακόψει την ἐπιθυμία
του ἢ να την ἀκολουθήσει. Και
για το λόγο αὐτό, τα ἄλογα ζῶα οὔτε τα
ἐπαινούμε οὔτε τα κατακρίνουμε,
ἐνῶ τον ἄνθρωπο και τον ἐπαινούμε και τον
κατακρίνουμε.
Πρέπει να γνωρίζουμε ὅτι οἱ ἄγγελοι, ἐπειδὴ
εἶναι λογικοί, εἶναι αὐτεξούσιοι,
και σαν δημιουργήματα εἶναι μεταβλητοί.
Και το ἀπόδειξε αὐτό ο Διάβολος,
ο οποίος, αν και δημιουργήθηκε ἀγαθὸς ἀπὸ
το Δημιουργό, με ἐλεύθερη
ἀπόφασή του ἐφεύρε την κακία· το ἴδιο
ἐκάναν και οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις που
ἐπαναστάτησαν μαζί του, δηλαδή οἱ
δαίμονες, ἐνῶ τα ὑπόλοιπα ἀγγελικά
τάγματα ἐμείναν σταθερά στο ἀγαθό.

Γι' αὐτὰ που δεν ἐξαρτώνται ἀπὸ μας.
Απ' ὅσα δεν ἐξαρτώνται ἀπὸ μας, ἀλλὰ
ἔχουν τις ἀρχές, δηλαδή την αἰτία
τους, σε μας, ὅπως οἱ ἀμοιβές των πράξεων
μας στην παρούσα και μέλλουσα
ζωή, ἐνῶ τα ὑπόλοιπα ἐξαρτώνται ἀπὸ τη
βουλή του Θεοῦ.
Ἡ δημιουργία, δηλαδή, ὅλων ἀνήκει στο Θεό,

Θεοῦ, ἡ δὲ φθορὰ διὰ
τὴν ἡμετέραν κακίαν ὑπεισῆχθη πρὸς
τιμωρίαν καὶ ὠφέλειαν. «Θεὸς
γὰρ θάνατον οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ τέρπεται
ἐπ’ ἀπωλείᾳ ζώντων» δι’
ἀνθρώπου δὲ μᾶλλον θάνατος, τουτέστι τῆς
τοῦ Ἀδάμ παραβάσεως,
ὁμοίως καὶ αἱ λοιπαὶ τιμωρίαι. Τὰ δὲ λοιπὰ
πάντα τῷ Θεῷ
ἀναθετέον· ἡ τε γὰρ γένεσις ἡμῶν τῆς
δημιουργικῆς αὐτοῦ δυνάμεως
ἐστὶ, καὶ ἡ διαμονὴ τῆς συνεκτικῆς
δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ ἡ κυβέρνησις
καὶ σωτηρία τῆς προνοητικῆς αὐτοῦ
δυνάμεως καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν
αἰωνία ἀπόλαυσις τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ,
τοῖς φυλάσσουσι τό κατὰ
φύσιν, ἐφ’ ᾧ καὶ ἐπλάσθημεν.
Ἐπειδὴ δὲ τινες ἀντιλέγουσι τῇ προνοίᾳ,
εἴπωμεν λοιπὸν ὀλίγα καὶ
περὶ προνοίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 43. Περὶ προνοίας
Πρόνοια τοίνυν ἐστὶν ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα
γινομένη ἐπιμέλεια. Καὶ
πάλιν· Πρόνοιά ἐστὶ βούλησις Θεοῦ, δι’ ἣν
πάντα τὰ ὄντα τὴν
πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει. Εἰ δὲ
Θεοῦ βούλησις ἐστὶν ἡ
πρόνοια, πᾶσα ἀνάγκη πάντα τὰ τῇ προνοίᾳ
γινόμενα κατὰ τὸν
ὀρθὸν λόγον κάλλιστά τε καὶ
θεοπρεπέστατα γίνεσθαι καὶ ὡς οὐκ ἔνι
κρείττω γενέσθαι. Ἀνάγκη γὰρ τὸν αὐτὸν
εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων
καὶ προνοητὴν· οὔτε γὰρ πρόπον οὔτε
ἀκόλουθον ἄλλον μὲν ποιητὴν
εἶναι τῶν ὄντων, ἄλλον δὲ προνοητὴν· οὔτω
γὰρ ἓν ἀσθενεῖα
πάντως εἰσὶν ἀμφοτέροι, ὁ μὲν τοῦ ποιεῖν, ὁ
δὲ τοῦ προνοεῖν.
Ὁ Θεὸς τοίνυν ἐστὶν ὃ τε ποιητὴς καὶ

ἐνὼ ἡ φθορὰ τοὺς εἰσάχθηκε
ἀπὸ τῆς δικῆς μας κακίας, γὰρ νὰ τιμωρηθούμε
καὶ ὠφεληθούμε. «Διότι ὁ Θεὸς
δὲ δημιούρησε τὸ θάνατο οὔτε
ευχαριστιέται ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τῶν
ζωντανῶν».
Ὁ θάνατος μᾶλλον προήλθε ἀπὸ τὸν
ἀνθρώπο, καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν
παραβάση τοῦ Ἀδάμ· τὸ ἴδιο καὶ οἱ
υπόλοιπες τιμωρίες. Ὅλα ὅμως τὰ
υπόλοιπα πρέπει νὰ τὰ ἀποδώσουμε στο
Θεό· διότι ἡ δημιουργία μας εἶναι
ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργικῆς τοῦ
δυνάμεως· ἡ διατήρησή μας ἀνήκει στὴν
συντηρητικὴ τοῦ δύναμη· ἡ διακυβέρνηση
καὶ ἡ σωτηρία μας ἀνήκει στὴν
πρόνοιά τοῦ· καὶ ἡ ἀπόλαυση τῶν αἰώνιων
ἀγαθῶν στὴν ἀγαθότητά τοῦ, γὰρ
ἐκείνους ποὺ διατηροῦν τὸ «κατὰ φύσιν»,
γὰρ τὸ ὁποῖο καὶ μας ἐπλάσε.
Ἐπειδὴ ὅμως ὀρισμένοι ἀρνοῦνται τὴν θεῖα
πρόνοια, ἀς ποῦμε, λοιπὸν, λίγα
καὶ γὰρ τὴν πρόνοιά τοῦ.

Για τὴν Πρόνοια
Πρόνοια εἶναι ἡ φροντίδα ποὺ δείχνει ὁ
Θεὸς γὰρ τὰ δημιουργήματα. Καὶ
ἀκόμη: Πρόνοια εἶναι ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ,
ἐξαιτίας τῆς ὁποίας ὅλα τὰ ὄντα
ἐκπληρώνουν τὸν κατάλληλο προορισμό
τοῦς. Ἐάν ἡ πρόνοια εἶναι θέληση
τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἐντελῶς ἀπαραίτητο ὅλα
ὅσα κάνει ἡ πρόνοια σύμφωνα με τὴ
λογικὴ, νὰ γίνονται ὅλο καὶ πιο ωραία καὶ
θεοπρεπὴ καὶ ὅσο γίνεται καλύτερα.
Διότι εἶναι ἀνάγκη τὸ ἴδιο πρόσωπο νὰ εἶναι
καὶ δημιουργὸς καὶ προνοητὴς
τῶν ὄντων. Δὲν εἶναι πρόπον καὶ λογικὸ
ἄλλος νὰ εἶναι ὁ δημιουργὸς τῶν
ὄντων καὶ ἄλλος ὁ προνοητὴς. Διότι ἔτσι καὶ
οἱ δύο θα εἶναι ἐλλιπεῖς,
ὁ ἓνας σχετικὰ με τὴν δημιουργικότητα καὶ
ἄλλος με τὴν πρόνοια.
Ὁ Θεὸς, λοιπὸν, εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ

προνοητής, καὶ ἡ ποιητικὴ δὲ αὐτοῦ δύναμις καὶ ἡ συνεκτικὴ καὶ ἡ προνοητικὴ ἢ ἀγαθὴ αὐτοῦ θέλησίς ἐστι· «πάντα γάρ, ὅσα ἠθέλησεν, ὁ Κύριος ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ», καὶ τῷ θελήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέστηκεν. Ἡθέλησε γενέσθαι τὰ πάντα, καὶ γέγονε· θέλει συνίστασθαι τὸν κόσμον, καὶ συνίσταται, καὶ πάντα, ὅσα θέλει, γίνεται. Ὅτι δὲ προνοεῖ καὶ ὅτι καλῶς προνοεῖ, ὀρθότατα σκοπήσειεν ἂν τις οὕτως· Μόνος ὁ Θεὸς ἐστι φύσει ἀγαθὸς καὶ σοφός· ὡς οὖν ἀγαθὸς προνοεῖ (ὁ γὰρ μὴ προνοῶν οὐκ ἀγαθός· καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ἄλογα τῶν οἰκείων τέκνων προνοοῦνται φυσικῶς, καὶ ὁ μὴ προνοῶν ψέγεται), ὡς δὲ σοφὸς ἄριστα τῶν ὄντων ἐπιμελεῖται. Χρὴ τοίνυν τούτοις προσέχοντας πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξετάστως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, κἂν φαίνεται τοῖς πολλοῖς ἄδικα διὰ τὸ ἄγνωστον καὶ ἀκατάληπτον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν καὶ τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν καὶ τὰς πράξεις καὶ τὰ μέλλοντα αὐτῷ μόνῳ γνωστά. Πάντα δὲ λέγω τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· τὰ γὰρ ἐφ' ἡμῖν οὐ τῆς προνοίας ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ ἡμετέρου αὐτεξουσίου. Τῆς δὲ προνοίας τὰ μὲν κατ' εὐδοκίαν ἐστί, τὰ δὲ κατὰ συγχώρησιν. Κατ' εὐδοκίαν μὲν, ὅσα ἀναντιρρήτως εἰσὶν ἀγαθὰ, κατὰ συγχώρησιν δὲ ὅσα εἰσὶ πονηρά. Συγχωρεῖ γὰρ πολλάκις καὶ τὸν δίκαιον περιπεσεῖν συμφοραῖς, ἵνα τὴν ἐν αὐτῷ λανθάνουσαν ἀρετὴν δείξη τοῖς ἄλλοις, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ. Ἄλλοτε

προνοητής καὶ ἡ ἀγαθὴ θέλησή του ἀποτελεῖ τὴ δημιουργικὴ, συντηρητικὴ καὶ προνοητικὴ του δύναμη· «διότι, ὅλα ὅσα θέλησε ὁ Κύριος, τα δημιούργησε καὶ στον οὐρανὸ καὶ στη γῆ», καὶ κανεὶς δὲν ἀντιστάθηκε στο θέλημά του. Θέλησε νὰ γίνουν ὅλα, καὶ ἐγιναν· θέλει νὰ ὑπάρχει ὁ κόσμος, καὶ ὑπάρχει· ὅλα, ὅσα θέλει, γίνονται. Μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνει πολὺ ὀρθὲς σκέψεις γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα ὅτι εἶναι καλὴ. Νὰ σκεφθεῖ, δηλαδή, ὅτι μόνον ὁ Θεὸς εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀγαθοῦ καὶ σοφοῦ· καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθός, προνοεῖ (διότι αὐτὸς ποὺ δὲν προνοεῖ δὲν εἶναι ἀγαθός· ἀπόδειξη ἀποτελεῖ ὅτι καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα προνοοῦν ἀπὸ τὴ φύση τους γιὰ τὰ παιδιὰ τους, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ δὲν τα φροντίζει κατηγορεῖται)· καὶ ἐπειδὴ (ὁ Θεός) εἶναι σοφός, φροντίζει γιὰ τὰ δημιουργήματα με τὸν καλύτερο τρόπο. Πρέπει, λοιπόν, ἔχοντας στραμμένη τὴν προσοχή μας σ' αὐτὰ, ὅλα τὰ ἔργα τῆς θείας πρόνοιας νὰ τα θαυμάζουμε, νὰ τα ἐπαινοῦμε, νὰ τα ἀποδεχόμαστε χωρὶς νὰ τα ἐξετάζουμε, ἀκόμη κι ἂν φαίνονται στους πολλοὺς ἄδικα· διότι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ μας εἶναι ἀγνωστὴ καὶ ἀκατανόητη, καὶ μόνον αὐτὸς γνωρίζει τους λογισμοὺς, τὶς πράξεις μας καὶ τὰ μέλλοντα. Καὶ με ὅλα αὐτὰ ἐννοῶ ὅσα δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μας· ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ μας, δὲν εἶναι ἔργο τῆς προνοίας του, ἀλλὰ τῆς ἐλεύθερης βουλήσεώς μας. Καὶ ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στὴν πρόνοια Του, ὁ Θεὸς ἄλλα τα κάνει με εὐχαρίστηση καὶ ἄλλα με παραχώρηση. Με εὐχαρίστηση κάνει ὅσα ἀναντίρρητα εἶναι καλὰ, ἐνῶ με

συγχωρεῖ τῶν ἀτόπων
τιπραχθῆναι, ἵνα διὰ τῆς πράξεως τῆς
δοκούσης ἀτόπου μέγα τι καὶ
θαυμαστὸν κατορθωθῆ ὡς διὰ τοῦ σταυροῦ
τὴν σωτηρίαν τῶν
ἀνθρώπων.

Κατ' ἄλλον τρόπον συγχωρεῖ τὸν ὅσιον
πάσχειν κακῶς, ἵνα μὴ ἐκ
τοῦ ὀρθοῦ συνειδότος ἐκπέση ἢ καὶ ἐκ τῆς
δοθείσης αὐτῷ δυνάμεως
τε καὶ χάριτος εἰς ἀλαζονείαν ἐκπέση ὡς ἐπὶ
τοῦ Παύλου.

Ἐγκαταλείπεται τις πρὸς καιρὸν πρὸς
διόρθωσιν ἄλλου, ἵνα τὸ κατ'
αὐτὸν σκοποῦντες οἱ ἄλλοι παιδεύωνται, ὡς
ἐπὶ τοῦ Λαζάρου καὶ
τοῦ πλουσίου· φυσικῶς γὰρ ὀρῶντές τινας
πάσχοντας συστελλόμεθα.

Ἐγκαταλείπεται τις καὶ εἰς ἄλλου δόξαν, οὐ
δι' οἰκείας ἢ γονέων
ἀμαρτίας ὡς ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς εἰς δόξαν
τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Πάλιν συγχωρεῖται τις παθεῖν εἰς ἄλλου
ζῆλον, ἵνα τῆς δόξης τοῦ
παθόντος μεγαλυνθείσης ἄοκνον τὸ πάθος
τοῖς ἄλλοις γένηται ἐλπίδι
τῆς μελλούσης δόξης καὶ ἐπιθυμίᾳ τῶν
μελλόντων ἀγαθῶν, ὡς ἐπὶ

τῶν μαρτύρων. Παραχωρεῖται τις καὶ εἰς
αἰσχροὺς ἐμπεσεῖν πρᾶξιν
ἐνίοτε εἰς διόρθωσιν ἐτέρου χειρόνος
πάθους· οἷον, ἔστι τις
ἐπαιρόμενος ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς καὶ τοῖς
κατορθώμασιν αὐτοῦ·

παραχωρεῖ τοῦτον ὁ Θεὸς εἰς πορνείαν
ἐμπεσεῖν, ὅπως διὰ τοῦ
πτώματος εἰς συναίσθησιν τῆς οἰκείας
ἀσθενείας ἐλθὼν ταπεινωθῆ
καὶ προσελθὼν ἐξομολογήσεται τῷ Κυρίῳ.
Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἢ μὲν αἵρεσις τῶν
πρακτῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστι,
τὸ δὲ τέλος τῶν μὲν ἀγαθῶν τῆς τοῦ Θεοῦ
συνεργίας δικαίως

παραχώρησις ὅσα εἶναι κακά. Επιτρέπει,
δηλαδή, πολλές φορές καὶ ὁ δίκαιος νὰ πέσει
σε συμφορές, γιὰ νὰ φανερώσει
στους ἄλλους τὴν ἀρετὴν ποὺ εἶναι κρυμμένη
μέσα του, ὅπως συνέβη με τὸν
Ἰώβ. Ἄλλοτε ἐπιτρέπει νὰ συμβεῖ ἓνα
παράδοξο γεγονός, γιὰ νὰ πετύχει μ'
αὐτὸ κάτι σπουδαῖο καὶ θαυμαστό, ὅπως με
τὸν σταυρὸν πραγματοποίησε τὴν
σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Σε ἄλλη περίπτωση ἐπιτρέπει νὰ υποφέρει ὁ
ὅσιος, γιὰ νὰ μὴν ξεφύγει ἀπὸ
τὴν ὀρθὴ συνείδηση ἢ γιὰ νὰ μὴν
παρασυρθεῖ σε ἀλαζονείαν ἀπὸ τὴν δύναμιν
καὶ τὴν χάριν ποὺ του δόθηκε, ὅπως στὴν
περίπτωσιν τοῦ Παύλου.

Ἐγκαταλείπεται κάποιος γιὰ ὀρισμένο
χρονικὸ διάστημα γιὰ νὰ διορθωθεῖ
ὁ ἄλλος, γιὰ νὰ διδάσκονται δηλαδή οἱ ἄλλοι
βλέποντας τὴν δυστυχία του,
ὅπως ἐγένε με τὸ Λάζαρο καὶ τὸν πλούσιον·
διότι εἶναι ἀπὸ τὴν φύσιν μας, ὅταν
βλέπουμε κάποιους νὰ υποφέρουν, νὰ
ζαρώνουμε ἀπὸ φόβον.

Ἐγκαταλείπεται κάποιος ὄχι ἐξαιτίας τῶν
ἀμαρτιῶν του ἢ τῶν ἀμαρτιῶν τῶν
γονέων του, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοξασθεῖ ἓνας
ἄλλος, ὅπως ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς
ἐγκαταλείφθηκε γιὰ νὰ δοξασθεῖ ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου.

Παραχωρεῖ πάλιν ὁ Θεὸς νὰ κακοπαθήσῃ
κάποιος γιὰ ν' αὐξηθεῖ ὁ ζῆλος
ἄλλου, με σκοπὸ ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς δόξας
τοῦ παθόντος νὰ γίνου καὶ
οἱ ἄλλοι ἀτρόμητοι στὸ μαρτύριον, με τὴν
ἐλπίδα τῆς μελλοντικῆς δόξας καὶ τῶν
μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ὅπως γίνεται με τοὺς
μάρτυρες. Επιτρέπει, ἐπίσης, νὰ
πέσει κάποιος ἀκόμη καὶ σε αἰσχροὺς πράξεις,
γιὰ νὰ διορθώσῃ τὸ χειρότερον
πάθος κάποιου ἄλλου· γιὰ παράδειγμα,
υπερηφανεύεται κάποιος γιὰ τὶς
ἀρετὰς καὶ τὰ κατορθώματά του·

συνεργοῦντος τοῖς προαιρουμένοις τὸ
ἀγαθὸν ὀρθῶ τῶ συνειδότι
κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ, τῶν δὲ
πονηρῶν τῆς ἐγκαταλείψεως
τοῦ Θεοῦ πάλιν κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ
δικαίως
ἐγκαταλιμπάνοντος.
Τῆς δὲ ἐγκαταλείψεώς εἰσιν εἶδη δύο· ἔστι
γὰρ ἐγκατάλειψις
οἰκονομικὴ καὶ παιδευτικὴ καὶ ἔστιν
ἐγκατάλειψις τελεία
ἀπογνωστικὴ. Οἰκονομικὴ μὲν καὶ
παιδευτικὴ ἢ πρὸς διόρθωσιν καὶ
σωτηρίαν καὶ δόξαν τοῦ πάσχοντος
γινομένη ἢ καὶ πρὸς ἄλλων
ζῆλον καὶ μίμησιν ἢ καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ· ἢ
δὲ τελεία ἐγκατάλειψις,
ὅτε τοῦ Θεοῦ πάντα πρὸς σωτηρίαν
πεποιηκός ἀνεπαίσθητος καὶ
ἀνιάτρευτος, μᾶλλον δὲ ἀνιάτος ἐξ οἰκείας
προθέσεως διαμείνη ὁ
ἄνθρωπος· τότε παραδίδοται εἰς τελείαν
ἀπώλειαν ὡς ὁ Ἰούδας.
Φείσονται ἡμῶν ὁ Θεὸς καὶ ἐξελοῖτο τῆς
τοιαύτης ἐγκαταλείψεως.
Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὡς πολλοὶ εἰσιν οἱ τρόποι τῆς
τοῦ Θεοῦ προνοίας,
καὶ μήτε λόγῳ ἐρμηνευθῆναι, μήτε νῶ
περιληφθῆναι δυνάμενοι.
Δεῖ γινώσκειν, ὡς πᾶσαι αἱ σκυθρωπαὶ
ἐπιφοραὶ τοῖς μετ’
εὐχαριστίας δεχομένοις πρὸς σωτηρίαν
ἐπάγονται καὶ πάντως
ὠφελείας γίνονται πρόξενοι.
Χρὴ εἰδέναι, ὡς ὁ Θεὸς προηγουμένως θέλει
πάντας σωθῆναι καὶ τῆς
βασιλείας αὐτοῦ τυχεῖν· οὐ γὰρ ἐπὶ τὸ
κολάσαι ἔπλασεν ἡμᾶς, ἀλλὰ
πρὸς τὸ μετασχεῖν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ,
ὡς ἀγαθός.
Ἄμαρτάνοντας δὲ θέλει κολάζεσθαι ὡς
δίκαιος.
Λέγεται οὖν τὸ μὲν πρῶτον προηγούμενον

παραχωρεῖ ὁ Θεὸς νὰ πέσει σε πορνεία, ὡστε
αφοῦ συναισθανθεῖ με τὴν πτώση τὴν
αδυναμία του, νὰ ταπεινωθεῖ καὶ νὰ
προσέλθει νὰ ἐξομολογηθεῖ στὸν Κύριο.
Πρέπει, ἐπίσης, νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ ἐκλογή
αυτῶν που πρέπει νὰ κάνουμε
εξαρτάται ἀπὸ μας, ἀλλὰ ἡ ἐκτέλεση τῶν
ἀγαθῶν εἶναι ἔργο τῆς βοήθειας τοῦ
Θεοῦ, ὁ ὁποῖος δίκαια βοηθεῖ αὐτοὺς που
προτιμοῦν τὸ ἀγαθὸ με ὀρθή
συνείδηση, σύμφωνα με τὴ δική του
πρόγνωση, ἐνῶ ἡ τέλεση τῶν κακῶν
εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ
Θεοῦ, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα με τὴν
πρόγνωση του, δίκαια ἐγκαταλείπει.
Υπάρχουν δύο εἶδη τῆς ἐγκαταλείψεως·
υπάρχει δηλαδὴ ἐγκατάλειψη
οἰκονομικὴ καὶ διδακτικὴ καὶ ὑπάρχει
ἐγκατάλειψη που οδηγεῖ σε πλήρη
ἀπελπισία. Οἰκονομικὴ καὶ διδακτικὴ εἶναι
αὕτη που γίνεται γιὰ διόρθωση,
σωτηρία καὶ δόξα αὐτοῦ που υποφέρει ἢ καὶ
γιὰ τὸ ζῆλο τῶν ἄλλων καὶ γιὰ
μίμηση ἢ καὶ γιὰ δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἡ τελεία
ὅμως ἐγκατάλειψη γίνεται ὅταν,
ἐνῶ ὁ Θεὸς κάνει τὰ πάντα γιὰ τὴ σωτηρία
του, ὁ ἄνθρωπος παραμένει
μέ πρόθεσή του ἀναίσθητος καὶ
ἀδιόρθωτος, ἢ καλύτερα ἀθεράπευτος·
τότε ἀφήνεται νὰ χαθεῖ τελείως, ὅπως ὁ
Ἰούδας. Εἶθε νὰ μας λυπηθεῖ
ὁ Θεὸς καὶ νὰ μας γλυτώσει ἀπὸ τέτοιου
εἶδους ἐγκατάλειψη.
Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὑπάρχουν
πολλοὶ τρόποι τῆς θείας προνοίας,
οἱ ὁποῖοι οὔτε ὁ λόγος τους ἐρμηνεύει οὔτε
ὁ νοῦς τους συλλαμβάνει.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὅλες οἱ λυπηρὲς
δοκιμασίαι οδηγοῦν στὴ
σωτηρία ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τις δέχονται με
εὐχαρίστηση καὶ
ὀπωσδήποτε τους προξενοῦν ὠφέλεια.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ Θεὸς θέλει

θέλημα καὶ εὐδοκία,
ἐξ αὐτοῦ ὄν, τὸ δὲ δεύτερον ἐπόμενον
θέλημα καὶ παραχώρησις,
ἐξ ἡμετέρας αἰτίας. Καὶ αὕτη διττὴ· ἡ μὲν
οἰκονομικὴ καὶ παιδευτικὴ
πρὸς σωτηρίαν, ἡ δὲ ἀπογνωστικὴ πρὸς
τελείαν κόλασιν, ὡς
εἰρήκαμεν. Ταῦτα δὲ ἐπὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν.
Τῶν δὲ ἐφ' ἡμῖν τὰ μὲν ἀγαθὰ
προηγούμενως θέλει καὶ εὐδοκεῖ, τὰ δὲ
πονηρὰ καὶ ὄντως κακὰ οὔτε προηγούμενως
οὔτε ἐπομένως θέλει·
παραχωρεῖ δὲ τῷ αὐτεξουσίῳ· τὸ γὰρ κατὰ
βίαν γινόμενον οὐ
λογικόν, οὐδὲ ἀρετὴ. Προνοεῖ δὲ ὁ Θεὸς
πάσης τῆς κτίσεως καὶ διὰ
πάσης τῆς κτίσεως εὐεργετῶν καὶ παιδεύων
καὶ δι' αὐτῶν πολλάκις
τῶν δαιμόνων ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ καὶ τῶν
χοίρων.

πάνω ἀπ' ὅλα ὅλοι να σωθοῦν και να
κληρονομήσουν τη βασιλεία του· διότι δεν
μας δημιούργησε για να μας
τιμωρεῖ, ἀλλὰ για να μετάσχουμε στην
αγαθότητά του, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος εἶναι
αγαθός. Θέλει ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι και
δίκαιος, να τιμωροῦνται αυτοὶ που
αμαρτάνουν.
Το πρῶτο θέλημα, λοιπόν, ονομάζεται
προηγούμενο θέλημα και ευδοκία,
ἐπειδὴ προέρχεται ἀπ' αὐτόν (το Θεό), ἐνῶ
το δεύτερο λέγεται ἐπόμενο
θέλημα και παραχώρηση, ἐπειδὴ προέρχεται
ἀπὸ δική μας υπαιτιότητα. Και
αὕτη (ἡ παραχώρηση) εἶναι δύο ειδῶν: ἡ μία
οικονομικὴ και διδακτικὴ για τη
σωτηρία μας, ἡ ἄλλη οδηγεῖ στην ἀπελπισία
και τέλεια τιμωρία, ὅπως ἔχουμε
πει. Και αὐτὰ ἰσχύουν για ὅσα δεν
εξαρτῶνται ἀπὸ μας.
Απ' αὐτὰ πάλι που εξαρτῶνται ἀπὸ μας, (ο
Θεός) καταρχὴν θέλει και
συγκατατίθεται στα ἀγαθὰ, ἐνῶ τα κακὰ
και ἀληθινὰ ἐπιζήμια οὔτε στην ἀρχὴ
οὔτε κατόπιν τα θέλει· τα ἀφήνει στη
διάθεση του αὐτεξουσίῳ· διότι αὐτό
που γίνεται με πίσση οὔτε λογικό εἶναι οὔτε
ἀρετὴ. Ο Θεὸς προνοεῖ για ὅλη
την κτίση και μέσω της κτίσεως μας
εὐεργετεῖ και διδάσκει, πολλές φορές
ἀκόμη και μέσω των δαιμόνων, ὅπως στην
περίπτωση του Ἰώβ, και των
γουρουνιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 44. Περὶ προγνώσεως και
προορισμοῦ
Χρὴ γινώσκειν, ὡς πάντα μὲν προγινώσκει ὁ
Θεός, οὐ πάντα δὲ
προορίζει· προγινώσκει γὰρ και τὰ ἐφ' ἡμῖν,
οὐ προορίζει δὲ αὐτὰ· οὐ
γὰρ θέλει τὴν κακίαν γενέσθαι οὐδὲ
βιάζεται τὴν ἀρετὴν. Ὡστε τῆς
θείας προγνωστικῆς κελεύσεως ἔργον ἐστὶν
ὁ προορισμός. Προορίζει

Για την πρόγνωση και τον προορισμό.
Πρέπει να γνωρίζουμε ὅτι ὁ Θεὸς ὅλα τα
γνωρίζει ἐκ των προτέρων, ἀλλὰ δεν
προαποφασίζει ὅλα· γνωρίζει, δηλαδή, ἐκ
των προτέρων αὐτὰ που
εξαρτῶνται ἀπὸ μας, ἀλλὰ δεν τα
προαποφασίζει· διότι δεν θέλει
οὔτε τὴν κακία να κάνουμε οὔτε ὁμως μας
εκβιάζει στην ἀρετὴ. Ἐπομένως, ὁ
προορισμός εἶναι ἔργο του προγνωστικοῦ

δὲ τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν κατὰ τὴν πρόγνωσιν
αὐτοῦ· ἤδη γὰρ κατὰ τὴν
πρόγνωσιν αὐτοῦ προέκρινε πάντα ὁ Θεὸς
κατὰ τὴν ἀγαθότητα
καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.
Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν ἀρετὴ ἐκ τοῦ
Θεοῦ ἐδόθη ἐν τῇ φύσει καὶ
αὐτὸς ἐστὶ παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχὴ καὶ αἰτία
καὶ ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ
συνεργίας καὶ βοήθειας ἀδύνατον ἀγαθὸν
θελῆσαι ἢ πρᾶξιαι ἡμᾶς.
Ἐφ' ἡμῖν δὲ ἐστὶν ἡ ἐμμεῖναι τῇ ἀρετῇ καὶ
ἀκολουθῆσαι τῷ Θεῷ πρὸς
ταύτην καλοῦντι ἢ ἀποφοιτῆσαι τῆς ἀρετῆς,
ὑπερ ἐστὶν ἐν τῇ κακίᾳ
γενέσθαι καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ Διαβόλῳ
πρὸς ταύτην καλοῦντι
ἀβιάστως· ἡ γὰρ κακία οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν,
εἰ μὴ ἀναχώρησις τοῦ
ἀγαθοῦ, ὡσπερ καὶ τὸ σκότος τοῦ φωτός
ἐστὶν ἀναχώρησις.
Μένοντες οὖν ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἐν τῇ ἀρετῇ
ἐσμεν, ἐκκλίνοντες δὲ ἐκ
τοῦ κατὰ φύσιν, ἡγουν ἐκ τῆς ἀρετῆς, εἰς τὸ
παρὰ φύσιν ἐρχόμεθα καὶ
ἐν τῇ κακίᾳ γινόμεθα.
Μετάνοιά ἐστὶν ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τὸ
κατὰ φύσιν καὶ ἐκ τοῦ
Διαβόλου πρὸς τὸν Θεὸν ἐπάνοδος δι'
ἀσκήσεως καὶ πόνων.
Τοῦτον τοίνυν τὸν ἄνθρωπον ὁ Δημιουργὸς
ἄρρενα κατεσκεύασε,
μεταδοὺς αὐτῷ τῆς ἑαυτοῦ θείας χάριτος
καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἑαυτοῦ
διὰ ταύτης αὐτὸν ποιησάμενος· ὅθεν καὶ τὴν
τῶν ζώων ὀνομασίαν
προφητικῶς, ὡς δούλων αὐτῷ δοθέντων,
δεσποτικῶς ἐποίησατο.
Κατ' εἰκόνα γὰρ Θεοῦ λογικὸς τε καὶ νοερὸς
καὶ αὐτεξούσιος
γενόμενος, εἰκότως τὴν τῶν ἐπιγείων ἀρχὴν
ἐνεχειρίζετο ὑπὸ τοῦ
κοινοῦ τῶν ἀπάντων Δημιουργοῦ τε καὶ

προστάγματος τοῦ Θεοῦ. Ἐπίσης,
προαποφασίζει αὐτὰ που δεν εξαρτώνται
ἀπὸ μας λόγω τῆς προγνώσεώς του·
διότι ἕως τώρα ὁ Θεός, σύμφωνα με τὴν
πρόγνωσή του, τα προκαθόρισε ὅλα
με κριτήριον τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν
δικαιοσύνην του.
Πρέπει, ἐπίσης, νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ Θεός
ἔδωσε τὴν ἀρετὴν ἐν τῇ φύσει μας,
ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ἡ πηγὴ καὶ ἡ αἰτία κάθε
ἀγαθοῦ καὶ εἶναι ἀδύνατον χωρὶς τὴν
συνεργασίαν καὶ βοήθειάν του νὰ θελήσουμε ἢ
νὰ κάνουμε κάτι καλόν. Ἀλλὰ
ἀπὸ μας εξαρτάται ἢ νὰ μείνουμε σταθεροί
ἐν τῇ ἀρετῇ καὶ ν' ἀκολουθήσουμε
τὸ Θεόν που μας προσκαλεῖ πρὸς αὐτήν, ἢ νὰ
ἀπομακρυνθούμε ἀπὸ τὴν ἀρετὴν,
που σημαίνει νὰ οδηγηθούμε ἐν τῇ κακίᾳ καὶ
ν' ἀκολουθήσουμε τὸ Διάβολον
που μας προσκαλεῖ χωρὶς βίαν σ' αὐτήν· διότι
τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἡ κακία,
παρὰ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς
ἀκριβῶς τὸ σκοτάδι εἶναι
ἀπομάκρυνση τοῦ φωτός. Παραμένοντας,
λοιπόν, ἐν τῇ φυσικῇ μας κατάστασι,
εἴμαστε ἐν τῇ ἀρετῇ, ἐνῶ παρεκκλίνοντας
ἀπὸ τῆς φύσεώς μας, δηλαδὴ τὴν
ἀρετὴν, ἐρχόμεστε ἐν τῇ φύσει καὶ
καταλήγουμε ἐν τῇ κακίᾳ.
Μετάνοια εἶναι ἡ ἐπιστροφή, με ἀσκήσιν καὶ
κόπον, ἀπὸ τῆς παρὰ φύσιν ἐν
φυσικῇ κατάστασι καὶ ἀπὸ τοῦ Διαβόλου ἐν
Θεῷ.
Ὁ Δημιουργὸς ἐπέπλασε τὸν ἄνθρωπον ἄνδρα
ἐν τῷ φύλῳ· του μετέδωσε τὴν δικὴν
του θείαν χάριν καὶ τὸν ἔφερε ἐν κοινωνίᾳ
μαζί του μέσω αὐτῆς. Ἐν τῷ λόγῳ
αὐτῷ, ὡς κυρίαρχος, ἔδωσε με προφητικόν
χάρισμα τὰ ὀνόματα τῶν ζώων,
τὰ ὁποῖα του δόθηκαν γὰρ νὰ τὸν
υπηρετοῦν. Ἐπειδὴ, δηλαδὴ, ὁ Θεός
τὸν ἐπέπλασε κατ' εἰκόνα του, νὰ εἶναι
λογικὸς, πνευματικὸς καὶ αὐτεξούσιος,

Δεσπότου.

Είδως δὲ ὁ προγνώστης Θεός, ὡς ἐν παραβάσει γενήσεται καὶ τῇ φθορᾷ ὑποπεσεῖται, ἐποίησεν ἐξ αὐτοῦ τὸ θῆλυ, «βοηθὸν αὐτῷ κατ' αὐτόν»· βοηθὸν δὲ πρὸς τὴν διὰ γεννήσεως μετὰ τὴν παράβασιν τοῦ γένους ἐκ διαδοχῆς σύστασιν. Ἡ γὰρ πρώτη πλάσις γένεσις λέγεται καὶ οὐ γέννησις· γένεσις μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ ἐκ Θεοῦ πρώτη πλάσις, γέννησις δὲ ἡ ἐκ καταδίκης τοῦ θανάτου διὰ τὴν παράβασιν ἐξ ἀλλήλων διαδοχή. Τοῦτον ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ τε νοητῷ καὶ τῷ αἰσθητῷ· ἐν μὲν γὰρ τῷ αἰσθητῷ ἐπὶ γῆς σωματικῶς διαιτώμενος ψυχικῶς τοῖς ἀγγέλοις συναναστρέφετο θείας γεωργῶν ἐννοίας καὶ ταύταις τρεφόμενος, γυμνὸς τῇ ἀπλότητι καὶ ἀτέχνῳ ζωῇ πρὸς μόνον τὸν Δημιουργὸν διὰ τῶν κτισμάτων ἐναγόμενος καὶ τῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ ἐνηδυνόμενός τε καὶ εὐφραινόμενος. Ἐπειδὴ τοίνυν αὐτὸν ἀτεξουσίῳ θελήματι φυσικῶς κατεκόσμησε, δίδωσι νόμον αὐτῷ μὴ γεύσασθαι τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως. Περὶ οὗ ξύλου αὐταρκῶς ἐν τῷ περὶ παραδείσου κεφαλαίῳ κατὰ γε τὴν ἡμετέραν εἰρήκαμεν δύναμιν. Ταύτην τὴν ἐντολὴν αὐτῷ δίδωσιν ἐπαγγειλάμενος, ὡς, εἰ μὲν φυλάξοι τὸ τῆς ψυχῆς ἀξίωμα τῷ λόγῳ τὴν νίκην διδούς, ἐπιγινώσκων τὸν κτίσαντα καὶ τούτου φυλάττων τὸ πρόσταγμα, τῆς αἰδίου μεθέξει μακαριότητος καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα κρείττων θανάτου γενόμενος. Εἰ δὲ γε τὴν ψυχὴν ὑποτάξει τῷ σώματι καὶ τὰ τοῦ σώματος προτιμήσει τερπνὰ, τὴν οἰκείαν

δικαιολογημένα πήρε στα χέρια του ἀπὸ το Δημιουργό και Κύριο ὄλων τὴν ἐξουσία σε ὅλη τὴν κτίση. Ἐπειδὴ ὅμως ο προγνώστης Θεός γνώριζε ὅτι ο ἄνδρας θα γίνει παραβάτης και θα πέσει στη φθορά, δημιούργησε ἀπ' αὐτὸν τὴ γυναίκα, «πλάσμα ὅμοιο και βοηθό του»· βοηθό μάλιστα ὡστε, μετὰ τὴν παράβαση, με τὴ γέννηση να γίνεται ἡ αναπαραγωγή του ἀνθρώπινου γένους. Διότι ἡ ἀρχικὴ πλάση λέγεται δημιουργία και ὄχι γέννηση· δημιουργία δηλαδή εἶναι ἡ ἀρχικὴ πλάση, ἐνὼ γέννηση ἡ διαδοχὴ του γένους που προήλθε μετὰ τὴν καταδίκη σε θάνατο ἐξαιτίας τῆς παραβάσεως. (Ο Θεός) τοποθέτησε τὸν ἄνθρωπο σε νοητό και αἰσθητό παράδεισο· διότι, ἀν και ζούσε σωματικὰ μέσα σε αἰσθητό ἐπίγειο παράδεισο, συναναστρεφόταν ψυχικὰ με τὸς ἀγγέλους, καλλιεργώντας θεία νοήματα και τρεφόμενος ἀπ' αὐτὰ· ἦταν γυμνός, ζώντας ἀπλή και ἀνεπιτήδευτη ζωὴ, και ἀνουψωνόταν μέσω των δημιουργημάτων μόνο πρὸς τὸ Δημιουργό· αἰσθανόταν εὐχαρίστηση και χαρὰ με τὴ θεωρία του Θεοῦ. Ἀφού, λοιπόν, στόλισε τὴ φύση του (του ἀνθρώπου) με τὸ αὐτεξούσιο θέλημα, του ἔδωσε ἐντολὴ να μὴ φάει ἀπὸ τὸ δένδρο τῆς γνώσεως. Γι' αὐτὸ τὸ δένδρο ἔχουμε πει ἀρκετὰ –ὄσα μπορούσαμε– στο κεφάλαιο σχετικά με τὸν Παράδεισο. Αὐτὴ τὴν ἐντολὴ ἔδωσε ο Θεός στον ἄνθρωπο, με τὴν υπόσχεση ὅτι, ἐὰν διαφυλάξει τὴν ἀξία τῆς ψυχῆς, χαρίζοντας τὴ νίκη στο λογικό, τὸ οποίο θα ἀναγνωρίζει τὸ Δημιουργό και θα τηρεῖ τὴν ἐντολὴ του, τότε θα γίνει μέτοχος τῆς αἰώνιας μακαριότητος και θα ζεῖ αἰώνια, διότι θα φανεῖ ἀνώτερος ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἐὰν ὅμως

τιμὴν ἀγνοήσας καὶ τοῖς ἀνοήτοις
παρειασθεὶς κτήνεσι, τοῦ
πεποηκότος τὴν ζεύγλην ἀποσεισάμενος
καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ
παριδῶν ἐπίταγμα, θανάτῳ ἔσται
ὑπεύθυνος καὶ φθορᾷ καὶ πόνῳ
καθυποβληθήσεται τὸν ταλαίπωρον ἔλκων
βίον.
Οὐ γὰρ ἦν λυσιτελεὲς ἀπείραστος ἔτι
τυγχάνοντα καὶ ἀδόκιμον τῆς
ἀφθαρσίας τυχεῖν, ἵνα μὴ εἰς τυφὸν ἐμπέση
καὶ κρῖμα τοῦ Διαβόλου.
Ἐκεῖνος γὰρ διὰ τὸ ἄφθαρτον μετὰ τὴν ἐκ
προαιρέσεως ἔκπτωσιν
τὴν ἐν τῷ κακῷ ἀμεταμέλητον ἔσχε καὶ
ἄτρεπτον παγιότητα,
ὥσπερ αὖ πάλιν καὶ οἱ ἄγγελοι, μετὰ τὴν ἐκ
προαιρέσεως τῆς ἀρετῆς
ἐκλογὴν, τὴν ἐν τῷ καλῷ διὰ τῆς χάριτος
ἀμετακίνητον ἴδρυσιν.
Ἔδει τοίνυν πρότερον δοκιμασθέντα τὸν
ἄνθρωπον – ἀνὴρ γὰρ
ἀπείραστος καὶ ἀδόκιμος, οὐδενός λόγου
ἄξιος – καὶ τῆς πείρας διὰ τῆς
τηρήσεως τῆς ἐντολῆς τελειωθέντα, οὕτω
τὴν ἀφθαρσίαν ἀρετῆς
κομίσασθαι ἔπαθλον· μέσος γὰρ Θεοῦ καὶ
ὑλῆς γενόμενος, διὰ μὲν
τῆς τηρήσεως τῆς ἐντολῆς μετὰ τὴν
ἀπαλλαγὴν τῆς πρὸς τὰ ὄντα
φυσικῆς σχέσεως, ἐνωθεὶς τῷ Θεῷ καθ' ἕξιν,
τὴν περὶ τὸ καλὸν
παγιότητα λαμβάνειν ἀμετακίνητον ἔμελλε,
διὰ δὲ τῆς παραβάσεως
πρὸς τὴν ὑλὴν μᾶλλον κινηθεὶς καὶ τῆς
αὐτοῦ αἰτίας, τοῦ Θεοῦ φημι,
ἀποσπάσας τὸν νοῦν, τῆς φθορᾷ
προσοικειοῦσθαι, καὶ παθητὸς ἀντὶ
ἀπαθοῦς καὶ θνητὸς ἀντὶ ἀθανάτου
γίνεσθαι καὶ συνδυασμοῦ καὶ
ῥευστῆς γεννήσεως ἐπιδέεσθαι καὶ τῆς
ἐφέσει τῆς ζωῆς τῶν μὲν ἡδέων,
ὡς δῆθεν ταύτην συνιστῶντων ἀντέχεσθαι,

υποδουλώσει τὴν ψυχὴν στο σῶμα καὶ
προτιμήσει τις σωματικὴς ἀπολαύσεις,
λησμονῶντας τὴν προσωπικὴν του
ἀξία καὶ ἐξομοιούμενος με τὰ ἀλόγα ζῶα,
ἐπειδὴ ἐδίωξε ἀπὸ πάνω του τὴ
χάρις του Δημιουργοῦ καὶ ἀρνήθηκε νὰ
τηρήσει τὴ θεῖα ἐντολή του,
τότε θὰ εἶναι ὑπόλογος σὲ θάνατο καὶ θὰ
δοκιμάσει τὴ φθορά καὶ τὸν πόνο,
ζώντας ἀθλια ζωὴ.
Διότι δὲν ἦταν ωφέλιμο νὰ γίνῃ ἀθάνατος
χωρὶς πειρασμοὺς καὶ δοκιμασία,
γιὰ νὰ μὴν υπερηφανευθεῖ καὶ πέσει σὲ
πτώση ἀνάλογη με τοῦ Διαβόλου.
Εκεῖνος δηλαδὴ, ἐπειδὴ ἦταν ἀφθαρτος,
μετὰ τὴ θεληματικὴ πτώση του,
ἀπόκτησε τὴν ἀμετανόητη καὶ μόνιμη
παγιότητά του στο κακό· ὅπως, ἐπίσης,
ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά οἱ ἄγγελοι, μετὰ τὴν
εκούσια ἐπιλογή τῆς ἀρετῆς ἀπὸ
μέρους τους, ἀπόκτησαν με τὴ χάρις τὴν
ἀμετακίνητη διαμονή τους στο καλό.
Ἐπρεπε, λοιπόν, ἀφοῦ πρῶτα δοκιμασθεῖ ὁ
ἄνθρωπος – διότι ἄνθρωπος
χωρὶς πειρασμό καὶ δοκιμασία δὲν ἔχει
καμιὰ ἀξία – καὶ ἀφοῦ φθάσει στὴν
τελειότητα με τὴν ἐμπειρία τῆς τηρήσεως
τῆς ἐντολῆς, ν' ἀποκομίσει μ' αὐτό
τὸν τρόπο τὴν ἀρετὴ ὡς βραβεῖο τῆς
ἀρετῆς. Καθὼς, λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος
δημιουργήθηκε ἐνδιάμεσος μετὰξὺ Θεοῦ καὶ
ὑλῆς, ἀφοῦ ἐνωθεῖ με τὸ Θεό
χάρις στὴ συνήθεια που πήρε νὰ τηρεῖ τὴν
ἐντολή Του καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ
ἀπὸ τὸ
φυσικὸ δεσμό με τὰ υλικά πράγματα,
ἐπρόκειτο νὰ ἀποκτήσει μόνιμη
τὴ σταθερότητα στο καλό. Ἀντίθετα με τὴν
παράβαση, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος
στράφηκε περισσότερο πρὸς τὰ υλικά καὶ
ἀπομάκρυνε τὸ νοῦ του ἀπὸ τὸ
δημιουργό του Θεό, ἐπρόκειτο νὰ
ἐξοικειωθεῖ με τὴ φθορά καὶ νὰ καταστήσει

πρὸς δὲ τοὺς τούτων
προμηθουμένους τὴν στέρησιν ἀδεῶς
ἀπεχθάνεσθαι· καὶ τὴν μὲν
ἔφεσιν ἐκ Θεοῦ πρὸς τὴν ὕλην, τὸν δὲ θυμὸν
ἐκ τοῦ τῆς σωτηρίας
ὄντως ἐχθροῦ μεταφέρειν πρὸς τὸ
ὁμόφυλον. Φθόνῳ τοίνυν
Διαβόλου ἠττήθη ὁ ἄνθρωπος· οὐ γὰρ
ἔφερεν ὁ φθονερός καὶ
μισόκαλος δαίμων αὐτὸς διὰ τὴν ἔπαρσιν
κάτω γενόμενος ἡμᾶς
τῶν ἄνω τυχεῖν, ὅθεν καὶ θεότητος ἐλπίδι ὁ
ψεύστης δελεάζει τὸν
ἄθλιον καὶ πρὸς τὸ ἴδιον τῆς ἐπάρσεως ὕψος
ἀναγαγών, πρὸς τὸ
ὅμοιον καταφέρει τῆς πτώσεως βάραθρον.

ἀπὸ ἀπαθῆς παθητός καὶ ἀπὸ ἀθάνατος
θνητός· να ἔχει ἐπίσης ἀνάγκη ἀπὸ
συνεύρεση καὶ σπερματικὴ γέννηση καὶ ἀπὸ
πόθο γιὰ τὴ ζωὴ να
προσκολλάται στὶς ἀπολαύσεις, ἐπειδὴ τάχα
αὐτὲς τὴ συνθέτουν· καὶ να
αἰσθάνεται μεγάλη ἀποστροφή σε ὅσους
προσπαθοῦν να τοῦ στέρησουν τὶς
ἀπολαύσεις· καὶ ἐστρεψε τὴν ἐπιθυμία τοῦ
ἀπὸ το Θεοῦ πρὸς τὴν ὕλη καὶ το
θυμὸ τοῦ ἀπὸ τὸν πραγματικὸ ἐχθρὸ τῆς
σωτηρίας τοῦ πρὸς τοὺς
συνανθρώπους τοῦ. Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν,
νικήθηκε ἀπὸ φθόνου τοῦ Διαβόλου·
ὁ φθονερός καὶ μισόκαλος δαίμονας δὲν
ἄντεχε να πετύχουμε εμεῖς τὴν
ουράνια βασιλεία, ἐνὼ ὁ ἴδιος ἔπεσε ἀπὸ
υπερηφάνεια· γι αὐτὸ ὁ ψεύτης με
δόλωμα τὴν ἰσοθειᾶ πέτυχε να παρασύρει
τὸ δυστυχὴ ἄνθρωπο καὶ, αφοῦ τὸν
ἀνέβασε στο ὕψος τῆς δικῆς
υπερηφάνειας, τὸν γκρέμισε στο δικὸ τοῦ
βάραθρο τῆς πτώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 45. Περὶ τῆς θείας οἰκονομίας
καὶ περὶ τῆς δι' ἡμᾶς
κηδεμονίας καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας.
Ταύτη τοίνυν τῆ προσβολῆ τοῦ ἀρχεκάκου
δαίμονος δελεασθέντα
τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν τοῦ Δημιουργοῦ
ἐντολὴν οὐ φυλάξαντα καὶ
γυμνωθέντα τῆς χάριτος καὶ τὴν πρὸς Θεὸν
παρρησίαν
ἀπεκδυσάμενον καὶ σκεπασθέντα τῆ τοῦ
μοχθηροῦ βίου τραχύτητι
–τοῦτο γὰρ τὰ φύλλα τῆς συκῆς– καὶ
περιβληθέντα τὴν νέκρωσιν,
ἦτοι τὴν θνητότητα καὶ παχύτητα τῆς
σαρκός –τοῦτο γὰρ ἡ τῶν
νεκρῶν δερμάτων ἀμφιάσις– καὶ τοῦ
παραδείσου κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ
δικαιοκρισίαν γεγονότα ἐξόριστον καὶ
θανάτω κατάκριτον καὶ φθορᾶ
ὑποχείριον, οὐ παρεῖδεν ὁ συμπαθής, ὁ τὸ

Για τὴ θεία οἰκονομία καὶ γιὰ τὴ φροντίδα
τοῦ γιὰ μας καὶ τὴ σωτηρία μας.
Ἐπειδὴ, λοιπόν, ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς
προσβολῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κακίας
δαίμονα, ἐξαπατήθηκε ὁ ἄνθρωπος καὶ δὲν
φύλαξε τὴν ἐντολὴ τοῦ
Δημιουργοῦ, ἀπογυμνώθηκε ἀπὸ τὴ χάρι
καὶ τὴν παρρησία που εἶχε ἀπὸ
το Θεοῦ καὶ σκέπασε τὴ γύμνια τοῦ με τὴ
σκληρότητα τῆς ἀθλιας ζωῆς τοῦ
–διότι αὐτὸ σημαίνουν τὰ φύλλα τῆς
συκιάς–· περιτυλίχθηκε τὴ νεκρότητα,
δηλαδὴ τὴ θνητότητα καὶ τὴν υλοφροσύνη
τῆς σάρκας –διότι αὐτὸ δείχνει
ἡ ἐνδυσση τῶν δερμάτινων χιτῶνων–·
ἐξορίστηκε ἀπὸ τὸν παράδεισο
σύμφωνα με τὴ δίκαιη κρίση τοῦ Θεοῦ·
καταδικάστηκε σε θάνατο καὶ τὸν
υποδούλωσε στὴ φθορά. Παρ' ὅλα αὐτά, ὁ
εὐσπλαγχνος Θεός, που μας

εἶναι δούς καὶ τὸ εὖ εἶναι
χαρισάμενος, ἀλλὰ πολλοῖς πρότερον
παιδαγωγήσας καὶ πρὸς
ἐπιστροφὴν καλέσας στόνω καὶ τρόμω,
ὔδατος κατακλυσμῶ καὶ
παντὸς τοῦ γένους μικροῦ δεῖν πανωλεθρία,
συγχύσει καὶ διαιρέσει
γλωσσῶν, ἀγγέλων ἐπιστάσια, πόλεων
ἐμπρησμῶ, τυπικαῖς
θεοφανείαις, πολέμοις, νίκαις, ἥτταις,
σημείοις καὶ τέρασι καὶ
ποικίλαις δυνάμεσι, νόμω, προφήταις, δι' ὧν
τὸ σπουδαζόμενον ἦν
ἢ τῆς ἀμαρτίας ἀναίρεσις, πολυσχεδῶς
χεθείσης καὶ
καταδουλωσαμένης τὸν ἄνθρωπον καὶ πᾶν
εἶδος κακίας
ἐπισωρευσάσης τῷ βίῳ καὶ ἢ πρὸς τὸ εὖ
εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνοδος.
Ἐπειδὴ δι' ἀμαρτίας ὁ θάνατος εἰς τὸν
κόσμον εἰσῆλθεν, ὡσπερ τι
θηρίον ἄγριον καὶ ἀνήμερον τὸν
ἀνθρώπινον λυμαινόμενος βίον, ἔδει
δὲ τὸν λυτροῦσθαι μέλλοντα ἀναμάρτητον
εἶναι καὶ μὴ τῷ θανάτῳ
διὰ τῆς ἀμαρτίας ὑπεύθυνον, ἔτι δὲ
νευρωθῆναι καὶ ἀνακαινισθῆναι
τὴν φύσιν καὶ ἔργῳ παιδαγωγηθῆναι καὶ
διδαχθῆναι ἀρετῆς ὁδόν,
τῆς μὲν φθορᾶς ἀπάγουσαν, πρὸς δὲ τὴν
ζωὴν ποδηγοῦσαν τὴν αἰώνιον·
τέλος τὸ μέγα περὶ αὐτὸν τῆς φιλανθρωπίας
ἐνδείκνυται πέλαγος·
αὐτὸς γὰρ ὁ Δημιουργὸς τε καὶ Κύριος τὴν
ὑπὲρ τοῦ οἰκείου
πλάσματος ἀναδέχεται πάλιν καὶ ἔργῳ
διδάσκαλος γίνεται· καὶ
ἐπειδὴ θεότητος ἐλπίδι ὁ ἐχθρὸς δελεάζει
τὸν ἄνθρωπον, σαρκὸς
προβλήματι δελεάζεται καὶ δείκνυται ἅμα
τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ σοφόν,
τὸ δίκαιόν τε καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ Θεοῦ· τὸ
μὲν ἀγαθόν, ὅτι οὐ

ἐπλασε καὶ μας ἔδωσε τὴ χάρη του, δὲν
ἐμεινε ἀδιάφορος, ἀλλὰ αφοῦ πρώτα
με πολλοὺς τρόπους μας παιδαγώγησε καὶ
μας κάλεσε νὰ μετανοήσουμε
με στεναγμούς καὶ τρόμους, με τὸν
κατακλυσμό καὶ τὴν παρ' ὀλίγο
εξολόθρευση ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους,
με τὴ σύγχυση καὶ διαίρεση τῶν
γλωσσῶν, με ἐμφανίσεις ἀγγέλων, με
ἐμπρησμό τῶν πόλεων, με εἰκονικὲς
φανερώσεις τοῦ Θεοῦ, με πολέμους, με
νίκες, με ἥττες, με θαυμαστά σημεῖα
καὶ πολλὰ θαύματα, με τὸ Νόμο, με τοὺς
προφῆτες, που τὸ κήρυγμα τοὺς εἶχε
σκοπὸ τὴν κατάργηση τῆς ἀμαρτίας, ἡ
οποία με πολλές διακλαδώσεις
απλώθηκε καὶ υποδούλωσε τὸν ἄνθρωπο
καὶ συσσώρευσε στὴ ζωὴ του
κάθε εἶδος κακίας· με τὸ κήρυγμα τῶν
προφητῶν που εἶχε σκοπὸ ἐπίσης τὴν
ἐπάνοδο τοῦ ἀνθρώπου στὴ θεία ζωὴ.
Ἐπειδὴ, δηλαδὴ, ὁ θάνατος εἰσῆλθε στὸν
κόσμο ἐξαιτίας τῆς ἀμαρτίας καὶ
κατατρώει τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ σαν κάποιο
ἄγριο καὶ ἀνήμερο θηρίο, ἔπρεπε
αὐτὸς που ἐπρόκειτο νὰ τὴν λυτρώσει νὰ
εἶναι ἀναμάρτητος καὶ ὄχι υπόλογος
στο θάνατο ἐξαιτίας τῆς ἀμαρτίας· ἔπρεπε
ἀκόμη ἡ ἀνθρώπινη φύση νὰ
ενισχυθεῖ καὶ ἀνανεωθεῖ, νὰ παιδαγωγηθεῖ
με πράξεις καὶ νὰ διδαχθεῖ τὸ
δρόμο τῆς ἀρετῆς που δὲν οδηγεῖ στὴν
καταστροφή, ἀλλὰ στὴν αἰώνια ζωὴ.
Τέλος, ὁ Θεὸς φανερῶνει τὸ μεγάλο πέλαγος
τῆς ἀγάπης του γιὰ τὸν
ἄνθρωπο. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Δημιουργὸς καὶ
Κύριος παίρνει πάνω του τὸν
ἀγῶνα γιὰ τὸ ἀγαπημένο του πλάσμα καὶ
γίνεται στὴν πράξη δάσκαλος. Καὶ
ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς με τὴν ἐλπίδα τῆς ἰσοθεΐας
ξεγέλασε τὸν ἄνθρωπο, τώρα ὁ
ἴδιος ξεγελιέται ἀπὸ τὸ προκάλυμμα τῆς
σάρκας. Ταυτόχρονα ἀποδείχεται

παρεΐδε τοῦ οἰκείου πλάσματος τὴν
ἀσθένειαν, ἀλλ' ἐσπλαγχνίσθη
ἐπ' αὐτῷ πεσόντι καὶ χεῖρα ὥρεξε· τὸ δὲ
δίκαιον, ὅτι ἀνθρώπου
ἡττηθέντος, οὐχ ἕτερον ποιεῖ νικῆσαι τὸν
τύραννον, οὐδὲ βία
ἐξαρπάζει τοῦ θανάτου τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ'
ὄν πάλαι διὰ τῆς
ἀμαρτίας καταδουλοῦται ὁ θάνατος, τοῦτον
ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος
νικητὴν πάλιν πεποίηκε καὶ τῷ ὁμοίῳ τὸν
ὄμοιον ἀνεσώσατο, ὅπερ
ἄπορον ἦν· τὸ δὲ σοφόν, ὅτι εὔρε τοῦ
ἀπόρου λύσιν εὐπρεπεστάτην·
εὐδοκία γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ
μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ
Θεοῦ καὶ Θεός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ
Πατρὸς, ὁ ὁμοούσιος τῷ
Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ὁ προαιώνιος,
ὁ ἀναρχος, ὁ ἐν ἀρχῇ
ὢν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ὢν καὶ
Θεὸς ὢν, ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ
ὑπάρχων κλίνας οὐρανοὺς κατέρχεται,
τουτέστιν, τὸ ἀταπεινῶτον
αὐτοῦ ὕψος ἀταπεινῶτως ταπεινώσας
συγκαταβαίνει τοῖς ἑαυτοῦ
δούλοις συγκατάβασιν ἄφραστόν τε καὶ
ἀκατάληπτον – τοῦτο γὰρ
δηλοῖ ἡ κατάβασις – καὶ Θεὸς ὢν τέλειος
ἄνθρωπος τέλειος γίνεται
καὶ ἐπιτελεῖται τὸ πάντων καινῶν
καινότατον, τὸ μόνον καινὸν ὑπὸ
τὸν ἥλιον, δι' οὗ ἡ ἄπειρος τοῦ Θεοῦ
ἐμφανίζεται δύναμις.
Τί γὰρ μείζον τοῦ γενέσθαι τὸν Θεὸν
ἄνθρωπον; Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ
ἀτρέπτως ἐγένετο ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ
Μαρίας τῆς Ἁγίας
Ἄειπαρθένου καὶ Θεοτόκου, καὶ μεσίτης
Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων
χρηματίζει ὁ μόνος φιλόανθρωπος, οὐκ ἐκ
θελήματος ἢ ἐπιθυμίας ἢ
συναφείας ἀνδρὸς ἢ γεννήσεως ἐνηδόνου ἐν

ἡ ἀγαθότητα, ἡ σοφία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ
δύναμη τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀγαθότητά
του, διότι δεν ἀδιαφόρησε γιὰ τὴν ἀδυναμία
τοῦ πλάσματός του, ἀλλὰ το
σπλαγχνίστηκε, ὅταν ἐπέσε, καὶ τοῦ ἀπλωσε
τὸ χέρι. Ἡ δικαιοσύνη του, διότι
ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος νικῆθηκε, δεν φέρνει ἄλλον
να νικήσει τὸν δυνάστη
(διάβολο) οὔτε με βία γλυτώνει τὸν
ἄνθρωπο ἀπὸ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τὸν ἴδιο
τὸν ἄνθρωπο, που ὁ θάνατος λόγω τῆς
ἀμαρτίας ὑπόταξε, αὐτόν ὁ ἀγαθὸς καὶ
δίκαιος (Θεός) τὸν ἀναδείχνει πάλι νικητὴ
καὶ σώζει τὸ ὅμοιο με τὸ ὅμοιο,
πράγμα που ἦταν ἀδύνατο· ἡ σοφία του
φαίνεται, διότι βρήκε ἀξιοπρεπὴ λύση
γιὰ κάτι ἀδύνατο. Διότι, με τὴν καλὴ θέληση
τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ὁ μονογενὴς
τοῦ Υἱὸς καὶ Θεός Λόγος, που εἶναι στὸν
τόπο τοῦ Θεοῦ Πατέρα καὶ εἶναι
ομοούσιος με τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιο
Πνεῦμα, ὁ προαιώνιος καὶ ἀναρχος,
ὄντας
ἐξαρχῆς με τὸ Θεὸ Πατέρα καὶ Θεός ὁ ἴδιος,
ἐχοντας τὴ θεϊκὴ φύση,
ἐκλίνε τοὺς οὐρανοὺς καὶ κατέβηκε κάτω
στὴ γῆ· ταπεινώσε, δηλαδή, τὸ
αταπεινῶτο ὕψος τοῦ χωρὶς να χάσει τὴ
δοξα του καὶ συγκαταβαίνει με
ἀνέκφραστη καὶ ἀκατάληπτη συγκατάβαση
στους δούλους του – διότι αὐτό
δείχνει ἡ κατάβαση του – ὄντας τέλειος
Θεός γίνεται τέλειος ἄνθρωπος καὶ
πραγματοποιεῖ τὸ πιο πρωτάκουστο ἀπ'
ὅλα τα καινοφανή, τὸ μοναδικό
καινούργιο κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο, με τὸ οποίο
φανερώνεται ἡ ἀπειρὴ δύναμη
τοῦ Θεοῦ.
Διότι, τί μεγαλύτερο ὑπάρχει ἀπὸ τὸ να γίνεῖ
ὁ Θεός ἄνθρωπος; Καὶ ὁ Λόγος,
χωρὶς να μεταβληθεῖ ἡ θεία φύση του,
σαρκώθηκε ἀπὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ τὴ
Μαρία, τὴν αγία καὶ ἀειπάρθενο Θεοτόκο· ὁ

τῆ ἀχράντῳ μήτρῃ τῆς
Παρθένου συλληφθεῖς, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος
Ἁγίου καὶ τῆς πρώτης τοῦ
Ἀδάμ γενέσεως· καὶ γίνεται ὑπήκοος τῷ
Πατρὶ τῷ καθ' ἡμᾶς καὶ ἐξ
ἡμῶν προσλήμματι τὴν ἡμετέραν παρακοὴν
ἰώμενος καὶ
ὑπογραμμὸς ἡμῖν ὑπακοῆς γινόμενος, ἧς
ἐκτὸς οὐκ ἔστι σωτηρίας τυχεῖν.

μόνος φιλόανθρωπος γίνεται
μεσίτης μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.
Συλληφθηκε μέσα στην ἀχραντὴ μήτρα
τῆς Παρθένου ὄχι με τὸ θέλημα, τὴν
ἐπιθυμία, τὴ σχέση με ἄνδρα καὶ τὴ
γέννηση που εἶναι καρπὸς ἡδονῆς, ἀλλὰ ἀπὸ
το Ἅγιο Πνεῦμα καὶ με τὸν
τρόπο τῆς ἀρχικῆς δημιουργίας τοῦ Ἀδάμ.
Κάνει ὑπακοή στον Πατέρα
θεραπεύοντας τὴ δική μας παρακοή με τὸ
ἀνθρώπινο σῶμα που πήρε ἀπὸ
μας, με τὸ να γίνεῖ σε μας τύπος ὑπακοῆς,
χωρὶς τὴν ὁποία δεν εἶναι δυνατόν
να ἐπιτύχουμε τὴ σωτηρία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 46. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς
συλλήψεως τοῦ Θεοῦ Λόγου
καὶ τῆς θείας αὐτοῦ σαρκώσεως.
Ἄγγελος γὰρ Κυρίου ἀπεστάλη πρὸς τὴν
Ἁγίαν Παρθένον, ἐκ
δαυιτικοῦ φύλου καταγομένην· «πρόδηλον
γὰρ ὡς ἐξ Ἰούδα
ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν», «ἐξ ἧς φυλῆς
οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ
θυσιαστηρίῳ», ὡς ὁ θεῖος ἔφη ἀπόστολος,
περὶ οὗ ὑστερον ἐροῦμεν
ἀκριβέστερον, ἦν εὐαγγελιζόμενος ἔλεγε·
«Χαῖρε, κεχαριτωμένη,
ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Ἡ δὲ διεταράχθη ἐπὶ τῷ
λόγῳ» καὶ φησι πρὸς
αὐτὴν ὁ ἄγγελος· «Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὖρες
γὰρ χάριν παρὰ Κυρίου
καὶ τέξῃ Υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ
Ἰησοῦν. Αὐτὸς γὰρ σώσει
τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.»
Ἔθεν καὶ τὸ «Ἰησοῦς»
σωτὴρ ἐρμηνεύεται. Τῆς δὲ διαπορούσης·
«Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ
ἄνδρα οὐ γινώσκω;», πάλιν φησὶ πρὸς
αὐτὴν ὁ ἄγγελος· «Πνεῦμα
Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις
Ἐπίστου ἐπισκιάσει σοι. Διὸ
καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται,
Υἱὸς Θεοῦ». Ἡ δὲ πρὸς

Για τὸν τρόπο τῆς συλλήψεως τοῦ Θεοῦ
Λόγου καὶ τὴ θεία σάρκωση.
Ἄγγελος Κυρίου στάλθηκε στὴν ἁγία
Παρθένο, ἡ ὁποία καταγόταν ἀπὸ τὴ
γενεὰ τοῦ Δαβὶδ. Ὅπως τὸ εἶπε ὁ θεῖος
ἀπόστολος: «Εἶναι φανερό ὅτι ὁ
Κύριός μας προήλθε ἀπὸ τὴ
φυλὴ τοῦ Ἰούδα, ἀπὸ τὴν ὁποία κανεὶς δεν
εἶχε
πλησιάσει στὸ θυσιαστήριον»· γι' αὐτὸ θα
μιλήσουμε στὴ συνέχεια με
λεπτομέρειες. Σ' αὐτὴν ὁ ἄγγελος ἔφερε τὴ
χαρμόσυνη εἶδηση λέγοντας:
«Να χαίρεσαι ἐσύ που εἶσαι ἡ πιο
χαριτωμένη· ὁ Κύριος εἶναι μαζί σου. Εκείνη
ὁμως τρόμαξε στα λόγια του», καὶ τῆς εἶπε ὁ
ἄγγελος: «Μὴ φοβάσαι, Μαρία·
διότι ὁ Θεός σε χαρίτωσε καὶ θα γεννήσεις
παιδί που θα τὸ ὀνομάσεις Ἰησοῦ.
Διότι αὐτὸς θα σώσει τὸ λαὸ του ἀπὸ τὶς
ἁμαρτίες τους». Γι' αὐτὸ, τὸ ὄνομα
«Ἰησοῦς» σημαίνει σωτήρας. Καὶ ἐνῶ εκείνη
ἀπορούσε, «πῶς θα γίνεῖ αὐτό,
ἀφοῦ δεν εἶμαι παντρεμένη», τῆς εἶπε πάλι ὁ
ἄγγελος: «θα σε ἐπισκεφθεῖ τὸ
Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἡ δύναμη τοῦ ὑψίστου
Θεοῦ θα σ' ἐπισκιάσει. Γι' αὐτὸ καὶ
τὸ παιδί που θα γεννηθεῖ ἀπὸ σένα θα εἶναι
ἐξαγιασμένο, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ».

αυτόν· «Ἴδου ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι
κατὰ τὸ ῥῆμά σου».
Μετὰ οὖν τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ἁγίας
Παρθένου Πνεῦμα Ἅγιον
ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὴν κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου
λόγον, ὃν εἶπεν ὁ ἄγγελος,
καθαῖρον αὐτὴν καὶ δύναμιν δεκτικὴν τῆς
τοῦ Λόγου θεότητος
παρέχον, ἅμα δὲ καὶ γεννητικὴν. Καὶ τότε
ἐπεσκίασεν ἐπ' αὐτὴν ἡ
τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου ἐνυπόστατος σοφία
καὶ δύναμις, ὁ Υἱὸς τοῦ
Θεοῦ ὁ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, οἰονεὶ θεῖος
σπόρος, καὶ συνέπηξεν
ἐαυτῷ ἐκ τῶν ἀγνῶν καὶ καθαρωτάτων
αὐτῆς αἱμάτων σάρκα
ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ,
ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου
φυράματος, οὐ σπερματικῶς ἀλλὰ
δημιουργικῶς διὰ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν προσθήκαις
ἀπαρτιζομένου τοῦ
σχήματος, ἀλλ' ὑφ' ἓν τελειωθέντος, αὐτὸς ὁ
τοῦ Θεοῦ Λόγος
χρηματίσας τῇ σαρκὶ ὑπόστασις· οὐ γὰρ
προϋποστάση καθ' ἑαυτὴν
σαρκὶ ἠνώθη ὁ θεῖος Λόγος, ἀλλ' ἐνοικήσας
τῇ γαστρὶ τῆς Ἁγίας
Παρθένου ἀπεριγράπτως ἐν τῇ ἑαυτοῦ
ὑποστάσει ἐκ τῶν ἀγνῶν τῆς
Ἄειπαρθένου αἱμάτων σάρκα ἐψυχωμένην
ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ
ὑπεστήσατο ἀπαρχὴν προσλαβόμενος τοῦ
ἀνθρωπίνου φυράματος,
αὐτὸς ὁ Λόγος γενόμενος τῇ σαρκὶ
ὑπόστασις.
Ὡστε ἅμα σὰρξ, ἅμα Θεοῦ Λόγου σὰρξ, ἅμα
σὰρξ ἔμψυχος λογικὴ
τε καὶ νοερά, ἅμα Θεοῦ Λόγου σὰρξ ἔμψυχος
λογικὴ τε καὶ νοερά.
Διὸ οὐκ ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα λέγομεν,
ἀλλὰ Θεὸν
ἐνανθρωπήσαντα· ὧν γὰρ φύσει τέλειος

Τότε ἐκείνη συγκατατέθηκε: «Να, εἶμαι
πρόθυμη δούλη του Κυρίου· ας γίνει
σύμφωνα με την εντολή σου».
Μετά τη συγκατάθεση της αγίας Παρθένου,
το Ἅγιο Πνεῦμα ἦλθε σ' αὐτήν,
σύμφωνα με την υπόσχεση του Κυρίου που
μετέφερε ο ἄγγελος· την καθάρισε
και την ενίσχυσε με δύναμη ὡστε να δεχθεῖ
και να γεννήσει το Θεό Λόγο.
Τότε ἐπέσε πάνω της σαν σκιά ἡ
ἐνυπόστατη σοφία και ἡ δύναμη του
Ὑψίστου Θεοῦ, ὁ Υἱὸς του Θεοῦ, που εἶναι
ὁμοούσιος με τον Πατέρα· ἐπέσε
σαν θεῖος σπόρος, και δημιούργησε για τον
εαυτό του ἀπό το ἀγνό και
καθαρό σώμα της σάρκα με ψυχὴ λογικὴ και
νοερή·
πήρε ὅ,τι πιο ἐκλεκτό ἀπό τη δική μας
ανθρώπινη φύτρα,
ὄχι με σπέρμα ἀλλὰ με δημιουργία ἀπό την
επενέργεια του Ἁγίου Πνεύματος·
δεν σχημάτισε το σώμα λίγο λίγο με
τμηματικές προσθήκες,
ἀλλὰ ολοκληρωμένο με τη μία, ἐπειδὴ ὁ
ἴδιος ὁ Θεός Λόγος ἀποτελεῖ
την ὑπόσταση και της σάρκα. Ὁ Θεός
Λόγος, δηλαδή, δεν ἐνώθηκε με μία
σάρκα ἡ οποία ἐγινε πρώτα ξεχωριστὴ
ὑπόσταση, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἐνοίκησε στη
γαστέρα της αγίας Παρθένου, με
ἀπερίγραπτο τρόπο σχημάτισε μέσα στη
δική
του ὑπόσταση, ἀπό το ἀγνό σώμα της
Παρθένου, σώμα με ψυχὴ λογικὴ και
νοερή. Ἐτσι, ὁ ἴδιος ὁ Λόγος παίρνοντας ὅ,τι
πιο ἐκλεκτό ἀπό το δικό μας
ανθρώπινο φύραμα, ἐγινε ὑπόσταση με
σάρκα.
Ἐπομένως, εἶναι ταυτόχρονα και ἀνθρώπινη
σάρκα και σάρκα του Θεοῦ
Λόγου· συγχρόνως και ἀνθρώπινη ἐμψυχη
λογικὴ και νοερὴ σάρκα και
σάρκα ἐμψυχη λογικὴ και νοερὴ του Θεοῦ

Θεός, γέγονε φύσει τέλειος
άνθρωπος ὁ αὐτός, οὐ τραπεῖς τὴν φύσιν,
οὐδὲ φαντάσας τὴν
οἰκονομίαν, ἀλλὰ τῇ ἐκ τῆς Ἁγίας Παρθένου
ληφθεῖση λογικῶς τε καὶ
νοερῶς ἐψυχωμένη σαρκὶ καὶ ἐν αὐτῷ τὸ
εἶναι λαχούση ἐνωθεῖς
καθ' ὑπόστασιν ἀσυγχύτως καὶ
ἀναλλοιώτως καὶ ἀδιαιρέτως, μὴ
μεταβαλὼν τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ φύσιν
εἰς τὴν τῆς σαρκὸς
οὐσίαν, μήτε τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ
εἰς τὴν φύσιν τῆς αὐτοῦ
θεότητος οὐδὲ ἐκ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως
καί, ἥς προσελάβετο
ἀνθρωπίνης φύσεως, μίαν φύσιν
ἀποτελέσας σύνθετον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 47. Περὶ τῶν δύο φύσεων
Ἄτρεπτως γὰρ καὶ ἀναλλοιώτως ἠνώθησαν
ἀλλήλαις αἱ φύσεις,
μήτε τῆς θείας φύσεως ἐκστάσης τῆς
οἰκείας ἀπλότητος, μήτε μὴν τῆς
ἀνθρωπίνης ἢ τραπέψης εἰς θεότητος φύσιν
ἢ εἰς ἀνυπαρξίαν
χωρησάσης, μήτε ἐκ τῶν δύο μιᾶς
γεγεννημένης συνθέτου φύσεως· ἢ
γὰρ σύνθετος φύσις οὐδ' ὀποτέρας τῶν, ἐξ
ᾧ συνετέθη, φύσεων
ὁμοούσιος ὑπάρχειν δύναται, ἐξ ἐτέρων
ἀποτελεσθεῖσα ἕτερον· οἶον
τὸ σῶμα τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων
συντεθειμένον οὐδὲ τῷ πυρὶ
λέγεται ὁμοούσιον, οὔτε πῦρ ὀνομάζεται,
οὔτε ἀήρ λέγεται οὔτε
ὔδωρ, οὔτε γῆ, οὐδέ τι τούτων ἐστὶν
ὁμοούσιον. Εἰ τοίνυν κατὰ
τοὺς αἰρετικούς μιᾶς συνθέτου φύσεως ὁ
Χριστὸς μετὰ τὴν ἔνωσιν
ἐχρημάτισεν, ἐξ ἀπλῆς φύσεως ἐτρέπη εἰς
σύνθεσιν καὶ οὔτε τῷ
Πατρὶ ἀπλῆς φύσεως ὄντι ἐστὶν ὁμοούσιος,

Λόγου.

Γι' αὐτὸ καὶ δὲν λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐγένε
Θεός, ἀλλὰ ὅτι ὁ Θεός ἐγένε
ἄνθρωπος· ὄντας στὴ φύση τοῦ τέλειος
Θεός, ἐγένε ὁ ἴδιος τέλειος ἄνθρωπος
στὴ φύση, χωρὶς ν' ἀλλάξει στὴ φύση τοῦ,
καὶ χωρὶς νὰ μείνει ὡς φαντασία τὸ
σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας. Ἀλλὰ ἐνώθηκε
υποστατικὰ χωρὶς σύγχυση,
χωρὶς μεταβολὴ καὶ χωρὶς διαίρεση, με τὴ
σάρκα ποῦ πήρε ἀπὸ τὴν ἀγία
Παρθένο καὶ ἡ ὁποία ἔχει λογικὴ καὶ νοερὴ
ψυχὴ· δὲν μετὰβαλε τὴ φύση
τῆς θεότητός τοῦ σε φύση τῆς σαρκὸς τοῦ
οὔτε τὴ φύση τῆς σαρκὸς τοῦ σε θεία φύση,
καὶ χωρὶς
ἡ θεία τοῦ φύση καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση, τὴν
ὁποία προσέλαβε,
ν' ἀποτελέσουν μίαν σύνθετη φύση.

Για τὶς δύο φύσεις.

Οἱ (δύο) φύσεις (τοῦ Χριστοῦ) ἐνώθηκαν
μεταξὺ τοῦ χωρὶς μετατροπὴ καὶ
μεταβολὴ, χωρὶς οὔτε ἡ θεία φύση νὰ χάσει
τὴν ἀπλότητά τῆς, οὔτε βέβαια ἡ
ἡ ἀνθρώπινη νὰ μεταβληθεῖ σε θεία φύση ἢ
νὰ καταλήξει σε ἀνυπαρξία,
οὔτε τέλος ἀπὸ τὶς δύο νὰ βγει μίαν σύνθετη
φύση. Διότι ἡ σύνθετη φύση
δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁμοούσια με καμία ἀπὸ
τὶς δύο φύσεις ποῦ τὴ συνέθεσαν,
ἀφοῦ ἀπὸ διαφορετικὰ στοιχεῖα προήλθε
κάτι ἄλλο· για παράδειγμα, τὸ σῶμα
το ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα
δὲν εἶναι ὁμοούσιο οὔτε με τὴ
φωτιά, οὔτε λέγεται φωτιά, οὔτε λέγεται
ἀέρας ἢ νερό ἢ γῆ,
οὔτε με κάποιον ἀπ' αὐτὰ εἶναι ὁμοούσιο.
Εἰάν, λοιπόν, σύμφωνα με τοὺς
αἰρετικούς, ὁ Χριστὸς, μετὰ τὴν ἔνωσιν τῶν
δύο φύσεων, εἶχε μίαν σύνθετη
φύση, τότε ἡ φύση τοῦ ἀπὸ ἀπλῆ
μετατρέπηκε σε σύνθετη· καὶ οὔτε εἶναι
ὁμοούσιος με τὸν Πατέρα τοῦ ποῦ ἔχει ἀπλή

οὔτε τῆ μητρὶ (οὐ γὰρ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος αὕτη συντέθεται), οὔτε μὴν ἐν θεότητὶ ἐστὶ καὶ ἀνθρωπότητι, οὔτε δὲ Θεὸς ὀνομασθήσεται οὐδὲ ἄνθρωπος, ἀλλὰ Χριστὸς μόνον. Καὶ ἔσται τὸ Χριστὸς οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ὄνομα, ἀλλὰ τῆς μιᾶς κατ' αὐτοὺς φύσεως.

Ἡμεῖς δὲ οὐ μιᾶς συνθέτου φύσεως τὸν Χριστὸν δογματίζομεν, οὐδὲ ἐξ ἐτέρων ἕτερον, ὡσπερ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον ἢ ὡς ἐκ τεσσάρων στοιχείων σῶμα, ἀλλ' ἐξ ἐτέρων τὰ αὐτά· ἐκ θεότητος μὲν γὰρ καὶ ἀνθρωπότητος Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον τὸν αὐτὸν καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐκ δύο τε καὶ ἐν δυσὶ φύσεσιν ὁμολογοῦμεν. Τὸ δὲ Χριστὸς ὄνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως λεγόμενον, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν· αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἔχρισε, χρίων μὲν ὡς Θεὸς τὸ σῶμα τῆ θεότητι αὐτοῦ, χριόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος· αὐτὸς γὰρ ἐστὶ τοῦτο κάκεῖνο. Χρίσις δὲ ἡ θεότης τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰ γὰρ μιᾶς φύσεως συνθέτου ὧν ὁ Χριστὸς ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ, ἔσται ἄρα καὶ ὁ Πατὴρ σύνθετος καὶ τῆ σαρκὶ ὁμοούσιος, ὅπερ ἄτοπον καὶ πάσης βλασφημίας ἀνάπλεον.

Πῶς δὲ καὶ μία φύσις τῶν ἐναντίων οὐσιωδῶν διαφορῶν δεκτικὴ γενήσεται; Πῶς γὰρ δυνατόν τὴν αὐτὴν φύσιν κατὰ ταύτὸν κτιστὴν εἶναι καὶ ἄκτιστον, θνητὴν καὶ ἀθάνατον, περιγραπτὴν καὶ ἀπερίγραπτον;

Εἰ δὲ καὶ μιᾶς λέγοντες τὸν Χριστὸν φύσεως ἀπλῆν ταύτην εἴποιεν, ἢ

φύση, οὔτε με τὴ μητέρα του (διότι αὐτὴ δὲν εἶναι σύνθετη ἀπὸ θεία καὶ ἀνθρώπινη φύση), οὔτε βέβαια μετέχει στὴ θεία καὶ ἀνθρώπινη φύση, οὔτε πάλι θα ὀνομασθεῖ Θεός ἢ ἄνθρωπος, ἀλλὰ μόνον Χριστός. Καὶ τὸ ὄνομα Χριστός δὲν θα εἶναι γι' αὐτοὺς τὸ ὄνομα τῆς ὑποστάσεως του, ἀλλὰ τῆς μιᾶς του φύσεως.

Εμεῖς ὁμῶς θεωροῦμε ὡς ἀλήθεια ὅτι ὁ Χριστός δὲν ἔχει μία σύνθετη φύση, οὔτε εἶναι κάτι ἄλλο που προήλθε ἀπὸ κάτι ἄλλο, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα ἢ ὅπως τὸ σῶμα ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα, ἀλλὰ λέμε ὅτι προήλθαν τὰ ἴδια ἀπὸ διαφορετικὰ στοιχεῖα· ὁμολογοῦμε, δηλαδή, ὅτι εἶναι καὶ λέγεται τέλειος Θεός καὶ τέλειος ἄνθρωπος που ἔχει δύο φύσεις καὶ εἶναι σε δύο φύσεις, τὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη. Τὸ ὄνομα Χριστός τὸ ἀποδίδουμε στὴν ὑπόστασι, που δὲν λέγεται μονομερῶς, ἀλλὰ δηλώνει τὶς δύο φύσεις.

Διότι ὁ ἴδιος καθαγίασε τὸν ἑαυτοῦ του, καθαγιαζόντας ἀπὸ τὴν ἑαυτοῦ Θεὸς τὸ σῶμα με τὴ θεότητά του, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη καθαγιαζόμενος ὡς ἄνθρωπος· διότι ὁ ἴδιος εἶναι καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο. Καὶ ἡ θεία φύση καθαγιαζει τὴν ἀνθρώπινη. Ἄν, δηλαδή, ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁμοούσιος με τὸν Πατέρα, ἔχει σύνθετη φύση, τότε καὶ ὁ Πατέρας θα εἶναι σύνθετος καὶ ὁμοούσιος με τὴ σάρκα, πράγμα τὸ ὁποῖο εἶναι ἄτοπο καὶ πολὺ βλάσφημο.

Καὶ πῶς μία φύση θα μπορέσει νὰ δεχθεῖ τὶς ἀντίθετες διαφορὰς τῶν φύσεων; Πῶς εἶναι, δηλαδή, δυνατόν ἡ ἴδια φύση νὰ εἶναι ταυτόχρονα κτιστὴ καὶ ἀκτιστὴ, θνητὴ καὶ ἀθάνατη, περιγραπτὴ καὶ ἀπερίγραπτη;

Ἄν πάλι λέγοντας ὅτι ὁ Χριστός ἔχει μία φύση, τὴ θεωροῦν ἀπλή ἢ μήπως θα

γυμνὸν αὐτὸν Θεὸν ὁμολογήσουσι καὶ φαντασίαν εἰσάξουσιν τὴν ἐνανθρώπησιν ἢ ψιλὸν ἄνθρωπον κατὰ Νεστόριον. Καὶ ποῦ τὸ ἐν θεότητι τέλειον καὶ τὸ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειον; Πότε δὲ καὶ δύο τὸν Χριστὸν λέξουσιν φύσεων, μιᾶς συνθέτου φύσεως αὐτὸν μετὰ τὴν ἔνωσιν λέγοντες; Ὅτι γὰρ μιᾶς ὁ Χριστὸς φύσεως πρὸ τῆς ἐνώσεως, παντί που δῆλον. Ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶ τὸ ποιοῦν τοῖς αἰρετικοῖς τὴν πλάνην, τὸ ταύτῳ λέγειν τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν. Ἐπειδὴ δὲ μίαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν φαμέν, ἰστέον, ὡς οὐκ ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος λόγον τοῦτο λέγομεν· ἀδύνατον γὰρ μιᾶς φύσεως λέγειν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα πρὸς ἄλληλα συγκρινόμενα. Ἄλλ' ἐπειδὴ πλεῖσται ὑποστάσεις τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ, πάντες δὲ τὸν αὐτὸν ἐπίδελχονται λόγον τῆς φύσεως, πάντες γὰρ ἓκ ψυχῆς εἰσὶ συντεθειμένοι καὶ σώματος, καὶ πάντες τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς μετελήφασιν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος κέκτηνται, καὶ τὸ κοινὸν εἶδος τῶν πλείστων καὶ διαφόρων ὑποστάσεων, μίαν φύσιν φαμέν· ἐκάστης δηλαδὴ ὑποστάσεως δύο φύσεις ἐχούσης καὶ ἐν δυσὶ τελοῦσης ταῖς φύσεσι, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστι κοινὸν εἶδος λαβεῖν· οὔτε γὰρ ἐγένετο, οὔδ' ἔστιν, οὔτε ποτὲ γενήσεται ἄλλος Χριστὸς ἓκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι Θεὸς τέλειος ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος τέλειος. Ἐντεῦθεν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν

ποῦν ὅτι αὐτὸς εἶναι μόνον Θεὸς καὶ θα θεωρήσουσιν τὴν ἐνανθρώπησιν φανταστικὴ ἢ ὅτι εἶναι μόνον ἄνθρωπος, σύμφωνα μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου; Καὶ ποῦ εἶναι τότε ἡ τελειότητα τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως; Καὶ πότε θα δεχθῶν ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει δύο φύσεις, εφόσον λένε ὅτι μετὰ τὴν ἔνωσιν αὐτὸς ἔχει μίαν σύνθετην φύσιν; Διότι ὅλοι γνωρίζουν ὅτι ὁ Χριστὸς, πρὶν τὴν ἔνωσιν, εἶχε μίαν φύσιν μόνον.

Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο που οδηγεῖ τοὺς αἰρετικούς σὴν πλάνην, ὅτι ταυτίζουσιν τὴν φύσιν μετὰ τὴν ὑπόστασιν. Ἐπειδὴ μάλιστα ἰσχυρίζομαστε ὅτι εἶναι μίαν ἡ φύσιν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι αὐτὸ τὸ λέμε ὄχι ἀποβλέποντας σὴν ὀρισμὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος· διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ λέμε ὅτι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ἀν συγκριθοῦν μετὰξὺ τοῦς, ἔχουσιν μίαν φύσιν. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ὑπάρχουσιν πάρα πολλές ὑποστάσεις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ φύσιν ὅλων ἔχει τὸν ἴδιον ὀρισμὸν, διότι ὅλοι εἶναι σύνθετοι ἀπὸ ψυχῆ καὶ σώματος, καὶ ὅλοι μετέχουσιν σὴν φύσιν τῆς ψυχῆς καὶ ἔχουσιν τὴν φύσιν τοῦ σώματος, λέμε ὅτι ἡ κοινὴ ἐμφάνισιν τῶν πολλῶν καὶ διαφορετικῶν ὑποστάσεων ἔχει μίαν φύσιν· καθεμία, δηλαδὴ, ὑπόστασιν ἔχει δύο φύσεις καὶ ὑπάρχει μετὰς τῶν δύο φύσεις, ἐννοῶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Γενὰ τὸν Κύριόν μας Ἰησοῦ Χριστόν ὄμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοήσουμε κοινὴν μορφήν· διότι οὔτε ἐγενετο οὔτε ὑπάρχει οὔτε ποτὲ θα γίνετῶν ἄλλος Χριστὸς ἀπὸ θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁ ἴδιος τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος σὴν θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσιν. Γενὰ αὐτὸ δὲν μπορούμε νὰ πούμε ὅτι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς ἔχει μίαν φύσιν· ὅπως

μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ· ὡσπερ ἐπὶ τοῦ
ἀτόμου ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκειμένου,
οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ
Χριστοῦ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος.
Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄτομον, ὁ δὲ
Χριστός οὐκ ἄτομον· οὐδέ γὰρ ἔχει
κατηγορούμενον εἶδος χρηστότητος.
Διὸ δὴ ἐκ δύο φύσεων τελείων, θείας τε καὶ
ἀνθρωπίνης, φαμέν
γεγενῆσθαι τὴν ἔνωσιν, οὐ κατὰ φυρμὸν ἢ
σύγχυσιν ἢ ἀνάκρασιν,
ὡς ὁ θεήλατος ἔφη Διόσκορος, Εὐτυχῆς τε
καὶ Σευῆρος καὶ ἡ τούτων
ἐναγῆς συμμορία· οὐδὲ προσωπικὴν ἢ
σχετικὴν ἢ κατ' ἀξίαν ἢ
ταυτοβουλίαν ἢ ὁμοτιμίαν ἢ ὁμωνυμίαν ἢ
εὐδοκίαν, ὡς ὁ θεοστυγῆς
ἔφη Νεστόριος, Διόδωρός τε καὶ ὁ
Μοψουεστίας Θεόδωρος, καὶ ἡ
τούτων δαιμονιώδης ὁμήγυρις, ἀλλὰ κατὰ
σύνθεσιν, ἦτοι καθ'
ὑπόστασιν ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως καὶ
ἀναλλοιώτως καὶ
ἀδιαιρέτως καὶ ἀδιασπᾶστως καὶ ἐν δυσὶ
φύσεσι τελείως ἐχούσαις
μίαν ὑπόστασιν ὁμολογοῦμεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ
Θεοῦ καὶ σεσαρκωμένου,
τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν λέγοντες τῆς
θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος
αὐτοῦ καὶ τὰς δύο φύσεις ὁμολογοῦντες
σῶζεσθαι ἐν αὐτῷ μετὰ τὴν
ἔνωσιν, οὐκ ἰδίᾳ καὶ ἀναμέρος τιθέντες
ἐκάστην, ἀλλ' ἠνωμένας
ἀλλήλαις ἐν τῇ μιᾷ συνθέτῳ ὑποστάσει.
Οὐσιώδη γὰρ φαμεν τὴν ἔνωσιν, τουτέστιν
ἀληθῆ καὶ οὐ κατὰ
φαντασίαν. Οὐσιώδη δέ, οὐχ ὡς τῶν δύο
φύσεων ἀποτελεσασῶν
μίαν σύνθετον φύσιν, ἀλλ' ἐνωθεισῶν
ἀλλήλαις κατὰ ἀλήθειαν εἰς
μίαν ὑπόστασιν σύνθετον τοῦ Υἱοῦ τοῦ
Θεοῦ. Καὶ σῶζεσθαι αὐτῶν

λέμε για το άτομο ὅτι αποτελείται
ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, ἔτσι λέμε καὶ για τον
Χριστό ὅτι αποτελείται ἀπὸ θεία
καὶ ἀνθρώπινη φύση. Εκεί βέβαια ἔχουμε
ἀτομο, ἀλλὰ ὁ Χριστός δεν εἶναι
ἀτομο· καὶ οὔτε ἔχει ὁ Χριστός μια μορφή
που ἀνήκει στην κατηγορία του
αγαθοῦ.
Γι' αὐτὸ υποστηρίζουμε ὅτι ἡ ἔνωση
προήλθε ἀπὸ δύο τέλειες φύσεις, τὴ
θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη, ὄχι με συμφυρμό ἢ
σύγχυση ἢ ἀνάμειξη, ὅπως εἶπε
«το θεόσταλτο κακό» ὁ Διόσκορος, ὁ
Εὐτυχῆς καὶ ὁ Σεβήρος καὶ ἡ ἀσεβῆς
συμμορία τους· οὔτε υποστηρίζουμε ὅτι ἡ
ἔνωση ἦταν προσωπικὴ ἢ σχετικὴ
ἢ ἀνάλογα με τὴν ἀξία ἢ με ταύτιση τῆς
θελήσεως ἢ με ἰσοτιμία ἢ με ταύτιση
τοῦ ονόματος ἢ με συγκατάβαση, ὅπως εἶπε
ὁ ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ Νεστόριος,
ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας
καὶ ἡ δαιμονικὴ συντροφιά τους·
ἀλλὰ ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγένε
με σύνθεση, δηλαδὴ υποστατικά
χωρὶς μεταβολὴ καὶ αλλοίωση, χωρὶς
διαίρεση καὶ διάσπαση καὶ με δύο
φύσεις τέλειες που ἔχουν τὴν ἴδια
ὑπόσταση, ἐννοῶ τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης
φύσεώς του· ὁμολογοῦμε ὅτι οἱ δύο φύσεις
διατηροῦνται στο πρόσωπό του
μετὰ τὴν ἔνωση, χωρὶς να θεωροῦμε ὅτι ἡ
καθεμία ὑπάρχει ξεχωριστά,
ἀλλὰ εἶναι ἐνωμένες καὶ οἱ δύο σε μία
σύνθετη ὑπόσταση.
Υποστηρίζουμε ὅτι ἡ ἔνωση εἶναι
ουσιαστικὴ, δηλαδὴ ἀληθινὴ καὶ ὄχι
φανταστικὴ. Ουσιαστικὴ, ὄχι με τὴν ἐννοια
ὅτι οἱ δύο φύσεις ἀπέτελεσαν
μία σύνθετη φύση, ἀλλὰ ἐνώθηκαν μετὰ
τους πραγματικά σε μία σύνθετη
ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ
υποστηρίζουμε ὅτι
παραμένει ἡ οὐσιώδης διαφορὰ τους· διότι

τὴν οὐσιώδη διαφορὰν ὀριζόμεθα· τὸ γὰρ κτιστὸν μεμένηκε κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον· τὸ θνητὸν ἔμεινε θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον ἀθάνατον· τὸ περιγραφτὸν περιγραφτὸν καὶ τὸ ἀπερίγραφτον ἀπερίγραφτον· τὸ ὀρατὸν ὀρατὸν καὶ τὸ ἀόρατον ἀόρατον· τὸ μὲν διαλάμπει τοῖς θαύμασι, τὸ δὲ ταῖς ὕβρεσιν ὑποπέπτωκεν.

Οἰκείουται δὲ τὰ ἀνθρώπινα ὁ Λόγος· αὐτοῦ γὰρ εἰσι τὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς ὄντα, καὶ μεταδίδωσι τῇ σαρκὶ τῶν ἰδίων κατὰ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον διὰ τὴν εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν περιχώρησιν καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, καὶ ὅτι εἷς ἦν καὶ ὁ αὐτὸς ὁ καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐνεργῶν ἐν ἑκατέρᾳ μορφῇ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. Διὸ δὴ καὶ ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωθῆναι λέγεται καίτοι τῆς θείας αὐτοῦ μὴ παθούσης φύσεως, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τοῦ πάθους ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι ὠμολόγηται, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος ἔφησεν· εἷς γὰρ ἦν καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος τῆς δόξης, ὁ φύσει καὶ ἀληθεῖα Υἱὸς ἀνθρώπου, ἦτοι ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ αὐτοῦ τὰ τε θαύματα καὶ τὰ πάθη γινώσκομεν, εἰ καὶ κατ' ἄλλο ἐθαυματούργει καὶ κατ' ἄλλο τὰ πάθη ὁ αὐτὸς ὑπέμεινε.

Ἴσμεν γὰρ, ὡσπερ μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν, οὕτω καὶ τὴν τῶν φύσεων οὐσιώδη διαφορὰν σώζεσθαι. Πῶς δὲ σωθεῖν διαφορὰ, μὴ σωζομένων τῶν τὴν διαφορὰν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα; Διαφορὰ γὰρ διαφερόντων ἐστὶ διαφορὰ. Τῷ μὲν οὖν λόγῳ, ὧ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι

τὸ κτιστὸ παρέμεινε κτιστὸ καὶ τὸ ἀκτιστὸ ἀκτιστὸ· τὸ θνητὸ παρέμεινε θνητὸ καὶ τὸ ἀθάνατο ἀθάνατο· τὸ περιγραφτὸ παρέμεινε περιγραφτὸ καὶ τὸ ἀπερίγραφτο ἀπερίγραφτο· τὸ ὀρατὸ παρέμεινε ὀρατὸ καὶ τὸ ἀόρατο ἀόρατο· τὸ ἓνα ακτινοβολεῖ μετὰ τα θαύματα καὶ τὸ ἄλλο ὑπέπεσε σὺν συκοφαντικῆς ὕβρει.

Ὁ Λόγος κάνει δικά του τὰ ἀνθρώπινα χαρακτηριστικά· διότι αὐτὰ που ἀνήκουν σὲν ἀγία του σάρκα εἶναι δικά του, καὶ μεταδίδει σὲν σάρκα του ἀπὸ τὰ δικά του μετὰ τὸν τρόπο τῆς ἀντιδόσεως, ἐπειδὴ τὰ δύο μέρη ἀλληλοπεριχωροῦνται καὶ εἶναι ἐνωμένα ὑποστατικά καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐνεργῶν τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα εἶναι ἓνας μετὰ μία καὶ τὴν ἄλλη φύση που βρίσκονται σὲν κοινωνία μετὰξὺ τους. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο λέμε ὅτι ὁ Κύριος τῆς δόξης σταυρώθηκε, ἀν καὶ δὲν ἐπάθε τίποτε ἡ θεῖα του φύση· καὶ ἀκόμη ομολογοῦμε ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρὶν ἀπὸ τὸ πάθος του εἶναι σὲν οὐρανῷ, ὅπως τὸ εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· διότι ὁ Κύριος τῆς δόξης ἦταν ἓνας καὶ ὁ ἴδιος, αὐτὸς που ἀπὸ τὴν φύση του ἦταν ἀληθινὰ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ αὐτὸς που ἐγένε ἀνθρώπος· καὶ γνωρίζουμε τὰ θαύματα καὶ τὰ πάθη του, μολονότι αὐτὸς μετὰ τὴν μία φύση ἔκανε θαύματα καὶ μετὰ τὴν ἄλλη ὑπέμεινε τὰ πάθη.

Διότι γνωρίζουμε ὅτι, ὅπως εἶναι μία ἡ ὑπόστασή του, ἔτσι παραμένει οὐσιώδης ἡ διαφορὰ τῶν φύσεων του. Πῶς, δηλαδὴ, θὰ μπορούσε νὰ μείνει ἡ διαφορὰ, ἐάν δὲν παρέμεναν αὐτὰ που ἔχουν διαφορὰ μετὰξὺ τους; Διότι ἡ διαφορὰ ὑπάρχει μετὰξὺ διαφορετικῶν. Λέμε, λοιπόν, ὅτι αὐτὸς συνδέεται μετὰ τὰ (δύο) ἄκρα, χάρις σὲν αἰτία μετὰ τὴν

τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας,
φαμέν συνάπτεσθαι αὐτὸν τοῖς ἄκροις·
κατὰ μὲν τὴν θεότητα τῷ τε
Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, κατὰ δὲ τὴν
ἀνθρωπότητα τῇ τε μητρὶ καὶ
πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Ἰδὲ δὲ λόγῳ
συνάπτονται αἱ φύσεις αὐτοῦ,
διαφέρειν αὐτὸν φαμεν τοῦ τε Πατρὸς καὶ
τοῦ Πνεύματος, τῆς τε
μητρὸς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων·
συνάπτονται γὰρ αἱ φύσεις
αὐτοῦ τῇ ὑποστάσει, μίαν ὑπόστασιν
σύνθετον ἔχουσαι, καθ' ἣν
διαφέρει τοῦ τε Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος,
τῆς τε μητρὸς καὶ ἡμῶν.

Ἄλλὰ καὶ πάσης συνθέτου φύσεως τὰ μέρη
ἅμα τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς
τὸ εἶναι παραγωγὴν ἔσχηκε πρὸς
συμπλήρωσιν τοῦ παντός. Καὶ
δυνατὸν τὰ ὁμόχρονα μίαν φύσιν ἀποτελεῖν
σύνθετον, τοιοῦτον ὄρον καὶ
φυσικὸν νόμον παρὰ τοῦ δημιουργοῦ
δεχόμενα, ὥστε φύσεως νόμῳ κατὰ
διαδοχὴν ὁμοία ἐξ ὁμοίων γεννᾶσθαι. Ἐπὶ δὲ
τοῦ κυρίου τῶν ἐνωθεισῶν
φύσεων ἡ μὲν ἀναρχὸς ἐστὶ καὶ ἄχρονος, ἡ
δὲ ἡργμένη καὶ ὑπὸ χρόνον·
καὶ οὐ γέγονεν εἶδος πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ
παντός ἐπεὶ οὐ κατέπαυσεν
ὁ θεὸς ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ
ἑβδόμῃ οὔτε δύο φυσικῶς
ἠνώθησαν, ἀλλὰ παραδόξως καὶ ὑπερφυῶς.
Τὰ δὲ παράδοξα καὶ
ὑπερφυῆ οὐ φύσιν ἀποτελεῖ· οὐ γὰρ φαμεν
βάτου φύσιν προσομιλοῦσαν
πυρὶ καὶ μὴ φλεγόμενην οὐδὲ φύσιν
ἀνθρώπου μεταρσίου γενομένου ὡς
ὡς ὦν Ἰη εἰς τὸν οὐρανὸν οὔτε φύσιν
σώματος ἀνθρωπίου
δροσιζομένην ἐν πυρὶ, ἀλλὰ παράδοξα
ταῦτά φαμεν περὶ μίαν ὑπόστασιν.
Οὕτω καὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ κυρίου ἐν μιᾷ

οποία οἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ
διαφέρουν μεταξύ τους, χάρις δηλαδή στην
αιτία της οὐσίας· χάρις στη θεία
φύση εἶναι ἐνωμένος με τὸν Πατέρα καὶ τὸ
Πνεῦμα, καὶ χάρις στην ἀνθρώπινη
με τὴν μητέρα καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.
Καὶ χάρις στην αιτία με τὴν ὁποία
εἶναι ἐνωμένες οἱ φύσεις τοῦ, λέμε ὅτι αὐτὸς
διαφέρει ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸ
Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ με τὴν μητέρα καὶ τοὺς
ἄλλους ἀνθρώπους· διότι οἱ φύσεις
εἶναι ἐνωμένες χάρις στην ὑπόστασή του·
καθὼς ἔχουν μία ὑπόστασις καὶ
σχετικὰ μ' αὐτὴν διαφέρουν με τὸν Πατέρα,
τὸ Πνεῦμα, τὴν μητέρα καὶ ἐμᾶς.

ὑποστάσει τῶν τῆς θεότητος
ὑποστάσεων οὐ νόμῳ φύσεως, ἀλλ'
ὑπερφυεῖ οἰκονομία τὴν ἔνωσιν τῶν
φύσεων γεγενῆσθαι φαμεν καὶ οὔτε ὑπὸ
φύσεως ὄρον, ὥστε ἀπὸ Χριστοῦ
Χριστὸν γεννᾶσθαι καὶ εἶδος ἀποτελεῖσθαι
Χριστῶν περιεκτικὸν πολλῶν
ὑποστάσεων, ἀλλὰ μίαν ὑπόστασιν
σύνθετον ἐκ δύο φύσεων καὶ ἐν δύο
φύσεσι καὶ δύο φύσει, ἐκάστης φύσεως καὶ
μετὰ τὴν ἔνωσιν φυλαττούσης
τὸν οἰκεῖον ὄρον τε καὶ νόμον καὶ τὴν πρὸς
ἄλληλα διαφοράν. Ἐπὶ μὲν
γὰρ τοῦ ἀνθρώπου, καθὸ μὲν θεωρεῖται
πρὸς ἄλληλα διαφορὰ ψυχῆς τε
καὶ σώματος, δύο φύσεις φαμέν· καθὸ δὲ οὐ
θεωρεῖται φυσικὴ διαφορὰ
ὑποστάσεων ἐξ ὑποστάσεως μιᾶς, καὶ μιᾶς
μὲν φύσεως λέγονται τὰ καθ'
ὑπόστασιν διαφέροντα ὁμοειδῆ, μιᾶς δὲ
ὑποστάσεως τὰ κατ' οὐσίαν
διαφέροντα καὶ καθ' ὑπόστασιν ἠνωμένα.
Αἱ οὖν ἑτεροειδεῖς ὑποστάσεις
οὐχ ὑποστατικῶς συγκρίνονται ἢ
διακρίνονται, ἀλλὰ φυσικῶς· καὶ αἱ
ὁμοειδεῖς ὑποστάσεις οὐ φυσικῶς
συγκρίνονται ἢ διακρίνονται. Καὶ ὡσπερ
ἀδύνατον τὰ ὑποστατικῆ διαφορᾷ
διαφέροντα μιᾶς εἶναι ὑποστάσεως,
οὕτως ἀδύνατον τὰ φυσικῆ διαφορᾷ
φυσικὰ διάφορα ἢ διαφέροντα
μιᾶς εἶναι φύσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 48. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς
ἀντιδόσεως
Ἵτι μὲν οὖν ἕτερόν ἐστὶν οὐσία καὶ ἕτερον
ὑπόστασις, πλειστάκις
εἰρήκαμεν, καὶ ὅτι ἡ μὲν οὐσία τὸ κοινὸν καὶ
περιεκτικὸν εἶδος τῶν
ὁμοειδῶν ὑποστάσεων σημαίνει, οἷον Θεός,
ἄνθρωπος, ἡ δὲ
ὑπόστασις ἄτομον δηλοῖ, ἥτοι Πατέρα, Υἱόν,
Πνεῦμα Ἅγιον,
Πέτρον, Παῦλον. Ἰστέον τοίνυν, ὅτι τὸ μὲν

Για τον τρόπο της αντιδόσεως.
Πολλές φορές έχουμε πει ότι άλλο είναι η
ουσία και άλλο η υπόσταση·
η ουσία δηλώνει την κοινή και περιεκτική
έννοια των ομοίων υποστάσεων,
ὅπως, για παράδειγμα, (η λέξη) Θεός, (η
λέξη) ἄνθρωπος. Ο ὅρος υπόσταση
δηλώνει το άτομο, δηλαδή τον Πατέρα, τον
Υἱό, το Ἅγιο Πνεῦμα,
τον Πέτρο, τον Παῦλο. Πρέπει επίσης να
γνωρίζουμε ότι το ὄνομα «θεία» και

τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὄνομα τῶν οὐσιῶν, ἦτοι φύσεων ἐστὶ παραστατικόν, τὸ δὲ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως τάττεται, ὥσπερ ὅταν λέγωμεν· Θεὸς ἐστὶν ἀκατάληπτος οὐσία, καὶ ὅτι εἷς ἐστὶ Θεός· λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων, ὡς τοῦ μερικωτέρου δεχομένου τὸ τοῦ καθολικωτέρου ὄνομα, ὡς ὅταν φησὶν ἡ Γραφή· «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου» (ἰδοὺ γὰρ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἐδήλωσε), καὶ ὡς ὅταν λέγῃ· «Ἄνθρωπός τις ἦν ἐν χώρα τῆς Αὐσίτιδος» (τὸν γὰρ Ἰώβ μόνον ἐδήλωσεν). Ἐπὶ οὖν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο μὲν τὰς φύσεις γινώσκουμεν, μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν ἐξ ἀμφοτέρων σύνθετον, ὅτε μὲν τὰς φύσεις ἀναθεωροῦμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα καλοῦμεν, ὅτε δὲ τὴν ἐκ τῶν φύσεων συντεθειῶσαν ὑπόστασιν, ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου Χριστὸν ὀνομάζουμεν καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον κατὰ ταῦτό καὶ Θεὸν σεσαρκωμένον, ποτὲ δὲ ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν, Θεὸν μόνον καὶ Υἱὸν Θεοῦ καὶ ἄνθρωπον μόνον καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου· καὶ ποτὲ μὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν μόνον, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν μόνον· εἷς γὰρ ἐστὶν ὁ κάκεῖνο καὶ τοῦτο ὁμοίως ὑπάρχων, τὸ μὲν ὦν αἰὶ ἀναιτίως ἐκ Πατρός, τὸ δὲ γενόμενος ὕστερον διὰ φιλανθρωπίαν. Θεότητα μὲν οὖν λέγοντες οὐ κατονομάζουμεν αὐτῆς τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα· οὐ γὰρ φαμεν θεότητα παθητὴν ἢ κτιστὴν· οὔτε δὲ τῆς σαρκὸς, ἦτοι τῆς ἀνθρωπότητος κατηγοροῦμεν τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα· οὐ γὰρ φαμεν σάρκα

«ανθρώπινη φύση» δηλώνει τις ουσίες, δηλαδή τις φύσεις, ενώ το ὄνομα «Θεός» ἢ «ἄνθρωπος» χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ νὰ δηλώσει τὴ φύση, ὅπως ὅταν λέμε, ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτη οὐσία ἢ ὁ Θεὸς εἶναι ἕνας· ἀλλὰ λέγεται καὶ γιὰ νὰ δηλώσει τὴν ὑπόστασιν, διότι τὸ μερικὸ λαμβάνει τὴν ὀνομασία τοῦ γενικοῦ, ὅπως ὅταν λέει ἡ Ἁγία Γραφή: «Γι' αὐτὸ τὸ λόγο σε ἐχρίσε Θεὸς ὁ Θεός σου» (ἐδῶ δηλώνει καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ), ἢ ὅπως ὅταν λέει: «Ζούσε κάποιος ἄνθρωπος στὴν Αὐσίτιδα χώρα» (καὶ δηλώνει μόνον τὸν Ἰώβ). Γιὰ τὸν Κύριό μας, λοιπόν, Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ γνωρίζουμε ὅτι ἔχει δύο φύσεις, ἀλλὰ ἡ ὑπόστασή του εἶναι μία, σύνθετη καὶ ἀπὸ τὶς δύο, ὅταν βέβαια ἐξετάζουμε τὶς φύσεις, τὶς ὀνομάζουμε θεία καὶ ἀνθρώπινη· ὅταν ὁμως ἐξετάζουμε τὴν ὑπόστασιν που συντέθηκε ἀπὸ τὶς δύο φύσεις, ἄλλοτε τὸν ὀνομάζουμε Χριστὸ που προήλθε καὶ ἀπὸ τὶς δύο, τὸ ἴδιο Θεὸ καὶ ἄνθρωπο, καὶ Θεὸ που σαρκώθηκε, καὶ ἄλλοτε τοῦ δίνουμε ὄνομα ἀπὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἢ Θεὸ μόνον καὶ Υἱὸ τοῦ Θεοῦ ἢ μόνον ἄνθρωπο καὶ Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλοτε πάλι τὸν καλοῦμε με ὀνόματα που προέρχονται μόνον ἀπὸ τὰ ὑψηλά (θεία) καὶ ἄλλοτε μόνον ἀπὸ τὰ ταπεινά (ἀνθρώπινα)· διότι ἕνας εἶναι ἐκεῖνος που εἶναι ἐξίσου καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο· τὸ ἕνα, ἐπειδὴ ὑπάρχει αἰώνια χωρὶς αἰτία ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ τὸ ἄλλο ἐπειδὴ ἐγένε κατόπιν ἀπὸ ἀγάπης γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ὅταν, λοιπόν, μιλάμε γιὰ τὴ θεία φύσιν, δὲν ἀποδίδουμε σ' αὐτὴν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· δὲν λέμε δηλαδή ὅτι ἡ θεία φύσιν εἶναι παθητὴ ἢ κτιστὴ· οὔτε πάλι

ἦτοι ἀνθρωπότητα
ἄκτιστον. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως, κἂν ἐκ
τοῦ συναμφοτέρου, κἂν ἐξ
ἐνὸς τῶν μερῶν ταύτην ὀνομάσωμεν,
ἀμφοτέρων τῶν φύσεων τὰ
ιδιώματα αὐτῇ ἐπιτίθεμεν. Καὶ γὰρ ὁ
Χριστός, ὅπερ ἐστὶ τὸ
συναμφοότερον, καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος
λέγεται, καὶ κτιστὸς καὶ
ἄκτιστος καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθής. Καὶ ὅταν
ἐξ ἐνὸς τῶν μερῶν καὶ
Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεὸς ὀνομάζεται, δέχεται τὰ
τῆς συνυφεστηκυίας
φύσεως ιδιώματα, ἦτοι τῆς σαρκός, Θεὸς
παθητὸς ὀνομαζόμενος καὶ
Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος, οὐ καθὸ
Θεὸς ἀλλὰ καθὸ καὶ
ἄνθρωπος ὁ αὐτός· καὶ ὅταν ἄνθρωπος καὶ
Υἱὸς ἀνθρώπου
ὀνομάζεται, δέχεται τὰ τῆς θείας οὐσίας
ιδιώματα καὶ ἀρχήματα,
παιδίον προαιώνιον καὶ ἄνθρωπος ἄναρχος,
οὐ καθὸ παιδίον καὶ
ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθὸ Θεὸς ὢν προαιώνιος
γένονεν ἐπ' ἐσχάτων
παιδίον. Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ τρόπος τῆς
ἀντιδόσεως· ἐκατέρας φύσεως
ἀντιδιδούσης τῇ ἑτέρᾳ τὰ ἴδια διὰ τὴν τῆς
ὑποστάσεως ταυτότητα
καὶ τὴν εἰς ἄλληλα αὐτῶν περιχώρησιν.
Κατὰ τοῦτο δυνάμεθα
εἰπεῖν περὶ Χριστοῦ· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ
τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς
ἀνθρώποις συναναστράφη», καί· «Ὁ
ἄνθρωπος οὗτος ἄκτιστός ἐστι
καὶ ἀπαθής καὶ ἀπερίγραπτος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 49. Περὶ ἀριθμοῦ τῶν φύσεων
Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῆς θεότητος μίαν φύσιν
ὁμολογοῦμεν, τρεῖς δὲ
ὑποστάσεις κατὰ ἀλήθειαν οὐσας φαμέν,
καὶ πάντα μὲν τὰ φυσικὰ

ἀποδίδουμε στη σάρκα, δηλαδή στην
ανθρώπινη φύση, τα χαρακτηριστικά της
θείας· δεν λέμε ὅτι ἡ σάρκα, δηλαδή
ἡ ανθρώπινη φύση, εἶναι ἀκτιστή. Για τὴν
ὑπόστασι ὅμως, εἴτε τῆς δώσουμε
ὄνομα καὶ ἀπὸ τις δύο φύσεις εἴτε ἀπὸ τὴ
μία, τῆς ἀποδίδουμε τὰ γνωρίσματα
καὶ τῶν δύο φύσεων. Καὶ μάλιστα ὁ Χριστός,
ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ οἱ δύο
φύσεις μαζί, λέγεται καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος,
καὶ εἶναι καὶ κτιστὸς καὶ
ἄκτιστος καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθής. Καὶ ὅταν
τον καλοῦμε με τὸ ὄνομα τῆς μίας
φύσεως καὶ τον λέμε Υἱὸ τοῦ Θεοῦ ἢ Θεό,
τότε δέχεται καὶ τὰ γνωρίσματα
τῆς φύσεως ποὺ συνυπάρχει, τῆς
ανθρώπινης δηλαδή· λέγεται παθητὸς Θεὸς
καὶ Κύριος τῆς δόξης ποὺ σταυρώθηκε, ὄχι
βέβαια σαν Θεὸς ἀλλὰ καὶ σαν
ἄνθρωπος ὁ ἴδιος. Ὅταν πάλι λέγεται
ἄνθρωπος καὶ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου,
δέχεται τὰ γνωρίσματα καὶ τὴ δόξα τῆς
θείας φύσεως καὶ καλεῖται προαιώνιο
παιδί καὶ ἄναρχος ἄνθρωπος, ὄχι βέβαια
ἐπειδὴ ἦταν παιδί καὶ ἄνθρωπος,
ἀλλὰ ἐπειδὴ, ἐνῶ εἶναι προαιώνιος Θεός,
ἐγίνε τελευταία παιδί.
Καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀντιδόσεως εἶναι ὁ
ἀκόλουθος: καθεμία ἀπὸ τις φύσεις
ἀνταποδίδει στὴν ἄλλη τὰ ἰδιαίτερα
γνωρίσματά τῆς, ἐπειδὴ ἔχουν τὴν ἴδια
ὑπόστασι καὶ ἀλληλοπεριχωροῦνται.
Σύμφωνα μ' αὐτὰ μποροῦμενα πούμε
για τὸ Χριστό: «Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς μας
φανερώθηκε στὴ γῆ καὶ συναναστράφηκε
με τοὺς ἀνθρώπους»· καὶ ἀλλοῦ: «Ὁ
ἄνθρωπος αὐτός εἶναι ἀκτιστός, ἀπαθής
καὶ ἀπερίγραπτος».

Για τὸν ἀριθμὸ τῶν φύσεων.
Καὶ ὅπως για τὸ Θεό δεχόμαστε μία φύση,
ἀλλὰ λέμε ὅτι ἀληθινὰ ἔχει τρεῖς
ὑποστάσεις, καὶ δεχόμαστε ὅτι ὅλα τὰ
γνωρίσματα τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας

καὶ οὐσιώδη ἀπλᾶ φαμεν, τὴν δὲ διαφορὰν
τῶν ὑποστάσεων
ἐν μόναις ταῖς τρισὶν ιδιότησι, τῇ ἀναίτιῳ
καὶ πατρικῇ καὶ τῇ
αἰτιατῇ καὶ υἱικῇ καὶ ἐκπορευτῇ
ἐπιγινώσκομεν, ἀνεκφοιτήτους δὲ
αὐτὰς καὶ ἀδιαστάτους ἀλλήλων καὶ
ἠνωμένας καὶ ἐν ἀλλήλαις
ἀσυγχύτως περιχωρούσας ἐπιστάμεθα, καὶ
ἠνωμένας μὲν
ἀσυγχύτως –τρεις γὰρ εἰσιν, εἰ καὶ ἠνῶνται–
, διαιρουμένας δὲ
ἀδιαστάτως. Εἰ γὰρ καὶ ἐκάστη καθ’ ἑαυτὴν
ὑφέστηκεν, ἤγουν τελεία
ἐστὶν ὑπόστασις καὶ τὴν οἰκείαν ιδιότητα,
ἦτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως
τρόπον διάφορον κέκτηται, ἀλλ’ ἠνῶνται τῇ
τε οὐσίᾳ καὶ τοῖς
φυσικοῖς ιδιώμασι καὶ τῷ μὴ διίστασθαι,
μηδὲ ἐκφοιτᾶν τῆς πατρικῆς
ὑποστάσεως, καὶ εἷς Θεὸς εἰσὶ τε καὶ
λέγονται.
Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ
ἀπορρήτου καὶ πάντα νοῦν
καὶ κατάληψιν ὑπερεχούσης οἰκονομίας τοῦ
ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος
Θεοῦ Λόγου, Κυρίου τε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
δύο μὲν φύσεις
ὁμολογοῦμεν, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην,
συνεληλυθυίας ἀλλήλαις καὶ
καθ’ ὑπόστασιν ἐνωθείσας, μίαν δὲ
ὑπόστασιν ἐκ τῶν δύο φύσεων
ἀποτελεσθεῖσαν σύνθετον. Σῶζεσθαι δὲ
φαμεν τὰς δύο φύσεις καὶ
μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐν τῇ μιᾷ συνθέτῳ
ὑπόστασει, ἤγουν ἐν τῷ ἐνὶ
Χριστῷ, καὶ κατὰ ἀλήθειαν αὐτὰς εἶναι καὶ
τὰ τούτων φυσικὰ
ιδιώματα, ἠνωμένας μέντοι ἀσυγχύτως καὶ
ἀδιαίρετως διαφερούσας
τε καὶ ἀριθμουμένας.
Καὶ ὡσπερ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς Ἁγίας
Τριάδος ἀσυγχύτως

τοῦ εἶναι ἀπλᾶ, ἐνῶ τὴν διαφορὰ τῶν
ὑποστάσεων τὴν ἀποδίδουμε μόνον στις
τρεις ιδιότητες, δηλαδή τὴν ἀναίτια
πατρικὴ, τὴν αἰτιατὴ υἱικὴ,
καὶ τὴν αἰτιατὴ καὶ ἐκπορευτὴ, καὶ
γνωρίζουμε καλὰ ὅτι αὐτὲς δὲν μένουν
μακριὰ καὶ σε διάσταση ἢ μίᾳ ἀπὸ τὴν ἄλλη,
ἀλλὰ εἶναι ἐνωμένες καὶ χωρὶς
να συγγέονται· εἶναι ἐνωμένες βέβαια χωρὶς
να συγγέονται –διότι εἶναι τρεῖς,
ἀν καὶ εἶναι ἐνωμένες–, καὶ εἶναι διαιρεμένες
χωρὶς να ἀπομακρύνονται
μεταξὺ τους. Διότι ἐὰν ἡ καθεμία στέκεται
ἀπὸ μόνῃ τῆς, εἶναι δηλαδή
τέλεια ὑπόστασις καὶ ἔχει τὴ δική τῆς
ιδιαιτερότητα, δηλαδή ἰδιαιτέρο τρόπο
ὑπάρξεως· ὅμως εἶναι ἐνωμένες καὶ στὴν
οὐσία καὶ στα γνωρίσματα τῆς
φύσεως καὶ, ἐπειδὴ δὲν χωρίζονται οὔτε
βγαίνουν ἐξω ἀπὸ τὴν ὑπόστασις τοῦ
Πατέρα, γι’ αὐτὸ εἶναι καὶ καλοῦνται ἕνας
Θεός.
Με τὸν ἴδιο τρόπο καὶ σχετικὰ με τὸ θεῖο καὶ
ἀνέκφραστο σχέδιο τῆς
οἰκονομίας (για τὴ σωτηρία μας), που
ξεπερνᾷ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη καὶ
λογικὴ, τοῦ ἐνὸς προσώπου τῆς Ἁγίας
Τριάδος, τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ Κυρίου
Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεχόμεστε δύο φύσεις, θεία
καὶ ἀνθρώπινη, που συνδέθηκαν
καὶ ἐνώθηκαν μεταξὺ τους ὑποστατικὰ,
ἀλλὰ ἀποτέλεσαν μίᾳ ὑπόστασις
σύνθετη ἀπὸ δύο φύσεις. Ἰσχυριζόμεστε ὅτι
οἱ δύο φύσεις διατηροῦνται καὶ
μετὰ τὴν ἐνωσὴ τους στὴ μίᾳ σύνθετη
ὑπόστασις, δηλαδή στὸν ἕνα Χριστὸ·
καὶ πραγματικὰ αὐτὲς καὶ τὰ φυσικὰ τους
χαρακτηριστικὰ ὑπάρχουν,
καθὼς εἶναι ἐνωμένες ἀσύγχυτα καὶ
αδιαίρετα, ἀλλὰ καὶ διαφέρουν καὶ
ἀριθμούνται.
Καὶ ὅπως οἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς Ἁγίας
Τριάδος εἶναι ἐνωμένες χωρὶς να

ἤνωνται καὶ ἀδιαίρετως διήρηνται καὶ ἀριθμοῦνται, καὶ ὁ ἀριθμὸς διαίρεσιν ἢ διάστασιν ἢ ἀλλοτρίωσιν καὶ διατομὴν ἐν αὐταῖς οὐκ ἐργάζεται (ἓνα γὰρ Θεὸν ἐπιγινώσκουμεν, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον). Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις, εἰ καὶ ἤνωνται, ἀλλ' ἀσυγχύτως ἤνωνται· καὶ εἰ ἐν ἀλλήλαις περιχωροῦσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀλλήλας τροπὴν τε καὶ μεταβολὴν οὐ προσίενται· φυλάττει γὰρ ἑκατέρα φύσις τὴν ἑαυτῆς φυσικὴν ιδιότητα ἀμετάβλητον. Διὸ καὶ ἀριθμοῦνται, καὶ ὁ ἀριθμὸς οὐκ εἰσάγει διαίρεσιν. Εἷς γὰρ ἐστὶν ὁ Χριστὸς ἐν τε θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι τέλειος· ὁ γὰρ ἀριθμὸς οὐ διαίρεσεως ἢ ἐνώσεως αἴτιος πέφυκεν, ἀλλὰ τῆς ποσότητος τῶν ἀριθμουμένων σημαντικὸς, εἴτε ἠνωμένων εἴτε διηρημένων· ἠνωμένων μὲν, ὡς ὅτι πεντήκοντα λίθους ἔχει ὁ τοῖχος οὗτος, διηρημένων δέ, ὅτι πεντήκοντα λίθοι κεῖνται ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ· καὶ ἠνωμένων μὲν, ὅτι δύο φύσεις εἰσὶν ἐν τῷ ἄνθρακι, πυρὸς λέγω καὶ ξύλου, διηρημένων δέ, ὅτι ἡ φύσις τοῦ πυρὸς ἕτερα ἐστὶ καὶ ἢ τοῦ ξύλου ἕτερα, ἄλλου τρόπου ἐνοῦντος καὶ διαιροῦντος αὐτὰ καὶ οὐ τοῦ ἀριθμοῦ. Ὡσπερ τοίνυν ἀδύνατον τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς θεότητος, εἰ καὶ ἤνωνται ἀλλήλαις, μίαν ὑπόστασιν εἶπεῖν διὰ τὸ μὴ σύγχυσιν καὶ ἀφανισμόν τῆς τῶν ὑποστάσεων διαφορᾶς ἐργάσασθαι, οὕτω καὶ τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τὰς καθ' ὑπόστασιν ἠνωμένας, ἀδύνατον μίαν φύσιν εἶπεῖν, ἵνα μὴ ἀφανισμόν

συγχέονται καὶ εἶναι διαιρεμένες χωρὶς να κομματιάζονται, ἀλλὰ ἀριθμοῦνται, χωρὶς ὁ ἀριθμὸς να εἰσάγει διαίρεση, διάσταση, ἀποξένωση καὶ χωρισμὸ μεταξύ τους (διότι ἓνα Θεὸ γνωρίζουμε καλὰ, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα). Με τὸν ἴδιο τρόπο καὶ οἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ, ἀν καὶ εἶναι ἐνωμένες, εἶναι ἐνωμένες χωρὶς να συγχέονται· ἀν καὶ ἀλληλοπεριχωροῦνται, δὲν προχωρεῖ ἡ μία σε ἀλλαγὴ καὶ μετατροπὴ στη φύση τῆς ἄλλης. Κάθε φύση, δηλαδή, διατηρεῖ ἀμετάβλητο τὸ γνῶρισμα τῆς δικῆς τῆς φύσεως. Γι' αὐτὸ καὶ ἀριθμοῦνται, καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲν εἰσάγει διαίρεση. Διότι ὁ Χριστὸς εἶναι ἓνας, τέλειος στη θεία καὶ ἀνθρώπινη φύση· ἡ ἀρίθμηση δηλαδή δὲν ἀποτελεῖ τὴν αἰτία τῆς διαίρεσεως ἢ τῆς ἐνώσεως, ἀλλὰ δηλώνει πόσα εἶναι αὐτὰ που ἀριθμοῦνται, εἴτε εἶναι ἐνωμένα εἴτε χωρισμένα· ἐνωμένα δηλαδή, ὅπως ὅταν λέμε ὅτι ὁ τοῖχος αὐτὸς ἔχει πενήντα πέτρες· καὶ χωρισμένα, ὅπως ὅταν λέμε ὅτι σ' αὐτὸ τὸν τόπο βρίσκονται πενήντα πέτρες· καὶ ἐνωμένα βέβαια, ὅπως λέμε ὅτι δύο φύσεις ὑπάρχουν μέσα στο κάρβουνο, ἐννοῶ τὴ φωτιά καὶ τὸ ξύλο, καὶ χωρισμένα, ὅπως ἡ φύση τῆς φωτιάς διαφέρει ἀπὸ τοῦ ξύλου· ἄλλο πράγμα τα ἐνώνει ἢ τα χωρίζει, ὄχι ὁ ἀριθμὸς. Ὅπως, λοιπὸν, εἶναι ἀδύνατο να πούμε ὅτι οἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς θείας φύσεως, ἀν καὶ εἶναι ἐνωμένες μεταξύ τους, εἶναι μία ὑπόσταση, για να μην προκαλέσουμε σύγχυση καὶ ἐξαφάνιση τῆς διαφορᾶς τῶν ὑποστάσεων μεταξύ τους, ἔτσι εἶναι ἀδύνατο να πούμε ὅτι οἱ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, που εἶναι ὑποστατικὰ ἐνωμένες, ἀποτελοῦν μία φύση, για να μην προκαλέσουμε

καὶ σύγχυσιν καὶ ἀνυπαρξίαν τῆς αὐτῶν διαφορᾶς ἐργασώμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 50. Ὅτι πᾶσα ἡ θεία φύσις ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἠνώθη πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ οὐ μέρος μέρος. Τὰ κοινὰ καὶ καθολικὰ κατηγοροῦνται τῶν αὐτοῖς ὑποκειμένων μερικῶν. Κοινὸν τοίνυν ἡ οὐσία, ὡς εἶδος, μερικὸν δὲ ἡ ὑπόστασις. Μερικὸν δέ, οὐχ ὅτι μέρος τῆς φύσεως ἔχει, μέρος δὲ οὐκ ἔχει, ἀλλὰ μερικὸν τῷ ἀριθμῷ, ὡς ἄτομον· ἀριθμῷ γὰρ καὶ οὐ φύσει διαφέρειν λέγονται αἱ ὑποστάσεις. Κατηγορεῖται δὲ ἡ οὐσία τῆς ὑποστάσεως, διότι ἐν ἐκάστη τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων τελεία ἡ οὐσία ἐστὶ. Διὸ οὐδὲ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰ συμβεβηκότα, ἅτινά εἰσι τὰ χαρακτηριστικὰ ιδιώματα, χαρακτηριστικὰ δὲ ὑποστάσεως καὶ οὐ φύσεως· καὶ γὰρ τὴν ὑπόστασιν ὀρίζονται οὐσίαν μετὰ συμβεβηκότων. Ὡστε τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος ἔχει ἡ ὑπόστασις καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ὑπάρξει· ἡ οὐσία δέ, καθ' ἑαυτὴν οὐχ ὑφίσταται, ἀλλ' ἐν ταῖς ὑποστάσεσι θεωρεῖται. Πασχούσης τοίνυν μιᾶς τῶν ὑποστάσεων πᾶσα ἡ οὐσία, καθ' ἣν ἡ ὑπόστασις, πεπονθέναι λέγεται ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων· οὐ μέντοιγε ἀνάγκη καὶ πάσας τὰς ὁμοειδεῖς ὑποστάσεις συμπάσχειν τῇ πασχούσῃ ὑπόστασι. Οὕτω τοίνυν ὁμολογοῦμεν τὴν τῆς θεότητος φύσιν πᾶσαν τελείως εἶναι ἐν ἐκάστη τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, πᾶσαν ἐν Πατρὶ, πᾶσαν ἐν Υἱῷ, πᾶσαν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Διὸ καὶ

εξαφάνιση, σύγχυσις καὶ ἀνυπαρξία τῆς διαφορᾶς τους.

Ὅτι ὅλη ἡ θεία φύσις με μιᾷ ἀπὸ τῶν υποστάσεων τῆς ἐνώθηκε με ὅλη τὴν ἀνθρώπινῃ φύσει καὶ ὄχι με ἓνα μέρος τῆς. Τὰ κοινὰ καὶ γενικὰ ἀποδίδονται ὡς ἰδιότητες στα μερικά που ὑπόκεινται σ' αὐτά. Ἡ οὐσία, λοιπὸν, εἶναι τὸ κοινόν, ὡς τὸ εἶδος, ἐνῶ ἡ ὑπόστασις εἶναι τὸ μερικόν. Καὶ εἶναι μερικόν, ὄχι διότι ἔχει ἓνα μέρος τῆς φύσεως, ἀλλὰ εἶναι μερικόν στον ἀριθμό, ὡς ἄτομο· διότι οἱ υποστάσεις θεωροῦνται ὅτι διαφέρουν στον ἀριθμό καὶ ὄχι στη φύση. Καὶ ἡ οὐσία ἀποδίδεται ὡς ἰδιότητα στὴν ὑπόστασις, ἀφοῦ ἡ οὐσία ὑπάρχει τέλεια σὲ κάθε ὁμοειδῆ ὑπόστασις. Καὶ ἔτσι οἱ υποστάσεις δὲν διαφέρουν μετὰξὺ τους στὴν οὐσία, ἀλλὰ στα συμβεβηκότα, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, που χαρακτηρίζουν τὴν ὑπόστασις καὶ ὄχι τὴν οὐσία· γι' αὐτὸ ὁ ὀρισμὸς τῆς ὑποστάσεως εἶναι οὐσία με συμβεβηκότα. Ἐπομένως, ἡ ὑπόστασις ἔχει ὡς γνωρίσμα τὸ κοινόν με τὸ ἰδιαιτέρω γνωρίσμα καὶ ὅτι εἶναι προσωπικὴ ὑπάρξις. Ἡ οὐσία πάλι δὲν ὑπάρχει ἀπὸ μόνῃ τῆς ἀλλὰ νοεῖται στὶς υποστάσεις. Ὅταν, λοιπὸν, παθαίνει κάτι μιᾷ ἀπὸ τῶν υποστάσεων, λέμε ὅτι ἡ οὐσία, σὲ σχέση με τὴν ὁποῖα ὑπάρχει ἡ ὑπόστασις, τὸ παθαίνει σὲ μιᾷ ἀπὸ τῶν υποστάσεων τῆς. Δὲν εἶναι ὁμως ὑποχρεωτικό, ὅταν πάσχει μιᾷ ὑπόστασις, νὰ πάσχουν καὶ ὅλες οἱ ἄλλες ὁμοειδεῖς υποστάσεις. Ἐτσι, λοιπὸν, ὁμολογοῦμε ὅτι ὅλη ἡ θεία φύσις ὑπάρχει τέλεια σὲ καθεμίαν ἀπὸ τῶν υποστάσεων τῆς, ὅλη στον Πατέρα, ὅλη στον Υἱόν καὶ ὅλη στο Ἅγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι τέλειος Θεὸς ὁ Πατέρας,

τέλειος Θεὸς ὁ Πατήρ,
τέλειος Θεὸς ὁ Υἱός, τέλειος Θεὸς τὸ Πνεῦμα
τὸ Ἅγιον. Οὕτω καὶ ἐν
τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ ἐνὸς τῆς Ἁγίας
Τριάδος Θεοῦ Λόγου φαμέν
πᾶσαν καὶ τελείαν τὴν φύσιν τῆς θεότητος
ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς
ὑποστάσεων ἐνωθῆναι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει
πάσῃ καὶ οὐ μέρος μέρος.
Φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὅτι «ἐν αὐτῷ
κατοικεῖ πᾶν τὸ
πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς»,
τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ·
καὶ ὁ τούτου φοιτητὴς ὁ θεοφόρος καὶ τὰ
θεῖα πολὺς Διονύσιος· «Ὅτι
ὀλικῶς ἡμῖν ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ἐκοινώνησεν
ὑποστάσεων».
Οὐ μὴν λέγειν ἀναγκασθόμεθα, πάσας τὰς
ὑποστάσεις τῆς ἁγίας
θεότητος, ἥτοι τὰς τρεῖς, πάσαις ταῖς τῆς
ἀνθρωπότητος ὑποστάσεσι
καθ' ὑπόστασιν ἠνωσθαι· κατ' οὐδένα γὰρ
κεκοινώνηκε λόγον
ὁ Πατήρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τῇ
σαρκώσει τοῦ Θεοῦ Λόγου,
εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν καὶ βούλησιν. Πάσῃ δὲ
τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει
φαμέν ἐνωθῆναι πᾶσαν τὴν τῆς θεότητος
οὐσίαν. Οὐδὲν γάρ, ὧν
ἐνεφύτευσε τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ὁ Θεὸς Λόγος,
ἀρχῆθεν πλάσας ἡμᾶς,
ἐνέλιπεν, ἀλλὰ πάντα ἀνέλαβε, σῶμα, ψυχὴν
νοερὰν καὶ λογικὴν καὶ
τὰ τούτων ἰδιώματα· τὸ γὰρ ἐνὸς τούτων
ἀμοιροῦν ζῶον, οὐκ
ἄνθρωπος. Ὅλον γὰρ ὅλος ἀνέλαβέ με, καὶ
ὅλος ὅλω ἠνώθη, ἵνα
ὅλω τὴν σωτηρίαν χαρίσῃται· «τὸ γὰρ
ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον».
Ἦνωται τοίνυν σαρκὶ διὰ μέσου νοῦ ὁ Λόγος
τοῦ Θεοῦ, μεσιτεύοντος
Θεοῦ καθαρότητι καὶ σαρκὸς παχύτητι.
Ἦγεμονικὸν μὲν γὰρ ψυχῆς

τέλειος Θεὸς ὁ Υἱός, τέλειος Θεὸς τὸ Ἅγιο
Πνεῦμα. Ἔτσι καὶ στὴν
ἐνανθρώπηση τοῦ ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος,
τοῦ Θεοῦ Λόγου, πιστεύουμε
ὅτι ὅλη καὶ τέλεια ἡ θεία φύση, με μίᾳ ἀπὸ
τις υποστάσεις τῆς, ἐνώθηκε
με ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ ὄχι με ἓνα
μέρος τῆς.
Λέει σχετικὰ μ' αὐτὸ ὁ θεῖος Ἀπόστολος: «σ'
Αὐτὸν κατοικεῖ ὅλη ἡ θεία φύση
σωματικά», δηλαδή με τὴν ἀνθρώπινη φύση
τοῦ· καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ
(Ἀποστόλου), ὁ σπουδαῖος θεολόγος
Διονύσιος λέει: «Ἡ θεία φύση σε μίᾳ ἀπὸ
τις υποστάσεις τῆς ἐγίνε μέτοχος τῆς δικῆς
μας φύσεως».
Ἀλλὰ οὔτε θα υποχρεωθούμε νὰ λέμε ὅτι
ὅλες οἱ υποστάσεις τοῦ ἁγίου Θεοῦ,
δηλαδή οἱ τρεῖς, ἔχουν ἐνωθεῖ ὑποστατικά
με ὅλες τῆς ἀνθρώπινες υποστάσεις.
Διότι ὁ Πατέρας καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα με
κανένα λόγο δὲν μετείχαν
στὴν σάρκωση τοῦ Θεοῦ Λόγου, παρά μόνον
με τὴν εὐαρέσκεια
καὶ τὴ θέλησή τους. Λέμε ὅμως ὅτι ὅλη ἡ
θεία φύση ἔχει ἐνωθεῖ
με ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση. Διότι τίποτε
ἀπ' ὅσα ὁ Θεὸς Λόγος
στὴν ἀρχικὴ δημιουργία ἔβαλε μέσα στὴ
φύση μας δὲν ἄφησε νὰ μὴν το
προσλάβει, ἀλλὰ ὅλα τα προσέλαβε, δηλαδή
σῶμα, νοερὴ καὶ λογικὴ ψυχὴ
καὶ τα γνωρίσματά τους· διότι αὐτὸ που
στερεῖται ἓνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ζῶο καὶ
ὄχι ἄνθρωπος. Διότι ὅλος αὐτὸς με
προσέλαβε ολόκληρο καὶ ἐνώθηκε ὅλος
με ὅλον ἐμένα, γιὰ νὰ χαρίσει σε ὅλον ἐμένα
τὴ σωτηρία· «διότι αὐτὸ που
εἶναι ἀπρόσληπτο μὲνει ἀθεράπευτο».
Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, λοιπόν, ἐνώθηκε με τὴ
σάρκα μέσω τοῦ νοῦ, με τὸ νὰ
πάρει ὁ Θεὸς θέση ἀνάμεσα στὴ
καθαρότητα καὶ τὴν παχύτητα τῆς σάρκα.

τε καὶ σαρκὸς νοῦς, τῆς ψυχῆς τὸ
καθαρώτατον, ἀλλὰ καὶ νοῦ Θεός·
καὶ ὅτε μὲν παραχωρεῖται ὑπὸ τοῦ
κρείττονος, τὴν οἰκείαν ὁ νοῦς
τοῦ Χριστοῦ ἡγεμονίαν ἐνδείκνυται.
Ἐκνικᾶται δὲ καὶ ἔπεται τῷ
κρείττονι καὶ ταῦτα ἐνεργεῖ, ἃ ἡ θεία
βούλεται θέλησις.
Χωρίον ὁ νοῦς γέγονε τῆς καθ' ὑπόστασιν
αὐτῷ ἠνωμένης θεότητος,
ὥσπερ δηλαδὴ καὶ ἡ σὰρξ, οὐ σύνοικος, ὡς ἡ
τῶν αἰρετικῶν ἐναγῆς
πλανᾶται οἴησις· «οὐ γὰρ ἂν μεδιμαῖον»,
λέγουσα, «χωρήσει
διμέδιμνον», σωματικῶς τὰ ἄυλα κρίνουσα.
Πῶς δὲ Θεὸς τέλειος καὶ
ἄνθρωπος τέλειος καὶ ὁμοούσιος τῷ τε
Πατρὶ καὶ ἡμῖν ὁ Χριστὸς
λεχθήσεται, εἰ μέρος τῆς θείας φύσεως μέρει
τῆς ἀνθρωπίνης ἐν αὐτῷ
ἠνῶται φύσεως;
Λέγομεν δὲ τὴν φύσιν ἡμῶν ἐγγεγέρθαι ἐκ
τῶν νεκρῶν καὶ
ἀνεληλυθέναι καὶ κεκαθικέναι ἐκ δεξιῶν τοῦ
Πατρὸς, οὐ καθὸ πᾶσαι
αἱ τῶν ἀνθρώπων ὑποστάσεις ἀνέστησαν
καὶ ἐκάθισαν ἐκ δεξιῶν
τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ πᾶσα ἡ φύσις ἐν τῇ τοῦ
Χριστοῦ ὑποστάσει. Φησὶ
γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Συνήγειρε καὶ
συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τῷ
Χριστῷ».
Καὶ τοῦτο δὲ φαμεν, ὅτι ἐκ κοινῶν οὐσιῶν ἡ
ἔνωσις γέγονε· πᾶσα γὰρ
οὐσία κοινή ἐστὶ πασῶν τῶν ὑπ' αὐτῆς
περιεχομένων ὑποστάσεων,
καὶ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν μερικὴν καὶ ιδιάζουσαν
φύσιν, ἥτοι οὐσίαν, ἐπεὶ
ἀνάγκη τὰς αὐτὰς ὑποστάσεις καὶ
ὁμοουσίους καὶ ἑτεροουσίους
λέγειν καὶ τὴν Ἁγίαν Τριάδα καὶ ὁμοούσιον
καὶ ἑτεροούσιον κατὰ
τὴν θεότητα λέγειν. Ἡ αὐτὴ τοίνυν φύσις ἐν

Διότι ο νοὺς εἶναι κυβερνήτης τῆς ψυχῆς καὶ
τοῦ σώματος καὶ τὸ πιο καθαρὸ
μέρος τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ κυβερνήτης τοῦ
νοῦ εἶναι ὁ Θεός. Καὶ ὅταν το
ανώτερο επιτρέψει, τότε ο νοὺς τοῦ Χριστοῦ
παίρνει ηγετική πρωτοβουλία.
Ἀλλὰ (ο νοὺς τοῦ Χριστοῦ) υποχωρεῖ καὶ
ἀκολουθεῖ τὸ ανώτερο καὶ
κάνει αὐτὰ τὰ ὁποῖα θέλει ἡ θεία βούλησις.
Ἀκόμη ο νοὺς ἔχει γίνεαι τόπος τῆς θεότητος
που υποστατικά ἐνώθηκε μ'
αὐτόν, ὅπως βέβαια καὶ ἡ σὰρκα δὲν εἶναι
ἐνας συγκάτοικος, ὅπως ἡ ἀσεβὴς
φαντασία τῶν αἰρετικῶν πλανιέται,
λέγοντας: «ἐνα δοχεῖο μιᾶς μέδιμνας δὲν
χωράει δύο μέδιμνες»· διότι κρίνουν τὰ
πνευματικὰ με υλικά μέτρα.
Πῶς θα ονομάσουμε τὸ Χριστὸ τέλειο Θεὸ
καὶ τέλειο ἄνθρωπο, ὁμοούσιο με
τὸν Πατέρα, εἰν στο πρόσωπό του ἔχει
ἐνωθεῖ μόνον ἐνα μέρος τῆς θείας καὶ
ἐνα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως;
Λέμε, ἐπίσης, ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύσις μας ἔχει
ἀναστηθεῖ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς
καὶ κάθισε στα δεξιὰ τοῦ Πατέρα, ὅχι ἐπειδὴ
ὅλες οἱ ἀνθρώπινες ὑποστάσεις
ἀναστήθηκαν καὶ κάθισαν στα δεξιὰ τοῦ
Πατέρα, ἀλλὰ ἐπειδὴ
ἀναστήθηκε ὅλη ἡ ἀνθρώπινη φύσις στὴν
ὑπόστασι τοῦ Χριστοῦ. Διότι λέει
ὁ θεῖος Ἀπόστολος: «Μας ἀνάστησε καὶ μας
ὑψωσε μαζί του, χάρις στο
πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ».
Λέμε ἐπίσης καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι ἡ ἐνωσις
προήλθε ἀπὸ κοινὲς οὐσίεσ· διότι κάθε
οὐσία εἶναι κοινή γιὰ τὶς ὑποστάσεις που
περιλαμβάνει αὐτή, καὶ δὲν εἶναι
δυνατὸν νὰ βρεῖ κάποιος μερικὴ καὶ
ἀπομονωμένη φύσις, δηλαδὴ οὐσία·
διαφορετικά, κατ' ἀνάγκην θα θεωροῦμε τὶς
ἴδιες ὑποστάσεις καὶ ὁμοουσίεσ
καὶ ἐτερούσιεσ· τὸ ἴδιο καὶ τὴν Ἁγία Τριάδα
καὶ ὁμοούσια καὶ ἐτερούσια στὴ

ἐκάστη τῶν
ὑποστάσεων θεωρεῖται. Καὶ ὅτε εἴπωμεν
τὴν φύσιν τοῦ Λόγου
σεσαρκῶσθαι κατὰ τοὺς μακαρίους
Ἀθανάσιόν τε καὶ Κύριλλον,
τὴν θεότητα λέγομεν ἠνῶσθαι σαρκί. Διὸ δέ
οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν·
ἢ φύσις τοῦ Λόγου ἔπαθεν –οὐ γὰρ ἔπαθεν ἢ
θεότης ἐν αὐτῷ–,
λέγομεν δὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν
πεπονθέναι ἐν τῷ Χριστῷ,
οὐ μὴν δὲ πάσας τὰς ὑποστάσεις τῶν
ἀνθρώπων ἐπεμφαίνοντες,
καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ὁμολογοῦμεν τὸν
Χριστὸν πεπονθέναι.
Ὡστε φύσιν τοῦ Λόγου λέγοντες αὐτὸν τὸν
Λόγον σημαίνομεν·
ὁ δὲ Λόγος καὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας
κέκτηται καὶ τὸ ἰδιάζον τῆς
ὑποστάσεως.

θεία φύση. Ἡ ἴδια, λοιπόν, φύση θεωρεῖται
σε καθεμία ἀπὸ τις υποστάσεις.
Και ὅταν πούμε ὅτι ἡ φύση τοῦ Λόγου ἔχει
σαρκωθεί,
σύμφωνα με τοὺς μακάριους Ἀθανάσιο καὶ
Κύριλλο, ἐννοοῦμε
ὅτι ἡ θεότητα ἐνώθηκε με τὴ σάρκα. Γι'
αὐτὸ καὶ δὲν μπορούμε νὰ πούμε,
ἡ φύση τοῦ Λόγου ἔπαθε –διότι ἡ θεότητα
δὲν ἔπαθε τίποτε σ' αὐτόν–,
ἀλλὰ λέμε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση ἔπαθε στο
πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ·
δὲν υπονοοῦμε βέβαια ὅτι ὅλες οἱ
ἀνθρώπινες υποστάσεις ἔπαθαν,
ἀλλὰ ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ Χριστὸς ἔπαθε με
τὴν ἀνθρώπινη φύση τοῦ.
Ἐπομένως, ὅταν λέμε ἡ «φύση τοῦ Λόγου»,
ἐννοοῦμε τὸν ἴδιο τὸ Λόγο·
καὶ ὁ Λόγος ἔχει καὶ τὸ κοινὸ τῆς οὐσίας καὶ
τὴν ἰδιαιτερότητα τῆς υποστάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 51. Περὶ τῆς μιᾶς τοῦ Θεοῦ
Λόγου συνθέτου ὑποστάσεως
Προεῖναι μὲν οὖν ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως φαμὲν
τὴν θεϊαν τοῦ Θεοῦ
Λόγου ὑπόστασιν, ἀπλὴν καὶ ἀσύνθετον,
ἄκτιστον, ἀσώματον,
ἀόρατον, ἀναφῆ, ἀπερίγραφτον, πάντα
ἔχουσιν ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ,
ὡς αὐτῷ ὁμοούσιον, τῷ τῆς γεννήσεως
τρόπῳ καὶ σχέσει τῆς
πατρικῆς ὑποστάσεως διαφέρουσιν,
τελειῶς ἔχουσιν, οὐδέποτε τῆς
πατρικῆς ἐκφοιτῶσαν ὑποστάσεως, ἐπ'
ἑσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τῶν
πατρικῶν κόλπῳ οὐκ ἀποστάντα τὸν
Λόγον ἀπεριγράπτως γὰρ
ἐνωκηκέναι τῇ γαστρὶ τῆς Ἁγίας Παρθένου
ἀσπόρως καὶ
ἀπεριλήπτως, ὡς οἶδεν αὐτός, καὶ ἐν αὐτῇ
τῇ προαιωνίῳ αὐτοῦ
ὑποστάσει ὑποστήσασθαι ἑαυτῷ σάρκα ἐκ
τῆς Ἁγίας Παρθένου.
Ἐν πᾶσι μὲν οὖν καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα ἦν καὶ ἐν

Για τὴ μίαν σύνθετη ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ
Λόγου.
Ἰσχυρίζομαστε ὅτι ἡ θεία ὑπόσταση τοῦ
Θεοῦ Λόγου προϋπήρχε αἰώνια πρὶν
ἀπὸ τὸ χρόνο, ἀπλή καὶ ἀσύνθετη, ἀκτιστη,
ασώματη,
ἀόρατη, ἀψηλάφητη, ἀπερίγραφτη, ἔχοντας
ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας, ἐπειδὴ
εἶναι ὁμοούσιά του. Διαφέρει με τὴν
ὑπόσταση τοῦ Πατέρα στὸν τρόπο καὶ
τὴ σχέση τῆς γεννήσεως, που εἶναι τέλεια,
χωρὶς ποτέ νὰ ἔχει βγεῖ ἐξω ἀπὸ
τὴν πατρικὴ ὑπόσταση. Τὰ τελευταῖα ὁμως
χρόνια, ὁ Λόγος, χωρὶς καθόλου
νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν τόπο τοῦ Πατέρα
του, με τρόπο ἀπερίγραπτο,
κατοίκησε μέσα στὴν κοιλία τῆς ἁγίας
Παρθένου, χωρὶς σπέρμα καὶ χωρὶς νὰ
ἐγκλειστεί, ὅπως αὐτός μόνο γνωρίζει· καὶ
μέσα σ' αὐτὴν ἀπόκτησε σάρκα
για τὸν εαυτό του ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο
ἀλλὰ στὴν προαιώνια ὑπόστασή του.
Υπήρχε, λοιπόν, (ὁ Χριστὸς) μέσα σ' ὅλα καὶ

τῆ γαστρὶ ὑπάρχων
τῆς Ἁγίας Θεοτόκου, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ἐνεργεῖα
σαρκώσεως· σαρκώσεται
τοῖνον ἐξ αὐτῆς προσλαβόμενος τὴν
ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου
φυράματος, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ
λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ὥστε
αὐτὴν χρηματίσαι τῇ σαρκὶ ὑπόστασιν, τὴν
τοῦ Θεοῦ Λόγου
ὑπόστασιν, καὶ σύνθετον γενέσθαι τὴν
πρότερον ἀπλὴν οὐσαν τοῦ
Λόγου ὑπόστασιν –σύνθετον δὲ ἐκ δύο
τελείων φύσεων, θεότητος τε
καὶ ἀνθρωπότητος– καὶ φέρειν αὐτὴν τῆς
θείας τοῦ Θεοῦ Λόγου
υἰότητος τὸ χαρακτηριστικὸν καὶ
ἀφοριστικὸν ἰδίωμα, καθ' ὃ
διακρίνεται τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος,
τά τε τῆς σαρκὸς
χαρακτηριστικὰ καὶ ἀφοριστικὰ ἰδίωματα,
καθ' ἃ διαφέρει τῆς τε
μητρὸς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. Φέρειν
δὲ καὶ τὰ τῆς θείας
φύσεως ἰδίωματα, καθ' ἃ ἥνεται τῷ Πατρὶ
καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι,
καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως
γνωρίσματα, καθ' ἃ ἥνεται τῇ τε
μητρὶ καὶ ἡμῖν. Ἔτι δὲ διαφέρει τοῦ τε
Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος,
τῆς τε μητρὸς καὶ ἡμῶν κατὰ τὸ ὑπάρχειν
Θεόν τε ὁμοῦ καὶ
ἀνθρωπον τὸν αὐτόν· τοῦτο γὰρ τῆς τοῦ
Χριστοῦ ὑποστάσεως
ἰδιαίτατον ἰδίωμα γινώσκομεν.
Τοιγαροῦν ὁμολογοῦμεν αὐτὸν ἓνα Υἱὸν τοῦ
Θεοῦ καὶ μετὰ τὴν
ἐνανθρώπησιν, καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου τὸν
αὐτόν, ἓνα Χριστόν, ἓνα
Κύριον, τὸν μόνον μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον
τοῦ Θεοῦ, Ἰησοῦν,
τὸν Κύριον ἡμῶν, δύο αὐτοῦ τὰς γεννήσεις
σέβοντες, μίαν τὴν ἐκ
Πατρὸς προαιώνιον ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον

πάνω ἀπ' ὅλα, καὶ στὴν κοιλία
τῆς αγίας Θεοτόκου καὶ στὸ ενεργούμενο
γεγονός τῆς σαρκώσεως.
Σαρκώθηκε ἀπ' αὐτὴν προσλαμβάνοντας τὸ
πιο ἐκλεκτό ἀπὸ τὴ δική μας
(ἀνθρώπινη) γενιά· προσέλαβε σάρκα
πλουτισμένη με λογικὴ καὶ νοερὴ ψυχὴ,
για νὰ χρησιμεύσει αὐτὴ ὡς ὑπόστασις τῆς
σάρκα, ἡ ὑπόστασις δηλαδὴ τοῦ
Θεοῦ Λόγου· ἔτσι συνέβη ὥστε ἡ ὑπόστασις
τοῦ Λόγου, ἡ ὁποία πρὶν
ἦταν ἀπλή, νὰ γίνῃ σύνθετη –σύνθετη ἀπὸ
δύο τέλειες φύσεις, τὴ θεία
καὶ τὴν ἀνθρώπινη– καὶ ν' ἀποκτήσῃ αὐτὴ
τὸ χαρακτηριστικὸ καὶ διακριτικὸ
γνώρισμα τῆς θείας ιδιότητος τοῦ Υἱοῦ ποὺ
ἔχει ὁ Θεὸς Λόγος, με τὸ ὁποῖο
γνώρισμα διακρίνεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ
τὸ Πνεῦμα· νὰ ἔχει ἐπίσης καὶ τὰ
χαρακτηριστικὰ καὶ διακριτικὰ γνωρίσματα
τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στα
ὁποῖα διαφέρει με τὴ μητέρα καὶ τοὺς
λοιποὺς ἀνθρώπους. Νὰ φέρῃ ὁμοίως
καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς θείας φύσεως, με τὰ
ὁποῖα συνδέεται με τὸν Πατέρα
καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, καθὼς καὶ τὰ
γνωρίσματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, με τὰ
ὁποῖα εἶναι συνδέεται με τὴ μητέρα καὶ μας.
Διαφέρει βέβαια με τὸν Πατέρα,
τὸ Πνεῦμα, τὴ μητέρα καὶ ἐμᾶς, στὸ ὅτι εἶναι
ὁ ἴδιος μαζί καὶ Θεὸς καὶ
ἀνθρώπος· αὐτὸ πράγματι εἶναι τὸ ἰδιαίτερο
χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς
υποστάσεως τοῦ Χριστοῦ.
Γι' αὐτὸ, λοιπόν, ὁμολογοῦμε ὅτι αὐτὸς εἶναι
ὁ ἓνας Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ
τὴν ἐνανθρώπησή του, καὶ ὁ ἴδιος εἶναι Υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου, ἓνας Χριστός,
ἓνας Κύριος, ὁ μοναδικὸς μονογενῆς Υἱὸς
καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ Ἰησοῦς,
ὁ Κύριός μας. Προσκυνοῦμε τὴς δύο
γεννήσεις του, μίαν γέννηση ἀπὸ τὸν
Πατέρα, προαιώνια, πέρα ἀπὸ αἰτία, λογικὴ,

καὶ χρόνον καὶ φύσιν
καὶ μίαν τὴν ἐπ' ἑσχάτων δι' ἡμᾶς, καθ' ἡμᾶς
καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς·
«δι' ἡμᾶς», ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν,
«καθ' ἡμᾶς», ὅτι γενόμενος
ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς καὶ χρόνω κυήσεως,
«ὑπὲρ ἡμᾶς», ὅτι οὐκ ἐκ
σπορᾶς, ἀλλ' ἐξ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς
Ἁγίας Παρθένου ὑπὲρ
νόμον κυήσεως· οὐ Θεὸν αὐτὸν μόνον
κηρύττοντες γυμνὸν τῆς
καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος, οὐδὲ μὴν
ἄνθρωπον μόνον ψιλοῦντες
αὐτὸν τῆς θεότητος, οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον,
ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν
ὁμοῦ Θεὸν τε καὶ ἄνθρωπον, Θεὸν τέλειον
καὶ ἄνθρωπον τέλειον,
ὅλον Θεόν, καὶ ὅλον ἄνθρωπον, τὸν αὐτὸν
ὅλον Θεὸν καὶ μετὰ
τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ὅλον ἄνθρωπον καὶ
μετὰ τῆς ὑπερθέου αὐτοῦ
θεότητος· διὰ τοῦ εἰπεῖν «τέλειον Θεὸν καὶ
τέλειον ἄνθρωπον»,
τὸ πλήρες καὶ ἀνελλιπὲς δηλοῦντες τῶν
φύσεων, διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν
«ὅλον Θεὸν καὶ ὅλον ἄνθρωπον» τὸ
μοναδικὸν καὶ ἄτμητον
δεικνύντες τῆς ὑποστάσεως.
Καὶ «μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου
σεσαρκωμένην» ὁμολογοῦμεν·
διὰ τοῦ εἰπεῖν «σεσαρκωμένην», τὴν τῆς
σαρκὸς οὐσίαν σημαίνοντες
κατὰ τὸν μακάριον Κύριλλον. Καὶ
σεσάρκωται τοίνυν ὁ Λόγος καὶ
τῆς οἰκείας ἀυλότητος οὐκ ἐξέστηκε, καὶ
ὅλος σεσάρκωται καὶ ὅλος
ἐστὶν ἀπερίγραπτος. Σμικρύνεται
σωματικῶς καὶ συστέλλεται καὶ
θεικῶς ἐστὶν ἀπερίγραπτος, οὐ
συμπαρεκτεινομένης τῆς σαρκὸς
αὐτοῦ τῇ ἀπεριγράπτῳ αὐτοῦ θεότητι.
Ὅλος μὲν οὖν ἐστὶ Θεὸς τέλειος, οὐχ ὅλον δὲ
Θεός· οὐ γὰρ μόνον

χρόνο καὶ φύση, καὶ ἄλλη
γέννηση τελευταία γιὰ μας, σύμφωνα με τὰ
δικὰ μας, καὶ πάνω ἀπὸ τὰ δικὰ
μας. «Γιὰ μας», διότι ἐγίνε γιὰ τὴ δική μας
σωτηρία· «σύμφωνα με μας», διότι
γεννήθηκε ἀπὸ γυναίκα με κανονικὸ τοκετό·
καὶ «πάνω ἀπὸ μας», διότι δὲν
γεννήθηκε με σπέρμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Ἅγιο
Πνεῦμα καὶ τὴν αγία Παρθένο, πέρα
ἀπὸ τὴ φυσιολογικὴ κύηση. Δὲν κηρύττουμε
ὅτι εἶναι μόνον Θεὸς χωρὶς τὴν
ανθρώπινη φύση μας, οὔτε βέβαια μόνον
ἄνθρωπος ἀπογυμνωμένος
ἀπὸ τὴ θεία φύση· δὲν κηρύττουμε ὅτι εἶναι
ἄλλος καὶ ἄλλος, ἀλλὰ ἓνας καὶ
ὁ αὐτός, Θεὸς μαζί καὶ ἄνθρωπος· εἶναι
τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος,
ολόκληρος Θεὸς καὶ ολόκληρος ἄνθρωπος·
εἶναι ὁ ἴδιος ὅλος Θεός
με τὴ σάρκα του, καὶ ὅλος ἄνθρωπος με τὴν
υπέρθει θεία
φύση του. Με τὴν ἐκφραση «τέλειος Θεός
καὶ τέλειος ἄνθρωπος»,
δηλώνεται ἡ πληρότητα καὶ τελειότητα τῶν
φύσεων· καὶ με τὴν ἐκφραση
«ολόκληρος Θεός καὶ ολόκληρος ἄνθρωπος»
δηλώνεται ἡ μοναδικότητα
καὶ ἐνότητα τῆς υποστάσεως.
Ὁμολογοῦμε ἀκόμη «μία φύση τοῦ Θεοῦ
Λόγου ἡ ὁποία ἔχει σαρκωθεί». Με τὴν ἐκφραση «σαρκωμένη», θέλουμε νὰ
φανερῶσουμε τὴ φύση τῆς
σάρκας, σύμφωνα με τὸν μακάριο Κύριλλο.
Σαρκώθηκε, λοιπόν, ὁ Λόγος,
ἀλλὰ δὲν ἀφησε τὸ ἀσῶματο τῆς φύσεώς
του· ολόκληρος σαρκώθηκε καὶ
ολόκληρος εἶναι ἀπερίγραπτος. Μικραίνει
σωματικά καὶ συστέλλεται ἀλλὰ
παραμένει ἀπερίγραπτος στὴ θεία φύση
του, χωρὶς τὸ σῶμα του νὰ ἔχει τὴν
ἴδια ἐκταση με τὴν ἀπερίγραπτη θεία φύση
του.
Ἐπομένως, ὅλος εἶναι τέλειος Θεός, ἀλλὰ δὲν

Θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος· καὶ ὅλος
ἄνθρωπος τέλειος, οὐχ ὅλον δὲ
ἄνθρωπος· οὐ μόνον γὰρ ἄνθρωπος, ἀλλὰ
καὶ Θεός. Τὸ μὲν γὰρ
«ὅλον» φύσεως ἐστὶ παραστατικόν, τὸ
«ὅλος» δὲ ὑποστάσεως, ὡσπερ
τὸ μὲν «ἄλλο» φύσεως, τὸ «ἄλλος» δὲ
ὑποστάσεως.
Ἰστέον δέ, ὡς, εἰ καὶ περιχωρεῖν ἐν ἀλλήλαις
τὰς τοῦ Κυρίου φύσεις
φαμέν, ἀλλ' οἶδαμεν, ὡς ἐκ τῆς θείας
φύσεως ἡ περιχώρησις γέγονεν·
αὕτη μὲν γὰρ διὰ πάντων διήκει, καθὼς
βούλεται, καὶ περιχωρεῖ,
δί' αὐτῆς δὲ οὐδέν. Καὶ αὕτη μὲν τῶν
οἰκείων ἀχρημάτων τῇ σαρκὶ
μεταδίδωσι μένουσα αὐτῇ ἀπαθῆς καὶ τῶν
τῆς σαρκὸς παθῶν
ἀμέτοχος. Εἰ γὰρ ὁ ἥλιος ἡμῖν τῶν οἰκείων
ἐνεργειῶν μεταδίδουσι
μένει τῶν ἡμετέρων ἀμέτοχος, πόσω μᾶλλον
ὁ τοῦ ἡλίου ποιητῆς τε
καὶ Κύριος!

Οὐ γὰρ πέπονθεν σαρκωθεῖς· πῶς γὰρ ἂν
πάθοι τὸ φύσει ἀπαθές; οὐδὲ
ἐτράπη ὁ ἀπλοῦς σύνθετος γενόμενος· ἡ γὰρ
τροπὴ πάθος ἐστὶ, τὸ δὲ
ἀπαθές πάντως καὶ ἀτρεπτον. Ἐνήργησε
τοιγαροῦν σαρκωθεῖς, οὐκ
ἔπαθεν· οὔτε γὰρ ἡ φύσις αὐτοῦ ἡ θεία
ἐτράπη ἢ προσθήκην ἐδέξατο,
οὐδὲ τὸ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ἰδίωμα,
τουτέστιν ἡ υἰότης, ἐτράπη·
ἔμεινε γὰρ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου
γενόμενος. Οὐκ ἔπαθεν οὖν,
ἀλλ' ἐνήργησε δημιουργήσας ἑαυτῷ σάρκα
ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε
καὶ νοερᾷ καὶ δούσ αὐτῇ ἑαυτὸν ὑπόστασιν
καὶ ἐν ἑαυτῷ αὐτήν
ὑποστήσας. Ἰστέον γὰρ, ὡς ἐπὶ τῆς
πυρώσεως δύο χρῆ ἐννοεῖν.
Πεπυρῶσθαι γὰρ λέγεται τὸ πυρούμενον

εἶναι ὡς ολότητα Θεός· διότι
δεν εἶναι μόνο Θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος· καὶ
εἶναι ολόκληρος τέλειος
ἄνθρωπος, ἀλλὰ δεν εἶναι ὡς ολότητα
ἄνθρωπος· διότι δεν εἶναι μόνον
ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ Θεός. Ἡ ἐκφραση
«ολότητα» σημαίνει τη φύση, ἐνὼ ἡ
ἐκφραση «όλος» δηλώνει την υπόσταση,
ὅπως ἡ ἐκφραση «ἄλλο» δηλώνει τη
φύση, ἐνὼ ἡ ἐκφραση «ἄλλος» την
υπόσταση.

Πρέπει μάλιστα να γνωρίζουμε ὅτι, ἀν καὶ
λέμε ὅτι οἱ φύσεις τοῦ Κυρίου
ἀλληλοπεριχωροῦνται, ἡ
ἀλληλοπεριχώρηση γίνεται χάρις στη θεία
φύση.

Διότι αὐτὴ τα διαπερνά ὅλα με τη θέλησή
της καὶ τα περιχωρεῖ· τίποτε ὅμως
δεν διαπερνά αὐτήν. Καὶ ἐνὼ βέβαια
προσφέρει τη δόξα της στη σάρκα,
ἡ ἴδια παραμένει ἀπαθῆς καὶ ἀμέτοχη στα
πάθη της σάρκας.

Διότι, ἀν ὁ ἥλιος μεταδίδει σε μας τις δικές
του ἐνεργείες, ἀλλὰ ὁ ἴδιος
δεν μετέχει στα δικά μας, πόσο μᾶλλον ὁ
δημιουργός καὶ Κύριος τοῦ ἡλίου!

καθ' ἓνα μὲν τρόπον, ὅτι ὁ
σίδηρος τυχὸν ἢ τὸ ξύλον εἰς πῦρ
προϋφεστῶς εἰσερχόμενον λαμβάνει
ἐξ αὐτοῦ πῦρ μήπω καθ' αὐτὸ προϋποστάν
καὶ γίνεται αὐτῷ ὑπόστασις
ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ ξύλῳ προϋπάρχοντι καὶ
προϋφεστῶτι ὑφίσταται τὸ
πῦρ, ὃ λαμβάνει ἐκ τοῦ προϋφεστῶτος
πυρὸς καὶ γίνεται ἡ τοῦ σιδήρου
ὑπόστασις καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ θεωρουμένου
πυρὸς ὑπόστασις μία
ὑπόστασις τοῦ τε ξύλου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ
πυρὸς οὐ γὰρ ὑπέστη καθ'
αὐτὸ τὸ ἐν τῷ ξύλῳ πῦρ, ἀλλ' αἰτίαν τῆς
ὑποστάσεως καὶ τῆς ἀναμέρους
κεχωρισμένης ἐκ τῶν λοιπῶν πυρῶν
ὑπάρξεως καὶ συμπήξεως τὸ ξύλον
ἔσχε καὶ ἔστι μία ὑπόστασις τοῦ τε ξύλου
καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ὑποστάντος
πυρὸς, προηγουμένως μὲν τοῦ ξύλου,
ἐπομένως δὲ τοῦ πυρὸς·
προϋπάρχουσα γὰρ τοῦ ξύλου μετὰ ταῦτα
ἐγένετο καὶ τοῦ πυρὸς.
Λέγεται δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον πύρωσις
ὡς τοῦ πυρουμένου ξύλου
δεχομένου τὴν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν· τὸ γὰρ
λεπτότερον μεταδίδωσι τῷ
παχυτέρῳ τῆς οἰκείας ἐνεργείας. Ἐπὶ μὲν
οὖν τῆς πυρώσεως τὸ ξύλον
ἐστὶ τὸ πυρούμενον, καὶ λέγεται πύρωσις
τοῦ ξύλου καὶ οὐ ξύλωσις τοῦ
πυρὸς· τὸ γὰρ ξύλον προϋπάρχει τε καὶ
ὑπόστασις τῷ πυρὶ γίνεται καὶ
τὴν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν δέχεται. Ἐπὶ δὲ τοῦ
κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
οὐχ οὕτως, ἀλλὰ σάρκωσις μὲν τοῦ λόγου
λέγεται ὡς τοῦ λόγου
γενομένου τῆ σαρκὶ ὑποστάσεως
προϋπῆρχε γὰρ ἡ ὑπόστασις τοῦ λόγου,
καὶ ἐν αὐτῇ ὑπέστη ἡ σὰρξ, θέωσις δὲ τῆς
σαρκός· αὕτη γὰρ μετέσχε τῶν
τῆς θεότητος, καὶ οὐχ ἡ θεότης τῶν αὐτῆς
παθῶν· διὰ γὰρ τῆς σαρκὸς ἡ

θεότης ἐνήργει ὡς τὸ πῦρ διὰ τοῦ ξύλου, οὐχ
ἢ σὰρξ διὰ τοῦ λόγου. Οὐκ
ἔπαθε τοίνυν σαρκωθεὶς ὁ λόγος, ἀλλ'
ἐνήργησε τὴν σάρκωσιν μεταδοὺς
τῇ σαρκὶ τῆς τε ὑποστάσεως καὶ τῆς
θεώσεως. Θεώσεως δὲ λέγω οὐχὶ
τραπίσης εἰς θεότητος φύσιν, ἀλλὰ τῆς
μεθέξεως τῆς ὑπὸ τῶν τῆς
θεότητος ἀύχημάτων· ἐζωοποιεῖ γὰρ οὐ
κατ' οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ τῇ
ἐνώσει τῇ πρὸς τὴν θεότητα. Καὶ ἐν Θαβῶρ
ἤστραψε καὶ ἀπαστράπτει
οὐ διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς
καθ' ὑπόστασιν ἠνωμένης αὐτῇ
θεότητος ἐνεργεῖαν, ὡς τὸ ξύλον λάμπει καὶ
καίει οὐ κατὰ τὴν οἰκείαν
φυσικὴν ἐνεργεῖαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ καθ'
ὑπόστασιν ἠνωμένου αὐτῷ
πυρὸς τῆς ἐνεργείας μέθεξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 52. Πρὸς τοὺς λέγοντας· ὑπὸ
τὸ συνεχὲς ποσὸν
ἀνάγονται αἱ τοῦ Κυρίου φύσεις ἢ ὑπὸ τὸ
διωρισμένον.
Εἰ δὲ τις ἐρωτῶν περὶ τῶν τοῦ Κυρίου
φύσεων, εἰ ὑπὸ τὸ συνεχὲς
ποσὸν ἀνάγονται ἢ ὑπὸ τὸ διωρισμένον,
ἐροῦμεν, ὅτι αἱ τοῦ Κυρίου
φύσεις οὔτε ἐν σῶμά εἰσιν οὔτε μία
ἐπιφάνεια οὔτε μία γραμμὴ,
οὐ χρόνος, οὐ τόπος, ἵνα ὑπὸ τὸ συνεχὲς
ἀναχθῶσι ποσόν· ταῦτα
γὰρ εἰσι τὰ συνεχῶς ἀριθμούμενα.
Ἰστέον δέ, ὡς ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφερόντων
ἐστὶ καὶ ἀδύνατον
ἀριθμεῖσθαι τὰ κατὰ μηδὲν διαφέροντα,
καθ' ὃ δὲ διαφέρουσι, κατὰ
τοῦτο καὶ ἀριθμοῦνται· οἷον ὁ Πέτρος καὶ ὁ
Παῦλος, καθ' ὃ μὲν
ἦνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται· τῷ λόγῳ γὰρ τῆς
οὐσίας ἐνούμενοι
δύο φύσεις οὐ δύνανται λέγεσθαι, καθ'
ὑπόστασιν δὲ διαφέροντες
δύο ὑποστάσεις λέγονται. Ὡστε ὁ ἀριθμὸς

Γι' αὐτοὺς που ρωτοῦν· οἱ φύσεις του
Κυρίου υπάγονται στο αδιάσπαστο
ποσό ἢ στο διαχωρισμένο;
Αν κανεὶς ρωτᾷ για τις φύσεις του Κυρίου,
αν υπάγονται στο αδιάσπαστο
ποσόν ἢ στο διαχωρισμένο, θα
ἀπαντήσουμε ὅτι οἱ φύσεις του Κυρίου
δεν εἶναι οὔτε ἓνα σῶμα οὔτε μία ἐπιφάνεια
οὔτε μία γραμμὴ,
οὔτε χρόνος οὔτε τόπος, για ν' ἀποδοθοῦν
στο αδιάσπαστο ποσό· διότι αὐτὰ
εἶναι ἐκεῖνα που ἀριθμοῦνται σε συνέχεια.
Πρέπει μάλιστα να γνωρίζουμε ὅτι ἡ
ἀρίθμηση χαρακτηρίζει αὐτὰ που
διαφέρουν καὶ εἶναι ἀδύνατο ν' ἀριθμηθοῦν
αὐτὰ που δεν διαφέρουν
καθόλου· σ' αὐτό που διαφέρουν,
σ' αὐτό καὶ ἀριθμοῦνται· ὅπως ὁ Πέτρος καὶ
ὁ Παῦλος δεν ἀριθμοῦνται
σ' αὐτό που εἶναι ἐνωμένοι· ἐπειδὴ, δηλαδή,
εἶναι ἐνωμένοι ἐξαιτίας τῆς
οὐσίας τους, δεν μπορεῖ να λέγονται δύο
φύσεις, ἐνῶ διαφέρουν στὴν
ὑπόστασι καὶ λέγονται δύο ὑποστάσεις.

τῶν διαφερόντων ἐστί,
καὶ ᾧ τρόπῳ διαφέρουσι τὰ διαφέροντα,
τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ
ἀριθμοῦνται.
Ἦνωνται μὲν αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις
ἀσυγχύτως καθ' ὑπόστασιν,
διήρηνται δὲ ἀδιαιρέτως λόγῳ καὶ τρόπῳ
τῆς διαφορᾶς. Καὶ ᾧ μὲν
τρόπῳ ἦνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται· οὐ γὰρ
καθ' ὑπόστασιν δύο εἶναι
φαμεν τὰς φύσεις τοῦ Χριστοῦ· ᾧ δὲ τρόπῳ
ἀδιαιρέτως διήρηνται,
ἀριθμοῦνται· δύο γὰρ εἰσιν αἱ φύσεις τοῦ
Χριστοῦ λόγῳ καὶ τρόπῳ
τῆς διαφορᾶς. Ἦνωμένοι γὰρ καθ'
ὑπόστασιν καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις
περιχώρησιν ἔχουσαι ἀσυγχύτως ἦνωνται,
τὴν οἰκείαν ἐκάστη
φυσικὴν διαφορὰν διασώζουσα. Τῷ τρόπῳ
τοιγαροῦν τῆς διαφορᾶς
καὶ μόνῳ ἀριθμούμεναι ὑπὸ τὸ διωρισμένον
ποσὸν ἀναχθήσονται.
Εἷς τοίνυν ἐστὶν ὁ Χριστός, Θεὸς τέλειος καὶ
ἄνθρωπος τέλειος, ὃν
προσκυνοῦμεν σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι μὲν
προσκυνήσει μετὰ τῆς
ἀχράντου σαρκὸς αὐτοῦ οὐκ ἀπροσκύνητον
τὴν σάρκα λέγοντες
–προσκυνεῖται γὰρ ἐν τῇ μὲν τοῦ Λόγου
ὑποστάσει, ἣτις αὐτῇ
ὑπόστασις γέγονεν–, οὐ τῇ κτίσει
λατρεύοντες –οὐ γὰρ ὡς ψιλὴν
σάρκα προσκυνοῦμεν ἀλλ' ὡς ἠνωμένην
θεότητα καὶ ὡς εἷς ἐν
πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ
Λόγου τῶν δύο αὐτοῦ
ἀναγομένων φύσεων. Δέδοικα τοῦ
ἄνθρακος ἄψασθαι διὰ τὸ τῷ
ξύλῳ συνημμένον πῦρ. Προσκυνῶ τοῦ
Χριστοῦ τὸ συναμφοτέρον
διὰ τὴν τῇ σαρκὶ ἠνωμένην θεότητα. Οὐ γὰρ
τέταρτον παρεντίθημι
πρόσωπον ἐν τῇ Τριάδι –μὴ γένοιτο–, ἀλλ'

Ἐπομένως, ἡ ἀρίθμηση εἶναι
χαρακτηριστικὸ αὐτῶν που διαφέρουν· καὶ
με ὅποιον τρόπο διαφέρουν,
μ' αὐτὸν καὶ ἀριθμοῦνται.
Οἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ εἶναι βέβαια
ενωμένες υποστατικά χωρὶς να
συγχέονται, ἀλλὰ διαιροῦνται καὶ ἀδιαίρετα
χάρις στὴν αἰτία καὶ τὸν τρόπο
τῆς διαφορᾶς. Καὶ χάρις στὸν τρόπο με τὸν
ὅποιο
εἶναι ενωμένες, δὲν ἀριθμοῦνται· διότι δὲν
λέμε ὅτι οἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ
εἶναι δύο υποστάσεις. Με τὸν τρόπο πάλι
που ἀδιαίρετα διαιροῦνται,
ἀριθμοῦνται· διότι δύο εἶναι οἱ φύσεις τοῦ
Χριστοῦ χάρις στὴν αἰτία καὶ τὸν
τρόπο τῆς διαφορᾶς. Ἐπειδὴ εἶναι ενωμένες
στὴν ὑπόστασι καὶ
ἀλληλοπεριχωροῦνται, εἶναι ενωμένες
ἀσύγχυτα, διατηρώντας ἡ καθεμία τὴ
δικὴ τῆς φυσικῆς διαφορᾶς. Ἐπειδὴ, λοιπόν,
ἀριθμοῦνται με τὸν τρόπο μόνον
τῆς διαφορᾶς, θὰ υπαχθοῦν στὸ
διαχωρισμένο ποσό.
Ἔνας, λοιπόν, εἶναι ὁ Χριστός, τέλειος Θεός
καὶ τέλειος ἄνθρωπος, τὸν ὅποιο
προσκυνοῦμε μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸ
Πνεῦμα σε μίαν προσκύνησι, μαζί με
τὴν ἀμόλυντη σάρκα του· δὲν θεωροῦμε ὅτι
ἡ σάρκα του δὲν προσκυνεῖται
–διότι τὴν προσκυνοῦμε στὴ μίαν ὑπόστασι
τοῦ Λόγου, ἡ ὁποία γιὰ χάρις τῆς
ἐγίνε ὑπόστασι–· οὔτε πάλι λατρεύουμε τὴν
κτίσι (εἰδῶλα) –διότι δὲν τὴν
προσκυνοῦμε σαν ἀπλὴ σάρκα, ἀλλὰ
ενωμένη με τὴ θεότητα καὶ ἐπειδὴ
οἱ δύο φύσεις ἀναφέρονται σε ἓνα πρόσωπο
καὶ μίαν ὑπόστασι
τοῦ Θεοῦ Λόγου. Φοβάμαι να πιάσω τὸ
κάρβουνο, διότι ἐγίνε ἓνα με τὸ
ἀναμμένο ξύλο. (Παρόμοια) προσκυνῶ καὶ
τις δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ χάρις
στὴ θεότητα που ἐνώθηκε με τὴ σάρκα.

ἐν πρόσωπον ὁμολογῶ
τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ·
Τριάς γὰρ ἔμεινεν ἡ Τριάς
καὶ μετὰ τὴν τοῦ Λόγου σάρκωσιν.

Διότι δεν προσθέτω τέταρτο
πρόσωπο στην Αγία Τριάδα –αλίμονο!–,
αλλά ομολογῶ ἕνα πρόσωπο του
Θεοῦ Λόγου με την ανθρώπινη φύση του. Η
Τριάδα παρέμεινε Τριάδα και
μετά τη σάρκωση του Λόγου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 53. Πρὸς τό, εἰ οὐκ ἔστι φύσις
ἀνυπόστατος, ἀπάντησις
Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἔστι φύσις ἀνυπόστατος ἢ
οὐσία ἀπρόσωπος
–ἐν ὑποστάσει γὰρ καὶ προσώποις ἢ τε
οὐσία καὶ ἡ φύσις
θεωρεῖται–, ἀλλ’ οὐκ ἀνάγκη τὰς ἀλλήλαις
ἐνωθείσας φύσεις
καθ’ ὑπόστασιν ἐκάστην ἰδίαν κεκτῆσθαι
ὑπόστασιν· δύνανται γὰρ
εἰς μίαν συνδραμοῦσαι ὑπόστασιν μῆτε
ἀνυπόστατοι εἶναι μῆτε
ιδιάζουσιν ἐκάστη ἔχειν ὑπόστασιν, ἀλλὰ
μίαν καὶ τὴν αὐτὴν
ἀμφοτέραι. Ἡ αὐτὴ γὰρ τοῦ Λόγου
ὑπόστασις ἀμφοτέρων
τῶν φύσεων ὑπόστασις χρηματίσασα οὔτε
ἀνυπόστατον μίαν
αὐτῶν εἶναι συγχωρεῖ, οὔτε μὴν
ἑτεροῦποστάτους ἀλλήλων εἶναι
παραχωρεῖ, οὐδὲ ποτε μὲν τῆσδε, ποτὲ δὲ
ἐκείνης, ἀλλ’ αἰεὶ
ἀμφοτέρων ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως
ὑπάρχει ὑπόστασις,
οὐ μεριζομένη καὶ διαιρουμένη καὶ μέρος
μὲν, ἑαυτῆς τῆσδε, μέρος δὲ
τῆσδε διανέμουσα, ἀλλὰ πᾶσα ταύτης καὶ
πᾶσα ἐκείνης ἀμερῶς
καὶ ὀλοσχερῶς ὑπάρχουσα. Οὐ γὰρ
ἰδιοσυστάτως ὑπέστη
ἢ τοῦ Θεοῦ Λόγου σὰρξ οὐδὲ ἕτέρα
ὑπόστασις γέγονε παρὰ
τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπόστασιν, ἀλλ’ ἐν
αὐτῇ ὑποστᾶσα
ἐνυπόστατος μᾶλλον καὶ οὐ καθ’ ἑαυτὴν
ἰδιοσύστατος ὑπόστασις
γέγονε. Διὸ οὐδὲ ἀνυπόστατός ἐστιν οὐδὲ

Απάντηση στο ερώτημα, αν υπάρχει φύση
ανυπόστατη.
Μολονότι δεν υπάρχει ανυπόστατη φύση ἢ
απρόσωπη ουσία
–διότι η ουσία και η φύση νοεῖται σε
υποστάσεις και πρόσωπα–,
παρ’ ὅλ’ αὐτὰ δεν εἶναι υποχρεωτικό η
καθεμία ἀπὸ τις μεταξύ τους
ενωμένες φύσεις να ἔχει ξεχωριστὰ
ἰδιαίτερη ὑπόσταση· διότι μπορούν
να συνενωθοῦν σε μία ὑπόσταση και να μην
εἶναι οὔτε ανυπόστατες οὔτε
η καθεμία να ἔχει ἰδιαίτερη ὑπόσταση, ἀλλὰ
και οι δύο να ἔχουν μία και την
ἴδια. Διότι η ἴδια η ὑπόσταση του Λόγου,
επειδὴ ἐγένετο ὑπόσταση
και των δύο φύσεων, δεν επιτρέπει σε καμία
ἀπ’ αὐτές να εἶναι ανυπόστατη,
οὔτε να ἔχουν μεταξύ τους διαφορετικὴ
ὑπόσταση,
οὔτε η ὑπόσταση ἄλλοτε να ἀνήκει στη μία
και ἄλλοτε στην ἄλλη (φύση),
ἀλλὰ πάντοτε η ὑπόσταση να ἀνήκει και
στις δύο ἀδιαιρέτα και ἀχώριστα·
να μη χωρίζεται οὔτε να διαιρεῖται, και να
μη διανέμει ἕνα μέρος της στη μία
κι ἕνα ἄλλο στην ἄλλη, ἀλλὰ ολόκληρη ν’
ἀνήκει στη μία και την ἄλλη,
χωρὶς διαίρεση και στο σύνολό της. Διότι η
σάρκα του Θεοῦ Λόγου δεν
ἐγένετο ὑπόσταση με ἰδιαίτερο τρόπο, οὔτε
ἐγένετο κάποια διαφορετικὴ
ὑπόσταση ἀπὸ την ὑπόσταση του Θεοῦ
Λόγου, ἀλλὰ (η σάρκα) ἀπόκτησε
ὑπόσταση μέσα σ’ αὐτὴν (ὑπόσταση του
Λόγου) και ἐγένετο ἐνυπόστατη και ὄχι
ξεχωριστὴ ὑπόσταση ἀπὸ μόνη της. Γι’ αὐτό

ἐτέραν ἐν τῇ Τριάδι
παρεισφέρει ὑπόστασιν.

δεν εἶναι οὔτε ανυπόστατη οὔτε
εισάγει μέσα στην Τριάδα κάποια ἄλλη
υπόσταση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 54. Περὶ τοῦ τρισαγίου
Ἐντεῦθεν καὶ τὴν ἐν τῷ τρισαγίῳ
προσθήκην ὑπὸ τοῦ ματαιόφρονος
Πέτρου τοῦ κναφέως γεγεννημένην
βλάσφημον ὀριζόμεθα
ὡς τέταρτον παρεισάγουσαν πρόσωπον καὶ
ἀναμέρος τιθεῖσαν
τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν, τὴν τοῦ Πατρὸς
ἐνυπόστατον δύναμιν καὶ
ἀναμέρος τὸν ἐσταυρωμένον, ὡς ἄλλον
ὄντα παρὰ τὸν ἰσχυρόν,
ἢ παθητὴν τὴν Ἁγίαν Τριάδα δοξάζουσαν
καὶ συσταυροῦσαν
τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.
Ἄπαγε ταύτην
τὴν βλάσφημον καὶ παρέγγραπτον
φλυαρίαν. Ἡμεῖς γὰρ
τὸ «Ἅγιος ὁ Θεὸς» ἐπὶ τοῦ Πατρὸς
ἐκλαμβάνομεν, οὐκ αὐτῷ μόνῳ
τὸ τῆς θεότητος ἀφορίζοντες ὄνομα, ἀλλὰ
καὶ τὸν Υἱὸν Θεὸν εἰδότες
καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ τὸ «Ἅγιος
ἰσχυρὸς», ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τίθεμεν
οὐκ ἀπαμφιεννύντες τῆς ἰσχύος τὸν Πατέρα
καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
καὶ τὸ «Ἅγιος ἀθάνατος» ἐπὶ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος τάττομεν,
οὐκ ἔξω τῆς ἀθανασίας τιθέντες τὸν Πατέρα
καὶ τὸν Υἱόν,
ἀλλ' ἐφ' ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων πάσας
τάς θεωνυμίας ἀπλῶς
καὶ ἀπολύτως ἐκλαμβάνοντες καὶ τὸν θεῖον
ἀπόστολον ἐκμιμούμενοι
φάσκοντα· «Ἡμῖν δὲ εἷς Θεὸς, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ
τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς
ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι'
οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς
δι' αὐτοῦ καὶ ἐν Πνεῦμα Ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ
πάντα καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ».
Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν θεολόγον Γρηγόριον,

Για τὸν Τρισάγιο Ὑμνο.
Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ χαρακτηρίζουμε
βλάσφημη τὴν προσθήκη που ἔκανε
στον Τρισάγιο Ὑμνο ὁ ἀνόητος Πέτρος ὁ
Κναφέας·
διότι εἰσάγει ἐσφαλμένα τέταρτο πρόσωπο
(στὴν Τριάδα) καὶ διακρίνει
τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐνυπόστατη δύναμη
τοῦ Πατέρα,
ἀπὸ τὸν Ἐσταυρωμένο, ὅτι τάχα εἶναι ἄλλος
ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸ (Θεό)·
ἢ θεωρεῖ ὅτι ἡ Ἁγία Τριάδα πάσχει καὶ ὅτι
μαζί με τὸν Υἱὸ σταυρώνεται
καὶ ὁ Πατέρας καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ἀς
ἀφήσουμε στὴν ἄκρη αὐτὴ τῆ
βλάσφημη καὶ πρωτοφανή φλυαρία. Διότι
εμεῖς θεωροῦμε ὅτι τὸ
«Ἅγιος ὁ Θεός» ἀναφέρεται στὸν Πατέρα,
χωρὶς νὰ περιορίζουμε τὸ ὄνομα
τοῦ Θεοῦ μόνο σ' αὐτόν, ἀλλὰ
ἀναγνωρίζουμε (ὡς Θεό) καὶ τὸν Υἱὸ καὶ
τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Τὸ «Ἅγιος ἰσχυρὸς» τὸ
ἀπευθύνουμε στὸν Υἱὸ
χωρὶς ν' ἀπογυμνώνουμε ἀπὸ τὴ δύναμη τὸν
Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.
Καὶ τὸ «Ἅγιος ἀθάνατος» τὸ ἀπευθύνουμε
στὸ Ἅγιο Πνεῦμα,
χωρὶς ν' ἀποκλείουμε ἀπὸ τὴν ἀθανασία τὸν
Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ,
ἀλλὰ ἀποδίδουμε σὲ κάθε υπόσταση ὅλα τὰ
ονόματα τοῦ Θεοῦ με ἀπλό καὶ
κατηγορηματικὸ τρόπο· μιμούμαστε τὸ θεῖο
ἀπόστολο που λέει:
«Για μας ἓνας εἶναι ὁ Θεός, ὁ Πατέρας, ἀπὸ
τὸν ὁποῖο προήλθαν τὰ πάντα
καὶ εμεῖς, καὶ ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός,
με τὸν ὁποῖο ἐγίναν ὅλα καὶ εμεῖς
ἀπ' αὐτόν, καὶ ἓνα τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, μέσα στο
ὁποῖο ζουν ὅλα καὶ εμεῖς
ἐπίσης». Δεχόμαστε, ἐπίσης, καὶ τὰ λόγια

ὧδέ πη λέγοντα· «Ἡμῖν δὲ εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἓν Πνεῦμα Ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα», τοῦ «ἐξ οὗ» καὶ «δι' οὗ» καὶ «ἐν ᾧ» μὴ φύσεις τεμνόντων –οὐδὲ γὰρ ἂν μετέπιπτον αἱ προθέσεις ἢ αἱ τάξεις τῶν ὀνομάτων–, ἀλλὰ χαρακτηριζόντων μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ιδιότητος· καὶ τοῦτο δηλόν· ἐξ ὧν εἷς ἓν συνάγονται πάλιν, εἴ τω μὴ παρέργως ἐκεῖνο ἀναγινώσκειται παρὰ τῷ αὐτῷ ἀποστόλῳ, τὸ «ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἷς αὐτὸν τὰ πάντα· αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Ὅτι γὰρ οὐκ εἷς τὸν Υἱὸν μόνον λέλεκται τὸ τρισάγιον, ἀλλ' εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα, μάρτυς ὁ θεῖος καὶ ἱερός Ἀθανάσιος, Βασιλείος τε καὶ Γρηγόριος καὶ πᾶς ὁ τῶν θεοφόρων πατέρων χορός· ὅτι περ διὰ τῆς τρισσῆς ἀγιότητος τὰς τρεῖς τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὑποστάσεις τὰ ἅγια Σεραφίμ ἡμῖν ὑπεμφαίνουσι, διὰ δὲ τῆς μιᾶς κυριότητος τὴν μίαν τῆς θεαρχικῆς Τριάδος οὐσίαν τε καὶ βασιλείαν γνωρίζουσι. Φησὶ γοῦν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· «Οὕτω μὲν οὖν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἃ καὶ τοῖς Σεραφίμ συγκαλύπτεται καὶ δοξάζεται τρισὶν ἁγιασμοῖς εἰς μίαν συνιοῦσι κυριότητα καὶ θεότητα· ὃ καὶ ἄλλω τινὶ πρὸ ἡμῶν πεφιλοσόφηται κάλλιστά τε καὶ ὑψηλότατα». Φασὶ μὲν οὖν οἱ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συντάξαντες ὅτι λιτανεύοντος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαοῦ διὰ τινὰ θεήλατον ἀπειλὴν ἐπὶ Πρόκλου τοῦ ἀρχιεπισκόπου γεγεννημένην, συνέβη ἀρπαγῆναι παιδίον τοῦ λαοῦ καὶ οὕτω

τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: «Για μας ἕνας εἶναι ὁ Θεός, ὁ Πατέρας, που ἔκανε τὰ πάντα, ἕνας ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, με τον οποίο ἐγίναν ὅλα, καὶ ἕνα τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, μέσα στο οποίο εἶναι ὅλα»· οἱ φράσεις «ἀπὸ τον οποίο», «με τον οποίο» καὶ «μέσα στο οποίο» δεν κάνουν ξεχωριστές φύσεις –διότι δεν θα μεταβαλλόταν οἱ προθέσεις ἢ ἡ σειρά των ὀνομάτων– ἀλλὰ ἀποδίδουν τις ιδιότητες τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετης φύσεως. Καὶ εἶναι φανερό αὐτό· διότι ἐνώνονται πάλι σε μία φύση, εἴαν διαβαστεῖ με προσοχὴ ἐκεῖνο που λέει ὁ ἴδιος ἀπόστολος, ὅτι «ὅλα προέρχονται ἀπ' αὐτόν καὶ γίνονται μ' αὐτόν καὶ ἀπευθύνονται σ' αὐτόν· σ' αὐτόν ἀνήκει ἡ αἰώνια δόξα. Ἀμήν». Ὅτι ὁ τρισάγιος ὕμνος δεν ἀποδίδεται μόνο στον Υἱό, ἀλλὰ στην Ἁγία Τριάδα, μάρτυρας εἶναι ὁ θεῖος καὶ ἱερός Ἀθανάσιος, ὁ Βασιλείος, ὁ Γρηγόριος καὶ ὅλη ἡ χορεία των θεοφόρων πατέρων· τὰ ἅγια Σεραφείμ με τὴν τριπλὴ ἀγιότητα φανερώνουν τις τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ὑπερουσίου θεότητος, καὶ με τὴν μία κυριότητα γνωρίζουν σε μας τὴν μία οὐσία καὶ βασιλεία τῆς θεαρχικῆς Τριάδος. Λέει πράγματι ὁ Θεολόγος Γρηγόριος: «Ἔτσι, λοιπόν, τὰ ἅγια των ἁγίων, τὰ οποία κρύβονται καὶ ἀπὸ τὰ Σεραφείμ καὶ δοξάζονται με τριπλό ἁγιασμό, οδηγούν σε μία κυριότητα καὶ θεότητα· αὐτό ἔχει μελετηθεῖ πολὺ καλὰ καὶ πολὺ σοβαρὰ καὶ ἀπὸ κάποιον ἄλλον ἀπο τους προηγουμένους μας». Αὐτοὶ που ἔγραψαν τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία διηγούνται ὅτι, ὅταν κάποτε ὁ λαὸς στην Κωνσταντινούπολη ἔκανε λιτανεία ἐξαιτίας κάποιος θεόσταλτης

μνηθῆναι ὑπ' ἀγγελικῆς τινος
διδασκαλίας τὸν τρισάγιον ὕμνον «Ἅγιος ὁ
Θεός, Ἅγιος ἰσχυρός,
Ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς» καὶ αὖθις
ἐπιστραφέντος τοῦ παιδίου
καὶ τὸ μνηθὲν ἀπαγγείλαντος ἄσαι τὸν
ὕμνον ἅπαν τὸ πλῆθος καὶ
οὕτω κοπάσαι τὴν ἀπειλήν. Καὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ
δὲ καὶ μεγάλη
τῇ Οἰκουμενικῇ τετάρτῃ Συνόδῳ, τῇ ἐν
Χαλκηδόνι φημί, οὕτως
ὕμνηθῆναι ὁ τρισάγιος οὗτος ὕμνος
παραδέδοται· οὕτω γὰρ
τοῖς πεπραγμένοις τῆς αὐτῆς ἀγίας Συνόδου
ἐμφέρεται. Γέλως οὖν
ὄντως καὶ παίγνιον τὴν δι' ἀγγέλων
μνηθεῖσαν καὶ τῇ τῆς ἐπαγωγῆς
λήξει πιστωθεῖσαν καὶ τῇ τοσῶνδε ἀγίων
πατέρων Συνόδῳ
κυρωθεῖσαν καὶ βεβαιωθεῖσαν καὶ
πρότερον ὑπὸ τῶν Σεραφίμ
ὕμνηθεῖσαν τὴν τρισάγιον ὡδὴν ὡς τῆς
τρισυποστάτου θεότητος
ἐμφαντικὴν τῇ τοῦ Κναφέως οἶον
καταπατηθῆναι ἀλόγῳ οἰήσει καὶ
δῆθεν διορθωθῆναι, ὡς τῶν Σεραφίμ
ὑπερβάλλοντος. Ἄλλ' ὦ
τῆς ἀυθαδείας, ἵνα μὴ λέγω τῆς ἀνοίας!
Ἡμεῖς δὲ οὕτω φαμέν,
κἂν δαίμονες διαρρήγνυνται· «Ἅγιος ὁ Θεός,
Ἅγιος ἰσχυρός,
Ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 55. Περὶ τῆς ἐν εἶδει καὶ ἐν
ἀτόμῳ θεωρουμένης φύσεως
καὶ διαφορᾶς, ἐνώσεως καὶ σαρκώσεως, καὶ
πῶς ἐκληπτέον
«τὴν μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου
σεσαρκωμένην».
Ἡ φύσις ἢ ψιλῆ θεωρία κατανοεῖται καθ'

ἀπειλῆς, τὴν εποχὴν που ἦταν πατριάρχης ὁ
Πρόκλος, συνέβη
ἐνα παιδί του λαοῦ να αρπαγεῖ και να
διδασθεῖ ἀπὸ ἀγγέλους
τον τρισάγιο ὕμνο «Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος
ισχυρός,
Ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἐμᾶς»· καὶ ὅταντο
παιδί ἐπανήλθε στον εαυτό
του καὶ ἀνήγγειλε αὐτό που διδάχθηκε, τότε
ὅλος ὁ λαός ἐψάλε τον ὕμνο
κι ἔτσι ἡ ἀπειλή σταμάτησε. Επίσης, ἡ
παράδοση λέει
ὅτι ὁ τρισάγιος αὐτός ὕμνος ψάλλθηκε καὶ
στην αγία καὶ μεγάλη
τέταρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τῆς
Χαλκηδόνος· διότι ἔτσι
αναφέρουν τα πρακτικὰ τῆς ἰδίας αὐτῆς
Ἀγίας Συνόδου. Επομένως,
ἀποτελεῖ ὄντως γελειότητα καὶ λογοπαίγνιο
ἡ τρισάγια ὡδὴ που φανερώνει
τὴν τρισυπόστατη θεότητα, που τὴν
δίδαξαν οἱ ἀγγελοὶ καὶ καθιερώθηκε
με τὴ λήξη τῆς λιτανείας καὶ επικυρώθηκε
καὶ πιστοποιήθηκε ἀπὸ τὴ Σύνοδο
τόσων Ἀγίων Πατέρων καὶ υμνήθηκε
προηγουμένως ἀπὸ τὰ Σεραφεῖμ, (ἡ
τρισάγια αὐτὴ ὡδὴ) να καταπατηθεῖ ἀπὸ
τὴν ἀνόητη ἀλαζονεία τοῦ Κναφέως
καὶ να διορθωθεῖ τάχα, σαν να εἶναι
ἀνώτερος ἀπὸ τὰ Σεραφεῖμ. Ἀλίμονο
στην αυθάδεια, για να μην πω τὴν ἀνοησία!
Εμεῖς ὅμως, ἀκόμη κι αν οἱ
δαίμονες σκάζουν ἀπὸ τὸ κακό τους, ἔτσι
λέμε: «Ἅγιος ὁ Θεός,
Ἅγιος ἰσχυρός, Ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον
ἐμᾶς».

Για τὴ φύση καὶ διαφορὰ, τὴν ἐνωση καὶ
σάρκωση που θεωρεῖται
στο γένος καὶ στο άτομο, καὶ πῶς πρέπει να
εννοοῦμε
«τὴ μία φύση τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκωμένη».
Ἡ φύση ἢ γίνεται ἀντιληπτὴ με ἀπλὴ
παρατήρηση διότι δεν υφίσταται μόνη

ἐαυτὴν γὰρ οὐχ ὑφέστηκεν,
ἢ κοινῶς ἐν πάσαις ταῖς ὁμοειδέσιν
ὑποστάσει ταύτας συνάπτουσα
καὶ λέγεται ἐν τῷ εἶδει θεωρουμένη φύσις, ἢ
ὀλικῶς ἢ αὐτὴ
ἐν προσλήψει συμβεβηκότων ἐν μιᾷ
ὑποστάσει καὶ λέγεται ἐν ἀτόμῳ
θεωρουμένη φύσις ἢ αὐτὴ οὕσα τῇ ἐν τῷ
εἶδει θεωρημένη. Ὁ οὖν
Θεὸς Λόγος σαρκωθείς, οὔτε τὴν ἐν ψιλῇ
θεωρίᾳ κατανοουμένην
φύσιν ἀνέλαβεν –οὐ γὰρ σάρκωσις τοῦτο,
ἀλλ’ ἀπάτη καὶ πλάσμα
σαρκώσεως– οὔτε τὴν ἐν τῷ εἶδει
θεωρουμένην –οὐ γὰρ πάσας τὰς
ὑποστάσεις ἀνέλαβεν–, ἀλλὰ τὴν ἐν ἀτόμῳ,
τὴν αὐτὴν οὕσαν τὴν ἐν
τῷ εἶδει –ἀπαρχὴν γὰρ ἀνέλαβε τοῦ
ἡμετέρου φυράματος–,
οὐ καθ’ ἐαυτὴν ὑποστᾶσαν καὶ ἄτομον
χρηματίσασαν πρότερον
καὶ οὕτως ὑπ’ αὐτοῦ προσληφθεῖσαν, ἀλλ’
ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποστάσει
ὑπάρξασαν.

Αὐτὴ γὰρ ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου
ἐγένετο τῇ σαρκὶ ὑπόστασις,
καὶ κατὰ τοῦτο «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»,
ἀτρέπτως δηλαδή, καὶ
ἢ σὰρξ Λόγος ἀμεταβλήτως, καὶ ὁ Θεὸς
ἄνθρωπος· Θεὸς γὰρ
ὁ Λόγος, καὶ ὁ ἄνθρωπος Θεὸς διὰ τὴν καθ’
ὑπόστασιν ἔνωσιν.

Ταύτὸν οὖν ἐστὶν εἰπεῖν φύσιν τοῦ Λόγου
καὶ τὴν ἐν ἀτόμῳ φύσιν·
οὔτε γὰρ τὸ ἄτομον, ἤγουν τὴν ὑπόστασιν
κυρίως καὶ μόνως δηλοῖ,
οὔτε τὸ κοινὸν τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τὴν
κοινήν φύσιν ἐν μιᾷ
τῶν ὑποστάσεων θεωρουμένην καὶ
ἐξεταζομένην.

Ἄλλο μὲν οὖν ἐστὶν ἔνωσις, καὶ ἕτερον
σάρκωσις· ἢ μὲν γὰρ ἔνωσις
μόνην δηλοῖ τὴν συνάφειαν, πρὸς τί δὲ

τῆς ἢ γενικὰ συνδέει αὐτές με ὅλες τις
ομοειδεῖς υποστάσεις·
καὶ ονομάζεται φύση που γίνεται αντιληπτὴ
στο εἶδος, ἢ γενικὰ ἢ ἴδια
με τὴν πρόσληψη των συμβεβηκότων σε μιὰ
ὑπόστασις καὶ ονομάζεται φύση
που γίνεται αντιληπτὴ στο μεμονωμένο
ἄτομο. Ὁ Θεὸς Λόγος, λοιπόν,
σαρκώθηκε χωρὶς νὰ προσλάβει φύση που
γίνεται αντιληπτὴ με ἀπλή
παρατήρησις –διότι αὐτὸ δὲν εἶναι
σάρκωσις, ἀλλὰ ἀπάτη καὶ φαντασία
σαρκώσεως– οὔτε (φύση) που γίνεται
αντιληπτὴ στο εἶδος –διότι δὲν
προσέλαβε ὅλες τις υποστάσεις–, ἀλλὰ
ατομικὴ φύση, ἢ ὁποία εἶναι ἢ ἴδια
που γίνεται αντιληπτὴ στο εἶδος –διότι
προσέλαβε ὅτι ἐκλεκτὸ ἀπὸ το γένος
μας– ἢ ὁποία δὲν υπῆρχε μόνη τῆς οὔτε
ἦταν προηγουμένως ἄτομο,
καὶ στὴ συνέχεια τὴν προσέλαβε, ἀλλὰ
ἄρχισε νὰ ὑπάρχει στὴν ὑπόστασὶς του.
Διότι ἢ ἴδια ἢ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου
ἐγένετο ὑπόστασις με σάρκα,
καὶ σχετικὰ μ’ αὐτὸ «ὁ Λόγος σαρκώθηκε»,
δηλαδή χωρὶς μεταβολή, καὶ
ἢ σάρκα ἐγένετο Λόγος χωρὶς μεταβολή, καὶ ὁ
Θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος· διότι ὁ
Λόγος ἦταν Θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο Θεός
χάρη στὴν υποστατικὴ ἔνωσις.
Ἐπομένως, εἶναι τὸ ἴδιο νὰ πούμε φύση τοῦ
Λόγου καὶ ατομικὴ φύση· διότι
δὲν φανερώνει ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον τὸ
ἄτομο, δηλαδή τὴν ὑπόστασις,
οὔτε φανερώνει τὸ κοινὸ των υποστάσεων,
ἀλλὰ τὴν κοινή φύση, ὅταν
θεωρεῖται καὶ ἐξετάζεται σε μιὰ πό τις
ὑποστάσεις.
Ἄλλο πρᾶγμα βέβαια εἶναι ἢ ἔνωσις καὶ ἄλλο
ἢ σάρκωσις· διότι ἢ ἔνωσις
φανερώνει τὴ συνάφεια, ὅχι ὅμως σε σχέση
με ποῖο πρᾶγμα ἔχει γίνε·
ἢ σάρκωσις πάλι ἢ ὁ ταυτόσημος ὅρος

γέγονεν ἡ συνάφεια, οὐκέτι·
ἡ δὲ σάρκωσις, ταύτῃ δ' ἐστὶν εἰπεῖν καὶ
ἐνανθρώπησις, τὴν πρὸς
σάρκα, ἥτοι πρὸς ἄνθρωπον συνάφειαν
δηλοῖ· καθάπερ καὶ ἡ πύρωσις
τοῦ σιδήρου τὴν πρὸς τὸ πῦρ ἔνωσιν. Αὐτὸς
μὲν οὖν ὁ μακάριος
Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Σούκενσον δευτέρᾳ
ἐπιστολῇ ἐρμηνεύων τὸ
«μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου
σεσαρκωμένην» οὕτω φησὶν· «Εἰ μὲν
γὰρ μίαν εἰπόντες τοῦ Λόγου φύσιν
σεσιγήκαμεν, οὐκ ἐπενεγκόντες
τὸ «σεσαρκωμένην», ἀλλ' οἷον ἔξω τιθέντες
τὴν οἰκονομίαν, ἦν αὐτοῖς
τάχα που καὶ οὐκ ἀπίθανος ὁ λόγος
προσποιούμενοις ἐρωτᾶν· εἰ μία
φύσις τὸ ὅλον, ποῦ τὸ τέλειον ἐν
ἀνθρωπότητι; Ἡ πῶς ὑφέστηκεν
ἡ καθ' ἡμᾶς οὐσία; Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐν
ἀνθρωπότητι τελειότης
καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας ἡ δῆλωσις
εἰσκεκόμισται διὰ τοῦ λέγειν
«σεσαρκωμένην», παυσάσθωσαν καλαμίνην
ῥάβδον ἑαυτοῖς
ὑποστήσαντες».
Ἐνταῦθα μὲν οὖν τὴν φύσιν τοῦ Λόγου ἐπὶ
τῆς φύσεως ἔταξεν.
Εἰ γὰρ ἀντὶ ὑποστάσεως τὴν φύσιν
παρείληφεν, οὐκ ἄτοπον ἦν,
καὶ δίχα τοῦ «σεσαρκωμένην» τοῦτο εἰπεῖν·
μίαν γὰρ ὑπόστασιν
τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπολύτως λέγοντες οὐ
σφαλλόμεθα. Ὁμοίως δὲ
καὶ Λεόντιος ὁ Βυζάντιος ἐπὶ τῆς φύσεως τὸ
ῥητὸν ἐνόησεν, οὐκ ἀντὶ
τῆς ὑποστάσεως. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὰς
Θεοδωρήτου μέμψεις τοῦ
δευτέρου ἀναθεματισμοῦ οὕτω φησὶν ὁ
μακάριος Κύριλλος· «Ἡ φύσις
τοῦ Λόγου, ἡγουν ἡ ὑπόστασις, ὃ ἐστὶν
αὐτὸς ὁ Λόγος». Ὡστε τὸ
εἰπεῖν «φύσιν τοῦ Λόγου» οὔτε τὴν

ἐνανθρώπησις, φανερώνει τὴν
συνάφεια πρὸς τὴν σάρκα, δηλαδή πρὸς τὸν
ἄνθρωπο· ὅπως ακριβῶς καὶ τὸ
πύρωμα τοῦ σιδήρου δείχνει τὴν ἔνωσιν με
τὴ φωτιά. Ὁ ἴδιος, λοιπόν,
ὁ μακάριος Κύριλλος στὴ δευτέρῃ ἐπιστολῇ
τοῦ πρὸς τὸν Σούκενσο,
ερμηνεύοντας τὴν φράση «μία φύσις τοῦ
Θεοῦ Λόγου σαρκωμένη», λέει τὰ
εξῆς: «Ἄν πούμε ὅτι ἡ φύσις τοῦ Λόγου εἶναι
μία καὶ σιωπήσουμε, χωρὶς νὰ
προσθέσουμε τὸ «σαρκωμένη»,
απορρίπτοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὴν
οικονομία (τῆς σωτηρίας), ἴσως ὁ λόγος δὲν
θα ἦταν ἀπαράδεκτος γι' αὐτοὺς
προσποιοῦνται ὅτι ρωτοῦν· εἴ το ὅλο
πρόσωπο ἦταν μία φύσις, ποῦ ὑπάρχει
ἡ τελειότητα στὴν ἀνθρώπινη φύσις; Ἡ πῶς
υφίσταται ἡ φύσις μας; Ἐπειδὴ
ὅμως καὶ ἡ τελειότητα τῆς ἀνθρωπίνης
φύσεως καὶ ἡ φανέρωσις τῆς οὐσίας
μας δηλώνεται με τὸν ὄρο «σαρκωμένη», ας
σταματήσουν αὐτοὶ που
στηρίζονται σε καλαμίνιο ραβδί».
Ἐδῶ, λοιπόν, χρησιμοποίησε τὸν ὄρο «φύσις
τοῦ Λόγου» σχετικὰ με τὴ φύση.
Διότι, εἴ πῆρε τὸν ὄρο φύσις ἀντὶ γιὰ τὸν
ὄρο ὑπόστασις, δὲν θα ἦταν
παράδοξο νὰ το πει αὐτὸ καὶ χωρὶς τὸν ὄρο
«σαρκωμένη»· καθὼς, ὅταν λέμε
χωρὶς περιορισμὸ μία ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ
Λόγου, δὲν πέφτουμε σε σφάλμα.
Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Λεόντιος ὁ Βυζάντιος θεώρησε
τὸν ὄρο σε σχέση με τὴ φύση
καὶ ὄχι με τὴν ὑπόστασις. Μάλιστα, ὁ
μακάριος Κύριλλος στὴν ἀπάντησή του
στὶς κατηγορίες τοῦ Θεοδώρητου γιὰ τὸ
δεύτερο ἀναθεματισμὸ, λέει τὰ εξῆς:
«Ἡ φύσις τοῦ Λόγου, δηλαδή ἡ ὑπόστασις,
δηλαδή ὁ ἴδιος ὁ Λόγος». Ὡστε
ὁ ὄρος «φύσις τοῦ Λόγου» δὲν δηλώνει οὔτε
μόνο τὴν ὑπόστασις οὔτε τὸ
κοινὸ των ὑποστάσεων, ἀλλὰ τὴν κοινή

ὑπόστασιν μόνην σημαίνει οὔτε τὸ κοινὸν τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τὴν κοινὴν φύσιν ἐν τῇ τοῦ Λόγου ὑποστάσει ὀλικῶς θεωρουμένην. Ὅτι μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ Λόγου ἐσαρκώθη, ἦτοι ἠνώθη σαρκί, εἴρηται· φύσιν δὲ τοῦ Λόγου παθοῦσαν σαρκὶ οὐδέπω καὶ νῦν ἀκηκόαμεν, Χριστὸν δὲ παθόντα σαρκὶ ἐδιδάχθημεν· ὥστε οὐ τὴν ὑπόστασιν δηλοῖ τὸ εἰπεῖν «φύσιν τοῦ Λόγου». Λείπεται τοίνυν εἰπεῖν, ὅτι τὸ σεσαρκῶσθαι μὲν ἠνώσθαι ἐστὶ σαρκί, τὸ δὲ σάρκα γενέσθαι τὸν Λόγον αὐτὴν τὴν τοῦ Λόγου ὑπόστασιν ἀτρέπτως γενέσθαι τῆς σαρκὸς ὑπόστασιν. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονε καὶ ὁ ἄνθρωπος Θεός, εἴρηται. Θεὸς γὰρ ὁ Λόγος, γέγονεν δὲ ἀμεταβλήτως ἄνθρωπος. Ὅτι δὲ ἡ θεότης ἄνθρωπος γέγονεν ἢ ἐσαρκώθη ἢ ἐνήνθρωπησεν, οὐδαμῶς ἀκηκόαμεν. Ὅτι δὲ ἡ θεότης ἠνώθη τῇ ἀνθρωπότητι ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, μεμαθήκαμεν. Καὶ ὅτι ὁ Θεὸς μορφοῦται, ἦτοι οὐσιοῦται τὸ ἀλλότριον, ἦτοι τὸ καθ' ἡμᾶς, εἴρηται. Ἐφ' ἐκάστης γὰρ τῶν ὑποστάσεων τὸ Θεὸς ὄνομα τάττεται, θεότητα δὲ ἐπὶ ὑποστάσεως εἰπεῖν οὐ δυνάμεθα. Θεότητα γὰρ τὸν Πατέρα μόνον ἢ τὸν Υἱὸν μόνον ἢ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον οὐκ ἀκηκόαμεν· θεότης μὲν γὰρ τὴν φύσιν δηλοῖ, τὸ δὲ Πατὴρ τὴν ὑπόστασιν, ὡσπερ καὶ ἀνθρωπότης τὴν φύσιν, Πέτρος δὲ τὴν ὑπόστασιν. Θεὸς δὲ καὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως σημαίνει καὶ ἐφ' ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων τάττεται παρωνύμως ὡσπερ καὶ ἄνθρωπος· Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ θείαν

φύση που θεωρεῖται καθολικά στην ὑπόστασι τοῦ Λόγου. Εἶπαμε, λοιπόν, ὅτι ἡ φύση τοῦ Λόγου σαρκώθηκε, δηλαδή προσέλαβε τὴ σάρκα. Μέχρι τώρα ὅμως ποτέ δεν ἔχουμε ἀκούσει ὅτι ἡ φύση τοῦ Λόγου ἐπάθε στη σάρκα της, ἀλλὰ διδαχθήκαμε ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπάθε στη σάρκα. Επομένως, ὁ ὅρος «φύση τοῦ Λόγου» δεν φανερώνει τὴν ὑπόστασι. Απομένει, λοιπόν, νὰ πούμε ὅτι ἡ σάρκωσι εἶναι ἐνωσι με τὴ σάρκα, καὶ τὸ ὅτι ὁ Λόγος ἐγένε σάρκα σημαίνει ὅτι ἡ ἴδια ἡ ὑπόστασι τοῦ Λόγου χωρὶς μετατροπὴ ἐγένε καὶ ὑπόστασι τῆς σάρκα. Καὶ ἤδη ἔχουμε πει ὅτι ὁ Θεὸς ἐγένε ἄνθρωπος καὶ ὁ ἄνθρωπος Θεός. Διότι ὁ Λόγος ἦταν Θεός καὶ ἐγένε χωρὶς τροπὴ ἄνθρωπος. Πουθενά ὅμως δεν ἔχουμε ἀκούσει ὅτι ἡ θεότητα ἐγένε ἄνθρωπος ἢ σαρκώθηκε ἢ ἐνανθρώπησε. Ἀντίθετα, ἔχουμε μάθει ὅτι ἡ θεότητα ἐνώθηκε με τὴν ἀνθρώπινη φύση σε μία ἀπὸ τὶς ὑποστάσεις της. Εἶπαμε, ἐπίσης, ὅτι ὁ Θεὸς παίρνει μορφὴ, δηλαδή κάνει ὑπαρξὴ τοῦ τὴν ξένη φύση, ἐννοῶ τὴ δική μας. Διότι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ χρησιμοποιεῖται σε καθεμία ἀπὸ τὶς ὑποστάσεις, ἀλλὰ δεν μπορούμε νὰ ἀποδώσουμε τὴ θεότητα σε μία ἀπὸ τὶς ὑποστάσεις. Δεν ἀκούστηκε ὅτι μόνον ὁ Πατέρας εἶναι Θεός ἢ μόνον ὁ Υἱός ἢ μόνον τὸ Ἅγιο Πνεῦμα· διότι ὁ ὅρος θεότητα δείχνει τὴ φύση, ἐνῶ ὁ Πατέρας τὴν ὑπόστασι, ὡπως καὶ ἡ ἀνθρωπότητι τὴ φύση καὶ ὁ Πέτρος τὴν ὑπόστασι. Καὶ ὁ ὅρος Θεός φανερώνει τὸ κοινὸ τῆς φύσεως καὶ χρησιμοποιεῖται σαν ἐπώνυμο σε καθεμία ἀπὸ τὶς ὑποστάσεις, ὡπως καὶ ὁ ὅρος ἄνθρωπος· διότι Θεός εἶναι αὐτός που ἔχει θεία φύση, καὶ ἄνθρωπος αὐτός που ἔχει ἀνθρώπινη φύση.

ἔχων φύσιν, καὶ ἄνθρωπος ὁ ἄνθρωπίνην.
Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἰστέον, ὡς ὁ Πατὴρ καὶ τὸ
Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
κατ' οὐδένα λόγον τῆ σαρκώσει τοῦ Λόγου
κεκοινώνηκεν
εἰ μὴ κατὰ τὰς θεοσημίας καὶ κατ' εὐδοκίαν
καὶ βούλησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 56. Ὅτι Θεοτόκος ἡ ἁγία
παρθένος.
Θεοτόκον δὲ κυρίως καὶ ἀληθῶς τὴν Ἁγίαν
Παρθένον κηρύττομεν·
ὡς γὰρ Θεὸς ἀληθὴς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς,
ἀληθὴς Θεοτόκος
ἢ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἐξ αὐτῆς
σεσαρκωμένον γεννήσασα· Θεὸν γάρ
φαμεν ἐξ αὐτῆς γεγεννησθαι, οὐχ ὡς τῆς
θεότητος τοῦ Λόγου ἀρχὴν
τοῦ εἶναι λαβούσης ἐξ αὐτῆς, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ
τοῦ Θεοῦ Λόγου
τοῦ πρὸ αἰώνων ἀχρόνως ἐκ τοῦ Πατρὸς
γεννηθέντος καὶ ἀνάρχως
καὶ αἰδίως ὑπάρχοντος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ
Πνεύματι ἐπ' ἑσχάτων
τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐν
τῇ γαστρὶ αὐτῆς
ἐνοικήσαντος καὶ ἐξ αὐτῆς ἀμεταβλήτως
σαρκωθέντος καὶ γεννηθέντος.
Οὐ γὰρ ἄνθρωπον ψιλὸν ἐγέννησεν ἡ Ἁγία
Παρθένος, ἀλλὰ Θεὸν
ἀληθινόν· οὐ γυμνὸν ἀλλὰ σεσαρκωμένον,
οὐκ οὐρανόθεν τὸ σῶμα
καταγαγόντα καὶ ὡς διὰ σωλῆνος δι' αὐτῆς
παρελθόντα,
ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ὁμοούσιον ἡμῖν σάρκα
ἀναλαμβάνοντα καὶ ἐν ἑαυτῷ
ὑποστήσαντα. Εἰ γὰρ οὐρανόθεν τὸ σῶμα
κεκόμισται καὶ οὐκ
ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως εἴληπται, τίς χρεια
τῆς ἐνανθρωπήσεως;
Ἡ γὰρ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου διὰ
τοῦτο γέγονεν, ἵνα αὐτὴ
ἢ ἁμαρτήσασα καὶ πεσοῦσα καὶ φθαρεῖσα
φύσις νικήσῃ

Επιπλέον ἀπ' αὐτὰ πρέπει νὰ γνωρίζουμε
ὅτι ὁ Πατέρας καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα
με κανένα τρόπο δὲν ἔχουν συμμετάσχει στη
σάρκωση τοῦ Λόγου,
παρὰ μόνον με σημάδια που δείχνουν τὴν
συγκατάθεση καὶ τὴ θέλησή τους.

Ὅτι ἡ ἁγία παρθένος εἶναι Θεοτόκος.
Κηρύττουμε μάλιστα ὅτι ἡ ἁγία Παρθένος
εἶναι κυριολεκτικὰ καὶ ἀληθινὰ
Θεοτόκος· ὅπως δηλαδὴ αὐτὸς που
γεννήθηκε ἀπ' αὐτὴν εἶναι ἀληθινὸς
Θεός, καὶ αὐτὴ που γέννησε με σάρκα τὸν
ἀληθινὸ Θεὸ εἶναι πραγματικὴ
Θεοτόκος. Διότι ἰσχυρίζομαστε ὅτι γέννησε
τὸ Θεό, ὄχι με τὴν ἐννοία ὅτι ἡ
θεότητα τοῦ Λόγου ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς ἀπ'
αὐτὴν, ἀλλὰ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς
Λόγος, που γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα
προαιώνια καὶ ἐξω ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ
υπάρχει μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα
ἄχρονα καὶ αἶδια, αὐτὸς ὁ ἴδιος
τις ἐσχάτες ἡμέρες γιὰ τὴ δική μας σωτηρία
κατοίκησε μέσα στα σπλάγχνα τῆς
καὶ χωρὶς μεταβολὴ σαρκώθηκε καὶ
γεννήθηκε ἀπ' αὐτὴν.
Διότι ἡ ἁγία Παρθένος δὲν γέννησε μόνον
ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἀληθινὸ Θεό·
ὄχι φανταστικὸ, ἀλλὰ με σάρκα· δὲν
κατέβηκε τὸ σῶμα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ
καὶ πέρασε μέσα ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς ὅπως
περνᾶ ἀπὸ σωλῆνα,
ἀλλὰ προσέλαβε ἀπ' αὐτὴν ὅμοια σάρκα με
τὴ δική μας καὶ τῆς ἔδωσε τὴ
δική του ὑπόσταση. Διότι, εἴαν ἔφερνε τὸ
σῶμα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ δὲν
τὸ πήρε ἀπὸ τὴ φύση μας, τότε ποιά ἀνάγκη
υπήρχε γιὰ νὰ ἐνανθρωπίσει;
Ἡ ἐνανθρώπησις μάλιστα τοῦ Λόγου τοῦ
Θεοῦ ἐγένετο γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο, γιὰ νὰ
μπορέσει ἡ φύση μας που ἀμάρτησε, ἔπεσε
καὶ διαφθάρθηκε, νὰ νικήσῃ
τὸν δυνάστη που μας ξεγέλασε, καὶ ἔτσι νὰ

τὸν ἀπατήσαντα τύραννον καὶ οὕτω τῆς
φθορᾶς ἐλευθερωθῆ,
καθὼς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Ἐπειδὴ
δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος,
καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν»· εἰ τὸ
πρῶτον ἀληθῶς,
καὶ τὸ δεύτερον.
Εἰ δὲ καὶ λέγει· «Ὁ πρῶτος Ἀδὰμ ἐκ γῆς
χοϊκός, ὁ δεύτερος Ἀδὰμ,
ὁ Κύριος, ἐξ οὐρανοῦ», οὐ τὸ σῶμά φησιν ἐξ
οὐρανοῦ, ἀλλὰ δηλῶν
ὡς οὐ ψιλὸς ἄνθρωπός ἐστιν. Ἴδου γὰρ καὶ
Ἀδὰμ αὐτὸν ὠνόμασε
καὶ Κύριον τὸ συναμφοτέρον σημαίνων.
Ἀδὰμ μὲν γὰρ ἐρμηνεύεται
γηγενής· γηγενής δὲ δῆλον, ὅτι ἐστὶν ἡ
ἀνθρώπου φύσις ἢ ἐκ χοῦς
πλασθεῖσα· τὸ Κύριος δὲ τῆς θείας οὐσίας
ἐστὶ παραστατικόν.
Πάλιν δὲ φησιν ὁ ἀπόστολος·
«Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ
τὸν μονογενῆ γενόμενον ἐκ γυναικός». Οὐκ
εἶπε διὰ γυναικός, ἀλλ'
«ἐκ γυναικός». Ἐσήμανεν οὖν ὁ θεῖος
ἀπόστολος, ὡς αὐτός ἐστιν
ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ὁ ἐκ
τῆς Παρθένου γενόμενος
ἄνθρωπος, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς
Παρθένου γεννηθείς, ὁ Υἱὸς
τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός· γεννηθείς δὲ σωματικῶς,
καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος,
οὐ προδιαπλασθέντι ἀνθρώπῳ ἐνοικήσας,
ὡς ἐν προφήτῃ, ἀλλ' αὐτὸς
οὐσιωδῶς καὶ ἀληθῶς γενόμενος ἄνθρωπος,
ἦτοι ἐν τῇ ὑποστάσει
αὐτοῦ ἐψυχωμένην σάρκα ψυχῆ λογικῆ τε
καὶ νοερᾶ ὑποστήσας,
αὐτὸς γεγονὼς αὐτῇ ὑπόστασις· τοῦτο γὰρ
σημαίνει τὸ «γενόμενον
ἐκ γυναικός». Πῶς γὰρ ἂν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ
Λόγος ὑπὸ νόμον
γέγονεν, εἰ μὴ ἄνθρωπος ἡμῖν ὁμοούσιος
γέγονεν;

ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τῆ φθορά·
ακριβῶς το λέει ο θεῖος Απόστολος: «Ἐπειδὴ
ὁ θάνατος εισηγήθη μέσω του
ἀνθρώπου, καὶ ἡ ἀνάστασις ἀπὸ τους
νεκρούς θα γίνει με ἀνθρωπο»· εφόσον
το πρῶτο γεγονός συνέβη ἀληθινά, θα
συμβεί καὶ το δεύτερο.
Ὅμως, ἀν καὶ λέει, «ὁ πρῶτος Ἀδὰμ ἦταν
χοϊκός ἀπὸ τῆ γῆ, ἐνῶ ὁ δεύτερος
Ἀδὰμ, ὁ Κύριος, εἶναι ἀπὸ τον οὐρανό», δὲν
ἐννοεῖ ὅτι το σῶμα εἶναι ἀπὸ τον
οὐρανό, ἀλλὰ δείχνει ὅτι δὲν εἶναι ἀπλὸς
ἀνθρωπος. Γι' αὐτό καὶ τον κάλεσε
καὶ Ἀδὰμ καὶ Κύριο, δείχνοντας ὅτι εἶναι καὶ
το ἓνα καὶ το ἄλλο. Ἐπειδὴ το
ὄνομα Ἀδὰμ ἐξηγεῖται γῆϊνος· καὶ εἶναι
γῆϊνος, διότι ἡ φύση του ἀνθρώπου
πλάστηκε ἀπὸ χῶμα· ἐνῶ το ὄνομα Κύριος
παριστάνει τῆ θεία οὐσία.
Καὶ πάλι λέει ὁ Απόστολος: «Ὁ Θεός ἐστελε
τον Υἱό του το μονογενή
που ἐγίνε ἀπὸ γυναίκα». Δὲν εἶπε με
γυναίκα, ἀλλὰ «ἀπὸ γυναίκα».
Ἐδειξε, λοιπόν, ὁ θεῖος Απόστολος, ὅτι αὐτός
εἶναι
ὁ μονογενῆς Υἱὸς του Θεοῦ καὶ Θεός ὁ ἴδιος,
ὁ ὁποῖος ἐγίνε ἄνθρωπος ἀπὸ
τῆν Παρθένο, καὶ αὐτός που γεννήθηκε ἀπὸ
τα σπλάγχνα τῆς Παρθένου εἶναι
ὁ Υἱὸς του Θεοῦ καὶ Θεός· γεννήθηκε με
σῶμα, χάρις στο ὁποῖο ἐγίνε
ἀνθρωπος, καὶ δὲν μπήκε μέσα σε
προκατασκευασμένο ἄνθρωπο,
ὅπως συμβαίνει με τους προφῆτες, ἀλλὰ ὁ
ἴδιος ἐγίνε πραγματικός καὶ
ἀληθινός ἄνθρωπος· ἔδωσε δηλαδή μέσα
στην ὑπόστασή του ὑπαρξῆ
σε σάρκα που ἔχει ψυχὴ λογικὴ καὶ νοερή,
καὶ ἐγίνε ὁ ἴδιος ὑπόστασή τῆς· αὐτό
πράγματι σημαίνει ἡ ἐκφραση «ἐγίνε
ἀπὸ γυναίκα». Διότι, πῶς θα μπορούσε ὁ
ἴδιος ὁ Λόγος του Θεοῦ νὰ
υποταχθεῖ στο νόμο, ἀν δὲν εἶχε γίνει

Ὅθεν δικαίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον τὴν
ἁγίαν Μαρίαν ὀνομάζομεν·
τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς
οἰκονομίας συνίστησι.
Εἰ γὰρ Θεοτόκος ἡ γεννήσασα, πάντως Θεὸς
ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς,
πάντως δὲ καὶ ἄνθρωπος. Πῶς γὰρ ἂν ἐκ
γυναικὸς γεννηθεῖη Θεὸς
ὁ πρὸ αἰώνων ἔχων τὴν ὑπαρξιν, εἰ μὴ
ἄνθρωπος γέγονεν; Ὁ γὰρ
Υἱὸς ἀνθρώπου ἄνθρωπος δηλονότι. Εἰ δὲ
αὐτὸς ὁ γεννηθεὶς
ἐκ γυναικὸς Θεὸς ἐστίν, εἷς ἐστὶ δηλονότι ὁ
ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς
κατὰ τὴν θείαν καὶ ἄναρχον οὐσίαν καὶ ἐπ’
ἐσχάτων τῶν χρόνων
ἐκ τῆς Παρθένου τεχθεὶς κατὰ τὴν ἡργμένην
καὶ ὑπὸ χρόνον οὐσίαν,
ἦτοι τὴν ἀνθρωπίνην. Τοῦτο δὲ μίαν
ὑπόστασιν καὶ δύο φύσεις καὶ
δύο γεννήσεις σημαίνει τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Χριστοτόκον δὲ οὐ φαμεν τὴν Ἁγίαν
Παρθένον, διότι ἐπ’ ἀναιρέσει
τῆς Θεοτόκος φωνῆς ὁ μιὰρὸς καὶ βδελυρὸς
καὶ ἰουδαϊόφρων
Νεστόριος, τὸ σκεῦος τῆς ἀτιμίας, καὶ ἐπὶ
ἀτιμίας τῆς μόνης ὄντως
τετιμημένης ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν Θεοτόκου,
κἂν αὐτὸς διαρρήγνυται
σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ Σατανᾶ, ταύτην τὴν
προσηγορίαν
ἐξηύρατο, ὡς ἐπηραζομένην· Χριστὸς γὰρ
καὶ Δαυὶδ ὁ βασιλεὺς
καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεὺς –ταῦτα γὰρ τὰ
χριόμενα, βασιλεία τε
καὶ ἱερωσύνη– καὶ πᾶς θεοφόρος ἄνθρωπος
Χριστὸς λέγεσθαι
δύναται, ἀλλ’ οὐ Θεὸς φύσει, ὡς καὶ
Νεστόριος ὁ θεήλατος
τὸν ἐκ Παρθένου τεχθέντα θεοφόρον εἶπεῖν
ἐφρυάξατο· ἡμᾶς δὲ
μὴ γένοιτο θεοφόρον αὐτὸν εἶπεῖν ἢ νοῆσαι,

ἄνθρωπος ὅμοιος στὴν οὐσία με μας;
Δίκαια, λοιπόν, καὶ ἀληθινά ὀνομάζομε τὴν
ἁγία Μαρία Θεοτόκο·
διότι αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐκφράζει ὅλο το
μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας.
Διότι αὐτὴ που γέννησε εἶναι Θεοτόκος, καὶ
οπωσδήποτε εἶναι Θεὸς αὐτὸς
που γεννήθηκε ἀπ’ αὐτὴν καὶ οπωσδήποτε
εἶναι καὶ ἄνθρωπος. Διότι, πῶς θὰ
μπορούσε αὐτὸς που προαιώνια ὑπάρχει νὰ
γεννηθεῖ ἀπὸ γυναίκα Θεός, εἰάν
δεν γινόταν ἄνθρωπος; Διότι ὁ Υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου εἶναι φανερό ὅτι εἶναι
ἄνθρωπος. Καὶ εἰάν αὐτὸς που γεννήθηκε
ἀπὸ γυναίκα εἶναι Θεός, εἶναι
φανερό ὅτι ἓνας καὶ ἴδιος εἶναι αὐτὸς που
γεννήθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα
σε σχέση με τὴ θεία καὶ ἀναρχὴ οὐσία τοῦ
καὶ αὐτὸς που γεννήθηκε τοὺς
ἐσχάτους καιροὺς ἀπὸ τὴν Παρθένον σε
σχέση με τὴν οὐσία που ἔχει ἀρχὴ καὶ
εἶναι μέσα στο χρόνο, δηλαδή τὴν
ἀνθρώπινη. Αὐτὸ φανερώνει μίαν ὑπόστασιν
καὶ δύο φύσεις καὶ δύο γεννήσεις τοῦ
Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Δεν ὀνομάζομε τὴν ἁγία Παρθένον
Χριστοτόκο, διότι τὴν ὀνομασία αὐτὴ
σαν προσβλητικὴ τὴν ἐπινόησε ὁ ἀχρεῖος
καὶ σιχαμερὸς καὶ οπαδὸς τοῦ
Ἰουδαϊσμοῦ Νεστόριος, τὸ ὄργανο τῆς
ντροπῆς, σκάζοντας ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ
κακό του μαζί με τὸν πατέρα τοῦ το Σατανά,
γιὰ νὰ καταργήσῃ τὸ ὄνομα
«Θεοτόκος» καὶ νὰ ἀτιμάσῃ τὴν πιο
τιμημένη ἀπ’ ὅλη τὴν κτίσιν Θεοτόκο.
διότι χριστὸς (χρισμένος) εἶναι καὶ ὁ
βασιλιάς Δαβὶδ καὶ ὁ ἀρχιερέας Ἀαρὼν
–καθὼς αὐτὰ τὰ δύο χρίονται, ἡ βασιλεία
καὶ ἡ ἱερωσύνη–
καὶ κάθε θεοφόρος ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ
λέγεται χριστὸς (χρισμένος),
ἀλλὰ ὄχι Θεὸς στὴ φύση τοῦ, ὅπως ὁ
τιμωρημένος ἀπὸ τὸ Θεὸ Νεστόριος

ἀλλὰ Θεὸν σεσαρκωμένον.
Αὐτὸς γὰρ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, κηθεὶς
μὲν ἐκ τῆς Παρθένου,
προελθὼν δὲ Θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως,
ἤδη καὶ αὐτῆς ὑπ' αὐτοῦ
θεωθείσης ἅμα τῇ εἰς τὸ εἶναι ταύτης
παραγωγῇ, ὡς ὁμοῦ γενέσθαι
τὰ τρία, τὴν πρόσληψιν, τὴν ὑπαρξιν, τὴν
θέωσιν αὐτῆς
ὑπὸ τοῦ Λόγου· καὶ οὕτω νοεῖσθαι καὶ
λέγεσθαι Θεοτόκον
τὴν ἁγίαν Παρθένον οὐ μόνον διὰ τὴν φύσιν
τοῦ Λόγου, ἀλλὰ καὶ
διὰ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπινου, ὧν ἅμα ἡ
σύλληψις καὶ ἡ ὑπαρξις
τεθαυματούργηται· ἡ μὲν σύλληψις τοῦ
Λόγου, τῆς δὲ σαρκὸς
ἡ ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ ὑπαρξις, αὐτῆς τῆς
Θεομήτορος ὑπερφυῶς
χορηγούσης τὸ πλασθῆναι τῷ πλάσῃ καὶ
τὸ ἀνθρωπισθῆναι
τῷ Θεῷ καὶ ποιητῇ τοῦ παντός, θεοῦντι τὸ
πρόσλημμα,
σφζούσης τῆς ἐνώσεως τὰ ἐνωθέντα
τοιαῦτα, οἷα καὶ ἦνωνται·
οὐ τὸ θεῖον λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ
ἀνθρώπινον τοῦ Χριστοῦ
τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ καθ' ἡμᾶς. Οὔτε γὰρ
γενόμενος πρότερον
καθ' ἡμᾶς ὕστερον γέγονεν ὑπὲρ ἡμᾶς, ἀλλ'
ἢ ἐκ πρώτης ὑπάρξεως
ἅμφω ὑπῆρξε διὰ τὸ ἐξ ἄκρας συλλήψεως ἐν
αὐτῷ τῷ Λόγῳ
τὴν ὑπαρξιν ἐσχηκέναι· ἀνθρώπινον μὲν οὖν
ἐστὶ κατὰ τὴν οἰκείαν
φύσιν, Θεοῦ δὲ καὶ θεῖον ὑπερφυῶς. Ἔτι δὲ
καὶ τῆς ἐμψύχου σαρκὸς
τὰ ιδιώματα ἔσχε· κατεδέξατο γὰρ αὐτὰ ὁ
Λόγος οἰκονομίας λόγῳ
φυσικῆς κινήσεως τάξει κατὰ ἀλήθειαν
φυσικῶς γινόμενα.

με μανία εἶπε θεοφόρο (=δέχθηκε ἐκ των
υστέρων το Θεό) αὐτόν που
γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένου· εμεῖς ὁμως δεν
εἶναι δυνατὸν να τον καλέσουμε
ἢ να τον θεωρήσουμε θεοφόρο, ἀλλὰ
σαρκωμένο Θεό.
Διότι ο ἴδιος ο Λόγος ἐγινε ἄνθρωπος,
επειδὴ ἡ Παρθένος τον κυοφόρησε·
καὶ προήλθε Θεός μετὰ τὴν πρόσληψη,
καθὼς ἡ σάρκα θεώθηκε ἀμέσως
μόλις τὴν προσέλαβε καὶ δημιουργήθηκε,
ὥστε συγχρόνως να γίνουν καὶ
τὰ τρία, ἡ πρόσληψη, ἡ ὑπαρξη καὶ ἡ θέωση
τῆς σάρκα ἀπὸ τον Λόγο.
Ἔτσι νοεῖται καὶ λέγεται Θεοτόκος ἡ αγία
Παρθένος,
ὄχι μόνον ἐξαιτίας τῆς φύσεως του Λόγου,
ἀλλὰ καὶ ἐξαιτίας
τῆς θεώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, που
ἡ σύλληψη καὶ ἡ ὑπαρξή τους
ἐγινε με θαυμαστὸ τρόπο συγχρόνως. Ἡ
σύλληψη βέβαια ἀνήκει στο Λόγο,
ἐνὼ ἡ ὑπαρξη μέσα στον ἴδιο το Λόγο ἀνήκει
στὴ σάρκα, καθὼς ἡ ἴδια ἡ
Θεομήτωρ με υπερφυσικὸ τρόπο χορηγεῖ
στον πλάστη τὴν πλάση του καὶ στο
Θεό καὶ Δημιουργό του σύμπαντος τὴν
ἀνθρώπινη φύση του, διότι θέωσε
αὐτό που προσέλαβε· ἐνὼ ἡ ἐνωση διέσωζε
αὐτὰ που ἐνώθηκαν να εἶναι ὅπως
ὅταν ἐνώθηκαν· καὶ δεν ἐννοῶ μόνο τὴ θεία
φύση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνθρώπινη
φύση του Χριστοῦ, αὐτό που μας ξεπερνά
ἀλλὰ καὶ εἶναι σύμφωνο μ' ἐμάς.
Διότι δεν ἐγινε πρῶτα σαν κι ἐμάς κι ἐπειτα
ἐγινε πάνω ἀπὸ μας, ἀλλὰ ἀπὸ
τὴν πρώτη στιγμή τῆς υπάρξεώς του ἦταν
καὶ τὰ δύο, ἐπειδὴ εἶχε ἀπὸ τὴν
ἀρχὴ τῆς συλλήψεως τὴν ὑπαρξή του μέσα
στον ἴδιο το Λόγο· το ἀνθρώπινο
βέβαια εἶναι σύμφωνο με τὴν ἀνθρώπινη
φύση, ἐνὼ ο Θεός καὶ το θεῖο
ἐννοοῦνται υπερφυσικά. Ἀκόμη μάλιστα

απόκτησε και τα ιδιώματα της έμψυχης σάρκας· ο Λόγος τα δέχτηκε για λόγους οικονομίας, για να γίνουν αυτά με την τάξη της φυσικής σειράς, αληθινά και φυσιολογικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 57. Περί τῶν ιδιωμάτων τῶν δύο φύσεων.
Τέλειον δὲ Θεὸν ὁμολογοῦντες τὸν αὐτὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπὸν φαμεν τὸν αὐτὸν πάντα ἔχειν, ὅσα ὁ Πατὴρ, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ πάντα ἔχειν, ὅσα ὁ Ἄδὰμ ὁ πρῶτος, δίχα μόνης τῆς ἀμαρτίας, ἅτινά ἐστι σῶμα καὶ ψυχὴ λογικὴ τε καὶ νοερὰ· ἔχειν δὲ αὐτὸν καταλλήλως ταῖς δύο φύσεσι διπλᾶ τὰ τῶν δύο φύσεων φυσικά· δύο θελήσεις φυσικάς, τὴν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ ἐνεργείας δύο φυσικάς, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην, καὶ αὐτεξούσια δύο φυσικά, θεῖον τε καὶ ἀνθρώπινον, καὶ σοφίαν καὶ γνῶσιν, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην. Ὁμοούσιος γὰρ ὢν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὐτεξουσίως θέλει καὶ ἐνεργεῖ ὡς Θεός, ὁμοούσιος δὲ ὢν καὶ ἡμῖν αὐτεξουσίως θέλει καὶ ἐνεργεῖ ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτός· αὐτοῦ γὰρ τὰ θαύματα, αὐτοῦ καὶ τὰ παθήματα.

Για τα γνωρίσματα των δύο φύσεων. Ομολογώντας ότι ο ίδιος ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός είναι τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος, υποστηρίζουμε ότι έχει όλα ὅσα ἔχει ο Πατέρας, εκτός από την αγεννησία, και όλα ὅσα εἶχε ο πρῶτος Ἀδάμ, εκτός από την αμαρτία· αυτά που έχει από τον Ἀδάμ είναι το σῶμα και ἡ λογικὴ και νοερὴ ψυχὴ. Αυτός ἔχει ἀκόμη, ἀνάλογα με τις δύο φύσεις, διπλὰ τα φυσικά γνωρίσματα των δύο φύσεων· ἔχει δύο φυσικὲς θελήσεις, τὴ θεία και τὴν ἀνθρώπινη, δύο φυσικὲς ἐνέργειες, τὴ θεία και τὴν ἀνθρώπινη, δύο φυσικά αὐτεξούσια, τὸ θεῖο και τὸ ἀνθρώπινο, και σοφία και γνῶση, τὴ θεία και τὴν ἀνθρώπινη. Ἐπειδὴ εἶναι ὁμοούσιος με τὸ Θεὸ Πατέρα, θέλει και ἐνεργεῖ αὐτεξούσια σαν Θεός· και ἐπειδὴ εἶναι ὁμοούσιος με μας, ο ἴδιος θέλει και ἐνεργεῖ σαν ἄνθρωπος· δηλαδή, δικά του εἶναι τα θαύματα, δικά του και τα παθήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 58. Περί θελημάτων καὶ αὐτεξουσίων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
Ἐπειδὴ μὲν οὖν δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, δύο αὐτοῦ καὶ τὰ φυσικὰ θελήματα καὶ τὰς φυσικάς ἐνεργείας φαμέν. Ἐπειδὴ δὲ μία τῶν δύο αὐτοῦ φύσεων ἡ ὑπόστασις, ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν φαμεν θέλοντά τε καὶ ἐνεργοῦντα φυσικῶς κατ' ἄμφω, ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς καὶ ἄπερ ἐστὶ

Για τα θελήματα και τα αὐτεξούσια του Κυρίου μας Ιησού Χριστοῦ. Ἐπειδὴ, λοιπόν, λέμε ὅτι οἱ φύσεις του Χριστοῦ εἶναι δύο, δύο εἶναι και τα φυσικά του θελήματα και οἱ φυσικὲς του ἐνέργειες. Ἐπειδὴ ὅμως μία εἶναι ἡ ὑπόστασις των δύο φύσεών του, γι' αὐτὸ λέμε ὅτι ἓνας εἶναι αὐτός που θέλει και ἐνεργεῖ φυσικά και στις δύο φύσεις, ἀπὸ τις ὁποῖες, στις ὁποῖες και οἱ ὁποῖες εἶναι ο Χριστός ο Θεός μας· θέλει

Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν· θέλειν δὲ καὶ ἐνεργεῖν οὐ διηρημένως, ἀλλ' ἠνωμένως· θέλει γὰρ καὶ ἐνεργεῖ ἑκατέρα μορφή μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. Ὡν γὰρ ἡ οὐσία ἡ αὐτή, τούτων καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή· ὧν δὲ διάφορος ἡ οὐσία, τούτων διάφορος καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὧν ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή, τούτων καὶ ἡ οὐσία ἡ αὐτή· ὧν δὲ διάφορος ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια, τούτων καὶ ἡ οὐσία διάφορος. Διὸ δὴ ἐπὶ μὲν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς τε ἐνεργείας καὶ τοῦ θελήματος τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως ἐπιγινώσκομεν. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας οἰκονομίας ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν θελημάτων καὶ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν ἐπιγινώσκομεν καὶ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν εἰδότες συνομολογοῦμεν καὶ τὸ τῶν θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν διάφορον. Ὡσπερ γὰρ τῶν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ φύσεων ὁ ἀριθμὸς εὐσεβῶς νοούμενός τε καὶ λεγόμενος οὐ διαιρεῖ τὸν ἕνα Χριστόν, ἀλλὰ σφωζομένην καὶ ἐν τῇ ἐνώσει παρίστησι τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν, οὕτω καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιωδῶς προσόντων ταῖς αὐτοῦ φύσεσι θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν –κατ' ἄμφω γὰρ τὰς φύσεις θελητικὸς ἦν καὶ ἐνεργητικὸς τῆς ἡμῶν σωτηρίας– οὐ διαίρεσιν εἰσάγει –μὴ γένοιτο–, ἀλλὰ τὴν αὐτῶν δηλοῖ καὶ μόνον, κἂν τῇ ἐνώσει, φυλακὴν καὶ σωτηρίαν· φυσικὰ γὰρ καὶ οὐχ ὑποστατικά φαμεν τὰ θελήματα καὶ τὰς

καὶ ἐνεργεῖ ὄχι χωριστά, ἀλλὰ ἐνωμένα· θέλει καὶ ἐνεργεῖ κάθε μορφή (φύση) σε συνεργασία με τὴν ἄλλη. Διότι αὐτὰ που ἔχουν τὴν ἴδια φύση, ἔχουν καὶ τὴν ἴδια θέληση καὶ ἐνέργεια· καὶ ὅποια ἔχουν διαφορετικὴ οὐσία, αὐτὰ ἔχουν καὶ διαφορετικὴ θέληση καὶ ἐνέργεια. Καὶ τὸ ἀντίστροφο, ὅσα ἔχουν τὴν ἴδια θέληση καὶ ἐνέργεια ἔχουν καὶ τὴν ἴδια οὐσία· ὅσα ἔχουν διαφορετικὴ θέληση καὶ ἐνέργεια ἔχουν καὶ διαφορετικὴ οὐσία. Γι' αὐτὸ, λοιπόν, γιὰ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα γνωρίζουμε τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως ἀπὸ τὴν ταυτότητα τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ θελήματος. Σχετικὰ με τὴ θεία οἰκονομία γνωρίζουμε τὴ διαφορὰ τῶν φύσεων ἀπὸ τὴν διαφορὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν θελημάτων· καὶ ἐπειδὴ γνωρίζουμε τὴν διαφορὰ τῶν φύσεων, δεχόμεστε καὶ τὴν διαφορὰ τῶν θελημάτων καὶ τῶν ἐνεργειῶν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν φύσεων τοῦ ἴδιου καὶ ἐνὸς Χριστοῦ, ὅταν τὸν ἐννοοῦμε καὶ τὸν λέμε με εὐσέβεια, δὲν κομματιάζει τὸν ἕνα Χριστό, ἀλλὰ παρουσιάζει τὴν διαφορὰ τῶν φύσεων νὰ διατηρεῖται στὴν ἐνότητα, παρόμοια καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν που ὑπάρχουν στὶς φύσεις του, σύμφωνα με τὴν οὐσία τους –διότι καὶ με τὶς δύο φύσεις του ἠθέλε καὶ ἐνήργησε τὴ σωτηρία μας–, δὲν εἰσάγει διαίρεση –αλίμονο–, ἀλλὰ φανερώνει μόνον τὴ διαφύλαξη καὶ διάσωσή τους, παρ' ὅλη τὴν μεταξύ τους ἐνώση. Διότι ἰσχυριζόμεστε ὅτι τὰ θελήματα καὶ οἱ ἐνέργειες ἀνήκουν στὶς φύσεις καὶ ὄχι στὴν ὑπόσταση. Καὶ

ένεργείας. Λέγω δὲ
αὐτὴν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν
δύναμιν, καθ' ἣν θέλει καὶ
ἐνεργεῖ τὰ τε θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα. Εἰ
γὰρ ὑποστατικὰ δῶμεν
αὐτά, ἕτεροθελεῖς καὶ ἕτεροενεργεῖς τὰς
τρεῖς ὑποστάσεις
τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰπεῖν ἀναγκασθησόμεθα.
Ἰστέον γάρ, ὡς οὐ ταύτὸν ἐστὶ, θέλιν καὶ
πῶς θέλιν· τὸ μὲν γὰρ
θέλιν φύσεως, ὡσπερ καὶ τὸ ὄρᾶν –πᾶσι
γὰρ ἄνθρωποις πρόσεστι–,
τὸ δὲ πῶς θέλιν οὐ φύσεως, ἀλλὰ τῆς
ἡμετέρας γνώμης, ὡσπερ καὶ
τὸ πῶς ὄρᾶν, καλῶς ἢ κακῶς –οὐ γὰρ
πάντες ἄνθρωποι ὁμοίως
θέλουσιν οὐδ' ὁμοίως ὄρῶσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ
τῶν ἐνεργειῶν δώσομεν·
τὸ γὰρ πῶς θέλιν, πῶς ὄρᾶν, ἢ πῶς
ἐνεργεῖν, τρόπος ἐστὶ τῆς τοῦ
θέλιν καὶ ὄρᾶν καὶ ἐνεργεῖν χρήσεως, μόνῳ
τῷ κεκρημένῳ προσὸν
καὶ τῶν ἄλλων αὐτὸν κατὰ τὴν κοινῶς
λεγομένην διαφορὰν χωρίζον.
Λέγεται οὖν τὸ μὲν ἀπλῶς θέλιν θέλησις,
ἥτοι ἡ θελητικὴ δύναμις,
λογικὴ οὕσα ὄρεξις καὶ θέλημα φυσικόν· τὸ
δὲ πῶς θέλιν, ἥτοι τὸ
τῆς θελήσει ὑποκείμενον, θελητὸν καὶ
θέλημα γνωμικόν· θελητικὸν δὲ
ἐστὶ τὸ πεφυκὸς θέλιν, οἷον θελητικὴ ἐστὶν
ἡ θεία φύσις, ὡσαύτως
καὶ ἡ ἀνθρωπίνη· θέλων δὲ ἐστὶν ὁ
κεκρημένος τῆς θελήσει, ἥτοι
ἡ ὑπόστασις, οἷον ὁ Πέτρος.
Ἐπειδὴ τοίνυν εἷς μὲν ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ
μία αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις,
εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἐστὶν ὁ θέλων καὶ ἐνεργῶν
θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως.
Ἐπειδὴ δὲ δύο φύσεις ἔχει θελητικὰς ὡς
λογικὰς –πᾶν γὰρ λογικὸν
θελητικόν τε καὶ αὐτεξούσιον–, δύο
θελήσεις, ἥτοι θελήματα φυσικὰ

ἐννοῶ τὴ θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν
του, με τὴν ὁποία θέλει καὶ
ἐνεργεῖ αὐτὰ που θέλει καὶ ἐνεργεῖ. Διότι, ἀν
τα θεωρήσουμε ὅτι ἀνήκουν
στὴν ὑπόστασι, τότε ὑποχρεωτικά θὰ
θεωρήσουμε τὶς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς
Ἁγίας Τριάδος νὰ ἔχουν διαφορετικὴ
θέλησι καὶ ἐνέργεια.
Πρέπει, δηλαδή, νὰ γνωρίζουμε ὅτι δὲν εἶναι
τὸ ἴδιο πράγμα ἡ θέλησι καὶ ὁ
τρόπος τῆς θελήσεως· διότι ἡ θέλησι ἀνήκει
στὴ φύσι, ὅπως καὶ ἡ ὄρασι
–καθὼς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι προικισμένοι
μ' αὐτὴν–·
ὁ τρόπος ὁμῶς τῆς θελήσεως
δὲν ἀνήκει στὴ φύσι, ἀλλὰ στὴν ἀπόφασή
μας,
ὅπως ὁ καλὸς ἢ κακὸς τρόπος τῆς ὄρασις –
διότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν
θέλουν οὔτε βλέπουν τὸ ἴδιο. Αὐτὸ τὸ
δεχόμεστε καὶ γιὰ τὶς ἐνέργειες·
Διότι τρόπος τῆς θελήσεως, ὁ τρόπος τῆς
ὄρασις, ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας
ἀνήκουν στὸν τρόπο χρήσεως τῆς
θελήσεως, τῆς ὄρασις καὶ τῆς ἐνεργείας·
διακρίνει αὐτὸν που τὰ χρησιμοποιεῖ καὶ
τὸν ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους
σὲ ὅ,τι κατὰ κοινὴ ὁμολογία διαφέρει.
Ἐπομένως, τὸ νὰ θέλει ἀπλᾶ κανεῖς λέγεται
θέλησι· πρόκειται δηλαδή γιὰ τὴ
θελητικὴ δύναμη, ἡ ὁποία εἶναι λογικὴ
ἐπιθυμία καὶ θέλημα τῆς φύσεως.
Ὁ τρόπος πάλι τῆς θελήσεως, αὐτὸ δηλαδή
που εἶναι στὴ διάθεσι τῆς
θελήσεως, λέγεται θελητὸ καὶ γνωμικὸ
θέλημα· θελητικὸ πάλι εἶναι αὐτὸ που
ἀπὸ τὴ φύσι του θέλει· θελητικὴ γιὰ
παράδειγμα εἶναι ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρώπινη
φύσι. Αὐτὸς πάλι που θέλει εἶναι ἐκεῖνος
που χρησιμοποιεῖ τὴ θέλησι,
δηλαδή ἡ ὑπόστασι· γιὰ παράδειγμα ὁ
Πέτρος.
Ἐπειδὴ, λοιπόν, ἓνας εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ μία

ἐπ' αὐτοῦ ἐροῦμεν. Θελητικὸς γάρ ἐστιν ὁ αὐτὸς κατ' ἄμφω τὰς αὐτοῦ φύσεις· τὴν γὰρ φυσικῶς ἐνυπάρχουσιν ἡμῖν θελητικὴν δύναμιν ἀνέλαβε. Καὶ ἐπειδὴ εἷς ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ ὁ αὐτὸς ὁ θέλων καθ' ἑκατέραν φύσιν, τὸ αὐτὸ θελητὸν λέξομεν ἐπ' αὐτοῦ οὐχ ὡς μόνον θέλοντος, ἀλλ' ὡς φυσικῶς ὡς Θεὸς ἤθελεν –οὐ γὰρ θεότητος τὸ θέλειν φαγεῖν, πιεῖν καὶ τὰ τοιαῦτα–, ἀλλὰ καὶ τὰ συστατικὰ τῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐκ ἐναντιότητι γνώμης, ἀλλ' ἐν ιδιότητι φύσεων· τότε γὰρ ταῦτα φυσικῶς ἤθελεν, ὅτε ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις ἤθελε καὶ παρεχώρει τῇ σαρκὶ πάσχειν καὶ πράττειν τὰ ἴδια.

Ὅτι δὲ φυσικῶς πρόσεστι τῷ ἀνθρώπῳ ἡ θέλησις, ἐντεῦθεν δῆλον.

Ὑπεξαίρουμένης τῆς θείας τρία εἶδη ζωῆς εἰσιν· ἡ φυτική, ἡ αἰσθητική, ἡ νοερά. Τῆς μὲν οὖν φυτικῆς ἴδιον ἡ θρεπτική, ἡ αὐξητική, ἡ γεννητικὴ κίνησις· τῆς δὲ αἰσθητικῆς ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, τῆς δὲ λογικῆς καὶ νοερᾶς ἡ αὐτεξούσιος. Εἰ οὖν κατὰ φύσιν πρόσεστι τῇ φυτικῇ ἡ θρεπτικὴ καὶ τῇ αἰσθητικῇ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, κατὰ φύσιν ἄρα πρόσεστι καὶ τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ ἡ αὐτεξούσιος· αὐτεξουσιότης δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἡ θέλησις· γεγωνὸς τοίνυν ὁ Λόγος σὰρξ ἔμψυχος, νοερὰ καὶ αὐτεξούσιος, γέγονε καὶ θελητικὸς.

Ἔτι δὲ καὶ ἀδίδακτὰ εἰσὶ τὰ φυσικὰ· οὐδεὶς γὰρ λογίζεσθαι ἢ ζῆν ἢ πεινῆν ἢ διψῆν ἢ ὑπνοῦν μανθάνει. Οὔτε δὲ θέλειν μανθάνομεν· ὥστε φυσικὸν τὸ θέλειν.

Καὶ πάλιν· εἰ ἐν τοῖς ἀλόγοις ἄγει μὲν ἡ

ἡ υπόστασή του, καὶ αὐτὸς που θέλει καὶ ενεργεῖ καὶ θεϊκὰ καὶ ἀνθρώπινα εἶναι ἕνας καὶ ὁ ἴδιος. Καὶ ἐπειδὴ ἔχει δύο θελητικὰ φύσεις που εἶναι λογικὴ –διότι κάθε τι το λογικὸ εἶναι θελητικὸ καὶ αὐτεξούσιο– θα δεχθούμε ὅτι ἔχει δύο θελήσεις, δύο θελήματα δηλαδὴ τῆς φύσεως. Εἶναι δηλαδὴ θεληματικὸς καὶ στὶς δύο φύσεις του· διότι πήρε τὴ θελητικὴν δύναμιν ἀπὸ τῆ φύσεως που ὑπάρχει μέσα μας. Καὶ ἐπειδὴ ἕνας εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ὁ ἴδιος θέλει καὶ με τὴν μίαν καὶ με τὴν ἄλλη φύσιν, θα τοῦ ἀποδώσουμε τὸ δικὸν τοῦ θέλημα· καὶ δὲν θέλει μόνον αὐτὰ που ὡς Θεὸς ἤθελε –διότι δὲν χαρακτηρίζει τὸ θεὸς ἡ ἐπιθυμία τοῦ φαγεῖν, τοῦ πιεῖν καὶ τὰ παρόμοια–, ἀλλὰ θέλει καὶ αὐτὰ που χαρακτηρίζουν τὴν ἀνθρώπινον φύσιν· καὶ δὲν ἐρχονται σὲ ἀντίθεση (οἱ δύο φύσεις), ἀλλὰ ἐκφράζουν τὸ ἰδιαιτέρου γνώρισμά τους. Διότι τότε ἡ (ἀνθρώπινον) φύσιν τοῦ ἤθελε νὰ πάσχει καὶ νὰ κάμει αὐτὰ που τῆς ἀνήκουν, ἀφοῦ ἡ θεία θέλησή τοῦ τῆς τα παραχώρουσε (στὴν ἀνθρώπινον). Καὶ εἶναι φανερό ἐδῶ ὅτι ἡ θέλησις δίδεται στὸν ἀνθρώπῳ ἀπὸ τῆ φύσεως τοῦ.

Ἀν ἐξαίρεσσουμε τὴν θείαν ζωὴν, ὑπάρχουν τρία εἶδη ζωῆς: ἡ φυτική, ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ νοερή. Γνωρίσματα τῆς φυτικῆς ζωῆς εἶναι ἡ θρεπτικὴ, ἡ αὐξητικὴ καὶ ἀναπαραγωγικὴ κίνησις· τῆς αἰσθητικῆς εἶναι ἡ κίνησις τῶν ὁρμῶν (ἐνστίκτων) καὶ τῆς λογικῆς καὶ νοερῆς ἡ κίνησις τοῦ αὐτεξουσιίου. Ἐάν, λοιπόν, προστίθεται σύμφωνα με τὴν φύσιν ἡ θρεπτικὴ κίνησις στὴν φυτικὴν ζωὴν καὶ ἡ κίνησις τῶν ὁρμῶν στὴν αἰσθητικὴν, εἶναι ἐπόμενο νὰ προστίθεται σύμφωνα με τὴν φύσιν καὶ ἡ αὐτεξούσιος κίνησις στὴν λογικὴν καὶ νοερὴν ζωὴν.

φύσις, ἄγεται δὲ
ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐξουσιαστικῶς κατὰ
θέλησιν κινουμένῳ,
ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος.
Καὶ πάλιν· εἰ κατ' εἰκόνα τῆς μακαρίας καὶ
ὑπερουσίου θεότητος
ὁ ἄνθρωπος γεγένηται, αὐτεξούσιος δὲ
φύσει καὶ θελητικῇ
ἢ θεία φύσις, ἄρα καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὡς αὐτῆς
εἰκῶν, αὐτεξούσιος
φύσει καὶ θελητικὸς· τὸ γὰρ αὐτεξούσιον
θέλησιν ὠρίσαντο οἱ πατέρες.
Ἔτι δὲ εἰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνυπάρχει τὸ
θέλειν καὶ οὐ τοῖς μὲν
ἐνυπάρχει, τοῖς δὲ οὐκ ἐνυπάρχει, τὸ δὲ
κοινῶς πᾶσιν ἐνθεωρούμενον
φύσιν χαρακτηρίζει ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸ
ἀτόμοις, ἄρα φύσει θελητικὸς
ὁ ἄνθρωπος.
Καὶ αὖθις· εἰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἢ φύσις
οὐκ ἐπιδέχεται, ἐπίσης δὲ
πᾶσιν ἐνυπάρχει τὸ θέλειν καὶ οὐ τοῖς μὲν
πλέον, τοῖς δὲ ἔλαττον,
ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος· ὥστε, εἰ
φύσει θελητικὸς
ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ Κύριος, οὐ μόνον καθὸ
θεός, ἀλλὰ καὶ καθὸ
ἄνθρωπος γέγονε, φύσει θελητικὸς ἐστίν.
Ὡσπερ γὰρ τὴν ἡμετέραν
φύσιν ἀνέλαβεν, οὕτω καὶ τὸ ἡμέτερον
θέλημα φύσει ἀνείληφεν·
καὶ κατὰ τοῦτο οἱ πατέρες τὸ ἡμέτερον ἐν
ἑαυτῷ τυπῶσαι αὐτὸν
ἔφησαν θέλημα.
Εἰ φυσικὸν οὐκ ἔστι τὸ θέλημα, ἢ
ὑποστατικὸν ἔσται ἢ παρὰ φύσιν·
ἀλλ' εἰ μὲν ὑποστατικόν, ἑτερόβουλος οὕτω
γε ἔσται ὁ Υἱὸς
τῷ Πατρὶ· μόνης γὰρ ὑποστάσεως
χαρακτηριστικὸν
τὸ ὑποστατικόν· εἰ δὲ παρὰ φύσιν, ἔκπτωσις
τῆς φύσεως ἔσται
τὸ θέλημα· φθαρτικὰ γὰρ τῶν κατὰ φύσιν

Το αὐτεξούσιο μάλιστα τίποτε ἄλλο δὲν
εἶναι παρὰ θέληση· εφόσον, λοιπόν,
ὁ Λόγος ἐγίνε σάρκα με ψυχῇ, νοερῇ καὶ
αὐτεξούσια, ἀπόκτησε καὶ
(ανθρώπινη) θέληση.
Ακόμη, αὐτὰ που χαρακτηρίζουν τὴ φύση
δὲν διδάσκονται· κανεὶς δηλαδὴ
δὲ μαθαίνει νὰ σκέφτεται, νὰ ζεῖ, νὰ πεινά,
νὰ διψᾷ καὶ νὰ κοιμάται. Οὕτε
πάλι μαθαίνουμε νὰ θέλουμε· επομένως, ἡ
θέληση εἶναι φυσικὸ πρᾶγμα.
Καὶ ἐπίσης· εἴαν τὰ ἄλογα ζῶα ἐξουσιάζονται
ἀπὸ τὴ φύση, ὁ ἄνθρωπος ὅμως,
ὁ ὁποῖος κινεῖται με τὴ θέλησὶ του,
ἐξουσιάζει (τὴ φύση)·
επομένως, ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ θέληση ἀπὸ
τὴ φύση του.
Ακόμη· εἴαν ὁ ἄνθρωπος ἐγίνε κατ' εἰκόνα
τοῦ μακάριου καὶ ὑπερούσιου
θεοῦ, καὶ ἡ θεία φύση εἶναι αὐτεξούσια καὶ
θελητικὴ ἀπὸ τον εαυτὸ της,
εἶναι ἐπόμενο καὶ ὁ ἄνθρωπος, σαν εἰκόνα
τοῦ (θεοῦ), νὰ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση
τοῦ αὐτεξούσιος καὶ θελητικὸς· διότι οἱ
Πατέρες ὀνόμασαν τὸ αὐτεξούσιο
θέληση.
Καὶ ἀκόμη ἡ θέληση ὑπάρχει σ' ὅλους τοὺς
ἀνθρώπους· δὲν εἶναι σ' ἄλλους
ἐμφυτὴ καὶ σ' ἄλλους ὄχι.
Καὶ εἴαν αὐτὸ που ἀποτελεῖ κοινὸ γνῶρισμα
σε
ὅλους διακρίνει τὴ φύση τῶν ἀτόμων που
το ἔχουν, επομένως ἀπὸ τὴ φύση
τοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶναι θελητικὸς.
Επίσης, εἴαν ἡ φύση δὲν ἐπιδέχεται τὸ
περισσότερο ἢ τὸ λιγότερο καὶ
σ' ὅλους ἡ θέληση εἶναι ἐμφυτὴ, καὶ ὄχι σ'
ἄλλους περισσότερο καὶ σ' ἄλλους
λιγότερο, ἄρα εἶναι ἀπὸ τὴ φύση θελητικὸς
ἄνθρωπος. Επομένως, ἀν
ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ
θελητικὸς, καὶ ὁ Κύριος, ὄχι μόνον ἐπειδὴ
εἶναι θεός, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἐγίνε ἄνθρωπος,

τὰ παρὰ φύσιν.

Ὁ τῶν ὄλων Θεὸς καὶ Πατὴρ ἢ καθὸ Πατὴρ θέλει ἢ καθὸ Θεός.

Ἄλλ' εἰ μὲν καθὸ Πατὴρ, ἄλλο αὐτοῦ ἔσται παρὰ τὸ τοῦ Υἱοῦ

θέλημα· οὐ γὰρ Πατὴρ ὁ Υἱός. Εἰ δὲ καθὸ Θεός, Θεὸς δὲ ὁ Υἱός,

Θεὸς δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἄρα τὸ θέλημα φύσεως, ἡγουν φυσικόν.

Ἔτι, εἰ κατὰ τοὺς πατέρας, ὧν τὸ θέλημα ἓν, τούτων καὶ ἡ οὐσία

μία, ἓν δὲ θέλημα τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος

αὐτοῦ, ἄρα μία καὶ ἡ αὐτὴ τούτων ἔσται καὶ ἡ οὐσία.

Καὶ πάλιν· εἰ κατὰ τοὺς πατέρας ἡ τῆς φύσεως διαφορὰ τῶ ἐνὶ

θελήματι οὐ διαφαίνεται, ἀνάγκη ἢ ἓν θέλημα λέγοντας φυσικὴν

ἐν Χριστῶ μὴ λέγειν διαφορὰν ἢ φυσικὴν λέγοντας διαφορὰν

ἐν θέλημα μὴ λέγειν.

Καὶ αὖθις· εἰ, καθὼς φησι τὸ θεῖον

Εὐαγγέλιον, ἐλθὼν ὁ Κύριος εἰς τὰ

μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος «καὶ εἰσελθὼν εἰς οἶκον οὐδένα ἠθέλησε

γνῶναι καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν», εἰ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα

παντοδύναμον, θελήσας δὲ λαθεῖν οὐ δεδύνηται, ἄρα καθὸ

ἄνθρωπος θελήσας οὐκ ἠδυνήθη καὶ θελητικὸς ἦν καὶ καθὸ ἄνθρωπος.

Καὶ πάλιν· «Ἐλθὼν», φησὶν, «εἰς τὸν τόπον» «εἶπε· Διψῶ». «Καὶ ἔδωκαν

αὐτῷ οἶνον μετὰ χολῆς μεμιγμένον, καὶ γευσάμενος οὐκ ἠθέλησε

πιεῖν». Εἰ μὲν οὖν καθὸ Θεός ἐδίψησε, καὶ γευσάμενος οὐκ ἠθέλησε

πιεῖν, ἐμπαθὴς ἄρα καθὸ Θεός· πάθος γὰρ ἢ τε δίψα καὶ ἡ γεῦσις.

Εἰ δὲ οὐ καθὸ Θεός, πάντως καθὸ ἄνθρωπος ἐδίψησε καὶ θελητικὸς ἦν

καὶ καθὸ ἄνθρωπος.

εἶναι θελητικὸς ἀπὸ τῆ φύσιν του.

Διότι, ὅπως ο ἄνθρωπος ανέλαβε τῆ φύσιν μας, ἔτσι πήρε καὶ τὸ φυσικὸ μας

θέλημα· καὶ σχετικὰ μ' αὐτὸ οἱ Πατέρες

εἶπαν ὅτι αὐτὸς σχημάτισε στὸ πρόσωπό του τὸ δικὸ μας θέλημα.

Ἄν τὸ θέλημα δὲν εἶναι φυσικὸ, ἢ θὰ ἀνήκει στὴν υπόσταση ἢ θὰ εἶναι παρὰ

φύσιν· ἀλλὰ, ἀν ἀνήκει στὴν υπόσταση, τότε ὁ Υἱὸς θὰ ἔχει διαφορετικὴ

θέληση ἀπὸ τὸν Πατέρα· διότι τὸ

υποστατικὸ θέλημα χαρακτηρίζει μόνον τὴν υπόσταση. Ἐάν πάλι εἶναι παρὰ φύσιν, τότε

τὸ θέλημα θ' ἀποτελεῖ ξεπεσμό

τῆς φύσεως· διότι τὰ ἀφύσικα καταστρέφουν τὰ φυσικά.

Ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας ὅλου τοῦ κόσμου θέλει ἢ ἐπειδὴ εἶναι Πατέρας ἢ ἐπειδὴ

εἶναι Θεός. Ἄν βέβαια θέλει σαν Πατέρας, τὸ θέλημά του θὰ εἶναι διαφορετικὸ

ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ· διότι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι

Πατέρας. Ἐάν ὅμως θέλει σαν Θεός –καὶ

ὁ Υἱὸς, ὅπως καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, εἶναι

Θεός–, εἶναι ἐπόμενο τὸ θέλημα νὰ

εἶναι γνῶρισμα τῆς φύσεως, νὰ εἶναι δηλαδὴ φυσικὸ.

Ἐπίσης, εἴαν σύμφωνα με τοὺς Πατέρες, που ἔχουν ἓν θέλημα, εἶναι καὶ ἡ

οὐσία τοὺς μία, καὶ εφόσον τὸ θέλημα τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως

τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἓν, ἄρα καὶ ἡ οὐσία τοὺς θὰ εἶναι μία καὶ ἡ ἴδια.

Ἀκόμη, εἴαν, σύμφωνα με τοὺς Πατέρες, ἡ διαφορὰ τῆς φύσεως δὲν φαίνεται

καθαρὰ με τὸ ἓν θέλημα, εἶναι ἀνάγκη ἢ λέγοντας ἓν θέλημα νὰ μὴν

εννοοῦμε διαφορὰ φύσεως στὸ Χριστό ἢ, ὅταν μιλάμε γιὰ φυσικὴ διαφορὰ,

νὰ μὴν εννοοῦμε ἓν θέλημα.

Καὶ ἐπιπλέον, εἴαν, ὅπως λέει τὸ ἱερό

Εὐαγγέλιο, ἦλθε ὁ Κύριος στα μέρη τῆς

Τύρου καὶ τῆς Σιδῶνος, «καὶ μπήκε σ' ἓν σπῆτι χωρὶς νὰ θέλει νὰ τὸν δεῖ

Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος ὁ ἀπόστολος·
«Γενόμενος», φησὶν,
«ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ
σταυροῦ». Ἡ ὑπακοὴ τοῦ ὄντος
θελήματός ἐστιν ὑποταγή, ἢ τοῦ μὴ ὄντος·
οὐ γὰρ τὸ ἄλογον
ὑπήκοον ἢ παρήκοον λέξομεν· ὑπήκοος δὲ
γενόμενος τῷ Πατρὶ
ὁ Κύριος οὐ καθὸ Θεὸς γέγονεν, ἀλλὰ καθὸ
ἄνθρωπος. «Καθὸ γὰρ
Θεὸς οὔτε ὑπήκοος οὔτε παρήκοος· τῶν ὑπὸ
χεῖρα γὰρ ταῦτα»,
καθὼς ὁ θεηγόρος ἔφη Γρηγόριος.
Θελητικὸς ἄρα καὶ καθὸ
ἄνθρωπος ὁ Χριστός.
Φυσικὸν δὲ τὸ θέλημα λέγοντες, οὐκ
ἠναγκασμένον τοῦτο φαμεν,
ἀλλ' αὐτεξούσιον· εἰ γὰρ λογικόν, πάντως
καὶ αὐτεξούσιον.
Οὐ μόνον γὰρ ἡ θεία καὶ ἄκτιστος φύσις
οὐδὲν ἠναγκασμένον ἔχει,
ἀλλ' οὐδὲ ἡ νοερά καὶ κτιστή. Τοῦτο δὲ
δῆλον· φύσει γὰρ ὦν ἀγαθὸς
ὁ Θεὸς καὶ φύσει δημιουργὸς καὶ φύσει Θεὸς
οὐκ ἀνάγκη ταῦτά ἐστι·
τίς γὰρ ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπάγων;
Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὡς αὐτεξουσιότης ὁμωνύμως
λέγεται, ἄλλως μὲν
ἐπὶ Θεοῦ, ἄλλως δὲ ἐπὶ ἀγγέλων, καὶ ἄλλως
ἐπὶ ἀνθρώπων.
Ἐπὶ Θεοῦ μὲν γὰρ ὑπερουσίως, ἐπὶ δὲ
ἀγγέλων ὡς συντρεχούσης
τῇ ἔξει τῆς προχειρήσεως καὶ παρενθήκη
ὄλως χρόνου
μὴ παραδεχομένης· ἔχων γὰρ φυσικῶς τὸ
αὐτεξούσιον
ἀπαρεμποδίστως τούτῳ κέχρηται, μηδὲ τὴν
ἐκ σώματος
ἀντιπάθειαν ἔχων μηδὲ τὸν προσβάλλοντα.
Ἐπὶ δὲ ἀνθρώπων
ὡς χρονικῶς τῆς ἔξεως προεπινοουμένης
τῆς ἐγχειρήσεως·
αὐτεξούσιος μὲν γὰρ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος καὶ

κανένας, ἀλλὰ δεν μπόρεσε να διαφύγει την
προσοχή», τότε, εφόσον το θεῖο
θέλημά του εἶναι παντοδύναμο, και παρόλο
που θέλησε να διαφύγει την
προσοχή δεν τα κατάφερε, επομένως, σαν
ἄνθρωπος ἤθελε (να διαφύγει την
προσοχή) και δεν τα κατάφερε· και ἦταν
θελητικός, επειδή ἦταν ἄνθρωπος.
Και πάλι λέει η Γραφή: «Αφού ἦλθε στον
τόπο, εἶπε «διψώ». Και του ἔδωσαν
να πιεῖ κρασί ανάμεικτο με ξύδι· ὅταν ὁμως
το δοκίμασε, δεν ἤθελε να πιεῖ».
Εάν, λοιπόν, σαν Θεὸς δίψασε και αφού
δοκίμασε δεν θέλησε να πιεῖ,
ἀρα σαν Θεὸς ἔχει πάθη· διότι η δίψα και η
γεύση εἶναι εἶναι πάθος.
Εάν ὁμως σαν ἄνθρωπος και ὄχι σαν Θεὸς
δίψασε και θέλησε να πιεῖ, ἦταν
θελητικός διότι ἦταν ἄνθρωπος.
Και ο μακάριος ἀπόστολος Παῦλος λέει
ἀκόμη: «Υπάκουσε (στο θέλημα του
Πατέρα) μέχρι να πεθάνει, και μάλιστα με
σταυρικό θάνατο». Η υπακοή
δείχνει ὅτι υφίσταται θέλημα, ὄχι ὅτι δεν
υφίσταται· διότι δεν θα πούμε ὅτι
αυτό που δεν ἔχει λογική κάνει υπακοή ἢ
παρακοή. Και ο Κύριος δεν ἔκανε
την υπακοή του στον Πατέρα σαν Θεός,
ἀλλὰ σαν ἄνθρωπος. Διότι, ὅπως
λέει ο θεολόγος Γρηγόριος «σαν Θεὸς δεν
ἔκανε οὔτε υπακοή οὔτε παρακοή·
αυτὰ ανήκουν στους κατώτερους».
Επομένως, ο Χριστός εἶναι θελητικός,
επειδὴ εἶναι και ἄνθρωπος.
Λέγοντας φυσικό θέλημα, δεν εννοούμε ὅτι
επιβάλλεται με βία, ἀλλὰ εἶναι
αυτεξούσιο· εφόσον εἶναι λογικό,
οπωσδήποτε εἶναι και αυτεξούσιο.
Διότι ὄχι μόνον η θεία και ἀκτιστη φύση δεν
ἔχει τίποτε αναγκαστικά, ἀλλὰ
οὔτε και η νοερή και κτιστή.
Και εἶναι φανερό αυτό· επειδὴ ο Θεὸς εἶναι
ἀπό

φυσικῶς ἔχει
τὸ αὐτεξούσιον, ἔχει δὲ καὶ τὴν ἐκ τοῦ
Διαβόλου προσβολὴν καὶ
τὴν τοῦ σώματος κίνησιν. Διὰ οὖν τὴν
προσβολὴν καὶ τὸ βάρος
τοῦ σώματος ἐφυστερίζει ἢ προχείρησις τῆς
ἕξεως.
Εἰ οὖν θέλων ὁ Ἀδὰμ ὑπήκουσε καὶ θελήσας
ἔφαγεν,
ἄρα πρωτοπαθὴς ἐν ἡμῖν ἢ θέλησις· εἰ δὲ
πρωτοπαθὴς ἢ θέλησις,
ταύτην δὲ μετὰ τῆς φύσεως ὁ Λόγος
σαρκωθεὶς οὐκ ἀνέλαβεν,
οὐκ ἄρα ἔξω τῆς ἀμαρτίας γεγόναμεν. Ἔτι
δὲ εἰ ἔργον αὐτοῦ
ἢ αὐτεξούσιος τῆς φύσεως ὑπάρχει δύναμις,
ταύτην δὲ οὐκ ἀνέλαβεν,
ἢ καταγνοὺς τῆς οἰκείας δημιουργίας ὡς οὐ
καλῆς ἢ φθονήσας ἡμῖν
τῆς κατ' αὐτὴν θεραπείας, ἡμᾶς μὲν τῆς
παντελοῦς ἀποστερῶν
θεραπείας, ἑαυτὸν δὲ ὑπὸ πάθος ὄντα
δεικνὺς τῷ μὴ θέλειν
ἢ τῷ μὴ δύνασθαι τελείως σώζειν.
Ἀδύνατον δὲ ἐν τι σύνθετον ἐκ τῶν δύο
θελημάτων λέγειν,
ὥσπερ ἐκ τῶν φύσεων σύνθετον τὴν
ὑπόστασιν. Πρῶτον μὲν ὅτι
αἱ συνθέσεις τῶν ἐν ὑποστάσει ὄντων καὶ
οὐ τῶν ἐτέρω λόγῳ
καὶ οὐκ ἰδίῳ θεωρουμένων εἰσί· δεύτερον
δέ, ὅτι, εἰ τῶν θελημάτων
καὶ ἐνεργειῶν σύνθεσιν λέξομεν, καὶ τῶν
ἄλλων φυσικῶν ιδιωμάτων
σύνθεσιν εἰπεῖν ἀναγκασθησόμεθα, τοῦ
ἀκτίστου καὶ τοῦ κτιστοῦ,
τοῦ ἀοράτου καὶ ὁρατοῦ καὶ τῶν τοιούτων.
Πῶς δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν
θελημάτων σύνθετον θέλημα
προσαγορευθήσεται; Ἀδύνατον γὰρ
τὸ σύνθετον τῆ τῶν συντεθέντων
ὀνομάζεσθαι προσηγορίᾳ,
ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκ τῶν φύσεων σύνθετον φύσιν

τὴ φύση του αγαθός και ἀπὸ τὴ φύση του
δημιουργός και Θεός, δεν τα ἔχει
αυτὰ με ἐξαναγκασμό· διότι ποιός εἶναι
αυτός που ἐπιβάλλει με ἐξαναγκασμό;
Και πρέπει να γνωρίζουμε ὅτι ἡ
αυτεξουσιότητα ὡς ὅρος χρησιμοποιεῖται σε
ὅλες τις περιπτώσεις, ἀλλὰ με ἄλλο νόημα
για το Θεό, ἄλλο για τους ἀγγέλους
και ἄλλο για τους ἀνθρώπους. Για το Θεό
χρησιμοποιεῖται υπερβατικά, ἐνῶ
για τους ἀγγέλους με τὴν προϋπόθεση ὅτι ἡ
ἐπιλογή τους συμφωνεῖ μ' αὐτό
που ἔχουν συνηθίσει και δεν υποπίπτει
καθόλου στις συνθήκες του χρόνου·
ἐπειδὴ, δηλαδή, ὁ ἀγγελος ἔχει ἀπὸ τὴ φύση
του το αὐτεξούσιο,
το χρησιμοποιεῖ ἀνεμπόδιστα, χωρὶς να ἔχει
οὔτε τὴν ἀντίδραση τοῦ σώματος
οὔτε αὐτόν που θα του ἐπιτεθεῖ. Για τους
ἀνθρώπους πάλι με τὴν προϋπόθεση
ὅτι ἡ συνήθεια ἐξετάζει ἐκ τῶν προτέρων
αὐτό που πρόκειται να κάνει.
Εἶναι βέβαια αὐτεξούσιος ὁ ἄνθρωπος και
ἔχει ἀπὸ τὴ φύση του το
αὐτεξούσιο, ἀλλὰ δέχεται και τὴν ἐπίθεση
τοῦ Διαβόλου και ἔχει και τὴν
ροπή τοῦ σώματος. Ἐξαιτίας, λοιπόν, τῆς
προσβολῆς τοῦ διαβόλου και τῆς
ἀαντίδρασης τοῦ σώματος ἡ ἐκτέλεση
καθυστερεῖ μετὰ τὴ συνήθεια.
Ἄν, λοιπόν, ὁ Ἀδὰμ ὑπάκουσε και ἔφαγε με
τὴ θέλησή του, εἶναι ἐπόμενο
ἡ θέληση να εἶναι για μας πρωτοπαθὴς. Και
ἐάν εἶναι πρωτοπαθὴς και
ἂν ὁ Λόγος, ὅταν σαρκώθηκε, δεν τὴν
προσέλαβε μαζί με ὅλη τὴ φύση μας,
τότε δεν ἐλευθερωθήκαμε ἀπὸ τὴν ἀμαρτία.
Ἐπιπλέον, ἐάν ὁ Θεός
δημιούργησε τὴν αὐτεξούσια δύναμη τῆς
φύσεως, ἀλλὰ δεν τὴν προσέλαβε,
εἴτε ἐπειδὴ θεώρησε ὅτι τα δημιουργήματά
του δεν ἦταν τάχα καλά, εἴτε
ἐπειδὴ δεν θέλησε αὐτὴν συγκεκριμένα να

προσαγορεύσομεν
καὶ οὐχ ὑπόστασιν; Ἔτι δὲ καὶ εἰ ἔν
σύνθετον θέλημα ἐπὶ Χριστοῦ
λέξομεν, θελήματι τοῦ Πατρὸς αὐτὸν
χωρίζομεν· οὐ γὰρ σύνθετον
τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα. Λείπεται τοίνυν
εἰπεῖν μόνην τὴν ὑπόστασιν
τοῦ Χριστοῦ σύνθετον καὶ κοινήν, ὡσπερ
τῶν φύσεων, οὕτω καὶ
τῶν φυσικῶν αὐτοῦ.
Γνώμην δὲ καὶ προαίρεσιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου
λέγειν ἀδύνατον,
εἴπερ κυριολεκτεῖν βουλόμεθα. Ἡ γνώμη
γὰρ μετὰ τὴν περὶ τοῦ
ἀγνοουμένου ζήτησιν καὶ βούλευσιν, ἦτοι
βουλὴν καὶ κρίσιν πρὸς
τὸ κριθὲν ἔστι διάθεσις· μεθ' ἣν ἡ
προαίρεσις ἐκλεγομένη καὶ αἰρουμένη
πρὸ τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον. Ὁ δὲ Κύριος οὐ
ψιλὸς ὢν ἄνθρωπος ἀλλὰ
καὶ Θεὸς καὶ πάντα εἰδὼς ἀνευδελῆς
σκέψεως καὶ ζητήσεως καὶ βουλῆς
ὑπῆρχε καὶ κρίσεως καὶ φυσικῶς τὴν τε
πρὸς τὸ καλὸν εἶχεν
οἰκείωσιν καὶ τὴν πρὸς τὸ κακὸν
ἀλλοτριώσιν.
Οὕτω γοῦν καὶ Ἡσαΐας φησὶν, ὅτι «πρὶν ἢ
γνῶναι τὸ παιδίον
ἢ προελέσθαι πονηρὰ, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν·
διότι πρὶν ἢ γνῶναι
τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ
τοῦ ἐκλέξασθαι
τὸ ἀγαθόν». Τὸ γὰρ «πρὶν» δηλοῖ, ὅτι οὐ
καθ' ἡμᾶς ζητήσας
καὶ βουλευσάμενος, ἀλλὰ Θεὸς ὢν καὶ
θεικῶς καὶ τὸ κατὰ σάρκα
ὑποστάς, τουτέστι καθ' ὑπόστασιν
ἠνωμένος τῇ σαρκί,
αὐτῷ τῷ εἶναι καὶ τὸ πάντα εἰδέναι τὸ ἐκ
φύσεως εἶχεν ἀγαθόν·
φυσικαὶ γὰρ εἰσιν αἱ ἀρεταὶ καὶ φυσικῶς καὶ
ἐπίσης πᾶσιν
ἐνυπάρχουσιν, εἰ καὶ μὴ πάντες ἐπίσης

θεραπεύσει, τότε δεν μας ἔδωσε
τὴν τέλεια θεραπεία καὶ παρουσίασε τὸν
εαυτό του νὰ κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ
πάθος νὰ μὴ θέλει –καὶ ὄχι νὰ μὴν μπορεῖ–
τελείως νὰ μας σώσει.
Εἶναι ἀδύνατον νὰ καλέσουμε κάποιον
σύνθετον με δύο θελήματα, ὅπως
ακριβῶς μία υπόστασις σύνθετη ἀπὸ τις
φύσεις. Πρῶτα βέβαια διότι
οἱ συνθέσεις ἀνήκουν στα ὄντα με
υπόστασις καὶ ὄχι σ' αὐτὰ που τα
θεωροῦμε σε ἄλλη βάση ἀπὸ τὴν υπόστασή
τους. Ἐπειτα, εἴαν θὰ μιλήσουμε
για σύνθεσις τῶν θελημάτων καὶ τῶν
ενεργειῶν, υποχρεωτικὰ θὰ πούμε καὶ για
σύνθεσις καὶ τῶν ἄλλων ιδιοτήτων, για
παράδειγμα τοῦ ακτίστου με τὸ κτιστό,
τοῦ αοράτου με τὸ ορατό, καὶ τὰ παρόμοια.
Καὶ πῶς τότε θὰ καλέσουμε τὸ
σύνθετον θέλημα που προήλθε ἀπὸ τὰ
θελήματα; Διότι δεν μπορεῖ τὸ σύνθετον
νὰ παίρνει τὴν ονομασία τῶν συνθετικῶν
τοῦ μερῶν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ που
προέρχεται ἀπὸ τὴν σύνθεσις τῶν φύσεων θ'
αναγκαστοῦμε νὰ τὸ ονομάσουμε
φύσις καὶ ὄχι υπόστασις. Ἀκόμη, εἴαν
μιλήσουμε για ἕνα σύνθετον θέλημα τοῦ
Χριστοῦ, θὰ τὸν ἀποκόψουμε ἀπὸ τὸ θέλημα
τοῦ Πατέρα· διότι τὸ θέλημα τοῦ
Πατέρα δεν εἶναι σύνθετον. Απομένει, λοιπόν,
μόνον τὴν υπόστασις τοῦ
Χριστοῦ νὰ τὴν ονομάσουμε σύνθετη καὶ
κοινή, ὅπως ακριβῶς για τις φύσεις
τοῦ, ἔτσι καὶ για τις φυσικὲς τοῦ ιδιότητες.
Καὶ εἴαν θέλουμε νὰ κυριολεκτήσουμε, εἶναι
ἀδύνατον νὰ μιλοῦμε για γνώμη
καὶ προαίρεσις τοῦ Κυρίου. Διότι ἡ γνώμη
εἶναι διάθεσις προς τὸ ἀποτέλεσμα
που βγήκε ἀπὸ τὴν κρίσις, μετὰ ἀπὸ ἐρευνα
καὶ σκέψις γύρω ἀπὸ αὐτὸ που
ἀγνοοῦμε, δηλαδή μετὰ ἀπὸ ἀπόφασις καὶ
κρίσις· μετὰ ἀπ' αὐτὴν (τὴν γνώμη)
ἀκολουθεῖ ἡ προαίρεσις που ἐπιλέγει τὸ ἕνα

ἐνεργοῦμεν τὰ τῆς φύσεως·
ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν γὰρ εἰς τὸ παρὰ φύσιν
διὰ τῆς παραβάσεως
ἠλάσαμεν.
Ὁ δὲ Κύριος ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τὸ κατὰ
φύσιν ἡμᾶς ἐπανήγαγε·
τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ'
ὁμοίωσιν». Καὶ ἡ ἄσκησις δὲ
καὶ οἱ ταύτης πόνοι οὐ πρὸς τὸ
ἐπικτήσασθαι τὴν ἀρετὴν ἔξωθεν
ἐπέισακτον οὔσαν ἐπενοήθησαν, ἀλλὰ πρὸς
τὸ τὴν ἐπέισακτον καὶ
παρὰ φύσιν κακίαν ἀποβαλέσθαι, ὥσπερ
καὶ τὸν τοῦ σιδήρου ἰὸν
οὐ φυσικὸν ὄντα, ἀλλ' ἐξ ἀμελείας
ἐπιγενόμενον, διὰ μόχθου
ἀποβάλλοντες τὴν φυσικὴν τοῦ σιδήρου
λαμπρότητα ἐμφανίζομεν.
Ἰστέον δέ, ὡς τὸ τῆς γνώμης ὄνομα
πολύτροπον καὶ πολυσήμαντόν
ἐστὶ. Ποτὲ μὲν γὰρ δηλοῖ τὴν παραίνεσιν, ὡς
φησὶν ὁ θεῖος
ἀπόστολος· «Περὶ δὲ τῶν παρθένων
ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω,
γνώμην δὲ δίδωμι·» ποτὲ δὲ βουλήν, ὡς
ὅταν φησὶν ὁ προφήτης
Δαβὶδ· «Ἐπὶ τὸν λαόν σου
κατεπανουργεύσαντο γνώμην», ποτὲ δὲ
ψῆφον, ὡς ὁ Δανιήλ· «Περὶ τίνος ἐξῆλθεν ἡ
γνώμη ἢ ἀναιδῆς αὐτῆς;»·
ποτὲ δὲ ἐπὶ πίστεως ἢ δόξης ἢ φρονήματος,
καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν,
κατὰ εἴκοσιν ὀκτῶ σημαίνόμενα λαμβάνεται
τὸ τῆς γνώμης ὄνομα.

αντὶ γὰρ τὸ ἄλλο. Ὁ Κύριος ὁμῶς,
ἐπειδὴ δὲν εἶναι μόνον ἀπλὸς ἄνθρωπος
ἀλλὰ καὶ Θεὸς καὶ τα γνωρίζει ὅλα,
δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ σκέψης, ἐρευνα,
ἀπόφαση καὶ κρίση· ἀπὸ τῆ φύση του
ἔχει τὴν κλίση πρὸς τὸ καλὸ καὶ τὴν
ἀποφυγὴ τοῦ κακοῦ.
Ἔτσι, λοιπόν, καὶ ὁ προφήτης Ησαΐας λέει
ὅτι «προτοῦ το παιδί γνωρίσει ἢ
ἐπιλέξει τὰ κακά, θὰ ἔχει ἐπιλέξει τὰ καλά·
διότι πρὶν το παιδί γνωρίσει το
καλὸ ἢ το κακό, θὰ παρακούσει στο κακό
καὶ θὰ διαλέξει το ἀγαθό».
Διότι τὸ «πρὶν» δείχνει ὅτι δὲν ἀναζήτησε
οὔτε σκέφθηκε ὅπως εμεῖς,
ἀλλὰ ὄντας Θεὸς καὶ ἐπειδὴ ἐγένε ἄνθρωπος
με θεϊκὸ τρόπο
–ἐνώθηκε δηλαδή υποστατικά με τὴν
ἀνθρώπινη σάρκα–,
εἶχε ἀπὸ τῆ φύση του το ἀγαθό, τὴν ἴδια τὴν
ὑπαρξη καὶ τὴ γνώση ὅλων.
Οἱ ἀρετές, δηλαδή, εἶναι γνωρίσματα τῆς
φύσεως καὶ υπάρχουν μέσα
σ' ὅλους, ἀν καὶ ὅλοι δὲν ἐνεργοῦμε ἐξίσου
αυτὰ που ἀρμόζουν στὴ φύση
μας· διότι, με τὴν παράβαση, ὁδηγηθήκαμε
ἀπὸ τῆ φυσικὴ στὴν ἀφύσικη ζωὴ.
Ὁ Κύριος ὁμῶς μας ἐπανεφέρε ἀπὸ τὴν
ἀφύσικη στὴ φυσικὴ ζωὴ· διότι αὐτὴ
εἶναι ἡ ἐννοια τοῦ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ'
ὁμοίωσιν». Ἡ ἀσκηση πάλι
καὶ οἱ κόποι τῆς δὲν ἐπινοήθησαν γιὰ ν'
ἀποκτήσουμε τὴν ἀρετὴ ἀπέξω,
σαν νὰ εἶναι κάτι το ἐξωτερικό, ἀλλὰ γιὰ ν'
ἀποβάλλουμε τὴν ἐπέισακτη
καὶ ἀφύσικη κακία· ὅπως καὶ ἡ σκουριά τοῦ
σίδηρου δὲν εἶναι φυσικὴ,
ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ ἀμέλεια, καὶ τὴν
βγάζουμε με κόπο
ἐμφανίζοντας τὴ φυσικὴ λαμπρότητα τοῦ
σιδήρου.
Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ λέξη
«γνώμη» ἔχει πολλές καὶ διαφορετικὲς

σημασίες. Άλλοτε σημαίνει τη συμβουλή, όπως το λέει ο θείος απόστολος: «Για τις παρθένες δεν έχω εντολή από τον Κύριο, αλλά λέω τη συμβουλή μου»· άλλοτε σημαίνει βουλή, όπως όταν λέει ο προφήτης Δαβίδ: «Σκέφθηκαν κακή βουλή ενάντια στο λαό σου»· άλλοτε σημαίνει απόφαση, όπως λέει ο Δανιήλ: «Για ποιόν βγήκε αυτή η ντροπιαστική απόφαση;»· άλλοτε το όνομα της γνώμης χρησιμοποιείται για να δηλώσει την πίστη, την άποψη, το φρόνημα και, μ' ένα λόγο, έχει είκοσι οκτώ σημασίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 59. Περὶ ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ
Δύο δὲ καὶ τὰς ἐνεργείας φαμέν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Εἶχε γὰρ, ὡς μὲν Θεὸς καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, τὴν θείαν ἐνέργειαν, καὶ ὡς ἄνθρωπος γενόμενος καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἐνέργειαν.
Ἰστέον δέ, ὡς ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν καὶ ἄλλο ἐνέργημα καὶ ἄλλο ἐνεργῶν. Ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστὶν ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόεισιν· ἐνέργημα δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα· ἐνεργῶν δὲ ὁ κεκρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἥτοι ἡ ὑπόστασις. Λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα, καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέργεια, ὡς καὶ τὸ κτίσμα κτίσις· οὕτω γὰρ φαμέν· πᾶσα ἡ κτίσις, τὰ κτίσματα δηλοῦντες.
Ἰστέον, ὡς ἡ ἐνέργεια κίνησις ἐστὶ καὶ ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ, καθὼς φησὶν ὁ θεηγόρος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγῳ· «Εἰ δὲ ἐνεργεία ἐστὶν, ἐνεργηθήσεται

Για τις ενέργειες που έχει ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός.
Υποστηρίζουμε, επίσης, ότι ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός έχει δύο ενέργειες. Διότι, σαν Θεός και ομοούσιος με τον Πατέρα, είχε τη θεία ενέργεια· και σαν άνθρωπος που έγινε ομοούσιος με μας, είχε την ανθρώπινη ενέργεια.
Πρέπει ακόμη να γνωρίζουμε ότι άλλο είναι η ενέργεια, άλλο το ενεργητικό και άλλο ο ενεργών. Ενέργεια βέβαια είναι η δραστική και πραγματική κίνηση της φύσεως· ενεργητικό είναι η φύση από την οποία προέρχεται η ενέργεια· ἐνέργημα πάλι είναι το αποτέλεσμα της ενέργειας· και ενεργών είναι αυτός που χρησιμοποιεί την ενέργεια, δηλαδή η υπόσταση. Και η ενέργεια λέγεται ἐνέργημα και το ἐνέργημα ἐνέργεια, όπως και το κτίσμα λέγεται κτίση· διότι όταν λέμε «πάσα κτίσις», εννοούμε τα κτίσματα.
Πρέπει να γνωρίζουμε ότι η ενέργεια είναι κίνηση και ενεργείται μᾶλλον παρά ενεργεί, όπως λέει ο θεολόγος Γρηγόριος στο λόγο του για το Ἅγιο Πνεῦμα: «Εάν είναι ἐνέργεια, είναι φανερό ότι θα τίθεται ἀπὸ ἄλλο σε ἐνέργεια και δεν

δηλονότι καὶ οὐκ
ἐνεργήσει καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι
παύσεται».
Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι αὐτὴ ἡ ζωὴ ἐνέργειά
ἐστὶ καὶ ἡ τροπὴ τοῦ ζώου
ἐνέργεια, καὶ πᾶσα ἡ τοῦ ζώου οἰκονομία, ἢ
τε θρεπτικὴ καὶ
ἀύξητικὴ, ἢ γουν φυτικὴ, καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν
κίνησις, ἢ γουν αἰσθητικὴ
καὶ ἡ νοερὰ καὶ αὐτεξούσιος κίνησις.
Δυνάμεως δὲ ἀποτέλεσμα
ἡ ἐνέργεια. Εἰ οὖν ταῦτα πάντα θεωροῦμεν
ἐν τῷ Χριστῷ, ἄρα καὶ
ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν ἐπ' αὐτοῦ φήσομεν.
Ἐνέργεια λέγεται τὸ πρῶτον ἐν ἡμῖν
συνιστάμενον νόημα· καὶ ἔστιν
ἀπλῆ καὶ ἄσχετος ἐνέργεια τοῦ νοῦ καθ'
αὐτὸν ἀφανῶς τὰ ἴδια
νοήματα προβαλλομένου, ὧν χωρὶς οὐδὲ
νοῦς ἂν κληθεῖν δικαίως.
Λέγεται δὲ πάλιν ἐνέργεια καὶ ἡ διὰ τῆς
προφορᾶς τοῦ λόγου
φανέρωσις καὶ ἐξάπλωσις τῶν νενοημένων.
Αὕτη δὲ οὐκέτι ἄσχετός
ἐστὶ καὶ ἀπλῆ, ἀλλ' ἐν σχέσει θεωρουμένη ἐκ
νοήματος καὶ λόγου
συντεθειμένη. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ σχέσις, ἣν ἔχει
ὁ ποιῶν πρὸς τὸ
γινόμενον, ἐνέργειά ἐστὶ· καὶ αὐτὸ τὸ
ἀποτελούμενον ἐνέργεια
λέγεται. Καὶ τὸ μὲν ἐστὶ ψυχῆς μόνης, τὸ δὲ
ψυχῆς σώματι
κεχρημένης, τὸ δὲ σώματος νοερῶς
ἐψυχωμένου, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα·
ὁ νοῦς γὰρ προθεωρήσας τὸ ἐσόμενον οὕτω
διὰ τοῦ σώματος
ἐργάζεται. Τῆς ψυχῆς τοίνυν ἐστὶν ἡ
ἡγεμονία· κέχρηται γὰρ
ὡς ὄργάνῳ τῷ σώματι, ἄγουσα τοῦτο καὶ
ἰθύνουσα. Ἐτέρα δὲ ἐστὶν
ἡ τοῦ σώματος ἐνέργεια, ἀγομένου ὑπὸ τῆς
ψυχῆς καὶ κινουμένου.
Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τοῦ μὲν σώματος ἡ ἀφή

θα ἐνεργεῖ, καὶ θα σταματήσει μαζί μ' αὐτό
που το ἐνεργεῖ».
Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζουμε ὅτι καὶ ἡ ἴδια ἡ
ζωὴ εἶναι ἐνέργεια καὶ
ἡ μεταβολὴ τῶν ζωντανῶν εἶναι ἐνέργεια
καὶ ὅλος ὁ τρόπος τῆς ζωῆς τους·
δηλαδή, ἡ θρεπτικὴ, ἡ ἀυξητικὴ ἢ φυσικὴ,
καὶ ἡ ἐνστικτώδης κίνησις,
ἡ κίνησις τῶν αἰσθήσεων, τοῦ νοῦ καὶ τοῦ
αὐτεξούσιου. Ἡ ἐνέργεια εἶναι
μάλιστα ἀποτέλεσμα δυνάμεως. Ἀν, λοιπόν,
αὐτὰ παρατηροῦμε νὰ τὰ ἔχει
ὁ Χριστός, εἶναι ἐπόμενο νὰ τοῦ
ἀποδώσουμε καὶ ἀνθρώπινη ἐνέργεια.
Ἐνέργεια λέγεται ἡ πρώτη σκέψη που
έρχεται στο νοῦ μας· καὶ εἶναι ἀπλῆ
καὶ ἀνεξάρτητη ἐνέργεια τοῦ νοῦ, ὅταν
μόνος τοῦ ο νοῦς παρουσιάζει κρυφά
τις σκέψεις τοῦ, χωρὶς τις ὁποῖες δὲν θὰ
μπορούσε νὰ γίνῃ λόγος γιὰ νοῦ.
Ἐνέργεια πάλι ὀνομάζεται ἡ ἀνακοίνωσις καὶ
διάδοσις τῶν σκέψεων μας
με τὸν προφορικὸν λόγον. Αὐτὴ ὅμως δὲν εἶναι
ἀνεξάρτητη καὶ ἀπλή,
ἀλλὰ, ἀν τὴν παρατηρήσουμε, εἶναι σύνθετη
ἀπὸ τὴν σκέψη καὶ τὸν λόγον.
Ἐνέργεια, ἐπίσης, εἶναι καὶ ἡ σχέση που ἔχει
αὐτός που ἐνεργεῖ σὲ σχέση μ'
αὐτό που ἐνεργεῖται· καὶ τὸ ἀποτέλεσμα
που προκύπτει καλεῖται ἐνέργεια.
Καὶ ἄλλο εἶναι ἐνέργεια μόνον τῆς ψυχῆς,
ἄλλο τῆς ψυχῆς που χρησιμοποιεῖ
τὸ σῶμα, ἄλλο τοῦ σώματος που ἔχει τὴν
νοερὴν ψυχὴν καὶ ἄλλο εἶναι τὸ
ἀποτέλεσμα· διότι ὁ νοῦς φαντάζεται αὐτό
που θὰ γίνῃ καὶ ἔτσι τὸ ἐνεργεῖ
με τὸ σῶμα. Ἡ διεύθυνσις βέβαια ἀνήκει
στὴν ψυχὴ· χρησιμοποιεῖ ὅμως ὡς
ὄργανο τὸ σῶμα, ὀδηγώντας καὶ
κατευθύνοντάς το. Ἄλλη πάλι εἶναι
ἡ ἐνέργεια τοῦ σώματος, ὅταν ἡ ψυχὴ τὸ
ὀδηγεῖ καὶ τὸ κινεῖ. Καὶ τὸ
ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας τοῦ σώματος

καὶ ἡ κράτησις καὶ
ἡ τοῦ ποιουμένου οἶονεὶ περιένεξις, τῆς δὲ
ψυχῆς ἡ τοῦ γινομένου
οἶονεὶ μὀρφωσις καὶ σχηματισμός.
Οὕτω καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ἡ μὲν
τῶν θαυμάτων δύναμις τῆς θεότητος αὐτοῦ
ὑπῆρχεν ἐνέργεια,
ἡ δὲ χειρουργία καὶ τὸ θελῆσαι καὶ τὸ εἰπεῖν
«θέλω, καθαρῖσθητι»,
τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐνέργεια.
Ἀποτέλεσμα δὲ
τῆς μὲν ἀνθρωπίνης ἡ τῶν ἄρτων κλάσις, τὸ
ἀκοῦσαι τὸν λεπρόν,
τὸ «θέλω», τῆς δὲ θείας ὁ τῶν ἄρτων
πληθυσμός καὶ ἡ τοῦ λεπροῦ
κάθαρσις. Δι' ἀμφοτέρων γάρ, διὰ τε τῆς
ψυχικῆς ἐνεργείας καὶ
τοῦ σώματος, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν συγγενῆ
καὶ ἴσην ἐνεδεικνυτο
αὐτοῦ τὴν θείαν ἐνέργειαν.
Ὡσπερ γάρ τὰς φύσεις ἠνωμένας
γινώσκομεν καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις
ἐχούσας περιχώρησιν καὶ τὴν τούτων
διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα,
ἀλλὰ καὶ ἀριθμοῦμεν καὶ ἀδιαίρετους
ταύτας γινώσκομεν, οὕτω
καὶ τῶν θελημάτων καὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ
τὸ συναφὲς γινώσκομεν
καὶ τὸ διάφορον ἐπιγινώσκομεν καὶ
ἀριθμοῦμεν καὶ διαίρεσιν
οὐκ εἰσάγομεν· ὃν τρόπον γάρ ἡ σὰρξ καὶ
τεθέωται καὶ μεταβολῆν
τῆς οἰκείας οὐ πέπονθε φύσεως, τὸν αὐτὸν
τρόπον καὶ τὸ θέλημα
καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ τεθέωνται καὶ τῶν
οἰκείων οὐκ ἐξίστανται ὄρων·
εἷς γάρ ἐστιν ὁ τοῦτο κάκεῖνο ὢν, καὶ οὕτως
κάκείνως, ἥτοι θεϊκῶς τε
καὶ ἀνθρωπίνως θέλων καὶ ἐνεργῶν.
Δύο τοίνυν τὰς ἐνεργείας ἐπὶ Χριστοῦ λέγειν
ἀναγκαῖον
διὰ τὸ διττὸν τῆς φύσεως· ὧν γάρ ἡ φύσις

εἶναι ἡ ἀφή, ἡ κράτησις καὶ
ἡ περιφορά αὐτοῦ που δημιουργεῖται· ἐνὼ
το ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας
τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ διαμὀρφωσις καὶ ὁ
σχηματισμός, κατὰ κάποιον τρόπον, αὐτοῦ
που δημιουργεῖται.
Ἔτσι, καὶ σχετικὰ με τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ
Χριστό, ἀπὸ τῆς μίας ἡ δύναμης
τῶν θαυμάτων του ἀποτελοῦσε ἐνέργεια
τῆς θεότητός του, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη
ἡ χρῆσις τῶν χειρῶν του, ἡ θέλησις καὶ ὁ
λόγος του «θέλω να καθαρῖσθῆις»
ἦταν ἐνέργεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του.
Καὶ ἀποτέλεσμα
τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του ἦταν ὁ
τεμαχισμός τῶν ἀρτῶν, τὸ ν' ἀκούσει
ὁ λεπρός τὸ «θέλω», ἐνὼ τῆς θείας ἦταν ὁ
πολλαπλασιασμός τῶν ἀρτῶν καὶ
ἡ θεραπεία τοῦ λεπροῦ. Διότι καὶ με τὰ δύο,
καὶ με τὴν ἐνέργεια τῆς ψυχῆς
καὶ με τὴν ἐνέργεια τοῦ σώματος,
ἀποδεικνυε ὅτι ἡ θεία του ἐνέργεια εἶναι
μία καὶ ἡ ἴδια, συγγενική καὶ ἴση (με τοῦ
Πατέρα).
Ὅπως δηλαδὴ δεχόμεστε ὅτι οἱ φύσεις εἶναι
ἐνωμένες καὶ
ἀλληλοπεριχωροῦνται, χωρὶς ν'
ἀμφισβητοῦμε τὴν διαφορὰ τους,
ἀλλὰ τῖς ἀριθμοῦμε καὶ τῖς θεωροῦμε
ἀδιαίρετες, ἔτσι καὶ γιὰ τῖς θελήσεις
καὶ τῖς ἐνεργείες καὶ δεχόμεστε τὴν
συνάφειά τους ἀλλὰ καὶ ἀναγνωρίζουμε
τὴν διαφορὰ τους· τῖς ἀριθμοῦμε, χωρὶς ὀμως
να διακρίνουμε διαίρεσις.
Ὅπως ἡ σὰρκα του θεώθηκε χωρὶς να πάθει
καμιά μεταβολή
τῆς φύσεώς του, παρόμοια καὶ ἡ θέλησις καὶ
ἡ ἐνεργεία του
θεώθηκα χωρὶς να χάσουν τὴ φυσική τους
κατάστασις.
Διότι ὁ ἴδιος εἶναι καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο,
που θέλει καὶ ἐνεργεῖ καὶ ἔτσι καὶ
ἀλλιώως, δηλαδὴ καὶ θεϊκά καὶ ἀνθρώπινα.

παρηλλαγμένη,
τούτων διάφορος ἢ ἐνέργεια, καὶ ὦν ἢ
ἐνέργεια παρηλλαγμένη,
τούτων ἢ φύσις διάφορος. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν·
ὦν ἢ φύσις ἢ αὐτή,
τούτων καὶ ἢ ἐνέργεια ἢ αὐτή, καὶ ὦν ἢ
ἐνέργεια μία, τούτων
καὶ ἢ οὐσία μία, κατὰ τοὺς θεηγόρους
πατέρας. Ἀνάγκη τοίνυν
δυοῖν θάτερον ἢ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ
λέγοντας μίαν λέγειν
καὶ τὴν οὐσίαν ἢ, εἴπερ τῆς ἀληθείας
ἐχόμεθα καὶ δύο τὰς οὐσίας
εὐαγγελικῶς τε καὶ πατρικῶς ὁμολογοῦμεν,
δύο καὶ τὰς ἐνεργείας
καταλλήλως αὐτοῖς ἐπομένους
συνομολογεῖν· ὁμοούσιος γὰρ ὦν
τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα ἴσος
ἔσται καὶ κατὰ τὴν
ἐνέργειαν· ὁμοούσιος δὲ ὦν ἡμῖν ὁ αὐτὸς
κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα,
ἴσος ἔσται καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Φησὶ
γοῦν ὁ μακάριος Γρηγόριος,
ὁ Νυσαέων ἐπίσκοπος· «Ὡν δὲ ἢ ἐνέργεια
μία, τούτων πάντως
καὶ ἢ δύναμις ἢ αὐτή· πᾶσα γὰρ ἐνέργεια
δυνάμεώς ἐστιν
ἀποτέλεσμα». Ἀδύνατον δὲ ἀκτίστου καὶ
κτιστῆς φύσεως μίαν φύσιν
ἢ δύναμιν ἢ ἐνέργειαν εἶναι. Εἰ δὲ μίαν
Χριστοῦ τὴν ἐνέργειαν
εἴπομεν, τῆ τοῦ Λόγου θεότητι προσάψομεν
τῆς νοερᾶς ψυχῆς
τὰ πάθη, φόβον φημί καὶ λύπην καὶ
ἀγωνίαν.
Εἰ δὲ λέγοιεν, ὡς περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος
διαλεγόμενοι οἱ πατέρες
οἱ ἅγιοι ἔφασαν· «ὦν ἢ οὐσία μία, τούτων
καὶ ἢ ἐνέργεια, καὶ ὦν
διάφορος ἢ οὐσία, τούτων διάφορος καὶ ἢ
ἐνέργεια», καὶ ὡς οὐ χρῆ
τὰ τῆς «θεολογίας» ἐπὶ τὴν «οἰκονομίαν»
μετάγειν, ἐροῦμεν· εἰ ἐπὶ τῆς

ὑποχρεωτικά, λοιπόν, ὁμολογοῦμε ὅτι δύο
εἶναι οἱ ἐνέργειες τοῦ Χριστοῦ,
ἐπειδὴ ἔχει διπλὴ φύση. Διότι αὐτὰ που
ἔχουν διαφορετικὴ φύση,
καὶ ἡ ἐνέργειά τους εἶναι διαφορετικὴ· καὶ
ὅποια ἔχουν διαφορετικὴ ἐνέργεια,
καὶ ἡ φύση τους εἶναι διαφορετικὴ. Καὶ το
αντίστροφο· αὐτὰ που ἔχουν ἴδια
φύση, ἔχουν καὶ ἴδια ἐνέργεια· καὶ ὅποια
ἔχουν μίαν ἐνέργεια, ἔχουν καὶ μίαν
φύση, σύμφωνα με τοὺς θεοφώτιστους
Πατέρες. Εἶναι ἀνάγκη, λοιπόν, νὰ
παραδεχθούμε ἓνα ἀπὸ τὰ δύο· ἢ λέγοντας
ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει μίαν ἐνέργεια
ὁμολογοῦμε ὅτι ἔχει καὶ μίαν οὐσία ἢ –εάν
ἀκολουθοῦμε τὴν ἀλήθεια καὶ
ὁμολογοῦμε, σύμφωνα με τὸ Εὐαγγέλιο καὶ
τοὺς Πατέρες, ὅτι ἔχει δύο οὐσίες–
νὰ δεχόμεστε συγχρόνως, ὅπως ἀρμόζει, ὅτι
ἔχει καὶ δύο ἐνέργειες. Διότι,
ὄντας ὁμοούσιος με τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα στη
θεῖα φύση, θα εἶναι ἴσος καὶ στη
(θεῖα) ἐνέργεια· ὁ ἴδιος, ὄντας πάλι
ὁμοούσιος με μᾶς στὴν ἀνθρώπινη φύση,
θα εἶναι ἴσος καὶ στὴν (ἀνθρώπινη)
ἐνέργεια. Διότι λέει ὁ μακάριος Γρηγόριος,
ἐπίσκοπος Νύσσης· «Ὅποιοι ἔχουν μίαν
ἐνέργεια, ὁπωσδήποτε ἔχουν καὶ
τὴν ἴδια δύναμη· διότι κάθε ἐνέργεια εἶναι
ἀποτέλεσμα τῆς δυνάμεως».
Εἶναι ἀδύνατο, λοιπόν, ἡ ἀκτιστὴ φύση νὰ
ἔχει μίαν καὶ τὴν ἴδια φύση
ἢ δύναμη ἢ ἐνέργεια με τὴν κτιστὴ. Καὶ ἀν
δεχθούμε ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει μίαν
ἐνέργεια, τότε τὰ πάθη τῆς νοερῆς ψυχῆς –
ἐννοῶ τὸ φόβο, τὴ λύπη καὶ
τὴν ἀγωνία– θα τ' ἀποδώσουμε στὴ
θεότητα τοῦ Λόγου.
Καὶ ἀν λένε ὅτι, ἀναφερόμενοι οἱ ἅγιοι
Πατέρες στὴν Ἁγία Τριάδα, τάχα
εἶπαν· «αὐτοὶ που ἔχουν μίαν οὐσία, ἔχουν
καὶ μίαν ἐνέργεια, κι αὐτοὶ που ἔχουν
διαφορετικὴ οὐσία ἔχουν καὶ διαφορετικὴ

«θεολογίας» μόνον εἴρηται τοῖς πατράσι, καὶ οὐκ ἔτι μετὰ τὴν σάρκωσιν τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ οὐδὲ τῆς αὐτῆς ἔσται οὐσίας. Τίνι δὲ ἀπονεμοῦμεν τὸ «ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι», καὶ· «ἃ βλέπει τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ», καὶ· «εἰ ἔμοι οὐ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε», καὶ· «τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ», καὶ· «ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς, οὓς θέλει, ζωοποιεῖ»; Ταῦτα γὰρ πάντα οὐ μόνον ὁμοούσιον καὶ μετὰ σάρκωσιν τῷ Πατρὶ δείκνυσιν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας. Καὶ πάλιν· Εἰ ἢ περὶ τὰ ὄντα πρόνοια οὐ μόνον Πατρὸς καὶ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ καὶ μετὰ σάρκωσιν, ἐνέργεια δὲ τοῦτο ἐστὶν· ἄρα καὶ μετὰ σάρκωσιν τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἐνεργείας τῷ Πατρὶ. Εἰ δὲ ἐκ τῶν θαυμάτων τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα τῷ Πατρὶ τὸν Χριστὸν ἔγνωμεν, ἐνέργεια δὲ Θεοῦ τυγχάνει τὰ θαύματα, ἄρα καὶ μετὰ σάρκωσιν τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἐστὶ τῷ Πατρὶ. Εἰ δὲ μία ἐνέργεια τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, σύνθετος ἔσται, καὶ ἔσται ἢ ἑτέρας ἐνεργείας παρὰ τὸν Πατέρα ἢ καὶ ὁ Πατὴρ συνθέτου ἐνεργείας ἔσται. Εἰ δὲ συνθέτου ἐνεργείας, δῆλον ὅτι καὶ φύσεως. Εἰ δὲ εἴποιεν, ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ πρόσωπον συνεισάγεται, ἐροῦμεν, ὅτι, εἰ τῇ ἐνεργείᾳ πρόσωπον συνεισάγεται, κατὰ τὴν εὐλογον ἀντιστροφὴν καὶ τῷ προσώπῳ ἐνέργεια

ἐνέργεια», καὶ ἀκόμη εἶπαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδουμε στὴν οἰκονομία (=σχέδιο τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων) αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στὴ θεολογία (=ἀφορὰ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ), θὰ ἀπαντήσουμε: ἀν οἱ Πατέρες τα εἶπαν αὐτὰ μόνον γιὰ τὴ θεολογία καὶ ἀν ὁ Υἱὸς μετὰ τὴ σάρκωσή του δὲν ἔχει τὴν ἴδια ἐνέργεια με τὸν Πατέρα, δὲν θὰ ἔχει οὔτε τὴν ἴδια οὐσία. Καὶ σε ποιὸν θ' ἀποδώσουμε τὸ νόημα τῶν φράσεων «ὁ Πατέρας μου ἀκόμη ἐργάζεται, τὸ ἴδιο κι ἐγώ», «ὁ Υἱὸς αὐτὰ ποὺ βλέπει νὰ κάνει ὁ Πατέρας τα κάνει καὶ αὐτός», «ἐὰν δὲν πιστεύετε ἐμένα, πιστέψτε στα ἔργα μου», «τα ἔργα ποὺ κάνω δίνουν μαρτυρία γιὰ μένα» καὶ «ὅπως ὁ Πατέρας ἀνασταίνει καὶ δίνει ζωὴ στους νεκρούς, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ὁποιοὺς θέλει τοὺς χαρίζει τὴ ζωή»; Διότι ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Υἱὸς ὄχι μόνον εἶναι ὁμοούσιος με τὸν Πατέρα μετὰ τὴ σάρκωση, ἀλλὰ ἔχει καὶ τὴν ἴδια ἐνέργεια. Ἐπίσης, ἀν ἡ πρόνοια γιὰ τα ὄντα δὲν ἀνήκει μόνον στὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ στὸν Υἱὸ καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησή του, καὶ εφόσον ἡ πρόνοια εἶναι ἐνέργεια, ἐπομένως καὶ μετὰ τὴ σάρκωση ὁ Υἱὸς ἔχει τὴν ἴδια ἐνέργεια με τὸν Πατέρα. Ἐὰν πάλι ἀντιληφθῆκαμε ἀπὸ τα θαύματα ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει τὴν ἴδια ἐνέργεια με τὸν Πατέρα καὶ ὅτι τα θαύματα ἀποτελοῦν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἐπομένως καὶ μετὰ τὴ σάρκωση ὁ Υἱὸς ἔχει τὴν ἴδια ἐνέργεια με τὸν Πατέρα. Ἐὰν πάλι ἡ θεότητα καὶ ἡ ἀνθρωπότητά του ἔχουν μία ἐνέργεια, τότε αὐτὴ θὰ εἶναι σύνθετη καὶ εἴτε θὰ ἔχει διαφορετικὴ ἐνέργεια ἀπὸ τὸν Πατέρα εἴτε καὶ ὁ Πατέρας θὰ ἔχει σύνθετη ἐνέργεια. Ἐὰν ὁμως ἔχει σύνθετη ἐνέργεια,

συνεισαχθήσεται,
καὶ ἔσονται, ὡσπερ τρία πρόσωπα, ἦτοι
ὑποστάσεις,
τῆς Ἁγίας Τριάδος, οὕτω καὶ τρεῖς ἐνέργειαι,
ἢ ὡσπερ μία ἐνέργεια,
οὕτω καὶ ἓν πρόσωπον καὶ μία ὑπόστασις.
Οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες
συμφώνως εἰρήκασιν τὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας
καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι ἐνεργείας.
Ἔτι δέ, εἰ τῇ ἐνεργείᾳ πρόσωπον
συνεισάγεται, οἱ μῆτε μίαν μῆτε
δύο Χριστοῦ τὰς ἐνεργείας λέγειν
θεσπίσαντες, οὔτε ἓν πρόσωπον
αὐτοῦ λέγειν οὔτε δύο προσέταξαν.
Καὶ ἐπὶ τῆς πεपुरακτωμένης δὲ μαχαίρας,
ὡσπερ αἱ φύσεις
σῶζονται τοῦ τε πυρός καὶ τοῦ σιδήρου,
οὕτω καὶ αἱ δύο ἐνέργειαι
καὶ τὰ τούτων ἀποτελέσματα. Ἐχει γὰρ ὁ
μὲν σίδηρος τὸ τμητικόν,
τὸ δὲ πῦρ τὸ καυστικόν, καὶ ἡ τομὴ μὲν τῆς
τοῦ σιδήρου ἐνεργείας
ἐστὶν ἀποτέλεσμα, ἡ δὲ καύσις τοῦ πυρός
καὶ σῶζεται τὸ τούτων
διάφορον ἐν τῇ κεκαυμένη τομῇ καὶ ἐν τῇ
τετμημένη καύσει, εἰ καὶ
μῆτε ἡ καύσις τῆς τομῆς δίχα γίγνοιτο μετὰ
τὴν ἔνωσιν μῆτε ἡ τομὴ
δίχα τῆς καύσεως· καὶ οὔτε διὰ τὸ διττὸν
τῆς φυσικῆς ἐνεργείας
δύο πεपुरακτωμένας μαχαίρας φαμέν οὔτε
διὰ τὸ μοναδικὸν
τῆς πεपुरακτωμένης μαχαίρας σύγχυσιν
τῆς οὐσιώδους αὐτῶν
διαφορᾶς ἐργαζόμεθα.
Οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ τῆς μὲν θεότητος
αὐτοῦ ἡ θεία καὶ
παντοδύναμος ἐνέργεια, τῆς δὲ
ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἡ καθ' ἡμᾶς.
Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μὲν ἀνθρωπίνης τὸ
κρατηθῆναι τὴν χεῖρα
τοῦ παιδὸς καὶ ἐλκυσθῆναι, τῆς δὲ θείας ἡ
ζωοποιήσις. Ἄλλο γὰρ

σίγουρα θα ἔχει καὶ σύνθετη φύση.
Εἰάν ὅμως πουν ὅτι με τὴν ἐνέργεια
ἐννοεῖται συγχρόνως καὶ τὸ πρόσωπο,
θα πούμε ὅτι, ἀν με τὴν ἐνέργεια ἐννοεῖται
καὶ τὸ πρόσωπο, σύμφωνα με τὴ
λογικὴ ἀντιστροφή, καὶ με τὸ πρόσωπο θα
ἐννοεῖται συγχρόνως καὶ ἡ ἐνέργεια·
καὶ θα ὑπάρχουν, ὅπως τὰ τρία πρόσωπα,
δηλαδή οἱ υποστάσεις τῆς Ἁγίας
Τριάδος, ἔτσι καὶ τρεῖς ἐνέργειες, ἢ ὅπως
ἀκριβῶς μία ἐνέργεια,
ἔτσι καὶ ἓν πρόσωπο καὶ μία ὑπόστασις.
Ἀλλὰ οἱ ἅγιοι Πατέρες
ἔχουν πει ὅλοι ἀπὸ κοινού ὅτι αὐτὰ που
ἔχουν τὴν ἴδια οὐσία, ἔχουν καὶ
τὴν ἴδια ἐνέργεια.
Καὶ ἀκόμη, ἀν με τὴν ἐνέργεια ἐννοεῖται
συγχρόνως καὶ τὸ πρόσωπο, τότε
αὐτοὶ που θέσπισαν νὰ λέμε ὅτι ὁ Χριστός
δεν ἔχει οὔτε μία οὔτε δύο
ἐνέργειες, αὐτοὶ καθιέρωσαν νὰ λέμε ὅτι δεν
ἔχει οὔτε ἓν οὔτε δύο πρόσωπα.
Καὶ ὅπως στο πυρακτωμένο μαχαίρι
διατηροῦνται οἱ φύσεις, τῆς φωτιάς
καὶ τοῦ σιδήρου, ἔτσι εἶναι δύο καὶ οἱ
ἐνέργειες καὶ τὰ ἀποτελέσματά τους.
Ἐχει δηλαδή ὁ σίδηρος τὴν ιδιότητα νὰ
κόβει, καὶ ἔχει πάλι ἡ φωτιά
τὴν ιδιότητα νὰ καίει· καὶ τὸ κόψιμο εἶναι
ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας τοῦ
σιδήρου, ἐνῶ τὸ κάψιμο τῆς φωτιάς. Ἡ
διαφορὰ τους διατηρεῖται
στο καμένο κόψιμο καὶ στο κομμένο
κάψιμο, ἀν καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν
δεν θα μπορούσε νὰ γίνῃ οὔτε τὸ κάψιμο
δίχως τὸ κόψιμο οὔτε τὸ κόψιμο
δίχως τὸ κάψιμο. Καὶ οὔτε, ἐπειδὴ εἶναι
διπλὴ ἡ φυσικὴ ἐνέργεια, λέμε ὅτι
ἔχουμε δύο πυρακτωμένα μαχαίρια οὔτε
πάλι, ἐπειδὴ εἶναι ἓν τὸ
πυρακτωμένο μαχαίρι, συγχέουμε τὴ
διαφορὰ που διακρίνει
τὴ φύση τους.

τοῦτο, κάκεῖνο ἕτερον, εἰ καὶ ἀλλήλων
ἀχώριστοι ὑπάρχουσιν
ἐν τῇ θεανδρικῇ ἐνεργείᾳ. Εἰ διὰ τὸ μίαν
εἶναι τὴν τοῦ Κυρίου
ὑπόστασιν μία ἔσται καὶ ἡ ἐνεργεία, διὰ τὴν
μίαν ὑπόστασιν
μία ἔσται καὶ ἡ οὐσία.
Καὶ πάλιν· εἰ μίαν ἐνεργείαν ἐπὶ τοῦ Κυρίου
εἴπομεν, ἢ θεϊαν ταύτην
λέξομεν ἢ ἀνθρωπίνην ἢ οὐδετέραν. Ἄλλ' εἰ
μὲν θεϊαν, Θεὸν αὐτὸν
μόνον γυμνὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος
λέξομεν. Εἰ δὲ
ἀνθρωπίνην, ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον
βλασφημήσομεν. Εἰ δὲ
οὐδὲ θεϊαν οὐδὲ ἀνθρωπίνην, οὐδὲ Θεὸν
οὐδὲ ἄνθρωπον,
οὐδὲ τῷ Πατρὶ οὐδὲ ἡμῖν ὁμοούσιον· ἐκ γὰρ
τῆς ἐνώσεως
ἢ καθ' ὑπόστασιν ταυτότης γέγονεν, οὐ μὴν
δὲ καὶ ἡ διαφορὰ
τῶν φύσεων ἀνήρηται. Τῆς δὲ διαφορᾶς
σφωζομένης τῶν φύσεων,
σωθήσονται δηλαδὴ καὶ αἱ τούτων
ἐνεργεῖαι· οὐ γὰρ ἔστι
φύσις ἀνενέργητος.
Εἰ μία τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἡ ἐνεργεία, ἢ
κτιστὴ ἔσται ἢ ἄκτιστος·
μέσον γὰρ τούτων οὐκ ἔστιν ἐνεργεία,
ὥσπερ οὐδὲ φύσις.
Εἰ οὖν κτιστὴ, κτιστὴν μόνην δηλώσει
φύσιν· εἰ δὲ ἄκτιστος,
ἄκτιστον μόνην χαρακτηρίσει οὐσίαν. Δεῖ
γὰρ πάντως κατάλληλα
ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικά· ἀδύνατον γὰρ
ἐλλιποῦς φύσεως
ὑπαρξιν εἶναι. Ἡ δὲ κατὰ φύσιν ἐνεργεία οὐ
τῶν ἐκτὸς ὑπάρχει,
καὶ δῆλον, ὅτι οὔτε εἶναι οὔτε γινώσκεισθαι
τὴν φύσιν δυνατὸν
ἄνευ τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας· δι' ὧν γὰρ
ἐνεργεῖ ἕκαστος,
τὴν οἰκείαν φύσιν πιστοῦται, ὅπερ ἔστι μὴ

Ἔτσι καὶ στο Χριστό, ἡ θεία καὶ
παντοδύναμη ἐνεργεία του ἀνήκει
στη θεία φύση, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη ἐνεργεία
ἀνήκει στην ἀνθρώπινη φύση του.
Αποτέλεσμα τῆς ἀνθρώπινης ἐνεργείας του
εἶναι νὰ κρατήσῃ καὶ νὰ
τραβήξῃ τὸ χέρι τοῦ παιδιοῦ, ἐνῶ τῆς θείας
εἶναι ἡ παροχὴ τῆς ζωῆς. Διότι
ἄλλο εἶναι τὸ ἓνα καὶ ἄλλο τὸ ἄλλο, ἀν καὶ
μέσα στη θεανδρικὴ ἐνεργεία του
οἱ ἐνεργεῖες εἶναι ἀχώριστες μεταξύ τους.
Εἰάν ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι μία ἡ
ὑπόστασις τοῦ Κυρίου, πιστεύομε ὅτι θα
εἶναι καὶ ἡ ἐνεργεία τοῦ μία, τότε
ἐξαιτίας τῆς μίας υποστάσεως θα ἔπρεπε
εἶναι καὶ μία ἡ οὐσία του.
Καὶ ἀκόμη· ἀν ἀποδώσομε στὸν Κύριο μία
ἐνεργεία, θα πούμε ὅτι αὐτὴ εἶναι
ἢ θεϊκὴ ἢ ἀνθρώπινη ἢ οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ
ἄλλη. Εἰάν πούμε ὅτι εἶναι θεϊκὴ,
τότε θα δεχθούμε ὅτι εἶναι Θεὸς χωρὶς τὴν
ἀνθρώπινη φύση μας. Εἰάν πούμε
ὅτι εἶναι ἀνθρώπινη, τότε με ἀσέβεια θα τὸν
θεωρήσομε μόνο ἄνθρωπο. Καὶ
ἀν πούμε ὅτι δὲν εἶναι οὔτε θεία οὔτε
ἀνθρώπινη, θα δεχθούμε ὅτι δὲν εἶναι
οὔτε Θεὸς οὔτε ἄνθρωπος οὔτε ὁμοούσιος
με τὸν Πατέρα του καὶ με μας.
Διότι ἡ ταυτότητα τῆς υποστάσεως
προήλθε ἀπὸ τὴν ἐνώση, ἀλλὰ καὶ
ἀνατράπηκε ἡ διαφορὰ τῶν φύσεων. Ἀν
ὁμως διατηρηθεῖ ἡ διαφορὰ τῶν
φύσεων, σίγουρα θα διατηρηθοῦν καὶ οἱ
ἐνεργεῖές τους· διότι δὲν ὑπάρχει
φύση χωρὶς ἐνεργεία.
Εἰάν ἡ ἐνεργεία τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ εἶναι
μία, θα εἶναι ἢ κτιστὴ ἢ ἀκτιστὴ·
διότι δὲν ὑπάρχει ἐνδιάμεση ἐνεργεία, ὅπως
δὲν ὑπάρχει καὶ φύση.
Εἰάν εἶναι κτιστὴ, θα φανερώσῃ μόνο κτιστὴ
φύση· εἰάν εἶναι ἀκτιστὴ,
θα δείξῃ ὅτι ἡ φύση εἶναι ἀκτιστὴ. Διότι
πρέπει τὰ φυσικὰ γνωρίσματα νὰ

τρεπόμενον.

Εἷ μία Χριστοῦ ἡ ἐνέργεια, ἡ αὐτὴ τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ποιητικὴ. Οὐδὲν δὲ τῶν ὄντων ἐν τοῖς κατὰ φύσιν μένον τὰ ἐναντία ποιεῖν δύναται· οὐ γὰρ τὸ πῦρ ψύχει καὶ θερμαίνει, οὐδὲ ξηραίνει καὶ ὑγραίνει τὸ ὕδωρ. Πῶς οὖν ὁ φύσει ὦν Θεὸς καὶ φύσει γενόμενος ἄνθρωπος τὰ τε θαύματα καὶ τὰ πάθη μιᾷ ἐνεργείᾳ ἐπετέλεσεν; Εἷ οὖν ἔλαβεν ὁ Χριστὸς νοῦν ἀνθρώπινον, ἤγουν ψυχὴν νοεράν τε καὶ λογικὴν, διανοηθήσεται πάντως καὶ ἀεὶ διανοηθήσεται· ἐνέργεια δὲ νοῦ ἡ διάνοια. Ἔρα καὶ καθὸ ἄνθρωπος ἐνεργῆς ὁ Χριστὸς καὶ ἀεὶ ἐνεργῆς. Ὁ δὲ μέγας ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Πράξεων, δευτέρῳ λόγῳ, οὕτω φησὶν· «Οὐκ ἂν τις ἀμάρτιοι καὶ τὸ πάθος αὐτοῦ πρᾶξιν καλέσας· ἐν τῷ γὰρ τὰ πάντα παθεῖν ἐποίησε τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐκεῖνο ἔργον τὸν θάνατον καταλύσας καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐργασάμενος». Εἷ πᾶσα ἐνέργεια φύσεώς τινος οὐσιώδης ὀρίζεται κίνησις, ὡς οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ διειλήφασιν, ποῦ φύσιν τις εἶδεν ἀκίνητον ἢ παντελῶς ἀνενέργητον ἢ ἐνεργεῖαν εὔρηκεν οὐ φυσικῆς δυνάμεως ὑπάρχουσαν κίνησιν; Μίαν δὲ φυσικὴν τὴν ἐνεργεῖαν Θεοῦ καὶ ποιήματος οὐκ ἂν τις εὔφρονων δοίη κατὰ τὸν μακάριον Κύριλλον· οὐδὲ ζωοποιεῖ τὸν Λάζαρον ἢ ἀνθρωπίνην φύσιν, οὐδὲ δακρύει ἢ θεϊκὴ ἐξουσία· τὸ μὲν γὰρ δάκρυον τῆς ἀνθρωπότητος ἴδιον, ἢ δὲ ζωὴ τῆς ἐνυποστάτου ζωῆς. Ἄλλ’ ὁμως κοινῶς

συμφωνοῦν ἀπόλυτα μετὰ τὰς φύσεις· εἶναι ἀδύνατον ἢ ὑπαρξὴν ἢ εἶναι ἐλλειπὴ φύσιν. Ἡ ἐνέργεια ὁμως ποῦ εἶναι σύμφωνη μετὰ τὴν φύσιν, δὲν ἀνήκει σ’ αὐτὰ ποῦ εἶναι ἐξω ἀπ’ αὐτὴν· καὶ εἶναι φανερόν ὅτι ἡ φύσιν δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ ὑπάρξῃ οὔτε νὰ γίνῃ γνωστὴ χωρὶς τὴν φυσικὴν τῆς ἐνεργείας. Διότι τὸ καθένα, ποῦ εἶναι ἀμετάβλητον, με ὅ,τι ἐνεργεῖ ἐπιβεβαιώνει τὴν φύσιν τοῦ. Ἐάν ἡ ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία, ἡ ἴδια θὰ ἐνεργεῖ καὶ τὰ θεία καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Κανένα ὁμως ον, ἐάν μὲν εἶναι ἐν τῇ φύσιν τοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ ἐνεργεῖ τὰ ἀντίθετα· γιὰ παράδειγμα, ἡ φωτιὰ δὲν παγώνει καὶ θερμαίνει, οὔτε τὸ νερό ξηραίνει καὶ ὑγραίνει. Ἐπομένως, πῶς εἶναι δυνατόν αὐτὸς ποῦ ἦταν φύσει Θεός καὶ μετὰ ἐγένετο ἄνθρωπος ἐν τῇ φύσιν, νὰ ἐπιτελεῖ μετὰ ἐνέργεια καὶ τὰ θαύματα καὶ τὰ πάθη; Ἄν, λοιπόν, ὁ Χριστὸς προσέλαβε ἀνθρώπινον, δηλαδὴ ψυχὴν νοερὴν καὶ λογικὴν, ὅπως δὲ ποτε θὰ σκέφτεται καὶ θὰ σκέφτεται διαρκῶς· διότι ἡ σκέψιν ἀποτελεῖ ἐνέργεια τοῦ νοῦ. Ἐπομένως, ὁ Χριστὸς, ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος, ἐνεργεῖ, καὶ ἐνεργεῖ πάντοτε. Μάλιστα ὁ μέγας ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τοῦ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Πράξεων, λέει τὰ ἐξῆς: «Δὲν θὰ ἀστοχοῦσε κανεὶς νὰ ονομάζῃ καὶ τὸ πάθος τοῦ πράξῃ· διότι με ὅλα τὰ Πάθη τοῦ πέτυχε ἐκεῖνο τὸ μέγα καὶ θαυμαστό ἔργο, νὰ καταργήσῃ δηλαδὴ τὸ θάνατον καὶ νὰ κάμῃ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα». Ἄν κάθε ἐνέργεια θεωρεῖται κίνησις τῆς οὐσίας κάποιας φύσεως, ὅπως λένε οἱ σοφοὶ σχετικὰ μ’ αὐτὰ, ποῦ εἶδε κανεὶς φύσιν ἀκίνητη ἢ τελείως ἀνενέργητη ἢ ποῦ βρήκε ἐνέργεια, ἡ ὁποία νὰ μὴ εἶναι κίνησις φυσικῆς

ἀμφοτέρων ἐκάτερα
διὰ τὸ ταύτὸν τῆς ὑποστάσεως. Εἷς μὲν γάρ
ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ
ἐν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, ἦτοι ἡ ὑπόστασις,
ἀλλ' ὅμως ἔχει δύο φύσεις,
τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ.
Ἐκ μὲν οὖν τῆς θεότητος
ἡ δόξα φυσικῶς προϊοῦσα ἐκατέρου κοινῇ
διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως
ἐγένετο ταυτότητα, ἐκ δὲ τῆς σαρκὸς τὰ
ταπεινὰ ἐκατέρω κοινά·
εἷς γάρ ἐστι καὶ ὁ αὐτὸς ὁ τοῦτό τε κάκεῖνο
ῶν, ἦτοι Θεὸς καὶ
ἄνθρωπος, καὶ τοῦ αὐτοῦ, τὰ τε τῆς
θεότητος καὶ τὰ τῆς
ἀνθρωπότητος· τὰς μὲν γὰρ θεοσημίας ἡ
θεότης εἰργάζετο, ἀλλ' οὐ
δίχα τῆς σαρκὸς, τὰ δὲ ταπεινὰ ἡ σὰρξ, ἀλλ'
οὐ χωρὶς τῆς θεότητος.
Καὶ πασχούση γὰρ τῇ σαρκὶ συνημμένη ἦν ἡ
θεότης ἀπαθῆς
διαμένουσα καὶ τὰ πάθη ἐκτελοῦσα
σωτήρια, καὶ ἐνεργούση
τῇ τοῦ Λόγου θεότητι συνημμένος ἦν ὁ
ἅγιος νοῦς νοῶν καὶ εἰδῶς
τὰ τελούμενα.
Τῶν μὲν οὖν οἰκείων ἀύχημάτων ἡ θεότης
τῷ σώματι μεταδίδωσιν,
αὐτὴ δὲ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν διαμένει
ἀμέτοχος. Οὐ γάρ, ὥσπερ
διὰ τῆς σαρκὸς ἡ θεότης τοῦ Λόγου ἐνήργει,
οὕτω καὶ διὰ τῆς
θεότητος ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἔπασχεν· ὄργανον
γὰρ ἡ σὰρξ τῆς θεότητος
ἐχρημάτισεν. Εἰ καὶ τοίνυν ἐξ ἄκρας
συλλήψεως οὐδ' ὀτιοῦν
διηρημένον ἦν τῆς ἐκατέρας μορφῆς, ἀλλ'
ἐνὸς προσώπου αἰ τοῦ
παντὸς χρόνου πράξεις ἐκατέρας μορφῆς
γεγόνασιν, ὅμως αὐτά,
ἅπερ ἀχωρίστως γεγένηται, κατ' οὐδένα
τρόπον συγχέομεν, ἀλλά,
τί ποίας εἶη μορφῆς, ἐκ τῆς τῶν ἔργων

δυνάμεως; Κανένας λογικὸς ἄνθρωπος δεν
θα πει ὅτι ὁ Θεὸς καὶ τὸ πλάσμα
τοῦ ἔχουν μία ἐνέργεια τῆς φύσεως,
σύμφωνα με τὸν μακάριο Κύριλλο.
Ἡ ἀνθρώπινη φύση δεν ζωοποιεῖ τὸν
Λάζαρο οὔτε ἡ θεία δακρύζει· διότι
τὰ δάκρυα ἀρμόζουν στὴν ἀνθρώπινη φύση,
ἐνῶ ἡ ζωὴ ἀνήκει σ' Αὐτόν
ποῦ τὴν χαρίζει. Καὶ οἱ δύο ὅμως (φύσεις)
τὰ ἔχουν ἀπὸ κοινού, ἐξαιτίας
τῆς ἰδίας ὑποστάσεως. Διότι ἓνας εἶναι ὁ
Χριστὸς καὶ ἓνα τὸ πρόσωπό του,
δηλαδή ἡ ὑπόστασή του· ἔχει ὅμως δύο
φύσεις, τὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη.
Εφόσον, λοιπόν, ἡ δόξα πηγάζει ἀπὸ τὴν θεία
φύση του, γίνεται κοινὴ καὶ
στὴ μία καὶ τὴν ἄλλη φύση χάρις στὴν
ταυτότητα τῆς ὑποστάσεως· τὸ ἴδιο καὶ
τὰ κατώτερα, ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὴν
σάρκα, γίνονται κοινὰ καὶ στὶς δύο
(φύσεις). Διότι εἶναι ἓνας καὶ ὁ ἴδιος αὐτὸς
ποῦ εἶναι καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο,
δηλαδή Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· καὶ δικά του
εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς θείας καὶ
ἀνθρωπίνης φύσεώς του. Ἡ θεότητα,
λοιπόν, ἔκανε τὰ θαύματα, ὄχι ὅμως
χωρὶς τὴν σάρκα· ἡ σάρκα ἐπίσης ἔκανε τὰ
κατώτερα, ὄχι ὅμως χωρὶς τὴν
θεότητα. Καὶ ὅταν ἡ σάρκα ἐπάσχε, ἡ
θεότητα ἦταν ἐνωμένη μαζί της, ἀλλὰ
ἐμενε ἀπαθῆς καὶ πραγματοποιοῦσε τὰ
σωτήρια πάθη· καὶ ὅταν ἡ θεότητα
τοῦ Λόγου ἐνεργούσε, ὁ ἅγιος νοῦς του ἦταν
ἐνωμένος· σκεφτόταν
καὶ γνώριζε αὐτὰ ποῦ γίνονταν.
Ἡ θεότητα, λοιπόν, μεταδίδει στὸ σῶμα ἀπὸ
τὴ δική της δόξα, ἐνῶ ἡ ἴδια
παραμένει ἀμέτοχη στα πάθη τῆς σαρκὸς.
Διότι δεν συνέβαινε, ὅπως
ἡ θεότητα τοῦ Λόγου ἐνεργούσε με τὴν
σάρκα, ἔτσι καὶ ἡ σάρκα τοῦ να
πάσχει μαζί με τὴν θεότητά του· διότι ἡ
σάρκα υπῆρξε ὄργανο τῆς θεότητός

ποιότητος αίσθανόμεθα.
Ἐνεργεῖ τοίνυν ὁ Χριστὸς καθ' ἑκατέραν
αὐτοῦ τῶν φύσεων,
καὶ «ἐνεργεῖ ἑκατέρα φύσις ἐν αὐτῷ μετὰ
τῆς θατέρου κοινωνίας»,
τοῦ μὲν Λόγου κατεργαζομένου, ἅπερ ἐστὶ
τοῦ Λόγου,
διὰ τὴν ἀυθεντίαν καὶ ἐξουσίαν τῆς
θεότητος, ὅσα ἐστὶν ἀρχικὰ
καὶ βασιλικά, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελοῦντος,
ὅσα ἐστὶ τοῦ σώματος,
πρὸς τὸ βούλημα τοῦ ἐνωθέντος αὐτῷ
Λόγου, οὗ καὶ γέγονεν ἴδιον.
Οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὰ φυσικὰ πάθη
τὴν ὀρμὴν ἐποιεῖτο
οὐδ' αὐτὴν ἐκ τῶν λυπηρῶν ἀφορμῆν καὶ
παραίτησιν ἢ τὰ ἕξωθεν
προσπίπτοντα ἔπασχεν, ἀλλ' ἐκινεῖτο κατὰ
τὴν ἀκολουθίαν
τῆς φύσεως, τοῦ Λόγου θέλοντος καὶ
παραχωροῦντος οἰκονομικῶς
πάσχειν αὐτὸ καὶ πράττειν τὰ ἴδια, ἵνα διὰ
τῶν ἔργων τῆς φύσεως
πιστωθῆ ἡ ἀλήθεια.
Ὡσπερ δὲ ὑπὲρ οὐσίαν οὐσιώθη ἐκ
Παρθένου κυηθεῖς, οὕτω καὶ
ὑπὲρ ἄνθρωπον τὰ ἀνθρώπων ἐνήργει ἐπὶ
ἀστάτου ὕδατος γηῖνοις
ποσὶ πορευόμενος οὐ γεωθέντος τοῦ
ὕδατος, ἀλλὰ τῆς θεότητος
ὑπερφυεῖ δυνάμει συνισταμένου πρὸς τὸ
ἀδιάχυτον καὶ βᾶρει ὑλικῶν
ποδῶν μὴ ὑπείκοντος. Οὐκ ἀνθρωπίνως γὰρ
ἔπραττε τὰ ἀνθρώπινα
(οὐ γὰρ ἄνθρωπος μόνον, ἀλλὰ καὶ Θεός·
ὄθεν καὶ τὰ τούτου πάθη
ζωοποιᾷ καὶ σωτήρια), οὐδὲ θεϊκῶς ἐνήργει
τὰ θεῖα (οὐ γὰρ Θεός
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος· ὄθεν δι' ἀφῆς
καὶ λόγου
καὶ τῶν τοιούτων τὰς θεοσημίας εἰργάζετο).
Εἰ δὲ λέγοι τις, ὡς «οὐκ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς
ἀνθρωπίνης ἐνεργείας

του. Παρόλο, λοιπόν, που ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς
συλλήψεως δεν υπήρχε διαίρεση
σε μία ἢ ἄλλη μορφή, ἀλλὰ ὅλες οἱ πράξεις
καὶ τῆς μίας καὶ τῆς ἄλλης μορφῆς
σε κάθε χρονικὴ στιγμή ἦταν πράξεις του
ενὸς προσώπου, ὅμως αὐτὰ που
ἐγίναν ἀχώριστα, δεν τα συγχέουμε με
κανένα τρόπο, ἀλλὰ, τί ἀνήκει στην
κάθε μορφή το ἀντιλαμβανόμεσθε ἀπὸ τὴν
ποιότητα των πράξεων.
Ενεργεῖ, λοιπόν, ὁ Χριστὸς καὶ με τὴ μία καὶ
με τὴν ἄλλη φύση του·
«στο πρόσωπό του ενεργεῖ καθεμία φύση σε
κοινωνία με τὴν ἄλλη φύση».
Ὁ Λόγος εκτελεῖ αὐτὰ που ἀνήκουν στο
Λόγο, ὅσα εἶναι γνωρίσματα
του ἀρχοντα καὶ βασιλιά, ἐξαιτίας τῆς
αυθεντίας καὶ ἐξουσίας τῆς θείας
φύσεώς του· ἐνὸ το σῶμα εκτελεῖ ὅσα
ἀνήκουν στο σῶμα,
σύμφωνα
με τὴ βούληση το Λόγου που ἐνώθηκε μ'
αὐτό καὶ το ἰδιοποιήθηκε.
Διότι (τό σῶμα) δεν κινούνταν πρὸς τα
φυσικὰ πάθη ἀπὸ μόνο του,
οὔτε ἔπασχε με ἀφορμὴ τὴν ἀποφυγὴ ἀπὸ
τα λυπηρά ἢ τις ἐξωτερικὲς
περιστάσεις, ἀλλὰ κινούνταν σύμφωνα με
τὴν τάξη τῆς φύσεως·
ὁ Λόγος ἠθέλε καὶ ἐπέτρεπε για λόγους
οικονομίας να πάσχει αὐτό (το σῶμα)
καὶ να ενεργεῖ τα δικά του, ὥστε να
πιστοποιηθεῖ ἡ ἀλήθεια (τῆς σαρκώσεως)
ἀπὸ τις πράξεις τῆς φύσεώς του.
Καὶ ὅπως ἀπόκτησε ὑπαρξὴ με υπερούσιο
τρόπο, καθὼς ἡ Παρθένος τον
κυοφόρησε, παρόμοια ενεργούσε καὶ τα
ἀνθρώπινα με υπεράνθρωπο τρόπο·
βάδιζε πάνω σε τρικυμισμένη θάλασσα με τα
πόδια, χωρὶς να το νερό να γίνε
ξηρά, ἀλλὰ ἀντιστεκόταν με τὴν υπερφυὴ
δύναμη τῆς θεότητός του καὶ δεν
υποχωρούσε στο βάρος των υλικῶν ποδιῶν.

μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ λέγομεν, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἀντιδιαστελλομένη τῇ θείᾳ ἐνεργείᾳ πάθος λέγεται ἢ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, κατὰ τοῦτο μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ λέγομεν, ἐροῦμεν· κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ οἱ μίαν φύσιν λέγοντες οὐκ ἐπ’ ἀναιρέσει τῆς ἀνθρωπίνης ταύτην λέγουσιν, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἀντιδιαστελλομένη ἢ ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς τὴν θείαν φύσιν παθητικὴ λέγεται. Ἡμᾶς δὲ μὴ γένοιτο τῇ πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν διαστολῇ πάθος τὴν ἀνθρωπίνην προσαγορευῆσαι κίνησιν· οὐδενὸς γάρ, καθόλου φάναι, ὕπαρξις ἐκ παραθέσεως ἢ ἐκ συγκρίσεως γινώσκειται ἢ ὀρίζεται. Οὕτω γὰρ ὑπαλληλαίτια εὐρεθήσονται τὰ ὄντα πράγματα· εἰ γὰρ διὰ τὸ ἐνέργειαν εἶναι τὴν θείαν κίνησιν ἢ ἀνθρωπίνη πάθος ἐστί, πάντως καὶ διὰ τὸ ἀγαθὴν εἶναι τὴν θείαν φύσιν πονηρὰ ἔσται ἢ ἀνθρωπίνη· καὶ κατὰ τὴν σὺν ἀντιθέσει ἀντιστροφῆν, διὰ τὸ πάθος λέγεσθαι τὴν ἀνθρωπίνην κίνησιν ἢ θεία κίνησις ἐνέργεια λέγεται, καὶ διὰ τὸ πονηρὰν εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀγαθὴ ἔσται ἢ θεία». Καὶ πάντα δὲ τὰ κτίσματα οὕτως ἔσται πονηρὰ, καὶ ψεύσεται ὁ εἰπὼν· «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν». Ἡμεῖς δὲ φαμεν, ὅτι οἱ ἅγιοι πατέρες πολυτρόπως τὴν ἀνθρωπίνην ὠνόμασαν κίνησιν πρὸς τὰς ὑποκειμένας ἐννοίας· προσηγόρευσαν γὰρ αὐτὴν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ διαφορὰν καὶ κίνησιν καὶ ἰδιότητα καὶ ποιότητα καὶ πάθος, οὐ κατὰ ἀντιδιαστολήν τῆς θείας, ἀλλ’ ὡς συνεκτικὴν μὲν καὶ

Δεν ενεργούσε, δηλαδή, τα ανθρώπινα με ανθρώπινο τρόπο (διότι δεν ήταν μόνον ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ Θεός· γι’ αὐτό καὶ τὰ πάθη του φέρνουν τὴ ζωὴ καὶ τὴ σωτηρία), οὔτε ενεργούσε τὰ θεία με θεϊκὸ τρόπο (διότι δεν ἦταν μόνο Θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος· γι’ αὐτό καὶ ἐκάμε τὰ θαυμαστά σημεῖα με τὴν ἀφή, τὸ λόγο καὶ τὰ παρόμοια). Εἰάν κάποιος λέει ὅτι «αποδίδουμε στο Χριστό μία ἐνέργεια ὄχι για να καταργήσουμε τὴν ἀνθρωπίνη ἐνέργειά του, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, ὅταν ἀντιπαραβάλλεται με τὴ θεία ἐνέργεια, χαρακτηρίζεται πάθος, καὶ γι’ αὐτό τὸ λόγο λέμε ὅτι ὁ Χριστός ἔχει μία ἐνέργεια, θα ἀπαντήσουμε: σύμφωνα μ’ αὐτό τὸ ἐπιχείρημα, αὐτοὶ που λένε μία φύση, δεν το λένε για να καταργήσουν τὴν ἀνθρωπίνη, ἀλλὰ ἐπειδὴ, ὅταν ἡ ἀνθρωπίνη φύση ἀντιπαραβάλλεται πρὸς τὴ θεία, χαρακτηρίζεται παθητικὴ. Εμεῖς ὅμως ποτέ δεν πρέπει να ονομάζουμε τὴν ἀνθρωπίνη κίνηση πάθος ἐξαιτίας τῆς ἀντιδιαστολῆς πρὸς τὴ θεία ἐνέργεια· διότι, για να μιλήσουμε γενικὰ, κανενὸς ἡ ὑπαρξὴ δεν γνωρίζεται ἢ προσδιορίζεται με ἀντιπαραβολὴ ἢ σύγκριση. Ἔτσι, ὅσα ἔχουν ὑπαρξὴ θα βρεθοῦν ὅτι εἶναι ἀλληλοεξαρτώμενα· διότι εἰάν ἡ ἀνθρωπίνη κίνηση εἶναι πάθος, ἐπειδὴ ἡ θεία κίνηση εἶναι ἐνέργεια, ὁπωσδήποτε, ἐπειδὴ ἡ θεία φύση εἶναι ἀγαθὴ, θα εἶναι πονηρὴ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύση. Καὶ σύμφωνα με τὴν ἀντίθετη ἀντιστροφή, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπίνη κίνηση λέγεται πάθος, ἡ θεία κίνηση λέγεται ἐνέργεια, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύση εἶναι πονηρὴ, ἡ θεία φύση θα εἶναι ἀγαθὴ». Καὶ ἔτσι, ὅλα τὰ δημιουργήματα θα εἶναι πονηρὰ, καὶ θα βγει

ἀναλλοίωτον δύναμιν,
ἐνέργειαν δὲ ὡς χαρακτηριστικὴν καὶ τὴν ἐν
πᾶσι τοῖς ὁμοειδέσιν
ἀπαραλλαξίαν ἐμφαίνουσιν, διαφορὰν δὲ
ὡς ἀφοριστικὴν, κίνησιν
δὲ ὡς ἐνδεικτικὴν, ιδιότητα δὲ ὡς
συστατικὴν καὶ μόνῃ αὐτῇ καὶ οὐκ
ἄλλῃ προσοῦσαν, ποιότητα δὲ ὡς εἰδοποιόν,
πάθος δὲ ὡς κινουμένην·
πάντα γὰρ τὰ ἐκ Θεοῦ καὶ μετὰ Θεὸν πάσχει
τῷ κινεῖσθαι
ὡς μὴ ὄντα αὐτοκίνησις ἢ αὐτοδύναμις· οὐ
κατὰ ἀντιδιαστολὴν οὖν,
ὡς εἴρηται, ἀλλὰ κατὰ τὸν δημιουργικῶς
αὐτοῖς ἐντεθέντα παρὰ
τῆς τὸ πᾶν συστησαμένης αἰτίας λόγον·
ὄθεν καὶ μετὰ τῆς θείας
συνεκφωνοῦντες αὐτὴν ἐνέργειαν
προσηγόρευσαν. Ὁ γὰρ εἰπὼν·
«Ἐνεργεῖ γὰρ ἑκατέρα μορφή μετὰ τῆς
θατέρου κοινωνίας»,
τί ἕτερον πεποίηκεν ἢ ὁ εἰπὼν· «Καὶ γὰρ
τεσσαράκοντα ἡμέρας
ἀπόσιτος μείνας, ὕστερον ἐπέινασεν»·
ἔδωκε γὰρ τῇ φύσει, ὅτε ἤθελε,
τὰ ἴδια ἐνεργεῖν· ἢ οἱ διάφορον ἐν αὐτῷ
φήσαντες ἐνέργειαν
ἢ οἱ διπλῆν ἢ οἱ ἄλλην καὶ ἄλλην; Ταῦτα γὰρ
δι' ἀντωνυμίας δύο
τὰς ἐνεργείας σημαίνουσι· καὶ δι'
ἀντωνυμίας γὰρ πολλάκις ὁ ἀριθμὸς
ἐνδείκνυται καὶ διὰ τοῦ εἰπεῖν θεῖόν τε καὶ
ἀνθρώπινον. Ἡ γὰρ
διαφορὰ διαφερόντων ἐστὶ διαφορὰ· τὰ δὲ
μὴ ὄντα, πῶς διοίσουσιν;

ψεύτης ἐκεῖνος που εἶπε:
«Καὶ εἶδε ὁ Θεὸς ὅλα τα δημιουργήματά του,
καὶ να, ὅλα ἦταν πολὺ καλά».
Εμεῖς ὅμως λέμε ὅτι οἱ ἅγιοι Πατέρες
ονόμασαν τὴν ἀνθρώπινη κίνηση
σύμφωνα με τὶς υποκείμενες ἐννοίαις με
πολλοὺς τρόπους· τὴν εἶπαν, δηλαδή,
δύναμη, ἐνέργεια, διαφορὰ, κίνηση,
ιδιότητα, ποιότητα καὶ πάθος· δὲν τὴν
ἀντιπαρέβαλαν με τὴν θείαν κίνηση,
ἀλλὰ τὴν ὀνόμασαν δύναμη, ἐπειδὴ
συγκρατεῖ καὶ μένει ἀναλλοίωτη·
τὴν εἶπαν ἐνέργεια, ἐπειδὴ χαρακτηρίζει καὶ
φανερώνει τὴν ὁμοίτητα που
ἔχουν ὅλα τα ὁμοειδή· τὴν εἶπαν διαφορὰ,
ἐπειδὴ ξεχωρίζει· τὴν εἶπαν κίνηση,
ἐπειδὴ δείχνει· τὴν εἶπαν ιδιότητα, ἐπειδὴ
εἶναι συστατικὴ τοῦ εαυτοῦ τῆς καὶ
ὄχι ἄλλου· τὴν εἶπαν ποιότητα, ἐπειδὴ
δείχνει τὸ εἶδος· καὶ τὴν εἶπαν πάθος,
ἐπειδὴ μεταβάλλεται. Διότι ὅλα που
προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ εἶναι μετὰ
τὸ Θεὸ μεταβάλλονται με τὴν κίνηση, ἐπειδὴ
δὲν κινούνται οὔτε ἔχουν
δύναμη ἀπὸ μόνου τους. Τὴν ὀνόμασαν,
λοιπόν, ὅπως εἶπαμε, ὄχι με
ἀντιπαραβολή (στὴν θείαν κίνηση), ἀλλὰ ἀπὸ
τὸν σκοπὸ που τοποθέτησε μέσα
τῆς, με δημιουργικὸ τρόπο, αὐτὸς που
ἀποτελεῖ τὴν αἰτία τῆς συστάσεως τοῦ
κόσμου. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ὀνόμασαν με τὸ
ὄνομα ἐνέργεια που τὸ ἐκφωνοῦν
για τὸ Θεὸ. Διότι αὐτὸς που εἶπε: «Ἡ καθεμία
μορφή ἐνεργεῖ με τὴ συμμετοχὴ
τῆς ἄλλης», εἶπε ἀκριβῶς τὸ ἴδιο μ' αὐτὸν
που εἶπε: «Καὶ ἀφοῦ ἔμεινε
νηστικός σαράντα ἡμέρας, ὕστερα πείνασε».
Ἐπέτρεψε στὴ φύση, ὅταν ἤθελε,
να ἐνεργεῖ τα δικά της. Τί θα πουν πάλι
αυτοὶ που εἶπαν ὅτι ἔχει διαφορετικὴ
ἐνέργεια ἢ οἱ ἄλλοι ὅτι ἔχει διπλὴ ἐνέργεια ἢ
οἱ ἄλλοι ὅτι ἔχει ἄλλη καὶ ἄλλη
ἐνέργεια; Διότι αὐτὰ με τὶς ἀντωνυμίες

φανερώνουν ότι οι ενέργειες είναι δύο· και πολλές φορές με τις αντωνυμίες δηλώνεται ο αριθμός, και με την έκφραση θείο και ανθρώπινο. Διότι η διαφορά είναι διαφορά αυτών που διαφέρουν· ενώ αυτά που δεν υπάρχουν, πώς θα διαφέρουν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 60. Πρὸς τοὺς λέγοντας· εἰ δύο φύσεων καὶ ἐνεργειῶν ὁ ἄνθρωπος, ἀνάγκη ἐπὶ Χριστοῦ τρεῖς φύσεις καὶ τοσαύτας λέγειν τὰς ἐνεργείας.

Ὁ μὲν καθ' ἕκαστα ἄνθρωπος ἐκ δύο συγκείμενος φύσεων, ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ταύτας ἀμεταβλήτους ἔχων ἐν ἑαυτῷ δύο φύσεις εἰκότως λεχθήσεται· σῶζει γὰρ ἑκατέρων καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τὴν φυσικὴν ιδιότητα. Οὔτε γὰρ τὸ σῶμα ἀθάνατον ἀλλὰ φθαρτόν, οὔτε ἡ ψυχὴ θνητὴ ἀλλ' ἀθάνατος, οὔτε τὸ σῶμα ἀόρατον, οὔτε ἡ ψυχὴ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρατὴ, ἀλλ' ἡ μὲν λογικὴ καὶ νοερὰ καὶ ἀσώματος, τὸ δὲ παχὺ τε καὶ ὄρατόν καὶ ἄλογον.

Οὐ μιᾶς δὲ φύσεως τὰ κατ' οὐσίαν ἀντιδιαιρούμενα· οὐ μιᾶς ἄρα οὐσίας ψυχῆς τε καὶ σώματος. Καὶ πάλιν· εἰ ζῶον λογικὸν θνητὸν ὁ ἄνθρωπος, πᾶς δὲ ὄρος τῶν ὑποκειμένων φύσεών ἐστι δηλωτικός, οὐ ταύτῳ δὲ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον τὸ λογικὸν τῷ θνητῷ, οὐκ ἄρα μιᾶς φύσεως εἴη ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν τοῦ οἰκείου ὀρισμοῦ κανόνα.

Εἰ δὲ λέγοιτό ποτε μιᾶς φύσεως ὁ ἄνθρωπος, ἀντὶ τοῦ εἴδους τὸ τῆς φύσεως παραλαμβάνεται ὄνομα λεγόντων ἡμῶν, ὅτι οὐ διαλλάττει ἄνθρωπος ἀνθρώπου κατὰ τινὰ φύσεως διαφορὰν,

Ἀπάντησις σ' αὐτοῦς που λένε: εἰάν ὁ ἄνθρωπος ἔχει δύο φύσεις καὶ δύο ἐνεργείες, πρέπει γιὰ τὸ Χριστὸ νὰ παραδεχθούμε τρεῖς φύσεις καὶ ἄλλες τόσες ἐνεργείες.

Ὁ κάθε ἄνθρωπος χωριστὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο φύσεις, τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα· ἐπειδὴ τὴν διατηρεῖ ἀμετάβλητες στὸ πρόσωπό του, εὐλόγα λέγεται ὅτι ἔχει δύο φύσεις· διότι, καὶ μετὰ τὴν ἔνωσι, διατηρεῖ τὴ φυσικὴν ιδιότητα καὶ τῆς μίας καὶ τῆς ἄλλης.

Πράγματι, οὔτε τὸ σῶμα εἶναι ἀθάνατο ἀλλὰ θνητό, οὔτε ἡ ψυχὴ εἶναι θνητὴ ἀλλὰ ἀθάνατη· οὔτε τὸ σῶμα εἶναι ἀόρατο οὔτε ἡ ψυχὴ ὄρατὴ με γυμνὸ μάτι· ἀλλὰ ἡ μία εἶναι λογικὴ, νοερὴ καὶ ἀσώματη, ἐνῶ τὸ ἄλλο εἶναι υλικό, ὄρατό καὶ χωρὶς λογικῆς.

Καὶ εφόσον αὐτὰ που ἔχουν διαφορετικὴ οὐσία δὲν ἀνήκουν σὲ μία φύση, εἶναι ἐπόμενο ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα νὰ μὴν ἔχουν τὴν ἴδια οὐσία.

Καὶ ἀκόμη· ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικὴ θνητὴ ὑπαρξὴ καὶ κάθε κατάστασι χαρακτηρίζει τὴς φύσεις που υπάγονται σ' αὐτήν· δὲν εἶναι ἐπίσης τὸ ἴδιο πράγμα, σύμφωνα με τὴ φύση, τὸ λογικό με τὸ θνητό· ἐπομένως, καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἔχει μία φύση, σύμφωνα με τὸ παραπάνω κριτήρια που ὀρίσαμε.

Ἀν πάλι λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει μία φύση, τότε χρησιμοποιούμε στὸ λόγο μας τὸ ὄνομα «φύση» ἀντὶ γιὰ τὸ ὄνομα «εἶδος»·

ἀλλὰ τὴν αὐτὴν σύστασιν ἔχοντες πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐκ ψυχῆς συντεθειμένοι καὶ σώματος καὶ δύο ἕκαστος φύσεις τελοῦντες ὑφ' ἑνα πάντες ὁρισμὸν ἀνάγονται. Καὶ οὐ παράλογον τοῦτο, ὁπότε καὶ πάντων τῶν κτιστῶν, ὡς γενητῶν, μίαν φύσιν ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος ἔφησεν ἐν τῷ κατὰ τῶν βλασφημούντων τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον οὕτως λέγων· «Ὅτι δὲ ἄνω τῆς κτίσεώς ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ ἄλλο μὲν παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν, ἴδιον δὲ τῆς θεότητος, ἕξεστι πάλιν συνιδεῖν». Πᾶν γάρ, ὃ κοινῶς καὶ ἐν πολλοῖς θεωρεῖται, οὐ τινὶ μὲν πλεον, τινὶ δὲ ἕλαττον ὑπάρχον, οὐσία ὀνομάζεται. Ἐπεὶ οὖν πᾶς ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ἐστι συντεθειμένος καὶ σώματος, κατὰ τοῦτο μία φύσις τῶν ἀνθρώπων λέγεται. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Κυρίου οὐ λέγειν δυνάμεθα μίαν φύσιν· αἶ τε γὰρ φύσεις σφῶζουσι καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐκάστη τὴν φυσικὴν ιδιότητα, καὶ εἶδος Χριστῶν οὐκ ἔστι εὐρεῖν. Οὐ γὰρ ἐγένετο ἄλλος Χριστὸς ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, Θεὸς τε καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Καὶ πάλιν· Οὐ ταυτόν ἐστι τὸ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐν καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐν. Τὸ μὲν γὰρ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐν τὴν ἐν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἀπαραλλαξίαν ἐνδείκνυται· τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐν αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτῶν λυμαίνεται εἰς ἀνυπαρξίαν αὐτὰ παντελῆ ἄγον· ἢ γὰρ τὸ ἐν εἰς τὴν τοῦ ἐτέρου μεταποιηθήσεται οὐσίαν

διότι δεχόμεστε ὅτι ἄνθρωπος ἀπὸ ἄνθρωπο δεν διαφέρει σε κάποια φυσικὴ διαφορά, ἀλλὰ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὴν ἴδια σύστασιν, εἶναι σύνθετοι ἀπὸ ψυχῆ καὶ σώμα καὶ ἔχουν ὁ καθένας δύο φύσεις· επομένως, ὅλοι ἔχουν κοινὸ ὁρισμὸν. Καὶ αὐτὸ δεν εἶναι παράδοξο, καθὼς ὁ μέγας Ἀθανάσιος, στο λόγο του γι' αὐτοὺς που βλασφημοῦν το Ἅγιο Πνεῦμα, εἶπε ὅτι μία εἶναι ἡ φύσις ὅλων των γενητῶν, διότι εἶναι δημιουργήματα· το εἶπε ὡς ἐξῆς: «Εἶναι δυνατό να κατανοήσουμε ὅτι το Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν κτίση καὶ διαφορετικὸ ἀπὸ τὴ φύση των δημιουργημάτων, ἰδιαιτέρω ὁμῶς πρόσωπο τῆς θεότητος». Διότι, καθετί που παρατηρεῖται ἀπὸ κοινού σε πολλὰ καὶ δεν ὑπάρχει σ' ἄλλο περισσότερο καὶ σ' ἄλλο λιγότερο, λέγεται οὐσία. Ἐπειδὴ, λοιπόν, κάθε ἄνθρωπος εἶναι σύνθετος ἀπὸ ψυχῆ καὶ σώμα, γι' αὐτὸ λέμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν μία φύση. Για τὴν ὑπόστασιν ὁμῶς το Κυρίου δεν μπορούμε να πούμε ὅτι ἔχει μία φύση. Διότι οἱ φύσεις του διατηροῦν καὶ μετὰ τὴν ἔνωσή τους ἡ καθεμία τὴ φυσικὴ τῆς ιδιότητα καὶ δεν μπορεί να βρεθεῖ εἶδος Χριστῶν. Ἐπειδὴ δεν ἐγένε ἀλλος Χριστὸς ἀπὸ θεία καὶ ἀνθρώπινη φύση, ὁ ἴδιος καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Καὶ ἀκόμη· δεν εἶναι τὸ ἴδιο λέγοντας «ένα» με βάση τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ λέγοντας «ένα» με βάση τὴν οὐσία τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Διότι τὸ «ένα» με βάση τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου, φανερώνει τὴν ομοιότητα μεταξύ ὅλων των ἀνθρώπων· ἐνῶ τὸ «ένα» με βάση τὴν οὐσία τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καταστρέφει τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξή τους

ἢ ἐξ ἑτέρων ἕτερον
γενήσεται καὶ ἀμφοτέρα τραπήσονται, ἢ ἐπὶ
τῶν ἰδίων ὄρων
μένοντα δύο φύσεις ἔσονται· οὐ γὰρ ταύτὸν
κατ' οὐσίας λόγον
τὸ σῶμα τῷ ἀσωμάτῳ. Οὐκ ἀνάγκη τοίνυν
ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου
μίαν φύσιν λέγοντας, οὐ διὰ τὸ ταύτὸν τῆς
οὐσιώδους ποιότητος
ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἀλλὰ διὰ τὸ
ἀπαράλλακτον τῶν ὑπὸ τὸ εἶδος
ἀναγομένων ἀτόμων μίαν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ
φύσιν λέγειν, ἔνθα εἶδος
περιεκτικὸν πολλῶν ὑποστάσεων οὐκ ἔστιν.
Ἔτι δὲ πᾶσα σύνθεσις ἐκ τῶν προσεχῶς
συντεθέντων συντεθεῖσθαι
λέγεται· οὐ γὰρ λέγομεν τὸν οἶκον ἐκ γῆς καὶ
ὑδατος συντεθεῖσθαι,
ἀλλ' ἐκ πλίνθου καὶ ξύλων. Ἐπεὶ ἀνάγκη καὶ
τὸν ἄνθρωπον λέγειν
ἐκ πέντε τοῦλάχιστον συγκεῖσθαι φύσεων,
ἕκ τε τῶν τεσσάρων
στοιχείων καὶ ψυχῆς. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
οὐ τὰ μέρη τῶν μερῶν σκοποῦμεν, ἀλλὰ τὰ
προσεχῶς συντεθέντα,
θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα.
Ἔτι δὲ εἰ δύο φύσεις τὸν ἄνθρωπον
λέγοντες τρεῖς φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ
λέγειν ἀναγκασθησόμεθα, καὶ ὑμεῖς ἐκ δύο
φύσεων τὸν ἄνθρωπον
λέγοντες ἐκ τριῶν τὸν Χριστὸν δογματίζετε
φύσεων· ὁμοίως καὶ
περὶ ἐνεργειῶν· κατάλληλον γὰρ ἀνάγκη τῇ
φύσει τὴν ἐνέργειαν
εἶναι. Ὅτι δὲ δύο φύσεων ὁ ἄνθρωπος
λέγεται τε καὶ ἔστι, μάρτυς
ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Φύσεις μὲν γὰρ
δύο», φάσκων, «Θεὸς καὶ
ἄνθρωπος· ἐπεὶ καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα». Καὶ ἐν
τῷ περὶ βαπτίσματος δέ
λόγῳ τοιάδε φησί· «Διττῶν δὲ ὄντων ἡμῶν
ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος,

οδηγώντας τα σε τέλεια ἀνυπαρξία·
διότι ἢ το ἓνα θα μετατραπεί στην οὐσία
του ἄλλου, ἢ θα δημιουργηθεῖ ἓνα
ἄλλο ἀπὸ ἄλλα καὶ θα μεταβληθοῦν καὶ τα
δύο, ἢ θα παραμείνουν στα ὅριά
τους καὶ θα εἶναι δύο φύσεις· ἐπειδὴ το
σωματικὸ με τὸ ἀσῶματο δὲν εἶναι
τὸ ἴδιο σύμφωνα με τὴν οὐσία τους.
Μολονότι λέμε, λοιπόν, γιὰ τὸν ἄνθρωπο
μία φύση, ὄχι ἐπειδὴ ταυτίζεται ἡ ποιότητα
τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀλλὰ
ἐπειδὴ εἶναι πανομοιότυπα τὰ άτομα ποὺ
αναφέρονται στο εἶδος, δὲν ἀρμόζει
ὅμως νὰ λέμε καὶ γιὰ τὸ Χριστὸ μία φύση,
αφοῦ δὲν ὑπάρχει εἶδος
ποὺ νὰ περιέχει πολλές ὑποστάσεις.
Ἀκόμη κάθε σύνθεσις λέγεται ὅτι ἔχει γίνεαι
ἀπὸ τὰ ἄμεσα συνθετικά της·
δὲν λέμε δηλαδὴ ὅτι τὸ σπῆτι ἀποτελεῖται
ἀπὸ χῶμα καὶ νερό, ἀλλὰ ἀπὸ
τούβλα καὶ ξύλα. Ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ
λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται
ἀπὸ πέντε τοῦλάχιστον φύσεις, δηλαδὴ ἀπὸ
τέσσερα στοιχεῖα καὶ τὴν ψυχὴ.
Ἔτσι καὶ γιὰ τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστὸ δὲν
ἐξετάζουμε τὰ μέρη
τῶν μερῶν, ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ ἄμεσα
ἐνώθηκαν, δηλαδὴ τὴ θεία καὶ τὴν
ἀνθρώπινη φύση.
Ἀκόμη, ἀν λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει δύο
φύσεις, θα ἀναγκασθούμε νὰ πούμε
ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει τρεῖς φύσεις, καὶ εσεῖς με
το νὰ λέτε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει
δύο φύσεις δογματίζετε ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει
τρεῖς φύσεις· τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τις
ἐνέργειες· διότι εἶναι ἀρμονικὸ ἡ ἐνέργεια νὰ
συμβαδίζει με τὴ φύση.
Ὁ θεολόγος Γρηγόριος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ
ἄνθρωπος καὶ λέγεται καὶ ἔχει δύο
φύσεις· «Δύο φύσεις πράγματι ὑπάρχουν, ὁ
Θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος·
ἐπειδὴ ὑπάρχει ψυχὴ καὶ σῶμα». Καὶ στο
λόγο του γιὰ τὸ βάπτισμα λέει

καί τῆς μέν ὀρατῆς τῆς δέ ἀοράτου φύσεως, διττή καί ἡ κάθαρσις δι' ὕδατος καί Πνεύματος».

τα εξῆς: «Ἐπειδή εμεῖς εἴμαστε διττοί, ἀπό ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ ἡ μία φύση εἶναι ορατὴ ἐνῶ ἡ ἄλλη εἶναι ἀόρατη, διπλὸς εἶναι καὶ ὁ καθαρισμὸς μας με τὸ νερό καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 61. Περί τοῦ τεθεῶσθαι τὴν φύσιν τῆς τοῦ Κυρίου σαρκὸς καί τὸ θέλημα.
Χρὴ εἶδέναι, ὡς οὐ κατὰ μεταβολὴν φύσεως ἢ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν ἢ σύγχυσιν ἢ σὰρξ τοῦ Κυρίου τεθεῶσθαι λέγεται καὶ «ὁμόθεος» καὶ Θεὸς γενέσθαι, ὡς φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Ἴν τὸ μέν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθέωθη», καὶ «θαρρῶ λέγειν ὁμόθεον», καὶ «ἄνθρωπον γενέσθαι τὸ χριστὸν καὶ Θεὸν τὸ χριστόμενον». Ταῦτα γὰρ οὐ κατὰ μεταβολὴν φύσεως, ἀλλὰ κατὰ τὴν οἰκονομικὴν ἔνωσιν, τὴν καθ' ὑπόστασιν λέγω, καθ' ἣν ἀδιασπᾶστως τῷ Θεῷ Λόγῳ ἥνωται, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν φύσεων περιχώρησιν, ὡς φαμεν καὶ τὴν τοῦ σιδήρου πύρωσιν· ὥσπερ γὰρ τὴν ἐνανθρώπησιν χωρὶς μεταβολῆς καὶ τροπῆς ὁμολογοῦμεν, οὕτω καὶ τὴν θέωσιν γενέσθαι τῆς σαρκὸς δοξάζομεν. Οὔτε γὰρ διότι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, τῶν ὄρων ἐξέστη τῆς οἰκείας θεότητος οὔτε τῶν προσόντων αὐτῇ θεοπρεπῶν ἀύχημάτων, οὔτε μὴν ἡ σὰρξ θεωθεῖσα τῆς οἰκείας ἐτράπη φύσεως ἢ τῶν αὐτῆς φυσικῶν ιδιωμάτων. Μεμενήκασιν γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν αἱ φύσεις ἀσύμφυρτοι καὶ αἱ τούτων ιδιότητες ἀλώβητοι. Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου σὰρξ τὰς θείας ἐνεργείας ἐπλούτησε διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον ἀκραιφνεστάτην ἔνωσιν, ἥτοι τὴν καθ'

Για τὸ ὅτι ἔχει θεωθεῖ ἡ φύση τῆς σάρκας τοῦ Κυρίου καὶ τὸ θέλημά της. Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ σὰρκα τοῦ Κυρίου δὲν λέγεται ὅτι ἔχει θεωθεῖ ἐξαιτίας μεταβολῆς τῆς φύσεως ἢ μετατροπῆς ἢ ἀλλοιώσεως ἢ συγχύσεως καὶ ὅτι ἐγένε ὁμοία με τὸ Θεὸ καὶ Θεὸς ἡ ἴδια, ὅπως λέει ὁ θεολόγος Γρηγόριος: «Ἀπ' αὐτὰ τὸ ἓνα θέωσε καὶ τὸ ἄλλο θεώθηκε, καὶ τολμῶ νὰ τὸ ονομάσω ὁμόθεο· καὶ αὐτὸ που ἐχρῖσε ἐγένε ἄνθρωπος, ἐνῶ αὐτὸ που χρίσθηκε ἐγένε Θεός». Αὐτὰ δὲν ἐγίναν με μεταβολὴ τῆς φύσεως, ἀλλὰ με ἔνωση κατ' οἰκονομία (Θεοῦ)· ἐννοῶ τὴν υποστατικὴ ἔνωση, σύμφωνα με τὴν ὁποία ἐνώθηκε ἀδιάσπαστα με τὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ· ἐννοῶ τὴν ἀλληλοπεριχώρηση τῶν φύσεων, ὅπως συμβαίνει με τὴν πυράκτωση τοῦ σιδήρου· διότι, ὅπως ὁμολογοῦμε τὴν ἐνανθρώπησιν χωρὶς μεταβολὴ καὶ μετατροπῆ, ἔτσι πιστεύουμε ὅτι ἐγένε καὶ ἡ θέωση τῆς σάρκα. Ὁ Λόγος, δηλαδή, ἐπειδὴ ἐγένε σὰρκα, δὲν βγήκε ἐξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς θεϊκῆς τοῦ φύσεως καὶ ἀπὸ τὴν θεοπρεπή τοῦ δόξα· οὔτε ὁμως ἡ σὰρκα, ἐπειδὴ θεώθηκε, ἀλλάξε τὴ δικὴ τῆς φύση καὶ τὰ φυσικὰ τῆς γνωρίσματα. Οἱ φύσεις, δηλαδή, καὶ μετὰ τὴν ἔνωσή τους ἐμείναν ἀσύγχυτες, καὶ οἱ ιδιότητές τους ἀπείραχτες. Ἡ σὰρκα τοῦ Κυρίου μάλιστα πλουτίστηκε με τὶς θείες ἐνεργείες, ἐξαιτίας τῆς πλήρους ἐνώσεώς της με τὸ Λόγο· χάρη, δηλαδή, στὴν υποστατικὴ ἔνωση, χωρὶς καθόλου

ὑπόστασιν, οὐδαμῶς
τῶν κατὰ φύσιν ἰδίων ὑποστᾶσα ἔκπτωσιν·
οὐ γὰρ κατ' οἰκείαν
ἐνέργειαν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἠνωμένον αὐτῇ
Λόγον τὰ θεῖα ἐνήργει,
τοῦ Λόγου δι' αὐτῆς τὴν οἰκείαν
ἐνδεικνυμένου ἐνέργειαν.
Καίει μὲν γὰρ ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος,
οὐ φυσικῶ δὲ λόγῳ
τὴν καυστικὴν κεκτημένος ἐνέργειαν, ἀλλ'
ἐκ τῆς πρὸς τὸ πῦρ
ἐνώσεως τοῦτο κεκτημένος.
Ἡ αὐτὴ τοιγαροῦν θνητὴ τε ἦν δι' ἑαυτὴν
καὶ ζωοποιὸς διὰ τὴν πρὸς
τὸν Λόγον καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν. Ὁμοίως
καὶ τὴν τοῦ θελήματος
θέωσιν οὐχ ὡς μεταβληθείσης τῆς φυσικῆς
κινήσεως λέγομεν,
ἀλλ' ὡς ἠνωμένης τῷ θείῳ αὐτοῦ καὶ
παντοδυνάμῳ θελήματι,
καὶ γεγονότος Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντος
θέλημα· ὅθεν θέλων μὲν
λαθεῖν οὐκ ἠδυνήθη δι' ἑαυτοῦ
εὐδοκήσαντος τοῦ Θεοῦ Λόγου
δειχθῆναι ἐν αὐτῷ ἀληθῶς ὑπάρχον τὸ
ἀσθενές τοῦ ἀνθρωπίνου
θελήματος, θέλων δὲ τὴν τοῦ λεπροῦ
ἐνήργησε κάθαρσιν
διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα ἔνωσιν.
Ἰστέον δέ, ὡς ἡ θέωσις τῆς φύσεως καὶ τοῦ
θελήματος
ἐμφαντικώτατον καὶ δεικτικώτατόν ἐστι
τῶν τε δύο φύσεων
καὶ τῶν δύο θελημάτων· ὥσπερ γὰρ ἡ
πύρωσις οὐ μεταβάλλει
τὴν τοῦ πυρωθέντος φύσιν εἰς τὴν τοῦ
πυρός, ἀλλὰ δηλοῖ
τό τε πυρωθὲν καὶ τὸ πυρῶσαν, καὶ οὐχ
ἐνός, ἀλλὰ δύο ἐστὶ
δηλωτικόν, οὕτω καὶ ἡ θέωσις οὐ μίαν
φύσιν ἀποτελεῖ σύνθετον,
ἀλλὰ τὰς δύο καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν
ἔνωσιν. Φησὶ γοῦν ὁ θεολόγος

να χάσει τα φυσικά της γνωρίσματα. Διότι,
δεν ενεργούσε τα θεία σύμφωνα
με τη δική της ενέργεια, ἀλλὰ χάρη στο Λόγο
που ἦταν ενωμένος μαζί της·
καθὼς ο Λόγος μέσω αὐτῆς (της σάρκας)
φανέρωνε τὴν ἐνέργειά του.
Ὅπως ο πυρακτωμένος σίδηρος καίει χωρὶς
να ἔχει ἀποκτήσει
τὴν καυστικὴ ἐνέργεια με φυσικὴ αἰτία,
ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἐνώσεώς του
με τὴ φωτιά.
Ἡ ἴδια, λοιπόν, ἡ σάρκα ἦταν θνητὴ ἐξαιτίας
τοῦ εαυτοῦ της, ἀλλὰ καὶ
ζωοποιὰ ἐξαιτίας τῆς υποστατικῆς
ἐνώσεώς της με τὸ Λόγο. Παρόμοια
λέμε καὶ γιὰ τὴ θέωση τοῦ θελήματος· δεν
ἄλλαξε ἡ φυσικὴ του κίνηση·
ἀλλὰ, ἀφότου ἐνώθηκε με τὸ θεῖο καὶ
παντοδύναμο θέλημα, ἐγίνε τὸ θέλημα
τοῦ Θεοῦ που ἐνανθρώπησε. Γι' αὐτό, ὅταν
(τὸ ἀνθρώπινο θέλημα) θέλησε
να κρυφτεῖ, δεν τὰ κατάφερε· διότι ὁ Θεός
Λόγος θέλησε νὰ φανεῖ
ὅτι πράγματι ὑπάρχει στὸν εαυτό του τὸ
ἀδύναμο ἀνθρώπινο θέλημα·
ὅταν θέλησε, ἐνήργησε τὸν καθαρισμό τοῦ
λεπρού, χάρη στὴν ἐνώση
με τὸ θεῖο θέλημα.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ἀκόμη ὅτι ἡ θέωση
τῆς φύσεως καὶ τῆς θελήσεως
εἶναι ἐμφαντικὴ καὶ δεικτικὴ καὶ τῶν δύο
φύσεων καὶ τῶν δύο θελήσεων.
Διότι ὅπως ἡ πυράκτωση δεν μεταβάλλει σε
φωτιά τὴ φύση
αυτοῦ που πυρακτώνεται, ἀλλὰ φανερώνει
καὶ αὐτό που πυρακτώθηκε
καὶ αὐτό που πυράκτωσε καὶ δεν δηλώνει
ἐνα πράγμα ἀλλὰ δύο,
ἐτσι καὶ ἡ θέωση δεν δημιουργεῖ μίαν
σύνθετη φύση, ἀλλὰ μίαν υποστατικὴ
ἐνώση δύο φύσεων. Λέει, λοιπόν, ὁ θεολόγος
Γρηγόριος:
«Ἀπ' αὐτὰ τὸ ἐνα θέωσε καὶ τὸ ἄλλο

Γρηγόριος· «Ἴν τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθέωθη·» «ὦν» γὰρ εἰπὼν, καὶ «τὸ μὲν» καὶ «τὸ δὲ» δύο ἔδειξεν.

θεώθηκε»· με το να πει «απ' αυτά» και «το ένα» και «το άλλο» φανέρωσε δύο φύσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 62. Ἔτι περὶ θελημάτων καὶ αὐτεξουσίων νοῶν τε καὶ γνώσεων καὶ σοφιῶν Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον λέγοντες τὸν Χριστὸν πάντως πάντα δώσομεν, τὰ τε τοῦ Πατρὸς φυσικὰ τὰ τε τῆς μητρὸς· γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, ἵνα τὸ νικηθὲν νικήσῃ. Οὐκ ἀδύνατος γὰρ ἦν ὁ τὰ πάντα δυνάμενος καὶ τῇ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ ἐξουσία καὶ δυνάμει ἐξελέσθαι τοῦ τυραννοῦντος τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἦν ἐγκλήματος τῷ τυραννοῦντι ὑπόθεσις ἄνθρωπον νικήσαντι καὶ ὑπὸ Θεοῦ βιασθέντι. Αὐτὸν οὖν τὸν πεσόντα νικητὴν ἀναδειξαι βουληθεὶς ὁ συμπαθὴς Θεὸς καὶ φιλόανθρωπος, ἄνθρωπος γίνεται τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀνακαλούμενος. Ὅτι δὲ λογικὸν καὶ νοερὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, οὐδεὶς ἀντερεῖ. Πῶς οὖν ἄνθρωπος γέγονεν, εἰ σάρκα ἄψυχον ἢ ψυχὴν ἄνουν ἀνέλαβεν; Οὐ τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος. Τί δὲ καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀπωνάμεθα τοῦ πρωτοπαθήσαντος μὴ σεσωσμένου μηδὲ τῇ συναφείᾳ τῆς θεότητος ἀνακεκαινισμένου τε καὶ νενευρωμένου; «Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον». Ἀναλαμβάνει τοίνυν ὅλον τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ τούτου κάλλιστον ὑπὸ ἀρρωστίαν πεσόν, ἵνα ὅλω τὴν σωτηρίαν χαρίσῃται. Νοῦς δὲ ἄσοφος ἐστερημένος τε γνώσεως οὐκ ἂν εἴη ποτέ· εἰ γὰρ ἀνεέργητος καὶ ἀκίνητος, καὶ ἀνύπαρκτος πάντως.

Και ἄλλα για τα θελήματα, για το αὐτεξούσιο, για τις σκέψεις, τις γνώσεις και τις σοφίες. Αν ομολογήσουμε τον Χριστό τέλειο Θεό και τέλειο ἄνθρωπο, οπωσδήποτε θα του τα αποδώσουμε ὅλα τα γνωρίσματα της φύσεως και του Πατέρα και της μητέρας του· διότι ἐγίνε ἄνθρωπος, για να κερδίσει αὐτό που χάθηκε. Αὐτός που ὅλα τα μπορεί εἶχε τη δυνατότητα να σώσει τον ἄνθρωπο ἀπὸ τον τύραννό του με την παντοδύναμη ἐξουσία και δύναμή του· ἦταν ὁμως (η σάρκωσή του) το ἄλλοθι στον τύραννο, ὅτι νίκησε τον ἄνθρωπο ἀλλὰ υποδουλώθηκε ἀπὸ το Θεό. Επειδὴ, δηλαδή, ο συμπαθὴς και φιλόανθρωπος Θεὸς ἠθέλε να ἀναδείξει νικητὴ τον ἄνθρωπο που ἔπεσε, γίνεται ἄνθρωπος για να ἐπαναφέρει στην ἀρχικὴ κατάσταση το ὅμοιο με το ὅμοιο. Και κανεὶς δεν ἀντιλέγει ὅτι ο ἄνθρωπος εἶναι λογικὴ και νοερὴ ὑπαρξη. Πῶς, λοιπόν, (ο Θεός) ἐγίνε ἄνθρωπος, ἀν προσέλαβε ἄψυχη σάρκα ἢ ψυχὴ χωρὶς νου; Διότι κάτι τέτοιο δεν εἶναι ἄνθρωπος. Και για ποιό λόγο να χαρούμε για την ἐνανθρώπηση, εἴαν αὐτός που πρῶτος ἔπαθε (ο Χριστός) δεν ἔχει σωθεῖ και δεν ἔχει ἀνανεωθεῖ και δυναμώσει με την ἐνώσή του με τη θεότητα; «Καθώς, ὅτι δεν ἔχει προσληφθεῖ, δεν θεραπεύεται κιόλας». Ἔτσι, λοιπόν, προσλαμβάνει ὅλο τον ἄνθρωπο και το πιο ωραίο μέρος της υπάρξεώς του που ἀσθένησε, ὥστε να χαρίσει τη σωτηρία σε ὅλο (τον ἄνθρωπο). Νους, δηλαδή, χωρὶς σοφία και γνώση δεν μπορεί ποτέ να υπάρξει· εἴαν στερεῖται την ἐνέργεια και την

Τὸ κατ' εἰκόνα ἀνακαινίσει βουλόμενος ὁ
Θεὸς Λόγος γέγονεν
ἄνθρωπος. Τί δὲ τὸ κατ' εἰκόνα εἰ μὴ ὁ νοῦς;
Τὸ κρεῖττον οὖν παρὲς
τὸ χειρὸν ἀνέλαβε; Νοῦς γὰρ ἐν μεταίχμιῳ
ἐστὶ Θεοῦ καὶ σαρκός,
τῆς μὲν ὡς σύνοικος, τοῦ Θεοῦ δὲ ὡς εἰκῶν.
Νοῦς οὖν νοῖ μίγνυται,
καὶ μεσιτεύει νοῦς Θεοῦ καθαρότητι καὶ
σαρκὸς παχύτητι·
εἰ γὰρ ψυχὴν ἄνουν ὁ Κύριος ἀνέλαβεν,
ἀλόγου ζώου ψυχὴν
ἀνέλαβεν.
Εἰ δέ, ὅτι σὰρκα γενέσθαι τὸν Λόγον, ἔφη ὁ
Εὐαγγελιστής, ἰστέον
ὡς παρὰ τῆ Ἁγίας Γραφῆς ποτὲ μὲν ψυχὴ
λέγεται ὁ ἄνθρωπος ὡς τὸ
«ἐν ἐβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς εἰσήλθεν
Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον»,
ποτὲ δὲ σὰρξ ὡς τὸ «ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ
σωτήριον τοῦ Θεοῦ».
Οὐ σὰρξ τοίνυν ἄψυχος οὐδὲ ἄνους, ἀλλ'
ἄνθρωπος γέγονεν
ὁ Κύριος. Φησὶ γοῦν αὐτός· «Τί με δέρεις
ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν
ὑμῖν λελάληκα;» Ἀνέλαβε τοίνυν σὰρκα
ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε
καὶ νοερᾷ, ἡγεμονικῇ μὲν τῆς σαρκός,
ἡγεμονευομένη δὲ
ὑπὸ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος.
Εἶχε μὲν οὖν φυσικῶς καὶ ὡς Θεὸς καὶ ὡς
ἄνθρωπος τὸ θέλειν,
εἶπετο δὲ καὶ ὑπετάσσετο τῷ αὐτοῦ
θελήματι τὸ ἀνθρώπινον
μὴ κινούμενον γνώμη ἰδίᾳ, ἀλλὰ ταῦτα
θέλον, ἃ τὸ θεῖον αὐτοῦ
ἤθελε θέλημα. Παραχωρούσης γὰρ τῆς θείας
θελήσεως ἔπασχε
τὰ ἴδια φυσικῶς. Ὅτε μὲν γὰρ παρητεῖτο
τὸν θάνατον,
φυσικῶς τῆς θείας αὐτοῦ θελησάσης
θελήσεως καὶ παραχωρησάσης
παρητήσατο τὸν θάνατον, ἡγωνιάσέ τε καὶ

κίνηση, τότε εἶναι καὶ ἀνύπαρκτος.
Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς Λόγος ἤθελε ν' ἀνακαινίσει τὸ
κατ' εἰκόνα, γι' αὐτὸ ἐγένε
ἄνθρωπος. Καὶ τί ἄλλο εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα,
παρὰ ὁ νοῦς; Ἄφησε, λοιπόν,
τὸ καλύτερο καὶ πήρε τὸ κατώτερο; Ναι,
διότι ὁ νοῦς βρίσκεται στο
μεταίχμιο τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σάρκας· με τὴ
μία συγκατοικεῖ, ἐνῶ τοῦ Θεοῦ
εἶναι εἰκόνα. Ὁ νοῦς, λοιπόν, συνενώνεται με
το νοῦ· καὶ ὁ νοῦς συνδέει τὴν
καθαρότητα τοῦ Θεοῦ με τὴν υλικότητα τοῦ
σώματος.
Διότι, ἐὰν ὁ Χριστὸς προσλάμβανε ψυχὴ
χωρὶς νοῦ, τότε θα ἐπαιρνε ψυχὴ
ἀλόγου ζώου.
Ἐφόσον μάλιστα εἶπε ὁ Εὐαγγελιστής ὅτι ὁ
Λόγος ἐγένε σὰρκα, πρέπει νὰ
γνωρίζουμε ὅτι στὴν Ἁγία Γραφή ὁ
ἄνθρωπος ἄλλοτε λέγεται ψυχὴ, ὅπως
στο (χωρίο) «ὁ Ἰακώβ εἰσήλθε στὴν Αἴγυπτο
με ἐβδομήντα πέντε ψυχές»,
καὶ ἄλλοτε λέγεται σὰρκα, ὅπως στο
(χωρίο) «κάθε σὰρκα θὰ γνωρίσει
τὴ σωτηρία τοῦ Θεοῦ». Ὁ Κύριος, λοιπόν,
δεν ἐγένε ἀψυχη σὰρκα οὔτε ψυχὴ
χωρὶς νοῦ, ἀλλὰ ἄνθρωπος. Το λέει καὶ ὁ
ίδιος: «Γιατί με χτυπάς, ἕναν
ἄνθρωπο που σὰς λέει τὴν ἀλήθεια;».
Προσέλαβε, λοιπόν, σὰρκα
εμπλουτισμένη με λογικὴ καὶ νοερὴ ψυχὴ, ἡ
οποία κυβερνά τὴ σὰρκα, ἀλλὰ
τὴν ἴδια τὴν ἐξουσιάζει ἡ θεία φύση τοῦ
Λόγου.
(Ὁ Χριστὸς), λοιπόν, σαν Θεὸς καὶ
ἄνθρωπος, εἶχε με φυσικὸ τρόπο
τὴ θέληση· ἀλλὰ ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ,
χωρὶς νὰ κινεῖται αὐτόνομα,
ακολουθοῦσε καὶ υποτασσόταν στο (θεῖο)
θέλημά τοῦ· ἤθελε ὅσα ἤθελε
καὶ τὸ θεῖο θέλημά τοῦ. Ἡ θεία θέληση,
δηλαδή, ἐπέτρεπε στὴν ἀνθρώπινη νὰ
πάσχει με φυσικὸ τρόπο τὰ δικά της. Ὅταν,

έδειλίασε.

Και ὅτε ἤθελεν ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις αἰρεῖσθαι τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ θέλησιν τὸν θάνατον, ἐκούσιον αὐτῇ τὸ πάθος ἐγένετο· οὐ γὰρ καθὸ Θεὸς μόνον ἐκουσίως ἑαυτὸν παρέδωκεν εἰς θάνατον, ἀλλὰ καὶ καθὸ ἄνθρωπος· ὅθεν τὴν κατὰ τοῦ θανάτου τόλμαν καὶ ἡμῖν ἐχαρίσατο. Οὕτω γοῦν πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους φησί· «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ’ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο»· δηλονότι ὡς ἄνθρωπος τὸ ποτήριον πίνειν ἔμελλεν, οὐ γὰρ ὡς Θεός. Ὡς ἄνθρωπος τοίνυν θέλει τὸ ποτήριον παρελθεῖν· ταῦτα τῆς φυσικῆς δειλίας τὰ ῥήματα. «Πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν γινέσθω θέλημα», ἦτοι καθ’ ὃ σοῦ ἑτεροούσιός εἰμι, «ἀλλὰ τὸ σὸν» ἦτοι, τὸ ἐμὸν καὶ σὸν, καθ’ ὃ σοί πέφυκα ὁμοούσιος· ταῦτα τῆς εὐτολμίας τὰ ῥήματα. Πρότερον γὰρ τῆς φυσικῆς ἀσθενείας πειραθεῖσα κατ’ αἴσθησιν τὴν ἐπὶ τῷ χωρισμῷ τοῦ σώματος καὶ φυσικὴν συμπάθειαν παθοῦσα ἢ τοῦ Κυρίου ψυχῆ ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπου γενομένου κατ’ εὐδοκίαν αὐτοῦ, αὐθις τῷ θείῳ νευρωθεῖσα θελήματι τοῦ θανάτου καταθαρρύνεται. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ αὐτὸς ὅλος ἦν Θεὸς μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ καὶ ὅλος ἄνθρωπος μετὰ τῆς αὐτοῦ θεότητος, αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἐν ἑαυτῷ καὶ δι’ ἑαυτοῦ ὑπέταξε τὸ ἀνθρώπινον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τύπον ἡμῖν ἑαυτὸν ἄριστον καὶ ὑπογραμμὸν διδοὺς καὶ ὑπήκοος τῷ Πατρὶ γέγονεν. Αὐτεξουσίως δὲ ἤθελε τῷ τε θείῳ καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ θελήματι·

για παράδειγμα, ἤθελε ν’ ἀποφύγει το θάνατο, ἡ θεία του θέληση με φυσικό τρόπο θέλησε και παραχώρησε ν’ ἀποφύγει το θάνατο· γι’ αὐτὸ ἐνίωσε αγωνία και δείλιασε. Και ὅταν ἡ θεία θέληση θέλησε ἡ ἀνθρώπινη θέλησή του να προτιμήσει το θάνατο, τότε δέχθηκε ἐκούσια το πάθος του. Διότι παράδωσε θεληματικά τον εαυτό του στο θάνατο ὄχι μόνο σαν Θεός, ἀλλὰ και σαν ἄνθρωπος· γι’ αὐτὸ και μας χάρισε τὴν τόλμη ἀπέναντι στο θάνατο. Ἔτσι, λίγο πριν ἀπὸ το σωτήριο πάθος του, λέει: «Πατέρα μου, αν γίνεται, ἀς ἀποφύγω να πῶ αὐτὸ το (πικρὸ) ποτήρι·» εἶναι φανερό ὅτι σαν ἄνθρωπος και ὄχι σαν Θεός, πρόκειται να πιεῖ αὐτὸ το ποτήρι. Σαν ἄνθρωπος, λοιπόν, θέλει να το ἀποφύγει· αὐτὰ τα λόγια δείχνουν τὴ δειλία τῆς (ἀνθρωπίνης) φύσεως. «Παρ’ ὅλ’ αὐτὰ ὅμως, ἀς μὴ γίνῃ το θέλημά μου», δηλαδή αὐτὸ στο οποίο εἶμαι διαφορετικὸς ἀπὸ σένα στην οὐσία (σαν ἄνθρωπος), «ἀλλὰ να γίνῃ το δικό σου», δηλαδή το δικό μου και δικό σου, διότι (σαν Θεός) εἶμαι ὁμοούσιος με σένα. Αὐτὰ εἶναι λόγια τολμηρά. Προηγουμένως, δηλαδή, ἡ ψυχὴ του Κυρίου αἰσθάνθηκε το φυσικὸ φόβο για το χωρισμὸ του σώματος· ἐνίωθε τὴ φυσικὴ συμπάθεια προς το σῶμα, καθὼς ἐγινε πραγματικά ἄνθρωπος σύμφωνα με τὴ θέλησή του· ἀμέσως μετὰ, ὅμως, το θεῖο θέλημα τῆς ἔδωσε δύναμη ν’ ἀψηφά το θάνατο. Ἐπειδὴ, δηλαδή, ὁ ἴδιος ἦταν ὅλος Θεός μαζί με τὴν ἀνθρώπινη φύση του και ὅλος ἄνθρωπος με τὴ θεία φύση του, αὐτὸς σαν ἄνθρωπος ἔκανε στον εαυτό του το ἀνθρώπινο θέλημα

πάση γὰρ λογικῇ φύσει πάντως ἐμπέφυκε
τὸ αὐτεξούσιον θέλημα.
Εἰς τί γὰρ ἔξει τὸ λογικὸν μὴ αὐτεξουσίως
λογιζομένη; Τὴν μὲν γὰρ
φυσικὴν ὄρεξιν καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις ὁ
Δημιουργὸς ἐνέσπειρε
πρὸς σύστασιν τῆς οἰκείας φύσεως αὐτὰ
ἄγουσαν· λόγου γὰρ
ἀμοιροῦντα οὐ δύναται ἄγειν, ἀλλ' ἄγεται
ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὀρέξεως.
Ὅθεν ἅμα ἡ ὄρεξις γένηται, εὐθέως καὶ ἡ
πρὸς τὴν πρᾶξιν ὀρμή·
οὐ γὰρ λόγῳ ἡ βουλῇ ἡ σκέψει ἡ κρίσει
κέχρηται. Ὅθεν οὔτε
ὡς ἀρετὴν μετιόντα ἐπαινεῖται καὶ
μακαρίζεται οὔτε ὡς κακίαν
πράττοντα κολάζεται. Ἡ δὲ λογικὴ φύσις
ἔχει μὲν τὴν φυσικὴν ὄρεξιν
κινουμένην, ὑπὸ δὲ τοῦ λόγου ἀγομένην τε
καὶ ρυθμιζομένην
ἐπὶ τῶν φυλασσόντων τὸ κατὰ φύσιν· τοῦ
γὰρ λόγου τὸ προτέρημα
τοῦτό ἐστιν, ἡ αὐτεξούσιος θέλησις, ἥντινα
φυσικῶν ἐν τῷ λογικῷ
φάμεν κίνησιν. Διὸ καὶ ὡς ἀρετὴν μετιοῦσα
ἐπαινεῖται
καὶ μακαρίζεται καὶ ὡς κακίαν μετιοῦσα
κολάζεται.
Ὡστε ἤθελε μὲν αὐτεξουσίως κινουμένη ἡ
τοῦ Κυρίου ψυχὴ,
ἀλλ' ἐκεῖνα αὐτεξουσίως ἤθελεν, ἃ ἡ θεία
αὐτοῦ θέλησις ἤθελε
θέλειν αὐτήν· οὐ γὰρ νεύματι τοῦ Λόγου ἡ
σὰρξ ἐκινεῖτο (καὶ Μωσῆς
γὰρ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι νεύματι θείῳ
ἐκινουῦντο), ἀλλ' ὁ αὐτὸς εἷς ὢν
θεὸς τε καὶ ἄνθρωπος κατὰ τε τὴν θείαν καὶ
τὴν ἀνθρωπίνην ἤθελε
θέλησιν. Διὸ οὐ γνώμη, φυσικῇ δὲ μᾶλλον
δυνάμει αἱ δύο τοῦ Κυρίου
θελήσεις διέφερον ἀλλήλων. Ἡ μὲν γὰρ θεία
αὐτοῦ θέλησις ἀναρχὸς
τε ἦν καὶ παντουργός, ἐπομένην ἔχουσα τὴν

να υπακούσει στο Θεό και
Πατέρα. Ἐτσι, μας ἀφησε τον εαυτό του
ἀριστο τύπο και παράδειγμα υπακοῆς
στον Πατέρα.
Το θεῖο μάλιστα και το ἀνθρώπινο θέλημά
του (του Χριστοῦ) ἐπιθυμοῦσε
ελεύθερα· καθὼς κάθε λογικὴ ὑπαρξὴ ἔχει
ἀπὸ τῆ φύση τῆς αὐτεξούσιο
(ελεύθερο) θέλημα.
Διότι, τί να το κάνει το λογικό, εἴαν δεν
σκέφτεται
ελεύθερα; Ο Δημιουργός, δηλαδή, ἔβαλε τῆ
φυσικὴ ἐπιθυμία μέσα στα ἀλογα
ζῶα, για να τα οδηγεί στην ἀναπαραγωγὴ
τῆς φύσεώς τους· ἐπειδὴ ὁμως
στεροῦνται τῆ λογικῆ, ἀδυνατοῦν να
ἐξουσιάζουν και τα ἐξουσιάζει ἡ φυσικὴ
ἐπιθυμία. Γι' αὐτό, μόλις ἀνάψει ἡ ἐπιθυμία,
ἀμέσως ἐρχεται και ἡ ὀρμὴ για
τὴν εκπλήρωσή τῆς· (τα ἀλογα ζῶα) δεν
κάνουν χρῆση τοῦ λογικοῦ ἢ τῆς
ἀποφάσεως ἢ τῆς σκέψεως ἢ τῆς κρίσεως.
Κι ἔτσι οὔτε ἐπαινούνται για τὴν
ἀρετὴ τους οὔτε τιμωροῦνται για τὴν κακία
τους. Ἡ λογικὴ ὁμως φύση ἔχει
βέβαια τῆ φυσικὴ ἐπιθυμία που τὴν
παρακινεῖ, ἀλλά, ὅσοι διατηροῦν τῆ
διαγωγὴ στα ὅρια τῆς φύσεως, τὴν
κατευθύνουν και τῆ ρυθμίζουν με τῆ
λογικῆ. Το προσόν τῆς λογικῆς εἶναι αὐτό, ἡ
αὐτεξούσια θέληση, τὴν ὁποία
τὴν ὀνομάζουμε φυσικὴ κίνηση τοῦ λογικοῦ
όντος. Γι' αὐτό τὴν ἐπαινούμε
και μακαρίζουμε, ὅταν ἐπιδιώκει τὴν ἀρετὴ
και τὴν τιμωρούμε,
ὅταν ἐπιδιώκει τὴν κακία.
Ἐπομένως, ἡ ψυχὴ τοῦ Κυρίου ἤθελε
ελεύθερα· ἤθελε βέβαια ελεύθερα
αὐτά που και ἡ θεία θέλησή του ἐπιθυμοῦσε
αὐτὴ να θέλει·
ὁ Λόγος, δηλαδή, δεν κινούσε τῆ σὰρκα τοῦ
με νεύμα (σαν μαριονέτα)
–αφοῦ και ὁ Μωϋσῆς και ὅλοι οἱ Ἄγιοι με

δύναμιν καὶ ἀπαθῆς,
ἢ δὲ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ θέλησις ἀπὸ χρόνου
τε ἤρξατο καὶ αὐτὴ
τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη ὑπέμεινε καὶ
φυσικῶς
οὐ παντοδύναμος ἦν, ὡς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου
ἀληθῶς καὶ κατὰ φύσιν
γενομένη καὶ παντοδύναμος.

θεῖο νεῦμα κινούνταν-,
ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὄντας ἕνας, καὶ θεὸς καὶ
ἀνθρωπος, ἤθελε σύμφωνα με τὴ θεία
καὶ ἀνθρώπινη θέλησή του. Ἐτσι, οἱ δύο
θελήσεις τοῦ Κυρίου διέφεραν
μεταξύ τους ὄχι στη γνώμη ἀλλὰ στη
δυνατότητα τῆς φύσεώς τους. Ἡ θεία,
δηλαδή, θέλησή του ἦταν ἀναρχὴ καὶ
δημιουργὸς ὅλων, παντοδύναμη καὶ
ἀπαθῆς· ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη θέλησή του εἶχε
χρονικὴ ἀφετηρία καὶ εἶχε δεχθεῖ
τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη· δὲν ἦταν
παντοδύναμη στη φύση τῆς,
ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἐγίνε φυσικὰ καὶ πραγματικὰ
θέληση τοῦ Θεοῦ Λόγου,
ἐγίνε καὶ παντοδύναμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 63. Περὶ τῆς θεανδρικῆς
ἐνεργείας
Ὁ μακάριος Διονύσιος «καινήν τινα
θεανδρικήν ἐνέργειαν» φήσας
τὸν Χριστὸν «ἡμῖν πεπολιτευμένον», οὐκ
ἀναιρῶν τὰς φυσικὰς
ἐνεργείας μίαν ἐνέργειαν ἔκ τε τῆς
ἀνθρωπίνης καὶ τῆς θείας
γεγενημένην φησὶν –οὕτω γὰρ ἂν καὶ μίαν
φύσιν εἴποιμεν καινήν,
ἐκ θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως
γεγενημένην· «ᾧν γὰρ ἡ ἐνέργεια
μία, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία» κατὰ τοὺς
ἀγίους πατέρας-, ἀλλὰ
θέλων δεῖξαι τὸν καινὸν καὶ ἀπόρρητον
τρόπον τῆς τῶν φυσικῶν
τοῦ Χριστοῦ ἐνεργειῶν ἐκφάνσεως τῷ
ἀπορρήτῳ τρόπῳ
τῆς εἰς ἄλληλα τῶν Χριστοῦ φύσεων
περιχωρήσεως προσφόρως
καὶ τὴν κατὰ ἄνθρωπον αὐτοῦ πολιτείαν
ξένην καὶ παράδοξον
καὶ τῇ φύσει τῶν ὄντων ἄγνωστον καὶ τὸν
τρόπον
τῆς κατὰ τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν
ἀντιδόσεως· οὐ διηρημένας γὰρ
φαμεν τὰς ἐνεργείας οὐδὲ διηρημένως

Για τὴ θεανδρική ἐνέργεια.
Ὁ μακάριος Διονύσιος χαρακτηρίζει τὸ
Χριστό, «που ἐζήσε μεταξύ μας. ὡς
κάποια καινούργια θεανδρική ἐνέργεια»·
χωρὶς νὰ ἀναιρῆ τις φυσικὲς
ἐνέργειες, λέει ὅτι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη καὶ
θεία ἐνέργεια προήλθε μία ἐνέργεια.
Παρόμοια θὰ λέγαμε καὶ γιὰ μία καινούργια
φύση, που προήλθε
ἀπὸ τὴ θεία καὶ ἀνθρώπινη φύση· διότι,
σύμφωνα με τοὺς ἀγίους Πατέρες,
«ὅσα ἔχουν μία ἐνέργεια, αὐτὰ ἔχουν καὶ μία
οὐσία». (Ὁ μακάριος Διονύσιος)
ἤθελε νὰ δείξει τὸν καινούργιο καὶ
ἀνέκφραστο τρόπο τῆς φανερώσεως
τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Χριστοῦ με τὸν
ἀνέκφραστο καὶ πρόσφορο
τρόπο τῆς ἀλληλοπεριχωρήσεως τῶν
φύσεων τοῦ Χριστοῦ· νὰ δείξει
τὴν ξένη, παράδοξη καὶ ἀγνωστὴ στη φύση
μας ἀνθρώπινη ζωὴ του
καθὼς καὶ τὸν τρόπο τῆς ἀντιδόσεως (τῶν
ιδιοτήτων τῶν φύσεων)
στὴν ἀνέκφραστη ἐνωσή τους. Διότι οἱ
ἐνέργειες δὲν εἶναι χωρισμένες
οὔτε οἱ φύσεις ἐνεργοῦν ξεχωριστά, ἀλλὰ
ἐνωμένα·

ένεργούσας τὰς φύσεις,
ἀλλ' ἠνωμένας, ἐκάστην μετὰ τῆς θατέρου
κοινωνίας ἐνεργοῦσαν
τοῦθ' ὅπερ ἴδιον ἔσχηκεν. Οὔτε γὰρ τὰ
ἀνθρώπινα ἀνθρωπίνως
ἐνήργησεν –οὐ γὰρ ψιλὸς ἦν ἄνθρωπος–
οὐδὲ τὰ θεῖα κατὰ Θεὸν
μόνον –οὐ γὰρ ἦν γυμνὸς Θεός–, ἀλλὰ Θεὸς
ὁμοῦ ὑπάρχων
καὶ ἄνθρωπος. Ὡσπερ γὰρ τῶν φύσεων τὴν
ἔνωσιν
καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἐπιστάμεθα,
οὕτω καὶ τῶν φυσικῶν
θελημάτων τε καὶ ἐνεργειῶν.
Ἰστέον τοιγαροῦν, ὡς ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ ποτὲ μὲν
ὡς ἐπὶ δύο φύσεων τὸν λόγον ποιούμεθα,
ποτὲ δὲ ὡς ἐφ' ἑνὸς
προσώπου, καὶ τοῦτο δὲ κάκεῖνο εἰς μίαν
ἀναφέρεται ἔννοιαν·
αἱ γὰρ δύο φύσεις εἷς ἐστὶ Χριστός, καὶ ὁ εἷς
Χριστὸς δύο φύσεις ἐστί.
Ταῦτὸν οὖν ἐστὶν εἰπεῖν· ἐνεργεῖ ὁ Χριστὸς
καθ' ἑκατέραν τῶν αὐτοῦ
δύο φύσεων, καὶ ἐνεργεῖ ἑκατέρα φύσις ἐν
τῷ Χριστῷ μετὰ τῆς
θατέρου κοινωνίας. Κοινωνεῖ τοίνυν ἡ μὲν
θεία φύσις τῆ σαρκὶ
ένεργούσῃ διὰ τὸ εὐδοκίᾳ τῆς θείας
θελήσεως παραχωρεῖσθαι
πάσχειν καὶ πράττειν τὰ ἴδια καὶ διὰ τὸ τὴν
ἐνέργειαν τῆς σαρκὸς
πάντως εἶναι σωτήριον, ὅπερ οὐ τῆς
ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἐστίν,
ἀλλὰ τῆς θείας. Ἡ δὲ σὰρξ τῆ θεότητι τοῦ
Λόγου ἐνεργούσῃ διὰ τε
τὸ ὡς δι' ὄργανου τοῦ σώματος τὰς θείας
ἐκτελεῖσθαι ἐνεργείας
καὶ διὰ τὸ ἓνα εἶναι τὸν ἐνεργοῦντα θεϊκῶς
τε ἅμα καὶ ἀνθρωπίνως.
Εἰδέναι γὰρ χρῆ, ὡς ὁ ἅγιος αὐτοῦ νοῦς καὶ
τὰς φυσικὰς αὐτοῦ
ἐνεργεῖ ἐνεργείας, νοῶν καὶ γινώσκων, ὅτι

καθεμία ἐνεργεῖ το ἰδιαίτερο γνῶρισμά της,
συμμετέχοντας ἡ μία στη ζωὴ
τῆς ἄλλης. Δὲν ἐνεργοῦσε, δηλαδή, τὰ
ἀνθρώπινα μόνο με ἀνθρώπινο τρόπο,
διότι δὲν ἦταν ἀπλὸς ἀνθρώπος· οὔτε πάλι
τὰ θεῖα μόνο με τρόπο θεϊκό,
διότι δὲν ἦταν ἀπλὸς ἀνθρώπος· ἀλλὰ ἦταν
μαζὶ καὶ Θεὸς καὶ ἀνθρώπος.
Ὅπως δηλαδή γνωρίζουμε τὴν ἔνωση τῶν
φύσεων
καὶ τὴ φυσικὴ διαφορὰ τους, ἔτσι
γνωρίζουμε καὶ τὴ διαφορὰ τῶν
θελήσεων καὶ ἐνεργειῶν τῶν (δύο) φύσεων.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε, ἐπίσης, ὅτι
ἀναφερόμαστε στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ
Χριστό ἄλλοτε σαν νὰ πρόκειται γιὰ δύο
φύσεις καὶ ἄλλοτε σαν νὰ πρόκειται
γιὰ ἓνα πρόσωπο· καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο
ἔχουν τὴν ἴδια ἔννοια. Διότι
οἱ δύο φύσεις εἶναι ὁ ἓνας Χριστός, καὶ ὁ
ἓνας Χριστός εἶναι οἱ δύο φύσεις.
Ἐπομένως, εἶναι τὸ ἴδιο νὰ πει κανεῖς: ὁ
Χριστὸς ἐνεργεῖ με καθεμία ἀπὸ τὶς
δύο φύσεις τοῦ ἢ ἐνεργεῖ κάθε φύση στὸ
πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ με συμμετοχὴ
στὴ ζωὴ τῆς ἄλλης. Συμμετέχει, λοιπόν, ἡ
θεία φύση στὴ σὰρκα που ἐνεργεῖ,
ἐπειδὴ ἡ θεία θέληση τῆς ἐπιτρέπει νὰ
πάσχει καὶ νὰ κάμει τὰ δικά της
χαρακτηριστικά, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐνέργεια τῆς
σάρκας τοῦ εἶναι ὁποσδήποτε
σωστικὴ, διότι δὲν ἀποτελεῖ μόνον
ἀνθρώπινη ἐνέργεια ἀλλὰ καὶ θεία
συνέργεια. Ἡ σὰρκα πάλι τοῦ Λόγου
συμμετέχει στὴ θεότητά του, ἐπειδὴ
τὸ σῶμα σαν ὄργανο ἐκτελεῖ τὶς θεῖες
ἐνέργειες καὶ ἐπειδὴ ἓνας εἶναι
αὐτὸς που ἐνεργεῖ ταυτόχρονα με θεϊκό καὶ
ἀνθρώπινο τρόπο.
Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ ἅγιος
νοῦς τοῦ (τοῦ Χριστοῦ) ἐνεργεῖ
καὶ τὶς φυσικὰς ἐνέργειες, με τὴ σκέψη
καὶ τὴ γνώση ὅτι εἶναι νοῦς τοῦ

ἐστὶ Θεοῦ νοῦς
καὶ ὅτι ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς
κτίσεως, καὶ μεμνημένος
τῶν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ διατριβῶν τε καὶ
παθῶν, κοινωνεῖ δὲ
ἐνεργούσῃ τῇ τοῦ Λόγου θεότητι καὶ
διεπούσῃ καὶ κυβερνώσῃ
τὸ πᾶν, νοῶν καὶ γινώσκων καὶ διέπων οὐχ
ὡς ψιλὸς
ἄνθρωπου νοῦς, ἀλλ' ὡς Θεῶ καθ'
ὑπόστασιν ἠνωμένος
καὶ Θεοῦ νοῦς χρηματίσας.
Τοῦτο οὖν δηλοῖ ἡ θεανδρική ἐνέργεια, ὅτι
ἀνδρωθέντος Θεοῦ,
ἤγουν ἐνανθρωπήσαντος, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη
αὐτοῦ ἐνέργεια θεία ἦν,
ἤγουν τεθεωμένη καὶ οὐκ ἄμοιρος τῆς θείας
αὐτοῦ ἐνεργείας
καὶ ἡ θεία αὐτοῦ ἐνέργεια οὐκ ἄμοιρος τῆς
ἀνθρωπίνης αὐτοῦ
ἐνεργείας, ἀλλ' ἑκατέρα σὺν τῇ ἑτέρᾳ
θεωρουμένη. Λέγεται δὲ
ὁ τρόπος οὗτος περίφρασις, ὅταν τις δύο
τινὰ διὰ μιᾶς περιλάβῃ
λέξεως. Ὡσπερ γὰρ μίαν τὴν τετμημένην
καῦσιν λέγομεν
καὶ τὴν κεκαυμένην τομὴν τῆς
πεπυρακτωμένης μαχαίρας, ἄλλην δὲ
ἐνέργειαν φαμεν τὴν τομὴν καὶ ἄλλην τὴν
καῦσιν, καὶ ἄλλης
καὶ ἄλλης φύσεως, τοῦ μὲν πυρὸς τὴν
καῦσιν, τοῦ δὲ σιδήρου
τὴν τομὴν, οὕτω καὶ μίαν τοῦ Χριστοῦ
θεανδρικήν ἐνέργειαν
λέγοντες δύο τὰς ἐνεργείας νοοῦμεν τῶν
δύο φύσεων αὐτοῦ,
τῆς μὲν θεότητος αὐτοῦ τὴν θείαν, τῆς δὲ
ἀνθρωπότητος αὐτοῦ
τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 64. Περὶ τῶν φυσικῶν καὶ
ἀδιάβλητων παθῶν
Ὁμολογοῦμεν δέ, ὅτι πάντα τὰ φυσικὰ καὶ
ἀδιάβλητα πάθη

Θεοῦ καὶ ὅτι ὅλη ἡ κτίσις τον προσκυνά'
θυμάται τὴ διαμονή του
πάνω στη γη καὶ τὰ πάθη του, καὶ
συμμετέχει στη θεότητα του Λόγου
που ενεργεῖ, διευθετεῖ καὶ κυβερνά το παν.
Σκέφτεται καὶ γνωρίζει καὶ κυβερνά ὄχι σαν
απλὸς ἀνθρώπινος νους,
ἀλλὰ σαν νους που ἐνώθηκε υποστατικά με
το Θεό
καὶ ἐγίνε νους του Θεοῦ.
Ἡ θεανδρική ἐνέργεια, λοιπόν, φανερώνει το
εξῆς, ὅτι ὅταν ὁ Θεός
ἀνδρώθηκε, δηλαδή ἐνανθρώπησε, καὶ ἡ
ἀνθρωπίνη του ἐνέργεια ἐγίνε θεία,
δηλαδή θεωμένη καὶ ὄχι ἀμέτοχη στη θεία
του ἐνέργεια'
καὶ ἡ θεία του ἐνέργεια πάλι δὲν ἦταν
ἀμέτοχη στην ἀνθρωπίνη ἐνεργεία του,
ἀλλὰ ἡ καθεμία συμμετεῖχε στην ἄλλη. Ὁ
τρόπος αὐτός λέγεται
περίφραση, ὅταν δηλαδή κάποιος με μία
λέξη περιλάβῃ δύο ἐννοιες.
Διότι, ὅπως ἀκριβῶς λέμε ὅτι τὸ κομμένο
κάψιμο καὶ τὸ καμμένο κόψιμο
του πυρακτωμένου μαχαιριοῦ εἶναι ἓνα, καὶ
λέμε ἐπίσης
ἄλλη ἐνέργεια τὸ κόψιμο καὶ ἄλλη τὸ
κάψιμο, καὶ τὸ καθένα ἀνήκει
σε διαφορετικὴ φύση –τὸ κάψιμο στη
φωτιά ἐνῶ τὸ κόψιμο στο σίδηρο–,
ἐτσι καὶ ὅταν λέμε ὅτι ἡ θεανδρική ἐνέργεια
του Χριστοῦ εἶναι μία,
ἐννοοῦμε τις δύο ἐνεργείες των δύο φύσεών
του,
δηλαδή τὴ θεία ἐνέργεια που ἀνήκει στη
θεότητά του καὶ τὴν ἀνθρωπίνη
που χαρακτηρίζει τὴν ἀνθρωπίνη φύση του.

Για τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη.
Πιστεύουμε ἀκόμη ὅτι (ὁ Χριστός) πήρε ὅλα
τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα
(ἀμέμπτα) πάθη του ἀνθρώπου. Διότι

τοῦ ἀνθρώπου ἀνέλαβεν. Ὅλον γὰρ τὸν ἄνθρωπον καὶ πάντα τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀνέλαβε πλὴν τῆς ἁμαρτίας· αὕτη γὰρ οὐ φυσικὴ ἐστὶν οὐδὲ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἡμῖν ἐνσπαρεῖσα, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου ἐπισποραῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἀυτεξουσίᾳ προαιρέσει ἐκουσίως συνισταμένη, οὐ βία ἡμῶν κρατοῦσα. Φυσικὰ δὲ καὶ ἀδιάβλητα πάθη εἰσὶ τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὅσα ἐκ τῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει κατακρίσεως εἰς τὸν ἀνθρώπινον εἰσῆλθε βίον· οἶον πείνα, δίψα, κόπος, πόνος, τὸ δάκρυον, ἡ φθορά, ἡ τοῦ θανάτου παραίτησις, ἡ δειλία, ἡ ἀγωνία (ἐξ ἧς οἱ ἰδρῶτες, οἱ θρόμβοι τοῦ αἵματος), ἡ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ὑπὸ τῶν ἀγγέλων βοήθεια καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅτινα πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις φυσικῶς ἐνυπάρχουσι. Πάντα τοίνυν ἀνέλαβεν, ἵνα πάντα ἀγιάσῃ. Ἐπειράσθη καὶ ἐνίκησεν, ἵνα ἡμῖν τὴν νίκην πραγματεύσῃται καὶ δῶ τῇ φύσει δύναμιν νικᾶν τὸν ἀντίπαλον, ὅπως ἡ φύσις ἡ πάλαι νικηθεῖσα, δι' ὧν προσβολῶν ἐνίκηθη, διὰ τούτων νικήσῃ τὸν πάλαι νικήσαντα. Ὁ μὲν οὖν πονηρὸς ἔξωθεν προσέβαλεν οὐ διὰ λογισμῶν, ὥσπερ καὶ τῷ Ἀδάμ· κάκείνῳ γὰρ οὐ διὰ λογισμῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὄφεως. Ὁ δὲ Κύριος τὴν προσβολὴν ἀπεκρούσατο καὶ ὡς καπνὸν διέλυσεν, ἵνα προσβαλόντα αὐτῷ τὰ πάθη καὶ νικηθέντα καὶ ἡμῖν εὐκαταγώνιστα γένηται καὶ οὕτως ὁ νέος Ἀδὰμ τὸν παλαιὸν ἀνασώσῃται. Ἀμέλει τὰ φυσικὰ ἡμῶν πάθη κατὰ φύσιν καὶ ὑπὲρ φύσιν ἦσαν

προσέλαβε ὅλο τον ἀνθρωπο καὶ ὅλα τα γνωρίσματα του ἀνθρώπου, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Διότι αὕτη δὲν εἶναι φυσικὸ πρᾶγμα οὔτε ο Δημιουργός τὴν ἐσπείρει μέσα μας, ἀλλὰ τὴν ἀποκτήσαμε θεληματικὰ με τὴν ἐπίδραση τοῦ διαβόλου στὴν προαίρεσή μας, χωρὶς νὰ κυριαρχεῖ πάνω μας με βία. Φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη εἶναι αὐτὰ που δὲν εξαρτῶνται ἀπὸ τὴ θέλησή μας· ὅσα εἰσῆλθαν στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ μας ἐξαιτίας τῆς καταδίκης λόγω τῆς παραβάσεώς μας· γιὰ παράδειγμα ἡ πείνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, ὁ πόνος, τὰ δάκρυα, ἡ φθορά, ἡ ἀποφυγὴ τοῦ θανάτου, ἡ δειλία, ἡ ἀγωνία (ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται οἱ ἰδρῶτες καὶ οἱ θρόμβοι τοῦ αἵματος), ἡ βοήθεια ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους ἐξαιτίας τῆς ἀδύναμης φύσεώς μας καὶ τὰ παρόμοια, τὰ ὁποία υπάρχουν μέσα σε κάθε ἀνθρωπο ἀπὸ τὴ φύση του. Ὅλα, λοιπόν, τα προσέλαβε, γιὰ νὰ τ' ἀγιάσει ὅλα. Δοκίμασε τοὺς πειρασμούς καὶ νίκησε, γιὰ νὰ κερδίσει τὴ νίκη γιὰ λογαριασμό μας· νὰ δώσει τὴ δύναμη στὴ φύση μας νὰ νικά τὸν ἀντίπαλο, ὥστε ἡ φύση που παλαιὰ με τὶς προσβολές τοῦ ἐχθροῦ νικήθηκε, με αὐτές νὰ νικήσει τὸν παλαιὸ ἀντίπαλο. Ὁ πονηρὸς, λοιπόν, τοῦ ἔκανε (τοῦ Χριστοῦ) ἐπίθεση ἀπέξω, ὄχι με λογισμούς, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὸν Ἀδὰμ· καὶ σ' ἐκείνον ἐπιτέθηκε ὄχι με λογισμούς, ἀλλὰ μέσω τοῦ φιδιού. Ὁ Κύριος βέβαια ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεση καὶ τὴ διέλυσε σαν καπνὸ, ὥστε τὰ πάθη που τὸν προσέβαλαν καὶ τὰ κατανίκησε, νὰ γίνουν κι ἀπὸ μας ευκολονίκητα καὶ ἔτσι ὁ νέος Ἀδὰμ (ὁ Χριστός) νὰ σώσει πάλι τὸν παλαιὸ (Ἀδὰμ). Ὁπωσδήποτε τὰ φυσικὰ μας πάθη στο

έν τῷ Χριστῷ. Κατὰ φύσιν μὲν γὰρ ἐκινεῖτο
έν αὐτῷ, ὅτε παρεχώρει
τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ ἴδια· ὑπὲρ φύσιν δέ, ὅτε
οὐ προηγεῖτο
έν τῷ Κυρίῳ τῆς θελήσεως τὰ φυσικά·
οὐδὲν γὰρ ἠναγκασμένον
ἐπ' αὐτοῦ θεωρεῖται, ἀλλὰ πάντα ἐκούσια·
θέλων γὰρ ἐπέινασε,
θέλων ἐδίψησε, θέλων ἐδειλίασε, θέλων
ἀπέθανεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 65. Περὶ ἀγνοίας καὶ δουλείας
Δεῖ γινώσκειν, ὅτι τὴν μὲν ἀγνοοῦσαν καὶ
δούλην ἀνέλαβεν φύσιν·
καὶ γὰρ δούλη ἐστὶν ἡ ἀνθρώπου φύσις τοῦ
ποιήσαντος αὐτὴν Θεοῦ
καὶ οὐκ ἔχει τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν.
«Ἐὰν οὖν» κατὰ τὸν
θεολόγον Γρηγόριον «χωρίσης τὸ ὀρώμενον
τοῦ νοουμένου»,
δούλη τε λέγεται καὶ ἀγνοοῦσα ἡ σὰρξ, διὰ
δὲ τὴν τῆς ὑποστάσεως
ταυτότητα καὶ τὴν ἀδιάσπαστον ἔνωσιν
κατεπλούτησεν
ἡ τοῦ Κυρίου ψυχὴ τὴν τῶν μελλόντων
γνῶσιν ὡς καὶ τὰς λοιπὰς
θεοσημίας. Ὡσπερ γὰρ ἡ σὰρξ τῶν
ἀνθρώπων κατὰ τὴν οἰκείαν
φύσιν οὐκ ἔστι ζωοποιός, ἡ δὲ τοῦ Κυρίου
σὰρξ ἐνωθεῖσα
καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ τῷ Θεῷ Λόγῳ τῆς μὲν
κατὰ φύσιν
θνητότητος οὐκ ἀπέστη, ζωοποιός δὲ
γέγονε διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον
καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν καὶ οὐ δυνάμεθα
λέγειν, ὅτι οὐκ ἦν καὶ ἔστιν
ἀεὶ ζωοποιός· οὕτως ἡ μὲν ἀνθρωπίνη φύσις
οὐσιωδῶς οὐ κέκτηται
τῶν μελλόντων τὴν γνῶσιν, ἡ δὲ τοῦ Κυρίου
ψυχὴ διὰ τὴν πρὸς
τὸν Θεὸν Λόγον ἔνωσιν καὶ τὴν
ὑποστατικὴν ταυτότητα
κατεπλούτησεν, ὡς ἔφην, μετὰ τῶν λοιπῶν

πρόσωπο του Χριστοῦ ἦταν σύμφωνα
με τὴ φύση καὶ πάνω ἀπ' αὐτήν. Κινούνταν
σύμφωνα με τὴ φύση μέσα του,
ὅταν επέτρεπε στὴ σὰρκα νὰ παθαίνει τὰ
δικὰ της. Κινούνταν πάλι πάνω ἀπὸ
τὴ φύση, ὅταν τὰ φυσικά δὲν προηγούνταν
ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ Κυρίου. Διότι
σ' αὐτὸν δὲν υπήρχε καμιά ἀναγκαιότητα,
ἀλλὰ ὅλα ἦταν θεληματικά· ἤθελε
καὶ πείνασε, ἤθελε καὶ δίψασε, ἤθελε καὶ
δείλιασε, ἤθελε καὶ πέθανε.

Για τὴν ἀγνοία καὶ τὴ δουλεία.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι (ὁ Χριστός)
προσέλαβε φύση τὴν ὁποία διακρίνει
ἡ ἀγνοία καὶ ἡ δουλικότητα· διότι ἡ
ανθρώπινη φύση εἶναι δούλη τοῦ Θεοῦ
που τὴν ἐπλασε καὶ ἀγνοεῖ τὰ μέλλοντα.
Σύμφωνα με τὸ Γρηγόριο
το θεολόγο, «εἰάν ξεχωρίσεις αὐτὸ που
βλέπουμε ἀπ' αὐτὸ που
ἀντιλαμβανόμαστε με τὸ νοῦ», ἡ σὰρκα
εἶναι δούλη καὶ ἔχει ἀγνοία· ἀλλὰ,
ἡ ψυχὴ τοῦ Κυρίου, χάρις στὴν ταύτισή της
με τὴν ὑπόστασή του καὶ τὴν
πλήρη ἔνωση μαζί του, ἐγίνε πολὺ πλούσια
ἀπὸ τὴ γνώση τῶν μελλόντων,
ὅπως καὶ ἀπὸ τὶς υπόλοιπες θεοσημίες.
Διότι, ὅπως ἡ σὰρκα τῶν ἀνθρώπων
σύμφωνα με τὴ φύση της δὲν εἶναι ζωοποιά,
ἐνῶ ἡ σὰρκα τοῦ Κυρίου, ἐπειδὴ
ἐνώθηκε ὑποστατικὰ με τὸ Θεὸ Λόγο, δὲν
ἔχασε τὴ φυσικὴ της θνητότητα,
ἀλλὰ ἐγίνε ζωοποιός ἐξαιτίας τῆς
υποστατικῆς ἐνώσεως με τὸ Λόγο·
καὶ δὲν μπορούμε νὰ πούμε ὅτι δὲν ἦταν καὶ
εἶναι πάντοτε ζωοποιός.
Ἔτσι, λοιπὸν, ἡ ἀνθρωπίνη φύση δὲν ἔχει
ἀποκτήσει ἀπὸ τὴ φύση της
τὴ γνώση τῶν μελλόντων, ἐνῶ ἡ ψυχὴ τοῦ
Κυρίου ἐξαιτίας τῆς
ἐνώσεώς της με τὸ Θεὸ Λόγο καὶ τὴν
υποστατικὴν ταύτισιν
ἐγίνε πολὺ πλούσια, ὅπως προανέφερα, στὶς

θεοσημιῶν καὶ
τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν.
Ἰστέον δέ, ὅτι οὔτε δοῦλον αὐτὸν λέγειν
δυνάμεθα· τὸ γὰρ
τῆς δουλείας καὶ τῆς δεσποτείας ὄνομα οὐ
φύσεώς εἰσι γνωρίσματα,
ἀλλὰ τῶν πρὸς τι, ὡσπερ τὸ τῆς πατρότητος
καὶ τῆς υἰότητος.
Ταῦτα γὰρ οὐκ οὐσίας, ἀλλὰ σχέσεώς εἰσι
δηλωτικά. Ὡσπερ οὖν
ἐπὶ τῆς ἀγνοίας εἴπομεν, ὅτι, ἐὰν ἰσχυραῖς
ἐπινοίαις, ἥτοι νοῦ λεπταῖς
φαντασίαις διέλης τὸ κτιστὸν ἐκ τοῦ
ἀκτίστου, δούλη ἐστὶν ἢ σὰρξ,
εἰ μὴ ἤνωτο τῷ Θεῷ Λόγω· ἅπαξ δὲ
ἐνωθεῖσα καθ' ὑπόστασιν
πῶς ἔσται δούλη; Εἷς γὰρ ὢν ὁ Χριστὸς, οὐ
δύναται δοῦλος ἑαυτοῦ
εἶναι καὶ Κύριος· ταῦτα γὰρ οὐ τῶν ἀπλῶς
λεγομένων εἰσίν,
ἀλλὰ πρὸς ἕτερον. Τίνος οὖν ἔσται δοῦλος;
Τοῦ Πατρός;
Οὐκοῦν οὐ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ τοῦ
Υἱοῦ εἰσιν,
εἶπερ τοῦ Πατρός ἐστὶ δοῦλος, ἑαυτοῦ δὲ
οὐδαμῶς. Πῶς δὲ
περὶ ἡμῶν λέγει ὁ ἀπόστολος· «Ὡστε οὐκέτι
εἶ δοῦλος, ἀλλ' υἱός»,
δι' αὐτοῦ υἰοθετηθέντων, εἶπερ αὐτὸς
δοῦλός ἐστι; Προσηγορικῶς
οὖν λέγεται δοῦλος οὐκ αὐτὸς ὢν τοῦτο, δι'
ἡμᾶς δὲ δούλου μορφήν
εἰληφώς καὶ δοῦλος μεθ' ἡμῶν κεκλημένος.
Ἀπαθῆς γὰρ ὢν δι' ἡμᾶς
ἐδούλευσε πάθει καὶ διάκονος τῆς ἡμῶν
σωτηρίας γέγονεν.
Οἱ δὲ λέγοντες αὐτὸν δοῦλον διστῶσι τὸν
ἕνα Χριστὸν εἰς δύο
καθάπερ Νεστόριος. Ἡμεῖς δὲ Δεσπότην
αὐτὸν φάμεν καὶ Κύριον
πάσης τῆς κτίσεως, τὸν ἕνα Χριστόν, τὸν
αὐτὸν Θεὸν τε ὁμοῦ
καὶ ἄνθρωπον, καὶ πάντα εἰδένα· «ἐν αὐτῷ

υπόλοιπες θεοσημεῖες
καὶ στη γνώση για τα μέλλοντα.
Πρέπει, επίσης, να γνωρίζουμε ὅτι δεν
μπορούμε (τον Χριστό) οὔτε δούλο να
τον λέμε· διότι τα ονόματα «δούλος» ἢ
«δεσπότης» δεν εἶναι γνωρίσματα
τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῶν σχέσεων, ὅπως τα
ονόματα «πατέρας» ἢ «υἱός».
Αυτὰ δηλαδή δεν δείχνουν τὴν οὐσία ἀλλὰ
τις σχέσεις. Ὅπως ακριβῶς εἶπαμε
για τὴν ἀγνοία ὅτι, ἐὰν διακρίνεις τὸ κτιστό
ἀπὸ τὸ ἀκτιστό με ἀμυδρές ιδέες,
δηλαδή με λεπτές φαντασίες τοῦ νοῦ, τότε ἡ
σάρκα θὰ ἦταν δούλη τοῦ Θεοῦ,
ἐὰν δεν ἐνώνονταν με τὸ Θεὸ Λόγο· ἀφοῦ
ὁμως ἐνώθηκε υποστατικά, πῶς θὰ
εἶναι δούλη; Ἐπειδὴ, δηλαδή, ὁ Χριστὸς εἶναι
ἕνας, δεν μπορεῖ να εἶναι καὶ
δούλος τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ καὶ Κύριος· διότι
αυτὰ δεν εἶναι ἀπὸ αὐτὰ που
λέγονται ἀπλοϊκά, ἀλλὰ σχετικὰ με κάτι
ἄλλο. Ποιανοῦ δούλος, λοιπόν,
θὰ εἶναι; Τοῦ Πατέρα; Καλὰ! Ἀλλὰ, ὅλα ὅσα
ἔχει ὁ Πατέρας, δεν εἶναι καὶ
τοῦ Υἱοῦ; Ἐὰν, λοιπόν, εἶναι δούλος τοῦ
Πατέρα, δεν εἶναι καθόλου τοῦ
ἑαυτοῦ τοῦ. Καὶ πῶς, ἐὰν ὁ ἴδιος εἶναι
δούλος, λέει ὁ ἀπόστολος για μας:
«ὥστε δεν εἶναι καθόλου δούλος, ἀλλὰ
υἱός», καὶ αὐτὸς μας υἰοθέτησε;
Λέγεται ἐπομένως δούλος προσηγορικὰ,
χωρὶς ὁ ἴδιος να εἶναι αὐτό, ἀλλὰ
πήρε τὴ μορφή τοῦ δούλου για χάρη μας καὶ
ονομάσθηκε μαζί μας δούλος.
Ὦντας ἀπαθῆς, δουλώθηκε στα πάθη για
μας καὶ διακόνησε τὴ δική μας
σωτηρία. Ὅσοι τὸν ὀνομάζουν δούλο
χωρίζουν τὸν ἕνα Χριστό σε δύο,
ὅπως ἔκανε ὁ Νεστόριος. Ἐμεῖς ὁμως τὸν
λέμε Δεσπότη καὶ Κύριο ὅλης τῆς
κτίσεως· εἶναι ὁ ἕνας Χριστὸς, ὁ ἴδιος Θεός
καὶ ἄνθρωπος ταυτόχρονα,
ὁ ὁποῖος τα γνωρίζει ὅλα· «διότι αὐτὸς

γάρ εἰσι πάντες
οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως
ἀπόκρυφοι».

κατέχει ὅλους τοὺς ἀπόκρυφους
θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 66. Περὶ προκοπῆς
Προκόπτειν δὲ λέγεται «σοφία καὶ ἡλικία
καὶ χάριτι», τῇ μὲν ἡλικίᾳ
αὐξῶν, διὰ δὲ τῆς αὐξήσεως τῆς ἡλικίας τὴν
ένυπάρχουσαν αὐτῷ
σοφίαν εἰς φανέρωσιν ἄγων· ἔτι δὲ τὴν τῶν
ἀνθρώπων ἐν σοφίᾳ
καὶ χάριτι προκοπὴν καὶ τὴν τελείωσιν τῆς
τοῦ Πατρὸς εὐδοκίας,
ἡγουν τὴν τῶν ἀνθρώπων θεογνωσίαν τε
καὶ σωτηρίαν οἰκείαν
προκοπὴν ποιούμενος καὶ οἰκειούμενος
πανταχοῦ τὸ ἡμέτερον.
Οἱ δὲ προκόπτειν αὐτὸν λέγοντες σοφία καὶ
χάριτι, ὡς προσθήκη
τούτων δεχόμενον, οὐκ ἐξ ἄκρας ὑπάρξεως
τῆς σαρκὸς γεγενῆσθαι
τὴν ἔνωσιν λέγουσιν, οὐδὲ τὴν καθ'
ὑπόστασιν ἔνωσιν πρεσβεύουσι,
Νεστορίῳ δὲ τῷ ματαιόφρονι πειθόμενοι,
σχετικὴν ἔνωσιν
καὶ ψιλὴν ἐνοίκησιν τερατεύονται, «μὴ
γινώσκοντες, μήτε ἃ λέγουσι
μήτε περὶ τίνων διαβεβαίουσιν».
Εἰ γὰρ ἀληθῶς ἠνώθη τῷ Θεῷ Λόγῳ ἢ σὰρξ
ἐξ ἄκρας ὑπάρξεως,
μᾶλλον δὲ ἐν αὐτῷ ὑπῆρξε καὶ τὴν
ὑποστατικὴν πρὸς αὐτὸν ἔσχε
ταυτότητα, πῶς οὐ τελείως κατεπλούτησε
πᾶσαν σοφίαν καὶ χάριν;
Οὐκ αὐτὴ τῆς χάριτος μεταλαμβάνουσα,
οὐδὲ κατὰ χάριν
τῶν τοῦ Λόγου μετέχουσα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ
τὴν καθ' ὑπόστασιν
ἔνωσιν τῶν τε ἀνθρωπίνων τῶν τε θείων
τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ
γεγονότων, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς ἦν Θεὸς τε ὁμοῦ
καὶ ἄνθρωπος,
τὴν χάριν καὶ τὴν σοφίαν καὶ πάντων τῶν

Για τὴν προκοπὴν.
Λέγεται μάλιστα ὅτι (ὁ Χριστὸς) πρόκοβε
«στὴ σοφία, τὴ σωματικὴ ἀνάπτυξη
καὶ τὴ χάρη»· μεγάλωνε στὸ σῶμα, καὶ με τὴ
σωματικὴ αὐξήση φανέρωνε τὴ
σοφία που εἶχε μέσα του. Ἀκόμη, ἔκαμε δική
τὴν προκοπὴ τῶν ἀνθρώπων
στὴ σοφία καὶ χάρη καὶ εκπλήρωνε τὸ
θέλημα τοῦ Πατέρα του, που ἦταν
να ὀδηγήσει τοὺς ἀνθρώπους στὴ γνώση
τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ σωτηρία·
ὅλα τὰ δικά μας τὰ ἔκανε δικά του.
Αὐτοὶ ὅμως που λένε ὅτι πρόκοβε στὴ σοφία
καὶ τὴ χάρη, καὶ ἐννοοῦν ὅτι
αὐτὰ (σοφία καὶ χάρη) τὰ δεχόταν
προσθετικά, ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἔνωσις
δεν ἐγίνε ἀπὸ τὴν πρώτη ἀρχὴ τῆς
σαρκώσεως οὔτε δέχονται τὴν ὑποστατικὴ
ἔνωσις· ἀκολουθοῦν τὸν ματαιόδοξο
Νεστόριο καὶ τερατολογοῦν γιὰ ἐλλιπὴ
ἔνωσις καὶ φανταστικὴ ἐνσάρκωσις,
«ἀγνοώντας καὶ τί λένε
καὶ τι ὑποστηρίζουν».
Διότι, ἀν ἡ σὰρκα ἐνώθηκε ἀληθινὰ με τὸ
Θεὸ Λόγο ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή
τῆς ὑπάρξεώς της, ἢ καλύτερα, ἀν ἀπόκτησε
ὑπάρξις μέσα του καὶ εἶχε
τὴ δική ὑποστατικὴ ταυτότητα, γιὰ ποιὸ
λόγο νὰ μὴ γίνε πολὺ πλούσιος
σε κάθε σοφία καὶ χάρη; Ὅχι ἐπειδὴ ἡ ἴδια
συμμετεῖχε στὴ χάρη,
οὔτε ἐπειδὴ χαριστικὰ μετεῖχε στὸ Λόγο,
ἀλλὰ περισσότερο, χάρη
στὴν ὑποστατικὴ ἔνωσις τῶν ἀνθρωπίνων
καὶ θείων γνωρισμάτων
τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἦταν μαζί
καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, πῆγαζε
στὸν κόσμον τὴ χάρη, τὴ σοφία καὶ τὴν
πληρότητα ὅλων τῶν ἀγαθῶν.

ἀγαθῶν τὴν πληρότητα
τῷ κόσμῳ πηγάζουσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 67. Περὶ δειλίας
Τὸ τῆς δειλίας ὄνομα διπλὴν ἔχει τὴν ἔννοιαν. Ἔστι γὰρ δειλία φυσικὴ μὴ θελούσης τῆς ψυχῆς διαιρεθῆναι τοῦ σώματος διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἐντεθεῖσαν αὐτῇ φυσικὴν συμπάθειάν τε καὶ οἰκειότητα, δι' ἣν φυσικῶς φοβεῖται καὶ ἀγωνιᾷ καὶ παραιτεῖται τὸν θάνατον. Ἦς ὄρος· «Κατὰ φύσιν δειλία ἐστὶ δύναμις κατὰ συστολὴν τοῦ ὄντος ἀνθεκτικῆ». Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ τὰ πάντα, τοῦ εἶναι καὶ οὐ τοῦ μὴ εἶναι τὴν ἔφεσιν ἔχει φυσικῶς. Τούτων δὲ κατὰ φύσιν ἴδιον ἢ πρὸς τὰ συστατικὰ ὄρμη. Καὶ ὁ Θεὸς Λόγος τοίνυν ἄνθρωπος γενόμενος ἔσχε ταύτην τὴν ἔφεσιν ἐν μὲν τοῖς συστατικοῖς τῆς φύσεως τὴν ὄρμην ἐνδειξάμενος βρώσεώς τε καὶ πόσεως, ὕπνου τε ἐφιέμενος καὶ φυσικῶς ἐν πείρᾳ τούτων γενόμενος, ἐν δὲ τοῖς φθαρτικοῖς τὴν ὄρμην, ὡς τῷ καιρῷ τοῦ πάθους ἐκουσίως τὴν πρὸς τὸν θάνατον συστολὴν ποιήσασθαι. Εἰ γὰρ καὶ νόμῳ φύσεως ἐγένετο τὰ γινόμενα, ἀλλ' οὐ καθ' ἡμᾶς ἠναγκασμένως· ἐκουσίως γὰρ τὰ φυσικὰ θέλων κατεδέξατο. Ὡστε αὕτη ἡ δειλία καὶ ὁ φόβος καὶ ἀγωνία τῶν φυσικῶν ἐστὶ καὶ ἀδιαβλήτων παθῶν καὶ μὴ ὑποκειμένων ἀμαρτίᾳ. Ἔστι πάλιν δειλία ἢ ἐκ προδοσίας λογισμῶν συνισταμένη καὶ ἀπιστίας καὶ τοῦ ἀγνοεῖν τὴν τοῦ

Για τη δειλία.
Το ὄνομα «δειλία» ἔχει διπλὴ ἔννοια. Ὑπάρχει δηλαδή, φυσικὴ δειλία, ὅταν ἡ ψυχὴ δὲν θέλει ν' ἀποχωριστεῖ το σῶμα, ἐπειδὴ ὁ Δημιουργὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔβαλε μέσα τῆς τῆ φυσικὴ συμπάθεια καὶ οἰκειότητα (πρὸς το σῶμα), καὶ γι' αὐτὸ εἶναι στὴ φύση τῆς νὰ φοβάται, νὰ αγωνιᾷ καὶ νὰ ζητεῖ ν' ἀποφύγει τὸ θάνατο. Ὁ ὀρισμὸς τῆς εἶναι: «Φυσικὴ δειλία εἶναι ἡ δύναμη ἀμυνας τοῦ ὄντος, ὅταν φοβάται». Διότι, ἀν ὅλα προήλθαν ἀπὸ το Δημιουργό, ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξη, τότε ἔχουν ἀπὸ τὴ φύση τοὺς τὴν ἐπιθυμία νὰ ζήσουν καὶ ὄχι τὸ ἀντίθετο. Χαρακτηριστικὸ μάλιστα τῆς φύσεώς τοὺς εἶναι ἡ ὀρμὴ πρὸς τὰ συστατικὰ τοὺς. Καὶ ὁ Θεὸς Λόγος, λοιπὸν, ἐπειδὴ ἐγένε ἀνθρωπος, εἶχε αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία (τῆς ζωῆς)· παρουσίαζε τὴν ὀρμὴ πρὸς τὰ συστατικὰ τῆς φύσεώς τοῦ, ἔχοντας τὴν ἐπιθυμία τῆς βρώσεως, τῆς πόσεως καὶ τοῦ ὕπνου. Δοκίμασε αὐτὰ με φυσικὸ τρόπο καὶ παρουσίασε τὴν ὀρμὴ πρὸς τὰ φθαρτὰ, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ πάθους τοῦ ἐκδήλωσε θεληματικὰ τὴν ἀποστροφή τοῦ πρὸς τὸ θάνατο. Διότι, ἀν καὶ τὰ γεγονότα συνέβαιναν σύμφωνα με τὴ φύση, ὁμῶς δὲν ἦταν ἀναγκαστικά γιὰ μας· διότι δέχθηκε με τὴ θέλησή τοῦ τὰ γνωρίσματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐπομένως, ἡ ἴδια ἡ δειλία, ὁ φόβος καὶ ἡ ἀγωνία ἀνήκουν στὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα (ἀμεμπτα) πάθη, τὰ ὁποῖα δὲν υπάγονται στὴν ἀμαρτία. Εἶναι ἀκόμη δειλία αὐτὴ που προξενεῖται

θανάτου ὥραν, ὡς ὅταν
νυκτὸς δειλιῶμεν ψόφου τινὸς γινομένου·
ἤτις παρὰ φύσιν ἐστίν,
ἦν καὶ ὀριζόμενοι λέγομεν· «Παρὰ φύσιν
δειλία ἐστὶ παράλογος
συστολή». Ταύτην ὁ Κύριος οὐ προσήκατο·
διὸ οὐδὲ ἐδειλίασέ ποτε,
εἰ μὴ ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ, εἰ καὶ
οἰκονομικῶς ἑαυτὸν συνέστελλε
πολλάκις· οὐ γὰρ ἠγνόει τὸν καιρόν.
Ὅτι δὲ ἀληθῶς ἐδειλίασε, φησὶν ὁ ἱερός
Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ τοῦ
Ἀπολιναρίου λόγῳ· «Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος
ἔλεγεν· «Νῦν ἡ ψυχὴ μου
τετάρρακται». Τὸ δὲ «νῦν» τοῦτό ἐστιν, ὅτε
ἠθέλησεν, ὅμως μέντοι
τὸ ὄν ἐπιδείκνυται· οὐ γὰρ τὸ μὴ ὄν ὡς
παρὸν ὠνόμαζεν ὡς δοκῆσει
γινομένων τῶν λεγομένων. Φύσει γὰρ καὶ
ἀληθείᾳ τὰ πάντα
ἐγίνετο». Καὶ μεθ' ἕτερα· «Οὐδαμῶς δὲ
θεότης πάθος προσίεται
δίχα πάσχοντος σώματος, οὐδὲ ταραχὴν καὶ
λύπην ἐπιδείκνυται
δίχα ψυχῆς λυπουμένης καὶ ταρασσομένης,
οὔτε ἀδημονεῖ
καὶ προσεύχεται δίχα νοήσεως
ἀδημονούσης καὶ προσευχομένης,
ἀλλὰ γὰρ κἂν μὴ ἡττήματι φύσεως
συνέβαινε τὰ γινόμενα,
ἀλλ' ἐπιδείξει ὑπάρξεως ἐγίνετο τὰ
γινόμενα». Τὸ δὲ «ἡττήματι
φύσεως μὴ συμβαίνειν τὰ γινόμενα» τὸ μὴ
ἀκουσίως ταῦτα
ὑπομένειν δηλοῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 68. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου
προσευχῆς
Προσευχὴ ἐστὶν ἀνάβασις νοῦ πρὸς Θεὸν ἢ
αἴτησις
τῶν προσηκόντων παρὰ Θεοῦ. Πῶς οὖν ὁ

ἀπὸ τὴν εγκατάλειψη τῶν σκέψεών
μας, τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν ἀγνοίαν τῆς ὥρας
τοῦ θανάτου, ὅπως ὅταν τῆς νύχτα
φοβόμαστε, ὅταν ἀκούμε κάποιον κρότον.
Αυτὴ ἡ δειλία εἶναι ἀφύσικη,
καὶ τὴν ὀρίζουμε ὡς ἐξῆς: «Ἀφύσικη δειλία
εἶναι ἀδικαιολόγητος φόβος».
Ὁ Κύριος αὐτὴν δὲν τὴν εἶχε· γι' αὐτὸ ποτὲ
δὲν δειλίασε, παρὰ μόνον
τὴν ὥρα τοῦ πάθους τοῦ, ἀν καὶ γιὰ λόγους
οἰκονομίας πολλές φορές
παρουσιαζόταν φοβισμένος· διότι γινώριζε
τὴν ὥρα τοῦ θανάτου.
Ὅτι πραγματικὰ (ὁ Κύριος) δειλίασε, το λέει
ὁ μέγας Ἀθανάσιος στὸ λόγο τοῦ
ἐναντία στὸν Ἀπολινάριο: «Γι' αὐτὸ ὁ Κύριος
ἔλεγε· «τώρα ἡ ψυχὴ μου
ἐχει ταραχθεῖ». Καὶ τὸ «τώρα» αὐτὸ
σημαίνει, ὅτι θέλησε· καὶ δείχνει κάτι
που ὑπάρχει· διότι δὲν θὰ ἀνέφερεσαν
παρὸν κάτι που δὲν ὑπάρχει, διότι τὰ
λόγια θὰ ἦταν τοῦ ἀέρα (φαινομενικά). Ὅλα,
δηλαδή, γίνονταν πραγματικὰ
καὶ ἀληθινὰ». Καὶ παρακάτω λέει: «Με
κανένα τρόπο ἡ θεότητα δὲν δέχεται
τὸ πάθος χωριστὰ ἀπὸ τὸ πάσχον σῶμα·
οὔτε παρουσιάζει ταραχὴ καὶ λύπη
χωριστὰ ἀπὸ τὴν λυπημένη καὶ ταραγμένη
ψυχὴ· οὔτε ἐχει ἀγωνία
καὶ προσεύχεται χωριστὰ ἀπὸ τὸ νοῦ που
ἀγωνιᾷ καὶ προσεύχεται·
ἀλλὰ, κι ἀν ἀκόμη δὲν συνέβαιναν τὰ
γεγονότα δίχως τὴν ἡττα τῆς φύσεως,
θὰ γινόταν σίγουρα με τὴν παρουσία τῆς
ὑπάρξεώς τῆς». Ἡ φράση «δὲν
συνέβαιναν τὰ γεγονότα δίχως τὴν ἡττα τῆς
φύσεως», σημαίνει ὅτι ὑπέμεινε
αὐτὰ με τὴ θέλησή τῆς.

Για τὴν προσευχὴ τοῦ Κυρίου.
Προσευχὴ εἶναι ἡ ἀνάβασις τοῦ νοῦ πρὸς τὸ
Θεὸ ἢ ἡ ζήτησις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ
τῶν ἀναγκαίων. Πῶς, λοιπόν, ὁ Κύριος
προσευχόταν γιὰ τὸ Λάζαρο

Κύριος ἐπὶ Λαζάρου
καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους προσηύχετο;
Οὔτε γὰρ ἀναβάσεως
τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐδέϊτο ὁ ἅγιος αὐτοῦ
νοῦς ἅπαξ καθ' ὑπόστασιν
τῷ Θεῷ Λόγῳ ἠνωμένος, οὔτε τῆς παρὰ
Θεοῦ αἰτήσεως
–εἷς γὰρ ἐστὶν ὁ Χριστός– ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον
οἰκειούμενος πρόσωπον
καὶ τυπῶν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἡμέτερον καὶ
ὑπογραμμὸς ἡμῖν γενόμενος
καὶ διδάσκων ἡμᾶς παρὰ Θεοῦ αἰτεῖν καὶ
πρὸς αὐτὸν ἀνατείνεσθαι
καὶ διὰ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ νοῦ ὁδοποιῶν ἡμῖν
τὴν πρὸς Θεὸν ἀνάβασιν.
Ὡσπερ γὰρ τὰ πάθη ὑπέμεινεν ἡμῖν τὴν κατ'
αὐτῶν νίκην
βραβεύων, οὔτω καὶ προσεύχεται ἡμῖν
ὁδοποιῶν, ὡς ἔφην,
τὴν πρὸς Θεὸν ἀνάβασιν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν
πᾶσαν δικαιοσύνην πληρῶν,
ὡς ἔφη πρὸς Ἰωάννην, καὶ καταλλάττων
ἡμῖν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα
καὶ ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἑαυτοῦ τοῦτον
τιμῶν καὶ δεικνύς,
ὡς οὐκ ἔστιν ἀντίθεος. Ὅτε μὲν γὰρ ἔλεγεν
ἐπὶ Λαζάρου·
«Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου.
Ἐγὼ δὲ ἤδειν,
ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις, ἀλλὰ διὰ τὸν
παρεστηκότα ὄχλον εἶπον,
ἵνα γνῶσιν, ὅτι σὺ με ἀπέστειλας», οὐ πᾶσι
σαφέστατον πέφυκεν,
ὅτι ὡς ἀρχὴν ἑαυτοῦ καὶ αἰτίαν τιμῶν τὸν
ἑαυτοῦ Πατέρα
καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ ἔστιν ἀντίθεος ταῦτα
ἔφησεν;
Ὅτε δὲ ἔλεγε· «Πάτερ, εἰ δυνατόν,
παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον
τουτοῦ· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ»,
οὐ παντὶ που
δηλὸν ἐστὶν, ὡς διδάσκων ἡμᾶς ἐν τοῖς
πειρασμοῖς παρὰ μόνου

ἢ στην περίπτωση του πάθους του; Διότι ο
ἅγιος νου του δεν είχε ανάγκη
ν' ανέβει προς το Θεό, εφόσον ήταν
υποστατικά ενωμένος
με το Θεό Λόγο, ούτε χρειαζόταν να ζητήσει
κάτι –διότι ο Χριστός είναι
ένας–· προσευχόταν όμως, επειδή έκανε
δικό του το δικό μας πρόσωπο και
προσάρμοζε τον εαυτό του στο δικό μας
τύπο· γινόταν για μας παράδειγμα
και μας δίδασκε να ζητάμε από το Θεό και ν'
απευθυνόμαστε σ' αυτόν· και
με τον ἅγιο νου του μας έδειχνε το δρόμο
για την ανάβαση μας προς το Θεό.
Ὅπως, δηλαδή, υπέμεινε τα πάθη
χαρίζοντας σε μᾶς την νίκη εναντίον τους,
κατά παρόμοιο τρόπο και προσεύχεται,
ανοίγοντας, ὅπως είπα, το δρόμο
για την ανάβασή μας προς το Θεό· πλήρωσε
για χάρη μας κάθε χρέος,
ὅπως εἶπε στον Ιωάννη, και μας συμφιλίωσε
με τον Πατέρα του,
τον οποίο τιμά και προβάλλει ως αρχή και
αἴτιο του εαυτού του, και δείχνει
ὅτι δεν είναι ἀντίθετός του. Διότι, όταν
έλεγε στο Λάζαρο:
«Πατέρα μου, σ' ευχαριστῶ που με άκουσες.
Εγὼ βέβαια γνώριζα
ὅτι πάντοτε μ' ακούς, ἀλλὰ το είπα για τον
λαό που παρίσταται, ὥστε να
γνωρίζουν ὅτι εἶμαι ο απεσταλμένος σου»·
μ' αυτά τα λόγια δεν καθιστούσε
ολοφάνερο ὅτι αυτά τα εἶπε, επειδή τιμούσε
τον Πατέρα του ως αρχή και
αιτία της υπάρξεώς του και επειδή ήθελε να
δείξει ὅτι δεν είναι ἀντίθετος
με το Θεό;
Και όταν ἔλεγε: «Πατέρα μου, εἴν δυνατόν,
ας μη δοκιμάσω αυτό το
ποτήρι· ὅμως ας μη γίνει ὅπως ἐγὼ θέλω,
ἀλλὰ ὅπως ἐσύ θέλεις», δεν είναι
ολοφάνερο ὅτι μας διδάσκει στους
πειρασμούς να ζητάμε βοήθεια

τοῦ Θεοῦ αἰτεῖν τὴν βοήθειαν καὶ τὸ θεῖον
τοῦ ἡμετέρου προκρίνειν
θελήματος καὶ δεικνύς, ὡς ἀληθῶς τὰ τῆς
ἡμετέρας ᾠκειώσατο
φύσεως, ὅτι τε κατὰ ἀλήθειαν δύο θελήματα
φυσικὰ μὲν
καὶ τῶν αὐτοῦ κατάλληλα φύσεων, ἀλλ' οὐχ
ὑπεναντία κέκτῃται;
«Πάτερ», φησὶν ὡς ὁμοούσιος, «εἰ δυνατόν»,
οὐκ ἀγνοῶν –τί δὲ καὶ
τῷ Θεῷ ἀδύνατον;–, ἀλλὰ παιδαγωγῶν
ἡμᾶς τὸ θεῖον
τοῦ ἡμετέρου προκρίνειν θελήματος· τοῦτο
γὰρ μόνον ἀδύνατον,
ὃ Θεὸς οὐ βούλεται, οὐδὲ παραχωρεῖ. «Πλὴν
οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω,
ἀλλ' ὡς σύ»· ὡς μὲν Θεὸς ταυτοτελεῖς ὢν τῷ
Πατρί, ὡς δὲ ἄνθρωπος
τὸ τῆς ἀνθρωπότητος φυσικῶς ἐνδείκνυται
θέλημα· τοῦτο γὰρ
φυσικῶς παραιτεῖται τὸν θάνατον.
Τὸ δὲ «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνατί με
ἐγκατέλειπες;» τὸ ἡμέτερον
οἰκειούμενος ἔφησε πρόσωπον. Οὔτε γὰρ
Θεὸς αὐτοῦ ὁ Πατήρ,
εἰ μὴ γε, διαιρεθέντος ἰσχυραῖς τοῦ νοῦ
φαντασίαις τοῦ ὀρωμένου
ἐκ τοῦ νοουμένου, τάσσοιτο μεθ' ἡμῶν, οὔτε
κατελείφθη
ὑπὸ τῆς οἰκειᾶς θεότητος, ἀλλ' ἡμεῖς ἦμεν οἱ
ἐγκαταλειμμένοι
καὶ παρεωραμένοι. Ὡστε τὸ ἡμέτερον
οἰκειούμενος πρόσωπον
ταῦτα προσηύξατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 69. Περὶ οἰκειώσεως
Χρῆ εἶδέναι, ὡς δύο οἰκειώσεις εἰσὶ μία
φυσικὴ καὶ οὐσιώδης,
καὶ μία προσωπικὴ καὶ σχετικὴ. Φυσικὴ μὲν
οὖν καὶ οὐσιώδης,
καθ' ἣν διὰ φιλανθρωπίαν ὁ Κύριος τὴν τε
φύσιν ἡμῶν
καὶ τὰ φυσικὰ πάντα ἀνέλαβε φύσει καὶ

μόνο ἀπὸ το Θεό και να προτιμάμε το θείο
θέλημα ἀπὸ το δικό μας;
Δεν δείχνει ἀκόμη ὅτι πράγματι ἔκανε δικά
του τα γνωρίσματα τῆς φύσεώς
μας και ὅτι ἀληθινὰ ἀπέκτησε δύο φυσικὰ
θελήματα και ἀντίστοιχα
των φύσεων του, ἀλλὰ ὄχι ἀντίθετα;
«Πατέρα μου, εἴν εἶναι δυνατόν»», λέει· το
λέει σαν ὁμοούσιος, ὄχι επειδὴ
ἔχει ἀγνοια –διότι τί εἶναι ἀδύνατο στο
Θεό;–, ἀλλὰ μας παιδαγωγεί να
προτιμάμε το θείο και ὄχι το δικό μας
θέλημα· διότι ἀδύνατο εἶναι μόνον ὅ,τι
ο Θεός δεν θέλει, και οὔτε το επιτρέπει.
«Ὅμως, ας μη γίνεἰ ὅπως ἐγὼ θέλω,
ἀλλὰ ὅπως ἐσύ»· ὡς Θεός, δηλαδή, ἔχει τον
ἴδιο το σκοπό με τον Πατέρα, ενὼ
ὡς ἄνθρωπος παρουσιάζει με την
ανθρώπινη φύση του το ἀνθρώπινο θέλημα·
διότι αὐτό (το ἀνθρώπινο θέλημα) ζητεῖ
ἀπὸ τη φύση του ν' ἀποφύγει
το θάνατο.
Ἡ φράση πάλι «Θεέ μου, Θεέ μου, γιατί με
ἐγκατέλειπες;» δείχνει ὅτι ἔκανε
δικό του το δικό μας πρόσωπο. Διότι, οὔτε ο
Πατέρας εἶναι Θεός του,
εκτός εἴν συγκαταλεχθεῖ μεταξύ μας, ἀφού
πρώτα αὐτό που βλέπουμε
χωριστεῖ ἀπὸ το νόημα του με ἀμυδρές
φαντασίες του νοῦ· οὔτε πάλι ἐκεῖνος
ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τη θεότητά του, ἀλλὰ
εμεῖς ἡμασταν οἱ ἐγκαταλειμμένοι
και περιφρονημένοι. Ἐπομένως, ἔκανε αὐτή
την προσευχή διότι ἔκανε δική
του τη φύση μας.

Για την οικείωση.
Πρέπει να γνωρίζουμε ὅτι υπάρχουν δύο
οικείώσεις· μία φυσικὴ
και πραγματικὴ, και μία προσωπικὴ και
σχετικὴ. Φυσικὴ και πραγματικὴ εἶναι
αὐτή κατὰ την ὁποία ο Κύριός μας ἀπὸ
φιλανθρωπία ἀνέλαβε τη φύση μας
και ὅλα τα σχετικὰ γνωρίσματά της, και

ἀληθεία γενόμενος ἄνθρωπος
καὶ τῶν φυσικῶν ἐν πείρᾳ γενόμενος·
προσωπικὴ δὲ καὶ σχετικὴ,
ὅτε τις τὸ ἑτέρου ὑποδύεται πρόσωπον διὰ
σχέσιν, οἷκτόν φημι
ἢ ἀγάπην, καὶ ἀντ' αὐτοῦ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ
ποιεῖται λόγους
μηδὲν αὐτῷ προσήκοντας, καθ' ἣν τήν τε
κατάραν
καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν ἡμῶν καὶ τὰ τοιαῦτα,
οὐκ ὄντα φυσικά,
οὐκ αὐτὸς ταῦτα ὦν ἢ γενόμενος
ᾠκειώσατο, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον
ἀναδεχόμενος πρόσωπον καὶ μεθ' ἡμῶν
τασσόμενος.
Τοιοῦτον δὲ ἐστὶ καὶ τὸ «γενόμενος ὑπὲρ
ἡμῶν κατάρα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 70. Περὶ τοῦ πάθους τοῦ
σώματος τοῦ Κυρίου
καὶ τῆς ἀπαθείας τῆς αὐτοῦ θεότητος.
Αὐτὸς οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος πάντα ὑπέμεινε
σαρκί, τῆς θείας καὶ
μόνης ἀπαθοῦς αὐτοῦ φύσεως ἀπαθοῦς
μενούσης. Τοῦ γὰρ ἐνὸς
Χριστοῦ τοῦ ἐκ θεότητός τε καὶ
ἀνθρωπότητος συντεθειμένου,
ἐν θεότητί τε καὶ ἀνθρωπότητι ὄντος,
πάσχοντος τὸ μὲν παθητὸν
ὡς πεφυκὸς πάσχειν, ἔπασχεν, οὐ
συνέπασχε δὲ τὸ ἀπαθές.
Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ παθητὴ οὔσα, τοῦ σώματος
τεμνομένου αὐτῇ
μὴ τεμνομένη συναλγεῖ καὶ συμπάσχει τῷ
σώματι· ἡ δὲ θεότης
ἀπαθὴς οὔσα, οὐ συνέπασχε τῷ σώματι.
Ἰστέον δὲ, ὅτι Θεὸν μὲν σαρκὶ παθόντα
φαμέν, θεότητα δὲ σαρκὶ
παθοῦσαν ἢ Θεὸν διὰ σαρκὸς παθόντα
οὐδαμῶς. Ὡσπερ γὰρ ἡλίου
δένδρῳ ἐπιλάμποντος, εἰ ἀξίνη τέμνοι τὸ
δένδρον, ἄτμητος
καὶ ἀπαθὴς διαμένει ὁ ἥλιος, πολλῶ μᾶλλον
ἢ ἀπαθὴς τοῦ Λόγου

ἐγίνε στ' ἀλήθεια ἄνθρωπος καὶ
ἀπόκτησε πείρα τῶν φυσικῶν. Προσωπικὴ
καὶ σχετικὴ εἶναι,
ὅταν κάποιος υποδύεται τὸ πρόσωπο τοῦ
ἄλλου ἀπὸ συμπάθεια, ἐννοῶ
εὐσπλαγχνία ἢ ἀγάπη, καὶ λέει λόγια γιὰ
χάρη του, που καθόλου
δεν του ἀρμόζουν. Ἐξαιτίας αὐτῆς (ὁ
Χριστός) οικειοποιήθηκε τὴν
κατάρρα, τὴν ἐγκατάλειψή μας καὶ τὰ
παρόμοια, τὰ ὁποῖα δεν ἀνήκουν στὴ
φύση, καὶ οὔτε ἦταν δικά του ἢ τ' ἀπόκτησε,
ἀλλὰ τὰ πήρε ἐπειδὴ
ἀποδέχθηκε τὸ πρόσωπό μας καὶ τάχθηκε
μαζί μας.
Αὐτὴ τὴν ἐννοία ἔχει καὶ ἡ φράση «ἐγίνε γιὰ
μας κατάρρα».

Για τὸ πάθος τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου καὶ
γιὰ τὴν ἀπάθεια
τῆς θείας φύσεώς του.
Ὁ ἴδιος, λοιπόν, ὁ Θεὸς Λόγος τὰ υπέφερε
ὅλα με τὴ σάρκα, ἐνῶ ἡ θεία καὶ
μόνη ἀπαθὴς φύση του ἐμείνε ἀπείραχτη.
Διότι ὁ ἕνας Χριστός που εἶχε
ἐνώσει στὸ πρόσωπό του τὴ θεία καὶ
ἀνθρώπινη φύση,
ὄντας καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὅταν ἐπάσχε,
ἐπάσχε ἡ παθητὴ φύση του,
ἐνῶ ἡ ἀπαθὴς (φύση) δεν συμμετεῖχε στὸ
πάθος.
Ἡ ψυχὴ, δηλαδή, ἐπειδὴ εἶναι παθητὴ, ὅταν
τὸ σῶμα κόβεται, ἡ ἴδια,
ἀν καὶ δεν κόβεται, πονάει καὶ υποφέρει
μαζί με τὸ σῶμα. Ἀντίθετα,
ἡ θεότητα, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαθὴς, δεν
υπέφερε μαζί με τὸ σῶμα.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι, λέμε ὅτι ὁ Θεὸς
ἐπάθε με σάρκα, σε καμία ὁμως
περίπτωση δεν λέμε ὅτι ἡ θεότητα ἐπάθε με
σάρκα ἢ ὁ Θεὸς ἐπάθε μέσω
τῆς σάρκας. Ὅπως ὅταν ὁ ἥλιος φωτίζει ἕνα
δένδρο καὶ μὴ ἀξίνα κόβει τὸ
δένδρο, ἀλλὰ ὁ ἥλιος παραμένει ἀτμητος καὶ

θεότης καθ' ὑπόστασιν ἠνωμένη τῇ σαρκὶ
τῆς σαρκὸς πασχούσης
διαμένει ἀπαθής. Καὶ ὡσπερ, εἴ τις
πεφυρακτωμένῳ σιδήρῳ ἐπιχέοι
ὔδωρ, ὃ μὲν πέφυκε πάσχειν ὑπὸ τοῦ
ὔδατος (τὸ πῦρ λέγω,
σβέννυται γάρ), ἀβλαβῆς δὲ διαμένει ὁ
σίδηρος (οὐ πέφυκε γὰρ
ὑπὸ τοῦ ὔδατος διαφθείρεσθαι), πολλῶ
πλέον τῆς σαρκὸς
πασχούσης ἢ μόνῃ ἀπαθῆς θεότης τὸ πάθος
οὐ προσήκατο
καὶ ἀχώριστος αὐτῆς διαμένουσα· οὐκ
ἀνάγκη γὰρ παντελῶς
καὶ ἀνελλιπῶς εἰκέναι τὰ παραδείγματα.
Ἀνάγκη γὰρ
ἐν τοῖς παραδείγμασι καὶ τὸ ὅμοιον
θεωρεῖσθαι
καὶ τὸ παρηλλαγμένον, ἐπεὶ οὐ παράδειγμα·
τὸ γὰρ ἐν πᾶσιν ὅμοιον
ταύτῳ ἂν εἴη καὶ οὐ παράδειγμα, καὶ
μάλιστα ἐπὶ τῶν θείων.
Ἀδύνατον γὰρ ἐν πᾶσιν ὅμοιον εὐρεῖν
παράδειγμα,
ἐπὶ τε τῆς θεολογίας, ἐπὶ τε τῆς οἰκονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 71. Περὶ τοῦ ἀχώριστον
διαμεῖναι τὴν τοῦ Λόγου
θεότητα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ ἐν
τῷ θανάτῳ τοῦ Κυρίου
καὶ μίαν διαμεῖναι ὑπόστασιν
Ἀναμάρτητος ὧν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
Χριστός –«ἀμαρτίαν γὰρ
οὐκ ἐποίησεν, ὃ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ
κόσμου, οὐδὲ εὐρέθη δόλος
ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»– οὐχ ὑπέκειτο
θανάτῳ,
εἶπερ διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸν κόσμον
εἰσῆλθεν ὁ θάνατος.
Θνήσκει τοίνυν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον
ἀναδεχόμενος καὶ ἑαυτὸν
τῷ Πατρὶ προσφέρει θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν·

απαθῆς, πολύ περισσότερο
ἢ ἀπαθῆς θεότητα τοῦ Λόγου, που εἶναι
ενωμένη υποστατικά με τὴ σάρκα,
ὅταν ἡ σάρκα υποφέρει, αὐτὴ μένει ἀπαθῆς.
Καὶ ὅπως, ὅταν κάποιος χύνει
νερό σε πυρακτωμένο σίδηρο, αὐτὸ
παθαίνει ὅ,τι ἀπὸ τῆ φύση τοῦ προκαλεῖ
το νερό (εννοῶ, ὅτι ἡ φωτιά σβῆνει), ἀλλὰ ὁ
σίδηρος παραμένει ἀβλαβῆς
(διότι τὸ νερό δεν μπορεῖ ἀπὸ τῆ φύση του
να τον βλάψει), πολύ περισσότερο
ὅταν πάσχει ἡ σάρκα, ἡ μόνῃ ἀπαθῆς
θεότητα δεν δέχεται τὸ πάθος,
ἀν καὶ εἶναι ἀχώριστη ἀπ' αὐτὴν (τῆ
σάρκα)· δεν εἶναι ἀνάγκη βέβαια τὰ
παραδείγματα να προσεγγίζουσι τέλεια καὶ
χωρὶς ψεγάδι. Διότι πρέπει
να διαπιστώνουμε στα παραδείγματα καὶ
τὴν ομοιότητα
καὶ τὴν διαφορὰ· ἀλλιῶς, δεν θα ἦταν
παράδειγμα. Αὐτὸ που εἶναι ἀπολύτως
ὅμοιο, εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ὄχι παράδειγμα, καὶ
μάλιστα σχετικὰ με τὰ θεία.
Εἶναι ἀδύνατο βρεθεῖν παράδειγμα ὅμοιο σε
ὅλα,
καὶ στη θεολογία καὶ στο σχέδιο τῆς θείας
οἰκονομίας.

Για τὸ ὅτι ἡ θεότητα τοῦ Λόγου παρέμεινε
ἀχώριστη ἀπὸ τὴν ψυχὴν
καὶ τὸ σῶμα καὶ στο θάνατο τοῦ Κυρίου, καὶ
ὅτι ἡ ὑπόστασις παρέμεινε μία.
Ἐπειδὴ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός ἦταν
ἀναμάρτητος –«διότι δεν ἔκαμε
ἀμαρτία, αὐτός που σηκώνει τὴς ἀμαρτίες
τοῦ κόσμου, οὐτε εἶχε δολιότητα
στο στόμα του»– δεν ἐπρόκειτο να γνωρίσει
θάνατο,
διότι ὁ θάνατος εἰσῆλθε στον κόσμον με τὴν
ἀμαρτία.
Πεθαίνει ὁμως, διότι ἀναδέχεται τὸ θάνατο
για χάρις μας καὶ προσφέρει
τον ἑαυτό του θυσία στον Πατέρα του για
μας. Διότι ἀμαρτήσαμε

αὐτῷ γὰρ
πεπλημμελήκαμεν, καὶ αὐτὸν ἔδει τὸ ὑπὲρ
ἡμῶν λύτρον δέξασθαι
καὶ οὕτως ἡμᾶς λυθῆναι τῆς κατακρίσεως·
μὴ γὰρ γένοιτο
τῷ τυράννῳ τὸ τοῦ Δεσπότης
προσενεχθῆναι αἷμα. Πρόσεισι τοίνυν
ὁ θάνατος καὶ καταπιὼν τὸ τοῦ σώματος
δέλεαρ τῷ τῆς θεότητος
ἀγκίστρῳ περιπίεται, καὶ ἀναμαρτήτου
καὶ ζωοποιοῦ γευσάμενος
σώματος διαφθείρεται καὶ πάντας ἀνάγει,
οὓς πάλαι κατέπιεν.
Ὡσπερ γὰρ τὸ σκότος τῆ τοῦ φωτὸς
ἐπεισαγωγῆ ἔξαφανίζεται,
οὕτως ἡ φθορὰ τῆ τῆς ζωῆς προσβολῆ
ἀπελαύνεται, καὶ γίνεται
πᾶσι ζωή, φθορὰ δὲ τῷ φθείροντι.
Εἰ καὶ τέθνηκε τοιγαροῦν ὡς ἄνθρωπος καὶ
ἡ ἀγία αὐτοῦ ψυχὴ
τοῦ ἀχράντου διηρέθη σώματος, ἀλλ' ἡ
θεότης ἀχώριστος
ἀμφοτέρων διέμεινε, τῆς τε ψυχῆς φημι καὶ
τοῦ σώματος,
καὶ οὐδὲ οὕτως ἡ μία ὑπόστασις εἰς δύο
ὑποστάσεις διηρέθη·
τό τε γὰρ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ ταῦτὸν ἐξ
ἀρχῆς ἐν τῆ τοῦ Λόγου
ὑποστάσει ἔσχον τὴν ὑπαρξιν καὶ ἐν τῷ
θανάτῳ ἀλλήλων
διαιρεθέντα ἕκαστον αὐτῶν ἔμεινε τὴν μίαν
ὑπόστασιν
τοῦ Λόγου ἔχοντα. Ὡστε ἡ μία τοῦ Λόγου
ὑπόστασις
τοῦ τε Λόγου καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ
σώματος ὑπῆρχεν ὑπόστασις·
οὐδέποτε γὰρ οὔτε ἡ ψυχὴ, οὐδὲ τὸ σῶμα
ίδίαν ἔσχον ὑπόστασιν
παρὰ τὴν τοῦ Λόγου ὑπόστασιν· μία δὲ ἀεὶ ἡ
τοῦ Λόγου ὑπόστασις
καὶ οὐδέποτε δύο. Ὡστε μία ἀεὶ τοῦ Χριστοῦ
ἡ ὑπόστασις.
Εἰ γὰρ καὶ τοπικῶς ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος

ἀπέναντι στον Πατέρα καὶ ἔτσι αὐτὸς
ἔπρεπε νὰ δεχθεῖ τὸ λύτρο μας,
γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τὴν καταδίκη
μας· διότι δὲν ἦταν δυνατὸ
ὁ τύραννος (διάβολος) νὰ δεχθεῖ τὸ αἷμα
τοῦ Δεσπότης. Πλησιάζει, λοιπὸν,
ὁ θάνατος καὶ ἀφοῦ κατάπιε τὸ δόλωμα τοῦ
σώματος με τὸ ἀγκίστρι τῆς
θεότητος, σουβλίζεται· ἀφοῦ γεύτηκε τὸ
ἀναμάρτητο καὶ ζωοποιό σῶμα,
ἐξοντώνεται καὶ ἐλευθερώνει ὅλους αὐτοὺς
που παλαιὰ εἶχε καταπιεῖ.
Ὅπως ἀκριβῶς τὸ σκοτάδι διαλύεται με τὴν
ἐμφάνιση τοῦ φωτός,
ἔτσι καὶ ἡ φθορὰ με τὴν ἐλευση τῆς ζωῆς
χάνεται, καὶ ἡ ζωὴ επικρατεῖ
παντοῦ, ἐνῶ ἡ φθορὰ μένει σ' αὐτὸν που τὴν
προξενεῖ.
Ἄν καὶ πέθανε σαν ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀγία τοῦ
ψυχῆ χωρίστηκε
ἀπὸ τὸ ἀμόλυντο σῶμα τοῦ, ἡ θεότητά τοῦ
ὅμως παρέμεινε ἀχώριστη
καὶ ἀπὸ τὰ δύο, ἐννοῶ τὴ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα,
καὶ ἔτσι οὔτε ἡ μία ὑπόστασή τοῦ
διαιρέθηκε σὲ δύο υποστάσεις.
Διότι καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ συγχρόνως
ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀπέκτησαν
τὴν ὑπαρξὴ τους μέσα στὴν ὑπόστασι τοῦ
Λόγου· καὶ με τὸ θάνατο,
ἀν καὶ χωρίστηκαν μεταξύ τους, τὸ καθένα
ἀπ' αὐτὰ ἔμεινε στὴν μίαν
ὑπόστασι τοῦ Λόγου. Ἐπομένως, ἡ μία
ὑπόστασι τοῦ Λόγου
ἀποτελοῦσε τὴν ὑπόστασι τῆς ψυχῆς καὶ
τοῦ σώματος τοῦ Λόγου.
Διότι ποτέ ἡ ψυχὴ οὔτε τὸ σῶμα εἶχαν
ξεχωριστὴ ὑπόστασι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν
ὑπόστασι τοῦ Λόγου· ἡ ὑπόστασι τοῦ
Λόγου πάντοτε ἦταν μία,
καὶ ποτέ δύο. Ἐπομένως, πάντοτε ἡ
ὑπόστασι τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία.
Διότι, ἀν καὶ ἡ ψυχὴ εἶχε χωριστεῖ τοπικὰ
ἀπὸ τὸ σῶμα,

κεχώριστο,
ἀλλ' ὑποστατικῶς διὰ τοῦ Λόγου ἦνωτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 72. Περὶ φθορᾶς καὶ
διαφθορᾶς
Τὸ τῆς φθορᾶς ὄνομα δύο σημαίνει.
Σημαίνει γὰρ τὰ ἀνθρώπινα
ταῦτα πάθη· πείναν, δίψαν, κόπον, τὴν τῶν
ἡλῶν διάτρησιν,
θάνατον, ἥτοι χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ
σώματος καὶ τὰ τοιαῦτα.
Κατὰ τοῦτο τὸ σημαινόμενον φθαρτὸν τὸ
τοῦ Κυρίου σῶμά φαμεν·
πάντα γὰρ ταῦτα ἐκουσίως ἀνέλαβε.
Σημαίνει δὲ ἡ φθορὰ
καὶ τὴν τελείαν τοῦ σώματος εἰς τὰ, ἐξ ὧν
συνετέθη, στοιχεῖα
διάλυσιν καὶ ἀφανισμόν· ἥτις μᾶλλον ὑπὸ
πολλῶν διαφθορᾶ
λέγεται τε καὶ ὀνομάζεται. Ταύτης πείραν τὸ
τοῦ Κυρίου σῶμα
οὐκ ἔσχεν, ὡς φησιν ὁ προφήτης Δαυὶδ·
«Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις
τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν
ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν».
Ἄφθαρτον μὲν οὖν τό τοῦ Κυρίου σῶμα
λέγειν κατὰ τὸν ἄφρονα
Ἰουλιανὸν καὶ Γαϊανὸν κατὰ τὸ πρῶτον τῆς
φθορᾶς σημαινόμενον
πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἀσεβές. Εἰ γὰρ
ἄφθαρτον, οὐχ ὁμοούσιον ἡμῖν,
ἀλλὰ καὶ δοκῆσει καὶ οὐκ ἀληθεία γέγονεν,
ἂ γεγονέναι φησὶ
τὸ Εὐαγγέλιον, τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τοὺς
ἡλῶς, τὴν τῆς πλευρᾶς
νύξιν, τὸν θάνατον. Εἰ δὲ δοκῆσει γέγονε,
φανακισμὸς καὶ σκηνὴ
τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, καὶ δοκῆσει
καὶ οὐκ ἀληθεία γέγονεν
ἄνθρωπος, καὶ δοκῆσει καὶ οὐκ ἀληθεία
σεσώσμεθα. Ἄλλ' ἄπαγε,
καὶ οἱ ταῦτα λέγοντες τῆς σωτηρίας
ἀμοιρεῖτωσαν. Ἡμεῖς δὲ
τῆς ἀληθοῦς σωτηρίας ἐτύχομεν καὶ

παρ' ὅλ' αὐτὰ ἦταν ενωμένη υποστατικά με
το Λόγο.

Για τη φθορά και τη διαφθορά.
Η λέξη φθορά έχει δύο σημασίες. Σημαίνει
πρώτα τα ανθρώπινα πάθη·
δηλαδή την πείνα, τη δίψα, τον κόπο, το
τρύπημα από τα καρφιά,
το θάνατο, το χωρισμό δηλαδή της ψυχής
από το σώμα και τα παρόμοια.
Σύμφωνα μ' αυτή την σημασία λέμε φθαρτό
το σώμα του Κυρίου·
διότι όλα αυτά τα ανέλαβε με τη θέλησή
του. Φθορά επίσης σημαίνει
και την τέλεια διάλυση και εξαφάνιση του
σώματος στα στοιχεία από τα
οποία συντίθεται· πολλοί αυτήν την
ονομάζουν διαφθορά.
Το σώμα του Κυρίου αυτή τη διαφθορά δεν
την γεύθηκε,
ὅπως λέει ο προφήτης Δαβίδ: «Δεν θ'
αφήσεις την ψυχή μου στον άδη,
ούτε θα επιτρέψεις ο όσιός σου να γνωρίσει
τη διαφθορά».
Είναι λοιπόν ασέβεια να λέμε, σύμφωνα με
τη γνώμη του άφρονα Ιουλιανού
και του Γαϊανού, ότι το σώμα του Κυρίου
πριν από την ανάσταση είναι
άφθαρτο με την πρώτη σημασία της λέξεως
φθορά. Διότι εάν είναι άφθαρτο,
δεν είναι όμοιο στην ουσία με το δικό μας·
αντίθετα μάλιστα, όλα όσα
αναφέρει το Ευαγγέλιο είναι φανταστικά
και όχι πραγματικά, όπως η πείνα,
η δίψα, τα καρφιά, η λόγχευση της πλευράς,
ο θάνατος.
Αν όμως ήταν φανταστικά, τότε το
μυστήριο της οικονομίας είναι απάτη
και θέατρο και (ο Θεός) έγινε άνθρωπος
κατά φαντασία και όχι πραγματικά·
επίσης, φαινομενικά και όχι αληθινά έχουμε
σωθεί. Μακριά όμως από μας
τέτοια βλασφημία! Κι αυτοί που τα λένε ας
στερηθούν τη σωτηρία. Εμείς

τευξόμεθα.

Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον τῆς φθορᾶς
σημαινόμενον ἄφθαρτον,
ἦτοι ἀδιάφθορον, ὁμολογοῦμεν τὸ τοῦ
Κυρίου σῶμα, καθὼς ἡμῖν
οἱ θεοφόροι πατέρες παραδεδώκασι. Μετὰ
μέντοι τὴν ἐκ νεκρῶν
ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος καὶ κατὰ τὸ
πρῶτον σημαινόμενον
ἄφθαρτον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμά φαμεν· καὶ
τῷ ἡμετέρῳ γὰρ σώματι
τὴν τε ἀνάστασιν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα
ἀφθαρσίαν ὁ Κύριος
διὰ τοῦ ἰδίου ἐδωρήσατο σώματος, αὐτὸς
ἀπαρχὴ
τῆς τε ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀφθαρσίας καὶ
τῆς ἀπαθείας
ἡμῖν γενόμενος. «Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο
ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν»,
φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 73. Περὶ τῆς ἐν τῷ ἄδῃ
καθόδου
Κάτεισιν εἰς ἄδην ψυχὴ τεθεωμένη, ἵνα,
ὥσπερ τοῖς ἐν γῆ
ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέτειλεν ἥλιος, οὕτω καὶ
τοῖς ὑπὸ γῆν ἐν σκότει
καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἐπιλάμψη τὸ
φῶς· ἵνα, ὥσπερ τοῖς ἐν γῆ
εὐηγγελίσαστο εἰρήνην, αἰχμαλώτοις ἄφεσιν
καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν,
καὶ τοῖς πιστεύουσι γέγονεν αἴτιος
σωτηρίας αἰωνίου,
τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἔλεγχος ἀπιστίας, οὕτω
καὶ τοῖς ἐν ἄδου·
«ἵνα αὐτῷ κάμψη πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ
ἐπιγείων
καὶ καταχθονίων», καὶ οὕτω τοὺς ἀπ’
αἰῶνος λύσας πεπεδημένους
αὕθις ἐκ νεκρῶν ἀνεφοίτησεν ὁδοποιήσας
ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν.

ὅμως κερδίσαμε καὶ θ’ ἀπολαύσουμε τὴν
αληθινὴ σωτηρία.
Σύμφωνα ὅμως με τὴ δεύτερη σημασία τῆς
λέξεως φθορά, ὁμολογοῦμε,
σύμφωνα με τὴν πίστη που μας παράδωσαν
οἱ θεοφόροι Πατέρες, ὅτι τὸ σῶμα
τοῦ Κυρίου εἶναι ἀφθαρτο, δηλαδὴ
ἀδιάφθορο. Καὶ μετὰ ὅμως τὴν ἀνάσταση
τοῦ Σωτῆρα ἀπὸ τοὺς νεκροὺς λέμε ὅτι τὸ
σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ σύμφωνα με
τὴν πρώτη σημασία (τῆς φθοράς), εἶναι
ἀφθαρτο. Διότι ὁ Κύριος με τὸ δικό
τοῦ σῶμα χάρισε καὶ στο δικό μας σῶμα τὴν
ἀνάσταση καὶ τὴν μετέπειτα
ἀφθαρσίαν· διότι Αὐτὸς ἐγένεε γιὰ χάριμα ἡ
πρῶτη ἀρχὴ
τῆς ἀναστάσεώς μας, τῆς ἀφθαρσίας μας
καὶ τῆς ἀπαθείας μας.
Τὸ λέει ὁ θεῖος Ἀπόστολος: «πρέπει τὸ
φθαρτὸ νὰ ντυθεῖ με τὴν ἀφθαρσίαν».

Για τὴν κάθοδο στὸν Ἄδη.
Ἡ θεωμένη ψυχὴ τοῦ (Χριστοῦ) κατεβαίνει
στὸν ἄδη, ὥστε, ὅπως ὁ ἥλιος
τῆς δικαιοσύνης ἀνέτειλε γιὰ τοὺς
ζωντανούς, ἐτσι νὰ λάμψει καὶ τὸ φῶς
στους πεθαμένους που βρίσκονται στὸ
σκοτάδι καὶ τὴ σκιά τοῦ θανάτου.
Ὅπως ἔφερε στους ζωντανούς τὸ
χαρμόσυνο μήνυμα τῆς εἰρήνης,
τὴ λύτρωση ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία (τοῦ
διαβόλου) καὶ τὸ φῶς στους τυφλούς,
καὶ ἐγένεε σε ὅσους τὸν πιστεύουν ἡ αἰτία
τῆς αἰώνιας σωτηρίας,
ἐνῶ στους ἀπιστοὺς αἰτία καταδίκης, ἐτσι
νὰ συμβεῖ καὶ στους ἐνοικοὺς τοῦ
Ἄδου· «ὥστε καὶ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια
καὶ τὰ ὑπόγεια νὰ πέσουν στα
γόνατα νὰ τὸν προσκυνήσουν». Ἐπομένως,
ἀφοῦ ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὰ δεσμὰ
τοὺς προαιώνια νεκρούς, ἀμέσως
ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκρούς καὶ
ἀνοιξε γιὰ μας τὸ δρόμο τῆς ἀναστάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 74. Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν
Μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν πάντα μὲν τὰ πάθη ἀπέθετο, φθορὰν λέγω, πείναν τε καὶ δίψαν, ὕπνον καὶ κάματον καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰ γὰρ καὶ ἐγεύσατο βρώσεως μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' οὐ νόμῳ φύσεως –οὐ γὰρ ἐπέινασεν–, οἰκονομίας δὲ τρόπῳ τὸ ἀληθὲς πιστούμενος τῆς ἀναστάσεως, ὡς αὐτὴ ἐστὶν ἡ σὰρξ ἢ παθοῦσα καὶ ἀναστᾶσα· οὐδὲν δὲ τῶν τῆς φύσεως μερῶν ἀπέθετο, οὐ σῶμα, οὐ ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν λογικὴν τε καὶ νοεράν, θελητικὴν τε καὶ ἐνεργητικὴν κέκτηται, καὶ οὕτως ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθέζεται, θέλων θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως τὴν ἡμῶν σωτηρίαν καὶ ἐνεργῶν, θεϊκῶς μὲν τὴν τῶν ὄλων πρόνοιάν τε καὶ συντήρησιν καὶ κυβέρνησιν, ἀνθρωπίνως δὲ μεμνημένος τῶν ἐπὶ γῆς διατριβῶν, ὁρῶν τε καὶ γινώσκων, ὡς ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς λογικῆς κτίσεως. Γινώσκει γὰρ ἡ ἀγία αὐτοῦ ψυχὴ, ὅτι τε καθ' ὑπόστασιν ἦνῳται τῷ Θεῷ Λόγῳ, καὶ συμπροσκυνεῖται ὡς Θεοῦ ψυχὴ καὶ οὐχ ὡς ἀπλῶς ψυχὴ. Καὶ τὸ ἀναβῆναι δὲ ἐκ γῆς εἰς οὐρανοὺς καὶ τὸ καταβῆναι πάλιν ἐνέργειαι εἰσι περιγραφομένου σώματος· «Οὕτως γὰρ πάλιν ἐλεύσεται», φησί, «πρὸς ὑμᾶς, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 75. Περὶ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρας
Ἐκ δεξιῶν δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κεκαθικέναι φημέν τὸν Χριστὸν

Για τα μετὰ την ἀνάσταση.
Μετὰ την ἀνάστασίν του ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ἀφησε κατὰ μέρος ὅλα τα πάθη, ἐννοῶ τὴ φθορά, τὴν πείνα, τὴ δίψα, τὸν ὕπνο, τὴν κούραση καὶ τὰ παρόμοια. Διότι, ἀν καὶ δοκίμασε τροφή μετὰ τὴν ἀνάσταση, δὲν τὴ δοκίμασε σύμφωνα με τοὺς φυσικοὺς νόμους –ἀφοῦ δὲν πεινούσε–, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἠθέλε νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἀλήθεια τῆς ἀναστάσεως με τὸν τρόπο τῆς οἰκονομίας του, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἴδια ἡ σὰρκα του εἶναι που ἐπάθε καὶ ἀναστήθηκε· δὲν ἀφησε κατὰ μέρος κανένα ἀπὸ τα μέρη τῆς φύσεώς του, οὔτε τὸ σῶμα οὔτε τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ ἔχει καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ λογικὴ καὶ νοερή, με θέληση καὶ ἐνέργεια· καὶ ἔτσι κάθεται στα δεξιὰ του Πατέρα του, θέλοντας με θεϊκὸ καὶ ἀνθρώπινο τρόπο τὴ σωτηρία μας καὶ ἐνεργώντας με θεϊκὸ τρόπο τὴν πρόνοια, τὴ συντήρηση καὶ κυβέρνηση ὄλων· θυμάται με ἀνθρώπινο τρόπο τὴ διαμονὴ του πάνω στη γῆ, ἐνῶ βλέπει καὶ γνωρίζει ὅτι ὅλη ἡ λογικὴ κτίση τὸν προσκυνά. Διότι ἡ ἀγία του ψυχὴ γνωρίζει ὅτι ἔχει ἐνωθεῖ ὑποστατικὰ με τὸ Θεὸ Λόγο καὶ ὅτι προσκυνεῖται μαζί του ὡς ψυχὴ του Θεοῦ καὶ ὄχι ὡς ἀπλὴ ψυχὴ. Καὶ ἡ ἀνάβαση ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανὸ καὶ ἡ κατάβαση του πάλι εἶναι ἐνέργειες του περιορισμένου σώματος. Λέει (ὁ ἄγγελος) «ἔτσι πάλι θα ἔλθει πρὸς εσάς, με τὸν τρόπο που τὸν εἶδατε νὰ ἀνεβαίνει στὸν οὐρανόν».

Για τὸ ὅτι κάθεται στα δεξιὰ του Πατέρα του.
Λέμε ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει καθίσει με τὸ σῶμα του στα δεξιὰ του Θεοῦ

σωματικῶς, οὐ τοπικὴν δὲ δεξιὰν τοῦ Πατρὸς λέγομεν.
Πῶς γὰρ ὁ ἀπερίγραφτος τοπικὴν σχοίη δεξιάν; Δεξιὰ γὰρ καὶ ἀριστερὰ τῶν περιγραφομένων εἰσί. Δεξιὰν δὲ τοῦ Πατρὸς λέγομεν τὴν δόξαν καὶ τιμὴν τῆς θεότητος, ἐν ἧ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς πρὸ αἰώνων ὑπάρχων, ὡς Θεὸς καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, ἐπ' ἐσχάτων σαρκωθεὶς καὶ σωματικῶς κάθηται συνδοξασθείσης τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· προσκυνεῖται γὰρ μιᾷ προσκυνήσει μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 76. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Εἰ δύο φύσεις ὁ Χριστός, ἢ καὶ τῆ κτίσει λατρεύετε φύσιν κτιστὴν προσκυνοῦντες, ἢ μίαν φύσιν προσκυνητὴν λέγετε καὶ μίαν ἀπροσκύνητον.
Τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνοῦμεν· ἀσώματον μὲν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ νῦν τὸν αὐτὸν σεσαρκωμένον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον μετὰ τοῦ εἶναι Θεόν. Ἡ τοίνυν σὰρξ αὐτοῦ κατὰ μὲν τὴν ἑαυτῆς φύσιν, ἂν διέλης ἰσχυαῖς ἐπινοίαις τὸ ὀρώμενον ἐκ τοῦ νοουμένου, ἀπροσκύνητός ἐστιν ὡς κτιστή, ἐνωθεῖσα δὲ τῷ Θεῷ Λόγῳ δι' αὐτὸν καὶ ἐν αὐτῷ προσκυνεῖται.
Ὅνπερ γὰρ τρόπον ὁ βασιλεὺς καὶ γυμνὸς προσκυνεῖται καὶ ἐνδεδυμένος, καὶ ἡ ἀλουργίς, ὡς μὲν ψιλὴ ἀλουργίς πατεῖται καὶ περιρρίπτεται, βασιλικὸν δὲ γενομένη ἔνδυμα τιμᾶται καὶ δοξάζεται καί, εἴ τις αὐτὴν παροικτρώσειε, θανάτῳ ὡς τὰ πολλὰ

καὶ Πατέρα του, ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦμε τὴ δεξιὰν τοῦ Πατέρα ὡς τόπο.
Διότι, πῶς ὁ ἀπερίγραφτος (Θεός) θὰ εἶναι δεξιὰ ἐνός τόπου; Τὸ «δεξιὰ» καὶ «ἀριστερὰ» ἀνήκουν στα περιορισμένα ὄντα. Λέγοντας «δεξιὰ τοῦ Πατέρα», ἐννοοῦμε τὴ δόξα καὶ τὴν τιμὴ τῆς θεότητος, στὴν ὁποία ἐνῶ ἦταν προαιώνια ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σαν ὁμοούσιος με τὸ Θεὸ Πατέρα του, τοὺς ἐσχάτους καιροὺς σαρκώθηκε καὶ κάθησε (στὴν ἴδια δόξα) με τὸ σῶμα, αφοῦ καὶ ἡ σάρκα τοῦ δοξάστηκε μαζί· καὶ ὅλη ἡ κτίση τὸν προσκυνά μαζί με τὴ σάρκα με τὴν ἴδια προσκύνηση.

Σ' αὐτοὺς που μας λένε ὅτι, ἐὰν ὁ Χριστὸς ἔχει δύο φύσεις, τότε συμβαίνει ἓνα ἀπὸ τὰ δύο: ἢ λατρεύετε καὶ τὴν κτίση, προσυνώνοντας τὴν κτιστὴ φύση, ἢ θεωρεῖτε ὅτι μία φύση πρέπει νὰ προσκυνεῖται καὶ μία δὲν πρέπει. Προσκυνοῦμε τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα· πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνανθρώπηση βέβαια (τὸν προσκυνοῦμε) ἀσώματο, ἐνῶ τώρα τὸν ἴδιο σαρκωμένο καὶ ὀλοκληρωμένο ἄνθρωπο μαζί με τὴ θεότητά του. Ἡ σάρκα τοῦ βέβαια, σε ὅ,τι ἀφορᾶ στὴ φύση τῆς, ἀν ἀφαιρέσεις με ἰσχυρὴ φαντασία τὸ φαινόμενο ἀπὸ τὸ νοούμενο, σαν κτίσμα που εἶναι δὲν προσκυνεῖται· ἐπειδὴ ὅμως ἐνώθηκε με τὸ Θεὸ Λόγο, ἐξαιτίας του καὶ στὸ πρόσωπό του προσκυνεῖται.
Διότι, ὅπως ὁ βασιλιάς, εἴτε γυμνὸς εἶναι εἴτε ντυμένος, προσκυνεῖται· καὶ ἡ πορφύρα, σαν ἀπλὴ πορφύρα τὴν πατάμε καὶ τὴν πετάμε, ἀλλὰ μόλις γίνεῖ ἐνδυμα τοῦ βασιλιά τῆς ἀποδίδουμε τιμὲς καὶ δόξες, ἐνῶ, ἀν κάποιος τὴν

κατακρίνεται, ὡς δὲ καὶ ξύλον ψιλὸν οὐκ ἔστι τῇ ἀφῆ ἀπρόσιτον, πυρὶ δὲ προσομιλήσαν καὶ ἄνθραξ γενόμενον οὐ δι' ἑαυτό, διὰ δὲ τὸ συνημμένον πῦρ ἀπρόσιτον γίνεται, καὶ οὐχ ἡ τοῦ ξύλου φύσις ὑπάρχει ἀπρόσιτος, ἀλλ' ὁ ἄνθραξ, ἦτοι τὸ πεπυρωμένον ξύλον, οὕτως ἡ σὰρξ κατὰ μὲν τὴν ἑαυτῆς φύσιν οὐκ ἔστι προσκυνητὴ, προσκυνεῖται δὲ ἐν τῷ σεσαρκωμένῳ Θεῷ Λόγῳ οὐ δι' ἑαυτὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἠνωμένον αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν Θεὸν Λόγον· καὶ οὐ φαμεν, ὅτι σὰρκα προσκυνούμεν ψιλὴν, ἀλλὰ σὰρκα Θεοῦ, ἦτοι σεσαρκωμένον Θεόν.

περιφρονῆσει, καταδικάζεται συνήθως σε θάνατο· τὸ ἴδιο, ὅπως κάποιος μπορεῖ νὰ πιάσει ἓνα ἀπλό ξύλο, ἀλλὰ ἀν ἐνωθεῖ με τὴ φωτιά καὶ γίνεϊ κάρβουνο, ὄχι ἐξαιτίας τῆς φύσεώς του ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἐνωμένης μαζί του φωτιάς, τότε γίνεται ἀπλησίαστο· καὶ δὲν εἶναι ἀπλησίαστη ἡ φύση τοῦ ξύλου, ἀλλὰ τὸ κάρβουνο, δηλαδὴ τὸ πυρωμένο ξύλο· ἔτσι καὶ ἡ σὰρκα, σύμφωνα με τὴ φύση τῆς, δὲν εἶναι ἀπὸ μόνῃ τῆς ἀξία προσκυνήσεως· τὴν προσκυνάμε ὁμως ὄχι γιὰ χάρι τῆς, ἀλλὰ χάρι στο σαρκωμένο Θεὸ Λόγο, τὸ Θεὸ Λόγο που ἐνώθηκε ὑποστατικὰ μαζί τῆς. Καὶ δὲν λέμε ὅτι προσκυνάμε ἀπλὴ σὰρκα, ἀλλὰ τὴ σὰρκα τοῦ Θεοῦ, τὸ Θεὸ δηλαδὴ που σαρκώθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 77. Διὰ τί ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνηνθρώπησε καὶ οὐχ ὁ Πατὴρ οὐδὲ τὸ Πνεῦμα καὶ τί ἐνανθρωπήσας κατώρθωσεν. Πατὴρ ὁ Πατὴρ καὶ οὐχ Υἱός· Υἱὸς ὁ Υἱὸς καὶ οὐ Πατὴρ· Πνεῦμα Ἅγιον τὸ Πνεῦμα καὶ οὐ Πατὴρ οὐδὲ Υἱός· ἡ γὰρ ιδιότης ἀκίνητος. Ἦ πῶς ἂν ιδιότης εἴη κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται, ἵνα μείνη ἡ ιδιότης ἀκίνητος· Υἱὸς γὰρ ὢν τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν σαρκωθείς ἐκ τῆς Ἁγίας Παρθένου, καὶ οὐκ ἐξέστη τῆς οἰκείας ιδιότητος. Ἐνηνθρώπησε δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα, ἐφ' ὅπερ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, πάλιν αὐτῷ χαρίσῃται· ἐποίησε γὰρ αὐτὸν κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ, νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον καὶ καθ' ὁμοιότητα, ἦτοι ἐν ἀρεταῖς τέλειον, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπου φύσει· αὐτὰ γὰρ

Γιὰτί ἐγίνε ἀνθρωπος ὁ Υἱὸς καὶ ὄχι ὁ Πατέρας ἢ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ τί πέτυχε με τὴν ἐνανθρώπησή του. Ὁ Πατέρας εἶναι Πατέρας καὶ ὄχι Υἱός. Ὁ Υἱὸς εἶναι Υἱὸς καὶ ὄχι Πατέρας. Τὸ Πνεῦμα εἶναι Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ὄχι Πατέρας ἢ Υἱός· διότι ἡ ιδιότητα δὲν ἀλλάζει. Καὶ πῶς θὰ ἦταν προσωπικὴ ιδιότητα, εἰ ἀλλάζε καὶ μεταβαλόταν; Γι' αὐτὸ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου, γιὰ νὰ παραμένει ἀμετάβλητη ἡ ιδιότητα· ὄντας Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγίνε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, με τὴ σάρκωσή του ἀπὸ τὴν Ἁγία Παρθένο, καὶ δὲν ἔχασε τὴν προσωπικὴ του ιδιότητα. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγίνε ἀνθρωπος, γιὰ νὰ χαρίσει στον ἄνθρωπο αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο τὸν ἐπλασε· διότι τὸν ἔκαμε σύμφωνα με τὴ δικὴ Του εἰκόνα, νὰ ἔχει νοῦ, νὰ εἶναι αὐτεξούσιος καὶ ὁμοιος μαζί Του, δηλαδὴ τέλειος στὶς ἀρετές, ὅσο εἶναι ἐφικτὸ στὴν ἀνθρώπινη φύση· διότι αὐτές ὑπάρχουν σαν γνωρίσματα τῆς θείας

οιονει χαρακτηρες της θειας υπαρχουσι
φυσηως· τὸ ἀμεριμνον
καὶ ἀπερίσπαστον καὶ ἀκέραιον, τὸ ἀγαθόν,
τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον,
τὸ πάσης κακίας ἐλεύθερον. Ἐν κοινωνίᾳ
μὲν οὖν ἑαυτοῦ
καταστήσας τὸν ἄνθρωπον –«ἐπ’ ἀφθαρσία
γὰρ τοῦτον ἐποίησε»–,
διὰ δὲ τῆς ἑαυτοῦ κοινωνίας ἀνήγαγεν
αὐτὸν πρὸς τὸ ἄφθαρτον.
Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς
τοῦς τῆς θείας εἰκόνας
χαρακτήρας ἐξοφώσαμεν τε καὶ συνεχέαμεν
καὶ ἐν κακίᾳ γενόμενοι
τῆς θείας κοινωνίας ἐγυμνώθημεν –«τίς γὰρ
μετουσία πρὸς σκότος
φωτί;»– καὶ ἔξω τῆς ζωῆς γενόμενοι τῆ τοῦ
θανάτου φθορᾶ
ὑπεπέσαμεν, καὶ ἐπειδὴ μετέδωκε τοῦ
κρείττονος καὶ οὐκ ἐφυλάξαμεν,
μεταλαμβάνει τοῦ χείρονος, τῆς ἡμετέρας
λέγω φύσεως,
ἵνα δι’ ἑαυτοῦ ἐν ἑαυτῷ ἀνακαινίση μὲν τὸ
κατ’ εἰκόνα
καὶ καθ’ ὁμοίωσιν, διδάξῃ δὲ ἡμᾶς τὴν
ἐνάρετον πολιτείαν
καὶ ταύτην δι’ ἑαυτοῦ ποιήσῃ ἡμῖν
εὐεπίβατον καὶ τῆ τῆς ζωῆς
κοινωνία ἐλευθερώσῃ τῆς φθορᾶς ἀπαρχὴ
γενόμενος
τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως καὶ τὸ ἀχρειωθὲν καὶ
συντριβὲν σκεῦος
ἀνακαινίση, ἵνα τῆς τυραννίδος τοῦ
διαβόλου λυτρώσῃται
πρὸς θεογνωσίαν ἡμᾶς καλέσας καὶ
νευρώσῃ καὶ παιδεύσῃ
δι’ ὑπομονῆς καὶ ταπεινώσεως
καταπαλαίειν τὸν τύραννον.
Πέπαυται γοῦν ἡ τῶν δαιμόνων θρησκεία, ἡ
κτίσις τῷ θείῳ
ἡγίασται αἵματι, βωμοὶ καὶ ναοὶ εἰδώλων
καθήρηται,
θεογνωσία πεφύτευται, Τριάς ἡ ὁμοούσιος,

φύσεως· δηλαδή, ἡ αμεριμνησία,
ἡ αταραξία, ἡ ακεραιότητα, ἡ αγαθωσύνη, ἡ
σοφία, ἡ δικαιοσύνη,
ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε κακία. Ἀφοῦ, λοιπόν,
ἐπλασε τὸν ἄνθρωπο σε κοινωνία
μαζί Του –«διότι τὸν ἐπλασε με σκοπὸ να
μείνει ἀφθαρτος»–,
τὸν οδήγησε με τὴν κοινωνία τῆς φύσεώς
τοῦ στὴν ἀφθαρσία.
Ἐπειδὴ ὁμως με τὴν παράβαση τῆς ἐντολῆς
μαυρίσαμε καὶ ξεθωριάσαμε
τὰ γνωρίσματα τῆς θείας εἰκόνας καὶ
πέφτοντας στὴν κακία ἀποξενωθήκαμε
ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ μας με τὸ Θεό –«διότι ποιά
ἐπικοινωνία ὑπάρχει τοῦ φωτός
με τὸ σκοτάδι;»–, βρεθήκαμε ἔξω ἀπὸ τὴν
ζωὴ καὶ ὑποκύψαμε στὴ φθορὰ
τοῦ θανάτου. Ἐπειδὴ μας μετὰδωσε τὸ
καλύτερο καὶ δὲν τὸ διατηρήσαμε,
μετέχει ὁ ἴδιος στὸ χειρότερο, ἐννοῶ τὴ
φύση μας, ὥστε στὸ πρόσωπό του
καὶ μέσω του ἑαυτοῦ του να ἀνανεώσει τὸ
κατ’ εἰκόνα
καὶ καθ’ ὁμοίωση· να μας διδάξῃ τὴν
ἐνάρετη ζωὴ καὶ μέσω του ἑαυτοῦ του
να τὴν καταστήσει γιὰ μας εὐκόλη να τὴ
διαβούμε· με τὴν κοινωνία τῆς δικῆς
τοῦ ζωῆς να μας ἐλευθερώσει ἀπὸ τὴ φθορὰ
καὶ να γίνῃ ἡ πρώτη ἀρχὴ
τῆς ἀναστάσεώς μας· να ξανακατασκευάσει
τὸ ἀχρηστο καὶ θρυμματισμένο
σκεῦος, γιὰ να μας ἐλευθερώσει ἀπὸ τὴν
τυραννία τοῦ διαβόλου,
αφοῦ μας κάλεσε στὴ θεογνωσία· να μας
ἐνδυναμώσει καὶ ἐκπαιδεύσει
με τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπείνωση να
καταπολεμάμε τὸν τύραννο.
Ἡ δαιμονική, λοιπόν, θρησκεία
καταργήθηκε· ἡ δημιουργία ἐξαγιαστικῆ
με τὸ θεῖο αἷμα· οἱ βωμοὶ καὶ οἱ ναοὶ τῶν
ειδώλων καταστράφηκαν,
ἡ θεογνωσία φυτεύθηκε, ἡ ὁμοούσια Τριάδα
καὶ ἀκτιστὴ θεότητα, ὁ ἕνας

ἡ ἄκτιστος θεότης
λατρεύεται, εἷς Θεὸς ἀληθής, δημιουργὸς
τῶν ἀπάντων καὶ Κύριος·
ἀρεταὶ πολιτεύονται, ἀναστάσεως ἐλπίς διὰ
τῆς Χριστοῦ δεδωρηται
ἀναστάσεως, φρίττουσι τοὺς πάλαι
ὑποχειρίους ἀνθρώπους
οἱ δαίμονες, καὶ τό γε θαυμαστόν, ὅτι ταῦτα
πάντα διὰ σταυροῦ
καὶ παθῶν καὶ θανάτου κατώρθωται· εἰς
πᾶσαν τὴν γῆν
τὸ Εὐαγγέλιον τῆς θεογνωσίας κεκήρυκται
οὐ πολέμῳ καὶ ὄπλοις
καὶ στρατοπέδοις τοὺς ἐναντίους
τροπούμενον, ἀλλ' ὀλίγοι πτωχοί,
ἀγράμματοι, διωκόμενοι, αἰκιζόμενοι,
θανατούμενοι, σταυρωθέντα
σαρκὶ καὶ θανόντα κηρύττοντες τῶν σοφῶν
καὶ δυνατῶν
κατεκράτησαν· εἶπετο γὰρ αὐτοῖς τοῦ
σταυρωθέντος
ἡ παντοδύναμος δύναμις. Ὁ θάνατος ὁ
πάλαι φοβερῶτατος
ἤττηται, καὶ τῆς ζωῆς νῦν ὁ παλαιστύγητος
καὶ μισητὸς
προκρίνεται. Ταῦτα τῆς Χριστοῦ παρουσίας
τὰ κατορθώματα,
ταῦτα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τὰ γνωρίσματα.
Οὐ γὰρ ὡς διὰ Μωσέως ἕνα λαὸν ἐξ
Αἰγύπτου καὶ τῆς Φαραῶ
δουλείας θάλασσαν διαστήσας διέσωσε,
πᾶσαν δὲ μᾶλλον
τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ φθορᾶς θανάτου καὶ
τοῦ πικροῦ τυράννου,
τῆς ἀμαρτίας, ἐρρύσατο, οὐ βία ἄγων πρὸς
ἀρετὴν,
οὐ γῆ καταχωννὺς καὶ πυρὶ φλέγων καὶ
λιθοβολεῖσθαι προστάτων
τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἀλλὰ πραότητι καὶ
μακροθυμίᾳ, πείθων
τοὺς ἀνθρώπους αἰρεῖσθαι τὴν ἀρετὴν καὶ
τοῖς ὑπὲρ ταύτης
ἐναμιλλᾶσθαι πόνοις καὶ ἐνηδύνεσθαι·

Θεὸς καὶ Κύριος, ὁ δημιουργὸς τοῦ
σύμπαντος, εἶναι αὐτὸς που λατρεύεται·
οἱ ἀρετὲς καλλιεργοῦνται, ἡ ἀνάστασις τοῦ
Χριστοῦ μας ἔδωσε ὡς δῶρο
τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως, οἱ δαίμονες
τρέμουν τοὺς ἀνθρώπους που πρὶν
τοὺς εἶχαν υποχειρίους· καὶ το πιο
θαυμαστό, ὅλα αὐτὰ τα κατώρθωσαν
ὁ σταυρὸς, τα πάθη καὶ ὁ θάνατος. Σ' ὅλη τη
γῆ το Εὐαγγέλιο
τῆς θείας γνώσεως κηρύχθηκε χωρὶς να
νικήσει τοὺς ἐχθροὺς
με πόλεμο, με ὄπλα καὶ στρατό· ἀλλὰ, λίγοι
ἀδύνατοι,
ἀγράμματοι, κνηνημένοι, βασανισμένοι, με
κίνδυνο τῆς ζωῆς τοὺς κήρυξαν
τον σταυρωμένο καὶ θανατωμένο στη
σάρκα (Χριστό) καὶ κατατρόπωσαν
τοὺς σοφοὺς καὶ ἰσχυροὺς· διότι ἡ
πανίσχυρη δύναμη τοῦ σταυρωμένου
τοὺς συνόδευε πάντοτε. Ὁ θάνατος, που
πρωτύτερα προκαλοῦσε πάρα πολὺ
φόβο, νικήθηκε καὶ προτιμάται τώρα ἀπὸ
τῆ ζωὴ αὐτὸς που πρὶν ἦταν
ἀποκρουστικὸς καὶ μισητὸς. Αὐτὰ εἶναι τα
κατορθώματα τῆς παρουσίας
τοῦ Χριστοῦ, τα γνωρίσματα τῆς δυνάμεώς
τοῦ.
Δεν μας ἔσωσε ὅπως με τον Μωϋσῆ που,
διαιρώντας τὴ θάλασσα, ἔβγαλε
ἕνα λαὸ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴ δουλεία τοῦ
Φαραῶ, ἀλλὰ καλύτερα,
ἔσωσε ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴ φθορὰ
τοῦ θανάτου καὶ ἀπὸ τον σκληρὸ
δυνάστη τῆς ἀμαρτίας· δεν μας οδήγησε με
τὴ βία στὴν ἀρετὴ,
δεν σκέπασε με χῶμα οὔτε μας ἔκαψε με τὴ
φωτιά οὔτε ἔδωσε ἐντολὴ να
πετροβολοῦν τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ἀλλὰ με
πραότητα καὶ μακροθυμία, πείθει
τοὺς ἀνθρώπους να ἐκλέγουν τὴν ἀρετὴ καὶ
να συναγωνίζονται στους κόπους
γι' αὐτὴν καὶ να ευχαριστοῦνται. Διότι

πάλαι μὲν γὰρ ἁμαρτάνοντες
ἠκίζοντο καὶ ἔτι τῆς ἁμαρτίας ἀντείχοντο,
καὶ θεὸς αὐτοῖς
ἡ ἁμαρτία λελόγιστο· νῦν δὲ ὑπὲρ εὐσεβείας
καὶ ἀρετῆς αἰκισμοὺς
αἰροῦνται καὶ στρεβλώσεις καὶ θάνατον.
Εὗγε, ὦ Χριστέ, Θεοῦ Λόγε καὶ σοφία καὶ
δύναμις καὶ Θεὸς
παντοκράτωρ. Τί σοι τούτων ἀπάντων οἱ
ἄποροι ἡμεῖς ἀντιδοίημεν;
Σὰ γὰρ ἅπαντα, καὶ αἰτεῖς παρ' ἡμῶν οὐδὲν
ἢ τὸ σῶζεσθαι,
αὐτὸς καὶ τοῦτο διδοὺς καὶ λαμβάνουσι
χάριν εἰδῶς δι' ἄφατον
ἀγαθότητα· σοὶ χάρις τῷ τὸ εἶναι δεδωκότι
καὶ τὸ εὔ εἶναι
χαρισαμένῳ, κάκ τούτου παραπεσόντας
αὔθις ἐπαναγαγῶν
πρὸς τοῦτο διὰ τῆς ἀφάτου
συγκαταβάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 78. Πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας, εἰ ἡ
ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ
κτιστὴ ἐστὶν ἢ ἀκτιστος.
Ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸ τῆς
σαρκώσεως ἀπλῆ ἦν
καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀσώματος καὶ ἀκτιστος,
σαρκωθεῖσα δὲ αὕτη
γένετο καὶ τῇ σαρκὶ ὑπόστασις καὶ γέγονε
σύνθετος ἐκ θεότητος,
ἧς ἀεὶ εἶχε, καὶ ἐξ ἧς προσεῖληφε σαρκός· καὶ
φέρει τῶν δύο φύσεων
τὰ ιδιώματα ἐν δυσὶ γνωριζομένη ταῖς
φύσεσιν· ὥστε ἡ αὐτὴ μία
ὑπόστασις ἀκτιστός τέ ἐστι τῇ θεότητι καὶ
κτιστὴ τῇ ἀνθρωπότητι,
ὄρατὴ καὶ ἀόρατος· ἐπεὶ ἀναγκαζόμεθα ἢ
διαίρειν τὸν ἕνα Χριστὸν
δύο τὰς ὑποστάσεις λέγοντες, ἢ τὴν τῶν
φύσεων ἀρνεῖσθαι διαφορὰν
καὶ τροπὴν εἰσάγειν καὶ σύγχυσιν.

προηγουμένως, ὅταν ἀμάρταναν,
βασανιζόταν καὶ ἀκόμη προσηλώνονταν
στην ἁμαρτία, καὶ αὐτὴ ἦταν
ὁ θεὸς τους· τώρα ὁμῶς προτιμοῦν γιὰ χάρη
τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς
ἀρετῆς τὰ βασανιστήρια, τὶς στρεβλώσεις
καὶ τὸ θάνατο.
Εὗγε, Χριστέ, Λόγε τοῦ Θεοῦ, σοφία καὶ
δύναμη καὶ παντοκράτορα Θεέ!
Τί νὰ σου ανταποδώσουμε, εμεῖς οἱ
φτωχούληδες, γιὰ ὅλα αὐτά;
Δικὰ σου εἶναι ὅλα, καὶ τίποτε δὲν ζητάς ἀπὸ
μας παρὰ μόνον τὴ σωτηρία μας·
ὁ ἴδιος μας τὴ χαρίζεις καὶ, ἀπὸ τὴν
ἀνέκφραστη καλωσύνη σου, αἰσθάνεσαι
εὐγνωμοσύνη σ' αὐτοὺς ποὺ τὴ δέχονται! Σε
σένα ἀνήκει ἡ εὐγνωμοσύνη,
ποὺ μας χαρίζεις τὴν ὑπάρξη καὶ τὴν
ἀληθινὴ ζωὴ· ἀκόμη κι ὅταν
ἀπομακρυνθήκαμε ἀπ' αὐτήν, μας
επανάφερες με τὴν ἀνέκφραστη
συγκατάβασή σου.

Ἀπάντηση σε ὅσους ρωτοῦν τί εἶναι ἡ
ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ,
κτιστὴ ἢ ἀκτιστὴ.
Ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὶν ἀπὸ τὴ
σάρκωσή του ἦταν ἀπλή,
ἀσύνθετη, ἀσώματη καὶ ἀκτιστὴ· ὅταν ὁμῶς
σαρκώθηκε, ἐγένετο
καὶ ὑπόστασις τῆς σάρκα· ἐτσι ἐγένετο
σύνθετη ὑπόστασις, ἀπὸ τὴ θεότητα
τὴν ὁποία εἶχε πάντοτε, καὶ ἀπὸ τὴ σάρκα,
τὴν ὁποία προσέλαβε. Ἐχει τὰ
γνωρίσματα τῶν δύο φύσεων, ἐπειδὴ
γίνεται γνωστὴ με δύο φύσεις.
Ἐπομένως, ἡ ἴδια εἶναι μία ἀκτιστὴ
ὑπόστασις στὴ θεία φύση καὶ κτιστὴ στὴν
ἀνθρώπινη, ὄρατὴ καὶ ἀόρατη.
Διαφορετικὰ, ἀναγκαζόμεστε ἢ νὰ
χωρίσουμε
τὸν ἕνα Χριστὸ λέγοντας δύο τὶς ὑποστάσεις
του, ἢ ν' ἀρνηθούμε τὴ διαφορὰ

των φύσεων και να διδάσκουμε μετατροπή και σύγχυση των φύσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 79. Περὶ τοῦ πότε ἐκλήθη Χριστός
Οὐχ, ὡς τινες ψευδηγοροῦσι, πρὸ τῆς ἐκ Παρθένου σαρκώσεως ὁ νοῦς ἠνώθη τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ ἐκ τότε ἐκλήθη Χριστός· τοῦτο τῶν Ὀριγένους ληρημάτων τὸ ἀτόπημα προὔπαρξιν τῶν ψυχῶν δογματίσαντος. Ἡμεῖς δὲ Χριστὸν γεγενῆσθαι τε καὶ κεκλήσθαι φαμεν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀφ' οὗ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Ἁγίας Ἀειπαρθένου ἐσκήνωσε καὶ σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο καὶ ἐχρίσθη ἡ σὰρξ τῇ θεότητι· «χρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος», ὡς φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος. Καὶ ὁ ἱερώτατος δὲ τῆς Ἀλεξανδρέων Κύριλλος πρὸς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον γράφων τάδε φησίν· «Χρῆναι γὰρ ἔγωγέ φημι μήτε τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἀνθρωπότητος δίχα, μήτε μὴν τὸν ἐκ γυναικὸς ἀποτεχθέντα ναόν, οὐχ ἐνωθέντα τῷ Λόγῳ, Χριστὸν Ἰησοῦν ὀνομάζεσθαι· ἀνθρωπότητι γὰρ καθ' ἑνωσιν οἰκονομικὴν ἀπορρήτως συνενηνεγμένος ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος νοεῖται Χριστός». Καὶ πρὸς τὰς βασιλίδας οὕτως· «Τινὲς φασιν, ὅτι τὸ Χριστὸς ὄνομα πρέπει καὶ μόνῳ καὶ ἰδίᾳ καθ' αὐτὸν νοουμένῳ καὶ ὑπάρχοντι, τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γεννηθέντι Λόγῳ. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω δεδιδάγμεθα φρονεῖν ἢ λέγειν· ὅτε γὰρ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, τότε καὶ ὠνομάσθαι λέγομεν αὐτὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἐπειδὴ γὰρ κέχρισται τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἦτοι

Για το πότε ονομάσθηκε Χριστός. Ο νους δεν ενώθηκε με το Θεό Λόγο πριν από τη σάρκωσή του από την Παρθένο και από τότε ονομάσθηκε Χριστός, όπως ορισμένοι ψεύδονται. Αυτό το ἀτόπημα ανήκει στις φλυαρίες του Ὀριγένη, ο οποίος δογματίσε προὔπαρξη των ψυχῶν. Εμεῖς ὁμως ομολογούμε ὅτι ο Υἱός και Λόγος ἐγινε και ονομάσθηκε Χριστός ἀπό τότε που συλλήφθηκε μέσα στην κοιλία της αγίας Αειπαρθένου και πήρε σάρκα απ' αυτήν χωρίς μετατροπή και η σάρκα χρίσθηκε με τη θεότητα· ὅπως λέει ο θεολόγος Γρηγόριος, «αυτή είναι η χρίση της ἀνθρωπίνης φύσεως». Καὶ ο ἱερώτατος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, γράφοντας στο βασιλέα Θεοδόσιο, του λέει τα εξής: «Εγώ νομίζω ὅτι δεν πρέπει να ονομάζεται Ἰησοῦς Χριστός οὔτε ο Θεός Λόγος χωρίς την ἀνθρώπινη φύση, οὔτε ὁμως «ο ναός» (το κατοικητήριο) που γεννήθηκε ἀπό την γυναίκα χωρίς να ἔχει ενωθεί με το Λόγο· διότι Χριστός θεωρεῖται ο Λόγος του Θεοῦ που είναι ενωμένος με ἀπόρρητο τρόπο με τον ἀνθρωπο και σύμφωνα με το σχέδιο της θείας οικονομίας». Καὶ προς τις βασίλισσες ἔτσι εἶπε: «Μερικοί λένε ὅτι το ὄνομα Χριστός ἀρμόζει στο Λόγο που γεννήθηκε ἀπό το Θεό Πατέρα, που νοεῖται και ὑπάρχει μόνος και ξεχωριστά. Εμεῖς ὁμως δεν διδαχθήκαμε να πιστεύουμε και να λέμε αυτά· διότι, ὅταν ο Λόγος σαρκώθηκε, τότε λέμε ὅτι και ονομάσθηκε αὐτός Ἰησοῦς Χριστός. Ἐπειδὴ δηλαδή χρίσθηκε με το ἔλαιο της ἀγαλλιάσεως, δηλαδή ἀπό το Θεό Πατέρα με τη χάρη του

τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι
παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ταύτη τοι
Χριστὸς ὀνομάζεται.
Ὅτι δὲ περὶ τὸ ἀνθρώπινον ἢ χρίσις, οὐκ ἂν
ἐνδύσειέ τις
τῶν ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθότων». Καὶ
Ἀθανάσιος δὲ ὁ παναοίδιμος
ἐν τῷ περὶ τῆς σωτηριώδους ἐπιφανείας
λόγῳ ᾧδὲ πη λέγει·
«Ὁ προϋπάρχων Θεὸς πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ
ἐπιδημίας οὐκ ἦν ἄνθρωπος,
ἀλλὰ Θεὸς ἦν πρὸς τὸν Θεόν, ἀόρατος καὶ
ἀπαθής ὢν· ὅτε τε δέ
γέγονεν ἄνθρωπος, τὸ Χριστὸς ὄνομα διὰ
τῆς σαρκὸς προσάγεται,
ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ τῷ ὀνόματι τὸ πάθος καὶ
ὁ θάνατος».
Εἰ δὲ ἡ θεία Γραφή φησι· «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ
σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου
ἔλαιον ἀγαλλιάσεως», ἰστέον ὡς πολλάκις ἡ
θεία Γραφή κέχρηται
τῷ παρωχηκότι χρόνῳ ἀντὶ τοῦ μέλλοντος,
ὡς τὸ «μετὰ ταῦτα
ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις
συναναστράφη»· οὕπῳ γὰρ
ὤφθη οὐδὲ συναναστράφη Θεὸς ἀνθρώποις,
ὅτε ταῦτα ἐλέγετο·
καὶ τὸ «ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ
ἐκαθίσαμεν
καὶ ἐκλαύσαμεν»· οὕπῳ δὲ ταῦτα ἐγεγόνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 80. Πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας, εἰ
δύο φύσεις ἐγέννησεν
ἡ Ἁγία Θεοτόκος, καὶ εἰ δύο φύσεις ἐπὶ
σταυροῦ ἐκρέμαντο.
Φύσεως μὲν ἔστι τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ
γεννητὸν δι' ἑνὸς τοῦ ν
γραφόμενον, ὅπερ δηλοῖ τὸ ἄκτιστον καὶ
κτιστόν· τὸ δὲ ἀγέννητον
καὶ γεννητὸν οὐ φύσεως, ἀλλ' ὑποστάσεως,
ἦτοι τὸ γεννηθῆναι
καὶ τὸ μὴ γεννηθῆναι, ὅπερ διὰ τῶν δύο ν
ἐκφέρεται. Ἔστι οὖν

Ἁγίου Πνεύματος, γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζεται
Χριστός.
Και κανεῖς ἀπ' αὐτοὺς που σκέφτονται
συνετὰ δεν θα διστάσει να πει ὅτι
ἡ χρίση αναφέρεται στην ἀνθρώπινη φύση.
Και ο ὀνομαστός σε ὅλους
Ἀθανάσιος, στο λόγο του για τη Ἐπιφάνεια
του Σωτήρος, κάπως ἔτσι λέει:
«Ὁ προαιώνιος Θεός, πρὶν ἀπὸ την ἐνσαρκη
παρουσία του, δεν ἦταν
ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεός κοντὰ στο Θεό,
ἀόρατος καὶ ἀπαθής· ὅταν ὁμως ἐγινε
ἄνθρωπος, δέχεται το ὄνομα Χριστός
ἐξαιτίας της σαρκώσεως,
ἐπειδὴ το ὄνομα αὐτὸ το ἀκολουθεῖ το
πάθος καὶ ο θάνατος».
Ἀν καὶ ἡ Ἁγία Γραφή λέει, «γι' αὐτὸ σε
ἐχρίσε ο Θεός Πατέρας σου
με λάδι ἀγαλλιάσεως», πρέπει να
γνωρίζουμε ὅτι πολλές φορές ἡ Ἁγία Γραφή
χρησιμοποιεῖ παρελθόντα χρόνο ἀντὶ τοῦ
μέλλοντος, ὅπως στη φράση
«μετὰ ἀπ' αὐτὰ φανερώθηκε στη γῆ καὶ
συναναστράφηκε με τους
ἀνθρώπους»· διότι, ὅταν λεγόταν αὐτά, ο
Θεός δεν εἶχε φανεῖ ἀκόμη οὔτε
συναναστραφεῖ με τους ἀνθρώπους· το ἴδιο
καὶ ἡ φράση «καθήσαμε καὶ
κλάψαμε ἐκεῖ, στα ποτάμια της
Βαβυλῶνας»· καὶ αὐτὰ δεν εἶχαν γίνεῖ
ἀκόμη.

Ἀπάντηση σ' αὐτοὺς που ρωτοῦν, εἰ ἡ ἁγία
Θεοτόκος γέννησε δύο
φύσεις, καὶ εἰ δύο φύσεις κρεμάσθηκαν
πάνω στο σταυρό.
Χαρακτηριστικὸ της φύσεως εἶναι το
ἀγέννητο καὶ το γεννητό, που γράφονται
μ' ἓνα «ν», που δείχνουν το ἀκτιστο καὶ το
κτιστό· το ἀγέννητο καὶ
το γεννητό, δηλαδή ἡ γέννηση καὶ ἡ μὴ
γέννηση, που γράφονται με δύο «ν»,
δεν εἶναι χαρακτηριστικὰ της φύσεως ἀλλὰ
της υποστάσεως. Ἡ θεία φύση

ἡ μὲν θεία φύσις ἀγέννητος, ἦτοι ἄκτιστος,
πάντα δὲ
τὰ μετὰ τὴν θείαν φύσιν γενητὰ ἦτοι κτιστά.
Θεωρεῖται τοίνυν
ἐν μὲν τῇ θείᾳ καὶ ἀκτίστῳ φύσει τὸ μὲν
ἀγέννητον ἐν τῷ Πατρὶ
–οὐ γὰρ ἐγεννήθη–, τὸ δὲ γεννητὸν ἐν τῷ
Υἱῷ –ἐκ Πατρὸς γὰρ
αἰδίως γεγέννηται–, τὸ δὲ ἐκπορευτὸν ἐν τῷ
Ἁγίῳ Πνεύματι.
Ἐκάστου δὲ εἴδους ζώων τὰ μὲν πρῶτα
ἀγέννητα, ἀλλ’ οὐκ ἀγέννητα·
γεγόνασιν μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, οὐκ
ἐγεννήθησαν δὲ
ἐξ ὁμοίων. Γένεσις μὲν κτιστή ἐστὶ, γέννησις
δὲ ἐπὶ μὲν Θεοῦ
ἐκ μόνου Πατρὸς ὁμοουσίῳ Υἱοῦ πρόοδος,
ἐπὶ δὲ τῶν κτισμάτων
ἢ ἐκ συναφείας ἄρρενός τε καὶ θηλείας
ὁμοουσίῳ ὑποστάσεως
πρόοδος. Ὅθεν γινώσκομεν, ὡς οὐκ ἔστι
φύσεως τὸ γεννᾶσθαι,
ἀλλ’ ὑποστάσεως. Εἰ γὰρ φύσεως ἦν, οὐκ ἂν
ἐν τῇ αὐτῇ φύσει
τὸ γεννητὸν ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ ἀγέννητον.
Ὑπόστασιν τοίνυν
ἐγέννησεν ἡ Ἁγία Θεοτόκος ἐν δυσὶ
γνωριζομένην ταῖς φύσεσι,
θεότητι μὲν ἐκ Πατρὸς γεννηθεῖσαν
ἀχρόνως, ἐπ’ ἐσχάτων δὲ
ἐν χρόνῳ ἐξ αὐτῆς σαρκωθεῖσαν καὶ σαρκί
τικτομένην.
Εἰ δὲ οἱ ἐρωτῶντες αἰνίττειντο, ὅτι ὁ
γεννηθεὶς
ἐκ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου δύο φύσεις ἐστί,
φαμέν· ναί, δύο φύσεις ἐστί·
«Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος».
Ὅμοίως καὶ περὶ
τῆς σταυρώσεως, ἀναστάσεώς τε καὶ
ἀναλήψεως· οὐ φύσεως γὰρ
ταῦτά ἐστιν, ἀλλ’ ὑποστάσεως. Ἐπαθεν οὖν
ὁ Χριστὸς ὁ ἐν δύο
φύσεσιν ὧν τῇ παθητῇ φύσει ἐσταυρώθη

λοιπὸν εἶναι ἀγέννητη (με ἓνα «ν»), δηλαδή
ἀκτιστη, ἐνῶ ὅλα τα μετέπειτα
ἀπὸ τῆς θείας φύσεως εἶναι γενητὰ (με ἓνα «ν»),
δηλαδή κτιστά. Καὶ στὴ θεία καὶ
ἀκτιστὴ φύση τὸ ἀγέννητο βέβαια
θεωρεῖται στὸν Πατέρα
–διότι δὲν γεννήθηκε–, ἐνῶ τὸ γεννητὸ στὸν
Υἱὸ –διότι γεννήθηκε προαιώνια
ἀπὸ τὸν Πατέρα–, ἐνῶ τὸ ἐκπορευτὸ
θεωρεῖται στὸ Ἅγιο Πνεῦμα.
Καὶ ἀπὸ κάθε εἶδος ζώων τα πρῶτα εἶναι
ἀγέννητα, ὄχι ὅμως ἀγέννητα
(ἀκτιστα)· διότι ὁ Δημιουργὸς τα ἐπλασε,
δὲν γεννήθηκαν ἀπὸ ὁμοιά τους
ζῶα. Καθὼς ἡ γένεση εἶναι δημιουργία, ἐνῶ
ἡ γέννηση στὸ Θεὸ εἶναι
ἡ προέλευση τοῦ ὁμοουσίῳ Υἱοῦ ἀπὸ μόνου
τοῦ Πατέρα· ἐνῶ στα κτίσματα
ἡ προέλευση ἀπὸ τὴν ὁμοούσια ὑπόστασι
γίνεται ἀπὸ τὴν συνάφεια
τοῦ αρσενικοῦ με τὸ θηλυκὸ. Γνωρίζουμε,
λοιπὸν, ὅτι ἡ γέννηση δὲν ἀνήκει
στὴ φύση ἀλλὰ στὴν ὑπόστασι. Διότι, ἀν
ἀνῆκε στὴ φύση, δὲν θὰ εἶχαμε
στὴν ἴδια φύση καὶ τὸ γεννητὸ καὶ τὸ
ἀγέννητο. Επομένως, ἡ ἁγία Θεοτόκος
γέννησε ὑπόστασι που τὴν γνωρίζουμε με
δύο φύσεις, με τὴ θεία φύση
που γεννήθηκε προαιώνια ἀπὸ τὸν Πατέρα
καὶ με τὴν ἀνθρώπινη, που τους
ἐσχάτους καιροὺς σαρκώθηκε μέσα της καὶ
γεννήθηκε με σάρκα.
Εάν αὐτοὶ που ρωτοῦν ὑπαινίσσονταν ὅτι
αὐτὸς που γεννήθηκε ἀπὸ
τὴν ἁγία Θεοτόκο εἶναι δύο φύσεις, θ’
ἀπαντήσουμε· ναί, εἶναι δύο φύσεις:
«διότι ὁ ἴδιος εἶναι καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος».
Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴ σταύρωση,
τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν ἀνάληψι· δὲν εἶναι
αὐτὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φύσεως,
ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως. Ὁ Χριστὸς, λοιπὸν,
ἐνῶ εἶναι με δύο φύσεις, ἐπάθε με
τὴ παθητὴ φύση καὶ σταυρώθηκε· διότι

τε· σαρκὶ γὰρ ἐπὶ σταυροῦ
ἐκρέματο καὶ οὐ θεότητι. Ἐπεὶ ἂν εἴπωσιν
ἡμῖν ἐρωτῶσιν·
Δύο φύσεις ἀπέθανον; Οὐχί, ἐροῦμεν.
Οὐκοῦν οὐδὲ δύο φύσεις
ἐσταυρώθησαν, ἀλλ' ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς,
ἦτοι ὁ Θεὸς Λόγος
ἐνανθρωπήσας, ἐγεννήθη σαρκί, ἐσταυρώθη
σαρκί, ἔπαθε σαρκί,
ἀπέθανε σαρκί, ἀπαθοῦς μεινάσης αὐτοῦ
τῆς θεότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 81. Πῶς πρωτότοκος λέγεται ὁ
μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
Πρωτότοκός ἐστιν ὁ πρῶτος γεννηθεὶς, εἴτε
μονογενής,
εἴτε καὶ πρὸ ἄλλων ἀδελφῶν. Εἰ μὲν οὖν
ἐλέγετο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
πρωτότοκος, μονογενὴς δὲ οὐκ ἐλέγετο,
ὑπενοήσαμεν ἂν κτισμάτων
αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον ὡς κτίσμα
ὑπάρχοντα. Ἐπειδὴ δὲ
καὶ πρωτότοκος καὶ μονογενὴς λέγεται, δεῖ
δὲ καὶ ἀμφοτέρα
τηρῆσαι ἐπ' αὐτοῦ. «Πρωτότοκον» μὲν
αὐτὸν φάμεν
«πάσης κτίσεως», ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ
Θεοῦ καὶ ἡ κτίσις
ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἐκ τῆς οὐσίας
τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
μόνος ἀχρόνως γεγεννημένος εἰκότως Υἱὸς
μονογενὴς πρωτότοκος
καὶ οὐ πρωτόκτιστος λεχθήσεται· ἡ γὰρ
κτίσις οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας
τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ θελήματι αὐτοῦ ἐκ τοῦ μὴ
ὄντος εἰς τὸ εἶναι
παρήχθη.
«Πρωτότοκος δὲ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς»·
μονογενὴς γὰρ ὢν
καὶ ἐκ μητρὸς, ἐπειδήπερ μετέσχηκεν
αἵματος καὶ σαρκὸς
παραπλησίως ἡμῖν καὶ ἄνθρωπος γέγονε.
Γεγόναμεν δὲ καὶ ἡμεῖς

κρεμάσθηκε στο σταυρὸ με τη σάρκα
καὶ ὄχι με τη θεότητα. Ἐπειδὴ θα πουν σε
μας, που τους ρωτάμε:
Δύο φύσεις πέθαναν; Ὁχι, θ' ἀπαντήσουμε.
Δεν σταυρώθηκαν, λοιπόν, οὔτε
δύο φύσεις, ἀλλὰ γεννήθηκε ὁ Χριστὸς,
δηλαδή ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, που πήρε
σάρκα· γεννήθηκε με τη σάρκα,
σταυρώθηκε με τη σάρκα, ἔπαθε με τη
σάρκα,
πέθανε με τη σάρκα, ἐνῶ ἡ θεότητά του
ἔμεινε ἀπαθής.

Πῶς λέγεται ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
πρωτότοκος.
Πρωτότοκος εἶναι αὐτὸς που γεννήθηκε
πρῶτος, εἴτε μονογενής
εἴτε πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς, Ἀν
βέβαια λεγόταν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
πρωτότοκος καὶ δεν λεγόταν μονογενής, θα
υπονοοῦσαμε ὅτι αὐτὸς εἶναι
πρωτότοκος ἀπὸ τα δημιουργήματα, ἐπειδὴ
τάχα εἶναι δημιούργημα. Ἐπειδὴ
ὅμως λέγεται καὶ πρωτότοκος καὶ
μονογενής, πρέπει να διατηρήσουμε
σ' αὐτὸν καὶ τα δύο. Τον ονομάζουμε
«πρωτότοκο ὅλης τῆς δημιουργίας»,
ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος προήλθε ἀπὸ το Θεό καὶ ἡ
κτίση ἐγένε ἀπὸ το Θεό·
αὐτὸς βέβαια, ἐπειδὴ ἔχει γεννηθεὶ
προαιωνίως μόνος ἀπὸ την οὐσία
τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, δικαιολογημένα θα
ονομασθεῖ μονογενὴς Υἱὸς καὶ
πρωτότοκος, ὄχι ὅμως πρωτοδημιούργητος.
Διότι ἡ κτίση δεν προήλθε
ἀπὸ την οὐσία τοῦ Πατέρα ἀλλὰ με το
θέλημά του οδηγήθηκε
ἀπὸ την ἀνυπαρξία στην ὑπαρξη.
Εἶναι «πρωτότοκος ἀνάμεσα σε πολλούς
ἀδελφούς», διότι ἦταν μονογενής
καὶ ἀπὸ μητέρα καὶ ἐπειδὴ ἐγένε μέτοχος
τοῦ αἵματος καὶ σάρκας με παρόμοιο
τρόπο με μας καὶ ἐγένε ἄνθρωπος. Μέσω
αυτοῦ γίναμε κι εμεῖς υιοὶ του

δί' αὐτοῦ υἱοὶ Θεοῦ υἰοθετηθέντες διὰ τοῦ βαπτίσματος· αὐτὸς ὁ φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πρωτότοκος ἐν ἡμῖν τοῖς θέσει καὶ χάριτι υἱοῖς Θεοῦ γενομένοις καὶ ἀδελφοῖς αὐτοῦ χρηματίσασιν γέγονεν.

Ὅθεν ἔλεγεν· «Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν.»

Οὐκ εἶπε· «Πατέρα ἡμῶν», ἀλλὰ «πατέρα μου», φύσει δῆλον, καὶ «Πατέρα ὑμῶν» χάριτι, καὶ «Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν».

Καὶ οὐκ εἶπε «Θεὸν ἡμῶν», ἀλλὰ «Θεὸν μου», –ἂν διέλης λεπταῖς ταῖς ἐπινοίαις τὸ ὀρώμενον ἐκ τοῦ νοουμένου–, καὶ «Θεὸν ὑμῶν» ὡς δημιουργὸν καὶ Κύριον.

Πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας, εἰ ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγονται ἢ ὑπὸ τὸ διωρισμένον αἱ δύο φύσεις¹ Αἱ τοῦ κυρίου φύσεις οὔτε ἐν σῶμά Αἱ τοῦ κυρίου φύσεις οὔτε ἐν σῶμά εἰσιν, οὔτε ἐπιφάνεια οὔτε γραμμὴ, οὐ τύπος, οὐ χρόνος, ἵνα ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀναχθῶσι· ταῦτα γὰρ εἰσι τὰ συνεχῶς ἀριθμούμενα. Ἦνωνται δὲ αἱ τοῦ κυρίου φύσεις ἀσυγχύτως καθ' ὑπόστασιν καὶ διήρηνται ἀδιαιρέτως λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. Καὶ ᾧ μὲν τρόπῳ ἦνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται οὐ γὰρ λέγομεν δύο ὑποστάσεις εἶναι τὰς φύσεις τοῦ Χριστοῦ ἢ δύο κατὰ τὴν ὑπόστασιν, ᾧ δὲ τρόπῳ ἀδιαιρέτως διήρηνται, ἀριθμοῦνται δύο γὰρ εἰσι φύσεις λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς· ἠνωμένοι γὰρ καθ' ὑπόστασιν καὶ ἐν ἀλλήλαις περιχωροῦσαι ἀσυγχύτως ἦνωνται τὴν εἰς ἀλλήλας μεταβολὴν οὐ δεξάμεναι, τὴν οἰκείαν ἐκάστη φυσικὴν διαφορὰν καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν διασώζουσα· τὸ γὰρ κτιστὸν μεμένηκε

Θεοῦ, ἀφοῦ υἰοθετηθήκαμε με τὸ βάπτισμα· ο ἴδιος ὁ κατὰ φύσιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγένε πρωτότοκος μεταξύ μας, οἱ οποίοι ἀπό θέση καὶ κατὰ χάρη υἱοὶ τοῦ Θεοῦ γίναμε καὶ ονομασθήκαμε ἀδελφοί του.

Γι' αὐτὸ ἔλεγε: «Ἀνεβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα σας».

Δεν εἶπε, «Πατέρα μας», ἀλλὰ «πατέρα μου», δείχνοντας τὴ φυσικὴ σχέση· καὶ εἶπε «Πατέρα σας» καὶ «Θεὸ μου καὶ Θεὸ σας» δείχνοντας τὴ χάρη.

Δεν εἶπε «Θεὸ μας» ἀλλὰ «Θεὸ μου» –για νὰ ξεχωρίσεις με λεπτὲς ιδέες τὸ φαινόμενο ἀπὸ τὸ νοούμενο– καὶ «Θεὸ σας», ὡς δημιουργὸ καὶ Κύριο.

κτιστόν, καὶ τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον.
Τῷ τρόπῳ τοίνυν τῆς διαφορᾶς καὶ μόνῳ
ἀριθμούμεναι ὑπὸ τὸ
διωρισμένον ποσὸν ἀναχθήσονται.
Ἄδύνατον γὰρ τὰ κατὰ μηδὲν
διαφέροντα ἀριθμεῖσθαι· καθὸ δὲ
διαφέρουσι, κατὰ τοῦτο καὶ ἀριθμοῦνται,
οἷον ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, καθὸ μὲν
ἦνῶνται, οὐκ ἀριθμοῦνται τῷ
λόγῳ γὰρ τῆς οὐσίας ἐνούμενοι δύο φύσεις
οὐδὲ εἰσὶν οὐδὲ λέγονται, καθ'
ὑπόστασιν δὲ διαφέροντες δύο ὑποστάσεις
λέγονται. Ὡστε ἡ διαφορὰ
αἰτία τοῦ ἀριθμοῦ.ἡ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 82. Περὶ πίστεως καὶ
βαπτίσματος.
Ὁμολογοῦμεν δὲ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν
ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν
αἰώνιον· τὸ γὰρ βάπτισμα τὸν τοῦ Κυρίου
θάνατον δηλοῖ.
Συνθαπτόμεθα γοῦν τῷ Κυρίῳ διὰ τοῦ
βαπτίσματος, ὡς φησιν
ὁ θεῖος ἀπόστολος. Ὡσπερ οὖν ἅπαξ
έτελέσθη ὁ τοῦ Κυρίου
θάνατος, οὕτω καὶ ἅπαξ δεῖ βαπτίζεσθαι,
βαπτίζεσθαι δὲ
κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον «εἰς τὸ ὄνομα
τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», διδασκομένους
τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν
καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν.
Ὅσοι τοίνυν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον
Πνεῦμα βαπτισθέντες,
μίαν φύσιν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι τῆς
θεότητος διδαχθέντες αὐθις
ἀναβαπτίζονται, οὗτοι ἀνασταυροῦσι τὸν
Χριστόν, ὡς φησιν
ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Ἄδύνατον γὰρ τοὺς
ἅπαξ φωτισθέντας»
καὶ τὰ ἐξῆς, «αὐθις ἀνακαινίζειν εἰς
μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας
ἑαυτοῖς τὸν Χριστόν καὶ
παραδειγματίζοντας». Ὅσοι δὲ

Για την πίστη και το βάπτισμα.
Ομολογούμε, επίσης, ένα βάπτισμα για την
ἀφεση των αμαρτιῶν μας και για
αἰώνια ζωὴ· διότι το βάπτισμα φανερώνει
το θάνατο του Κυρίου.
Με το βάπτισμα, λοιπόν, θαπτόμαστε μαζί
με τον Κύριο, ὅπως λέει ο θεῖος
Απόστολος. Ὅπως, δηλαδή, ο Κύριος πέθανε
μία φορά,
έτσι πρέπει και μία φορά να βαπτίζομαστε·
και να βαπτίζομαστε μάλιστα,
σύμφωνα με τα λόγια τού Κυρίου «στο
ὄνομα τού Πατέρα και του Υἱοῦ
και του Ἁγίου Πνεύματος», ὡστε να
διδασκόμαστε την ὁμολογία της πίστεως
στον Πατέρα, τον Υἱό και το Ἅγιο Πνεῦμα.
Ὅσοι βέβαια, αφού βαπτίσθηκαν στο ὄνομα
του Πατέρα, του Υἱοῦ και του
Ἁγίου Πνεύματος και διδάχθηκαν ὅτι ἡ
θεότητα εἶναι μία φύση σε τρεις
υποστάσεις, μετά ὁμως πάλι βαπτίζονται,
αυτοὶ ξανασταυρώνουν το Χριστό,
ὅπως λέει ο θεῖος Απόστολος: «Διότι εἶναι
ἀδύνατο αυτοὶ που μία φορά
φωτίσθηκαν» καὶ τὰ λοιπά, «πάλι να
επιστρέφουν στη μετάνοια· διότι με
τη στάση τους ξανασταυρώνουν και
διαπομπεύουν το Χριστό». Ὅσοι ὁμως
δεν βαπτίσθηκαν στην Ἁγία Τριάδα, αυτοὶ

μη εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα ἐβαπτίσθησαν, τούτους δεῖ ἀναβαπτίζεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅτι «εἰς Χριστὸν» καὶ «εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν», οὐχ οὕτω δεῖν γίνεσθαι φησι τὴν ἐπίκλησιν τοῦ βαπτίσματος, ἀλλ' ὅτι τύπος τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ τὸ βάπτισμα· διὰ γὰρ τῶν τριῶν καταδύσεων τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς τοῦ Κυρίου ταφῆς σημαίνει τὸ βάπτισμα. Τὸ οὖν εἰς Χριστὸν βαπτισθῆναι δηλοῖ τὸ πιστεύοντας εἰς αὐτὸν βαπτίζεσθαι. Ἀδύνατον δὲ εἰς Χριστὸν πιστεῦσαι μὴ διδαχθέντας τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν. Χριστὸς γὰρ ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὃν ἔχρισεν ὁ Πατὴρ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ὡς φησιν ὁ θεῖος Δαυὶδ· «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου». Καὶ Ἡσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου· «Πνεῦμα Ἅγιον ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με». Τὴν μέντοι ἐπίκλησιν τοὺς οἰκείους μαθητὰς ὁ Κύριος διδάσκων ἔλεγε· «Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἐπειδὴ γὰρ ἐπ' ἀφθαρσία πεποίηκεν ἡμᾶς ὁ Θεός, παραβάντας δὲ τὴν σωτήριον αὐτοῦ ἐντολὴν φθορᾶ θανάτου κατεδίκασεν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν, συγκαταβάς τοῖς δούλοις ὡς εὐσπλαγχνός καὶ καθ' ἡμᾶς γενόμενος τῆς φθορᾶς διὰ τοῦ ἰδίου πάθους ἐλυτρώσατο, ἐπήγαγεν ἡμῖν ἐκ τῆς ἀγίας καὶ ἀχράντου αὐτοῦ πλευρᾶς πηγὴν

πρέπει να ξαναβαπτίζονται. Διότι, αν και λέει ο Απόστολος ότι «βαπτισθήκαμε στο Χριστό και το θάνατό του», δεν λέει ότι έτσι πρέπει να γίνεται η επίκληση του βαπτίσματος, ἀλλ' ὅτι τὸ βάπτισμα ἀποτελεῖ τύπο τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ· διότι τὸ βάπτισμα με τις τρεις καταδύσεις συμβολίζει τὴν τριήμερη ταφή τοῦ Κυρίου. Το να βαπτισθούμε, λοιπόν, στο ὄνομα τοῦ Χριστοῦ φανερῶνει τὸ να βαπτίζομαστε σ' αὐτὸν με πίστη. Καὶ εἶναι ἀδύνατο να πιστεύσουμε στο Χριστό, αν δεν αποδεχθούμε τὴν ὁμολογία πίστεως στον Πατέρα, τον Υἱό καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Διότι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, τον οποίο ὁ Πατέρας ἔχρισε με τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως λέει ὁ προφήτης Δαβὶδ: «Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς Πατέρας σου σε ἔχρισε με λάδι ἀγαλλιάσεως περισσότερο ἀπὸ τοὺς μετόχους σου. Καὶ ὁ Ἡσαΐας λέει ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου: «Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο ἦλθε πάνω μου καὶ με ἔχρισε». Διδάσκοντας ὁμῶς ὁ Κύριος τοὺς μαθητὲς τοῦ ἔλεγε τὴν ἐπίκληση: «Να τοὺς βαπτίζετε στο ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἐπειδὴ, δηλαδή, ὁ Θεὸς μᾶς ἐπλασε να εἴμαστε ἀφθαρτοί, ὅταν παρακούσαμε τὴ σωτήρια ἐντολή τοῦ μας τιμώρησε με τὴ φθορὰ τοῦ θανάτου, για να μη γίνει τὸ κακὸ ἀθάνατο· ἀπὸ ευσπλαγχνία ὁμῶς ἐδειξε μακροθυμία σε μας τοὺς δούλους τοῦ, ἔγινε σαν κι εμᾶς καὶ μας λύτρωσε με τὸ Πάθος τοῦ ἀπὸ τὴ φθορὰ· ἀπὸ τὴν ἀγία καὶ ἀμόλυντη πλευρὰ τοῦ πήγασε ὁ κρουνὸς τῆς συγχωρήσεώς μας. Πήγασε νερό για να μας ἀναγεννήσει καὶ να μας ξεπλύνει ἀπὸ τὴν

ἀφέσεως· ὕδωρ μὲν
εἰς ἀναγέννησιν καὶ ἔκπλυσιν τῆς τε
ἀμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς,
αἷμα δὲ ποτὸν ζωῆς αἰδίου πρόξενον.
Ἐντολὰς δὲ ἡμῖν δέδωκε δι' ὕδατος
ἀναγεννᾶσθαι καὶ Πνεύματος
δι' ἐντεύξεως καὶ ἐπικλήσεως τῷ ὕδατι
ἐπιφοιτῶντος τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος. Ἐπειδὴ γὰρ διπλοῦς ὁ
ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος,
διπλὴν ἡμῖν ἔδωκε καὶ τὴν κάθαρσιν, δι'
ὕδατός τε καὶ Πνεύματος·
τοῦ μὲν Πνεύματος τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ'
ὁμοίωσιν» ἐν ἡμῖν
ἀνακαινίζοντος, τοῦ δὲ ὕδατος διὰ τῆς τοῦ
Πνεύματος χάριτος
καθαίροντος τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς
φθορᾶς ἀπαλλάττοντος,
καὶ τὴν μὲν τοῦ θανάτου εἰκόνα
ἐκπληροῦντος τοῦ ὕδατος, τὸν δὲ
τῆς ζωῆς ἀρραβῶνα παρεχομένου τοῦ
Πνεύματος.
Ἀπ' ἀρχῆς γὰρ «Πνεῦμα Θεοῦ τοῖς ὕδασι
ἐπέφερετο». Καὶ ἄνωθεν
ἡ Γραφή μαρτυρεῖ τῷ ὕδατι, ὡς ἔστι
καθαρτήριον. Ἐπὶ Νῶε
δι' ὕδατος ὁ Θεὸς τὴν κοσμικὴν ἀμαρτίαν
κατέκλυσε. Δι' ὕδατος
πᾶς ἀκάθαρτος κατὰ τὸν νόμον καθαίρεται,
καὶ αὐτῶν τῶν ἱματίων
πλυνομένων τῷ ὕδατι. Ἔδειξεν Ἡλίας τὴν
χάριν τοῦ Πνεύματος
συμμεμιγμένην τῷ ὕδατι, ὕδατι φλέξας τὴν
ὄλοκαύτωσιν.
Καὶ σχεδὸν ἅπαντα κατὰ τὸν νόμον ὕδατι
καθαρίζονται
–τὰ γὰρ ὀρατὰ σύμβολα τῶν νοουμένων
εἰσίν–, ἡ μέντοι
ἀναγέννησις κατὰ ψυχὴν γίνεται· πίστις γὰρ
υἱοθετεῖν οἶδε
καίτοι ὄντας κτίσματα διὰ τοῦ Πνεύματος
καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀνάγειν μακαριότητα.
Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀμαρτιῶν ἄφεσις πᾶσιν

ἀμαρτία καὶ τὴ φθορά,
ἐνὸς τοῦ αἵματος ὡς ποτὸς μας χάρισε τὴν αἰώνια
ζωή.
Ἀκόμη, μας ἔδωσε ἐντολὰς ν' ἀναγεννηθούμε
με τὸ νερό καὶ τὸ Πνεῦμα
με προσευχή καὶ ἐπίκληση, καθὼς τὸ Ἅγιο
Πνεῦμα ἐπιφοιτᾷ στο νερό.
Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι διπλός, ἀπὸ
ψυχῆ καὶ σώμα,
ἔδωσε νὰ εἶναι διπλὴ καὶ ἡ κάθαρσή μας, με
τὸ νερό καὶ τὸ Πνεῦμα.
Τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τῆς μιᾶς ἀνανεώνει μέσα μας
τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ
καθ' ὁμοίωσή», ἐνὸς τοῦ νεροῦ ἀπὸ τῆς ἄλλης με
τὴν χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
καθαρίζει τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τὸ
ἀπαλλάσσει ἀπὸ τῆς φθορᾶς·
διότι τὸ νερό εἰκονίζει (με τὸν κατακλυσμὸ)
τὸ θάνατο, ἐνὸς τοῦ Πνεύματος
χορηγεῖ τὸν ἀρραβῶνα τῆς ζωῆς.
Πράγματι, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς (τῆς δημιουργίας)
«τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ «πετούσε»
πάνω ἀπὸ τὰ νερά». Καὶ ἡ Ἁγία Γραφή δίνει
τὴ μαρτυρία ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὅτι τὸ
νερό εἶναι καθαρτικό. Τὴν ἐποχὴ τοῦ Νῶε ὁ
Θεὸς με τὸν κατακλυσμὸ τῶν
νερῶν ξέπλυνε τὴν ἀμαρτία τοῦ κόσμου.
Σύμφωνα με τὸ νόμο, κάθε
ἀκάθαρτος με τὸ νερό ξεπλένεται· καὶ τὰ
ρούχα ἀκόμη με τὸ νερό καθαρίζουν.
Ὁ Ἡλίας φανέρωσε τὴν χάρις τοῦ Πνεύματος
ἀνάμεικτη με τὸ νερό, καθὼς μ'
αὐτὸ ἔβαλε φωτιά στα σφάγια τῆς θυσίας.
Καὶ ὅλα σχεδόν, σύμφωνα με τὸ
νόμο, καθαρίζονται με τὸ νερό –διότι τὰ
ορατὰ συμβολίζουν τὰ νοούμενα–,
καὶ γίνεται ἡ ἀναγέννησις τῆς ψυχῆς· διότι ἡ
πίστις, παρόλο που εἴμαστε
δημιουργήματα, γνωρίζει με τὸ Ἅγιο Πνεῦμα
νὰ μας κάνει παιδιά τοῦ Θεοῦ
καὶ νὰ μας οδηγεῖ στὴν ἀρχαία
μακαριότητα.
Ἡ ἀφεσις τῶν ἀμαρτιῶν, βέβαια, δίνεται

ὁμοίως διὰ τοῦ βαπτίσματος
δίδοται, ἢ δὲ χάρις τοῦ Πνεύματος κατὰ τὴν
ἀναλογίαν τῆς πίστεως
καὶ τῆς προκαθάρσεως. Nῦν μὲν οὖν διὰ τοῦ
βαπτίσματος
τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
λαμβάνομεν, καὶ ἀρχὴ
ἐτέρου βίου γίνεται ἡμῖν ἢ παλιγγενεσία καὶ
σφραγίς
καὶ φυλακτήριον καὶ φωτισμός.
Χρῆ δὲ πάσῃ δυνάμει ἀσφαλῶς τηρεῖν
ἑαυτοὺς καθαρούς
ἀπὸ ῥυπαρῶν ἔργων, ἵνα μὴ πάλιν ὥσπερ
κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον
ἐπιστρέψαντες δούλους πάλιν ἑαυτοὺς τῆς
ἀμαρτίας ποιήσωμεν.
«Πίστις γὰρ χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστίν»,
ὁμοίως καὶ ἔργα
χωρὶς πίστεως· ἢ γὰρ ἀληθῆς πίστις διὰ τῶν
ἔργων δοκιμάζεται.
Βαπτιζόμεθα δὲ εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ὅτι
αὐτὰ τὰ βαπτιζόμενα
χρῆζει τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς τὴν αὐτῶν
σύστασίν τε καὶ διαμονήν,
καὶ ἀδύνατον μὴ συμπαρεῖναι ἀλλήλαις τὰς
τρεῖς ὑποστάσεις·
ἀχώριστος γὰρ ἡ Ἁγία Τριάς.
Πρῶτον βάπτισμα τὸ τοῦ κατακλυσμοῦ εἰς
ἐκκοπὴν ἀμαρτίας.
Δεύτερον τὸ διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς
νεφέλης· σύμβολον γὰρ
ἢ μὲν νεφέλη τοῦ Πνεύματος, ἢ θάλασσα δὲ
τοῦ ὕδατος.
Τρίτον τὸ νομικόν· πᾶς γὰρ ἀκάθαρτος
ἀπελούετο ὕδατι,
ἔπλυνέ τε τὰ ἱμάτια καὶ οὕτως εἰσῆει εἰς τὴν
παρεμβολήν.
Τέταρτον τὸ Ἰωάννου εἰσαγωγικὸν ὑπάρχον
καὶ εἰς μετάνοιαν
ἄγον τοὺς βαπτιζομένους, ἵνα εἰς Χριστὸν
πιστεύσωσιν·
«ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς», φησί, «βαπτίζω ἐν ὕδατι· ὁ
δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος,

ὅμοια σε ὅλους με το βάπτισμα,
ἐνῶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος δίνεται ἀνάλογα
με τὴν πίστη καὶ τὸν ἀγῶνα
τῆς καθάρσεως ποῦ προηγείται. Τώρα,
ὁμῶς, με το βάπτισμα
παίρνοῦμε τὴν πρώτη δωρεά τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος, καὶ ἡ αναγέννηση
με το βάπτισμα γίνεται γιὰ μας ἡ ἀρχὴ νέας
ζωῆς καὶ σφραγίδα
ασφάλεια καὶ φωτισμός.
Πρέπει μάλιστα με ὅλη τὴ δυνάμη μας νὰ
διατηροῦμε σίγουρα τὸν εαυτό μας
καθαρό ἀπὸ βρωμερές πράξεις, ὥστε νὰ μὴ
ἐπιστρέψοῦμε πάλι σαν τὸ σκυλί
στὰ «ξεράσματά» τοῦ καὶ κάνοῦμε ξανά τὸν
εαυτό μας δούλο τῆς ἀμαρτίας.
«Διότι, ἡ πίστη χωρὶς τὰ ἔργα εἶναι νεκρή»,
ὅπως καὶ τὰ ἔργα
χωρὶς τὴν πίστη, ἐπειδὴ ἡ ἀληθινὴ πίστη
ἀποδεικνύεται με τὰ ἔργα.
Βαπτιζόμαστε στο ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος,
διότι τὰ ἴδια τὰ βαπτιζόμενα
χρειάζονται τὴν Ἁγία Τριάδα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ
καὶ διατήρησή τους· διότι δὲν
δυνατόν νὰ μὴν παρούσες συγχρόνως οἱ
τρεις ὑποστάσεις,
ἐπειδὴ ἡ Ἁγία Τριάδα εἶναι ἀχώριστη.
Πρῶτο βάπτισμα εἶναι ὁ κατακλυσμός, γιὰ
νὰ κοπεί ἡ ἀμαρτία.
Δεύτερο βάπτισμα διαμέσου τῆς θαλάσσης
καὶ τῆς νεφέλης· διότι ἡ νεφέλη
συμβολίζει τὸ Πνεῦμα, ἐνῶ ἡ θάλασσα τὸ
νερό.
Τρίτο βάπτισμα εἶναι τὸ νομικό· διότι κάθε
ἀκάθαρτος λουζόταν με τὸ νερό,
ἔπλενε τὰ ρούχα τοῦ καὶ ἔπειτα εἰσερχόταν
στο στρατόπεδο.
Τέταρτο βάπτισμα ἦταν τοῦ Ἰωάννου, ποῦ
ἦταν εἰσαγωγικό καὶ οδηγούσε
τοὺς βαπτισμένους σε μετάνοια, γιὰ νὰ
πιστέψουν στο Χριστό·
«Εγὼ, λέει, σας βαπτίζω με τὸ νερό· αὐτός
ὁμῶς ποῦ ἐρχεται πίσω μου

αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρὶ». Προκαθαίρει οὖν ὁ Ἰωάννης ἐπὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ ὕδατος. Πέμπτον τὸ τοῦ Κυρίου βάπτισμα, ὃ αὐτὸς ἐβαπτίσατο. Βαπτίζεται δὲ οὐχ ὡς αὐτὸς χρήζων καθάρσεως, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν οἰκειούμενος κάθαρσιν, ἵνα συντρίψῃ τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ἵνα κλύσῃ τὴν ἀμαρτίαν καὶ πάντα τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἐνθάψῃ τῷ ὕδατι, ἵνα ἀγιάσῃ τὸν βαπτιστὴν, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον, ἵνα τὸ τῆς Τριάδος ἀποκαλύψῃ μυστήριον, ἵνα τύπος καὶ υπογραμμὸς ἡμῖν πρὸς τὸ βαπτίζεσθαι γένηται. Βαπτιζόμεθα δὲ ἡμεῖς τὸ τέλειον τοῦ Κυρίου βάπτισμα, τὸ δι' ὕδατός τε καὶ Πνεύματος. Πυρὶ δὲ λέγεται βαπτίζειν Χριστός· ἐν εἶδει γὰρ πυρίνων γλωσσῶν ἐπὶ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐξέχεεν, ὡς φησὶν αὐτὸς ὁ Κύριος· «Ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρὶ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας», ἢ διὰ τὸ τοῦ μέλλοντος πυρὸς κολαστικὸν βάπτισμα. Ἐκτον τὸ διὰ μετανοίας καὶ δακρύων ὄντως ἐπίπονον. Ἐβδομον τὸ δι' αἵματος καὶ μαρτυρίου, ὃ καὶ αὐτὸς Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐβαπτίσατο ὡς λίαν αἰδέσιμον καὶ μακάριον, ὃσον δευτέροις οὐ μολύνεται ρύποις. Ὁγδοὸν τὸ τελευταῖον, οὐ σωτήριον, ἀλλὰ τῆς μὲν κακίας ἀναιρετικὸν –οὐκ ἔτι γὰρ κακία καὶ ἀμαρτία πολιτεύεται–, κολάζον δὲ ἀτελεύτητα.

αὐτὸς θα σας βαπτίσει με τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ φωτιά». Καθαρίζει, λοιπόν, πρῶτα ὁ Ἰωάννης με τὸ νερό για να δεχθῶν τὸ Πνεῦμα. Πέμπτο βάπτισμα εἶναι τοῦ Κυρίου, τὸ ὁποῖο αὐτὸς βαπτίσθηκε. Καὶ βαπτίζεται ὄχι διότι χρειαζόταν κάθαρση, ἀλλὰ για να οικειοποιηθῆ τὴ δική μου κάθαρση καὶ να συντρίψῃ τα κεφάλια των δαιμόνων μέσα στο νερό, να ξεπλύνει τὴν ἀμαρτία καὶ να βουλιάξει ὅλο τον παλαιὸ Ἀδὰμ μέσα στο νερό, ν' ἀγιάσει τὸν βαπτιστὴ, να συμπληρώσει τὸ νόμο, ν' ἀποκαλύψῃ τὸ μυστήριο τῆς Τριάδος, να γίνῃ σε μας τύπος καὶ υπογραμμὸς για τὸ βάπτισμα. Βαπτιζόμαστε τὸ τέλειο βάπτισμα τοῦ Κυρίου, αὐτὸ που γίνεται με τὸ νερό καὶ τὸ Πνεῦμα. Λέγεται ἐπίσης ὅτι ὁ Χριστὸς βαπτίζει με φωτιά· διότι με μορφή πυρίνων γλωσσῶν ἐχύσε πάνω στους ἀγίους ἀποστόλους τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως λέει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος: «Διότι ὁ Ἰωάννης μας βάπτισε με νερό, ἐνῶ εσεῖς θα βαπτισθεῖτε με τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ τὴ φωτιά μετὰ ἀπὸ λίγες ἡμέρες»· ἢ (μας βαπτίζει) με τὸ βάπτισμα τῆς τιμωρίας τῆς φωτιάς τῆς μελλούσης κολάσεως. Ἐκτο βάπτισμα εἶναι τῆς μετάνοιας καὶ των δακρύων, που εἶναι πολὺ κουραστικὸ. Ἐβδομο βάπτισμα εἶναι τοῦ αἵματος καὶ τοῦ μαρτυρίου, τὸ ὁποῖο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς βαπτίσθηκε για χάρη μας, που εἶναι πολὺ σεβαστὸ καὶ μακάριο, διότι δεν μολύνεται με ἄλλη ἀκαθαρσία. Ὁγδοο καὶ τελευταῖο βάπτισμα, ὄχι σωτήριο, που καταστρέφει ὁμως τὴν κακία καὶ τιμωρεῖ αἰώνια, καθὼς δεν ἐξουσιάζει πλέον ἡ κακία καὶ ἡ ἀμαρτία. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο κατέβηκε πάνω στον

Σωματικῶ δέ εἶδει, ὡσεὶ περιστερὰ
κατεφοίτησε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
ἐπὶ τὸν Κύριον τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου
ὑποδεικνύον
βαπτίσματος καὶ τιμῶν τὸ σῶμα, ἐπεὶ καὶ
τοῦτο, ἦγουν τὸ σῶμα,
τῇ θεώσει Θεὸς καὶ ἅμα που ἄνωθεν
εἴθισται περιστερὰ λύσιν
κατακλυσμοῦ εὐαγγελίζεσθαι. Ἐπὶ δὲ τοὺς
ἀγίους ἀποστόλους
πυροειδῶς κάτεισι· Θεὸς γὰρ ἐστίν, «ὁ δὲ
Θεὸς πῦρ καταναλίσκον
ἐστί».

Τὸ ἔλαιον ἐν τῷ βαπτίσματι
παραλαμβάνεται μηνύον τὴν χρίσιν
καὶ χριστοὺς ἡμᾶς ἐργαζόμενον καὶ τὸν τοῦ
Θεοῦ ἡμῖν
ἐπαγγελλλόμενον διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
ἔλεον, ἐπεὶ καὶ κάρφος
ἐλαίας τοῖς ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ
περισωθεῖσιν ἢ περιστερὰ κεκόμικεν.
Ἐβαπτίσθη Ἰωάννης τὴν χειρὰ ἐπιθεὶς ἐπὶ
τὴν θεϊαν τοῦ Δεσπότη
κορυφὴν καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι.
Οὐ χρὴ ὑπερτίθεσθαι τὸ βάπτισμα, ὅτε δι'
ἔργων ἢ πίστις
τῶν προσιόντων μαρτυρηθῇ. Ὁ ἐν δόλω
προσιῶν τῷ βαπτίσματι
κατακριθήσεται μᾶλλον ἢ ὠφεληθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 83. Περὶ πίστεως.
Ἡ μέντοι πίστις διπλῆ ἐστίν. «Ἔστι γὰρ
πίστις ἐξ ἀκοῆς».
Ἀκούοντες γὰρ τῶν θείων Γραφῶν
πιστεύομεν τῇ διδασκαλίᾳ
τοῦ Πνεύματος. Αὕτη δὲ τελειοῦται πᾶσι
τοῖς νομοθετηθεῖσιν
ὑπὸ Χριστοῦ, ἔργῳ πιστεύουσα, εὐσεβοῦσα
καὶ τὰς ἐντολὰς πράττουσα τοῦ
ἀνακαινίσαντος ἡμᾶς.
Ὁ γὰρ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς
καθολικῆς Ἐκκλησίας πιστεύων
ἢ κοινωνῶν διὰ τῶν ἀτόπων ἔργων τῷ
Διαβόλῳ ἄπιστός ἐστιν.

Κύριο σαν περιστέρι με σῶμα
κάνοντας την πρώτη αρχή του δικού μας
βαπτίσματος και τιμώντας
το σῶμα· διότι και αυτό, δηλαδή το σῶμα,
γίνεται με τη θέωση Θεός.
(Εμφανίζεται σαν περιστέρι) επειδή από την
αρχή αυτό είχε τη συνήθεια
να φέρει την χαρμόσυνη είδηση του τέλους
του κατακλυσμού. Στους αγίους
Αποστόλους πάλι κατέβηκε σαν φωτιά·
διότι (η φωτιά) δηλώνει το Θεό,
«καθώς ο Θεός είναι φωτιά που όλα τα
κατακαίει».

Το λάδι στο βάπτισμα χρησιμοποιείται διότι
δείχνει τη χρίση μας
καθιστώντας μας χρισμένους· μας
υπόσχεται την ευσπλαγχνία του Θεού
μέσω του Αγίου Πνεύματος, επειδή και το
περιστέρι έφερε κλαδί ελιάς
σε όσους σώθηκαν από τον κατακλυσμό.
Ο Ιωάννης βαπτίσθηκε ακουμπώντας το
χέρι του στο ιερό κεφάλι του Κυρίου·
βαπτίσθηκε επίσης και με το αίμα του.
Δεν πρέπει ν' αναβάλλεται το βάπτισμα,
όταν έχει διαπιστωθεί η έμπρακτη
πίστη αυτών που προσέρχονται. Αυτός που
προσέρχεται με δόλο
στο βάπτισμα περισσότερο θα
καταδικασθεί παρά θα ωφεληθεί.

Για την πίστη.
Η πίστη βέβαια είναι δύο ειδών. «Υπάρχει
δηλαδή πρώτα πίστη
που δημιουργείται από την ακοή». Ακούμε
δηλαδή τις θείες Γραφές και
πιστεύουμε στη διδαχή του Αγίου
Πνεύματος. Αυτή όμως γίνεται τέλεια,
όταν είναι πίστη έμπρακτη σε όλα όσα ο
Χριστός νομοθέτησε, όταν σέβεται
και εφαρμόζει τις εντολές Αυτού που μας
ανακαίνισε.
Αυτός που δεν πιστεύει σύμφωνα με την
παράδοση της όλης Εκκλησίας
ἢ συμμετέχει στις απαράδεκτες πράξεις του

«Ἔστι δὲ» πάλιν «πίστις ἐλπίζομένων
ὑπόστασις, πραγμάτων
ἔλεγχος οὐ βλεπομένων» ἢ ἀδιάστακτος καὶ
ἀδιάκριτος ἐλπίς
τῶν τε ὑπὸ Θεοῦ ἡμῖν ἐπηγγελμένων καὶ τῆς
τῶν αἰτήσεων ἡμῶν
ἐπιτυχίας. Ἡ μὲν οὖν πρώτη τῆς ἡμετέρας
γνώμης ἐστίν,
ἡ δὲ δευτέρα τῶν χαρισμάτων τοῦ
Πνεύματος.
Ἰστέον, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος
περιτεμνόμεθα ἅπαν
τὸ ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα, ἥτοι τὴν
ἀμαρτίαν
καὶ Ἰσραηλῖται πνευματικοὶ καὶ Θεοῦ λαὸς
χρηματίζομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 84. Περὶ σταυροῦ, ἐν ᾧ ἔτι καὶ
περὶ πίστεως
«Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν
ἀπολλυμένοις μωρία ἐστίν,
τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ
ἐστίν».
«Ὁ μὲν γὰρ πνευματικὸς πάντα ἀνακρίνει,
ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος
οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος». Μωρία γὰρ
ἐστὶ τοῖς μὴ πίστει
δεχομένοις καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ
παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ λογιζόμενοις,
ἀλλ' ἄνθρωπίνους καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς
ἐρευνῶσι τὰ θεῖα·
πάντα γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ φύσιν εἰσὶ καὶ
λόγον καὶ ἔννοιαν.
Εἰ γὰρ τις λογίσηται, ὅπως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
εἰς τὸ εἶναι
τίνας τε ἔνεκεν παρήγαγεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα,
καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς
φθάσαι βουληθῆ, οὐ καταλαμβάνει· ψυχικὴ
γὰρ ἐστὶν ἡ γνῶσις αὕτη
καὶ δαιμονιώδης. Εἰ δὲ τις πίστει
χειραγωγούμενος ἀγαθὸν
καὶ παντοδύναμον καὶ ἀληθὲς καὶ σοφὸν καὶ
δίκαιον τὸ θεῖον

Διαβόλου, αὐτὸς εἶναι ὁ ἀπίστος.
(Δεύτερο εἶδος) «πίστεως εἶναι ἡ
πραγμάτωση ὅσων ἐλπίζουμε, ἡ ἀπόδειξη
πραγμάτων που δεν βλέπουμε»· ἢ εἶναι
αναμφίβολη καὶ ἀδιάκριτη ἐλπίδα
τῶν υποσχέσεων τοῦ Θεοῦ σε μας καὶ ἡ
εκπλήρωση τῶν αἰτημάτων μας.
Το πρῶτο εἶδος πίστεως εἶναι ἀποτέλεσμα
τῆς δικῆς μας θελήσεως,
ἐνῶ το δεύτερο ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ
χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι με τὸ βάπτισμα
ἀποκόπτεται ὅλο
τὸ βάρος που εἶχαμε ἀπὸ τὴ δημιουργία μας,
δηλαδή ἡ ἀμαρτία,
καὶ γινόμαστε πνευματικὸς Ἰσραὴλ καὶ λαὸς
τοῦ Θεοῦ.

Για τὸ σταυρὸ, καὶ ἀκόμη γιὰ τὴν πίστη.
«Ὁ λόγος γιὰ τὸ σταυρὸ ἀποτελεῖ ἀνοησία
γ' αὐτοὺς που εἶναι νὰ χαθοῦν,
ἐνῶ γιὰ ὅσους πρόκειται νὰ σωθοῦν εἶναι
δύναμη τοῦ Θεοῦ.
«Διότι ὁ ἄνθρωπος που ἔχει Πνεῦμα Θεοῦ τὰ
εξετάζει ὅλα, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος
τῆς λογικῆς δε δέχεται τὰ πνευματικά».
Αποτελεῖ δηλαδή ἀνοησία γιὰ ὅσους
δεν τὸν δέχονται με πίστη καὶ δεν
υπολογίζουν τὴν ἀγαθότητα καὶ
παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐξετάζουν τὰ
θεῖα με ἀνθρώπινους καὶ
φυσικοὺς λογισμοὺς· διότι ὅλα τὰ θεῖα
ξεπερνοῦν τὴ φύση, τὴ λογικὴ καὶ τὴ
σκέψη. Εἴδη δηλαδή κανεὶς σκεφτεῖ, πῶς ὁ
Θεὸς τὰ δημιούργησε ὅλα ἀπὸ τὴν
ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξη καὶ γιὰ ποιά αἰτία,
καὶ θελήσει νὰ τὰ συλλάβει με
τὴ λογικὴ τῆς φύσεώς του, δεν θὰ τὰ
καταφέρει· διότι αὕτη ἡ γνώση εἶναι
ψυχικὴ καὶ διαβολικὴ. Εἴδη ὅμως κάποιος, με
οδηγὸ τὴν πίστη, σκεφτεῖ ὅτι
ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός, παντοδύναμος,
ἀληθινός, σοφός καὶ δίκαιος,
τότε θὰ διαπιστώσει ὅτι ὅλα εἶναι ομαλά καὶ

λογίσηται, εὐρήσει πάντα λεῖα καὶ ὁμαλὰ
καὶ ὁδὸν εὐθεΐαν.
Ἐκτὸς γὰρ πίστεως ἀδύνατον σωθῆναι·
πίστει γὰρ πάντα,
τά τε ἀνθρώπινα τά τε πνευματικά,
συνίστανται. Οὕτε γὰρ γεωργὸς
ἐκτὸς πίστεως τέμνει γῆς αὐλάκα, οὐκ
ἔμπορος μικρῶ ξύλω
τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τῷ μαινομένῳ τῆς
θαλάσσης πελάγει
παραδίδωσιν, οὐ γάμοι συνίστανται, οὐκ
ἄλλο τι τῶν ἐν τῷ βίῳ.
Πίστει νοοῦμεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι
τὰ πάντα τῆ τοῦ Θεοῦ
δυνάμει παρηχηθαι· πάντα, τά τε θεῖα καὶ τὰ
ἀνθρώπινα,
πίστει κατορθοῦμεν. Πίστις δέ ἐστιν
ἀπολυπραγμόνητος
συγκατάθεσις.
Πᾶσα μὲν οὖν πρᾶξις καὶ θαυματουργία
Χριστοῦ μεγίστη καὶ θεῖα
καὶ θαυμαστή, ἀλλὰ πάντων ἐστὶ
θαυμαστότερον ὁ τίμιος αὐτοῦ
σταυρὸς. Δι' οὐδενὸς γὰρ ἑτέρου ὁ θάνατος
κατήργηται,
ἢ τοῦ προπάτορος ἀμαρτία λέλυται, ὁ ἄδης
ἐσκύλευται,
ἢ ἀνάστασις δεδώρηται, δυνάμις ἡμῖν τοῦ
καταφρονεῖν
τῶν παρόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου
δέδοται,
ἢ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος
κατῶρθωται,
πύλαι παραδείσου ἠνοίγησαν, ἢ φύσις ἡμῶν
ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ
κεκάθικε, τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι
γεγόναμεν,
εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Διὰ σταυροῦ γὰρ ταῦτα πάντα κατῶρθωται.
» Ὅσοι γὰρ ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστόν»,
φησὶν ὁ ἀπόστολος,
«εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν».

κανονικά καὶ ὁ δρόμος ευθύς.
Δεν εἶναι δυνατόν να σωθοῦμε χωρὶς τὴν
πίστη· διότι ὅλα, καὶ τὰ ἀνθρώπινα
καὶ τὰ πνευματικά, υφίστανται με τὴν
πίστη. Οὕτε δηλαδή ὁ γεωργὸς χωρὶς
πίστη ἀνοίγει τὸ αὐλάκι τοῦ χωραφιοῦ, οὕτε
ὁ ἔμπορος ἐμπιστεύεται τὴ ζωὴ
τοῦ σε μικρὸ πλοῖο μέσα στο
φουρτουνιασμένο πέλαγος τῆς θάλασσας,
οὕτε γάμοι γίνονται, οὕτε κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ
βιωτικά.
Με τὴν πίστη δεχόμεστε ὅτι ὅλα ἔχουν
προέλθει ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν
ὑπαρξη με τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ· ὅλα, καὶ τὰ
θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα,
τὰ κατορθώνουμε με τὴν πίστη. Ἡ πίστη
εἶναι συγκατάθεση χωρὶς πολλὴ
ἐρευνα.
Κάθε πράξη βέβαια καὶ κάθε θαῦμα τοῦ
Χριστοῦ εἶναι πολὺ μεγάλο, θεῖο
καὶ σπουδαῖο, ἀλλὰ τὸ πιο θαυμαστό ἀπ'
ὅλα εἶναι ὁ τίμιος σταυρὸς τοῦ.
Διότι, με τίποτε ἄλλο δεν καταργήθηκε ὁ
θάνατος,
δεν συγχωρέθηκε ἡ ἀμαρτία τοῦ προπάτορά
μας, δεν ἔχασε ὁ ἄδης τὰ θύματά
τοῦ, δεν μας δόθηκε ὡς δῶρο ἡ ἀνάσταση,
δεν μας δόθηκε ἡ δύναμη να
περιφρονούμε τὰ παρόντα καὶ τὸν ἴδιο
ἀκόμη τὸ θάνατο,
δεν πετύχαμε τὴν ἐπανόδό μας στὴν παλαιὰ
μακαριότητα,
δεν μας ἀνοίχθηκε ὁ Παράδεισος, δεν κάθισε
ἡ φύση μας στα δεξιὰ τοῦ Θεοῦ,
δεν γίναμε παιδιά καὶ κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ,
παρὰ μόνον (πετύχαμε ὅλα
τὰ παραπάνω) με τὸ σταυρὸ τοῦ Κυρίου μας
Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Με τὸ σταυρὸ δηλαδή κατορθώσαμε ὅλα
αυτά.
Διότι, λέει ὁ Ἀπόστολος, «ὅσοι
βαπτισθήκαμε στο ὄνομα τοῦ Χριστοῦ,
δοκιμάσαμε τὸ θάνατό του». Καὶ ὅσοι

Ὅσοι δὲ εἰς Χριστὸν
ἐβαπτίσθημεν, Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα.
Χριστὸς δὲ ἐστὶ «Θεοῦ δύναμις
καὶ σοφία». Ἴδου ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ,
ἦτοι ὁ σταυρὸς
τὴν ἐνυπόστατον τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ
δύναμιν ἡμᾶς περιέβαλε.
Δύναμις δὲ Θεοῦ ἐστὶν ὁ λόγος ὁ τοῦ
σταυροῦ, ἢ ὅτι τὸ δυνατὸν
τοῦ Θεοῦ, ἦτοι ἡ κατὰ τοῦ θανάτου νίκη δι'
αὐτοῦ ἡμῖν
πεφανέρωται, ἢ ὅτι, ὡσπερ τὰ τέσσαρα
ἄκρα τοῦ σταυροῦ
διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ
συσφίγγονται,
οὕτω διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τό τε ὕψος
καὶ τὸ βάθος,
μῆκός τε καὶ πλάτος, ἦτοι πᾶσα ὁρατὴ τε καὶ
ἀόρατος κτίσις
συνέχεται.
Οὗτος ἡμῖν σημεῖον δέδοται ἐπὶ τοῦ
μετώπου, ὃν τρόπον τῷ Ἰσραὴλ
ἡ περιτομή· δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ πιστοὶ τῶν
ἀπίστων ἀποδιστάμεθά τε
καὶ γνωρίζομεθα. Οὗτος θυρεὸς καὶ ὄπλον
καὶ τρόπαιον
κατὰ τοῦ Διαβόλου. Οὗτος σφραγίς, ἵνα μὴ
θίγη ἡμῶν ὁ ὄλοθρεύων,
ὡς φησὶν ἡ Γραφή. Οὗτος τῶν κειμένων
ἀνάστασις, τῶν ἐστῶτων
στήριγμα, ἀσθενῶν βακτηρία,
ποιμαινομένων ῥάβδος,
ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπόντων
τελείωσις,
ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν
κακῶν ἀποτρόπαιον,
πάντων ἀγαθῶν πρόξενος, ἀμαρτίας
ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως,
ξύλον ζωῆς αἰωνίου.
Αὐτὸ μὲν οὖν τὸ τίμιον ξύλον ὡς ἀληθῶς καὶ
σεβάσμιον,
ἐν ᾧ ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς
προσενήνοχεν,

βαπτισθήκαμε στο Χριστό,
ντυθήκαμε το Χριστό. Ο Χριστός δηλαδή
«εἶναι ἡ δύναμη καὶ ἡ σοφία
τοῦ Θεοῦ». Να, ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ,
δηλαδή ὁ σταυρὸς,
μας ἐντυσε με τὴν ἐνυπόστατη σοφία καὶ
δύναμη τοῦ Χριστοῦ.
Καὶ τὸ κήρυγμα γιὰ τὸ σταυρὸ εἶναι δύναμη
τοῦ Θεοῦ ἢ διότι ἡ δύναμη
τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ νίκη σε βάρος τοῦ
θανάτου, μας δόθηκε χάρις σ' αὐτόν,
ἢ διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ τέσσερις κεραίες
τοῦ σταυροῦ
κρατοῦνται στέρεες ἀπὸ τὸ κέντρο που
υπάρχει στο μέσον,
ἐτσι με τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ συγκρατεῖται τὸ
ὑψος καὶ τὸ βάθος,
τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος, δηλαδή ὅλη ἡ ὁρατὴ
καὶ ἀόρατη δημιουργία.
Αὐτὸς (ὁ σταυρὸς) μας δόθηκε σαν σημάδι
πάνω στο μέτωπό μας, ὅπως στον
Ἰσραὴλ δόθηκε ἡ περιτομή· μ' αὐτόν οἱ
πιστοὶ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τοὺς
ἀπίστους καὶ γινόμαστε γνωστοί. Αὐτὸς
εἶναι ἡ σημαία, τὸ ὄπλο καὶ
τὸ τρόπαιο ἐνάντια στο Διάβολο. Αὐτὸς
εἶναι ἡ σφραγίδα, γιὰ νὰ μὴν μας
κτυπᾷ ὁ ἐξολοθρευτὴς μας, ὅπως λέει ἡ Ἁγία
Γραφή. Αὐτὸς εἶναι ἡ ἀνάσταση
τῶν νεκρῶν, τὸ στήριγμα αὐτῶν που
στέκονται, τὸ ραβδί που μας ποιμαίνει,
ἡ χειραγωγία τῶν μετανοούντων, ἡ
τελείωσις αὐτῶν που προοδεύουν,
ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἡ
ἀπόκρουση ὅλων τῶν κακῶν,
ὁ πρόξενος ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ἡ κατάργησις
τῆς ἀμαρτίας, τὸ φυτὸ τῆς
ἀναστάσεως, τὸ ξύλον τῆς αἰώνιας ζωῆς.
Πρέπει λοιπὸν νὰ προσκυνούμε ὡς ἀληθινὰ
σεβαστὸ αὐτὸ τὸ τίμιον ξύλον,
πάνω στο ὁποῖο ὁ Χριστὸς πρόσφερε γιὰ
μας θυσία τὸν εαυτό του,
διότι ἀγιάσθηκε με τὴν ἀφή τοῦ ἀγίου

ὡς ἁγιασθὲν τῆ ἀφῆ τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος εἰκότως προσκυνητέον, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ σκηνώματα, ἅτινά εἰσιν ἡ φάτνη, τὸ σπήλαιον, ὁ Γολγοθᾶς ὁ σωτήριος, ὁ ζωοποιὸς τάφος, ἡ Σιών τῶν ἐκκλησιῶν ἡ ἀκρόπολις, καὶ τὰ ὅμοια· ὡς φησὶν ὁ θεοπάτωρ Δαυὶδ· «Εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσομεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ». Ὅτι δὲ τὸν σταυρὸν λέγει, δηλοῖ τὸ ἐπόμενον· «Ἀνάστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου»· ἔπεται γὰρ τῷ σταυρῷ ἡ ἀνάστασις. Εἰ γὰρ τῶν ἐρωμένων ποθητὸν οἶκος καὶ κλίνη καὶ περιβόλαιον, πόσω μᾶλλον τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος, δι' ὧν καὶ σεσώσμεθα; Προσκυνοῦμεν δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιῦ σταυροῦ, εἰ καὶ ἐξ ἑτέρας ὕλης γένηται, οὐ τὴν ὕλην τιμώντες –μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὸν τύπον ὡς Χριστοῦ σύμβολον. Ἔφη γὰρ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς διατιθέμενος· «Τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ», τὸν σταυρὸν λέγων. Διὸ καὶ ταῖς γυναῖξιν ἔλεγεν ὁ τῆς ἀναστάσεως ἄγγελος· «Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον;»· καὶ ὁ ἀπόστολος· «Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον». Πολλοὶ μὲν γὰρ Χριστοὶ καὶ Ἰησοῖ, ἀλλ' εἷς ὁ ἐσταυρωμένος. Οὐκ εἶπε λελογχευμένον, ἀλλ' «ἐσταυρωμένον». Προσκυνητέον τοίνυν τὸ σημεῖον τοῦ Χριστοῦ. Ἐνθα γὰρ ἂν ᾗ τὸ σημεῖον,

σώματος καὶ αἵματός του· πρέπει νὰ προσκυνούμε τὰ καρφιά, τὴ λόγχη, τὰ ἐνδύματα καὶ τοὺς ἁγίους τόπους του, ὅπως εἶναι ἡ φάτνη, τὸ σπήλαιον, ὁ σωτήριος Γολγοθᾶς, ὁ ζωοποιὸς τάφος, ἡ Σιών, ἡ μητέρα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὰ παρόμοια, ὅπως λέει ὁ θεοπάτωρ Δαβίδ:
«Θὰ εἰσεέλθουμε στα σκηνώματά του, θὰ προσκυνήσουμε στὸν τόπο ὅπου καρφώθηκαν τὰ πόδια του». Ὅτι ἐννοεῖ τὸ σταυρὸ, τὸ φανερώνει καὶ τὸ ἐπόμενο: «Ἀναστήσου, Κύριε, ἀπὸ τὸ τόπο ὅπου ἔχεις ἀναπαυθεῖ»· διότι ἡ ἀνάστασις ἀκολουθεῖ τὸ σταυρὸ. Καὶ ἂν οἱ ἐρωτευμένοι ποθοῦν πολὺ τὸ σπίτι, τὸ κρεβάτι καὶ τὸ σκέπασμά τους, πόσο πολὺ περισσότερο (δεν θὰ ποθούμε) τὰ πράγματα τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας, με τὰ ὁποῖα ἔχουμε σωθεῖ; Προσκυνοῦμε μάλιστα καὶ τὸ σχῆμα τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιῦ σταυροῦ, ἀκόμη κι ἂν εἶναι κατασκευασμένο ἀπὸ διαφορετικὸ υλικό· διότι, ἀλίμονο, δεν τιμάμε τὴν ὕλη, ἀλλὰ τὸ σχῆμα σαν σύμβολο τοῦ Χριστοῦ. Ἀφοῦ στη διαθήκη τοῦ πρὸς τοὺς μαθητὲς τοῦ εἶπε: «Τότε τὸ σημεῖο τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου θὰ φανερωθεῖ στὸν οὐρανό», καὶ ἐννοοῦσε τὸ σταυρὸ. Γί' αὐτὸ καὶ ὁ ἄγγελος, ποὺ παρουσιάσθηκε στὶς γυναῖκες μετὰ τὴν Ἀνάστασι, τίς εἶπε: «Ψάχνετε τὸν Ἰησοῦ τὸ Ναζωραῖο, τὸν σταυρωμένο;»· καὶ ὁ Ἀπόστολος εἶπε ἐπίσης: «Ἐμεῖς κηρύσσομε τὸν σταυρωμένο Χριστό». Πολλοὶ δηλαδὴ εἶναι οἱ «Χριστοὶ» καὶ οἱ «Μεσίες», ἀλλὰ ἓνας ὁ σταυρωμένος. Καὶ δεν εἶπε λογιζόμενο, ἀλλὰ σταυρωμένο. Πρέπει, λοιπόν, νὰ προσκυνάμε τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ. Διότι ὅπου εἶναι αὐτὸ τὸ σημεῖο,

ἐκεῖ καὶ αὐτὸς ἔσται. Τὴν δὲ ὕλην, ἐξ ἧς ὁ
τύπος τοῦ σταυροῦ
συνίσταται, εἰ καὶ χρυσὸς ἢ λίθοι εἶεν τίμιοι,
μετὰ τὴν τοῦ τύπου,
εἰ τύχοι, διάλυσιν οὐ προσκυνητέον. Πάντα
τοίνυν τὰ Θεῶ
ἀνακείμενα προσκυνοῦμεν αὐτῷ τὸ σέβας
προσάγοντες.
Τοῦτον τὸν τίμιον σταυρὸν προετύπωσε τὸ
ξύλον τῆς ζωῆς
τὸ ἐν παραδείσῳ ὑπὸ Θεοῦ πεφυτευμένον·
ἐπεὶ γὰρ διὰ ξύλου
ὁ θάνατος, ἔδει διὰ ξύλου δωρηθῆναι τὴν
ζωὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν·
Ἰακώβ πρῶτος προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς
ράβδου Ἰωσήφ
τὸν σταυρὸν εἰκόνισε καὶ ἐνηλλαγμέναις
ταῖς χερσὶ τοὺς υἱοὺς
Ἰωσήφ εὐλόγησας, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ
σταυροῦ διέγραψε
σαφέστατα ράβδος Μωσαϊκὴ σταυροτύπως
τὴν θάλασσαν πλήξασα
καὶ σώσασα μὲν τὸν Ἰσραὴλ, Φαραὼ δὲ
βυθίσασα, χεῖρες
σταυροειδῶς ἐκτεινόμεναι καὶ τὸν Ἀμαλῆκ
τροπούμεναι,
ξύλῳ τὸ πικρὸν ὕδωρ γλυκαινόμενον καὶ
πέτρα ῥηγνυμένη
καὶ προχέουσα νάματα, ράβδος τῷ Ἀαρῶν
τὸ τῆς ἱεραρχίας
ἀξίωμα χρηματίζουσα, ὄφιν ἐπὶ ξύλου
θριαμβευόμενος
ὡς νενέκρωται τοῦ ξύλου τοὺς νεκρὸν
ὀρῶντας τὸν ἐχθρὸν
διασώζοντος τοὺς πιστεύοντας, ὡς Χριστὸς
ἐν σαρκὶ ἁμαρτίας
ἁμαρτίαν οὐκ εἰδυῖα προσήλωται. Μωσῆς ὁ
μέγας· «Ὁψεσθε», βοῶν,
«τὴν ζωὴν ὑμῶν ἐπὶ ξύλου κρεμαμένην
ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν
ὑμῶν», Ἡσαΐας· «Ὅλην τὴν ἡμέραν
διεπέτασα τὰς χεῖράς μου
πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα». Οἱ

καὶ Αὐτὸς ἐκεῖ θα εἶναι. Καὶ τὴν ὕλην πάλι,
ἀπὸ τῆν ὁποία εἶναι φτιαγμένο
τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, εἴτε εἶναι χρυσάφι
εἴτε πολύτιμοι λίθοι, μετὰ τὴ
διάλυση τοῦ σχήματος, εἴαν τυχόν συμβεῖ,
δεν πρέπει νὰ το προσκυνάμε. Διότι
προσκυνάμε ὅλα τὰ αφιερώματα στο Θεό
απονέμοντας τὸ σεβασμὸ σ' Αὐτόν.
Αὐτόν τὸν τίμιον σταυρὸν προτύπωσε τὸ ξύλο
τῆς ζωῆς ποὺ ὁ Θεὸς
φύτευσε μέσα στον παράδεισο· ἐπειδὴ,
δηλαδή, ὁ θάνατος προήλθε ἀπὸ (τὴ
γεύση) τοῦ ξύλου, ἔπρεπε καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ
ἀνάστασις νὰ δοθεῖ μέσω ξύλου.
Πρῶτος ὁ Ἰακώβ ἐξεκόνισε τὸ σταυρὸ, με
τὴν προσκύνησις στὴν ἄκρη
τοῦ ραβδιοῦ τοῦ Ἰωσήφ καὶ ὅταν
σταυροειδῶς εὐλόγησε με τὰ χέρια
τὰ παιδιὰ τοῦ Ἰωσήφ· τὸ ραβδί τοῦ Μωϋσῆ,
ἐπίσης, διέγραψε με πολὺ σαφὴ
τρόπο τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, ὅταν
χτύπησε τὴ θάλασσα καὶ ἔσωσε τὸν λαὸ
τοῦ Ἰσραὴλ καταποντίζοντας τὸν Φαραὼ· τὸ
ἴδιο καὶ τὰ χέρια
ποὺ υψώθηκαν σὲ σχῆμα σταυροῦ καὶ οἱ
Ἀμαληκίτες νικῆθηκαν·
ἀκόμη, τὸ πικρὸ νερὸ με τὸ ξύλο ἐγένε
γλυκὸ, ὁ βράχος (με τὸ ξύλο) ἀνοιξε
καὶ πῆγασε νερό· τὸ ραβδί τοῦ Ααρῶν,
ἐπίσης, ποὺ δείχνει τὸ ἱερατικὸ
ἀξίωμα· τὸ φίδι ἀκόμη ποὺ ὁδηγεῖται σὲ
θρίαμβο νεκρωμένο πάνω σὲ ξύλο·
ἐπειδὴ τὸ ξύλο ἔσωζε αὐτοὺς ποὺ ἐβλεπαν
τὸν ἐχθρὸ νὰ εἶναι νεκρὸς
καὶ ὅσοι πιστεύουν ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει
σταυρωθεῖ με τὸ σῶμα τῆς
ἁμαρτίας, ἀν καὶ εἶναι ἀναμάρτητος. Ὁ
μέγας Μωϋσῆς λέει: «Θα δεῖτε
αὐτόν ποὺ εἶναι ἡ ζωὴ σας νὰ εἶναι
κρεμασμένος σὲ ξύλο ἀπέναντί σας»·
καὶ ὁ Ἡσαΐας λέει ἐπίσης: «Ὅλη τὴν ἡμέρα
ἀπλωσα τὰ χέρια μου σὲ
ἀνυπάκουο καὶ ἀντιρρησία λαό». Ὅσοι

τοῦτο προσκυνοῦντες
τῆς μερίδος τύχοιμεν Χριστοῦ τοῦ
ἑσταυρωμένου. Ἀμήν.

προσκυνάμε αυτό (το ξύλο του
σταυρού) μακάρι να αξιωθούμε την
κληρονομιά του σταυρωμένου Χριστού.
Αμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 85. Περὶ τοῦ προσκυνεῖν κατὰ
ἀνατολάς
Οὐχ ἀπλῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχε, κατὰ ἀνατολάς
προσκυνοῦμεν,
ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξ ὀρατῆς τε καὶ ἀόρατου, ἦτοι
νοητῆς καὶ αἰσθητῆς
συντεθείμεθα φύσεως, διπλῆν καὶ τὴν
προσκύνησιν τῷ Δημιουργῷ
προσάγομεν, ὡσπερ καὶ τῷ νῷ ψάλλομεν
καὶ τοῖς σωματικοῖς
χειλέσι, καὶ βαπτίζομεθα ὕδατί τε καὶ
Πνεύματι, καὶ διπλῶς
τῷ Κυρίῳ ἐνούμεθα τῶν μυστηρίων
μετέχοντες
καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.
Ἐπεὶ τοίνυν «ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ» νοητόν, καὶ
«ἥλιος δικαιοσύνης»
καὶ «ἀνατολή» ἐν ταῖς Γραφαῖς ὠνόμασται ὁ
Χριστός, ἀναθετέον
αὐτῷ τὴν ἀνατολὴν εἰς προσκύνησιν· πᾶν
γὰρ καλὸν τῷ Θεῷ
ἀναθετέον, ἐξ οὗ πᾶν ἀγαθὸν ἀγαθύνεται.
Φησὶ δὲ καὶ ὁ θεῖος Δαβὶδ·
«Αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς, ἄσατε τῷ Θεῷ,
ψάλατε τῷ Κυρίῳ
τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ
οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς».
Ἔτι δὲ φησὶν ἡ Γραφή· «Ἐφύτευσε ὁ Θεὸς
παράδεισον ἐν Ἐδέμ
κατὰ ἀνατολάς, ἔνθα τὸν ἄνθρωπον, ὃν
ἔπλασεν, ἔθετο»,
ὃν παραβάντα ἐξώρισεν τοῦ παραδείσου
«ἀπέναντί τε
τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς» κατώκισεν, ἐκ
δυσμῶν δηλαδή.
Τὴν οὖν ἀρχαίαν πατρίδα ἐπιζητοῦντες καὶ
πρὸς αὐτὴν ἀτενίζοντες
τῷ Θεῷ προσκυνοῦμεν.
Καὶ ἡ σκηνὴ δὲ ἡ Μωσαϊκὴ κατὰ ἀνατολάς

Για την προσκύνηση προς την ανατολή.
Δεν προσκυνάμε απλά και τυχαία προς την
ανατολή, αλλά επειδή
έχουμε πλασθεί από ορατή και αόρατη
φύση, δηλαδή από νοητή
και αισθητή, γι' αυτό και προσφέρουμε στο
Δημιουργό διπλή προσκύνηση,
ὅπως ακριβώς ψάλλουμε και με το νου και
με τα χείλη του σώματος,
και ὅπως βαπτίζομαστε με το νερό καὶ το
Ἅγιο Πνεῦμα, και ὅπως ενωνόμαστε
με τον Κύριο με διπλό τρόπο, και με τη
μετοχή στα μυστήρια
και με τη χάρη του Ἁγίου Πνεύματος.
Επειδή, λοιπόν, ο Θεός είναι «νοητό φως»
και «ἥλιος της δικαιοσύνης» και
επειδή ο Χριστός έχει μέσα στην Ἁγία Γραφή
το ὄνομα «ἀνατολή», πρέπει
να του αφιερώσουμε την ἀνατολή για
προσκύνηση· διότι καθετί καλό πρέπει
ν' αφιερώνεται στο Θεό, ἀπό τον οποίο
προέρχεται κάθε ἀγαθό. Λέει μάλιστα
ο προφήτης Δαβίδ: «Οι βασιλείες της γῆς
υμνεῖστε το Θεό, ψάλατε τον Κύριο
που ἔχει ανεβεί στον ἀνώτατο ουρανὸ προς
την ἀνατολή».
Και ἀκόμη λέει ἡ Γραφή: «Ο Θεὸς φύτευσε
παράδεισο ἀνατολικά στην Ἐδέμ
ὅπου εγκατάστησε τον ἄνθρωπο που
ἔπλασε»· και ὅταν αὐτός
ἔκανε την παρακοή, τον ἐξώρισε ἀπό τον
παράδεισο και τον εγκατάστησε
«ἀπέναντι ἀπό τον παράδεισο της
ἀπολαύσεως», δηλαδή προς τη δύση.
Επιζητούμε, λοιπόν, την πρώτη πατρίδα μας
και γι' βλέπουμε προς αὐτήν
(ἀνατολικά) και προσκυνούμε το Θεό.
Και ἡ σκηνὴ του Μωϋσῆ εἶχε το
καταπέτασμα και το ἱλαστήριο προς την

εἶχε τὸ καταπέτασμα
καὶ τὸ ἰλαστήριον. Καὶ ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα ὡς
τιμιωτέρα,
ἔξ ἀνατολῶν παρενέβαλε. Καὶ ἐν τῷ
περιωνύμῳ δὲ
τοῦ Σολομώντος ναῶ ἡ τοῦ Κυρίου πύλη
κατὰ ἀνατολὰς διέκειτο.
Ἄλλὰ μὴν καὶ ὁ Κύριος σταυρούμενος ἐπὶ
δυσμᾶς ἑώρα, καὶ οὕτως
προσκυνοῦμεν πρὸς αὐτὸν ἀτενίζοντες. Καὶ
ἀναλαμβάνόμενος
πρὸς ἀνατολὰς ἀνεφέρετο, καὶ οὕτως αὐτῷ
οἱ ἀπόστολοι
προσεκύνησαν, καὶ οὕτως ἐλεύσεται, ὃν
τρόπον ἐθεάσαντο
αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς
αὐτὸς ὁ Κύριος ἔφησεν·
«Ὡσπερ ἡ ἀστραπή ἐξέρχεται ἀπὸ
ἀνατολῶν καὶ φθάνει
ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ
Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου».
Αὐτὸν οὖν ἐκδεχόμενοι ἐπὶ ἀνατολὰς
προσκυνοῦμεν. Ἄγραφος δὲ
ἔστιν ἡ παράδοσις αὕτη τῶν ἀποστόλων·
πολλὰ γὰρ ἀγράφως
ἡμῖν παρέδωκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 86. Περὶ τῶν ἁγίων καὶ
ἀχράντων τοῦ Κυρίου μυστηρίων
Ὁ ἀγαθὸς καὶ πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος
θεός, ὁ ὅλος ὢν
ἀγαθότης, διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον
τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος
οὐκ ἠνέσχετο μόνον εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἤτοι
τὴν ἑαυτοῦ φύσιν
ὑπὸ μηδενὸς μετεχόμενον. Τούτου χάριν
ἐποίησε πρῶτον μὲν
τὰς νοερὰς καὶ οὐρανίους δυνάμεις, εἶτα τὸν
ὄρατον
καὶ αἰσθητὸν κόσμον, εἶτα ἐκ νοεροῦ καὶ
αἰσθητοῦ τὸν ἄνθρωπον.
Πάντα μὲν οὖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα
κοινωνοῦσι
τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος κατὰ τὸ εἶναι· αὐτὸς

ἀνατολή. Καὶ ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, σαν ἡ πιο
εκλεκτή, ἦταν παραταγμένη
ἀνατολικά. Καὶ στο φημισμένο Ναό του
Σολομώντα
ἡ πύλη του Κυρίου ἦταν πρὸς τὴν ἀνατολή.
Ὁ Κύριος ὅμως, ὅταν σταυρωνόταν, ἐβλεπε
πρὸς τὴ δύση, καὶ ἔτσι τον
προσκυνοῦμε βλέποντας τὸ πρόσωπό του.
Καὶ ὅταν ἀναλήφθηκε, πρὸς τὴν
ἀνατολή ἀνέβαινε, καὶ ἔτσι οἱ Ἀπόστολοι
τον προσκύνησαν·
καὶ πάλι ἔτσι θα ἔλθει (στὴ Δευτέρα
Παρουσία), με τὸν τρόπο που τον εἶδαν
ν' ἀναλαμβάνεται στον οὐρανό, ὅπως ὁ ἴδιος
ὁ Κύριος εἶπε:
«Ὅπως ἡ ἀστραπή βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀνατολή
καὶ φθάνει ἕως τὴ δύση,
ἔτσι θα γίνεῖ καὶ ἡ (δευτέρα) παρουσία του
Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου».
Προσμένοντάς τον, λοιπόν, προσκυνοῦμε
ἀνατολικά. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ
ἀγραφὴ ἀποστολικὴ παράδοσις· διότι πολλὰ
μας τα παράδοσαν χωρὶς
να τα γράψουν.

Για τα ἅγια καὶ ἀχράντα μυστήρια του
Κυρίου.
Ὁ ἀγαθὸς καὶ πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος
θεός, που ἔχει τὴν πληρότητα
τῆς ἀγαθωσύνης, ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς
ἀγαθότητός του,
δεν ἠθέλε νὰ ὑπάρχει μόνον ἡ δική του
ἀγαθὴ φύση καὶ κανεὶς
νὰ μὴν μετέχει σ' αὐτήν. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο
πρῶτα ἐπλασε τὶς νοερές
καὶ οὐράνιες δυνάμεις, ἐπειτα τὸν ορατὸ καὶ
αἰσθητὸ κόσμον καὶ τέλος
τὸν ἄνθρωπον, που ἀποτελεῖται καὶ ἀπὸ
νοερό καὶ ἀπὸ αἰσθητὸ μέρος.
Ὅλα ὅσα Αὐτὸς δημιούργησε μετέχουν στὴ
δική του ἀγαθότητα
ὅσον ἀφορᾷ στὴν ὑπαρξή τους· διότι Αὐτὸς

γάρ ἐστι τοῖς πᾶσι
τὸ εἶναι, ἐπειδὴ «ἐν αὐτῷ εἰσι τὰ ὄντα», οὐ
μόνον ὅτι αὐτὸς
ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ
παρήγαγεν, ἀλλ' ὅτι
ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα
συντηρεῖ καὶ συνέχει·
ἐκ περισσοῦ δὲ τὰ ζῶα· κατὰ τε γὰρ τὸ εἶναι
καὶ κατὰ τὸ ζῶῃς
μετέχειν κοινωνοῦσι τοῦ ἀγαθοῦ. Τὰ δὲ
λογικὰ καὶ
κατὰ τὰ προειρημένα μὲν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
κατὰ τὸ λογικόν,
καὶ ταῦτα μᾶλλον· οἰκειότερα γὰρ πῶς εἰσι
πρὸς αὐτόν,
εἰ καὶ πάντων οὗτος ὑπέρκειται
ἀσυγκρίτως.
Ὁ μέντοι ἄνθρωπος λογικὸς καὶ
αὐτεξούσιος γενόμενος,
ἐξουσίαν εἵληφεν ἀδιαλείπτως διὰ τῆς
οἰκείας προαιρέσεως
ἐνοῦσθαι τῷ Θεῷ, εἴ γε διαμένει ἐν τῷ
ἀγαθῷ, τουτέστι
τῇ τοῦ κτίσαντος ὑπακοῇ. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν
παραβάσει
τῆς τοῦ πεπονηκότος αὐτόν ἐντολῆς γέγονε
καὶ θανάτῳ καὶ φθορᾷ
ὑποπέπτωκεν, ὁ Ποιητὴς καὶ Δημιουργὸς
τοῦ γένους ἡμῶν
διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ ὠμοιώθη ἡμῖν
κατὰ πάντα γενόμενος
ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας καὶ ἠνώθη τῇ
ἡμετέρᾳ φύσει. Ἐπειδὴ γὰρ
μετέδωκεν ἡμῖν τῆς ἰδίας εἰκόνας καὶ τοῦ
ἰδίου πνεύματος
καὶ οὐκ ἐφυλάξαμεν, μεταλαμβάνει αὐτὸς
τῆς πτωχῆς καὶ ἀσθενοῦς
ἡμῶν φύσεως, ἵνα ἡμᾶς καθάρῃ καὶ
ἀφθαρτίσῃ καὶ μετόχους πάλιν
τῆς αὐτοῦ καταστήσῃ θεότητος.
Ἔδει δὲ μὴ μόνον τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἡμετέρας
φύσεως ἐν μετοχῇ
γενέσθαι τοῦ κρείττονος, ἀλλὰ καὶ πάντα

τους χάρισε τὴν ὑπαρξιν,
ἐπειδὴ «τα δημιουργήματα ὑπάρχουν ἀπ'
αὐτόν»· ὄχι διότι μόνον Αὐτὸς
τα ἔφερε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία σὴν ὑπαρξιν,
ἀλλ' ἐπειδὴ
ἡ δικὴ του ἐνέργεια συντηρεῖ καὶ συγκρατεῖ
τα δημιουργήματά του.
Περισσότερο βέβαια τα ζωντανὰ πλάσματά
του· διότι μετέχουν στο ἀγαθὸ καὶ
λόγω τῆς υπάρξεώς τους καὶ λόγω τῆς
μετοχῆς τους στο γεγονός τῆς ζωῆς.
Τα λογικὰ ὄντα πάλι μετέχουν περισσότερο,
καὶ στα προαναφερθέντα καὶ
στὴ λογικὴ· διότι εἶναι πιο κοντὰ σ' Αὐτόν,
ἀν καὶ βέβαια Αὐτὸς
τα ξεπερνᾷ σε ἀσύγκριτο βαθμὸ.
Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν, με το να γίνεῖ λογικὸς
καὶ αὐτεξούσιος,
ἔχει πάρει τὴν ἐξουσία να ἐνώνεταῖ συνεχῶς
με το Θεὸ μέσω τῆς δικῆς του
θελήσεως· με τὴν προϋπόθεση βέβαια να
παραμένει στο ἀγαθὸ, να ὑπακούει
δηλαδὴ στο Δημιουργό. Ἐπειδὴ, λοιπόν,
ἐγίνε παραβάτης τῆς ἐντολῆς
του Δημιουργοῦ του καὶ ἔπεσε σὴν
κατάσταση του θανάτου
καὶ τῆς φθοράς, ὁ Πλάστης καὶ Δημιουργὸς
του γένους μας,
χάρη σὴν πολλή του εὐσπλαγχνία, ἐγίνε
ἄνθρωπος ὅμοιος με μας σε ὅλα
–ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία–, καὶ ἐνώθηκε με τὴ
φύση μας. Ἐπειδὴ δηλαδὴ
μας μετέδωσε τὴν εἰκόνα του καὶ το πνεῦμα
του
καὶ δὲν το τηρήσαμε, γίνεταῖ ὁ ἴδιος μέτοχος
τῆς φτωχῆς καὶ ἀδύναμης
φύσεώς μας, γιὰ να μας καθαρῖσει καὶ να
μας κάνει ἀφθαρτους καὶ μετόχους
καὶ πάλι τῆς θεότητός του.
Ἐπρεπε, λοιπόν, ὄχι μόνον ἡ πρώτη ἀρχὴ
τῆς φύσεώς μας (ὁ Αδάμ)
να μετᾶσχει στο ἀνώτερο (Θεὸ), ἀλλὰ καὶ
κάθε ἄνθρωπος που θέλει,

τὸν βουλόμενον
ἄνθρωπον καὶ δευτέραν γέννησιν
γεννηθῆναι καὶ τραφῆναι
τροφὴν ξένην καὶ τῇ γεννήσει πρόσφορον
καὶ οὕτω φθάσαι
τὸ μέτρον τῆς τελειότητος. Διὰ μὲν τῆς
αὐτοῦ γεννήσεως,
ἦτοι σαρκώσεως καὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ
τοῦ πάθους
καὶ τῆς ἀναστάσεως ἠλευθέρωσε τὴν φύσιν
τῆς ἁμαρτίας
τοῦ προπάτορος, τοῦ θανάτου, τῆς φθορᾶς,
καὶ τῆς ἀναστάσεως
ἀπαρχὴ γέγονε καὶ ὁδὸν καὶ τύπον ἑαυτὸν
καὶ ὑπογραμμὸν τέθεικεν,
ἵνα καὶ ἡμεῖς τοῖς αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες
ἴχνεσι γενώμεθα θέσει,
ὅπερ αὐτὸς ἐστὶ φύσει, υἱὸς καὶ κληρονόμοι
Θεοῦ καὶ αὐτοῦ
συγκληρονόμοι. Ἔδωκεν οὖν ἡμῖν, ὡς ἔφην,
γέννησιν δευτέραν,
ἵνα ὡσπερ γεννηθέντες ἐκ τοῦ Ἀδάμ
ὠμοιώθημεν αὐτῷ,
κληρονομήσαντες τὴν κατάραν καὶ τὴν
φθοράν, οὕτω καὶ ἐξ αὐτοῦ
γεννηθέντες, ὁμοιωθῶμεν αὐτῷ καὶ
κληρονομήσωμεν
τὴν τε ἀφθαρσίαν καὶ τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν
δόξαν αὐτοῦ.
Ἐπειδὴ δὲ πνευματικός ἐστὶν οὗτος ὁ Ἀδάμ,
ἔδει καὶ τὴν γέννησιν
πνευματικὴν εἶναι, ὁμοίως καὶ τὴν βρωσιν·
ἀλλ' ἐπειδὴ διπλοῖ
τινὲς ἐσμεν καὶ σύνθετοι, δεῖ καὶ τὴν
γέννησιν διπλῆν εἶναι,
ὁμοίως καὶ τὴν βρωσιν σύνθετον. Ἡ μὲν οὖν
γέννησις ἡμῖν δι' ὕδατος
καὶ Πνεύματος δέδοται, φημὶ δὴ τοῦ ἁγίου
βαπτίσματος, ἡ δὲ βρωσις
αὐτὸς ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ Κύριος ἡμῶν
Ἰησοῦς Χριστὸς
ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς.
Μέλλων γὰρ τὸν ἐκούσιον ὑπὲρ ἡμῶν

να μπορεῖ να ξαναγεννηθεῖ για δευτέρα
φορά και να τραφεῖ με ξένη τροφή
και κατάλληλη για την αναγέννησή του, και
έτσι να φθάσει
στην τελειότητα. Με τη γέννησή του βέβαια,
δηλαδή με τη σάρκωση, το βάπτισμα, το
πάθος
και την ἀνάστασή του ἐλευθέρωσε τη φύση
του προπάτορά μας
ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, τὸ θάνατο και τὴ φθορά
και ἐγένε η πρώτη ἀρχή
τῆς ἀναστάσεως· ἔκανε τὸν εαυτὸ του
παράδειγμα, τύπο και υπογραμμὸ,
ὥστε κι εμεῖς ν' ἀκολουθήσουμε στ' ἀχνάρια
του· και, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι
φυσικὸς γιὸς, εμεῖς να γίνουμε θετοὶ γιοὶ και
κληρονόμοι του Θεοῦ και
συγκληρονόμοι δικοὶ του. Μας χάρισε, ὅπως
εἶπα, δευτέρα γέννηση,
ὥστε ὅπως, ὅταν γεννηθήκαμε ἀπὸ τὸν
Ἀδάμ, γίναμε ὁμοιοὶ του
και κληρονομήσαμε τὴν τιμωρία και τὴ
φθορά, ἔτσι και τώρα
που γεννηθήκαμε ἀπ' Αὐτόν, να γίνουμε
ὁμοιοὶ δικοὶ Του και
να κληρονομήσουμε τὴν ἀφθαρσία, τὴν
εὐλογία και τὴ δόξα του.
Ἀκόμη, ἐπειδὴ ο ἴδιος ο Ἀδάμ εἶναι
πνευματικός, ἔπρεπε και ἡ γέννησή του
να εἶναι πνευματικὴ· τὸ ἴδιο και ἡ τροφή
του. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ὀρισμένοι εἴμαστε
διπλοὶ και σύνθετοι, πρέπει και ἡ γέννησή
μας να εἶναι διπλή, τὸ ἴδιο
και ἡ τροφή μας σύνθετη. Ἡ γέννηση βέβαια
μας δόθηκε με τὸ νερό και τὸ
Ἅγιο Πνεῦμα, ἐννοῶ δηλαδή με τὸ ἅγιο
βάπτισμα· ἡ τροφή μας ὁμως εἶναι
ο ἴδιος ο ἄρτος τῆς ζωῆς που κατέβηκε ἀπὸ
τὸν οὐρανό, ο Κύριός μας
Ἰησοῦς Χριστός.
Διότι, ὅταν ἐπρόκειτο να καταδεχθεῖ τὸν
εκούσιο θάνατο για χάρη μας,
τὴ νύχτα που θα παρέδιδε τὸν εαυτὸ του

καταδέχεσθαι θάνατον
έν τῇ νυκτί, έν ἧ̄ έαυτὸν παρεδίδου,
διαθήκην καινήν διέθετο
τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις
καὶ δι' αὐτῶν
πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. Έν τῷ
ὑπερώω τοίνυν
τῆς ἀγίας καὶ ένδόξου Σιών τὸ παλαιὸν
πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ φαγὼν καὶ πληρώσας τὴν παλαιὰν
διαθήκην νίπτει
τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας, σύμβολον τοῦ
ἀγίου βαπτίσματος
παρεχόμενος. Εἶτα κλάσας ἄρτον έπεδίδου
αὐτοῖς λέγων·
«Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου έστι τὸ σῶμα
τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον
εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Όμοίως δὲ λαβῶν τὸ
ποτήριον έξ οἴνου
καὶ ὕδατος μετέδωκεν αὐτοῖς λέγων· «Πίετε
έξ αὐτοῦ πάντες·
τοῦτό μου έστι τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης
τὸ ὑπὲρ ὑμῶν
έκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο
ποιεῖτε εἰς τὴν έμῃν
ἀνάμνησιν. Όσάκις γὰρ ἂν έσθίητε τὸν
ἄρτον τοῦτον
καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον
τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου
καταγγέλλετε καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ
ὁμολογεῖτε, ἕως ἂν ἔλθῃ».
Εἰ τοίνυν «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ζῶν έστι καὶ
ένεργῆς» καὶ «πάντα,
ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος, έποίησεν»· εἰ εἶπε·
«Γενηθήτω φῶς,
καὶ έγένετο· γενηθήτω στερέωμα, καὶ
έγένετο»· εἰ «τῷ λόγῳ Κυρίου
οἱ οὐρανοὶ έστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι
τοῦ στόματος αὐτοῦ
πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν»· εἰ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ
ὑδωρ τε καὶ πῦρ
καὶ ἀήρ καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν τῷ λόγῳ
Κυρίου συνετελέσθησαν

άφησε νέα διαθήκη
στους ἀγίους μαθητές καὶ ἀποστόλους του
καὶ μέσω αὐτῶν
σε ὅλους ὅσοι πιστεύουν σ' αὐτόν. Στο
υπερώω, λοιπόν,
τῆς ἀγίας καὶ ένδόξου Σιών, αφού έφαγε το
παλαιὸ Πάσχα με τους μαθητές
του καὶ ολοκλήρωσε τὴν Παλαιὰ Διαθήκη,
στη συνέχεια νίπτει
τὰ πόδια των μαθητῶν του, παραδίδοντας
σύμβολο του ἀγίου βαπτίσματος.
Έπειτα έκοψε τον ἄρτο καὶ τον μοίρασε σ'
αυτοῦς λέγοντας:
«Πάρτε να φάτε, αὐτό είναι το σῶμα μου
που κόπηκε (θυσιάστηκε) για τη
συγχώρεση των ἁμαρτιῶν σας». Παρόμοια,
πήρε καὶ το ποτήριο με κρασί
καὶ νερό καὶ τους το πρόσφερε λέγοντας:
«Όλοι να πιείτε απ' αὐτό·
αὐτό είναι το αἷμα τῆς νέας διαθήκης που
χύνεται για σας, να συγχωρεθούν
οι ἁμαρτίες σας· αὐτό να το κάνετε για να με
θυμάστε.
Όσες φορές δηλαδή τρώτε αὐτόν τον ἄρτο
καὶ πίνετε αὐτό
το ποτήριο, κηρύσσετε το θάνατο του Υἱοῦ
του ἀνθρώπου καὶ ὁμολογεῖτε
τὴν ἀνάστασή του, ἕως να ἔλθει (πάλι με τη
δευτέρα παρουσία του).
Εάν, λοιπόν, «ὁ λόγος του Θεοῦ είναι
ζωντανὸς καὶ δραστηκός» καὶ
«ὁ Κύριος έκανε ὅλα ὅσα θέλησε», καὶ
ἀκόμη ὅταν εἶπε «να γίνει φως,
καὶ έγινε καὶ να γίνει το στερέωμα, καὶ
έγινε»· «εάν οι ουρανοὶ στερεώθηκαν
με το λόγο του Κυρίου, καὶ ὅλη ἡ δύναμή
τους στηρίζεται στο πνεῦμα
που βγήκε από το στόμα του»· εάν ο
ουρανός, ἡ γῆ, το νερό, ἡ φωτιά,
ο ἀέρας καὶ ὅλα τα συναφή τους
δημιουργήθηκαν με το λόγο του Κυρίου,
ἀκόμη καὶ αὐτή ἡ αξιοθαύμαστη ὑπαρξη, ο
ἀνθρωπος· εάν με τη θέλησή του

καὶ τοῦτο δὴ τὸ πολυθρύλλητον ζῶον ὁ ἄνθρωπος· εἰ θελήσας αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ τὰ τῆς Ἁγίας Ἀειπαρθένου καθαρὰ καὶ ἀμώμητα αἵματα ἑαυτῶ ἀσπόρως σάρκα ὑπεστήσατο, οὐ δύναται τὸν ἄρτον ἑαυτοῦ σῶμα ποιῆσαι καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα; Εἶπεν ἐν ἀρχῇ· «Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου», καὶ μέχρι τοῦ νῦν τοῦ ὑετοῦ γινομένου ἐξάγει τὰ ἴδια βλαστήματα τῶ θείῳ συνελαινομένη καὶ δυναμουμένη προστάγματι. Εἶπεν ὁ Θεός· «Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα», καί· «Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα», καί· «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» καὶ τῶ παντοδυνάμω αὐτοῦ προστάγματι, ἕως ἂν ἔλθῃ, γίνεται· οὕτω γὰρ εἶπεν· «Ἔως ἂν ἔλθῃ». Καὶ γίνεται ὑετὸς τῆς καινῆς ταύτης γεωργίας διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπισκιάζουσα δύναμις· ὡσπερ γὰρ πάντα, ὅσα ἐποίησεν, ὁ Θεὸς τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ ἐποίησεν, οὕτω καὶ νῦν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐργάζεται, ἃ οὐ δύναται χωρῆσαι, εἰ μὴ μόνη πίστις. «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο», φησὶν ἡ ἁγία Παρθένος, «ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;» Ἀποκρίνεται Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». Καὶ νῦν ἐρωτᾷς· Πῶς ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα Χριστοῦ; Λέγω σοι κάγώ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτᾷ καὶ ταῦτα ποιεῖ τὰ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν.

ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς Λόγος ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ ἔκανε χωρὶς ἀνδρικό σπέρμα σάρκα του τα καθαρὰ καὶ ἀμόλυντα αἵματα τῆς Ἁγίας Ἀειπαρθένου, πῶς θα του εἶναι ἀδύνατο να μεταβάλει τὸν ἄρτο σε σῶμα του καὶ τὸ κρασί καὶ τὸ νερό σε αἷμα του; Εἶπε στὴν ἀρχή (τῆς δημιουργίας): «Ἡ γῆ να βγάλει χορτάρι»· καὶ μέχρι τώρα με τὴ βροχή που πέφτει ἡ γῆ βγάζει τὰ ἴδια χόρτα, διότι ἡ θεία ἐντολή τὴν παρακινεῖ καὶ τῆς δίνει δύναμη. Εἶπε ὁ Θεός: «Αὐτό εἶναι τὸ σῶμα μου», καὶ «αὐτό εἶναι τὸ αἷμα μου», καὶ «αὐτό να το κάνετε για να με θυμάσθε»· καὶ πράγματι, με τὸ παντοδύναμο πρόσταγμά του, αὐτό γίνεται ἕως να ἔλθει πάλι. Διότι ἔτσι εἶπε: «ἕως ὅτου ἔλθει». Καὶ πέφτει βροχή για τὴ νέα καλλιέργεια με τὴν ἐπικλήση τῆς δυνάμεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος που ὅλα τὰ σκεπάζει. Ὅπως δηλαδή ὅλα, ὅσα ὁ Θεὸς ἐφτιαξε, τὰ ἐφτιαξε με τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔτσι καὶ τώρα ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος πραγματοποιεῖ τὰ υπερφυσικά, τὰ ὁποῖα δεν μπορεῖ να τα χωρέσει ὁ νους, παρά μόνον ἡ πίστη. «Πῶς θα μου συμβεῖ αὐτό, αφού δεν ἔχω σχέση με ἄνδρα;», ἀναρωτιέται ἡ ἁγία Παρθένος. «Τῆς ἀπαντᾷ ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ: «Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα θα σε ἐπισκεφτεῖ καὶ ἡ δύναμη τοῦ ὑψίστου Θεοῦ θα σε σκεπάσει». Καὶ συ τώρα ρωτᾷς: πῶς ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ καὶ τὸ κρασί καὶ τὸ νερό αἷμα Χριστοῦ; Σου ἀπαντῶ ἐγώ: τὸ Ἅγιο Πνεῦμα τα ἐπιφοιτᾷ καὶ τα μεταβάλλει υπερβαίνοντας τὴ λογικὴ καὶ τὴ σκέψη. Παίρνουμε (στὴ μετάληψη) ἄρτο καὶ οἶνο· διότι ὁ Θεὸς γνωρίζει

Ἄρτος δὲ καὶ οἶνος παραλαμβάνεται· οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὡς τὰ πολλὰ γὰρ τὰ μὴ κατὰ τὴν συνήθειαν τετριμμένα ἀποστρέφεται δυσχεραίνουσα· τῇ οὖν συνήθει συγκαταβάσει κεχρημένος διὰ τῶν συνήθων τῆς φύσεως ποιεῖ τὰ ὑπὲρ φύσιν· καὶ ὡσπερ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζευξε τῷ ἐλαίῳ καὶ ὕδατι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος καὶ ἐποίησεν αὐτὸ λουτρὸν ἀναγεννήσεως, οὕτως, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ἄρτον ἐσθίειν ὕδωρ τε καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα. Σῶμά ἐστιν ἀληθῶς ἠνωμένον θεότητι, τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου σῶμα, οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ἀναληφθὲν ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταποιεῖται εἰς σῶμα καὶ αἷμα Θεοῦ. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς, πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ Πνεύματος Ἁγίου, ὡσπερ καὶ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου διὰ Πνεύματος Ἁγίου ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ ὁ Κύριος σάρκα ὑπεστήσατο· καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκομεν, ἀλλ' ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀληθῆς καὶ ἐνεργῆς ἐστὶ καὶ παντοδύναμος, ὁ δὲ τρόπος ἀνεξερεύνητος. Οὐ χειρὸν δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι, ὡσπερ φυσικῶς διὰ τῆς βρώσεως ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς

τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, ἡ ὁποία ἀποφεύγει συνήθως αὐτὰ τα ὁποία δὲν τα γνώρισε με τὴ χρήση, αφοῦ τὴ στενοχωροῦν. Δείχνοντας, λοιπόν, τὴ γνωστὴ του συγκατάβαση πραγματοποιεῖ τα υπερφυσικά με μέσα γνωστά στη φύση μας. Καὶ ὅπως στο βάπτισμα, ἐπειδὴ οἱ ἀνθρώποι συνηθίζουν νὰ λούζονται με νερό καὶ νὰ χρίονται με λάδι, σύνδεσε με τὸ λάδι καὶ τὸ νερό τὴ χάρι του Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸ ἔκανε λουτρό ἀναγεννήσεως, ἔτσι κι ἐδῶ, ἐπειδὴ οἱ ἀνθρώποι συνήθως τρώνε ψωμί καὶ πίνουν νερό, σύνδεσε μ' αὐτὰ τα δύο τὴ θεότητά του καὶ τα μετέβαλε σε σῶμα καὶ αἷμα δικό του, ὡστε με τα συνηθισμένα καὶ φυσικά νὰ οδηγοῦμαστε στα υπερφυσικά. Τὸ σῶμα που (κοινωνάμε) καὶ προήλθε ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο εἶναι ἀληθινὰ σῶμα ἐνωμένο με τὴ θεία φύση· δὲν κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ σῶμα που ἀναλήφθηκε, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταβάλλονται σε σῶμα καὶ αἷμα Θεοῦ. Καὶ εἴν θέλεις νὰ μάθεις τὸν τρόπο –πῶς γίνεται–, σου ἀρκεῖ ν' ἀκούσεις ὅτι γίνεται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα· ὅπως ἀκριβῶς ὁ Κύριος πήρε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του σάρκα ἀπὸ τὴν ἁγία Θεοτόκο μέσω του Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ δὲν γνωρίζουμε τίποτε περισσότερο, ἀλλὰ μόνον ὅτι ὁ Λόγος του Θεοῦ εἶναι ἀληθινός, δραστήριος καὶ παντοδύναμος, ἐνῶ ὁ τρόπος (τῆς σαρκώσεως) ἀνεξερεύνητος. Καλὸ εἶναι νὰ πούμε καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι, ὅπως εἶναι φυσιολογικὸ στο φαγητὸ τὸ ψωμί, τὸ κρασί καὶ τὸ νερό με τὴν πρόσληψή τους νὰ μεταβάλλονται σε σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ που τα τρώει καὶ

πόσεως εἰς σῶμα καὶ αἷμα
τοῦ ἐσθίουτος καὶ πίνοντος μεταβάλλεται,
καὶ οὐ γίνεται ἕτερον
σῶμα παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα,
οὕτως ὁ τῆς προθέσεως
ἄρτος, οἶνός τε καὶ ὕδωρ διὰ τῆς
ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως
τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπερφυῶς
μεταποιεῖται εἰς τὸ σῶμα
τοῦ Χριστοῦ καὶ αἷμα, καὶ οὐκ εἰσι δύο, ἀλλ’
ἓν καὶ τὸ αὐτό.
Γίνεται τοίνυν τοῖς πίστει ἀξίως
μεταλαμβάνουσιν
εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον
καὶ εἰς φυλακτήριον
ψυχῆς τε καὶ σώματος, τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ
ἀναξίως μετέχουσιν
εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν, καθάπερ καὶ ὁ τοῦ
Κυρίου θάνατος
τοῖς μὲν πιστεύουσιν γέγονε ζωὴ καὶ
ἀφθαρσία εἰς ἀπόλαυσιν
τῆς αἰωνίου μακαριότητος, τοῖς δὲ
ἀπειθοῦσι καὶ τοῖς κυριοκτόνοις
εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν αἰώνιον.
Οὐκ ἔστι τύπος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τοῦ
σώματος καὶ αἵματος
τοῦ Χριστοῦ –μὴ γένοιτο–, ἀλλ’ αὐτὸ τὸ
σῶμα τοῦ Κυρίου
τεθεωμένον, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος·
«Τοῦτό μού ἐστι» οὐ τύπος
τοῦ σώματος ἀλλὰ «τὸ σῶμα», καὶ οὐ τύπος
τοῦ αἵματος ἀλλὰ
«τὸ αἷμα», καὶ πρὸ τούτου τοῖς Ἰουδαίοις,
ὅτι, «εἰ μὴ φάγητε
τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ
ἔχετε ζωὴν αἰώνιον.
Ἦ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστὶ βρῶσις, καὶ τὸ
αἷμά μου ἀληθὴς ἐστὶ
πόσις», καὶ πάλιν· «Ὁ τρώγων με ζήσεται».
Διὸ μετὰ παντὸς φόβου καὶ συνειδήσεως
καθαρῆς καὶ ἀδιστακτοῦ
πίστεως προσέλθωμεν, καὶ πάντως ἔσται
ἡμῖν, καθὼς πιστεύομεν,

τα πίνει, καὶ δεν σχηματίζεται
διαφορετικὸ σῶμα ἀπὸ το προηγούμενο,
ἔτσι καὶ ὁ ἄρτος τῆς προθέσεως,
το κρασί καὶ το νερό με τὴν ἐπικλήση καὶ
τὴν ἐπιφοιτήση
τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μεταποιούνται με
υπερφυσικὸ τρόπο στο σῶμα
καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· καὶ δεν εἶναι δύο
σώματα, ἀλλὰ ἓνα καὶ τὸ ἴδιο.
Καὶ γίνεται σ’ αὐτούς που με πίστη
μεταλαμβάνουν ἐπάξια
ἀφεση τῶν ἁμαρτιῶν, αἰώνια ζωὴ καὶ
φυλακτήριον
τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός τους, ἐνῶ, σε
ὅσους με ἀπιστία κοινωνοῦν
ἀνάξια, γίνεται κολαστήριον καὶ τιμωρία·
ὅπως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου
ἔγινε στους πιστοὺς ζωὴ καὶ ἀφθαρσία γιὰ
ν’ ἀπολαύσουν
τὴν αἰώνια μακαριότητα, ἐνῶ στους
ἀνυπάκουους καὶ φονιάδες τοῦ Κυρίου
ἔγινε τιμωρία καὶ αἰώνια κόλαση.
Ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος δεν εἶναι πρότυπο τοῦ
σώματος καὶ αἵματος
τοῦ Χριστοῦ –ἀλίμονο–, ἀλλὰ εἶναι τὸ ἴδιο τὸ
θεωμένο σῶμα τοῦ Κυρίου,
ὅπως τὸ εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος: «Αὐτὸ εἶναι
τὸ σῶμα μου», ὄχι πρότυπο
τοῦ σώματος, καὶ ὄχι πρότυπο τοῦ αἵματος
ἀλλὰ «τὸ αἷμα μου»·
καὶ πρὶν πει αὐτό, εἶχε πει στους Ἰουδαίους,
ὅτι, «εἴ μὴ φάτε τὴν σάρκα
τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, δεν θα ἔχετε
αἰώνια ζωὴ.
Διότι ἡ σάρκα μου εἶναι ἀληθινὸ φαγητό καὶ
τὸ αἷμα μου ἀληθινὸ ποτό»·
καὶ ἀλλοῦ εἶπε: «Αὐτός που με τρώει θα ζεῖ».
Γι’ αὐτὸ με κάθε φόβο, με καθαρὴ
συνείδηση καὶ ἀμετεώριστη πίστη
ας πλησιάσουμε· καὶ ὁπωσδήποτε, εἴ μὴ δεν
ἀμφιβάλλουμε, θα συμβεῖ σε μας
ἀνάλογα με τὴν πίστη μας. Καὶ ας τιμήσουμε
αὐτὸ με κάθε καθαρότητα,

μη διστάζοντες. Τιμήσωμεν δὲ αὐτὸ πάση
καθαρότητι, ψυχικῇ τε
καὶ σωματικῇ· διπλοῦν γάρ ἐστι.
Προσέλθωμεν αὐτῷ πόθῳ διακαεῖ
καὶ σταυροειδῶς τὰς παλάμας τυπώσαντες
τοῦ ἑσταυρωμένου
τὸ σῶμα ὑποδεξώμεθα· καὶ ἐπιθέντες
ὀφθαλμοὺς καὶ χεῖλη
καὶ μέτωπα τοῦ θεοῦ ἄνθρακος
μεταλάβωμεν, ἵνα τὸ πῦρ
τοῦ ἐν ἡμῖν πόθου προσλαβὼν τὴν ἐκ τοῦ
ἄνθρακος πύρωσιν
καταφλέξῃ ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας καὶ φωτίσῃ
ἡμῶν τὰς καρδίας
καὶ τῇ μετουσίᾳ τοῦ θεοῦ πυρὸς
πυρωθῶμεν καὶ θεωθῶμεν.
Ἄνθρακα εἶδεν Ἡσαΐας· ἄνθραξ δὲ ξύλον
λιτὸν οὐκ ἔστιν,
ἀλλ' ἠνωμένον πυρί· οὕτως καὶ ὁ ἄρτος τῆς
κοινωνίας οὐκ ἄρτος
λιτός ἐστιν, ἀλλ' ἠνωμένος θεότητι· σῶμα δὲ
ἠνωμένον θεότητι
οὐ μία φύσις ἐστίν, ἀλλὰ μία μὲν τοῦ
σώματος, τῆς δὲ ἠνωμένης
αὐτῷ θεότητος ἑτέρα· ὥστε τὸ
συναμφοτέρον οὐ μία φύσις, ἀλλὰ δύο.
Ἄρτω καὶ οἴνῳ ἐδεξιοῦτο Μελχισεδέκ τὸν
Ἀβραάμ
ἐκ τῆς τῶν ἀλλοφύλων κοπῆς
ὑποστρέφοντα, ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ
τοῦ Ὑψίστου. Ἐκείνη ἡ τράπεζα ταύτην τὴν
μυστικὴν προεικόνιζε
τράπεζαν, ὃν τρόπον ἐκεῖνος ὁ ἱερεὺς τοῦ
ἀληθινοῦ ἀρχιερέως
Χριστοῦ τύπος ἦν καὶ εἰκόνισμα· «Σὺ» γάρ,
φησίν, «ἱερεὺς
εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ».
Τοῦτον τὸν ἄρτον
οἱ ἄρτοι εἰκόνιζον τῆς προθέσεως. Αὕτη γάρ
ἐστὶν ἡ καθαρὰ θυσία,
δηλαδή καὶ ἀναίμακτος, ἣν ἀπὸ ἀνατολῶν
ἡλίου μέχρι δυσμῶν
αὐτῷ προσφέρεσθαι διὰ τοῦ προφήτου ὁ

ψυχικὴ καὶ σωματικὴ· διότι εἶναι διπλό. Ἀς
το πλησιάσουμε με θερμὸ πόθο,
καὶ σταυρώνοντας τις παλάμες των χειρῶν
μας νὰ δεχθούμε το σῶμα
τοῦ σταυρωμένου (Κυρίου)· νὰ
προσηλώσουμε τὰ μάτια, τὰ χεῖλη
καὶ τὰ μέτωπα καὶ νὰ μεταλάβουμε το θεῖο
ἄνθρακα, ὥστε ἡ φωτιά
τοῦ πόθου μας νὰ ενωθεῖ με τὴ φωτιά τοῦ
ἄνθρακα,
νὰ κατακάψῃ τις ἀμαρτίες μας καὶ νὰ
φωτίσει τις καρδιές μας·
ἔτσι, με τὴ μετοχή μας στὴ θεῖα φωτιά νὰ
πυρποληθούμε καὶ νὰ θεωθούμε.
Ὁ Ἡσαΐας εἶδε ἄνθρακα· καὶ ὁ ἄνθρακας δὲν
εἶναι ἀπλὸ ξύλο,
ἀλλὰ ἐνωμένο με φωτιά· ἔτσι καὶ ὁ ἄρτος
τῆς θείας κοινωνίας δὲν εἶναι
ἀπλὸς ἄρτος, ἀλλὰ ἐνωμένος με τὴ θεότητα.
Καὶ τὸ σῶμα που ἔχει ἐνωθεῖ
με τὴ θεότητα, δὲν εἶναι μία φύση, ἀλλὰ
ἄλλη εἶναι ἡ φύση τοῦ σώματος
καὶ ἄλλη ἡ φύση τῆς θεότητος που εἶναι
ἐνωμένη μ' αὐτό· ἐπομένως, εἶναι
καὶ τὰ δύο μαζί, ὄχι μία ἀλλὰ δύο φύσεις.
Ὁ Μελχισεδέκ, ὁ ἱερέας τοῦ ὑψίστου Θεοῦ,
φιλοξένησε τὸν Ἀβραάμ
με ἄρτο καὶ οἶνο, ὅταν ἐκεῖνος ἐπέστρεφε
ἀπὸ τὴ σφαγὴ των ἀλλοεθνῶν.
Ἡ τράπεζα ἐκείνη προεικόνιζε αὐτὴ τὴ
μυστικὴ τράπεζα,
ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὁ ἱερέας ἦταν τύπος
καὶ εἰκόνα τοῦ ἀληθινοῦ
ἀρχιερέα Χριστοῦ. Διότι εἶπε (για τὸ
Χριστό): «Σὺ εἶσαι αἰώνιος ἱερέας
σύμφωνα με τὸν τύπο τοῦ Μελχισεδέκ». Καὶ
οἱ ἄρτοι τῆς προθέσεως
ἀπεικόνιζαν αὐτὸ τὸν ἄρτο. Διότι αὕτη εἶναι
ἡ καθαρὴ θυσία,
ἡ ἀναίμακτη δηλαδή, τὴν ὁποία μέσω τοῦ
προφήτη ὀρίσε ὁ Κύριος
νὰ του τὴν προσφέρουμε ἀπὸ τὴν ἀνατολή
ἕως τὴ δύση τοῦ ἡλίου.

Κύριος ἔφησε.
Σῶμά ἐστι καὶ αἷμα Χριστοῦ εἰς σύστασιν
τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τε
καὶ σώματος χωροῦν, οὐ δαπανώμενον, οὐ
φθειρόμενον,
οὐκ εἰς ἀφεδρῶνα χωροῦν –μὴ γένοιτο–,
ἀλλ’ εἰς τὴν ἡμῶν οὐσίαν τε
καὶ συντήρησιν, βλάβης παντοδαποῦς
ἀμυντήριον, ῥύπου παντὸς
καθαρτήριον· ἂν μὲν χρυσὸν λάβῃ κίβδηλον,
διὰ τῆς κριτικῆς
πυρώσεως καθαίρει, ἵνα μὴ ἐν τῷ μέλλοντι
σὺν τῷ κόσμῳ
κατακριθῶμεν. Καθαίρει γὰρ νόσους καὶ
παντοίας ἐπιφοράς,
καθὼς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Εἰ γὰρ
ἐαυτοὺς ἐκρίνομεν,
οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ
Κυρίου παιδευόμεθα,
ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Καὶ
τοῦτό ἐστιν, ὃ λέγει·
«Ὡστε ὁ μετέχων τοῦ σώματος καὶ τοῦ
αἵματος τοῦ Κυρίου
ἀνάξιως κρῖμα ἐαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει». Δι’
αὐτοῦ καθαιρόμενοι
ἐνούμεθα τῷ σώματι τοῦ Κυρίου καὶ τῷ
Πνεύματι αὐτοῦ
καὶ γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ.
Οὗτος ὁ ἄρτος ἐστὶν ἡ ἀπαρχὴ τοῦ
μέλλοντος ἄρτου, ὅς ἐστιν
ὁ ἐπιούσιος· τὸ γὰρ «ἐπιούσιον» δηλοῖ ἢ τὸν
μέλλοντα, τούτέστιν
τὸν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἢ τὸν πρὸς
συντήρησιν τῆς οὐσίας ἡμῶν
λαμβάνομενον. Εἴτε οὖν οὕτως, εἴτε οὕτως,
τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα
προσφυῶς λεχθήσεται· πνεῦμα γὰρ
ζωοποιοῦν ἐστὶν ἡ σὰρξ
τοῦ Κυρίου, διότι ἐκ τοῦ ζωοποιοῦ
Πνεύματος συνελήφθη·
«τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος
πνεῦμά ἐστι».
Τοῦτο δὲ λέγω οὐκ ἀναιρῶν τὴν τοῦ

Εἶναι το σῶμα και το αἷμα του Χριστοῦ που
συνιστά την ψυχή
και το σῶμα μας, χωρίς να δαπανάται και να
φθείρεται
ἢ ν’ αποβάλλεται στον αφεδρῶνα –ποτέ να
μην γίνει κάτι τέτοιο– ἀλλά
συνιστά την ουσία μας και τη συντηρεῖ·
αποτελεῖ οχύρωμα για κάθε εἶδους
βλάβη και καθαρτήριο κάθε ακαθαρσίας. Αν
βέβαια δεχθεῖ νοθευμένο
χρυσάφι, το καθαρίζει με την φωτιά της
κρίσεως, για να μην καταδικασθούμε
στη μέλλουσα κρίση μαζί με τον κόσμο.
Καθαρίζει δηλαδή με αρρώστιες
και κάθε λογῆς επιθέσεις, ὅπως λέει ο θεῖος
ἀπόστολος: «Εάν κρίναμε τον
εαυτό μας, δεν θα κρινόμαστε. Κι ὅταν
κρινόμαστε, ο Κύριος μας τιμωρεῖ,
για να μην κατακριθούμε μαζί με τον
κόσμο». Και αὐτό εἶναι ἐκεῖνο που λέει:
«Επομένως, αὐτός που κοινωνεῖ ἀνάξια το
σῶμα και το αἷμα του Κυρίου,
τρώει και πίνει καταδίκη για τον εαυτό
του». Καθαριζόμαστε μ’ αὐτό
και ενωνόμαστε με το σῶμα του Κυρίου και
με το Πνεῦμα του
και γινόμαστε σῶμα Χριστοῦ.
Αὐτός ο ἄρτος εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ του
μελλοντικού ἄρτου μας, ο οποίος
εἶναι ο ἐπιούσιος· ἡ λέξη «ἐπιούσιος»
σημαίνει ἢ τον μελλοντικό ἄρτο,
της μέλλουσας δηλαδή ζωῆς, ἢ αὐτόν που
τρώμε για τη συντήρηση
της υπάρξεώς μας. Εἴτε ἔτσι, λοιπόν, εἴτε
αλλιῶς, το σῶμα του Κυρίου
θα ἐννοηθεῖ κατάλληλα· διότι ἡ σὰρκα του
Κυρίου εἶναι πνεῦμα
που ζωοποιεῖ, ἐπειδὴ συνελήφθη ἀπὸ το
ζωοποιό Πνεῦμα.
«Διότι αὐτό που ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ το
Πνεῦμα εἶναι πνεῦμα».
Αὐτό ὅμως το λέω χωρίς να καταργῶ τη
φύση του σώματος,

σώματος φύσιν,
ἀλλὰ τὸ ζωοποιὸν καὶ θεῖον τούτου δηλώσαι
βουλόμενος.
Εἰ δὲ καὶ τινες «ἀντίτυπα» τοῦ σώματος καὶ
τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου
τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, ὡς ὁ
θεοφόρος ἔφη Βασίλειος,
οὐ μετὰ τὸ ἀγιασθῆναι εἶπον, ἀλλὰ πρὶν
ἀγιασθῆναι αὐτὴν
τὴν προσφορὰν οὕτω καλέσαντες.
Μετάληψις λέγεται· δι' αὐτῆς γὰρ τῆς Ἰησοῦ
θεότητος
μεταλαμβάνομεν. Κοινωνία λέγεται τε καὶ
ἔστιν ἀληθῶς
διὰ τὸ κοινωνεῖν ἡμᾶς δι' αὐτῆς τῷ Χριστῷ
καὶ μετέχειν αὐτοῦ
τῆς σαρκός τε καὶ τῆς θεότητος· κοινωνεῖν
δὲ καὶ ἐνοῦσθαι
καὶ ἀλλήλοις δι' αὐτῆς· ἐπεὶ γὰρ ἐξ ἑνὸς
ἄρτου μεταλαμβάνομεν,
οἱ πάντες ἐν σῶμα Χριστοῦ καὶ ἐν αἷμα καὶ
ἀλλήλων μέλη γινόμεθα,
σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες.
Πάση δυνάμει τοίνυν φυλαξώμεθα, μὴ
λαμβάνειν μετάληψιν
αιρετικῶν, μήτε διδόναι. «Μὴ δώτε γὰρ τὰ
ἅγια τοῖς κυσίν»,
φησὶν ὁ Κύριος, «μηδὲ ρίπτετε τοὺς
μαργαρίτας ὑμῶν
ἔμπροσθεν τῶν χοίρων», ἵνα μὴ μέτοχοι τῆς
κακοδοξίας
καὶ τῆς αὐτῶν γενώμεθα κατακρίσεως. Εἰ
γὰρ πάντως ἔνωσίς ἐστι
πρὸς Χριστὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους, πάντως
καὶ πᾶσι
τοῖς συμμεταλαμβάνουσιν ἡμῖν κατὰ
προαίρεσιν ἐνούμεθα·
ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ ἔνωσις αὕτη γίνεται,
οὐ χωρὶς
τῆς ἡμῶν γνώμης. «Πάντες γὰρ ἐν σῶμά
ἔσμεν, ὅτι ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου
μεταλαμβάνομεν» καθὼς φησὶν ὁ θεῖος
ἀπόστολος.

ἀλλὰ θέλω να φανερώσω το ζωοποιό και
θείο του γνώρισμα.
Αν και ορισμένοι ονόμασαν τον ἄρτο και τον
οἶνο ἀντίτυπα του σώματος
και του αἵματος του Κυρίου, ὅπως εἶπε ο
θεοφόρος Βασίλειος,
δεν τα ονόμασαν μετὰ τον ἀγιασμό, ἀλλὰ
προτού ν' ἀγιασθούν,
επειδὴ ἔτσι ονόμασαν τὴν προσφορὰ.
Λέγεται μετάληψη· διότι μ' αὐτὴν
μεταλαμβάνουμε τὴ θεότητα του Ἰησοῦ.
Λέγεται και εἶναι ἀληθινὴ κοινωνία, επειδὴ
μέσω αὐτῆς
βρισκόμαστε εμεῖς σε κοινωνία με το Χριστό
και μετέχουμε
στη σάρκα και τὴ θεότητά του. Ἀκόμη μέσω
αὐτῆς εἴμαστε σε κοινωνία
και ἐνότητα μεταξύ μας. Επειδὴ δηλαδὴ
μεταλαμβάνουμε
ἀπὸ τον ἕνα ἄρτο, ὅλοι γινόμεστε ἕνα σῶμα
και ἕνα αἷμα Χριστοῦ
και μεταξύ μας μέλη, με το να γινόμεστε
σύσσωμοι του Χριστοῦ.
Γι' αὐτό, με ὅλη μας τὴ δύναμη ας
προσέξουμε να μην παίρνουμε μετάληψη
αιρετικῶν, οὔτε να δίνουμε. Διότι ο Κύριος
λέει, «μη δώστε τα ἅγια
στους σκύλους μήτε τους μαργαρίτες σας να
τους ρίψετε
στα γουρουνία», για να μη γίνουμε
συνένοχοι στην κακοδοξία τους
και δεχθούμε τὴ δική τους τιμωρία. Διότι, αν
(τὴ μετάληψη) εἶναι βέβαιη
ἔνωση με το Χριστό και μεταξύ μας, τότε
οπωσδήποτε ἐνωθήκαμε
με τὴν προαίρεση με ὅλους ὅσοι
μεταλαμβάνουν μαζί με μας·
αφού αὐτὴ ἡ ἔνωση δεν γίνεται χωρὶς τὴ
συγκατάθεσή μας,
ἀλλὰ με τὴ θέλησή μας. «Ὅλοι, δηλαδή,
εἴμαστε ἕνα σῶμα, διότι κοινωνάμε
ἀπὸ το ἕνα ἄρτο», ὅπως λέει ο θεῖος
ἀπόστολος.

«Ἀντίτυπα» δὲ τῶν μελλόντων λέγονται οὐχ
ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς
σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι'
αὐτῶν μετέχομεν
τῆς Χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ
μόνης τῆς θεάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 87. Περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ
Κυρίου
καὶ περὶ τῆς ἀγίας Θεοτόκου.
Περὶ τῆς ἀγίας ὑπερυμνήτου Ἀειπαρθένου
καὶ Θεοτόκου Μαρίας
ἐν τοῖς προλαβοῦσι μετρίως διαλαβόντες
καὶ τὸ καιριώτατον
παραστήσαντες, ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς
Θεοτόκος ἔστι τε
καὶ ὀνομάζεται, νῦν τὰ λείποντα
προσαναπληρώσωμεν.
Αὕτη γὰρ τῇ προαιωνίῳ προγνωστικῇ
βουλῇ τοῦ Θεοῦ
προορισθεῖσα καὶ διαφόροις εἰκόσι καὶ
λόγοις προφητῶν
διὰ Πνεύματος Ἁγίου εἰκονισθεῖσά τε καὶ
προκηρυχθεῖσα
ἐν τῷ προωρισμένῳ καιρῷ ἐκ Δαυιδικῆς
ρίζης ἐβλάστησε
διὰ τὰς πρὸς αὐτὸν γενομένας ἐπαγγελίας.
«Ὡμοσε γὰρ Κύριος»,
φησί, «τῷ Δαυὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ
ἀθετήσῃ αὐτόν· ἐκ καρποῦ
τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου
σου», καὶ πάλιν·
«Ἄπαξ ὥμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου, εἰ τῷ Δαυὶδ
ψεύσομαι.
Τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει· καὶ ὁ
θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος
ἐναντίον μου καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη
εἰς τὸν αἰῶνα,
καὶ ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός». Καὶ
Ἡσαΐας· «Ἐξανατελεῖ ῥάβδος
ἐξ Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης
ἀναβήσεται».
Ὅτι μὲν οὖν ὁ Ἰωσήφ ἐκ Δαυιδικῆς φυλῆς
κατάγεται, Ματθαῖος

Καὶ λέγονται ἀντίτυπα τῶν μελλοντικῶν,
ὄχι διότι δὲν εἶναι πραγματικά
σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλὰ διότι τώρα
μόνο μ' αὐτὰ μετέχομε
στη θεία φύση τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ τότε νοητὰ
με τὴ θεά τοῦ μόνου.

Για τὴ γενεαλογία τοῦ Κυρίου
καὶ γιὰ τὴν ἀγία Θεοτόκο.
Για τὴν ἀγία καὶ ὑπερύμνητη αειπάρθενο
Θεοτόκο Μαρία
στὰ προηγούμενα (κεφάλαια) ἐκθέσαμε με
λεπτομέρειες καὶ παρουσιάσαμε
τὸ σπουδαιότερο, ὅτι εἶναι καὶ ὀνομάζεται
κατεξοχὴν καὶ ἀληθινὰ
Θεοτόκος· τώρα ὅμως θὰ συμπληρώσουμε
τὰ υπόλοιπα.
Αὕτη δηλαδὴ ἦταν προορισμένη ἀπὸ τὴν
προαιώνια καὶ προγνωστικὴ
βούληση τοῦ Θεοῦ καὶ με διάφορες
προεικονίσεις καὶ λόγια τῶν προφητῶν
προεικονίστηκε καὶ προαναγγέλθηκε με τὴ
χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος·
καὶ ὅταν ἦλθε ὁ καθορισμένος καιρὸς,
γεννήθηκε ἀπὸ τὴ γενιά τοῦ Δαβὶδ
σύμφωνα με τὶς υποσχέσεις ποὺ εἶχαν δοθεῖ
σ' αὐτόν. Διότι λέει, «ὁ Κύριος
υποσχέθηκε σ' ἀλήθεια στὸ Δαβὶδ καὶ δε
θα ἀθετήσῃ τὴν υπόσχεση· (εἶπε)
ἀπὸ τὸν καρπὸ τῶν ἀπογόνων σου θὰ βάλω
στὸ θρόνο σου». Καὶ ἀλλοῦ λέει:
«μία φορὰ υποσχέθηκα στὸν ἐκλεκτό μου,
δὲν θὰ πω ψέματα στὸ Δαβὶδ.
Οἱ ἀπόγονοί τοῦ θὰ διατηρηθοῦν στους
αἰῶνες· ὁ θρόνος τοῦ θὰ λάμπει
σαν τὸν ἥλιο μπροστὰ μου, σαν τὴ σελήνη
θὰ εἶναι στέρεος στους αἰῶνες
καὶ στὸν οὐρανὸ θὰ ὑπάρχει ἀξιόπιστος
μάρτυρας». Καὶ ὁ Ἡσαΐας λέει:
«Θὰ προέλθῃ ραβδί ἀπὸ τὸν Ἰεσσαί καὶ θὰ
βγῆ ἀνθὸς ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ».
Ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκάς, οἱ ἀξιόπιστοι
ευαγγελιστὲς εἶπαν κατηγορηματικὰ
ὅτι ὁ Ἰωσήφ κατάγεται σίγουρα ἀπὸ τὴ

καὶ Λουκᾶς, οἱ ἱερώτατοι εὐαγγελισταί,
διαρρήδην ὑπέδειξαν·
ἀλλ' ὁ μὲν Ματθαῖος ἐκ Δαυὶδ διὰ
Σολομῶντος κατάγει τὸν Ἰωσήφ,
ὁ δὲ Λουκᾶς διὰ Νάθαν. Τῆς δὲ ἁγίας
Παρθένου τὴν γέννησιν
καὶ ἀμφότεροι παρεσιώπησαν.
Χρὴ οὖν εἰδέναι, ὡς οὐκ ἦν ἔθος Ἑβραίοις,
οὐδὲ τῇ θείᾳ Γραφῇ
γενεαλογεῖσθαι γυναῖκας. Νόμος δὲ ἦν μὴ
μνηστεύεσθαι φυλὴν
ἐξ ἑτέρας φυλῆς. Ὁ δὲ Ἰωσήφ ἐκ Δαυιδικοῦ
καταγόμενος φύλου,
δίκαιος ὑπάρχων (τοῦτο γὰρ αὐτῷ μαρτυρεῖ
τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον),
οὐκ ἂν παρανόμως τὴν ἁγίαν Παρθένον
πρὸς μνηστείαν ἠγάγετο,
εἰ μὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σκήπτρου κατήγετο.
Δεῖξας τοίνυν
τὸ τοῦ Ἰωσήφ καταγώγιον ἠρκέσθη.
Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι, ὡς νόμος ἦν
ἀγόνου ἀνδρὸς τελευτῶντος
τὸν τούτου ἀδελφὸν τὴν τοῦ
τετελευτηκότος γαμετὴν πρὸς γάμον
ἄγεσθαι καὶ ἐγείρειν σπέρμα τῷ ἀδελφῷ. Τὸ
οὖν τικτόμενον
κατὰ φύσιν μὲν τοῦ δευτέρου, ἦτοι τοῦ
γεγεννηκότος ἦν,
κατὰ δὲ νόμον τοῦ τελευτήσαντος.
Ἐκ τῆς σειρᾶς τοίνυν τοῦ Νάθαν τοῦ υἱοῦ
Δαυὶδ Λευὶ ἐγέννησε
τὸν Μελχὶ καὶ τὸν Πάνθηρα· ὁ Πάνθηρ
ἐγέννησε τὸν Βαρπάνθηρα
οὕτως ἐπικληθέντα. Οὗτος ὁ Βαρπάνθηρ
ἐγέννησε τὸν Ἰωακείμ·
Ἰωακείμ ἐγέννησε τὴν ἁγίαν Θεοτόκον. Ἐκ
δὲ τῆς σειρᾶς
Σολομῶντος, τοῦ υἱοῦ Δαυὶδ Ματθᾶν ἔσχε
γυναῖκα, ἐξ ἧς ἐγέννησε
τὸν Ἰακώβ. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ματθᾶν,
Μελχὶ ἐκ τῆς φυλῆς
τοῦ Νάθαν, ὁ υἱὸς Λευὶ, ἀδελφὸς δὲ τοῦ
Πάνθηρος, ἔγημε τὴν γυναῖκα

φυλὴν τοῦ Δαβίδ. Ἀλλά,
ἐνῶ ο Ματθαῖος αναφέρει ὅτι κατάγεται
ἀπὸ τοῦ Δαβίδ μέσω τοῦ Σολομῶντος,
ὁ Λουκᾶς λέει ἀπὸ τοῦ Νάθαν. Τῆ γέννηση
ὁμῶς τῆς ἁγίας Παρθένου
καὶ οἱ δύο τὴν ἀποσιώπησαν.
Πρέπει, λοιπὸν, νὰ γνωρίζουμε ὅτι δὲν
συνήθιζαν οἱ Ἑβραῖοι οὔτε ἡ Ἁγία
Γραφή νὰ γενεαλογοῦν γυναῖκες. Ὑπῆρχε
νόμος νὰ μὴ μνηστεύεται ἡ μία
φυλὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὁ Ἰωσήφ πάλι, εφόσον
καταγόταν ἀπὸ τὴ φυλὴ
τοῦ Δαβίδ, ὄντας δίκαιος (διότι αὐτὸ
βεβαιώνει γι' αὐτὸν τὸ ἱερό Εὐαγγέλιο),
δὲν θὰ μνηστευόταν παράνομα τὴν ἁγία
Παρθένο,
παρὰ μόνον ἀν καταγόταν ἀπὸ τὴν ἴδια
βασιλικὴ γενιά. Γι' αὐτὸ τοῦ ἦταν
αρκετὸ νὰ δείξει τὴν καταγωγὴν τοῦ Δαβίδ.
Πρέπει μάλιστα νὰ γνωρίζουμε καὶ τὸ ἐξῆς,
ὅτι ὑπῆρχε νόμος, ὅταν πέθαινε
ἕνας ἀτεκνὸς ἀνδρας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ νὰ
νυμφεύεται τὴ γυναῖκα
τοῦ πεθαμένου καὶ νὰ τεκνοποιεῖ γιὰ τὸν
ἀδελφὸ τοῦ. Τὸ παιδί ποῦ γεννιόταν
ἀνήκε, σύμφωνα με τὴ φύση, στο δεῦτερο
(ἀνδρα), δηλαδὴ σ' αὐτὸν
ποῦ τὸ γέννησε, ἐνῶ, σύμφωνα με τὸ νόμο,
ἀνήκε σ' αὐτὸν ποῦ εἶχε πεθάνει.
Απὸ τὴ γενιά, λοιπὸν, τοῦ Νάθαν, τοῦ υἱοῦ
τοῦ Δαβίδ, ὁ Λευὶ γέννησε
τὸ Μελχὶ καὶ τὸν Πάνθηρα· ὁ Πάνθηρας
γέννησε αὐτὸν ποῦ ονομάσθηκε
Βαρπάνθηρας. Αὐτὸς ὁ Βαρπάνθηρας
γέννησε τὸν Ἰωακείμ·
καὶ ὁ Ἰωακείμ γέννησε τὴν ἁγία Θεοτόκο.
Απὸ τὴ γενιά πάλι τοῦ Σολομῶντα,
τοῦ γιοῦ τοῦ Δαβίδ, ὁ Ματθᾶν πῆρε γυναῖκα,
ἀπὸ τὴν ὁποία γέννησε
τὸν Ἰακώβ. Ὅταν πέθανε ὁ Ματθᾶν, ὁ Μελχὶ
ἀπὸ τὴ φυλὴν τοῦ Νάθαν,
γιὸς τοῦ Λευὶ, ἀδελφὸς τοῦ Πάνθηρα,
νυμφεύθηκε τὴν γυναῖκα

τοῦ Ματθάν, μητέρα δὲ τοῦ Ἰακώβ, καὶ ἐξ αὐτῆς ἔσχε τὸν Ἡλεί.
Ἐγένοντο οὖν ἀδελφοὶ ὁμομήτριοι Ἰακώβ καὶ Ἡλεί, ὁ μὲν Ἰακώβ ἐκ τῆς φυλῆς Σολομώντος, ὁ δὲ Ἡλεί ἐκ φυλῆς Νάθαν. Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Ἡλεί, ὁ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Νάθαν ἄπαις· καὶ ἔλαβεν Ἰακώβ, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Σολομώντος, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἀνέστησε σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ καὶ ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ.
Ὁ οὖν Ἰωσήφ φύσει μὲν ἐστὶν υἱὸς Ἰακώβ ἐκ τοῦ καταγωγίου τοῦ Σολομώντος, κατὰ δὲ νόμον Ἡλεί τοῦ ἐκ Νάθαν.
Ἰωακείμ τοίνυν τὴν σεμνὴν τε καὶ ἀξιεπαινον Ἄνναν πρὸς γάμον ἠγάγετο. Ἄλλ' ὥσπερ ἡ πάλαι Ἄννα στερύσασα δι' εὐχῆς καὶ ἐπαγγελίας τὸν Σαμουὴλ ἐγέννησεν, οὕτω καὶ αὕτη διὰ λιτῆς καὶ ἐπαγγελίας πρὸς Θεοῦ τὴν Θεοτόκον κομίζεται, ἵνα κἂν τούτῳ μηδενὸς τῶν περιφανῶν καθυστερίζοιτο· τίκτει τοιγαροῦν ἡ χάρις (τοῦτο γὰρ ἡ Ἄννα ἐρμηνεύεται) τὴν Κυρίαν (τοῦτο γὰρ τῆς Μαρίας σημαίνει τὸ ὄνομα· Κυρία γὰρ ὄντως γέγονε πάντων τῶν ποιημάτων τοῦ Δημιουργοῦ χρηματίσασα μήτηρ).
Τίκτεται δὲ ἐν τῷ τῆς προβατικῆς τοῦ Ἰωακείμ οἴκῳ καὶ τῷ ἱερῷ προσάγεται. Εἶτα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ φυτευθεῖσά τε καὶ πιανθεῖσα τῷ Πνεύματι, ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος, πάσης ἀρετῆς καταγώγιον γέγονε, πάσης βιωτικῆς καὶ σαρκικῆς ἐπιθυμίας τὸν νοῦν ἀποστήσασα καὶ οὕτω παρθένον τὴν ψυχὴν τηρήσασα σὺν τῷ σώματι, ὡς ἔπρεπε, τὸν Θεὸν

του Ματθάν, τη μητέρα του Ιακώβ, και απ' αυτὴν ἀπόκτησε τον Ηλεί.
Ἦταν, λοιπόν δύο ἀδελφοὶ ἀπὸ τὴν ἴδια μητέρα, ο Ιακώβ και ο Ηλεί· ο Ιακώβ ἦταν ἀπὸ τὴ φυλὴ του Σολομώντα, ενώ ο Ηλεί ἀπὸ τὴ φυλὴ του Νάθαν.
Πέθανε και ο Ηλεί, ἀπὸ τὴ φυλὴ του Νάθαν, ἀτεκνος· και πήρε ο Ιακώβ, ο ἀδελφός του ἀπὸ τὴ φυλὴ του Σολομώντα, τὴ γυναῖκα του (του Ηλεί) και τεκνοποίησε για λογαριασμό του ἀδελφού του και γέννησε τον Ιωσήφ.
Ο Ιωσήφ, δηλαδή, σύμφωνα με τὴ φύση εἶναι γιος του Ιακώβ ἀπὸ τὴ γενιά του Σολομώντα, ενώ σύμφωνα με τὸ νόμο εἶναι γιος του Ηλεί ἀπὸ τὴ γενιά του Νάθαν.
Ο Ιωακείμ λοιπόν πήρε για γυναῖκα του τὴ σεμνὴ και ἀξιέπαινη Ἄννα.
Και ὅπως ἀκριβῶς ἡ παλαιὰ Ἄννα, ὄντας στείρα, γέννησε τὸ Σαμουήλ με προσευχὴ και υπόσχεση, ἔτσι και αὐτὴ με προσευχὴ και υπόσχεση αποκτά τὴ Θεοτόκο με τὴ χάρι του Θεοῦ, για να μη υπολείπεται και σ' αὐτὸ ἀπὸ καμιά ἐνδοξη προσωπικότητα. Γεννά, λοιπόν, ἡ χάρι (διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ ὄνομα Ἄννα) τὴν Κυρία (και αὐτὸ σημαίνει τὸ ὄνομα τῆς Μαρίας· διότι πράγματι ἐγινε ἀληθινὴ Κυρία, καθὼς ἐγινε μητέρα του Δημιουργοῦ ὅλων των δημιουργημάτων).
Γεννιέται μάλιστα στο σπίτι του Ιωακείμ δίπλα στην Προβατικὴ (κολυμβήθρα) και οδηγείται στο Ἱερό (του Ναοῦ του Σολομώντα). Ἐπειτα, με τὸ να φυτευθεῖ στον οἶκο του Θεοῦ και να εὐδοκιμήσει με τὸ Πνεῦμα, σαν πολυφορτωμένη ἐλιά, ἐγινε τὸ σκεῦος κάθε ἀρετῆς· ἀπομάκρυνε τὸ νοῦ τῆς ἀπὸ κάθε βιωτικὴ και σαρκικὴ ἐπιθυμία, και ἔτσι διατήρησε τὴν ψυχὴ τῆς μαζί με τὸ σῶμα

ἐγκόλπιον ὑποδέχεσθαι
μέλλουσιν· ἅγιος γὰρ ὢν ἐν ἁγίοις
ἀναπαύεται. Οὕτω τοίνυν
ἁγιωσύνην μετέρχεται καὶ ναὸς ἅγιος καὶ
θαυμαστός
τοῦ ὑψίστου Θεοῦ ἀναδεικνύεται ἄξιος.
Ἐπειδὴ δὲ ἐπετήρει τὰς παρθένους ὁ τῆς
ἡμῶν σωτηρίας ἐχθρὸς
διὰ τὴν Ἡσαΐου πρόρρησιν· «Ἴδου ἡ
παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει»,
φῆσαντος, «καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι
τὸ ὄνομα αὐτοῦ
Ἐμμανουήλ, ὃ ἔστι μεθερμηνευόμενον μεθ’
ἡμῶν ὁ Θεός»,
ὡς ἂν δελεάσῃ τὸν ἐν σοφίᾳ ἀεὶ
ἀβρυνόμενον «ὁ δρασσόμενος
τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν», πρὸς
μνηστείαν ἢ νεᾶνις
τῷ Ἰωσήφ ὑπὸ τῶν ἱερέων δίδοται, ὁ καινὸς
τόμος τῶν γράμματα
εἰδότες· ἡ δὲ μνηστεία φυλακὴ τε τῆς
Παρθένου ὑπῆρχε
καὶ τοῦ τὰς παρθένους ἐπιτηροῦντος
ἀποβουκόλημα.
«Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου»,
ἀπεστάλη ἄγγελος Κυρίου
πρὸς αὐτὴν τὴν τοῦ Κυρίου εὐαγγελιζόμενος
σύλληψιν· οὕτως τε
συνείληφε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὴν τοῦ
Πατρὸς ἐνυπόστατον
δύναμιν, «οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ
θελήματος ἀνδρός»,
ἦτοι συναφείας καὶ σποράς, ἀλλ’ ἐκ τῆς τοῦ
Πατρὸς εὐδοκίας
καὶ συνεργίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος·
ἐχορήγησέ τε τῷ κτίστη
τὸ κτισθῆναι καὶ τῷ πλάσῃ τὸ πλασθῆναι
καὶ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ
καὶ Θεῷ τὸ σαρκωθῆναι καὶ ἀνθρωπισθῆναι
ἐκ τῶν ἀγνῶν
καὶ ἀμολύντων αὐτῆς σαρκῶν καὶ αἱμάτων,
τὸ τῆς προμήτορος
ἀποπληροῦσα χρέος· ὥσπερ γὰρ ἐκείνη

παρθένο, ὅπως ἔπρεπε, καθὼς ἐπρόκειτο
στο μέλλον να ἐγκολπωθεὶ το Θεό·
διότι, αὐτός που εἶναι ἅγιος ἐπαναπαύεται
στους ἁγίους. Ἐτσι, λοιπόν,
ἀποκτᾶ ἁγιωσύνη καὶ ἀναδεικνύεται ναὸς
ἅγιος καὶ θαυμαστός
τοῦ ὑψίστου Θεοῦ.
Ο ἐχθρὸς ὅμως τῆς σωτηρίας μας
παραμόνευε τὶς παρθένες κοπέλες
ἐξαιτίας τῆς προφητείας τοῦ Ἡσαΐα, που
εἶπε «να, ἡ παρθένος κόρη
θα συλλάβει καὶ θα γεννήσει γιο που θα τον
ονομάσουν
Ἐμμανουήλ καὶ που σημαίνει ο Θεός εἶναι
μαζί μας»·
ἀλλὰ (ο Θεός) «που παγιδεύει τοὺς σοφοὺς
μέσα στὴν πανουργία τοὺς»,
για να τον ξεγελάσει που καμάρωνε για τὴ
σοφία του, (ἐπιτρέπει) οὖν ἱερεῖς
να δώσουν τὴν κοπέλα στὸν Ἰωσήφ ὡς
μνηστὴ του· τὸ ἀγγραφο βιβλίον δίνεται
σ’ αὐτόν που γνώριζε γράμματα. Ἡ
μνηστεία, λοιπόν, ἦταν ἡ ἀσφάλεια
τῆς Παρθένου καὶ τὸ ξεγέλασμα αὐτοῦ που
παραμόνευε τὶς παρθένες.
«Καὶ ὅταν ἦλθε ὁ προορισμένος χρόνος», ο
ἄγγελος Κυρίου στάλθηκε
πρὸς αὐτὴν καὶ τῆς ἔφερε τὸ εὐχάριστο
μῆνυμα τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου.
Καὶ ἔτσι συνέλαβε τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, τὴν
υποστατικὴ δύναμη τοῦ Πατέρα,
«χωρὶς να ικανοποιήσει τὴ σαρκικὴ
ἐπιθυμία ἢ τὴ θέληση ἐνὸς ἀνδρα»,
χωρὶς δηλαδὴ σαρκικὴ μίξη καὶ ἀνδρικό
σπέρμα, ἀλλὰ με τὴ θέληση τοῦ
Πατέρα καὶ τὴ συνεργία τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος. (Ἡ Θεοτόκος) πρόσφερε
στὸν κτίστη τὴν κτίση του, στὸν πλάστη τὴ
δημιουργία του, καὶ στὸν Υἱὸ
τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸ τὴν ἐνσάρκωση καὶ τὴν
ἐνανθρώπηση ἀπὸ τὶς καθαρὲς
καὶ ἀμολύντες σάρκες καὶ ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς,
ξεπληρώνοντας τὸ χρέος

συναφείας ἐκτὸς ἐξ Ἀδάμ
πεπλαστούργηται, οὕτω καὶ αὕτη τὸν νέον
Ἀδὰμ ἀπεκύησε
νόμῳ κυήσεως τικτόμενον καὶ ὑπὲρ φύσιν
γεννήσεως.
Τίκεται γὰρ ἀπάτωρ ἐκ γυναικὸς ὁ ἐκ
Πατρὸς ἀμήτωρ·
καὶ ὅτι μὲν ἐκ γυναικὸς νόμῳ κυήσεως, ὅτι
δὲ ἄνευ πατρὸς,
ὑπὲρ φύσιν γεννήσεως· καὶ ὅτι μὲν τῷ
εἰθισμένῳ χρόνῳ
(τὸν γὰρ ἔννεαμηνιαῖον τελέσας καὶ τῷ
δεκάτῳ ἐπιβὰς γεννᾶται),
νόμῳ κυήσεως, ὅτι δὲ ἄνωδίνως, ὑπὲρ
θεσμὸν γεννήσεως·
ἧς γὰρ ἡδονὴ οὐ προηγέσατο, οὐδὲ ὠδὴν
ἐπηκολούθησε,
κατὰ τὸν προφήτην τὸν λέγοντα· «Πρὶν
ὠδίνησεν, ἔτεκε», καὶ πάλιν·
«Πρὶν ἐλθεῖν τὸν καιρὸν τῶν ὠδίνων,
ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν».
Γεγέννηται τοίνυν ἐξ αὐτῆς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
καὶ Θεὸς σαρκακωμένος,
οὐ θεοφόρος ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεὸς
σεσαρκωμένος, οὐχ ὡς προφήτης
ἐνεργεῖα χριόμενος, παρουσία δὲ ὄλου τοῦ
χρίοντος, ὥστε ἄνθρωπον
μὲν γενέσθαι τὸ χρίσαν καὶ Θεὸν τὸ
χριόμενον, οὐ μεταβολῆς φύσεως,
ἀλλ' ἐνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν. Ὁ αὐτὸς γὰρ
ἦν, ὃ τε χρίων
καὶ ὁ χριόμενος· χρίων ὡς Θεὸς ἑαυτὸν ὡς
ἄνθρωπον.
Πῶς οὖν οὐ Θεοτόκος ἡ Θεὸν σαρκακωμένον
ἐξ αὐτῆς γεννήσασα;
Ὅντως κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκος καὶ
Κυρία, καὶ πάντων
κτισμάτων δεσπόζουσα, δούλη καὶ μήτηρ
τοῦ Δημιουργοῦ
χρηματίσασα. Ὡσπερ δὲ συλληφθεῖς
παρθένον τὴν συλλαβοῦσαν
ἐτήρησεν, οὕτω καὶ τεχθεῖς τὴν αὐτῆς
παρθενίαν ἐφύλαξεν ἄτρωτον

της προμήτορος (Εύας). Διότι, ὅπως εκείνη
πλάστηκε ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ
χωρὶς σαρκική ἐνωση, ἔτσι καὶ αὐτὴ
γέννησε τὸ νέο Ἀδὰμ, ὁ ὁποῖος
γεννήθηκε καὶ σύμφωνα με τὸ νόμο τῆς
φύσεως καὶ με τρόπο υπερφυσικό.
Διότι αὐτός, που γεννήθηκε ἀπὸ Πατέρα
χωρὶς μητέρα, γεννιέται ἀπὸ μητέρα
χωρὶς πατέρα. Ἡ γέννησή του ἀπὸ μητέρα
εἶναι φυσικό γεγονός, ἐνῶ
ἡ γέννησή του χωρὶς πατέρα εἶναι
υπερφυσικό· ἡ γέννησή του
στον καθορισμένο χρόνο (γεννιέται ἀφοῦ
συμπλήρωσε ἐννέα μῆνες
κυοφορίας καὶ εἰσήλθε στο δέκατο) εἶναι
σύμφωνα με τὸ νόμο τῆς κυήσεως·
ἡ γέννησή του ὁμως χωρὶς πόνους ξεπερνᾷ
τοὺς νόμους τῆς γεννήσεως·
ὅπου δηλαδή δεν προηγέθηκε ἡδονή, ἐκεῖ
οὔτε πόνος ἀκολούθησε,
σύμφωνα με τὰ λόγια τοῦ προφήτη:
«Γέννησε, πρὶν πονέσει»· καὶ ἀλλοῦ
που λέει: «προτοῦ να φθάσει ἡ ὥρα τῶν
πόνων, ξέφυγε καὶ γέννησε ἀγόρι».
Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λοιπὸν, καὶ σαρκωμένος
Θεὸς γεννήθηκε ἀπ' αὐτήν·
δεν γεννήθηκε σαν ἄνθρωπος που δέχθηκε
μέσα του τὸ Θεό (θεοφόρος), ἀλλὰ
σαν Θεὸς που ἔλαβε σάρκα· δεν ἦταν σαν
προφήτης που χρίεται με ἐνεργεῖα,
ἀλλ' ἦταν παρὼν ὅλος αὐτὸς που χρίει, ὥστε
αὐτὸς που ἔκανε τὴ χρίση
να γίνῃ ἄνθρωπος καὶ αὐτὸς που χρίσθηκε
να γίνῃ Θεός· χωρὶς ἡ φύση
να μεταβληθεῖ ἀλλὰ να ἐνωθεῖ ὑποστατικά.
Ὁ ἴδιος ἦταν καὶ αὐτὸς που ἔχριε
καὶ αὐτὸς που χρίονταν· ὡς Θεὸς ἔχριε τὸν
ἑαυτοῦ ὡς ἄνθρωπο.
Πῶς, λοιπὸν, αὐτὴ που γέννησε ἀπὸ τὰ
σπλάγχνα τῆς το σαρκωμένο Θεό δεν
εἶναι Θεοτόκος; Ναι, πραγματικά καὶ
ἀληθινά εἶναι Θεοτόκος καὶ Κυρία
καὶ Δέσποινα ὄλων τῶν δημιουργημάτων,

μόνος διελθὼν δι' αὐτῆς καὶ κεκλεισμένην
τηρήσας αὐτήν·
δι' ἀκοῆς μὲν ἢ σύλληψις, ἢ δὲ γέννησις διὰ
τῆς συνήθους
τῶν τικτομένων ἐξόδου, εἰ καὶ τινες
μυθολογοῦσι διὰ τῆς πλευρᾶς
αὐτὸν τεχθῆναι τῆς Θεομήτορος. Οὐ γὰρ
ἀδύνατος ἦν
καὶ διὰ τῆς πύλης διελθεῖν καὶ ταύτης μὴ
παραβλάψαι τὰ σήμαντρα.
Μένει τοίνυν καὶ μετὰ τόκον παρθένος ἢ
Ἄειπάρθενος οὐδαμῶς ἀνδρὶ
μέχρι θανάτου προσομιλήσασα. Εἰ γὰρ καὶ
γέγραπται·
«Καὶ οὐκ ἔγνω αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν
αὐτῆς
τὸν πρωτότοκον», ἰστέον ὅτι πρωτότοκός
ἐστὶν ὁ πρῶτος γεννηθεὶς,
εἰ καὶ μονογενῆς εἶη. Τὸ μὲν γὰρ
«πρωτότοκον» πρῶτον γεννηθῆναι
δηλοῖ, οὐ πάντως δὲ καὶ ἐτέρων
συνεμφαίνει γέννησιν. Τὸ δὲ «ἕως»
τὴν μὲν τοῦ ὠρισμένου χρόνου προθεσμίαν
σημαίνει, οὐκ ἀποφάσκει
δὲ τὸ μετὰ ταῦτα· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· «Καὶ
ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι
πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ
αἰῶνος», οὐχ ὡς μετὰ
τὴν τοῦ αἰῶνος συντέλειαν
χωρισθησόμενος. Φησὶ γοῦν
ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Καὶ οὕτως πάντοτε σὺν
Κυρίῳ ἐσόμεθα»,
μετὰ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν λέγων.
Πῶς γὰρ ἂν Θεὸν γεννήσασα καὶ ἐκ τῆς τῶν
παρηκολουθηκότων
πείρας τὸ θαῦμα γνωρίσασα ἀνδρὸς
συνάφειαν κατεδέξατο;
Ἄπαγε. Οὐ σωφρονοῦντος λογισμοῦ τὰ
τοιαῦτα νοεῖν,
μὴ ὅτι καὶ πράττειν.
Ἄλλ' αὕτη ἢ μακαρία καὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν
δωρεῶν ἀξιωθεῖσα
τὰς ὠδῖνας, ἃς διέφυγε τίκτουσα, ταύτας ἐν

διότι ἐγένεε δούλη καὶ μητέρα
του Δημιουργοῦ. Καὶ ὅπως Αὐτός με τὴ
σύλληψη διατήρησε παρθένο αὐτὴν
που τον συνέλαβε, ἔτσι καὶ με τὴ γέννηση
του διατήρησε τὴν παρθενία τῆς
ἀπείραχτη, διότι μόνος πέρασε ἀπ' αὐτὴν
καὶ τὴ φύλαξε ἀλώβητη.
Ἡ σύλληψη ἐγένεε με τὸ ἀκουσμα (τῶν λόγων
του ἀγγέλου) καὶ ἡ γέννηση
με τὴ συνηθισμένη ἐξοδο τῶν ἐμβρύων (ἀπὸ
τὴν κοιλιά), ἀν καὶ ὀρισμένοι
πλάθουν μύθους ὅτι αὐτός γεννήθηκε ἀπὸ
τὴν πλευρά τῆς Θεοτόκου.
Δεν ἦταν, δηλαδή, ἀδύνατο γιὰ τὸ Θεὸ καὶ
να περάσει ἀπὸ μέσα τῆς
καὶ να μὴν πειράξει τὴ σφραγίδα τῆς
παρθενίας τῆς.
Ἡ Ἀειπάρθενος παραμένει, λοιπὸν, καὶ μετὰ
τὸν τόκο παρθένος, χωρὶς,
ὡς τὸ θάνατό τῆς, να συννευρεθεῖ καθόλου
με ἀνδρα. Διότι, ἀν καὶ ἔχει γραφεῖ,
«καὶ (ὁ Ἰωσήφ ὁ Μνήστωρ) δεν εἶχε σχέση μ'
αὐτὴν, ἀκόμη κι ὅταν γέννησε
τὸν πρωτότοκο γιο τῆς», πρέπει να
γνωρίζουμε ὅτι ὁ πρωτότοκος εἶναι αὐτός
που γεννήθηκε πρῶτος, ἀκόμη κι ἂν ἦταν
μοναχογιός. Ἡ λέξη «πρωτότοκος»,
δηλαδή, σημαίνει αὐτὸν που γεννήθηκε
πρῶτος, καὶ δεν δηλώνει
υποχρεωτικὰ καὶ τὴ γέννηση ἄλλων
(παιδιῶν). Ἡ λέξη πάλι «ἕως»
δείχνει βέβαια τὴν προθεσμία του
περιορισμένου χρόνου, ἀλλὰ δεν ἀποκλείει
τὰ επακόλουθα. Λέει, γιὰ παράδειγμα, ὁ
Κύριος· «Καὶ να, ἐγὼ εἰμαι μαζί σας
ὅλες τις ἡμέρες ἕως τὸ τέλος τῶν αἰῶνων»,
χωρὶς αὐτὸ να σημαίνει
ὅτι θα τοὺς ἀποχωρισθεῖ μετὰ τὸ τέλος τῶν
αἰῶνων. Διότι λέει
ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Καὶ ἔτσι πάντοτε θα
εἴμαστε μαζί με τὸν Κύριο»,
ἐννοώντας μετὰ τὴν ἀνάσταση τῶν πάντων.
Πῶς, δηλαδή, θα καταδεχόταν τὴ συνένωση

τῷ τοῦ πάθους καιρῷ
ὑπέμεινε ὑπὸ τῆς μητρικῆς συμπαθείας τῶν
σπλάγχνων
τὸν σπαραγμὸν ἀνατλάσα καί, ὄν Θεὸν ἔγνω
διὰ γεννήσεως,
τοῦτον ὡς κακοῦργον ἀναιρούμενον
βλέπουσα ὡς ῥομφαία
τοῖς λογισμοῖς ἐσπαράττετο· καὶ τοῦτό ἐστι·
«Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς
τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία». Ἀλλὰ
μεταβάλλει τὴν λύπην
ἢ χαρὰ τῆς ἀναστάσεως Θεὸν τὸν σαρκὶ
θανόντα κηρύττουσα.

με ἄνδρα, ἀφότου γέννησε
το Θεό και γνώρισε το θαύμα από την πείρα
των σημείων που έχουν
ακολουθήσει; Μη βλασφημείς. Αυτές οι
σκέψεις δεν χαρακτηρίζουν συνετό
νου, και μήτε βέβαια κάποιον που να τα
πράττει.
Αυτή όμως η τρισευτυχισμένη, που
αξιώθηκε τις υπερφυσικές δωρεές,
δοκίμασε την ώρα του πάθους (του γιου
της) τους πόνους που γλύτωσε
κατά τον τοκετό της· από μητρική αγάπη
υπέμεινε το σπαραγμό
των σπλάγχνων της· Αυτόν που γνώρισε ως
Θεό με τη γέννηση,
τον βλέπει σαν κακούργο να σταυρώνεται·
αυτές οι σκέψεις την ξεσκίζουν
σαν κοφτερό μαχαίρι. Κι αυτή είναι η έννοια
της φράσεως, «και τη δική σου
ψυχή θα διατρυπήσει κοφτερό μαχαίρι».
Αλλά, η χαρά της αναστάσεως
διαλύει τη λύπη, διότι διακηρύσσει ότι
αυτός που πέθανε με σάρκα είναι Θεός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 88. Περὶ τῶν ἁγίων και τῆς
τῶν λειψάνων αὐτῶν τιμῆς
Τιμητέον τοὺς ἁγίους ὡς φίλους Χριστοῦ,
ὡς τέκνα και κληρονόμους
Θεοῦ, ὡς φησιν Ἰωάννης ὁ θεολόγος
εὐαγγελιστῆς· «Ὅσοι δὲ ἔλαβον
αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ
γενέσθαι». «Ὡστε οὐκέτι
εἰσὶν δοῦλοι, ἀλλ' υἱοί· εἰ δὲ υἱοί, και
κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν
Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ». Καὶ ὁ
Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς
εὐαγγελίοις τοῖς ἀποστόλοις φησὶν· «Ἕμεῖς
φίλοι μου ἔστε.
Οὐκέτι ὑμᾶς καλῶ δούλους· ὁ γὰρ δοῦλος
οὐκ οἶδε, τί ποιεῖ
αὐτοῦ ὁ Κύριος». Εἰ δὲ και «Βασιλεὺς
βασιλέων και Κύριος
κυριευόντων» και «Θεὸς θεῶν» ὁ
Δημιουργὸς τῶν ἀπάντων

Για την τιμή των Αγίων και των λειψάνων
τους.
Πρέπει να τιμάμε τους αγίους σαν φίλους
του Χριστού, σαν τέκνα
και κληρονόμους του Θεού, όπως λέει ο
θεολόγος Ιωάννης ο ευαγγελιστής:
«όσοι τον αποδέχθηκαν, τους έδωσε τη
χάρη να γίνουν παιδιά του Θεού».
«Επομένως, καθόλου δεν είναι δούλοι, αλλά
παιδιά· και εφόσον είναι παιδιά,
είναι και κληρονόμοι· είναι κληρονόμοι του
Θεού και συγκληρονόμοι
του Χριστού. Και ο Κύριος, επίσης, στα ιερά
ευαγγέλια
λέει στους αποστόλους: «Εσεῖς εἰστε φίλοι
μου.
Δεν σας καλώ πλέον δούλους· διότι ο δούλος
δεν γνωρίζει τί κάνει
ο Κύριός του». Και αν ο Δημιουργός του
σύμπαντος και Κύριος ονομάζεται

καὶ Κύριος λέγεται, πάντως οἱ ἅγιοι θεοὶ τε καὶ κύριοι καὶ βασιλεῖς.
Τούτων Θεὸς ὁ Θεὸς καὶ Κύριος καὶ βασιλεὺς ἐστὶ καὶ λέγεται.
«Ἐγὼ γὰρ εἶμι», φησὶ τῷ Μωσεῖ, «Θεὸς Ἀβραάμ καὶ Θεὸς Ἰσαάκ καὶ Θεὸς Ἰακώβ». Καὶ Θεὸν Φαραὼ τὸν Μωσῆν ὁ Θεὸς ἐποίησεν.
Θεοὺς δὲ λέγω καὶ βασιλεῖς καὶ κυρίουσ οὐ φύσει, ἀλλ' ὡς τῶν παθῶν βασιλεύσαντας καὶ κυριεύσαντας καὶ τὴν τῆς θείας εἰκόνοσ ὁμοίωσιν, καθ' ἣν καὶ γεγένηνται, ἀπαραχάρακτον φυλάξαντας –βασιλεὺσ γὰρ λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέωσ εἰκόν– καὶ ὡσ ἐνωθέντασ Θεῶ κατὰ προαίρεσιν καὶ τοῦτον δεξαμένουσ ἔνοικον καὶ τῆ τούτου μεθέξει γεγονότασ χάριτι, ὅπερ αὐτόσ ἐστὶ φύσει. Πῶσ οὖν οὐ τιμητέον τοὺσ θεράποντασ καὶ φίλουσ καὶ υἱούσ τοῦ Θεοῦ χρηματίσαντασ; Ἡ γὰρ πρὸσ τοὺσ εὐγνώμονασ τῶν ὁμοδούλων τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆσ πρὸσ τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐνοίασ.
Οὗτοι ταμιεῖα Θεοῦ καὶ καθαρά γεγόνασι καταγῶγια· «Ἐνοικήσω γὰρ ἐν αὐτοῖσ», ὁ Θεὸσ φησιν, «καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεόσ». Ὅτι μὲν οὖν «ψυχαι δικαίων ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἄψηται αὐτῶν θάνατοσ», φησὶν ἡ θεία Γραφή· ὁ θάνατοσ γὰρ τῶν ἁγίων ὕπνοσ μᾶλλον ἐστὶ ἢ θάνατοσ. «Ἐκοπίασαν γὰρ εἰσ τὸν αἰῶνα καὶ ζήσονται εἰσ τέλος», καὶ· «Τίμιοσ ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατοσ τῶν ὁσίων αὐτοῦ». Τί οὖν τιμιώτερον τοῦ ἐν χειρὶ εἶναι Θεοῦ; Ζωὴ γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸσ καὶ φῶσ καὶ οἱ ἐν χειρὶ Θεοῦ ὄντεσ ἐν ζωῆ καὶ φωτὶ ὑπάρχουσιν.

«Βασιλιάσ των βασιλέων, Κύριος των αρχόντων και Θεὸσ των θεῶν», τότε οπωσδήποτε οἱ Ἄγιοι ονομάζονται θεοί, κύριοι και βασιλεῖσ.
Ο Θεὸσ και Κύριος και βασιλιάσ εἶναι και ονομάζεται Θεὸσ αυτῶν (των ἁγίων). Λέει στο Μωϋσή: «Ἐγὼ εἶμαι ο Θεὸσ του Αβραάμ, ο Θεὸσ του Ισαάκ και ο Θεὸσ του Ιακώβ. Επίσησ, ο Θεὸσ ἀνέδειξε το Μωϋσή Θεὸ του Φαραῶ. Λέγοντασ θεούσ, βασιλεῖσ και κυρίουσ δεν εννοῶ ὅτι εἶναι ἀπὸ τη φύση τουσ. Επειδὴ ὁμωσ εξουσίασαν και κυριάρχησαν στα πάθη και διαφύλαξαν ἀπείραχτη τη θεία εικόνα, σύμφωνα με την οποία πλάσθηκα –διότι και η εικόνα του βασιλιά βασιλιάσ καλεῖται– και επειδὴ ἐνώθηκα με το Θεὸ με τη θέλησή τουσ και τον δέχθηκα ἐνοικό τουσ και ἐγιναν κατὰ χάρη, με την κοινωνία τουσ μ' αὐτόν, ὅτι εἶναι ο ἴδιοσ στη φύση του, (γι' αὐτό τουσ ονομάζω ἔτσι). Πῶσ, λοιπόν, δεν πρέπει να τιμάμε αὐτούσ που ἐγιναν υπηρέτεσ, φίλοι και παιδιὰ του Θεοῦ; Διότι η τιμὴ πρὸσ τοὺσ ἀξιούσ συνδούλουσ μασ ἀποδείχνει την καλή διάθεσή μασ πρὸσ τον κοινό Δεσπότη.
Αυτοί ἔχουν ἀναδειχθεῖ καθαρά κατοικητήρια και καταλύματα του Θεοῦ. Διότι ο Θεὸσ λέει, «θα εγκατασταθῶ μέσα τουσ, θα περπατήσω και θα εἶμαι Θεὸσ τουσ». Και ἀκόμη η Ἁγία Γραφή βεβαιώννει ὅτι «οι ψυχέσ των δικαίων εἶναι στα χέρια του Θεοῦ και ο θάνατοσ δεν τις ἀγγίζει· διότι ο θάνατοσ των ἁγίων εἶναι περισσότερο ὕπνοσ παρά θάνατοσ. «Κόπιασαν δηλαδή στη ζωὴ τουσ και στο τέλος θ' ἀπολαύσουσ τη ζωὴ»· και ἀκόμη (λέει η Ἁγία Γραφή): «ο θάνατοσ των ἁγίων του Κυρίου εἶναι πολύτιμοσ».

Ὅτι δὲ διὰ τοῦ νοῦ τοῖς σώμασιν αὐτῶν
ἐνώκησεν ὁ Θεός,
φησὶν ὁ ἀπόστολος· «Οὐκ οἶδατε, ὅτι τὰ
σώματα ὑμῶν ναὸς
τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ὑμῖν Πνεύματος Ἁγίου
ἐστίν;» «Ὁ δὲ Κύριος
τὸ πνεῦμά ἐστι», καί· «Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ
Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ
τοῦτον ὁ Θεός». Πῶς οὖν οὐ τιμητέον τοὺς
ἐμψύχους ναοὺς
τοῦ Θεοῦ, τὰ ἔμψυχα τοῦ Θεοῦ σκηνώματα;
Οὗτοι ζῶντες
ἐν παρρησίᾳ τῷ Θεῷ παρεστήκασι.
Πηγὰς ἡμῖν σωτηρίους ὁ Δεσπότης Χριστὸς
τὰ τῶν ἀγίων
παρέσχετο λείψανα, πολυτρόπως τὰς
εὐεργεσίας πηγάζοντα,
μύρον εὐωδίας βρῦοντα. Καὶ μηδεὶς
ἀπιστεῖτω. Εἴ γὰρ ἐξ ἀκροτόμου
πέτρας ὕδωρ ἐν ἐρήμῳ, ἐπήγαγε
βουλομένου Θεοῦ καὶ ἐκ σιαγόνος
ὄνου τῷ Σαμψὼν διψῶντι, ἐκ μαρτυρικῶν
λειψάνων μύρον εὐῶδες
ἀναβλύζειν ἄπιστον; Οὐδαμῶς, τοῖς γε
εἰδόσι τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν
καὶ τὴν τῶν ἀγίων παρ' αὐτοῦ τιμὴν.
Ἐν τῷ νόμῳ πᾶς ὁ νεκροῦ ἀπτόμενος
ἀκάθαρτος ἐχρημάτιζεν,
ἀλλ' οὐχ οὗτοι νεκροί. Ἀφ' οὗ γὰρ ἡ
αὐτοζωή, ὁ τῆς ζωῆς αἴτιος,
ἐν νεκροῖς ἐλογίσθη, τοὺς ἐπ' ἐλπίδι
ἀναστάσεως καὶ τῆ εἰς αὐτὸν
πίστει κοιμηθέντας οὐ νεκροὺς
προσαγορεύομεν. Νεκρὸν γὰρ σῶμα
πῶς θαυματουργεῖν δύναται; Πῶς οὖν δι'
αὐτῶν δαίμονες
ἀπελαύνονται, ἀσθενεῖς θεραπεύονται,
τυφλοὶ ἀναβλέπουσι,
λεπροὶ καθαίρονται, πειρασμοὶ καὶ ἀνία
λύονται, πᾶσα δόσις ἀγαθὴ
ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων δι' αὐτῶν τοῖς
ἀδιστάκτῳ πίστει αἰτουῦσι
κάτεισι;

Διότι τι πολυτιμότερο ὑπάρχει ἀπὸ το να
βρίσκεται κανεὶς στα χέρια
του Θεοῦ; Ο Θεός, λοιπόν, εἶναι ζωὴ και φως
και ὅσοι βρίσκονται στα χέρια
του Θεοῦ, ζουν μέσα στη ζωὴ και το φως.
Επίσης, ο ἀπόστολος βεβαιώνει ὅτι ο Θεός
κατοίκησε στα σώματά τους
μέσω του νου: «Δεν γνωρίζετε, λέει, ὅτι τα
σώματά σας εἶναι ναὸς
του Ἁγίου Πνεύματος που ἐνοικεῖ μέσα
σας;». Επίσης (λέει): «Ὁ Κύριος
εἶναι πνεῦμα» και «αν κάποιος καταστρέφει
το ναὸ του Θεοῦ, θα τον
καταστρέψει με τη σειρά του ο Θεός». Πῶς,
λοιπόν, δεν πρέπει να τιμάμε
τους ἐμψυχοὺς ναοὺς του Θεοῦ, τα ἐμψυχα
κατοικητήριά του; Αυτοί, ὄντας
στη ζωὴ, στέκονται με παρρησία μπροστὰ
στο Θεό.

Ὁ Δεσπότης Χριστὸς μάς χάρισε τα λείψανα
των ἀγίων σαν πηγές σωτηρίας,
ἐπειδὴ παρέχουν τις εὐεργεσίες με πολλοὺς
τρόπους και ἀναβλύζουν
εὐωδιαστὸ μύρο. Και κανεὶς να μην
ἀμφιβάλλει. Διότι, αν ο ἀπόκρημνος
και σκληρὸς βράχος, με τη θέληση του Θεοῦ,
ἀνάβλυσε νερό στην ἐρημο,
και το ἴδιο η σιαγόνα του γαϊδουριού, ὅταν ο
Σαμψὼν δίψασε, πῶς εἶναι
ἀπίστευτο τα λείψανα των μαρτύρων να
μην ἀναβλύζουν εὐωδιαστὸ μύρο;
Καθόλου δεν εἶναι, γι' αὐτοὺς που
γνωρίζουν τη δύναμη του Θεοῦ
και την τιμὴ που Αὐτὸς ἀποδίδει στους
ἀγίους.

Σύμφωνα με το Μωσαϊκὸ Νόμο, ὅποιος
ἀγγιζε νεκρὸ γινόταν ἀκάθαρτος·
ἀλλὰ αὐτοὶ (οι ἅγιοι) δεν εἶναι νεκροί.
Αφότου, δηλαδή, η αὐτοζωὴ και πηγὴ
της ζωῆς συγκαταριθμήθηκε στους νεκροὺς,
δεν ονομάζουμε νεκροὺς αὐτοὺς
που κοιμήθηκαν με την ἐλπίδα της
ἀναστάσεως και την πίστη σ' Αὐτόν.

Πόσα ἂν ἔκαμες, ἵνα προστάτην εὐρης
θνητῶ σε βασιλεῖ
προσάγοντα καὶ ὑπὲρ σοῦ πρὸς αὐτὸν τοὺς
λόγους ποιούμενον;
Τοὺς οὖν προστάτας τοῦ γένους παντὸς
τοὺς τῶ Θεῶ ὑπὲρ ἡμῶν
τὰς ἐντεῦξεις ποιούμενους οὐ τιμητέον; Ναὶ
μὴν τιμητέον,
ναοὺς ἐγείροντας τῶ Θεῶ ἐπὶ τῶ τούτων
ὄνόματι,
καρποφορίας προσάγοντας, τὰς τούτων
μνήμας γεραίροντας
καὶ ἐν αὐταῖς εὐφραινομένους πνευματικῶς,
ἵνα οἰκεία
τῶν συγκαλούντων ἢ εὐφροσύνη γένηται,
ἵνα μὴ θεραπεύειν
πειρώμενοι τοῦμπαλιν αὐτοὺς
παροργίσωμεν. Οἷς μὲν γὰρ Θεὸς
θεραπεύεται, καὶ οἱ τούτου θεράποντες
εὐφρανθήσονται·
οἷς δὲ προσοχθίζει Θεός, καὶ οἱ τούτου
προσοχθιοῦσιν ὑπασπισταί.
«Ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς
πνευματικαῖς» καὶ κατανύξει
καὶ τῶν δεομένων ἐλέω τοὺς ἁγίους πιστοὶ
θεραπεύσωμεν,
οἷς μάλιστα καὶ Θεὸς θεραπεύεται. Στήλας
αὐτοῖς ἐγείρωμεν
ὀρωμένας τε εἰκόνας καὶ αὐτοὶ ἔμψυχοι
στήλαι καὶ εἰκόνες αὐτῶν
τῇ τῶν ἀρετῶν μιμήσει γενώμεθα.
Τὴν Θεοτόκον ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοῦ
μητέρα τιμήσωμεν·
τὸν προφήτην Ἰωάννην ὡς πρόδρομον καὶ
βαπτιστὴν ἀπόστολόν τε
καὶ μάρτυρα· «οὔτε γὰρ ἐν γεννητοῖς
γυναικῶν μείζων Ἰωάννου
ἐγγήγερται», ὡς ὁ Κύριος ἔφησε, καὶ τῆς
βασιλείας αὐτὸς πρῶτος
κῆρυξ γεγένηται. Τοὺς ἀποστόλους ὡς
ἀδελφοὺς τοῦ Κυρίου
καὶ αὐτόπτας καὶ ὑπηρέτας τῶν αὐτοῦ
παθημάτων, οὓς «προγνοὺς

Διότι, πῶς νεκρὸ σῶμα μπορεῖ να
θαυματουργεῖ; Πῶς με αὐτά (τα λείψανα
των ἁγίων) τα δαιμόνια φυγαδεύονται, οἱ
ασθενεῖς θεραπεύονται, οἱ τυφλοὶ
βλέπουν, οἱ λεπροὶ καθαρίζονται, οἱ
πειρασμοὶ καὶ οἱ θλίψεις εξαφανίζονται,
καὶ μέσω αὐτῶν κάθε καλή δωρεά
κατέρχεται ἀπὸ τον Πατέρα των φώτων
σ' αὐτοὺς που με ακλόνητη πίστη την
ζητοῦν;
Πόσα θα ἐδίνες, για να βρεις μεσάζοντα να
σε παρουσιάσει
σε θνητὸ βασιλιά καὶ να πει σ' αὐτὸν καλὸ
λόγο για σένα;
Αναλογικὰ, δεν πρέπει να τιμάμε τους
προστάτες ὅλου του ἀνθρωπίνου
γένους που προσεύχονται στο Θεὸ για μας;
Ασφαλῶς πρέπει να τους τιμάμε,
καὶ ναοὺς ν' ἀνεγείρουμε στο Θεὸ με τ'
ὄνομά τους,
καὶ καρπούς να τους προσφέρουμε, καὶ να
τιμάμε τις μνήμες τους
καὶ να πανηγυρίζουμε πνευματικὰ σ' αὐτές,
ὥστε ἡ χαρὰ να τους εἶναι
ἀρεστή, που μας συνάζουν, για να μὴν
συμβαίνει το ἀντίθετο,
στην προσπάθειά μας να τους τιμήσουμε, να
τους εξοργίζουμε. Διότι μ' αὐτά
που ο Θεὸς λατρεύεται, μ' αὐτά καὶ οἱ
εκλεκτοὶ ὑπηρέτες του θα χαροῦν·
καὶ με ὅσα ο Θεὸς δυσἀρεστεῖται, μ' αὐτά
καὶ οἱ ἀκόλουθοί του
θα δυσἀρεστηθοῦν. Ἀς τιμήσουμε, λοιπόν,
(ἀγαπητοί μου) πιστοί, τους ἁγίους
«με ψαλμούς, ὕμνους καὶ πνευματικὰ
ἄσματα», με κατάνυξη καὶ ελεημοσύνη
των φτωχῶν, με τα ὁποῖα κατεξοχὴν ο Θεὸς
λατρεύεται. Ν' ἀνεγείρουμε
προς τιμὴ τους προσκυνητάρια καὶ ορατὲς
εἰκόνες, καὶ οἱ ἴδιοι
ν' ἀναδειχθοῦμε ἔμψυχα προσκυνητάρια καὶ
εἰκόνες τους με τὴ μίμηση των ἀρετῶν τους.
Ἀς τιμήσουμε τὴ Θεοτόκο κατεξοχὴν καὶ

προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνας τοῦ Υἱοῦ
αὐτοῦ ὁ Θεὸς
καὶ Πατὴρ· πρῶτον ἀποστόλους, δεῦτερον
προφήτας,
τρίτον ποιμένας καὶ διδασκάλους». Τούς τε
τοῦ Κυρίου μάρτυρας
ἐκ παντὸς τάγματος ἐκλελεγμένους ὡς
στρατιώτας Χριστοῦ
καὶ τὸ αὐτοῦ πεπωκότας ποτήριον τό τε τοῦ
ζωοποιοῦ αὐτοῦ
θανάτου βαπτισθέντας βάπτισμα ὡς
κοινωνοὺς τῶν παθημάτων
αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης, ὧν ταξίαρχος ὁ
πρωτοδιάκονος Χριστοῦ
καὶ ἀπόστολος καὶ πρωτομάρτυς Στέφανος·
καὶ τοὺς ὁσίους
πατέρας ἡμῶν τοὺς θεοφόρους ἀσκητάς,
τοὺς τὸ χρονιώτερον
καὶ ἐπιπονώτερον μαρτύριον τῆς
συνειδήσεως διαθλήσαντας,
«οἱ περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις
δέρμασιν, ὑστερούμενοι,
θλιβόμενοι, κακοχούμενοι, ἐν ἐρημίαις
πλανώμενοι καὶ ὄρεσι
καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπαῖς τῆς γῆς, ὧν οὐκ
ἦν ἄξιος ὁ κόσμος».
Τοὺς πρὸ τῆς χάριτος προφήτας,
πατριάρχας, δικαίους
τοὺς προκατηγγελκότας τὴν τοῦ Κυρίου
παρουσίαν.
Τούτων πάντων ἀναθεωροῦντες τὴν
πολιτείαν ζηλώσωμεν
τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἐλπίδα, τὸν
ζῆλον, τὸν βίον,
τὴν καρτερίαν τῶν παθημάτων, τὴν
ὑπομονὴν μέχρις αἵματος,
ἵνα καὶ τῶν τῆς δόξης στεφάνων αὐτοῖς
κοινωνήσωμεν.

αληθινά σαν μητέρα του Θεοῦ·
τον προφήτη Ἰωάννη σαν πρόδρομο,
βαπτιστή, ἀπόστολο καὶ μάρτυρα·
διότι, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος, «καμιὰ γυναῖκα
δεν γέννησε μεγαλύτερη
προσωπικότητα ἀπὸ τον Ἰωάννη»· αὐτὸς
αναδείχθηκε ὁ πρῶτος κήρυκας
τῆς βασιλείας του. (Ἀς τιμήσουμε) τοὺς
ἀποστόλους σαν ἀδελφούς
τοῦ Κυρίου, μάρτυρας καὶ διακόνους τῶν
παθῶν του, «τοὺς οἰοῦσιν ὁ Θεὸς
καὶ Πατέρας, κατὰ τὴν πρόγνωσίν του, τοὺς
προόρισε νὰ εἶναι σύμμορφοι
με τὴν εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ του· πρῶτα
ἀποστόλους, ἔπειτα προφῆτες
καὶ τρίτο ποιμένες καὶ δασκάλους». (Ἀς
τιμήσουμε) τοὺς μάρτυρες
τοῦ Κυρίου, που ἔχουν διαλεχτεῖ ἀπὸ κάθε
τάξιν, σαν στρατιῶτες Χριστοῦ
καὶ σαν ἀνθρώπους που ἔχουν πιεῖ τὸ
ποτήρι του καὶ βαπτίσθηκαν
τὸ βάπτισμα τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου του καὶ
σαν μετόχους στα παθήματα
καὶ τὴ δόξα, τῶν οἰοῦσιν ἡγέτης εἶναι ὁ
πρωτοδιάκονος, ἀπόστολος
καὶ πρωτομάρτυρας τοῦ Χριστοῦ Στέφανος.
(Ἀς τιμήσουμε) τοὺς ὁσίους
πατέρες μας καὶ θεοφόρους πατέρες, που
ἀγωνίσθηκαν
τὸ πιο μακροχρόνιο καὶ ἐπίπονο μαρτύριο
τῆς συνειδήσεως·
«αὐτοὶ τριγύρισαν με μηλωτές, με δέρματα
προβάτων, με στερήσεις,
θλίψεις, κακουχίες, περιπλανώμενοι σὲ
ερήμους, τὰ ὄρη,
τὰ σπήλαια, τὴν τρύπην τῆς γῆς· ὁ κόσμος
δεν εἶναι ἀντάξιός τους».
(Ἀς τιμήσουμε) τοὺς προ Χριστοῦ προφῆτες,
τοὺς πατριάρχες, τοὺς δικαίους
οἱ οἰοῦσιν προκατήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ
Κυρίου.
Ἐξετάζοντας ὅλων αὐτῶν τὴν βιωτὴν, ἀς
ποθήσουμε

την πίστη, την αγάπη, την ελπίδα, το ζήλο,
το βίο,
την αντοχή στα παθήματα, την υπομονή
μέχρι να χύσουν το αίμα τους,
για να γίνουμε συμμετοχοί και στα
στεφάνια της δόξης τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 89. Περί εικόνων
Ἐπειδὴ δὲ τινες ἡμῖν καταμέμφονται
προσκυνοῦσί τε καὶ τιμῶσι
τὴν τε τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Δεσποίνης ἡμῶν
εἰκόνα, ἔτι δὲ
καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων καὶ θεραπόντων
Χριστοῦ, ἀκούετῶσαν,
ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ'
οἰκίαν εἰκόνα ἐποίησε.
Τίνος οὖν ἔνεκεν ἀλλήλους προσκυνοῦμεν,
εἰ μὴ ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ
πεποιημένους; Ὡς γὰρ φησιν ὁ θεοφόρος
καὶ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος,
«ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον
διαβαίνει»· πρωτότυπον δὲ
ἔστι τὸ εἰκονιζόμενον, ἐξ οὗ τὸ παράγωγον
γίνεται. Τίνος ἔνεκεν
ὁ Μωσαϊκὸς λαὸς τῇ σκηνῇ κυκλόθεν
προσεκύνει, εἰκόνα καὶ τύπον
φερούση τῶν ἐπουρανίων, μᾶλλον δὲ τῆς
ὄλης κτίσεως; Φησὶ γοῦν
ὁ Θεὸς τῷ Μωσῆ· «Ὁρα, ποιήσεις πάντα
κατὰ τὸν τύπον
τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει». Καὶ τὰ
Χερουβὶμ δὲ τὰ σκιάζοντα
τὸ ἱλαστήριον οὐχὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων
ἦν;
Τί δὲ ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις περιώνυμος ναός;
Οὐχὶ χειροποίητος
καὶ ἀνθρώπων τέχνη κατεσκευασμένος;
Ἡ δὲ θεία Γραφή κατηγορεῖ τῶν
προσκυνοῦντων τοῖς γλυπτοῖς,
ἀλλὰ καὶ τῶν θυόντων τοῖς δαιμονίοις.
Ἔθουον μὲν καὶ Ἕλληνες,
ἔθουον δὲ καὶ Ἰουδαῖοι· ἀλλ' Ἕλληνες μὲν
δαίμοσιν, Ἰουδαῖοι δὲ
τῷ Θεῷ. Καὶ ἀπόβλητος μὲν ἡ τῶν Ἑλλήνων

Για τις εικόνες.
Επειδὴ ορισμένοι μας κατηγοροῦν ὅτι
προσκυνοῦμε καὶ τιμούμε
την εἰκόνα του Σωτήρα καὶ της Δέσποινάς
μας, καὶ ἀκόμη τις εικόνες
των υπολοίπων ἁγίων καὶ διακόνων του
Χριστοῦ, ας μάθουν
ὅτι ἐξαρχῆς ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπο
σύμφωνα με τὴ δική του εἰκόνα.
Για ποιὸ λόγο, για παράδειγμα,
προσκυνοῦμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, παρά μόνο
διότι ἔχουμε πλασθεῖ κατ' εἰκόνα Θεοῦ;
Διότι, ὅπως λέει ὁ θεοφόρος καὶ
βαθὺς γνώστης των θείων Βασίλειος, «ἡ
τιμὴ πρὸς τὴν εἰκόνα ἀπευθύνεται
στο πρωτότυπο· καὶ πρωτότυπο εἶναι τὸ
εἰκονιζόμενο πρόσωπο, τοῦ οὐοίου
γίνεται ἀντίγραφο. Για ποιὸ λόγο, ἀκόμη, ὁ
λαὸς του Μωϋσῆ προσκυνούσε
γύρω ἀπὸ τὴ σκηνή, που εἰκόνιζε καὶ
προτύπωνε τὰ ἐπουράνια ἢ καλύτερα
ὅλη τὴ δημιουργία; Λέει μάλιστα ὁ Θεὸς στο
Μωϋσῆ: «Πρόσεξε, να τὰ κάνεις
ὅλα σύμφωνα με τὸ πρότυπο που εἶδες στο
ὄρος». Καὶ τὰ Χερουβείμ, ἐπίσης,
που ἔριχναν τὴ σκιά τους στο θυσιαστήριο,
δεν ἦταν ἀνθρώπινα
κατασκευάσματα; Τί ἦταν πάλι ὁ περίφημος
ναὸς των Ἱεροσολύμων;
Δεν ἦταν χειροποίητος καὶ κτισμένος με τὴν
ἀνθρώπινη τέχνη;
Ἡ Ἁγία Γραφή ὁμως κατηγορεῖ αὐτοὺς που
προσκυνοῦν τὰ γλυπτά,
ἀλλὰ καὶ ὅσους θυσιάζουν στα δαιμόνια.
Θυσίαζαν βέβαια οἱ εἰδωλολάτρες,
θυσιάζαν ὁμως καὶ οἱ Ἰουδαῖοι· οἱ
εἰδωλολάτρες θυσιάζαν στους δαίμονες,

θυσία ἦν
καὶ κατάκριτος, ἡ δὲ τῶν δικαίων τῷ Θεῷ
εὐαπόδεκτος.
«Ἐθυσεν γὰρ Νῶε, καὶ ὡσφράνθη ὁ Θεὸς
ὄσμήν εὐωδίας»,
τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως καὶ τῆς πρὸς
αὐτὸν εὐνοίας τὸ εὐῶδες
ἀποδεχόμενος. Οὕτω τὰ μὲν τῶν Ἑλλήνων
γλυπτὰ, ἐπεὶ δαιμόνων
ἦσαν ἐξεικονίσματα ἀπόβλητά τε καὶ
ἀπηγορευμένα τυγχάνουσι.
Πρὸς δὲ τούτοις τοῦ ἀοράτου καὶ ἀσωμάτου
καὶ ἀπεριγράπτου
καὶ ἀσχηματίστου Θεοῦ τίς δύναται
ποιήσασθαι μίμημα;
Παραφροσύνης τοίνυν ἄκρας καὶ ἀσεβείας
τὸ σχηματίζειν τὸ θεῖον.
Ἐντεῦθεν ἐν τῇ Παλαιᾷ οὐκ ἦν τετριμμένη ἡ
τῶν εἰκόνων χρῆσις.
Ἐπεὶ δὲ ὁ Θεὸς διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ
κατὰ ἀλήθειαν γέγονεν
ἄνθρωπος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, οὐχ
ὡς τῷ Ἀβραάμ ὥφθη
ἐν εἶδει ἀνθρώπου, οὐχ ὡς τοῖς προφήταις,
ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀληθῶς
γέγονεν ἄνθρωπος διέτριψέ τε ἐπὶ τῆς γῆς
«καὶ τοῖς ἀνθρώποις
συναναστράφη», ἐθαυματούργησεν, ἔπαθεν,
ἐσταυρώθη, ἀνέστη,
ἀνελήφθη, καὶ πάντα ταῦτα κατὰ ἀλήθειαν
γέγονε, καὶ ὠράθη
ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐγράφη μὲν εἰς
ὑπόμνησιν ἡμῶν καὶ διδαχὴν
τῶν τῆνικαῦτα μὴ παρόντων, ἵνα μὴ
ἔωρακότες, ἀκούσαντες δὲ
καὶ πιστεύσαντες τύχωμεν τοῦ μακαρισμοῦ
τοῦ Κυρίου.
Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες ἴσασι γράμματα οὐδὲ τῇ
ἀναγνώσει σχολάζουσιν,
οἱ πατέρες συνεῖδον ὥσπερ τινὰς ἀριστείας
ἐν εἰκόσι ταῦτα
γράφεσθαι εἰς ὑπόμνησιν σύντομον. Ἀμέλει
πολλάκις μὴ κατὰ νοῦν

ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι στο Θεό. Καὶ ἡ θυσία τῶν
εἰδωλολατρῶν ἦταν ἀπορριπτέα
καὶ κατακριτέα, ἐνῶ τῶν δικαίων
εὐπρόσδεκτη ἀπὸ το Θεό.
«Θυσίασε, δηλαδή, ὁ Νῶε καὶ μύρισε ὁ Θεὸς
ὄσμή εὐωδίας»,
καθὼς με τὴν εὐωδία ἀποδέχτηκε τὴν καλὴ
προαίρεση καὶ τὴν εὐχαριστία
(τοῦ Νῶε) πρὸς αὐτόν. Ἐτσι, τὰ γλυπτὰ τῶν
εἰδωλολατρῶν, ἐπειδὴ
ἀπεικόνιζαν δαίμονες εἶναι ἀπορρίψιμα καὶ
ἀπαγορευμένα.
Ἐπιπλέον, ποιὸς μπορεῖ νὰ φτιάξει ὁμοίωμα
τοῦ ἀοράτου, ἀσώματος,
ἀπερίγραπτου καὶ ἀσχημάτιστου Θεοῦ;
Ἡ ἀπεικόνιση τοῦ θεοῦ ἀποτελεῖ ἀκραία
παραφροσύνη καὶ ἀσέβεια.
Γι' αὐτὸ ἡ χρῆση εἰκόνων δὲν ἦταν
συνηθισμένη στὴν Παλαιὰ Διαθήκη.
Αφότου ὁμῶς ὁ Θεός, ἀπὸ τὴν πολλή του
αγάπη, ἐγίνε ἀληθινός
ἄνθρωπος γιὰ τὴ σωτηρία μας, ὄχι ὅπως
ἐμφανίσθηκε στὸν Ἀβραάμ
μὲ μορφή ἀνθρώπου, οὔτε ὅπως στὸν
προφήτες, ἀλλὰ ἐγίνε στὴν οὐσία
ἀληθινὰ ἄνθρωπος· ἐζήσε πάνω στὴ γῆ «καὶ
συναναστράφηκε με τοὺς
ἀνθρώπους», ἔκανε θαύματα, ἔπαθε,
σταυρώθηκε, ἀναστήθηκε,
ἀναλήφθηκε καὶ ὅλα αὐτὰ ἦταν ἀληθινὰ
γεγονότα· οἱ ἄνθρωποι τὸν εἶδαν
καὶ τὰ ἐγράψαν αὐτὰ γιὰ νὰ τὰ γνωρίσουμε
κι ἐμεῖς, καὶ νὰ τὰ διδαχθῶν
ὅσοι δὲν ἐζήσαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, γιὰ ν'
ἀξιωθῶμε το μακαρισμὸ
τοῦ Κυρίου (που λέει) ὅτι, ἀν καὶ δὲν εἶδαμε,
ἀκούσαμε μόνον καὶ πιστέψαμε.
Ἐπειδὴ ὁμῶς δὲν γνωρίζουν ὅλοι γράμματα
καὶ οὔτε ἀσχολοῦνται
μὲ τὴ μελέτη, οἱ Πατέρες ἀποφάσισαν ν'
ἀπεικονισθῶν αὐτὰ σε εἰκόνες,
ὅπως ἀπεικονίζονται κάποια
ἀνδραγαθήματα, γιὰ σύντομη ὑπενθύμιση.

ἔχοντες τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, τὴν εἰκόνα
τῆς Χριστοῦ σταυρώσεως
ιδόντες, τοῦ σωτηρίου πάθους εἰς
ἀνάμνησιν ἔλθόντες, πεσόντες
προσκυνοῦμεν οὐ τῇ ὕλῃ, ἀλλὰ τῷ
εἰκονιζομένῳ, ὡσπερ οὐ τῇ ὕλῃ
τοῦ Εὐαγγελίου οὐδὲ τῇ τοῦ σταυροῦ ὕλῃ
προσκυνοῦμεν,
ἀλλὰ τῷ ἐκτύπῳ. Τί γὰρ διαφέρει
σταυρὸς μὴ ἔχων
τὸ τοῦ Κυρίου ἐκτύπωμα τοῦ ἔχοντος;
Ὡσαύτως καὶ τῆς Θεομήτορος· ἡ γὰρ εἰς
αὐτὴν τιμὴ
εἰς τὸν ἕξ αὐτῆς σαρκωθέντα ἀνάγεται.
Ὁμοίως καὶ τὰ τῶν ἁγίων
ἀνδραγαθήματα ἐπαλείφοντα ἡμᾶς πρὸς
ἀνδρείαν καὶ ζῆλον
καὶ μίμησιν τῆς αὐτῶν ἀρετῆς καὶ δόξαν
Θεοῦ. Ὡς γὰρ ἔφημεν,
ἡ πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τῶν ὁμοδούλων
τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει
τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐνοίας, καὶ ἡ
τῆς εἰκόνης τιμὴ
πρὸς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Ἔστι δὲ
ἄγραφος ἡ παράδοσις
ὡσπερ τὸ κατὰ ἀνατολὰς προσκυνεῖν, τὸ
προσκυνεῖν σταυρὸν
καὶ ἕτερα πλεῖστα τούτοις ὅμοια.
Φέρεται δὲ καὶ τις ἱστορία, ὡς ὁ Κύριος τῷ
Αὐγάρῳ
τῆς Ἐδεσσηνῶν πόλεως βασιλεύοντι
ζωγράφον ἀποστείλαντι
τὴν τοῦ Κυρίου ὁμοιογραφῆσαι εἰκόνα μὴ
δυνηθέντος τοῦ ζωγράφου
διὰ τὴν ἀποστίλβουσαν τοῦ προσώπου
λαμπρότητα, αὐτὸς ἱμάτιον
τῷ οἰκείῳ καὶ καὶ θείῳ καὶ ζωοποιῷ
προσώπῳ ἐπιθεῖς
ἐναπομάξασθαι τῷ ἱματίῳ τὸ ἑαυτοῦ
ἀπεικόνισμα
καὶ οὕτως ἀπέστειλε τοῦτο ποθοῦντι τῷ
Αὐγάρῳ.
Ὅτι δὲ καὶ πλεῖστα οἱ ἀπόστολοι ἀγράφως

Διότι, χωρὶς ἀμφιβολία, πολλές φορές, ἐνῶ
δεν ἔχουμε στο νου τὸ πάθος
τοῦ Κυρίου, βλέποντας τὴν εἰκόνα τῆς
σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ, θυμόμαστε
τὸ σωτήριο πάθος τοῦ καὶ κάνοντας
μετάνοια προσκυνούμε ὄχι τὴν ὕλη,
ἀλλὰ τὸ εἰκονιζόμενο πρόσωπο· ὅπως
ακριβῶς, δεν προσκυνούμε τὴν ὕλη
τοῦ Εὐαγγελίου ἢ τοῦ σταυροῦ ἀλλὰ τὸ
σχῆμα. Διότι, σε τί διαφέρει
ὁ σταυρὸς που δεν ἔχει τὴ μορφή τοῦ
Κυρίου ἀπὸ ἐκεῖνον που τὴν ἔχει;
Τὸ ἴδιο καὶ με τὴ Θεοτόκο· ἡ τιμὴ, δηλαδή,
πρὸς τὸ πρόσωπό τῆς
ἀπευθύνεται στο γιό τῆς, που ἔλαβε σάρκα
ἀπ' αὐτήν. Παρόμοια, καὶ τὰ
κατορθώματα τῶν ἁγίων μας παρακινοῦν
στὴν ἀνδρεία, τὸ ζῆλο,
τὴ μίμηση τῆς ἀρετῆς τοὺς καὶ γιὰ τὴ δόξα
τοῦ Θεοῦ.
Διότι, ὅπως εἶπαμε,
ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς συνδούλους μας, που
ἀποδείχτηκαν εὐγνώμονες, φανερώνει
τὴν καλὴ διάθεση πρὸς τὸν κοινὸ δεσπότη
καὶ ἡ τιμὴ πρὸς τὴν εἰκόνα
ἀπευθύνεται στο πρωτότυπο (πρόσωπο).
Υπάρχει ἀκόμη ἀγραφὴ παράδοσις,
ὅπως προσκυνούμε στραμένοι στὴν
ἀνατολή, νὰ προσκυνούμε καὶ τὸ σταυρό
καὶ ἄλλες πολλές παρόμοιες παραδόσεις.
Διηγούνται κι ἓνα σχετικὸ περιστατικὸ.
Ὅταν ὁ Αὐγάρος βασίλευε
στὴν πόλη τῆς Ἐδεσσας, ἔστειλε ἓνα
ζωγράφο γιὰ νὰ κάνει πανομοιότυπη
εἰκόνα με τὴ μορφή τοῦ Κυρίου. Ὁ
ζωγράφος ὅμως δεν τὰ κατάφερε,
διότι τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου ἔλαμπε
ἐκθαμβωτικά. Τότε ὁ ἴδιος Κύριος
ἀγγίξε ἓνα κομάτι ὑφασμα στὸ θεῖο καὶ
ζωοποιῶ πρόσωπό του
καὶ ἀποτύπωσε σ' αὐτὸ τὴ μορφή του. Ἔτσι,
ἔστειλε τὸ ὑφασμα στὸν Αὐγάρου
με τὴν ἀπεικόνιση που τόσο ποθοῦσε.

παραδεδώκασι,
γράφει Παῦλος, ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος·
«Ἄρα οὖν, ἀδελφοί,
στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἡμῶν,
ἃς ἐδιδάχθητε,
εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν». Καὶ
πρὸς Κορινθίους·
«Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι πάντα μου
μέμνησθε καί,
καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις
κατέχετε».

Επίσης, οἱ Ἀπόστολοι μας ἔχουν μεταφέρει
πολλές ἀγραφες παραδόσεις,
ὅπως γράφει ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν
Παῦλος: «Ἐπομένως, ἀδελφοί,
προσέχετε νὰ διατηρεῖτε τὶς παραδόσεις
μας, ποὺ σας διδάξαμε
εἴτε προφορικὰ εἴτε γραπτὰ. Καὶ τοὺς
Κορινθίους (γράφει):
«Σας ἐπαινῶ, ἀδέλφια μου, διότι θυμάσθε
ὅλα τὰ δικά μου,
καὶ διατηρεῖτε τὶς παραδόσεις ποὺ σας
μετάδωσα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 90. Περὶ γραφῆς
Εἷς ἐστὶν ὁ Θεὸς ὑπὸ τε Παλαιᾶς Διαθήκης
καὶ Καινῆς κηρυττόμενος,
ὁ ἐν Τριάδι ὑμνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος,
τοῦ Κυρίου φήσαντος·
«Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ
πληρῶσαι». Αὐτὸς γὰρ
τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἰργάσατο, ὑπὲρ ἧς
πᾶσα Γραφή
καὶ ἅπαν μυστήριον. Καὶ πάλιν· «Ἐρευνᾶτε
τὰς Γραφάς·
αὗται γὰρ μαρτυροῦσι περὶ ἐμοῦ». Καὶ τοῦ
ἀποστόλου εἰπόντος·
«Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς
λαλήσας τοῖς πατέρας
ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν
ἡμερῶν τούτων
ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ». Διὰ Πνεύματος
τοίνυν Ἁγίου ὁ τε νόμος
καὶ οἱ προφῆται, εὐαγγελισταὶ καὶ
ἀπόστολοι καὶ ποιμένες
ἐλάλησαν καὶ διδάσκαλοι.
«Πᾶσα τοίνυν Γραφή θεόπνευστος πάντως
ὠφέλιμος».
Ἵστε κάλλιστον καὶ ψυχωφελέστατον
ἐρευνᾶν τὰς θείας Γραφάς.
Ἵσπερ γὰρ δένδρον παρὰ τὰς διεξόδους
τῶν ὑδάτων πεφυτευμένον,
οὕτω καὶ ψυχὴ τῆς θείας ἀρδευομένη Γραφῆς
πιαίνεται καὶ καρπὸν
ὠριμον δίδωσι, πίστιν ὀρθόδοξον, καὶ

Για τὴν Ἁγία Γραφή.
Ἐνας εἶναι ὁ Θεὸς ποὺ υμνεῖται καὶ
δοξάζεται ὡς Τριάδα καὶ τὸν ὁποῖο
κηρύσσει ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη,
σύμφωνα με τὰ λόγια τοῦ Κυρίου:
«Δεν ἦλθα νὰ καταργήσω τὸ νόμο, ἀλλὰ νὰ
τὸν συμπληρώσω». Διότι Αὐτὸς
πραγματοποίησε τὴ σωτηρία μας, γιὰ τὴν
ὁποία ομιλεῖ ὅλη ἡ Γραφή
καὶ ὅλα τὰ μυστήρια. Καὶ πάλι λέει:
«Ἐρευνάτε τὶς Γραφές, ἐπειδὴ αὐτές
μιλοῦν γιὰ μένα». Καὶ ὁ Ἀπόστολος εἶπε:
«Σε πολλές περιπτώσεις
καὶ με πολλοὺς τρόπους ὁ Θεὸς μίλησε τὸν
παλιὸ καιρὸ στους πατέρες μας
μέσω τῶν προφητῶν, καὶ τὶς τελευταῖες
αὐτές ἡμέρες μας μίλησε
μέσω τοῦ Υἱοῦ». Με τὴ χάρις τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος, λοιπὸν,
ὁ νόμος, οἱ προφῆτες, οἱ εὐαγγελιστές, οἱ
ἀπόστολοι, οἱ ποιμένες
καὶ οἱ δάσκαλοι μίλησαν».
«Κάθε Γραφή, λοιπὸν, εἶναι θεόπνευστη καὶ
πολύ ὠφέλιμη». Ἐπομένως,
εἶναι πολὺ ωραῖο καὶ πολὺ ὠφέλιμο στὴν
ψυχὴ νὰ ἐρευνᾶμε τὶς θείες Γραφές.
Ὅπως ακριβῶς ἓνα δένδρο ποὺ εἶναι
φυτευμένο στο μέρος ποὺ υπάρχουν
πολλὰ νερά, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ ἀρδεύεται
με τὴν Ἁγία Γραφή, εὐδοκιμεῖ
καὶ ἀποδίδει ὠριμοὺς καρπούς, δηλαδή

ἀειθαλέσι τοῖς φύλλοις,
ταῖς θεαρέστοις, φημί, ὠραΐζεται πράξεις·
πρὸς τε γὰρ πρᾶξιν
ἐνάρετον καὶ θεωρίαν ἀθόλωτον ἐκ τῶν
ἀγίων Γραφῶν ῥυθμιζόμεθα.
Πάσης γὰρ ἀρετῆς παράκλησιν καὶ κακίας
ἀπάσης ἀποτροπὴν
ἐν ταύταις εὐρίσκομεν. Ἐὰν οὖν ἐσόμεθα
φιλομαθεῖς, ἐσόμεθα
καὶ πολυμαθεῖς· ἐπιμελεία γὰρ καὶ πόνω καὶ
τῇ τοῦ διδόντος χάριτι
κατορθοῦνται ἅπαντα. «Ὁ γὰρ αἰτῶν
λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν
εὐρίσκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγέσεται».
Κρούσωμεν τοίνυν εἰς τὸν κάλλιστον
παράδεισον τῶν Γραφῶν,
τὸν εὐώδη, τὸν γλυκύτατον, τὸν
ὠραιότατον, τὸν παντοίοις
νοερῶν θεοφόρων ὀρνέων κελαδήμασι
περιηχοῦντα ἡμῶν τὰ ὦτα,
τὸν ἀπτόμενον ἡμῶν τῆς καρδίας, καὶ
λυπουμένην μὲν
παρακαλοῦντα, θυμουμένην δὲ
κατευνάζοντα καὶ χαρᾶς αἰδίου
ἐμπιπλῶντα, τὸν ἐπιβιβάζοντα ἡμῶν τὴν
διάνοιαν
ἐπὶ τὰ χρυσαυγῆ μετάφρενα τῆς θείας
περιστερᾶς καὶ ὑπέρλαμπρα
καὶ ταῖς φανωτάταις αὐτῆς πτέρυξι πρὸς
τὸν μονογενῆ Υἱὸν
καὶ κληρονόμον τοῦ φυτουργοῦ τοῦ νοητοῦ
ἀμπελῶνος ἀνάγοντα
καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Πατρὶ τῶν φώτων
προσάγοντα.
Ἄλλὰ μὴ παρέργως κρούσωμεν, προθύμως
δὲ μᾶλλον καὶ ἐπιμόνως·
μὴ ἐκκακήσωμεν κρούοντες· οὕτω γὰρ ἡμῖν
ἀνοιγέσεται.
Ἐὰν ἀναγνῶμεν ἅπαξ καὶ δις καὶ μὴ
διαγνῶμεν, ἃ ἀναγινώσκομεν,
μὴ ἐκκακήσωμεν, ἀλλ' ἐπιμείνωμεν,
ἀδολεσχήσωμεν, ἐρωτήσωμεν·
«ἐπερώτησον» γὰρ, φησὶν, «τὸν πατέρα

ορθόδοξη πίστη, καὶ εἶναι στολισμένη
με ἀειθαλή φύλλα, με δηλαδή θεάρεστες
πράξεις. Διότι οἱ ἅγιες Γραφές
μας οδηγοῦν στις ἐνάρετες πράξεις καὶ τὴν
καθαρή θεωρητικὴ γνώση,
ἐπειδὴ μέσα σ' αὐτές βρίσκουμε τὴν
προτροπὴν γιὰ κάθε ἀρετὴ καὶ τὴν
ἀποτροπὴν γιὰ κάθε κακία. Ἀν εἴμαστε,
λοιπὸν, φιλομαθεῖς, θὰ εἴμαστε
καὶ πολυμαθεῖς· διότι ὅλα τὰ πετυχαίνει ἡ
ἐπιμέλεια, ὁ κόπος καὶ ἡ χάρη
ποῦ δίνει ὁ Θεός. «Καθόσον, αὐτός ποῦ ζητᾶ
παίρνει, αὐτός ποῦ ψάχνει
βρίσκει καὶ αὐτός ποῦ χτυπᾶ τὴν πόρτα τοῦ
ανοίγουν».
Ἄς χτυπήσουμε, λοιπὸν τὴν πόρτα τοῦ πολὺ
ωραίου παραδείσου τῶν Γραφῶν,
ποῦ εἶναι μυρωδάτος, πολὺ γλυκὺς καὶ
ωραίος καὶ γεμίζει τ' αὐτιά μας
με κάθε εἶδους κελαδήματα τῶν νοερῶν
θεοφόρων πτηνῶν·
αὐτός (ὁ παράδεισος τῶν Γραφῶν) ἀγγίζει
τὴν καρδιά μας καὶ, ὅταν αὐτὴ
εἶναι λυπημένη τὴν παρηγορεῖ, ὅταν εἶναι
ταραγμένη τὴν ηρεμεῖ
καὶ τὴ γεμίζει με ἀνέκφραστη χαρὰ·
ανεβάζει τὸ νοῦ μας
στὰ χρυσαυγῆ καὶ ὑπέρλαμπρα ἐνδότερα
τοῦ νοῦ τοῦ «θεοῦ περιστερίου»,
το ὁποῖο με τὰ φωτεινὰ φτερά τοῦ μας
οδηγεῖ στο μονογενῆ Υἱὸ
καὶ κληρονόμο τοῦ γεωργοῦ τοῦ νοητοῦ
ἀμπελῶνα,
καὶ μέσω αὐτοῦ μας παρουσιάζει στον
Πατέρα τῶν φώτων.
Ὅμως, ἄς μὴ χτυπήσουμε τὴ θύρα με
ἀδιαφορία, ἀλλὰ με περισσότερὴ
προθυμία καὶ ἐπιμονή· ἄς μὴ
ἀποθαρρυνθούμε κρούοντας· διότι ἔτσι
θὰ μας ἀνοίξει τὴ θύρα. Ἀν, δηλαδή,
διαβάσουμε μία καὶ δύο φορές καὶ
δεν καταλάβουμε αὐτὰ ποῦ διαβάσαμε, ἄς
μὴν ἀποθαρρυνθούμε, ἀλλὰ

σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι,
τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι». Οὐ
γὰρ πάντων ἡ γνῶσις.
Ἄρυσώμεθα ἐκ τῆς τούτου τοῦ παραδείσου
πηγῆς ἀένναα
καὶ καθαρῶτατα νάματα ἀλλόμενα εἰς ζωὴν
αἰώνιον,
ἐντρυφήσωμεν, ἀπλήστως
κατατρυφήσωμεν· τὴν γὰρ χάριν
ἀδάπανον κέκτηνται. Εἰ δέ τι καὶ παρὰ τῶν
ἕξωθεν χρήσιμον
καρπώσασθαι δυνηθῆμεν, οὐ τῶν
ἀπηγορευμένων ἐστί.
Γενώμεθα δόκιμοι τραπεζῖται τὸ μὲν
γνήσιον καὶ καθαρὸν χρυσίον
σωρεύοντες, τὸ δὲ κίβδηλον παραιτούμενοι.
Λάβωμεν λόγους
καλλίστους, θεοὺς δὲ γελοίους καὶ μύθους
ἀλλοτρίους τοῖς κυσὶν
ἀπορρίψωμεν· πλείστην γὰρ ἐξ αὐτῶν κατ'
αὐτῶν ἰσχὺν κτήσασθαι
δυνηθῆμεν.
Ἰστέον δέ, ὡς εἴκοσι δύο βίβλοι εἰσὶ τῆς
Παλαιᾶς Διαθήκης
κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς Ἑβραϊδος φωνῆς.
Εἴκοσι δύο γὰρ στοιχεῖα
ἔχουσιν, ἐξ ὧν πέντε διπλοῦνται, ὡς
γίνεσθαι αὐτὰ εἴκοσι ἑπτὰ·
διπλοῦν γὰρ ἐστί τὸ Χάφ καὶ τὸ Μέμ καὶ τὸ
Νοῦν καὶ τὸ Φι
καὶ τὸ Σαδί. Διὸ καὶ αἱ βίβλοι κατὰ τοῦτον
τὸν τρόπον εἴκοσι δύο
μὲν ἀριθμοῦνται, εἴκοσι ἑπτὰ δὲ
εὐρίσκονται διὰ τὸ πέντε ἐξ αὐτῶν
διπλοῦσθαι. Συνάπτεται γὰρ ἡ Ῥοῦθ τοῖς
Κριταῖς καὶ ἀριθμεῖται
παρ' Ἑβραίοις μία βίβλος· ἡ πρώτη καὶ
δευτέρα τῶν Βασιλειῶν μία
βίβλος· ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη τῶν
Βασιλειῶν μία βίβλος· ἡ πρώτη
καὶ ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων μία
βίβλος· ἡ πρώτη
καὶ ἡ δευτέρα τοῦ Ἑσδρα μία βίβλος.

να ἐπιμείνουμε, να ἐντρυφήσουμε, να
ρωτήσουμε. Διότι λέει (ἡ Γραφή),
«ῥώτησε τον πατέρα σου και θα σε
πληροφορήσει, ῥώτησε τους
πρεσβυτέρους και θα σου πουν». Διότι ἡ
γνώση δεν εἶναι κτήμα ὅλων.
Ἄς ἀντλήσουμε ἀπὸ τὴν πηγὴ του
παραδείσου τα πάντοτε ἀναβλύζοντα
και ολοκάθαρα νερά που μας προσφέρουν
τὴν αἰώνια ζωή·
ας τ' ἀπολαύσουμε, ας τα χαρούμε με
ἀπληστία· διότι ἔχουν ἀνεξάντλητη
τὴ χάρη. Ἄν πάλι μπορέσουμε ν'
ἀποκομίσουμε κάτι ωφέλιμο ἀπὸ τους
εκτὸς Ἐκκλησίας, δεν εἶναι ἀπαγορευμένο.
Ἄς γίνουμε ἐπιτυχημένοι τραπεζῖτες
συσσωρεύοντας τὸ ἀτόφιο και καθαρὸ
χρυσάφι και ἀποφεύγοντας τὸ νοθευμένο.
Ἄς δεχθούμε τους ωραιότατους
λόγους και ας πετάξουμε τους γελοῖες και
ξένες μυθολογίες στα σκυλιά·
διότι θα μπορέσουμε ν' ἀποκτήσουμε ἀπ'
αυτοῦς μεγάλη δύναμη ἐναντίον τους.
Πρέπει, ἐπίσης, να γνωρίζουμε ὅτι τα βιβλία
τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι
εἴκοσι δύο, σύμφωνα με τα γράμματα τῆς
Ἑβραϊκῆς γλώσσας. Διότι αὐτὴ ἔχει
εἴκοσι δύο γράμματα, ἀπὸ τα ὁποῖα τα
πέντε διπλασιάζονται, για να γίνουν
αὐτὰ εἴκοσι ἑπτὰ· διπλὸ δηλαδὴ εἶναι τὸ
Χάφ, τὸ Μέμ, τὸ Νουν, τὸ Φι
και τὸ Σαδί. Γι' αὐτὸ και τα βιβλία, σύμφωνα
μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἀριθμοῦνται
εἴκοσι δύο, ἀλλὰ εἶναι εἴκοσι ἑπτὰ, ἐπειδὴ
πέντε ἀπ' αὐτὰ διπλασιάζονται.
Ἐνώνεται, δηλαδὴ, τὸ βιβλίον τῆς Ροῦθ με
των Κριτῶν και οἱ Ἑβραῖοι
τα υπολογίζουν ὡς ἓνα βιβλίον· ἓνα βιβλίον
ἀριθμοῦνται ἡ πρώτη και δευτέρα
των Βασιλειῶν· ἓνα, ἐπίσης, ἡ τρίτη και
τέταρτη Βασιλειῶν· ἓνα βιβλίον ἀκόμη
ἡ πρώτη και δευτέρα των Παραλειπομένων
και ἓνα ἡ πρώτη και δευτέρα

Οὕτως οὖν σύγκεινται αἱ βίβλοι ἐν
πεντατεύχοις τέτρασι,
καὶ μένουσιν ἄλλαι δύο, ὡς εἶναι τὰς
ἐνδιαθέτους βίβλους οὕτως·
πέντε νομικάς· Γένεσιν, Ἔξοδον, Λευιτικόν,
Ἀριθμούς, Δευτερονόμιον·
αὕτη πρώτη πεντάτευχος, ἣ καὶ νομοθεσία.
Εἶτα ἄλλη πεντάτευχος,
τὰ καλούμενα Γραφεῖα, παρά τισι δὲ
Ἀγιογράφα, ἅτινά ἐστιν οὕτως·
Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, Κριταὶ μετὰ τῆς Ρούθ,
Βασιλειῶν πρώτη
μετὰ τῆς δευτέρας, βίβλος μία, Βασιλειῶν
τρίτη μετὰ τῆς τετάρτης,
βίβλος μία, καὶ αἱ δύο τῶν Παραλειπομένων,
βίβλος μία·
αὕτη δευτέρα πεντάτευχος. Τρίτη
πεντάτευχος αἱ στιχῆρεις βίβλοι·
τοῦ Ἰώβ, τὸ Ψαλτήριον, Παροιμίαι
Σολομῶντος, Ἐκκλησιαστής
τοῦ αὐτοῦ, τὰ Ἄσματα τῶν ἁσμάτων τοῦ
αὐτοῦ.
Τετάρτη πεντάτευχος, ἡ προφητικὴ· τὸ
δωδεκαπρόφητον,
βίβλος μία, Ἡσαΐας, Ἰερεμίας Ἰεζεκιήλ,
Δανιήλ. Εἶτα τοῦ Ἔσδρα,
αἱ δύο εἰς μίαν συναπτόμεναι βίβλον, καὶ ἡ
Ἐσθήρ. Ἡ δὲ Πανάρετος,
τουτέστιν ἡ Σοφία τοῦ Σολομῶντος, καὶ ἡ
Σοφία τοῦ Ἰησοῦ,
ἦν ὁ πατὴρ μὲν τοῦ Σιράχ ἐξέθετο Ἐβραϊστί,
Ἐλληνιστί δὲ
ἠρμήνευσεν ὁ τούτου μὲν ἕγγονος Ἰησοῦς,
τοῦ δὲ Σιράχ υἱός·
ἐνάρετοι μὲν καὶ καλαί, ἀλλ' οὐκ
ἀριθμοῦνται οὐδὲ ἕκκειντο
ἐν τῇ κιβωτῶ.
Τῆς δὲ Νέας Διαθήκης εὐαγγέλια τέσσαρα·
τὸ κατὰ Ματθαῖον,
τὸ κατὰ Μάρκον, τὸ κατὰ Λουκᾶν, τὸ κατὰ
Ἰωάννην·
Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Λουκᾶ
τοῦ εὐαγγελιστοῦ·

τοῦ Ἔσδρα.
Ἔτσι, λοιπόν, τα βιβλία συναποτελοῦν
τέσσερις πεντατεύχους καὶ
υπολείπονται ἄλλα δύο, ὥστε τα βιβλία που
περιλαμβάνονται στον Κανόνα
να εἶναι τα εξῆς: τα νομικά πέντε· ἡ Γένεση,
ἡ Ἔξοδος, τὸ Λευϊτικόν,
οἱ Αριθμοὶ καὶ τὸ Δευτερονόμιον· αὕτη εἶναι ἡ
πρώτη πεντάτευχος, ἡ ὁποία
λέγεται καὶ νομοθεσία. Ἐπειτα εἶναι ἡ ἄλλη
πεντάτευχος, που λέγεται
Γραφεῖα, καὶ ἀπὸ ὀρισμένους Ἀγιογράφα, τα
εἶναι εἶναι τα εξῆς:
Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, Κριτές μετὰ τῆς Ρουθ, πρώτη
καὶ δεύτερη Βασιλειῶν
(ἓνα βιβλίον), τρίτη καὶ τέταρτη Βασιλειῶν
(ἓνα βιβλίον)
καὶ τα δύο Παραλειπόμενα (πάλι ἓνα
βιβλίον)·
αὕτη εἶναι ἡ δεύτερη πεντάτευχος. Τρίτη
πεντάτευχος εἶναι τα στιχηρά βιβλία·
δηλαδή, ὁ Ἰώβ, τὸ Ψαλτήρι, οἱ Παροιμίαι τοῦ
Σολομῶντα, ὁ Ἐκκλησιαστής
τοῦ ἰδίου, τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων, πάλι τοῦ ἰδίου
συγγραφέα (Σολομῶντα).
Τέταρτη πεντάτευχος εἶναι ἡ προφητικὴ· οἱ
δώδεκα (μικροὶ) προφῆτες,
ἓνα βιβλίον, ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἰερεμίας, ὁ Ἰεζεκιήλ, ὁ
Δανιήλ. Ἐπειτα τα δύο βιβλία
τοῦ Ἔσδρα που ἀποτελοῦν ἓνα καὶ ἡ Ἐσθήρ.
Καὶ ἡ Πανάρετος, δηλαδή
ἡ Σοφία τοῦ Σολομῶντα καὶ ἡ Σοφία τοῦ
Ἰησοῦ, τὴν ὁποία ὁ πατέρας
τοῦ Σιράχ ἐγράψε στα εβραϊκά, καὶ στα
ελληνικά τὴν ἐρμήνευσε
ὁ ἐγγονός τοῦ Ἰησοῦς, ὁ γιος τοῦ Σιράχ.
Εἶναι ἠθικά καὶ καλά βιβλία,
ἀλλὰ δὲν υπολογίζονται στον ἀριθμὸν (τῶν
βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης)
καὶ οὔτε ἦταν τοποθετημένα μέσα στὴν
κιβωτό.
Καὶ (ὁ Κανόνας) τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι
τα τέσσερα Εὐαγγέλια·

καθολικαὶ ἐπιστολαὶ ἑπτὰ· Ἰακώβου μία,
Πέτρου δύο, Ἰωάννου τρεῖς,
Ἰούδα μία· Παύλου ἀποστόλου ἐπιστολαὶ
δεκατέσσαρες,
Ἀποκάλυψις Ἰωάννου εὐαγγελιστοῦ,
κανόνες τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ
Κλήμεντος.

του Ματθαίου, του Μάρκου, του Λουκά και
του Ιωάννη· επίσης,
οι Πράξεις των ἁγίων Αποστόλων που
ἔγραψε ο εὐαγγελιστής Λουκάς·
ἀκόμη, οι ἑπτὰ Καθολικὲς Ἐπιστολές: μία
του Ιακώβου, δύο του Πέτρου,
τρεις του Ιωάννου, μία του Ιούδα· οι
δεκατέσσερις ἐπιστολές του ἀποστόλου
Παύλου, η Ἀποκάλυψη του εὐαγγελιστῆ
Ιωάννη
και οι Κανόνες των Ἁγίων Αποστόλων, που
ἔγραψε ο Κλήμης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 91. Περὶ τῶν ἐπὶ Χριστοῦ
λεγομένων.

Τῶν ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένων τρόποι γενικοὶ
εἰσι τέσσαρες·

Α' τὰ μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως
ἄρμόσει αὐτῶ,

Β' τὰ δὲ ἐν τῇ ἐνώσει, Γ' τὰ δὲ μετὰ τὴν
ἔνωσιν, Δ' τὰ δὲ μετὰ

τὴν ἀνάστασιν.

Α' Καὶ τῶν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως μὲν
τρόποι εἰσὶν ἕξι. α' Τὰ μὲν

γὰρ αὐτῶν τὸ συναφές τῆς φύσεως καὶ τὸ
πρὸς τὸν Πατέρα

ὁμοούσιον δηλοῖ ὡς τὸ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν
ἐσμεν» καὶ «ὁ ἑωρακὼς

ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα» καὶ τὸ «Ὅς ἐν
μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων»

καὶ τὰ τοιαῦτα.

β' Τὰ δὲ τὸ τέλειον τῆς ὑποστάσεως ὡς τὸ
«Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»

καὶ «χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ» καὶ
τὸ «μεγάλης βουλῆς

ἄγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος» καὶ τὰ
ὅμοια.

γ' Τὰ δὲ τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν ὑποστάσεων
περιχώρησιν

ὡς τὸ «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν
ἐμοί»

καὶ τὴν ἀνεκφοίτητον ἴδρυσιν ὡς «λόγος»,
«σοφία καὶ δύναμις»

καὶ «ἀπαύγασμα». Ὅ τε γὰρ λόγος ἐν τῷ νῶ

Γί' αὐτὰ που λέγονται γιὰ το Χριστό.

Υπάρχουν τέσσερις γενικοὶ τρόποι αὐτῶν
που λέγονται γιὰ το Χριστό:

Α' ὅσα ἀφοροῦν στα γεγονότα πρὶν τὴν
ἐνανθρώπησή του,

Β' ὅσα ἀφοροῦν στὴν ἐνανθρώπηση, Γ' στα
μετὰ τὴν ἐνανθρώπηση καὶ

Δ' στα μετὰ τὴν ἀνάσταση.

Α' Καὶ υπάρχουν ἕξι τρόποι γι' αὐτὰ (που
λέγονται) πρὶν ἀπὸ

τὴν ἐνανθρώπηση: α' Ἄλλα ἀπ' αὐτὰ
δηλώνουν τὴ συνάφεια καὶ τὸ ὁμοούσιο

τῆς φύσεώς του πρὸς τὸν Πατέρα, ὅπως τα
χωρὶα «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας

εἴμαστε ἓνα», τὸ «ὅποιος εἶδε ἐμένα εἶδε καὶ
τὸν Πατέρα» καὶ τὸ «Αὐτὸς ἔχει

τὴ μορφὴ τοῦ Θεοῦ» καὶ τὰ παρόμοια.

β' Ἄλλα δηλώνουν τὴν τελειότητα τῆς
ὑποστάσεώς του, ὅπως τὸ «Υἱὸς

τοῦ Θεοῦ», τὸ «χαρακτήρας τῆς
ὑποστάσεώς του» καὶ τὸ «ἀγγελιαφόρος

τῆς σπουδαίας βουλῆς του, θαυμαστός
σύμβουλος» καὶ τὰ παρόμοια.

γ' Ἄλλα χωρὶα φανερώνουν τὴν
ἀλληλοπεριχώρηση τῶν ὑποστάσεων,

ὅπως τὸ «ἐγὼ εἶμαι μετὰ τὸν Πατέρα καὶ ὁ
Πατέρας μετὰ μένα»·

ἀκόμη ἄλλα δηλώνουν τὴν ἀδιάκοπη
διαμονή ὅπως «λόγος», «σοφία

καὶ δύναμις» καὶ «ἀπαύγασμα». Διότι ὁ
λόγος εἶναι πάντοτε μετὰ τοῦ νοῦ

-λόγον δέ φημι
τὸν οὐσιώδη-, καὶ ἡ σοφία ὁμοίως, καὶ ἐν τῷ
δυναμένῳ ἢ δύνاميς,
καὶ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα
ἀνεκφοιτήτως ἴδρυται,
ἐξ αὐτῶν πηγαζόμενα.
δ' Τὰ δὲ ὡς ἐξ αἰτίου τοῦ Πατρὸς ὡς τὸ «ὁ
Πατήρ μου μείζων
μού ἐστιν»· ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἔχει τό τε εἶναι καὶ
πάντα, ὅσα ἔχει,
τὸ μὲν εἶναι γεννητῶς καὶ οὐ
δημιουργητικῶς
ὡς τὸ «Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον», «κάγῳ
ζῶ διὰ τὸν Πατέρα»,
πάντα δέ, ὅσα ἔχει, οὐ μεταδοτικῶς οὔτε
διδασκτικῶς,
ἀλλ' ὡς ἐξ αἰτίου ὡς τὸ «οὐ δύναται ὁ Υἱὸς
ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδέν,
ἐὰν μὴ τι βλέπῃ τὸν Πατέρα οὕτω
ποιοῦντα». Εἰ μὴ γὰρ ὁ Πατήρ
ἐστιν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς· ἐκ τοῦ Πατρὸς γὰρ ὁ Υἱὸς
καὶ ἐν τῷ Πατρὶ
καὶ οὐ μετὰ τὸν Πατέρα. Ὅμοίως καί, ἃ ποιεῖ,
ἐξ αὐτοῦ
καὶ σὺν αὐτῷ· μία γὰρ καὶ ἡ αὐτή, οὐχ ὁμοία,
ἀλλ' ἡ αὐτή
τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος θέλησις
ἐνέργειά τε καὶ δύναμις.
Ἐτὰ δὲ ὡς τῆς πατρικῆς εὐδοκίας διὰ τῆς
αὐτοῦ ἐνεργείας
πληρουμένης οὐχ ὡς δι' ὄργανου ἢ δούλου,
ἀλλ' ὡς δι' οὐσιώδους
καὶ ἐνυποστάτου αὐτοῦ Λόγου καὶ σοφίας
καὶ δυνάμεως
διὰ τὸ μίαν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ θεωρεῖσθαι
κίνησιν, ὡς τὸ
«Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», καὶ τὸ
«ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ
καὶ ἰάσατο αὐτούς», καὶ τὸ «ἵνα γινῶσιν, ὅτι
σύ με ἀπέστειλας».
στ' Τὰ δὲ προφητικῶς· καὶ τούτων τὰ μὲν
ὡς μέλλοντα,

-εννοῶ το λόγο που ἔχει ὑπαρξῆ- και η
σοφία το ίδιο, και η δύναμη είναι
πάντα σ' αυτό που ἔχει δύναμη, και η
ακτινοβολία είναι πάντοτε στο φως,
επειδὴ πηγάζουν ἀπ' αὐτά.
δ' Ἄλλα χωρία δηλώνουν ὅτι προήλθε ἀπὸ
τον Πατέρα ὡς αἴτιο, ὅπως
«ὁ Πατέρας μου είναι μεγαλύτερός μου»·
διότι ἀπ' αὐτόν ἔχει και την ὑπαρξῆ
και ὅλα ὅσα ἔχει· την ὑπαρξῆ την ἔχει με
γέννηση και ὄχι με δημιουργία,
ὅπως (τα χωρία) «Ἐγὼ προήλθα ἀπὸ τον
Πατέρα» και «εγὼ ζῶ
για τον Πατέρα». Και ὅλα ὅσα ἔχει, δεν τα
ἔχει ἀπὸ μετάδοση ἢ διδασκαλία,
ἀλλὰ ἀπὸ τον (Πατέρα) ὡς αἴτιο, ὅπως το
(χωρίο) «ὁ Υἱὸς δεν μπορεί μόνος
του να κάνει κάτι, αν δεν βλέπει τον Πατέρα
να το κάνει». Εἰάν, δηλαδή, δεν
υπάρχει ὁ Πατέρας, δεν υπάρχει και ὁ Υἱός·
ὁ Υἱὸς προέρχεται
ἀπὸ τον Πατέρα και είναι με τον Πατέρα και
ὄχι μετὰ τον Πατέρα. Το ίδιο,
και ὅσα κάνει, με αἴτιο και συνεργό αὐτόν
(τον Πατέρα) τα κάνει. Διότι
ἡ θέληση, ἡ ἐνέργεια και ἡ δύναμη του
Πατέρα, του Υἱοῦ και του Ἁγίου
Πνεύματος είναι μία και ἴδια, και ὄχι
παρόμοια.
ε' Ἄλλα πάλι (χωρία) φανερώνουν ὅτι ἡ
εὐδοκία του Πατέρα εκπληρώνεται
με τη δική του (του Υἱοῦ) ἐνέργεια, ὄχι
βέβαια ενεργώντας σαν ὄργανο
ἢ δούλος, ἀλλὰ σαν πραγματικός και
ἐνυπόστατος Λόγος και σοφία και
δύναμή του (του Πατέρα), επειδὴ μία κίνηση
νοεῖται στον Πατέρα και
τον Υἱό, ὅπως τα (χωρία) «Ὅλα ἐγιναν ἀπ'
αὐτόν», το «ἀπέστειλε το Λόγο
του και τους θεράπευσε» και το «για να
γνωρίσουν ὅτι συ με ἀπέστειλες».
Ἄλλα (χωρία) λέγονται προφητικά· κι ἀπ'
αὐτά ἄλλα ὡς μέλλοντα να συμβοῦν,

οἶον «ἐμφανῶς ἤξει», καὶ τὸ τοῦ Ζαχαρίου
«ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου
ἔρχεται σοι», καὶ τὸ ὑπὸ Μιχαίου εἰρημένον
«ἰδοὺ Κύριος ἐκπορεύεται
ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ καὶ καταβήσεται καὶ
ἐπιβήσεται
ἐπὶ τὰ ὑψηλά τῆς γῆς»· τὰ δὲ μέλλοντα ὡς
παρωχηκότα·
«Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς
ᾤφθη
καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη», καὶ τὸ
«Κύριος ἔκτισέ με
ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», καὶ «διὰ
τοῦτο ἔχρισέ σε
ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως
παρὰ τοὺς μετόχους σου»
καὶ τὰ τοιαῦτα.
Τὰ μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐνώσεως καὶ μετὰ τὴν
ἔνωσιν ἐπ' αὐτῶ
λεχθήσεται, τὰ δὲ μετὰ τὴν ἔνωσιν πρὸ τῆς
ἐνώσεως οὐδαμῶς,
εἰ μήτιγε προφητικῶς, ὡς ἔφημεν.
Β' Τῶν δὲ ἐν τῇ ἐνώσει τρόποι εἰσὶ τρεῖς. Ἄ
Ἦστε μὲν γὰρ
ἐκ τοῦ κρείττονος τὸν λόγον ποιούμεθα,
θέωσιν τῆς σαρκὸς
καὶ λόγῳσιν καὶ ὑπερύψωσιν λέγομεν καὶ τὰ
τοιαῦτα,
τὸν προσγενόμενον τῇ σαρκὶ πλοῦτον ἐκ
τῆς πρὸς τὸν ὑψιστὸν Θεὸν
Λόγον ἐνώσεώς τε καὶ συμφυΐας
ἐμφαίνοντες.
β' Ἦστε δὲ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος, σάρκωσιν τοῦ
Λόγου, ἐνανθρώπησιν,
κένωσιν, πτωχείαν, ταπεινῶσιν φαμεν·
ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα
ἐκ τῆς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον κράσεως
ἐπιλέγεται τῶ Λόγῳ τε
καὶ Θεῶ.
γ' Ἦταν δὲ ἐξ ἀμφοῖν ἅμα, ἔνωσιν,
κοινωνίαν, κρίσιν, συμφυΐαν,
συμμόρφωσιν καὶ τὰ τοιαῦτα φάσκομεν.
Διὰ τοῦτον οὖν

ὅπως τὸ «θα ἔλθει ολοφάνερα», ἢ αὐτὸ τοῦ
Ζαχαρίου «να, ἔρχεται ὁ βασιλιάς
σου» καὶ αὐτὸ που εἶπε ὁ Μιχαίας, «να, ὁ
Κύριος φεύγει
ἀπὸ τὸν τόπο του καὶ θα κατέβει καὶ θα
ἀνέβει στα ὑψηλά μέρη τῆς γῆς»·
ἀλλὰ πάλι δείχνουν τὰ μέλλοντα σαν
παρελθόντα, ὅπως:
«Ἐπειτα, αὐτὸς ὁ Θεὸς μας φανερώθηκε στη
γῆ
καὶ συναναστράφηκε με τοὺς ἀνθρώπους»,
ἢ τὸ (χωρίο) «ὁ Κύριος μ' ἐφτιαξε
ἀρχὴ τῶν σχεδίων του γιὰ τὰ ἔργα του» καὶ
τὸ «γί' αὐτὸ ὁ Κύριος ὁ Θεός
σου σε ἔχρισε με λάδι ἀγαλλιᾶσεως
περισσότερο ἀπὸ τοὺς μετόχους σου»
καὶ τὰ παρόμοια.
Εκεῖνα που λέγονται γι' αὐτὸν πρὶν τὴν
σάρκωσίν του, θα τοῦ εἰπωθοῦν καὶ
μετὰ ἀπ' αὐτὴν· ἐνῶ ἐκεῖνα που τοῦ
ἀποδίδονται μετὰ τὴν ἐνωση, καθόλου
δεν λέγονται πρὶν ἀπ' αὐτὴν, παρὰ μόνον
προφητικά, ὅπως εἶπαμε.
Β' Οἱ τρόποι τῶν λόγων που ἀναφέρονται
στὴν ἐνωση εἶναι τρεῖς:
α' Ὦταν, πρῶτα, κάνουμε ἀρχὴ ἀπὸ τὸ
ἀνώτερο· τότε ομιλοῦμε
γιὰ θέωση τῆς σαρκὸς, γιὰ «λόγωση»,
υπερύψωση καὶ τὰ παρόμοια,
φανερώνοντας τὸν πλοῦτο που προστέθηκε
στὴν σάρκα ἀπὸ τὴν ἐνωση καὶ
σύνδεσίν της με τὸν ὑψιστὸ Θεὸ Λόγο.
Ἐπειτα, ὅταν κάνουμε ἀρχὴ ἀπὸ τὸ
κατώτερο, τότε λέμε γιὰ σάρκωση
τοῦ Λόγου, γιὰ ἐνανθρώπηση, κένωση,
πτωχεία καὶ ταπεινῶση· αὐτὰ δηλαδὴ
καὶ τὰ παρόμοια ἀποδίδονται στὸ Θεὸ Λόγο
ἐξαιτίας τῆς ἐνώσεώς του
με τὴν ἀνθρώπινη φύση.
Ἦταν πάλι ομιλοῦμε ξεκινώντας καὶ ἀπὸ τὰ
δύο ταυτόχρονα, κάνουμε λόγο
γιὰ ἐνωση, κοινωνία, κρίση, φυσικὴ
σύνδεση, συμμόρφωση καὶ τὰ παρόμοια.

τὸν τρίτον τρόπον οἱ προλελεγμένοι δύο
τρόποι λέγονται.
Διὰ γὰρ τῆς ἐνώσεως δηλοῦται, τί ἔσχεν
ἐκάτερον
ἐκ τῆς τοῦ συνυφεστῶτος αὐτῷ ἄρμογῆς
καὶ περιχωρήσεως·
διὰ γὰρ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν ἢ σὰρξ
τεθεῶσθαι λέγεται
καὶ Θεὸς γενέσθαι καὶ ὁμόθεος τῷ Λόγῳ· καὶ
ὁ Θεὸς Λόγος
σαρκωθῆναι καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι καὶ
κτίσμα λέγεσθαι
καὶ ἔσχατος καλεῖσθαι, οὐχ ὡς τῶν δύο
φύσεων μεταβληθειςῶν
εἰς μίαν φύσιν σύνθετον –ἀδύνατον γὰρ ἐν
μῖα φύσει ἅμα τὰ ἐναντία
φυσικὰ γενέσθαι–, ἀλλ' ὡς τῶν δύο φύσεων
καθ' ὑπόστασιν
ἐνωθειςῶν καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας περιχώρησιν
ἀσύγχυτον
καὶ ἀμετάβλητον ἔχουσῶν. Ἡ δὲ
περιχώρησις οὐκ ἐκ τῆς σαρκός,
ἀλλ' ἐκ τῆς θεότητος γέγονεν· ἀμήχανον γὰρ
τὴν σάρκα
περιχωρῆσαι διὰ τῆς θεότητος, ἀλλ' ἡ θεία
φύσις ἅπαξ περιχωροῦσα
διὰ τῆς σαρκός ἔδωκε καὶ τῇ σαρκὶ τὴν πρὸς
αὐτὴν ἄρρητον
περιχώρησιν, ἣν δὴ ἐνωσιν λέγομεν.
Ἰστέον δέ, ὡς ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου
τρόπου τῶν ἐν τῇ ἐνώσει
τὸ ἀνάπαλιν θεωρεῖται. Ὅτε γὰρ περὶ τῆς
σαρκός τὸν λόγον
ποιούμεθα, θέωσιν καὶ λόγωσιν καὶ
ὑπερύψωσιν καὶ χρίσιν φαμέν·
ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς θεότητος ταῦτα, περὶ δὲ
τὴν σάρκα θεωρεῖται.
Ὅτε δὲ περὶ τοῦ Λόγου, κένωσιν, σάρκωσιν,
ἐνανθρώπησιν,
ταπείνωσιν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅτινα, ὡς
ἔφημεν, ἐκ τῆς σαρκός
ἐπιλέγεται τῷ Λόγῳ τε καὶ Θεῷ· αὐτὸς γὰρ
ταῦτα ὑπέμεινεν ἐκῶν.

Οἱ δύο προηγούμενοι τρόποι λέγονται γι'
αὐτὸν τὸν τρίτο τρόπο.
Διότι με τὴν ἐνώση φανερώνεται τί
ἀπόκτησε το καθένα
ἀπὸ τῆ σύναψη καὶ περιχώρηση αὐτοῦ με το
οποῖο συνδέθηκε.
Ἐξαιτίας τῆς υποστατικῆς ἐνώσεως λέγεται
ὅτι ἡ σάρκα ἔχει θεωθεῖ
καὶ ἐγένε Θεὸς καὶ ὁμόθεος με το Λόγο· καὶ ὁ
Θεὸς Λόγος
σαρκώθηκε καὶ ἐγένε ἄνθρωπος καὶ
θεωρεῖται κτίσμα
καὶ ονομάζεται «ἐσχατος», ὄχι διότι τάχα οἱ
δύο φύσεις μεταβλήθηκαν σε μία
σύνθετη φύση –διότι εἶναι ἀδύνατο τα
αντίθετα φυσικά γνωρίσματα
να ἐνωθῶν ταυτόχρονα σε μία φύση–, ἀλλὰ
διότι οἱ δύο φύσεις ἐνώθηκαν
υποστατικά καὶ διατηροῦν μεταξύ τους
ἀσύγχυτη καὶ ἀμετάβλητη
τὴν περιχώρησι. Καὶ ἡ περιχώρησι δὲν
ἐγένε ἐξαιτίας τῆς σαρκας,
ἀλλὰ χάρις στη θεότητα. Διότι εἶναι ἀδύνατο
ἡ σάρκα να περιχωρήσει
μέσω τῆς θεότητος, ἀλλὰ ἡ θεία φύση με το
να περιχωρήσει μία φορά
μέσω τῆς σαρκας ἔδωσε καὶ στη σάρκα τὴν
ἀνέκφραστη περιχώρησι
πρὸς αὐτὴν, τὴν ὁποία ονομάζουμε ἐνώση.
Πρέπει ἀκόμη να γνωρίζουμε ὅτι στον
πρῶτο καὶ δεῦτερο τρόπο αὐτῶν που
λέγονται για τὴν ἐνώση νοεῖται το
ἀντίστροφο. Ὅταν, δηλαδή, μιλοῦμε
για τὴ σάρκα, κάνουμε λόγο για θέωση,
λόγωση, ὑπερύψωση καὶ χρίση·
διότι αὐτὰ προέρχονται βέβαια ἀπὸ τὴ
θεότητα, ἀλλὰ νοοῦνται σχετικὰ με τὴ
σάρκα. Ὅταν πάλι ομιλοῦμε για το Λόγο,
κάνουμε λόγο για κένωση, σάρκωση,
ἐνανθρώπησι, ταπείνωσι καὶ τὰ παρόμοια,
τὰ ὁποία, ὅπως εἶπαμε,
ἀποδίδονται στο Λόγο καὶ Θεό ἀπὸ τὴ
σάρκα· διότι αὐτὸς ὑπέμεινε αὐτὰ

Γ' Τῶν δὲ μετὰ τὴν ἔνωσιν τρόποι εἰσὶ τρεῖς.
Πρῶτος ὁ τῆς θείας
φύσεως δηλωτικὸς, ὡς τὸ «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ
καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»,
καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν», καὶ πάντα,
ὅσα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτῷ
ἐπιλέγεται,
ταῦτα καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτῷ
ἐπιλεχθήσεται
πλὴν τοῦ μὴ εἰληφέναι σάρκα καὶ τὰ ταύτης
φυσικά.
Δεύτερος ὁ τῆς ἀνθρωπίνης ὡς τὸ «τί με
ζητεῖτε ἀποκτεῖναι
ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα;»
καὶ τὸ «οὕτω δεῖ
ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου» καὶ τὰ
τοιαῦτα.
Τούτων δὲ τῶν ἀνθρωποπρεπῶς ἐπὶ τοῦ
Σωτῆρος Χριστοῦ
λεγομένων καὶ γεγραμμένων, εἴτε ἐν
ρήμασιν εἴτε ἐν πράγμασιν,
τρόποι εἰσὶ ἕξι.
α' Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν κατὰ φύσιν
οἰκονομικῶς πέπρακταί τε
καὶ λέλεκται, οἷον ὁ ἐκ Παρθένου τόκος, ἡ
καθ' ἡλικίαν αὔξησις τε
καὶ προκοπή, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, τὸ
δάκρυον, ὁ ὕπνος,
ἡ τῶν ἡλίων τρησις, ὁ θάνατος καὶ τὰ
τοιαῦτα, ὅσα φυσικὰ
καὶ ἀδιάβλητα πάθη ὑπάρχουσιν· ἐν τούτοις
γὰρ ἅπασιν μίξις μὲν ἐστὶ
τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, πλὴν τοῦ
σώματος ἀληθῶς εἶναι
πιστεύεται, οὐδὲν τούτων τοῦ θείου
πάσχοντος, δι' αὐτῶν δὲ
τὴν ἡμῶν οἰκονομοῦντος σωτηρίαν.
β' Τὰ δὲ κατὰ προσποιήσιν, οἷον τὸ ἐρωτᾶν
«ποῦ τεθείκατε
Λάζαρον;», ὁ ὑπὸ τὴν συκῆν δρόμος, τὸ
ὑποδύεσθαι,
ἡγουν ὑπαναχωρεῖν, ἡ προσευχή, τὸ
«προσεποιήσατο πορρωτέρω

με τὴ θέλησή του.
Εἶναι πάλι τρεῖς οἱ τρόποι γι' αὐτὰ που
αποδίδονται μετὰ τὴν ἔνωση. Πρῶτος
εἶναι αὐτός που δείχνει τὴ θεία φύση, ὅπως
«ἐγὼ εἶμαι με τὸν Πατέρα καὶ
ὁ Πατέρας με μένα» ἢ «ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας
εἴμαστέ ἕνα»· καὶ ὅλα ὅσα
του αποδίδονται πρὶν τὴν ἐνανθρώπησιν,
εκτός του ὅτι δὲν προσέλαβε σάρκα καὶ τα
φυσικά τῆς ιδιώματα,
αὐτὰ θὰ του αποδοθοῦν καὶ μετὰ τὴν
ἐνανθρώπησιν.
Δεύτερος τρόπος εἶναι αὐτός που δείχνει
τὴν ἀνθρώπινη φύση, ὅπως
«γιατί ζητάτε νὰ με σκοτώσετε, ἕναν
ἄνθρωπο που σας εἶπα τὴν ἀλήθεια;»
ἢ το «ἔτσι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρέπει ν'
ἀνυψωθεῖ», καὶ τὰ παρόμοια.
Απ' αὐτὰ πάλι που ἔχουν λεχθεῖ καὶ γραφεῖ
για τὸ Σωτήρα Χριστό,
με ἀνθρωπομορφικὸ τρόπο, εἴτε στα λόγια
εἴτε στα γεγονότα, οἱ τρόποι ἕξι εἶναι.
Ἄλλα, δηλαδή, απ' αὐτὰ ἔχουν γίνεαι καὶ
λεχθεῖ σύμφωνα με τὸ φυσικὸ σχέδιο
τῆς θείας οἰκονομίας, ὅπως ἡ γέννησις ἀπὸ
τὴν Παρθένο, ἡ σωματικὴ
ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ὁ
κόπος, τὰ δάκρυα, ὁ ὕπνος,
τὸ τρύπημα τῶν καρφίων, ὁ θάνατος καὶ τὰ
παρόμοια, ὅσα αποτελοῦν
τὰ φυσικά καὶ ἀδιάβλητα πάθη. Διότι σ' ὅλα
αὐτὰ ἐνώνεται ἡ θεία με τὴν
ἀνθρώπινη φύση· θεωρεῖται ὅμως ὅτι
ἀνήκουν πραγματικὰ μόνο στο σῶμα,
χωρὶς τὸ θεῖο νὰ παθαίνει τίποτε απ' αὐτὰ,
ἀλλὰ οἰκονομεῖ με αὐτὰ
τὴ σωτηρία μας.
Ἄλλα λέγονται προσποιητὰ, ὅπως τὸ
ἐρώτημα «ποῦ θάψατε τὸ Λάζαρο;»,
ἢ ὅπως ἡ πορεία με τὴ συκιά, ἡ φυγὴ κρυφά,
δηλαδή ἡ ἀποχώρησις, ἡ προσευχή, «ἡ
προσποίησις ὅτι θὰ πορευθεῖ
μακρύτερα». Διότι απ' αὐτὰ καὶ τὰ

πορεύεσθαι». Τούτων γὰρ καὶ τῶν
παραπλησίων οὔτε ὡς Θεὸς
οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἔχρηζε, πλὴν
ἀνθρωποπρεπῶς ἐσηματίζετο,
πρὸς ὅπερ ἡ χρεία καὶ τὸ λυσιτελὲς ἀπήτει,
οἷον τὴν μὲν προσευχὴν
διὰ τὸ δεῖξαι, ὡς οὐκ ἔστιν ἀντίθεος καὶ ὡς
αἰτίαν αὐτοῦ τιμῶν
τὸν Πατέρα· τὸ ἐρωτᾶν οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ'
ἵνα δείξη,
ὡς κατὰ ἀλήθειάν ἐστιν ἄνθρωπος μετὰ τοῦ
εἶναι Θεός·
τὸ ὑπαναχωρεῖν, ἵνα διδάξῃ μὴ
προπετεύεσθαι μηδ' ἑαυτοὺς
προδιδόναι.
γ' Τὰ δὲ κατ' οἰκείωσιν καὶ ἀναφορὰν ὡς τὸ
«Θεέ μου, Θεέ μου,
ἵνα τί με ἐγκατέλειπες»; καὶ τὸ «μὴ γνόντα
ἀμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν
ἀμαρτίαν ἐποίησε», καὶ τὸ «γενόμενος ὑπὲρ
ἡμῶν κατάρα»,
καὶ τὸ «αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ
ὑποτάξαντι αὐτῷ
τὰ πάντα». Οὔτε γὰρ ὡς Θεὸς οὔτε ὡς
ἄνθρωπος ἐγκατελείφθη ποτέ
ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, οὔτε ἀμαρτία οὔτε κατάρα
γένονεν,
οὔτε ὑποταγῆναι χρήζει τῷ Πατρί. Καθὸ μὲν
γὰρ Θεὸς ἴσος ἐστὶ
τῷ Πατρὶ καὶ οὐδὲ ἐναντίος οὐδὲ
ὑποτεταγμένος, καθὸ δὲ ἄνθρωπος
οὐδέπω ἀνήκοος γέγονε τοῦ γεννήτορος,
ἵνα ὑποταγῆς δεηθῇ.
Τὸ ἡμέτερον τοίνυν οἰκειούμενος πρόσωπον
καὶ μεθ' ἡμῶν τάσσω
ἑαυτὸν ταῦτα ἔλεγεν· ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ
ἀμαρτίας καὶ κατάρας
ἔνοχοι ὡς ἀπειθεῖς καὶ παρήκοοι καὶ διὰ
τοῦτο ἐγκαταλελειμμένοι.
δ' Τὰ δὲ διὰ τὴν κατ' ἐπίνοιαν διαίρεσιν.
Ἐὰν γὰρ τῇ ἐπίνοιά διέλησιν
τὰ τῇ ἀληθείᾳ ἀχώριστα, ἥτοι τὴν σάρκα ἐκ
τοῦ Λόγου, λέγεται

παρόμοια δὲν εἶχε ἀνάγκη οὔτε ὡς Θεός
οὔτε ὡς ἄνθρωπος, ὅμως προσποιούνταν με
τρόπο που ταιριάζει στους
ἀνθρώπους, ἀνάλογα με τὴν ἀνάγκη· καὶ
ἀπαιτοῦσε τὸ ωφέλιμο, ὅπως τὴν
προσευχὴν, γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν εἶναι ἀσεβῆς
καὶ ὅτι τιμοῦσε τὸν Πατέρα του
ὡς αἰτίό του. Ρωτοῦσε ὄχι ἀπὸ ἀγνοία, ἀλλὰ
γιὰ νὰ δείξει ὅτι,
εκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι Θεός, εἶναι καὶ ἀληθινὰ
ἄνθρωπος.
Καὶ ἀποχώρησε κρυφά, γιὰ νὰ διδάξῃ νὰ
μὴν εἴμαστε ἀπερίσκεπτοι
στους κινδύνους καὶ νὰ μὴν παραδίνουμε
τὸν ἑαυτό μας στους ἐχθρούς.
Ἀλλὰ πάλι λέγονται οἰκεία καὶ ἀναφορικά με
τὴν ἀνθρώπινη φύση, ὅπως τὸ
(χωρίο) «Θεέ μου, γιὰτί μ' ἐγκατάλειψες;»,
τὸ «αὐτὸς που δε γνώριζε τὴν
ἀμαρτία, ἔκανε τὴν ἀμαρτία γιὰ μας», τὸ
«ἐγὶνε καταραμένος ἐξαιτίας μας»
καὶ τὸ «ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς θα ὑποταγεί σ' αὐτόν
που ὑπόταξε τὰ πάντα».
Διότι ποτέ, οὔτε σαν Θεό οὔτε σαν ἄνθρωπο,
ὁ Πατέρας του τὸν ἐγκατάλειψε,
οὔτε ἔκανε ἀμαρτία, οὔτε ἐγὶνε
καταραμένος,
οὔτε χρειάζεται νὰ ὑποταγεί στὸν Πατέρα.
Ἐπειδὴ εἶναι Θεός, εἶναι ἴσος
με τὸν Πατέρα καὶ δὲν εἶναι ἀντίθετος ἢ
δούλος· καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος
ποτέ δὲν ἐγὶνε ἀνυπάκουος στὸ γεννήτορά
του, γιὰ νὰ χρειασθεῖ τὴν ὑποταγή.
Αὐτὰ τὰ ἔλεγε, ἐπειδὴ ἔκανε δικό του τὸ
δικό μας πρόσωπο καὶ ἐπειδὴ ἔβαζε
τὸν ἑαυτό του με μας· διότι εμεῖς ἡμασταν οἱ
ἐνοχοὶ τῆς ἀμαρτίας καὶ
τῆς κατάρας, ἐφόσον ἡμασταν ἀπειθεῖς,
ἀνυπάκουοι καὶ γι' αὐτό
ἐγκαταλελειμμένοι.
Ἀλλὰ λέγονται γιὰ τὴν ὑποθετικὴ διαίρεση.
Ἄν, δηλαδή, διαιρέσεις θεωρητικὰ
αὐτὰ που ἀληθινὰ εἶναι ἀχώριστα, δηλαδή

καὶ δοῦλος καὶ ἀγνοῶν· καὶ γὰρ τῆς δούλης
καὶ ἀγνοούσης φύσεως
ἦν καί, εἰ μὴ ἦνωτο τῷ Θεῷ Λόγῳ ἢ σάρξ,
δούλη ἦν καὶ ἀγνοοῦσα,
ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν Λόγον καθ'
ὑπόστασιν ἔνωσιν οὔτε δούλη
ἦν οὔτε ἠγνόει. Οὕτω καὶ Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν
Πατέρα ἐκάλεσεν.
Ἐτὰ δὲ διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φανέρωσίν τε καὶ
πίστωσιν ὡς τὸ «Πάτερ,
δόξασόν με τῇ δόξῃ, ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν
κόσμον εἶναι παρὰ σοί»
–αὐτὸς μὲν γὰρ δεδοξασμένος ἦν τε καὶ
ἔστιν, ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἦν
φανερωθεῖσα καὶ πιστωθεῖσα ἡ δόξα
αὐτοῦ–,
καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον «τοῦ
ὀρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ
ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἀγιωσύνης, ἐξ
ἀναστάσεως νεκρῶν»
–διὰ γὰρ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς
ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως
τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφανέρωθη καὶ
ἐπιστώθη τῷ κόσμῳ,
ὅτι Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ–, καὶ τὸ «προέκοπτε
σοφία καὶ χάριτι».
στ' Ἐτὰ δὲ κατὰ τὴν τοῦ Ἰουδαίων προσώπου
οἰκείωσιν
μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἀριθμῶν ἑαυτὸν, ὡς
πρὸς τὴν Σαμαρεΐτιν φησιν·
«Ἕμεῖς προσκυνεῖτε, ὃ οὐκ οἶδατε, ἡμεῖς
προσκυνοῦμεν, ὃ οἶδαμεν,
ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν».
Τρίτος τρόπος ὁ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως
δηλωτικὸς
καὶ τοῦ συναμφοτέρου παραστατικός, οἷον
τὸ «ἐγὼ ζῶ
διὰ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με, κάκεῖνος
ζήσεται δι' ἐμέ»,
καὶ τὸ «ὑπάγω πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ οὐκέτι
θεωρεῖτέ με»,
καὶ τὸ «οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης
ἔσταύρωσαν»,

τὴν σάρκα ἀπὸ τοῦ Λόγου, τότε
ονομάζεται καὶ δούλος καὶ ἄνθρωπος με
ἀγνοία· ἡ σάρκα μάλιστα ἦταν
στοιχείο τῆς δούλης καὶ ἀγνοούσης φύσεως
καὶ, ἀν δὲν εἶχε ἐνωθεῖ με τὸ Θεὸ
Λόγο, θὰ ἦταν πάντα δούλη καὶ μέσα στὴν
ἀγνοία· ἐξαιτίας ὁμῶς
τῆς υποστατικῆς ἔνωσης με τὸ Θεὸ Λόγο
οὔτε δούλη ἦταν οὔτε στὴν ἀγνοία.
Καὶ ἔτσι ὀνόμασε τὸν Πατέρα Θεὸ του.
Ἄλλα
λέγονται σύμφωνα με τὴ φανέρωση καὶ τὴν
πιστοποίησίν του σε μας,
ὅπως τὸ χωρίο «Πατέρα μου, δόξασέ με με
τὴ δόξα που εἶχα, πρὶν ὁ κόσμος
δημιουργηθεῖ –διότι ὁ ἴδιος ἦταν καὶ εἶναι
δοξασμένος, ἀλλὰ ἡ δόξα του
δὲν εἶχε φανερωθεῖ καὶ βεβαιωθεῖ σε μας–,
καὶ τὸ (χωρίο) που ὁ ἀπόστολος ἔχει πει, ὅτι
«ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὀρίσθηκε
με δύναμη καὶ πνεῦμα ἀγιωσύνης,
ἀναστημένος ἀπὸ τοὺς νεκρούς»,
–διότι με τὰ θαύματα, τὴν ἀνάσταση καὶ τὴν
ἐπιφοίτηση
τοῦ Ἁγίου Πνεύματος φανέρωθηκε καὶ
ἐπιβεβαιώθηκε στὸν κόσμον
ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ–, καὶ τὸ (χωρίο)
«προόδευε στὴ σοφία καὶ τὴ χάρη».
Ἄλλα λέγονται γιὰ νὰ παρουσιασθεῖ οικεῖος
στους Ἰουδαίους,
τάσσοντας τὸν ἑαυτό του με τοὺς Ἰουδαίους,
ὅπως λέει στὴ
Σαμαρείτιδα:
«Ἐσεῖς προσκυνεῖτε αὐτὸ που δὲν
γνωρίζετε, ἐνῶ ἐμεῖς προσκυνούμε
αὐτὸ που γνωρίζουμε, διότι ἡ σωτηρία
προέρχεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους».
Τρίτος τρόπος εἶναι αὐτὸς που δηλώνει τὴ
μία ὑπόσταση
καὶ παριστάνει τὴ συνένωση τῶν δύο
φύσεων, ὅπως (τὸ χωρίο) «ἐγὼ ζῶ
γιὰ τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸς που με τρώει καὶ
ἐκεῖνος θὰ ζεῖ γιὰ μένα»,

καὶ τὸ «οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν,
εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ
οὐρανῷ»
καὶ τὰ τοιαῦτα.
Δ' Καὶ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὰ μὲν εἰσι
θεοπρεπῆ,
ὡς τὸ «βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», ὡς Θεοῦ
δηλονότι, καὶ τὸ «ἰδοὺ ἐγὼ
μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς
συντελείας τοῦ αἰῶνος»
καὶ τὰ τοιαῦτα –ὡς γὰρ Θεὸς ἐστὶ μεθ'
ἡμῶν–, τὰ δὲ ἀνθρωποπρεπῆ,
ὡς τὸ «ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας», καὶ
τὸ «κάκεϊ με ὄψονται»
καὶ τὰ τοιαῦτα.
Τῶν δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν
ἀνθρωποπρεπῶν τρόποι εἰσὶ διάφοροι.
Τὰ μὲν γὰρ ἀληθῶς, ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν,
ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν
πρὸς τὸ πιστώσασθαι, ὅτι αὐτὸ τὸ παθὸν
σῶμα ἀνέστη,
ὡς οἱ μώλωπες, ἡ βρῶσις καὶ ἡ πόσις ἢ μετὰ
τὴν ἀνάστασιν,
τὰ δὲ ἀληθῶς κατὰ φύσιν ὡς τὸ μεταβαίνειν
τόπους ἐκ τόπων
ἀμόχθως καὶ τὸ διὰ τῶν θυρῶν
κεκλεισμένων εἰσελθεῖν,
τὰ δὲ κατὰ προσποιήσιν ὡς τὸ
«προσεποιήσατο πορρωτέρω
πορεύεσθαι», τὰ δὲ τοῦ συναμφοτέρου, ὡς
τὸ «ἀναβαίνω
πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν καὶ
Θεόν μου
καὶ Θεὸν ὑμῶν», καὶ τὸ «εἰσελεύσεται ὁ
βασιλεὺς τῆς δόξης»,
καὶ τὸ «ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης
ἐν τοῖς ὑψηλοῖς»,
τὰ δὲ ὡς μεθ' ἡμῶν ἑαυτὸν τάττοντος τῷ
τρόπῳ
τῆς κατὰ ψιλὴν ἐπίνοιαν διαιρέσεως ὡς τὸ

το (χωρίο) «πηγαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου
καὶ πλέον δεν θα με βλέπετε»,
το (χωρίο) «δεν θα σταύρωναν τὸν Κύριο
τῆς δόξης»,
το (χωρίο) «κανεῖς δεν ἀνέβηκε στὸν
ουρανὸ παρά μόνον αὐτός
που κατέβηκε ἀπὸ τὸν ουρανὸ, ὁ Υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου, που εἶναι
στὸν ουρανὸ», καὶ τὰ παρόμοια.
Καὶ ἀπ' αὐτὰ που λέγονται μετὰ τὴν
ἀνάσταση, ἀλλὰ εἶναι που ἀρμόζουν
στο Θεό, ὅπως (το χωρίο) «να βαπτίζετε
αὐτοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα,
τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», ἐπειδὴ
δηλαδή εἶναι Θεός, καὶ το
«να, ἐγὼ θα εἶμαι μαζί σας πάντοτε ἕως τὸ
τέλος τοῦ κόσμου»
καὶ τὰ παρόμοια –διότι ὡς Θεός εἶναι μαζί
μας– ἀλλὰ πάλι (χωρία) ἀρμόζουν
στὸν ἀνθρώπο, ὅπως τὸ «κράτησαν τὰ
πόδια του» καὶ τὸ «ἐκεῖ θα με δουν»
καὶ τὰ παρόμοια.
Για ὅσα πάλι, μετὰ τὴν ἀνάσταση, ἀρμόζουν
στὸν ἀνθρώπο υπάρχουν
διάφοροι τρόποι. Ἄλλα, δηλαδή, λέγονται
ἀληθινά, ὄχι ὅμως σύμφωνα με τὴ
φύση, ἀλλὰ σύμφωνα με τὴν οἰκονομία, για
να βεβαιωθούμε ὅτι τὸ ἴδιο
τὸ σῶμα που ἔπαθε, ἀναστήθηκε, ὅπως οἱ
μωλωπισμοί, ἡ βρώση καὶ ἡ πόση
μετὰ τὴν ἀνάσταση· ἀλλὰ λέγονται ἀληθινά
σύμφωνα με τὴ φύση, ὅπως
ἡ μετάβαση χωρὶς κόπο ἀπὸ τόπο σε τόπο
καὶ ἡ εἴσοδος μέσα ἀπὸ κλειστὲς
πόρτες· ἀλλὰ πάλι προσποιητά, ὅπως τὸ
«προσποιήθηκε ὅτι θα πάει
πιο μακριά»· καὶ ἀλλὰ ἀνήκουν καὶ στὶς δύο
φύσεις, ὅπως τὸ «ἀνεβαίνω
πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Πατέρα σας καὶ Θεὸ
μου καὶ Θεὸ σας»,
καὶ τὸ «θα εἰσέλθει ὁ βασιλιάς τῆς δόξης»,
καὶ τὸ «κάθισε στὰ δεξιὰ τῆς μεγαλωσύνης
τοῦ στα ὑψηλά»·

«Θεόν μου και Θεόν ὑμῶν».

Δεῖ οὖν τὰ μὲν ὑψηλὰ προσνέμειν τῇ θείᾳ
καὶ κρείττονι φύσει
παθῶν καὶ σώματος, τὰ δὲ ταπεινὰ τῇ
ἀνθρωπίνῃ, τὰ δὲ κοινὰ
τῷ συνθέτῳ, ἥγουν τῷ ἐνὶ Χριστῷ, ὃς ἐστὶ
Θεὸς καὶ ἄνθρωπος,
καὶ εἰδέναι ἀμφοτέρωθεν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ· ἐκάστου γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες
καὶ ἀμφοτέρωθεν ἐξ ἐνὸς
πραττόμενα βλέποντες ὀρθῶς πιστεύομεν
καὶ οὐ πλανηθησόμεθα.
Ἐξ ὧν ἀπάντων τῶν μὲν ἐνωθεισῶν φύσεων
ἢ διαφορὰ γινώσκεται
καὶ «ὅτι μὴ ταυτόν», ὡς φησὶν ὁ θειότατος
Κύριλλος, «ἐν ποιότητι
φυσικῇ θεότης τε καὶ ἀνθρωπότης». Εἷς γε
μὴν Υἱὸς καὶ Χριστὸς
καὶ Κύριος, καὶ ὡς ἐνὸς ὄντος ἐν αὐτοῦ καὶ
τὸ πρόσωπον
κατ' οὐδένα τρόπον διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς
φυσικῆς διαφορᾶς
μεριζομένης τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 92. Ὅτι οὐκ ἔστι τῶν κακῶν
αἴτιος ὁ Θεός.
Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἔθος τῇ θείᾳ Γραφῇ τὴν
παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ
ἐνέργειαν αὐτοῦ καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ
ἀπόστολος
ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ· Ἡ οὐκ ἔχει
ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς
τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος
ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος,
ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸς ποιεῖ
καὶ ταῦτα κάκεῖνα·
μόνος γὰρ αὐτὸς ἐστὶ τῶν ἀπάντων
Δημιουργός, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς

καὶ ἄλλα λέγονται, ἐπειδὴ ἔβαλε τὸ εαυτό
τοῦ μεταξύ μας, με τὸν τρόπο τῆς
απλῆς θεωρητικῆς διαιρέσεως, ὅπως τὸ
(χωρῖο) «ο Θεός μου καὶ Θεός σας».
Πρέπει, λοιπόν, ν' αποδίδουμε τὰ υψηλὰ στη
θεία φύση που εἶναι ἀνώτερη
ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὸ σῶμα, ἐνῶ τὰ ταπεινὰ
στην ἀνθρώπινη· καὶ τὰ κοινὰ
ν' αποδίδουμε στη σύνθετη (υπόσταση),
δηλαδή στον ἕνα Χριστό, ὁ οποίος
εἶναι Θεός καὶ ἄνθρωπος, καὶ νὰ γνωρίζουμε
ὅτι καὶ τὰ δύο εἶναι φύσεις
τοῦ ἐνός καὶ αὐτοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ
Χριστοῦ. Διότι, ἀν γνωρίζουμε
τὸ ἰδιαίτερο γνώρισμα τοῦ καθένα καὶ
βλέπουμε ὅτι ἕνας ἐνεργεῖ καὶ τὰ δύο,
τότε πιστεύουμε ὀρθά καὶ δὲν θὰ
πλανηθούμε.
Ἀπ' ὅλα αὐτὰ διακρίνεται ἡ διαφορὰ τῶν
φύσεων που ἐνώθηκαν καὶ
«δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ἡ φυσικὴ ποιότητα τῆς
θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως»,
ὅπως λέει ὁ θειότατος Κύριλλος. Ἐνας εἶναι,
λοιπόν, ὁ Υἱὸς καὶ Χριστὸς
καὶ Κύριος, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἕνας, ἕνα εἶναι
καὶ τὸ πρόσωπό του,
χωρῖς, με κανένα τρόπο, νὰ διαιρεῖται ἡ
υποστατικὴ ἐνώση, γιὰ νὰ φανεῖ
ἡ διαφορὰ τῶν φύσεων.

Ὅτι ὁ Θεός δὲν εἶναι αἴτιος τῶν κακῶν.
Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή
συνηθίζει νὰ ὀνομάζει
τὴν παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ὅπως
ὅταν λέει ὁ ἀπόστολος
στὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴ του: «Μήπως
δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα
ὁ ἀγγειοπλάστης ἀπὸ τὸ ἴδιο υλικὸ νὰ
φτιάξῃ σκεῦος χρήσιμον καὶ σκεῦος
ἀχρηστο;». Ὁ ἴδιος, δηλαδή, φτιάχνει καὶ τὸ
ἕνα καὶ τὸ ἄλλο.
Διότι μόνον αὐτὸς εἶναι ὁ Δημιουργὸς ὅλων,
ἀλλὰ τὰ σκεῦα τὰ χρήσιμα
ἢ ἀχρηστα δὲν τὰ φτιάχνει ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ἡ

τίμια κατασκευάζει ἢ ἄτιμα, ἀλλ' ἢ οἰκεία
ἐκάστου προαίρεσις.
Καὶ τοῦτο δῆλον, ἐξ ὧν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος
ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον
δευτέρᾳ ἐπιστολῇ φησιν· «Ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ
οὐκ ἔστι μόνον σκευὴ
χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ
όστράκινα,
καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ἐὰν οὖν
τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν
ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν,
ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον
τῷ Δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν
ἡτοιμασμένον».
Δῆλον δέ, ὡς ἐκουσίως ἡ κάθαρσις γίνεται·
«Ἐὰν γὰρ τις», φησίν,
«ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν», ἡ δὲ ἀκόλουθος
ἀντιστροφὴ ἀντιφωνεῖ·
ἐὰν δὲ μὴ ἐκκαθάρῃ, ἔσται σκεῦος εἰς
ἀτιμίαν, ἄχρηστον τῷ Δεσπότῃ,
συντριβῆς ἄξιον. Τὸ οὖν προκείμενον ῥητὸν
καὶ τὸ «συνέκλεισεν
ὁ Θεὸς πάντας εἰς ἀπειθειαν», καὶ τὸ
«ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς
πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ
βλέπειν καὶ ὤτα
τοῦ μὴ ἀκούειν»· ταῦτα πάντα οὐχ ὡς τοῦ
Θεοῦ ἐνεργήσαντος
ἐκκληπτέον, ἀλλ' ὡς τοῦ Θεοῦ
παραχωρήσαντος διὰ τὸ αὐτεξούσιον
καὶ τὸ ἀβίαστον εἶναι τὸ καλόν.
Τὴν οὖν παραχώρησιν αὐτοῦ ὡς ἐνέργειαν
καὶ ποιήσιν αὐτοῦ
λέγειν σύνηθες τῇ θείᾳ Γραφῇ. Ἀλλὰ μὴν καὶ
ὅτε φησὶ «τὸν Θεὸν
κτίζειν κακὰ καὶ μὴ εἶναι ἐν πόλει κακίαν, ἣν
ὁ Κύριος οὐκ ἐποίησεν»,
οὐ κακῶν αἴτιον τὸν Θεὸν δείκνυσιν, ἀλλ',
ἐπειδὴ δισέμφατον
τὸ τῆς κακίας ὄνομα, δύο σημαῖνον· ποτὲ
μὲν γὰρ τὸ τῆ φύσει κακὸν
δηλοῖ, ὅπερ ἐναντίον ἐστὶ τῆ ἀρετῆ καὶ τῆ
τοῦ Θεοῦ θελήσει,

προσωπικὴ διάθεση τοῦ καθένα.
Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερό ἀπ' ὅσα ὁ ἴδιος
ἀπόστολος λέει στη δευτέρῃ ἐπιστολῇ
τοῦ στο Τιμόθεο: «Στο πλούσιο σπίτι δεν
υπάρχουν μόνον χρυσά
καὶ ασημένια σκευὴ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ
οστράκινα, καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἄλλα εἶναι
για καλὴ χρήση καὶ ἄλλα ὄχι. Εἴαν, λοιπόν,
κάποιος καθαρίσει τὸν εαυτό του
ἀπὸ αὐτὰ (τὰ ἀχρηστα), θα εἶναι χρήσιμο
σκεῦος, αγιασμένο καὶ ἀρεστό
στο Δεσπότη, ἔτοιμο για κάθε καλὸ ἔργο».
Καὶ εἶναι φανερό ὅτι ἡ κάθαρση γίνεται με
τὴ θέλησή μας. Διότι λέει, «εἴαν
κάποιος καθαρίσει τὸν εαυτό του»,
ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἀντίθετη φράση ἀποτελεῖ
τὸν ἀντίλογο· εἴαν, δηλαδή, κάποιος δεν
καθαρίσει τὸν εαυτό του, θα εἶναι
ἀχρηστο σκεῦος, ἀχρείαστο στο Δεσπότη,
ἀξιο να πεταχθεῖ. Το συζητούμενο,
λοιπόν χωρίο καὶ τὸ «ο Θεὸς οδήγησε ὅλους
σε ἀνυπακοή», ὅπως καὶ
τὸ (χωρίο) «ο Θεὸς τοὺς χάρισε πνεῦμα
κατανύξεως, μάτια να μὴ βλέπουν
καὶ αὐτιά να μὴ ἀκούουν», ὅλα αὐτὰ δεν
πρέπει να τα ἐννοήσουμε
ὡς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὡς
παραχώρηση τοῦ, ἐπειδὴ τὸ καλὸ εἶναι
αὐτεξούσιο καὶ ἀβίαστο.
Ἡ Ἁγία Γραφή, λοιπόν, συνηθίζει να
χαρακτηρίζει τὴν παραχώρηση τοῦ Θεοῦ
ὡς ἐνέργεια καὶ ἔργο τοῦ. Καὶ μάλιστα ὅταν
λέει, «ο Θεὸς φτιάχνει τὰ κακὰ
καὶ δεν ὑπάρχει κακία στὴν πόλη, τὴν ὁποία
να μὴν τὴν ἐφτιαξε ὁ Θεός»,
δε σημαίνει αὐτὸ τὸ πράγμα ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι
αἴτιος τῶν κακῶν, ἐπειδὴ
τὸ ὄνομα τῆς κακίας ἐκφράζει δύο
πράγματα καὶ ἔχει δύο σημασίες· ἄλλοτε,
δηλαδή,
σημαίνει τὸ φυσικὸ κακὸ, τὸ ὁποῖο εἶναι
ἀντίθετο στὴν ἀρετὴ καὶ
τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλοτε σημαίνει

ποτέ δὲ τὸ πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν
κακὸν καὶ ἐπίπονον,
ἤγουν τὰς θλίψεις καὶ ἐπαγωγάς. Αὗται δὲ
τῷ μὲν δοκεῖν κακαὶ εἰσιν
ἀλγειναὶ τυγχάνουσαι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ
ἀγαθαί· ἐπιστροφῆς γὰρ
καὶ σωτηρίας γίνονται τοῖς συνιοῦσι
πρόξενοι· ταύτας διὰ Θεοῦ
γίνεσθαι φησιν ἡ Γραφή.
Ἰστέον δέ, ὡς καὶ τούτων ἡμεῖς ἐσμεν αἴτιοι·
τῶν γὰρ ἐκουσίων
κακῶν τὰ ἀκούσιά εἰσιν ἔκγονα.
Καὶ τοῦτο δὲ ἰστέον, ὅτι ἔθος τῇ Γραφῇ τινα
ἐκβατικῶς ὀφείλοντα
λέγεσθαι αἰτιολογικῶς λέγειν, ὡς τὸ «σοὶ
μόνῳ ἤμαρτον
καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, ὅπως
ἂν δικαιωθῆς
ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσῃς ἐν τῷ
κρίνεσθαί σε»·
οὐ γὰρ ὁ ἀμαρτήσας, ἵνα νικήσῃ ὁ Θεός,
ἤμαρτεν,
οὔτε δὲ ὁ Θεὸς ἐδεῖτο τῆς ἡμῶν ἀμαρτίας,
ἵνα ἐκ ταύτης νικητῆς
ἀναφανῆ· φέρει γὰρ ἀσυγκρίτως κατὰ
πάντων
καὶ μὴ ἀμαρτανόντων τὰ νικητήρια
δημιουργὸς ὢν
καὶ ἀκατάληπτος καὶ ἄκτιστος καὶ φυσικὴν
ἔχων τὴν δόξαν
καὶ οὐκ ἐπίκτητον· ἀλλ' ὅτι ἡμῶν
ἀμαρτανόντων οὐκ ἄδικός ἐστιν
ἐπιφέρων τὴν ὀργὴν καὶ μετανοοῦσι
συγχωρῶν,
νικητῆς τῆς ἡμετέρας κακίας ἀναδείκνυται.
Οὐκ ἐπὶ τούτῳ δὲ
ἡμεῖς ἀμαρτάνομεν, ἀλλ' ὅτι οὕτως
ἀποβαίνει τὸ πρᾶγμα,
ὥσπερ, ἐὰν κάθηται τις ἐργαζόμενος, φίλος
δέ τις ἐπιστῆ, φησίν,
ὅτι, ἵνα μηδὲ σήμερον ἐργάσωμαι,
παρεγένετο ὁ φίλος.
Ὁ μὲν οὖν φίλος οὐχ, ἵνα μὴ ἐργάσῃται,

τὴν κακίαν καὶ ταλαιπωρίαν
σύμφωνα μετὰ τὴν δικὴν μας ἀντίληψιν, δηλαδή
τις θλίψεις καὶ κακουχίας. Αὐτές,
λοιπόν, φαινομενικὰ αποτελοῦν κακίες,
ἐπειδὴ εἶναι οδυνηρές, ἐνῶ στὴν
πραγματικότητα βγαίνουν σε καλὸ· διότι
γίνονται αἰτία ἐπιστροφῆς καὶ
σωτηρίας σ' αὐτοὺς ποὺ τὶς δοκιμάζουν. Ἡ
Γραφή λέει ὅτι αὐτές οἱ θλίψεις
γίνονται μετὰ παραχώρησιν Θεοῦ.
Καὶ πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι εμεῖς εἴμαστε
αἴτιοι καὶ αὐτῶν· διότι
τὰ ἀθέλητα κακὰ προκαλοῦν καὶ αὐτὰ
(κακὰ) ποὺ ἐρχοῦνται μετὰ τὴν θέλησίν μας.
Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζουμε καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι
ἡ Ἁγία Γραφή συνηθίζει
ορισμένα ποὺ ἐπιβάλλεται νὰ λέγονται ὡς
αποτέλεσμα, νὰ τὰ λέει ὡς αἰτία,
ὅπως τὸ (χωρίο) «μπροστά σου μόνο
αμαρτάνω καὶ κάνω τὸ πονηρὸ,
γιὰ νὰ εκπληρωθοῦν τὰ λόγια σου καὶ νὰ
δικαιωθοῦν οἱ κρίσεις σου»·
δεν ἀμάρτησε ὁ αμαρτωλός, γιὰ νὰ
δικαιωθεῖ μετὰ τὴν νίκη τοῦ Θεοῦ,
οὔτε πάλι ὁ Θεὸς ἐξαρτόταν ἀπὸ τὴν δικὴν μας
αμαρτία, γιὰ νὰ βγεῖ ἀπ' αὐτὴν
νικητῆς. Διότι χωρὶς σύγκριση ἡ δόξα τῆς
νίκης τοῦ ἀνήκει περισσότερο
ἀπ' ὅλους, ἀκόμη κι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ δὲν
αμάρτησαν, ἐπειδὴ εἶναι
ὁ Δημιουργός, ἀκατάληπτος, ἀκτιστος καὶ
ἔχει τὴν δόξαν ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ
καὶ ὄχι ὡς ἀπόκτημα. Διότι ἀποδεικνύεται
νικητῆς τῆς κακίας μας·
καὶ ὅταν εμεῖς αμαρτάνουμε, δὲν εἶναι
ἀδικός ποὺ οργίζεται ἐναντίον μας·
καὶ ὅταν μετανοοῦμε, μας συγχωρεῖ. Καὶ
εμεῖς βέβαια
δὲν αμαρτάνουμε σκόπιμα, ἀλλὰ διότι ἔτσι
συμβαίνουν τὰ πράγματα·
ὅπως ἀκριβῶς, ἀν ἀναπαύεται κανεὶς ἀπὸ
τὴν ἐργασία τοῦ, καὶ ἔλθει κάποιος
φίλος τοῦ, λέει ὅτι ἦλθε φίλος καὶ δὲν θα

παρεγένετο,
οὕτω δὲ ἀπέβη· ἀσχολούμενος γὰρ περὶ τὴν
τοῦ φίλου ὑποδοχὴν
οὐκ ἐργάζεται. Λέγεται δὲ ταῦτα ἐκβατικά,
ὅτι οὕτως ἀποβαίνουσι
τὰ πράγματα. Οὐ θέλει δὲ ὁ Θεὸς μόνος εἶναι
δίκαιος,
ἀλλὰ πάντας ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ κατὰ
δύναμιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 93. Ὅτι οὐ δύο ἀρχαί
Ὅτι οὐ δύο ἀρχαί, μία ἀγαθὴ καὶ μία
πονηρὰ, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα·
ἐναντία γὰρ ἀλλήλοις τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ
πονηρὸν καὶ ἀλλήλων
φθαρτικὰ καὶ ἐν ἀλλήλοις ἢ σὺν ἀλλήλοις
οὐχ ὑφιστάμενα. Ἐν μέρει
τοῖνυν τούτων ἕκαστον ἔσται τοῦ παντός.
Καὶ πρῶτον μὲν
περιγραφῆσονται οὐχ ὑπὸ τοῦ παντός
μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μέρους
τοῦ παντός τούτων ἕκαστον.
Ἐπειτα τίς ὁ τὴν χώραν ἐκάστω
ἀποτεμόμενος; Οὐ γὰρ ἀλλήλοις
συνενεχθῆναι καὶ συμβιβασθῆναι φήσουσιν,
ἐπεὶ οὐ κακὸν τὸ κακὸν
εἰρήνην ἄγον πρὸς τὸ ἀγαθὸν τε
συμβιβαζόμενον, οὐδ' ἀγαθὸν
τὸ ἀγαθὸν πρὸς τὸ κακὸν φιλικῶς
διακεείμενον. Εἰ δὲ ἕτερος ὁ τούτων
ἐκάστω τὴν οἰκίαν ἀφώρισε διατριβήν,
ἐκεῖνος μᾶλλον ἔσται Θεός.
Ἀνάγκη δὲ καὶ δυοῖν θάτερον ἢ ἄπτεσθαι
καὶ φθείρειν ἀλλήλους
ἢ εἶναι τι μέσον, ἐν ᾧ οὐδὲ τὸ ἀγαθὸν οὐδὲ
τὸ κακὸν ἔσται,
ὥσπερ τι διάφραγμα διεῖργον ἐξ ἀλλήλων
ἀμφοτέρα.
Καὶ οὐκέτι δύο, ἀλλὰ τρεῖς ἀρχαί ἔσονται.
Ἀνάγκη δὲ καὶ τούτων τὸ ἕτερον ἢ
εἰρηνεύειν, ὅπερ τὸ κακὸν
οὐ δύναται –τὸ γὰρ εἰρηνεῦον οὐ κακόν–, ἢ
μάχεσθαι,

εργασθῶ σήμερα.
Ο φίλος βέβαια δεν ἦλθε, για να μην
εργασθῆί, ἀλλὰ ἔτσι συνέπεσε·
καὶ ἐπειδὴ ἀσχολεῖται με τὴ φιλοξενία τοῦ
φίλου, δεν ἐργάζεται.
Καὶ αὐτὰ λέγονται σύμφωνα με τὸ
αποτέλεσμα, διότι ἔτσι τὰ πράγματα
καταλήγουν. Ο Θεὸς ὁμως δεν ἐπιθυμῆί να
εἶναι ὁ μόνος δίκαιος,
ἀλλὰ ὅλοι, κατὰ δύναμη, να του ομοιάσουν.

Ὅτι δεν υπάρχουν δύο ἀρχές.
Θα μάθουμε ἀπὸ τὸ ἐξῆς, ὅτι δεν υπάρχουν
δύο ἀρχές, μία ἀγαθὴ καὶ μία
πονηρὴ: διότι τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ πονηρὸ εἶναι
ἀντίθετα μεταξύ τους, καὶ τὸ ἓνα
καταστρέφει τὸ ἄλλο, καὶ δεν υπάρχουν τὸ
ἓνα μέσα στο ἄλλο οὔτε
συνυπάρχουν. Γι' αὐτὸ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ
θα ὑπάρχει σ' ἓνα μόνο μέρος
ἀπὸ τὸ ὅλο. Καὶ πρῶτα βέβαια τὸ καθένα
ἀπ' αὐτὰ θα ὀριστεῖ ὄχι μόνον
ἀπὸ τὸ ὅλο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τοῦ
όλου.
Ἐπειτα, ποιὸς εἶναι αὐτὸς που καθορίζει τὴν
περιοχὴ τοῦ καθενός; Διότι δεν
θα πουν ὅτι συγκρούσθηκαν μεταξύ τους
καὶ συμφιλιώθηκαν, ἐπειδὴ τὸ κακὸ
παύει να εἶναι κακὸ, ὅταν εἰρηνεύει καὶ
συμφιλιώνεται με τὸ ἀγαθὸ· καὶ τὸ
ἀγαθὸ παύει να εἶναι ἀγαθὸ, ἀν
συμφιλιώνεται με τὸ κακὸ. Ἀν ὁμως αὐτὸς
που καθόρισε γιὰ τὸν καθένα ἀπ' αὐτὰ τὴν
περιοχὴ τοῦ εἶναι ἄλλος, ἐκεῖνος
μᾶλλον εἶναι ὁ Θεός.
Εἶναι υποχρεωτικὸ να συμβαίνει τὸ ἓνα ἀπὸ
τὰ δύο: ἢ να σχετίζονται καὶ
να καταστρέφει τὸ ἓνα τὸ ἄλλο ἢ να
ὑπάρχει κάτι ἐνδιάμεσο στο ὁποῖο δεν
θα ὑπάρχει οὔτε ἀγαθὸ οὔτε τὸ κακὸ, ὅπως
ἀκριβῶς κάποιον διάφραγμα που
διαχωρίζει καὶ τὰ δύο μεταξύ τους. Καὶ ἔτσι
δεν θα υπάρχουν δύο
ἀλλὰ τρεῖς ἀρχές.

ὄπερ τὸ ἀγαθὸν οὐ δύναται –τὸ γὰρ
μαχόμενον οὐ τελέως ἀγαθόν–,
ἢ τὸ μὲν κακὸν μάχεσθαι, τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ
ἀντιμάχεσθαι,
ἀλλ’ ὑπὸ τοῦ κακοῦ φθείρεσθαι, ἢ αἰεὶ
λυπεῖσθαι καὶ κακοῦσθαι,
ὄπερ οὐ τοῦ ἀγαθοῦ γνῶρισμα. Μία τοίνυν
ἀρχὴ ἀγαθῆ
πάσης κακίας ἀπηλλαγμένη.
Ἄλλ’ εἰ τοῦτο, φασί, πόθεν τὸ κακόν;
Ἀμήχανον γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ
τὸ κακὸν ἔχειν τὴν γένεσιν. Φαμὲν οὖν, ὅτι
τὸ κακὸν οὐδὲν ἕτερον
ἐστὶν εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις καὶ ἐκ τοῦ
κατὰ φύσιν
εἰς τὸ παρὰ φύσιν παρατροπή· οὐδὲν γὰρ
κακὸν κατὰ φύσιν.
Πάντα γάρ, ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός, καλὰ λίαν,
καθὸ γέγονεν.
Οὕτω τοίνυν μένοντα, καθὼς ἔκτισται,
«καλὰ λίαν εἰσίν»,
ἐκουσίως δὲ ἀνεκφοιτῶντα ἐκ τοῦ κατὰ
φύσιν καὶ εἰς τὸ παρὰ φύσιν
ἐρχόμενα, ἐν τῷ κακῷ γίνονται.
Κατὰ φύσιν μὲν οὖν πάντα δοῦλα καὶ
ὑπήκοα τοῦ Δημιουργοῦ.
Ὅταν οὖν ἐκουσίως τι τῶν κτισμάτων
ἀφηνιάσῃ καὶ παρήκοον
τοῦ ποιήσαντος αὐτὸ γένηται, ἐν ἑαυτῷ
συνεστήσατο τὴν κακίαν·
κακία γὰρ οὐκ οὐσία τις ἐστὶν, οὐδὲ οὐσίας
ιδίωμα, ἀλλὰ συμβεβηκός,
ἦτοι ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν
ἐκούσιος παρατροπή,
ὄπερ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία.
Πόθεν οὖν ἡ ἁμαρτία; Τῆς αὐτεξουσίου
γνώμης τοῦ Διαβόλου
εὐρημα. Κακὸς οὖν ὁ Διάβολος; Καθὸ μὲν
γέγονεν, οὐ κακός,
ἀλλ’ ἀγαθός· ἄγγελος γὰρ λαμπρὸς καὶ
φωτεινὸς
ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἔκτισται, αὐτεξούσιος
ὡς λογικός, ἐκουσίως τε

Εἶναι ἀκόμη ἀνάγκη καὶ τὸ ἓνα ἀπ’ αὐτὰ ἢ
να εἰρηνεύει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο δὲν
μπορεῖ νὰ το κάνει τὸ κακὸ –διότι αὐτὸ που
εἰρηνεύει δὲν εἶναι κακὸ– ἢ νὰ
πολεμά, πρᾶγμα που τὸ ἀγαθὸ δὲν μπορεῖ
νὰ το κάνει –διότι αὐτὸ που πολεμά
δὲν εἶναι τελείως ἀγαθὸ– ἢ τὸ μὲν κακὸ νὰ
πολεμά καὶ τὸ ἀγαθὸ νὰ μὴν
ανταποδίδει τὸν πόλεμο, ἀλλὰ νὰ
καταστρέφεται ἀπὸ τὸ κακὸ ἢ διαρκῶς νὰ
λυπάται καὶ νὰ κακοπαθεῖ, πρᾶγμα που δὲν
εἶναι γνῶρισμα τοῦ ἀγαθοῦ. Διότι
μία ἀρχὴ τοῦ ἀγαθοῦ ὑπάρχει, ἡ ὁποία εἶναι
ελεύθερη ἀπὸ κάθε κακία.
Ἀλλὰ, ρωτοῦν, ἀν συμβαίνει αὐτὸ, ἀπὸ που
προέρχεται τὸ κακὸ; Διότι εἶναι
ἀδύνατο νὰ δημιουργηθεῖ τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ
ἀγαθὸ. Λέμε, λοιπόν, ὅτι τὸ κακὸ
δὲν τίποτε ἄλλο παρὰ στέρηση τοῦ ἀγαθοῦ
καὶ παρεκτροπὴ ἀπὸ τὴ φυσικὴ
κατάστασις στὴν παρὰ φύσιν· διότι κανένα
κακὸ δὲν ἀποτελεῖ φυσικὴ
κατάστασις. Ὅλα, δηλαδή, ὅσα ὁ Θεὸς
δημιούργησε εἶναι πολὺ καλὰ,
σύμφωνα με τὸ δημιουργικὸ τὸν σκοπὸ.
Ἀν, λοιπόν, παραμένουν ἔτσι,
ὅπως δημιουργήθηκαν, «εἶναι πολὺ καλὰ»·
ἀν ὅμως ἀπομακρυνθοῦν με τὴ
θέλησίν τοις ἀπὸ τὴ φυσικὴ κατάστασις καὶ
έλθουν στὸ παρὰ φύσιν,
καταλήγουν στὸ κακὸ.
Στὴν κατὰ φύσιν βέβαια κατάστασις ὅλα
εἶναι ὑπόδουλα καὶ υπάκουα
στὸν Δημιουργό. Ὅταν, λοιπόν, με τὴ θέλησίν
τοῦ κάποιο δημιουργήμα
επαναστατήσῃ καὶ παρακούσῃ στὸ
δημιουργό του, σχηματίζει μέσα του
τὴν κακίαν· ἡ κακία, δηλαδή, δὲν εἶναι κάποια
οὐσία, οὔτε χαρακτηριστικὸ
κάποιου ὑπάρξεως, ἀλλὰ εἶναι κάποιο
συμβάν, δηλαδή θεληματικὴ ἐκτροπὴ
ἀπὸ τὴ φυσικὴ στὴν παρὰ φύσιν κατάστασις,
πρᾶγμα που εἶναι ἡ ἁμαρτία.

τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς ἀπεφοίτησε καὶ ἐν τῷ ζόφῳ τῆς κακίας γέγονε, Θεοῦ μακρυνθεὶς τοῦ μόνου ἀγαθοῦ καὶ φωτοποιοῦ· ἐξ αὐτοῦ γὰρ πᾶν ἀγαθὸν ἀγαθύνεται, καὶ καθόσον ἐξ αὐτοῦ μακρύνεται γνώμη (οὐ γὰρ τόπῳ), ἐν τῷ κακῷ γέγονεν.

Από πού, λοιπόν, προήλθε η αμαρτία; Είναι εφεύρημα της αυτεξούσιας γνώμης του Διαβόλου. Είναι, δηλαδή, ο Διάβολος κακός; Σύμφωνα με τη δημιουργία του δεν είναι κακός αλλά καλός· διότι ο Δημιουργός τον έπλασε λαμπρό και φωτεινό άγγελο, αυτεξούσιο ως λογικό ον· με τη θέλησή του όμως εγκατάλειψε τη φυσική αρετή και έπεσε στο σκοτάδι της κακίας, με την απομάκρυνσή του από το μόνο αγαθό και φωτοποιοό Θεό. Διότι απ' Αυτόν προέρχεται κάθε αγαθό, και ανάλογα όποιος με την απόφασή του (και όχι τοπικά) απομακρύνεται απ' Αυτόν, πέφτει στο κακό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 94. Τίνος ἔνεκεν προγινώσκων ὁ Θεὸς τοὺς ἀμαρτάνειν καὶ μὴ μετανοεῖν μέλλοντας ἔκτισεν. Ὁ Θεὸς δι' ἀγαθότητα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει τὰ γινόμενα καὶ τῶν ἔσομένων προγνώστης ἐστίν. Εἰ μὲν οὖν μὴ ἔμελλον ἔσεσθαι, οὐδ' ἂν κακοὶ ἔμελλον ἔσεσθαι, οὐδ' ἂν προεγινώσκοντο. Τῶν γὰρ ὄντων αἱ γνώσεις, καὶ τῶν πάντως ἔσομένων αἱ προγνώσεις· πρῶτον γὰρ τὸ εἶναι, καὶ τότε τὸ καλὸν ἢ κακὸν εἶναι. Εἰ δὲ μέλλοντας ἔσεσθαι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα τὸ κακοὺς ἐξ οἰκείας προαιρέσεως μέλλειν ἔσεσθαι ἐκώλυσεν αὐτοὺς γενέσθαι, τὸ κακὸν ἐνίκα ἂν τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα. Ποιεῖ τοιγαροῦν ὁ Θεὸς ἀγαθὰ ἅπαντα, ἃ ποιεῖ ἕκαστος δὲ ἐξ οἰκείας προαιρέσεως καλὸς τε καὶ κακὸς γίνεται. Εἰ καὶ τοίνυν ἔφη ὁ Κύριος· «Συνέφερε τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη», οὐ τὴν οἰκείαν κτίσιν

Για ποιό λόγο, αν και ο Θεός γνώριζε εκ των προτέρων ότι αυτοί επρόκειτο να αμαρτήσουν και να μη μετανοήσουν, τους δημιούργησε. Ο Θεός από καλωσύνη δημιουργεί τα όντα από την ανυπαρξία στην ύπαρξη και προγνωρίζει αυτά που θα συμβούν. Αν, βέβαια, δεν επρόκειτο να υπάρχουν, ούτε κακοί επρόκειτο να γίνουν και ούτε θα είχε γίνει η πρόβλεψη της δημιουργίας τους. Διότι οι γνώσεις αφορούν σε ό,τι υπάρχει και οι προγνώσεις σε ό,τι θα υπάρξει· προηγείται, δηλαδή, η ύπαρξη, και ακολουθεί η καλή ή κακή ύπαρξη. Εάν όμως (τα όντα) επρόκειτο να δημιουργηθούν από την αγαθότητα του Θεού αλλά κατόπιν θα γίνονταν κακοί εξαιτίας της δικής τους θελήσεως, και γι' αυτό το λόγο ο Θεός αρνούνταν να τα δημιουργήσει, τότε το κακό θα νικούσε την αγαθότητα του Θεού. Ο Θεός, όμως, πλάθει αγαθά όλα τα όντα που δημιουργεί· και καθένas με τη δική του θέληση γίνεται καλός ή κακός. Μολονότι είπε ο Κύριος, «συνέφερε σ'

κακίζων ἔλεγεν,
ἀλλὰ τὴν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως καὶ
ῥαθυμίας ἐπιγενομένην
τῷ κτίσματι αὐτοῦ κακίαν. Ἡ γὰρ τῆς
οἰκείας γνώμης ῥαθυμία
ἄχρηστον αὐτῷ τὴν τοῦ Δημιουργοῦ
εὐεργεσίαν ἐποίησεν,
ὥσπερ ἂν, εἴ τις πλοῦτον καὶ ἀρχὴν παρὰ
βασιλέως ἐγχειρισθεὶς
τυραννήσει τὸν εὐεργέτην, ὃν ἀξίως
χειρωσάμενος τιμωρήσεται,
εἰ μέχρι τέλους τῆ τυραννίδι κατίδοι τοῦτον
ἐναπομένοντα.

εκείνον τον άνθρωπο
να μη γεννιόταν», το ἔλεγε ὄχι επικρίνοντας
το δημιούργημά του,
ἀλλὰ ἐπέκρινε τὴν κακία που προστέθηκε
στο πλάσμα του, ἐξαιτίας τῆς
θελήσεως καὶ ραθυμίας του. Διότι ἡ ραθυμία
τῆς γνώμης του πλάσματος
ἀχρήστευσε τὴν εὐεργεσία του Δημιουργοῦ,
ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει
με κάποιον που, ἐνῶ ὁ βασιλιάς του ἔδωσε
πλοῦτο καὶ ἐξουσία, αὐτὸς
φέρεται ἀχάριστα στον εὐεργέτη· (ὁ
βασιλιάς) αὐτὸν θα τον δέσει καὶ θα τον
τιμωρήσει, ἀν τον δει μέχρι τέλος να
παραμένει στὴν ἐξουσία του τυράννου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 95. Περὶ νόμου Θεοῦ καὶ νόμου
ἁμαρτίας
Ἄγαθὸν τὸ θεῖον καὶ ὑπεράγαθον, καὶ τὸ
τούτου θέλημα·
τοῦτο γὰρ ἀγαθόν, ὅπερ ὁ Θεὸς βούλεται.
Νόμος δέ ἐστὶν ἡ τοῦτο
διδάσκουσα ἐντολή, ἵν' ἐν αὐτῷ μένοντες ἐν
φωτὶ ὦμεν.
Ἦς ἐντολῆς ἡ παράβασις ἁμαρτία ἐστίν.
Αὕτη δὲ
διὰ τῆς τοῦ Διαβόλου προσβολῆς καὶ τῆς
ἡμετέρας ἀβιάστου
καὶ ἐκουσίου παραδοχῆς συνίσταται·
λέγεται δὲ καὶ αὕτη νόμος.
Ἐπιβαίνων οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος τῷ νῷ
ἡμῶν ἐφέλκεται
πρὸς ἑαυτὸν καὶ νύττει τὴν ἡμετέραν
συνείδησιν. Λέγεται δὲ
καὶ ἡ ἡμετέρα συνείδησις νόμος τοῦ νοῦς
ἡμῶν. Καὶ ἡ προσβολὴ δὲ
τοῦ πονηροῦ, τουτέστιν ὁ νόμος τῆς
ἁμαρτίας, ἐπιβαίνων
τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν δι' αὐτῆς ἡμῖν
προσβάλλει. Ἄπαξ γὰρ
παραβάντες ἐκουσίως τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ
καὶ τὴν προσβολὴν
τοῦ πονηροῦ παραδεξάμενοι ἐδώκαμεν
αὐτῇ εἴσοδον,

Σχετικὰ με τὸ νόμο του Θεοῦ καὶ τὸ νόμο τῆς
ἁμαρτίας.
Τὸ θεῖο εἶναι ἀγαθὸ καὶ ὑπεράγαθο, καὶ τὸ
θέλημά του ἐπίσης·
διότι ἀγαθὸ εἶναι ὅποιο θέλει ὁ Θεός. Καὶ ἡ
ἐντολὴ που τὸ διδάσκει ἀποτελεῖ
νόμο, ὥστε, τηρώντας τὸ θέλημά του,
μένουμε μέσα στο φως.
Καὶ ἡ παράβασις αὐτῆς τῆς ἐντολῆς εἶναι
ἁμαρτία. Αὕτη (ἡ ἁμαρτία)
συνίσταται ἀπὸ τὴν ἐπίθεση του Διαβόλου
καὶ ἀπὸ τὴ δική μας
ἀβίαστη καὶ θεληματικὴ ἀποδοχή· καὶ αὕτη
μάλιστα ονομάζεται νόμος.
Ὁ νόμος του Θεοῦ, λοιπόν, κυριαρχώντας
πάνω στο νοῦ μας, τὸν ἐλκύει
πρὸς τὸν εαυτό του καὶ παροτρύνει τὴ
συνείδησή μας. Καὶ ἡ συνείδησή μας
μάλιστα λέγεται νόμος του νοῦ μας. Καὶ ἡ
ἐπίθεση του πονηροῦ πάλι,
δηλαδή ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας, κυριαρχεῖ
πάνω στα μέλη τῆς σάρκας μας καὶ μέσω
αὐτῆς μας ἐπιτίθεται.
Διότι, ἀν παραβούμε μια φορά τὸ νόμο του
Θεοῦ καὶ συγκατατεθούμε
στὴν ἐπίθεση του πονηροῦ, ἀνοίξαμε τὸ
δρόμο στὴν ἁμαρτία καὶ τῆς
πουλήσαμε δούλο τὸν εαυτό μας. Γι' αὐτό,

πραθέντες ὑφ' ἑαυτῶν τῆ ἁμαρτία. Ὅθεν ἐτοίμως ἄγεται τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸς αὐτήν. Λέγεται οὖν καὶ ἡ ἐναποκειμένη τῷ σώματι ἡμῶν ὁσμὴ καὶ αἴσθησις τῆς ἁμαρτίας, ἥτοι ἐπιθυμία καὶ ἡδονή τοῦ σώματος, νόμος ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν. Ὁ μὲν οὖν νόμος τοῦ νοός μου, ἥτοι ἡ συνείδησις, συνήδεται τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τῇ ἐντολῇ καὶ ταύτην θέλει. Ὁ δὲ νόμος τῆς ἁμαρτίας, ἥτοι ἡ προσβολή, διὰ τοῦ νόμου τοῦ ἐν τοῖς μέλεσιν, ἥτοι τῆς τοῦ σώματος ἐπιθυμίας καὶ ῥοπῆς καὶ κινήσεως καὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, ἀντιστρατεύεται τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, τουτέστι τῇ συνειδήσει, καὶ αἰχμαλωτίζει με καὶ θέλοντα τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον καὶ ἀγαπῶντα καὶ μὴ θέλοντα τὴν ἁμαρτίαν κατὰ ἀνάκρασιν διὰ τε τοῦ λείου τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς τοῦ σώματος ἐπιθυμίας καὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, ὡς ἔφην, πλανᾷ καὶ πείθει δουλεῦσαι τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλ' «ὁ Θεὸς τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει ὁ νόμος διὰ τῆς σαρκός, πέμψας τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας» –σάρκα μὲν γὰρ ἀνέλαβεν, ἁμαρτίαν δὲ οὐδαμῶς–, «κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ Πνεῦμα. Τὸ γὰρ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν» καὶ παρέχει δύναμιν τῷ νόμῳ τοῦ νοός ἡμῶν κατὰ τοῦ νόμου τοῦ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Τὸ γὰρ «τί

το σῶμα μας με προθυμία οδηγείται προς αυτήν. Ακόμη η μυρουδιά και η αίσθηση της αμαρτίας που υπάρχει στο σώμα μας, δηλαδή η επιθυμία και η ηδονή του σώματος, ονομάζεται νόμος που υπάρχει στα μέλη της σάρκας μας. Ο νόμος, λοιπόν, του νου, δηλαδή η συνείδηση, ευχαριστεῖται με το νόμο του Θεού, δηλαδή με την εντολή, και αυτήν θέλει. Ο νόμος όμως της αμαρτίας, δηλαδή η επίθεση (του διαβόλου), με το νόμο που κυριαρχεῖ στα μέλη (του σώματος), δηλαδή με την επιθυμία, τη ροπή και τη κίνηση του σώματος και του ἀλόγου μέρους της ψυχῆς, πολεμά το νόμο του νου μου –εννοῶ τη συνείδηση– και με αἰχμαλωτίζει· και ἐνῶ θέλω και ἀγαπῶ το νόμο του Θεοῦ και δεν θέλω τὴν ἁμαρτία, σύμφωνα με τὴν ἐξέταση, με τὴν γλυκύτητα τῆς ἡδονῆς και τὴν ἐπιθυμία του σώματος και του ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, ὅπως εἶπα, με αποπλανᾷ και με πείθει να διαπράξω τὴν ἁμαρτία. «Ὁ Θεός, ὁμως, τὴν ἀδυναμία του νόμου, ἐπειδὴ ὁ νόμος ἐξαιτίας τῆς σάρκας ἦταν ἀσθενής, ἀποστέλλοντας τὸν Υἱὸ του σε ὁμοίωμα τῆς ἀμαρτωλῆς σάρκας –πῆρε δηλαδή τὴ σάρκα, ὄχι ὁμως τὴν ἁμαρτία– καταδίκασε τὴν ἁμαρτία στη σάρκα, για να εκπληρωθῆ ἡ δίκαιη ἀπαίτηση του νόμου σ' αὐτούς που δεν βαδίζουν σύμφωνα με τὴ σάρκα ἀλλὰ σύμφωνα με τὸ Πνεῦμα. Διότι τὸ Πνεῦμα μας βοηθαίει στὴν ἀδυναμία μας» και δίνει τὴ δύναμη στο νόμο του νου μας να στραφεί ἐναντίον του νόμου των μελών τῆς σάρκας μας. Διότι τὸ χωρίο «δεν ξέρουμε τί να

προσευξώμεθα, καθὸ δεῖ,
οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα
έντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν
στεναγμοῖς ἀλαλήτοις», τουτέστι διδάσκει
ἡμᾶς, τί προσευξόμεθα.
Ὡστε ἀδύνατον, εἰ μὴ δι' ὑπομονῆς καὶ
προσευχῆς,
τάς ἐντολάς τοῦ Κυρίου κατεργάσασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 96. Κατὰ Ἰουδαίων περὶ τοῦ
Σαββάτου.
Σάββατον ἡ ἑβδόμη ἡμέρα κέκληται, δηλοῖ
δὲ τὴν κατάπαυσιν·
ἐν αὐτῇ γὰρ «κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν
ἔργων αὐτοῦ»,
ὡς φησιν ἡ Γραφή. Διὸ καὶ μέχρις ἑπτὰ ὁ
τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς
προβαίνων πάλιν ἀνακυκλοῦται καὶ ἀπὸ τῆς
πρώτης ἄρχεται.
Οὗτος ὁ ἀριθμὸς τίμιος παρὰ Ἰουδαίοις τοῦ
Θεοῦ προστάξαντος
τιμᾶσθαι αὐτὸν –οὐχ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ καὶ
μετὰ βαρυτάτων
τῶν ἐπὶ τῇ παραβάσει ἐπιτιμιῶν. Οὐχ ἀπλῶς
δὲ τοῦτο προσέταξεν,
ἀλλὰ διὰ τινὰς μυστικῶς τοῖς πνευματικοῖς
τε καὶ διορατικοῖς
κατανοουμένας αἰτίας.
Ὡς ἐμὲ γοῦν γινῶναι τὸν ἀμαθῆ, ἴν' ἐκ τῶν
κατωτέρων
καὶ παχυτέρων ἄρξωμαι· Εἰδὼς ὁ Θεὸς τὸ
παχὺ τε καὶ φιλόσαρκον
καὶ πρὸς τὴν ὕλην ὄλως ἐπιρρεπὲς τοῦ
Ἰσραηλῆτι λαοῦ,
ἅμα δὲ καὶ τὸ ἀδιάκριτον· πρῶτον μὲν, «ἵνα
ὁ δοῦλος
καὶ τὸ ὑποζύγιον ἀναπαύσῃται», ὡς
γέγραπται· ἐπειδὴ ἀνὴρ
«δίκαιος οἰκτεῖρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ»,
ἅμα δὲ ἵνα καὶ σχολῆν
ἄγοντες ἐκ τοῦ περὶ τὴν ὕλην περισπασμοῦ
πρὸς Θεὸν συνάγωνται
«ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς
πνευματικαῖς» καὶ μελέτῃ

προσευχηθούμε, ὅπως πρέπει, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ
Πνεῦμα μεσιτεύει γιὰ χάριμα
με στεναγμοὺς ἀλάλητους», μαρ διδάσκει, τί
θα προσευχηθούμε.
Επομένως εἶναι ἀδύνατο να εκτελέσουμε τις
εντολές του Κυρίου,
παρὰ μόνον με υπομονή και προσευχή.

Εναντίον των Ἰουδαίων, σχετικά με τὸ
Σάββατο.
Ἡ ἑβδόμη ἡμέρα ἔχει ονομασθεῖ Σάββατο
και φανερώνει τὴν ξεκούραση·
διότι αὐτὴ τὴν ἡμέρα «ο Θεὸς ἀναπαύθηκε
ἀπὸ τα ἔργα του»,
ὅπως λέει ἡ Ἁγία Γραφή. Γι' αὐτὸ ο ἀριθμὸς
(των ἡμερῶν) προχωρεῖ μέχρι
το ἑπτὰ, ἐπανερχεται και ἀρχίζει πάλι ἀπὸ
τὴν πρώτη ἡμέρα.
Ο ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι σεβαστὸς στους
Ἰουδαίους, ἐπειδὴ ο Θεὸς πρόσταξε
να τον σέβονται –ὄχι με χαλαρότητα–, ἀλλὰ
και με πολὺ αυστηρὲς τιμωρίες
σε περίπτωση παραβάσεως. Και δεν το
διέταξε αὐτὸ χωρὶς λόγο,
ἀλλὰ για κάποιους λόγους που γίνονται
αντιληπτοὶ με μυστικὸ τρόπο
ἀπὸ τους προχωρημένους πνευματικὰ και
τους διορατικούς.
Ὅπως, λοιπόν, ἐγὼ ο ἀμαθῆς γνωρίζω –για
να ἀρχίσω ἀπὸ τα κατώτερα
και χονδροειδῆ–, ἐπειδὴ ο Θεὸς γνώριζε τὴν
ἀναισθησία, τὴ φιλοσαρκία
και τὴ ροπή του Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ πρὸς
τὴν ὕλη, και συγχρόνως
τὴν ἀδιακρισία του, γι' αὐτὸ πρῶτα
(καθιερώνει τὴν ἀνάπαυση τῆς ἑβδόμης
ἡμέρας) «για ν' ἀναπαύονται ο δούλοι και
τα μεταφορικὰ ζῶα», ὅπως λέει
ἡ Γραφή, ἐπειδὴ «ο δίκαιος ἄνθρωπος
λυπάται τα ζῶα του»·
και παράλληλα, για να διακόπτουν τὴν
ἀπασχόλησή τους με τα υλικά και να
συγκεντρώνονται να υμνήσουν το Θεὸ «με

τῶν θείων Γραφῶν ἅπασαν τὴν ἐβδόμην ἀναλίσκοντες καὶ ἐν τῷ Θεῷ καταπαύοντες. Ὅτε μὲν γὰρ οὐκ ἦν νόμος, οὐ Γραφή θεόπνευστος, οὐδὲ τὸ Σάββατον Θεῷ ἀφιέρωτο. Ὅτε δὲ ἡ θεόπνευστος Γραφή διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἀφιερῶθη τῷ Θεῷ τὸ Σάββατον, ὡς ἂν περὶ τὴν ταύτης μελέτην ἐν αὐτῷ ἀδολεσχῆσωσιν οἱ μὴ πάντα τὸν βίον τῷ Θεῷ ἀφιεροῦντες, οἱ μὴ πόθῳ τῷ Δεσπότη ὡς Πατρὶ δουλεύοντες, ἀλλ' ὡς δοῦλοι ἀγνώμονες, κἂν μικρὸν καὶ ἐλάχιστον μέρος τῆς ἑαυτῶν ζωῆς τῷ Θεῷ ἀποτέμνεται, καὶ τοῦτο φόβῳ τῶν ἐπὶ τῇ παραβάσει εὐθυνῶν καὶ ἐπιτιμήσεων· «δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται», ἀλλ' ἀδίκους. Ἐπεὶ πρῶτος Μωσῆς τεσσαράκοντα ἡμερῶν καὶ αὖθις ἐτέρων τεσσαράκοντα νηστεία προσεδρεύσας τῷ Θεῷ, πάντως καὶ τοῖς Σάββασιν διὰ τῆς νηστείας ἐκάκου ἑαυτόν, τοῦ νόμου μὴ κακοῦν ἑαυτοὺς ἐν τῇ τοῦ Σαββάτου ἡμέρᾳ προστάσσοντος. Εἰ δὲ φαῖεν, ὅτι πρὸ τοῦ νόμου τοῦτο, τί φήσουσι περὶ τοῦ Θεσβίτου Ἡλιοῦ τεσσαράκοντα ἡμερῶν ὁδὸν ἀνύσαντος ἐν βρώσει μιᾷ; Οὗτος γὰρ οὐ μόνον διὰ τῆς νηστείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὁδοιπορίας ἐν τοῖς Σάββασιν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἑαυτὸν κακώσας ἔλυσε τὸ Σάββατον· καὶ οὐκ ὠργίσθη τούτῳ ὁ τὸν νόμον δεδωκώς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρετῆς ἔπαθλον ἐν Χωρῆβ ἑαυτὸν ἐνεφάνισε. Τί δὲ περὶ Δανιὴλ φήσουσιν; Οὐχὶ τρεῖς ἐβδομάδας διετέλεσεν ἄσιτος; Τί δὲ πᾶς Ἰσραὴλ; Οὐ περιτέμνει τὸ παιδίον

ψαλμούς, ὕμνους καὶ πνευματικὰ ἄσματα»· μετὰ τὴν μελέτην τῶν θείων Γραφῶν νὰ περνοῦν ὅλη τὴν ἑβδομὴν ἡμέραν καὶ ν' ἀναπαύονται σύμφωνα μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὅταν, δηλαδή, δὲν υπήρχε νόμος, δὲν υπήρχε οὔτε θεόπνευστη Γραφή οὔτε τὸ Σάββατον ἦταν ἀφιερῶμένο στὸ Θεό. Ὅταν ὅμως ἡ θεόπνευστη Γραφή δόθηκε μετὰ τὸ Μωϋσῆ, τότε καὶ τὸ Σάββατον ἀφιερῶθηκε στὸ Θεό, γιὰ νὰ εντρυφῶν ἐν τῇ μελέτῃ τῆς κατὰ τὴν διάρκειά του (τοῦ Σαββάτου) ὅσοι δὲν ἀφιερῶνουν ὅλη τὴν ζωὴν στὸ Θεό καὶ ὅσοι δὲν υπηρετοῦν μετὰ πόθον τὸ Θεό ὡς Πατέρα· ἀλλὰ, ὡς ἀχάριστοι δούλοι, κὶ ὅταν ἀκόμη ἀφιερῶνουν ἓνα μικρὸν καὶ ἐλάχιστον μέρος τῆς ζωῆς τους στὸ Θεό, τὸ ἀφιερῶνουν ἀπὸ φόβου γιὰ τὴν ευθύνην τῆς παραβάσεως καὶ τὴν τιμωρίαν. Βέβαια, «δὲν υφίσταται νόμος γιὰ τὸν δίκαιον», ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀδίκους. Ὅταν πρῶτος ὁ Μωϋσῆς ἐμείνε κοντὰ στὸ Θεό σαράντα ἡμέρας καὶ πάλι ἄλλες σαράντα ἡμέρας ἐμείνε νηστεύοντας, ὡς οἷός ποτε νήστευε καὶ τὰ Σάββατα καὶ ταλαιπωροῦσε τὸν ἑαυτό του, παρόλο ποὺ ὁ νόμος πρόσταζε νὰ μὴν ταλαιπωροῦν τὸν ἑαυτό τους τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου. Ἀν ὅμως ἰσχυρισθῶν ὅτι αὐτὸ γινόταν πρὶν ἀπὸ τὸν νόμον, τί θὰ πουν γιὰ τὸ Θεσβίτην Ἡλίαν, ὁποῖος διήνυσεν ὁδὸν σαράντα ἡμερῶν μ' ἓνα γεῦμα; Αὐτός, δηλαδή, ταλαιπώρησε τὸν ἑαυτό του καὶ κατάργησε τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου ὄχι μόνον μετὰ τὴν νηστείαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀργίαν πορείαν καὶ τὴν νηστείαν τοῦ Σαββάτου· καὶ ὁ Θεός, ποὺ ἔδωκε τὸν νόμον, δὲν θύμωσε μαζί του, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπιβραβεύσῃ τὴν ἀρετὴν του, τοῦ ἐμφανίσθηκε

έν Σαββάτω, εἰ τύχοι,
ὀκταήμερον; Οὐχὶ δὲ καὶ τὴν μεγάλην
νηστείαν, ἣν νενομοθέτηται,
εἰ έν Σαββάτῳ κατανήσοι, νηστεύουσι;
Οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς
καὶ οἱ Λευῖται έν τοῖς τῆς σκηνῆς ἔργοις
βεβηλοῦσι τὸ Σάββατον
καὶ ἀναίτιοί εἰσιν; Ἄλλὰ καὶ κτῆνος, ἂν εἰς
βόθρον ἐμπέσοι
έν Σαββάτῳ, ὁ μὲν ἀνασπάσας ἀναίτιος, ὁ δὲ
παριδῶν κατάκριτος.
Τί δὲ πᾶς Ἰσραήλ; Οὐχὶ ἐπτὰ ἡμέρας τὴν τοῦ
Θεοῦ κιβωτὸν
περιφέροντες τὰ Ἰεριχούντια τείχη
περιήεσαν, έν αἷς πάντως ἦν
καὶ τὸ σάββατον;
Ὡς οὖν ἔφην, σχολῆς ἔνεκα τῆς πρὸς Θεόν,
ἵνα κἂν σμικροτάτην
ἀπόμοιραν αὐτῶ ἀπονέμωσι καὶ
ἀναπαύσωνται ὁ τε δοῦλος
καὶ τὸ ὑποζύγιον, ἡ τοῦ Σαββάτου τήρησις
ἐπινενόητο τοῖς νηπίοις
ἔτι καὶ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου
δεδουλωμένοι, τοῖς σαρκικοῖς
καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα καὶ τὸ γράμμα
ἐννοῆσαι δυναμένοις.
«Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου,
ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς
τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, γενόμενον ἐκ
γυναικὸς ἄνθρωπον,
γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον
ἐξαγοράσῃ,
ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν».
Ὅσοι γὰρ ἐλάβομεν αὐτόν, ἔδωκεν ἡμῖν
ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ
γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. Ὡστε
οὐκέτι ἐσμὲν δοῦλοι
ἀλλ' υἱοί, οὐκέτι ὑπὸ νόμον ἀλλ' ὑπὸ χάριν·
οὐκέτι μερικῶς τῶ Κυρίῳ
δουλεύοντες ἐκ φόβου, ἀλλὰ πάντα τὸν τῆς
ζωῆς χρόνον αὐτῶ
ἀνατιθέμενοι ὀφείλοντες καὶ ἀεὶ τὸν δοῦλον,
τὸν θυμὸν λέγω

στο (ὄρος) Χωρήβ.
Και τί θα πουν για τον Δανιήλ; Δεν πέρασε
τρεις εβδομάδες χωρίς φαγητό;
Και τί κάνει ο Ισραηλιτικός λαός; Αν συμβεῖ
ένα αγόρι να ογδοήσει
το Σάββατο, δεν του κάνει περιτομή; Και
πάλι, δεν τηρούν τη μεγάλη νηστεία,
που την θέσπισε ο νόμος, και την ημέρα του
Σαββάτου, αν τυχόν συμπέσει;
Αλλά και οι ιερείς και οι Λευῖτες δεν
καταργούν το Σάββατο με την υπηρεσία
στη Σκηνή, και κανένας δεν τους κατηγορεῖ;
Ακόμη και το ζῶο, αν την ημέρα
του Σαββάτου πέσει στο βόθρο, αυτός που
το ανασύρει εἶναι αθῶος, ενώ
αυτός που το παραμελεῖ εἶναι ἐνοχος; Τί
έκανε ὅλος ο λαός του Ισραήλ;
Δεν περιέφερε την Κιβωτό του Θεοῦ γύρω
ἀπὸ τα τείχη της Ιεριχούς
επτὰ ἡμέρες, μέσα στις οποίες ἦταν
οπωσδήποτε και το Σάββατο;
Ὅπως εἶπα, λοιπόν, η τήρηση του Σαββάτου
καθιερώθηκε γι' αυτούς
οι οποίοι εἶναι νήπιοι πνευματικά και δεν
μποροῦν να καταλάβουν
περισσότερο ἀπὸ τα σωματικά και το
γράμμα (του νόμου)· ἐγινε για
ν' ἀναπαύονται και να λατρεύουν το Θεό, να
του αφεριώνουν λίγο καιρό,
και να ξεκουράζονται και ο δούλος και το
μεταφορικό ζῶο.
«Ὅταν ὁμως ἦλθε ο κατάλληλος καιρός, ο
Θεὸς ἐστειλε στον κόσμο
τον μονογενῆ του Υἱό, που ἐγινε ἄνθρωπος
ἀπὸ γυναίκα,
σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου, για να
λυτρώσει τους υποκείμενους
στο νόμο, και ἔτσι ὅλοι να γίνουμε παιδιά
του».
Και ὅσοι τον δεχθήκαμε, μας ἔδωσε το
δικαίωμα, εφόσον πιστεύουμε
σ' αὐτόν, να γίνουμε παιδιά του Θεοῦ.
Επομένως, δεν εἶμαστε πλέον δούλοι

καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας
καταπαύοντες καὶ τῷ Θεῷ
σχολάζουσιν ἐπιτρέποντες· τὴν μὲν ἐπιθυμίαν
ἄπασαν ἀεὶ πρὸς Θεὸν
ἀνατείνοντες, τὸν δὲ θυμὸν κατὰ τῶν τοῦ
Θεοῦ δυσμενῶν
καθοπλίζοντες· καὶ τὸ ὑποζύγιον, ἦτοι τὸ
σῶμα, ὁμοίως
τῆς μὲν δουλείας τῆς ἁμαρτίας
ἀναπαύοντες, ταῖς δὲ θεαῖς ἐντολαῖς
ἐξυπηρετεῖσθαι προτρέποντες.
Ταῦτα ὁ πνευματικὸς ἡμῖν ἐντέλλεται τοῦ
Κυρίου νόμος,
καὶ οἱ τοῦτον φυλάσσοντες ὑπέρτεροι τοῦ
Μωσαϊκοῦ νόμου
γεγόνασιν· ἐλθόντος γὰρ τοῦ τελείου τὸ ἐκ
μέρους κατήργηται,
καὶ τοῦ καλύμματος τοῦ νόμου, ἦτοι τοῦ
καταπετάσματος,
διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος διαρραγέντος
σταυρώσεως καὶ τοῦ Πνεύματος
πυρίναις γλώσσαις ἐκλάμπαντος τὸ γράμμα
κατήργηται,
τὰ σωματικὰ πέπαυται καὶ ὁ τῆς δουλείας
νόμος πεπλήρωται
καὶ νόμος ἐλευθερίας ἡμῖν δεδώρηται. Καὶ
ἐορτάζομεν τὴν τελείαν
τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατάπαυσιν, φημί
δὴ τὴν τῆς ἀναστάσεως
ἡμέραν, ἐν ἧ ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὁ τῆς
ζωῆς ἀρχηγὸς καὶ Σωτὴρ,
εἰς τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς πνευματικῶς τῷ
Θεῷ λατρεύουσι
κληρουχίαν εἰσήγαγεν, εἰς ἣν αὐτὸς
πρόδρομος ἡμῶν εἰσῆλθεν,
ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνοιγόντων αὐτῷ
τῶν οὐρανίων πυλῶν
ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς κεκάθικε σωματικῶς,
ἐνθα καὶ οἱ τὸν πνευματικὸν τηροῦντες
νόμον εἰσελεύσονται.
Ἡμῖν τοίνυν τοῖς τῷ πνεύματι στοιχοῦσι καὶ
οὐ τῷ γράμματι
πᾶσα ἡ τῶν σαρκικῶν ἐστὶν ἀπόθεσις καὶ ἡ

ἀλλὰ υἱοί· δὲν εἴμαστε στὴν ἐξουσία τοῦ
νόμου, ἀλλὰ τῆς χάριτος.
Δὲν υπηρετοῦμε τὸν Κύριο, κατὰ ἓνα μέρος
τῆς ζωῆς μας, ἀπὸ φόβο, ἀλλὰ
οφείλομε νὰ τοῦ ἐμπιστευθῶμε ὅλη μας
τὴ ζωὴ καὶ πάντοτε σταματᾶμε
τὸ δούλο, ἐννοῶ τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία,
νὰ διαπράττει τὴν ἁμαρτία καὶ
τὸν κάνουμε νὰ υπηρετεῖ τὸ Θεό. Ὑψώνουμε
συνεχῶς ὅλη μας τὴν ἐπιθυμία
πρὸς τὸ Θεό καὶ οπλίζουμε τὸ θυμὸ μας
ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ.
Παρόμοια καὶ τὸ ὑποζύγιό μας, τὸ σῶμα
δηλαδή, τὸ ἐλευθερώνουμε
ἀπὸ τὸ δουλικὸ φορτίο τῆς ἁμαρτίας καὶ τὸ
παρακινούμε νὰ ἐκτελεῖ
μὲ προθυμία τὶς θεῖες ἐντολές.
Αὐτὰ μας παραγγέλλει ὁ πνευματικὸς νόμος
τοῦ Κυρίου
καὶ ὅσοι τὸν τηροῦν ἔχουν γίνῃ ἀνώτεροι
ἀπὸ τὸ νόμο τοῦ Μωϋσῆ·
διότι, ὅταν ἐλθεῖ τὸ τέλειο, τὸ μερικὸ
καταργεῖται,
καὶ ὅταν μὲ τὴ Σταύρωση τοῦ Σωτῆρα
σχίσθηκε τὸ κάλυμμα τοῦ νόμου,
τὸ καταπέτασμα δηλαδή, καὶ τὸ Ἅγιο
Πνεῦμα ἐλάμψε μὲ πύρινες γλώσσες,
τότε καταργήθηκε τὸ γράμμα τοῦ νόμου, τὰ
σωματικὰ ἔργα
σταμάτησαν, ὁ νόμος τῆς δουλείας
ἐκπλήρωσε τὴν ἀποστολὴ τοῦ
καὶ μας δόθηκε ὁ νόμος τῆς ἐλευθερίας.
Εορτάζουμε πλέον τὴν τέλεια
ἀνάπαυση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐννοῶ
τὴν εορτὴ τῆς ἀναστάσεως,
κατὰ τὴν ὁποία ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς
Χριστός, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς
καὶ Σωτῆρας, μας ἔδωσε τὴν κληρονομία
ποῦ εἶχε υποσχεθεῖ σ' αὐτοὺς
ποῦ λατρεύουν πνευματικὰ τὸ Θεό· σ' αὐτὴν
Αὐτὸς πρῶτος εἰσῆλθε
γιὰ λογαριασμὸ μας, ἀφοῦ ἀναστήθηκε ἀπὸ
τοὺς νεκροὺς καὶ ἀνοίξε Αὐτὸς

πνευματική λατρεία
καὶ πρὸς Θεὸν συνάφεια. Περιτομὴ μὲν γάρ
ἐστὶν ἡ τῆς σωματικῆς
ἡδονῆς καὶ τῶν περιττῶν καὶ οὐκ
ἀναγκαίων ἀπόθεσις· ἀκροβυστία
γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστὶν εἰ μὴ δέρμα,
ἡδονικοῦ μορίου περίττωμα.
Πᾶσα δὲ ἡδονὴ μὴ ἐκ Θεοῦ καὶ ἐν Θεῷ
γινομένη περίττωμα ἡδονῆς
ἐστὶν· ἥς τύπος ἡ ἀκροβυστία. Σάββατον δὲ
ἡ ἐκ τῆς ἀμαρτίας
κατάπαυσις. Ὡστε ἀμφοτέρωθεν ἐν τυγχάνουσι
καὶ οὕτως ἀμφοτέρωθεν
ἅμα ὑπὸ τῶν πνευματικῶν τελούμενα, οὐδὲ
τὴν τυχοῦσαν
παρανομίαν ἐργάζονται.
Ἔτι δὲ ἰστέον, ὅτι ὁ ἐπτὰ ἀριθμὸς πάντα τὸν
παρόντα χρόνον δηλοῖ,
ὡς φησὶν ὁ σοφώτατος Σολομῶν· «Δοῦναι
μερίδα τοῖς ἐπτὰ καὶ γε
τοῖς ὀκτώ». Καὶ ὁ θεηγόρος Δαυὶδ περὶ τῆς
ὀγδόης ψάλλων
περὶ τῆς μελλούσης μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν
ἀνάστασιν καταστάσεως
ἔψαλλε. Τὴν ἐβδόμην οὖν ἡμέραν ἀργίαν
ἄγειν ἐκ τῶν σωματικῶν,
τοῖς δὲ πνευματικοῖς ἐνασχολεῖσθαι
προστάσων ὁ νόμος μυστικῶς
πάντα τὸν χρόνον τῷ ἀληθινῷ Ἰσραὴλ καὶ
νοῦν ὀρῶντα Θεὸν
ἔχοντι ὑπέφηνε, τῷ Θεῷ ἑαυτὸν προσάγειν
καὶ ὑπεράνω
τῶν σωματικῶν γίνεσθαι.

τις πύλες τοῦ οὐρανοῦ καὶ κάθησε μετὰ
τὸ σῶμα τοῦ στα δεξιὰ τοῦ Πατέρα τοῦ·
ἐκεῖ θὰ εἰσέλθουν καὶ ὅσοι τηροῦν τὸν
πνευματικὸν νόμον.
Ὅλη, λοιπόν, ἡ ἀπόθεσις τῶν σαρκικῶν
ἐργῶν, ἡ πνευματικὴ λατρεία
καὶ ἡ ἐνὸς μετὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι γιὰ μᾶς που
βαδίζουμε σύμφωνα μετὰ τὸ Πνεῦμα
καὶ ὄχι μετὰ τὸ γραπτὸν νόμον. Διότι περιτομὴ
εἶναι ἡ ἀποβολὴ τῆς σωματικῆς
ἡδονῆς, τῶν περιττῶν καὶ τῶν ἀχρήστων·
ἐνῶ ἀκροβυστία δὲν εἶναι τίποτε
ἄλλο παρά δέρμα, περίττωμα τοῦ
γεννητικοῦ μορίου τῆς ἡδονῆς. Μάλιστα,
κάθε ἡδονὴ που δὲν προέρχεται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ
καὶ δὲν γίνεται σύμφωνα μετὰ
τὸ Θεό, εἶναι περίττωμα τῆς ἡδονῆς· ἡ
ἀκροβυστία ἀποτελεῖ τὸν τύπο τῆς·
ἐνῶ τὸ Σάββατο (συμβολίζει) τὴν
κατάπαυση ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. Ἐπομένως,
καὶ τὰ δύο εἶναι ἓνα, καὶ ἔτσι, ὅταν
πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἐκτελοῦν
καὶ τὰ δύο, δὲν κάνουν τὴν παραμικρὴν
παράβαση.
Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ ἀριθμὸς
ἐπτὰ φανερῶνει ὅλο τὸν χρόνο
τῆς παρουσίας ζωῆς, ὅπως λέει ὁ σοφώτατος
Σολομῶν: «Νὰ δώσεις μερίδα
στους ἐπτὰ καὶ τους ὀκτώ». Καὶ ὁ θεηγόρος
Δαβὶδ, ψάλλοντας τὴν ὀγδοὴν
ἡμέρα, ἔψαλλε γιὰ τὴν μελλοντικὴν
κατάσταση μετὰ τὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν.
Ὁ νόμος, λοιπόν, δίνοντας ἐντολὴ τὴν
ἐβδόμη ἡμέρα ν' ἀναπαύονται
ἀπὸ τὰ σωματικὰ ἔργα καὶ ν' ἀσχολοῦνται
μετὰ τὰ πνευματικὰ, φανέρωσε
με μυστικὸν τρόπο ὅτι πρέπει καθ' ὅλο τὸν
χρόνον ὁ ἀληθινὸς Ἰσραηλίτης,
που ἔχει νοῦ καὶ βλέπει τὸ Θεό, νὰ ὀδηγεῖ
τὸν ἑαυτό του στο Θεό
καὶ νὰ ξεπερνᾷ τὰ σωματικὰ ἔργα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 97. Περὶ παρθενίας
Κακίζουσιν οἱ σαρκικοὶ τὴν παρθενίαν, καὶ

Γιὰ τὴν Παρθενία.
Οἱ σαρκικοὶ ἄνθρωποι συκοφαντοῦν τὴν

εἰς μαρτυρίαν
προβάλλονται οἱ φιλήδονοι τὸ
«ἐπικατάρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐγείρει
σπέρμα ἐν τῷ Ἰσραήλ». Ἡμεῖς δὲ φαμεν τῷ
ἐκ Παρθένου σαρκωθέντι
Θεῷ Λόγω θαρρήσαντες, ὡς ἡ παρθενία
ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς
ἐφυτεύθη τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων· ἐκ
παρθένου γὰρ γῆς ὁ ἄνθρωπος
πεπλαστούργηται, ἐκ μόνου Ἀδάμ ἢ Εὐά
ἔκτισται, ἐν παραδείσῳ
παρθενία ἐπολιτεύετο. Φησὶ γοῦν ἡ θεία
Γραφή, ὅτι «γυμνοὶ ἦσαν,
ὃ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐά, καὶ οὐκ ἤσχύνοντο».
Ἦνίκα δὲ παρέβησαν,
«ἔγνωσαν, ὅτι γυμνοὶ ἦσαν», καὶ
αἰσχυνθέντες ἔρραψαν ἑαυτοῖς
περιζώματα. Καὶ μετὰ τὴν παράβασιν, ὅτε
ἤκουσε «ὅτι γῆ εἶ
καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση», ὅτε διὰ τῆς
παραβάσεως θάνατος
εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, τότε «ἔγνω Ἀδὰμ
Εὐάν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,
καὶ συνέλαβε καὶ ἐγέννησεν». Ὡστε διὰ τὸ
μὴ ἐκτριβῆναι
καὶ ἀναλωθῆναι τὸ γένος ὑπὸ τοῦ θανάτου
ὁ γάμος ἐπινενόηται,
ὡς ἂν διὰ τῆς παιδοποιίας τὸ γένος τῶν
ἀνθρώπων διασώζηται.
Ἄλλ' ἐροῦσι τυχόν· Τί οὖν τὸ «ἄρρεν καὶ
θῆλυ» βούλεται
καὶ τὸ «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε»; Πρὸς ὃ
λέξομεν,
ὅτι τὸ μὲν «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» οὐ
πάντως
τὸν διὰ γαμικῆς συναφείας πληθυσμὸν
δηλοῖ. Ἐδύνατο γὰρ ὁ Θεὸς
καὶ ἐτέρῳ τρόπῳ τὸ γένος πληθῆναι, εἰ τὴν
ἐντολὴν μέχρι τέλους
ἐτήρησαν ἀπαραχάρακτον. Ἄλλ' εἰδῶς ὁ
Θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ,
«ὅ πάντα εἰδῶς πρὶν γενέσεως αὐτῶν», ὡς
μέλλουσιν ἐν παραβάσει

παρθενία καὶ, ὄντας φιλήδονοι,
επικαλοῦνται ὡς ἀπόδειξη το (χωρίο)
«καταραμένος να εἶναι ὅποιος δεν
αφήνει απογόνους στον Ἰσραήλ». Εμεῖς
ὁμως, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ το Θεὸ
Λόγο που γεννήθηκε ἀπὸ Παρθένο,
ισχυριζόμαστε ὅτι ἡ παρθενία ἐξαρχῆς
δόθηκε ἀπὸ το Θεὸ στη φύση των
ἀνθρώπων. Πράγματι, ὁ ἄνθρωπος
πλάσθηκε ἀπὸ τὴν παρθένο γη, ἡ Εὐά
δημιουργήθηκε ἀπὸ τον Ἀδὰμ μόνο καὶ
ἡ παρθενία βασίλευε στον παράδεισο. Λέει
μάλιστα ἡ Ἁγία Γραφή, ὅτι
«ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐά, παρόλο που ἦταν γυμνοί,
δεν ντρέπονταν». Ὅταν ὁμως
ἔκαναν τὴν παρακοή, τότε «ἐνίωσαν ὅτι
ἦταν γυμνοί» καὶ ἀπὸ ντροπῆ
ἔρραψαν ρούχα γιὰ τον εαυτό τους. Καὶ
μετὰ τὴν παράβαση, ὅταν ὁ Ἀδὰμ
ἄκουσε «ὅτι ἀπὸ τὴ γη προήλθες καὶ στη γη
θα καταλήξεις» καὶ ἐξαιτίας
τῆς παραβάσεως εἰσῆλθε ὁ θάνατος στη
ζωὴ μας, τότε «ἤλθε σε επαφή με τὴ
γυναῖκα του Εὐά, καὶ αὐτὴ συνέλαβε καὶ
γέννησε». Επομένως, ὁ γάμος
επινοήθηκε γιὰ να μὴ χαθεῖ καὶ εξαφανισθεῖ
ἀπὸ το θάνατο το ἀνθρώπινο
γένος, γιὰ να μπορέσει να διασωθεῖ με τὴ
γέννηση των παιδιῶν.
Ἀλλὰ ἴσως μας ἀντεῖπουν: Τότε, τί
χρειάζεται (ἡ διάκριση) σε «αρσενικό καὶ
θηλυκό (φύλο)» καὶ το (χωρίο που λέει)
«αυξηθεῖτε κι πολλαπλασιασθεῖτε»;
Θ' ἀπαντήσουμε σ' αὐτὰ ὅτι το μὲν
«αυξηθεῖτε κι πολλαπλασιασθεῖτε»
δεν σημαίνει οπωσδήποτε τον
πολλαπλασιασμό με τὴν ἔνωση του γάμου.
Διότι μπορούσε ὁ Θεὸς καὶ με ἄλλο τρόπο να
πολλαπλασιάσει το ἀνθρώπινο
γένος, εἴαν αὐτὸ τηρούσε ἀπαραβάτη τὴν
ἐντολὴ ὡς το τέλος. Ἀλλὰ, ἐπειδὴ
ὁ προγνώστης ὁ Θεὸς, που «γνωρίζει τα
πάντα, πρὶν ἀκόμη δημιουργηθῶν»,

γίνεσθαι καὶ θανάτῳ κατακρίνεσθαι,
προλαβὼν ἐποίησε τὸ ἄρρεν
καὶ θῆλυ καὶ ἀυξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι
προσέταξεν. Ὁδῶ τοίνυν
κατέλθωμεν καὶ ἴδωμεν τὰ τῆς παρθενίας
αὐχήματα·
ταύτῳ δὲ καὶ ἀγνείας εἶπεῖν.
Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν εἰσελθεῖν
προστασσόμενος καὶ κόσμου σπέρμα
φυλάττειν ἐγχειριζόμενος οὕτω
προστάττεται· «Ἐἴσελθε σύ», φησί,
«καὶ οἱ υἱοὶ σου καὶ ἡ γυνὴ σου καὶ αἱ
γυναῖκες τῶν υἱῶν σου».
Διεῖλεν αὐτοὺς ἐκ τῶν γυναικῶν, ὡς ἂν μετὰ
τῆς ἀγνείας τὸ πέλαγος
καὶ τὸ παγκόσμιον ἐκεῖνο ναυάγιον
διαδράσαιεν. Μετὰ μὲντοι
τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ κατάπαυσιν· «Ἐξελθε
σύ», φησί,
«καὶ ἡ γυνὴ σου καὶ οἱ υἱοὶ σου καὶ αἱ
γυναῖκες τῶν υἱῶν σου».
Ἰδοὺ πάλιν διὰ τὸν πληθυσμὸν ὁ γάμος
συγκεχώρηται.
Εἶτα Ἡλίας, ὁ πυρίπνου ἀμαρτηλάτης καὶ
οὐρανοφοίτης,
οὐκ ἀγαμίαν ἠσπάζετο καὶ τῷ ὑπὲρ
ἀνθρώπων ἐμαρτυρήθη
μετεωρίσματος; Τίς οὐρανοὺς ἔκλεισε; Τίς
νεκροὺς ἤγειρε;
Τίς Ἰορδάνην ἔτεμεν; Οὐχ ὁ παρθένος Ἡλίας;
Ἐλισσαῖος δέ,
ὁ τούτου φοιτητής, οὐ τὴν ἴσην ἀρετὴν
ἐπιδειξάμενος ἐν διπλασίῳ
τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος αἰτήσας
ἐκληρονόμησε;
Τί δὲ οἱ τρεῖς παῖδες; Οὐ παρθενίαν
ἀσκήσαντες πυρὸς κρείττους
γεγόνασι διὰ τῆς παρθενίας τῶν σωμάτων
ἀναλώτων τῷ πυρὶ
γεγονότων; Οὐ Δανιήλ, οὗ τῷ σώματι
παρθενία στομωθέντι
θηρῶν ὀδόντες ἐμπαρεῖναι οὐκ ἴσχυσαν; Οὐ
μέλλων

γνώριζε ὅτι πρόκειται νὰ κάνουν τὴν
παράβαση καὶ νὰ τιμωρηθοῦν
με θάνατο, πρόλαβε καὶ ἔκανε ἀρσενικό καὶ
θηλυκό καὶ ἔδωσε τὴν ἐντολὴ
τῆς αὐξήσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ. Ἀς
ἐπιστρέψουμε, ὁμῶς, στὸ θέμα
γιὰ νὰ ἐξετάσουμε τὰ κατορθώματα τῆς
παρθενίας· εἶναι τὸ ἴδιο νὰ μιλήσουμε
καὶ γιὰ τὴν ἀγνότητα.
Ὅταν ὁ Νῶε πήρε τὴν ἐντολὴ νὰ εἰσέλθει
στὴν κιβωτὸ καὶ ἀνέλαβε νὰ σώσει
τὴ φύτρα τῶν ἀνθρώπων, προστάχθηκε τὰ
ἐξῆς: «Μπες μέσα (στὴν κιβωτὸ)
εσύ, οἱ γιοί σου, ἡ γυναῖκα σου καὶ οἱ
γυναῖκες τῶν γιῶν σου».
(Ὁ Θεός) τοὺς ξεχώρισε ἀπὸ τὶς γυναῖκες,
γιὰ νὰ γλυτώσουν με τὴν ἀγνότητα
τὴ φουρτούνα καὶ τὸ παγκόσμιον ἐκεῖνο
ναυάγιο. Μετὰ ὁμῶς ἀπὸ τὴν παύση
τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ εἶπε (ὁ Θεός): «Βγες
ἐξω (ἀπὸ τὴν κιβωτὸ)
εσύ, οἱ γιοί σου, ἡ γυναῖκα σου καὶ οἱ
γυναῖκες τῶν γιῶν σου».
Καὶ νὰ, πάλι ἐπιτρέπει τὸ γάμο γιὰ τὸν
πολλαπλασιασμό.
Ἐπειτα ὁ Ἡλίας, ὁ πυρφόρος καὶ
ουρανοδρόμος ἀρματηλάτης,
δεν προτίμησε τὴν ἀγαμία καὶ δεν ἀπόκτησε
τὴν καλὴ μαρτυρία με τὴν
υπεράνθρωπη ἀρετὴ του; Ποιὸς ἔκλεισε
τοὺς οὐρανοὺς; Ποιὸς ἀνέστησε
νεκροὺς; Ποιὸς διαίρεσε τὸν Ἰορδάνη; Δεν
ἦταν ὁ παρθένος Ἡλίας; Ἀλλὰ καὶ
ὁ μαθητὴς τοῦ Ἐλισσαῖος δεν ἐπέδειξε τὴν
ἴδια ἀρετὴ καὶ, ὅταν τὸ ζήτησε,
δεν πήρε ὡς κληρονομία διπλάσια (ἀπὸ τὸν
Ἡλία) τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος;
Καὶ τί ἐγίνε με τοὺς τρεῖς παῖδες; Με τὴν
ἀσκησὴ τῆς παρθενίας δεν φάνηκαν
πιο ἀνθεκτικοὶ ἀπὸ τὴ φωτιά, ἐπειδὴ τὰ
παρθενικά τοὺς σώματα ἐγίναν
ἀκαυστα; Δεν ἦταν πάλι ὁ Δανιήλ, ποὺ ἡ
παρθενία τοῦ σώματος ἐμπόδισε

τοῖς Ἰσραηλίταις ὁ Θεὸς ὀπτάνεσθαι
ἀγνίζειν τὸ σῶμα προσέταπτεν;
Οὐχὶ οἱ ἱερεῖς ἑαυτοὺς ἀγνίζοντες οὕτω τῶν
ἀδύτων ἐπέβαινον
καὶ τὰς θυσίας προσῆγον; Οὐχ ὁ νόμος
μεγάλῃν εὐχὴν
τὴν ἀγνείαν ἀνηγόρευσε;
Χρὴ τοιγαροῦν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον
λαμβάνειν τὸ νομικὸν
πρόσταγμα. Ἔστι γὰρ σπέρμα πνευματικὸν
δι' ἀγάπης καὶ φόβου
Θεοῦ συλλαμβανόμενον ἐν τῇ ψυχικῇ
γαστρὶ ὠδινούσῃ καὶ τικτούσῃ
πνεῦμα σωτηρίας. Οὕτω δὲ ἐκληπτέον καὶ
τὸ «μακάριος, ὃς ἔχει
σπέρμα ἐν Σιών καὶ οἰκείους ἐν
Ἱερουσαλήμ». Τί γάρ, κἂν πόρνος ᾦ,
κἂν μέθυσος καὶ εἰδωλολάτρης, μακάριος
ἐστίν, εἰ μόνον ἔχει σπέρμα
ἐν Σιών καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ; Οὐδεὶς
εὖ φρονῶν τοῦτο ἐρεῖ.
Παρθενία τὸ τῶν ἀγγέλων πολίτευμα, τὸ
πάσης ἀσωμάτου φύσεως
ἰδίωμα. Ταῦτα λέγομεν οὐ τὸν γάμον
κακίζοντες –μὴ γένοιτο–
οἶδαμεν γὰρ τὸν Κύριον ἐν τῇ παρουσίᾳ
αὐτοῦ τὸν γάμον
εὐλόγησαντα καὶ τὸν εἰπόντα· «Τίμιος ὁ
γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος»·
ἀλλὰ καλοῦ κρείττονα τὴν παρθενίαν
γινώσκοντες. Ἐν τε γὰρ
ταῖς ἀρεταῖς εἰσὶν ἐπιτάσεις καὶ ὑφέσεις,
ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς κακίαις.
Γινώσκομεν, ὅτι γάμου ἔκγονοι πάντες
βροτοὶ μετὰ τοὺς τοῦ γένους
ἀρχηγέτας. Ἐκεῖνοι γὰρ παρθενίας εἰσὶ καὶ
οὐ γάμου πλαστούργημα·
ἀλλ' ἡ ἀγαμία ἀγγέλων ἐστίν, ὡς ἔφημεν,
μίμημα.
Ὅσῳ τοιγαροῦν ἄγγελος ἀνθρώπου
ὑπέρτερος, τοσοῦτω παρθενία
γάμου τιμιωτέρα. Τί δὲ λέγω ἄγγελος; Αὐτὸς
ὁ Χριστὸς

τα δόντια των θηρίων να να μπηχθούν σ'
αυτό; Δεν ήταν ο Θεός, που για να
εμφανισθεί στους Ἰσραηλίτες απαιτούσε να
αγνίσουν το σῶμα τους;
Δεν ήταν οἱ ἱερεῖς που καθάριζαν τον εαυτό
τους, για να εισέλθουν στα ἄδυτα
(του Ναοῦ) και να προσφέρουν τις θυσίες;
Δεν ήταν ο νόμος που διακήρυξε
την αγνότητα ως μεγάλη ευλογία;
Πρέπει, λοιπόν, την εντολή του νόμου να τη
θεωρούμε με πνευματικὸ νόημα.
Υπάρχει, δηλαδή, πνευματικὸ σπέρμα που
με ἀγάπη και φόβο Θεοῦ
συλλαμβάνεται μέσα στην κοιλιά της ψυχῆς,
και η οποία κοιλοπονεί και γεννά
πνεῦμα σωτηρίας. Ἔτσι πρέπει να
ενοήσουμε και το (χωρίο) «ευτυχισμένος
ὅποιος ἔχει παιδιά στη Σιών και συγγενεὶς
στην Ἱερουσαλήμ». Τί εννοεῖ,
δηλαδή; Ακόμη κι αν εἶναι πόρνος ἢ μέθυσος
ἢ εἰδωλολάτρης, εἶναι ευτυχῆς,
εφόσον ἔχει παιδιά στη Σιών και συγγενεὶς
στην Ἱερουσαλήμ; Κανένας
συνετός ἄνθρωπος δεν θα ισχυριστεῖ κάτι
τέτοιο.
Ἡ παρθενία εἶναι το πολίτευμα των
ἀγγέλων, το γνῶρισμα ὅλης της ἀσωμάτου
φύσεως. Και τα λέμε αὐτὰ χωρίς να
κατηγοροῦμε το γάμο –αλίμονό μας–,
διότι γνωρίζουμε ὅτι ο Κύριος με την
παρουσία του εὐλόγησε το γάμο
και εἶπε: «Να εἶναι τίμιος ο γάμος και το
νυφικὸ κρεβάτι ἀμόλυντο»·
αναγνωρίζουμε ὁμως την παραθενία ως
καλύτερη ἀπὸ το καλό. Διότι και
ἀνάμεσα στις ἀρετὲς υπάρχουν ἀνώτερες
και κατώτερες, ὅπως και στις
κακίες. Γνωρίζουμε ὅτι, μετὰ τους ἀρχηγούς
του ἀνθρωπίνου γένους, ὅλοι
οι θνητοὶ εἶναι καρπὸς του γάμου. Διότι
εκείνους (ἀρχηγούς) δημιούργησε
ἡ παρθενία και ὄχι ο γάμος· ἐνῶ ἡ ἀγαμία,
ὅπως εἶπαμε, εἶναι μίμηση

τῆς παρθενίας τὸ κλέος, οὐ μόνον ἐκ Πατρὸς
άνάρχως, ἀρρεύστως
καὶ ἀσυνδυάστως γεγεννημένος, ἀλλ' ὅτι
καὶ ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς
γενόμενος ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκ Παρθένου
συναφείας ἄνευ σεσαρκωμένος
καὶ αὐτὸς παρθενίαν τὴν ἀληθῆ καὶ παντελεῖ
δεικνὺς ἐν ἑαυτῷ.
Ἦθεν καὶ ταύτην ἡμῖν οὐκ ἐνομοθέτησε μὲν
«οὐ γὰρ πάντες χωροῦσι
τὸν λόγον», ὡς αὐτὸς ἔφησεν· ἔργω δὲ ἡμᾶς
ἐξεπαίδευσεν
καὶ πρὸς ταύτην ἡμᾶς ἐνεδυνάμωσε. Τίνι
γὰρ οὐκ ἔστι σαφές,
ὅτι παρθενία ἐν ἀνθρώποις νῦν πολιτεύεται;
Καλὴ μὲν ἡ τεκνογονία, ἣν ὁ γάμος
συνέστησε, καὶ καλὸς ὁ γάμος
διὰ τὰς πορνείας, ταύτας περικόπτων καὶ τὸ
λυσσῶδες τῆς ἐπιθυμίας
διὰ τῆς ἐνόμου μίξεως οὐκ ἐὼν πρὸς
ἀνόμους ἐκμαίνεσθαι πράξεις.
Καλὸς ὁ γάμος, οἷς οὐ πάρεστιν ἐγκράτεια·
κρείττων δὲ ἡ παρθενία,
ψυχῆς τεκνογονίαν αὔξουσα καὶ Θεῷ
καρπὸν ὄριμον,
τὴν προσευχὴν, προσάγουσα. «Τίμιος ὁ
γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος·
πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 98. Περὶ τῆς περιτομῆς
Ἡ περιτομὴ πρὸ νόμου ἐδόθη τῷ Ἀβραάμ
μετὰ τὰς εὐλογίας,
μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν, σημεῖον
ἀποδιαστέλλον αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ
οἰκογενεῖς ἐκ τῶν ἐθνῶν, μεθ' ὧν
συνανεστρέφετο. Καὶ δῆλον·
ὅτε γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη ὁ

τῆς ἀγγελικῆς ζωῆς.
Καὶ ὅσο ὁ ἄγγελος εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τοῦ
ἀνθρώπου, τόσο ἡ παρθενία εἶναι
πιο πολύτιμη ἀπὸ τοῦ γάμου. Καὶ γιατί
ἀναφέρω τὸν ἄγγελο; Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς
ἡ δόξα τῆς παρθενίας, ὄχι μόνον γεννήθηκε
ἀπὸ τοῦ Πατέρα αἰώνια, ἀλλὰ καὶ
χωρὶς ρεύση καὶ επαφή· καὶ πάλι ἐγένε
ἀνθρώπος σαν κι ἐμᾶς, γιὰ χάρη μας,
χωρὶς νὰ γεννηθεῖ με σαρκική σχέση ἀλλὰ
ἀπὸ Παρθένου·
καὶ ὁ ἴδιος πραγματοποιοῖ ἐν ἑαυτῷ τοῦ
τὴν ἀληθινὴ καὶ τέλεια παρθενία.
Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὴν ἐδῶκε ὡς νόμο σὲ μας·
«διότι, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος,
δὲν τὴν ἀντέχουν ὅλοι». Μας τὴν δίδαξε ὁμῶς
ἐν τῇ πράξει
καὶ μας ἐνίσχυσε πρὸς αὐτήν. Διότι, ποιοὺς δὲ
γνωρίζει ξεκάθαρα
ὅτι τῶρα ἡ παρθενία εἶναι τρόπος ζωῆς
μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων;
Ἡ τεκνογονία, ἡ ὁποία προκύπτει ἀπὸ τοῦ
γάμου, εἶναι βέβαια καλὴ· καὶ ὁ γάμος
εἶναι καλὸς γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς πορνείας,
διότι τὴν περιορίζει· ἡ λυσσασμένη
ἐπιθυμία, με τὴ νόμιμη σχέση, δὲν
εκτρέπεται σὲ διαστροφικὰς πράξεις.
Εἶναι καλὸς ὁ γάμος γιὰ ὅσους δὲν ἔχουν
ἐγκράτεια. Ἀνώτερη ὁμῶς εἶναι
ἡ παρθενία, ἐπειδὴ αὐξάνει τὴν καρποφορία
τῆς ψυχῆς καὶ προσφέρει
ἐν Θεῷ σαν ὄριμον καρπὸ τὴν προσευχὴν. «Ὁ
γάμος νὰ εἶναι τίμιος καὶ τὸ νυφικὸ
κρεβάτι ἀμόλυντο, διότι ὁ Θεὸς θὰ
τιμωρήσει τοὺς πόρνους καὶ τοὺς μοιχοὺς».

Γιὰ τὴν Περιτομὴν.
Ἡ περιτομὴ δόθηκε ἐν Ἀβραάμ πρὶν ἀπὸ
τὸ νόμο, μετὰ ἀπὸ εὐλογία
καὶ ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ· ἦταν σημάδι γιὰ νὰ
ξεχωρίζεται αὐτὸς καὶ
οἱ συγγενεῖς ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρεις, με
τοὺς ὁποίους ζοῦσαν μαζί. Καὶ εἶναι
ξεκάθαρο: ὅταν ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς

Ἰσραὴλ μόνος καθ' ἑαυτὸν
διέτριψεν οὐ συναναμειγμένος ἐτέρῳ
ἔθνει, ὅσοι ἐν τῇ ἐρήμῳ
ἐγεννήθησαν, οὐ περιετμήθησαν· ἠνίκα δὲ
Ἰησοῦς διεβίβαζεν αὐτοὺς
τὸν Ἰορδάνην, περιετμήθησαν, καὶ γέγονε
δεύτερος νόμος περιτομῆς.
Ἐπὶ Ἀβραάμ γὰρ ἐδόθη νόμος περιτομῆς,
εἶτα ἐπαύσατο
ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη. Καὶ πάλιν
ἐκ δευτέρου ἔδωκεν
ὁ Θεὸς τῷ Ἰησοῦ νόμον περιτομῆς μετὰ τὸ
διαβῆναι τὸν Ἰορδάνην,
καθὼς ἐν τῇ βίβλῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ
γέγραπται· «ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν
καιρὸν εἶπεν Κύριος τῷ Ἰησοῦ· Ποίησον
σεαυτῷ μαχαίρας πετρίνας
ἐκ πέτρας ἀκροτόμου καὶ καθίσας περίτεμε
τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ
ἐκ δευτέρου», καὶ μετ' ὀλίγα· «Ἐπὶ
τεσσαράκοντα γὰρ καὶ δύο ἔτη
ἀνέστραπται Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ
Βατταρίτιδι, καὶ διὰ τοῦτο
ἀπερίτμητοι αὐτῶν ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῶν
μαχίμων,
τῶν ἐξεληλυθότων ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οἱ
ἀπειθήσαντες ταῖς ἐντολαῖς
τοῦ Θεοῦ, οἷς καὶ διώρισε μὴ ἰδεῖν αὐτοὺς
τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν,
ἣν ὤμοσε Κύριος τοῖς πατράσιν ἡμῶν
δοῦναι αὐτοῖς, γῆν ῥέουσαν
γάλα καὶ μέλι. Ἄντι δὲ τούτων
ἀντικατέστησε τοὺς υἱοὺς αὐτῶν,
οὓς Ἰησοῦς περιέτεμε, διὰ τὸ γεγενῆσθαι
αὐτοὺς ἀπεριτμήτους
κατὰ τὴν ὁδόν». Ὡστε σημεῖον ἦν ἡ
περιτομὴ ἀφορίζον τὸν Ἰσραὴλ
ἐκ τῶν ἐθνῶν, οἷς συνανεστρέφετο.
Τύπος δὲ ἦν τοῦ βαπτίσματος. Καθάπερ γὰρ
ἡ περιτομὴ οὐ χρειῶδες
μέλος ἀποτέμνει τοῦ σώματος, ἀλλὰ
περίττωμα ἄχρηστον,
οὕτω διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τὴν

περιπλανιόταν στὴν ἐρημο σαράντα
χρόνια, ἐζήσε μόνος τοῦ χωρὶς ν' αναμιχθεῖ
με ἄλλο ἔθνος· καὶ ὅσοι
γεννήθηκαν ἐκεῖ, δὲν περιτμήθηκαν.
Περιτμήθηκαν, ὅταν ὁ Ἰησοῦς (τοῦ Ναυῆ)
τοὺς πέρασε ἀπὸ τὸν Ἰορδάνην καὶ ἐγένετο
ὁ δεύτερος νόμος τῆς περιτομῆς.
Τὴν ἐποχὴ, δηλαδή, τοῦ Ἀβραάμ δόθηκε ὁ
νόμος τῆς περιτομῆς καὶ ἐπειτα
σταμάτησε στὴν ἐρημο γιὰ σαράντα χρόνια.
Καὶ πάλι, γιὰ δευτέρη φορά,
ὁ Θεὸς ἔδωσε στὸν Ἰησοῦ τὸ νόμο τῆς
περιτομῆς, μετὰ τὴ διάβαση
τοῦ Ἰορδάνην, ὅπως περιγράφεται στὸ βιβλίον
Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ: «Ἐκεῖνη
τὴν ἐποχὴ ὁ Κύριος εἶπε στὸν Ἰησοῦ: Κάνε
γιὰ τὸν εαυτὸ σου πέτρινα
κοφτερά μαχαίρια καὶ νὰ κάνεις γιὰ δευτέρη
φορὰ περιτομὴ στους γιους
τοῦ Ἰσραὴλ»· καὶ λίγο παρακάτω (λέει): «Γιὰ
σαράντα δύο χρόνια
ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς περιφέρονταν στὴν
ἐρημο τῆς Βαττάρας καὶ γι' αὐτὸ
οἱ περισσότεροὶ μάχιμοι ἄνδρες, που εἶχαν
φύγει ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο,
ἦταν ἀπερίτμητοι· ἐπειδὴ δὲν υπάκουσαν
στὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ,
(ὁ Κύριος) ὅρισε ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἀφήσει νὰ
δουν τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας,
τὴν ὁποία ὁ Κύριος ὀρκίστηκε ὅτι θὰ δώσει
στους πατέρες μας, γῆ που ῥεεῖ
μέλι καὶ γάλα. Καὶ στὴ θέση τοὺς ἔβαλε τοὺς
γιους τοὺς, στους ὁποίους
ὁ Ἰησοῦς ἔκανε περιτομὴ, ἐπειδὴ ἦταν
ἀπερίτμητοι λόγω τῆς οδοιπορίας». Ἐπομένως,
ἡ περιτομὴ ἦταν σημάδι που
ξεχώριζε τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν
ἀπὸ τὰ εἰδωλολατρικὰ ἔθνη, με τὰ ὁποία
ζούσε μαζί.
Ἦταν μάλιστα τύπος τοῦ βαπτίσματος.
Διότι, ὅπως ἡ περιτομὴ ἀποκόπτει ἓνα
ἀχρεῖαστο μέλος τοῦ σώματος, ἀχρηστο
πλεόνασμα,

ἀμαρτίαν περιτεμνόμεθα·
ἡ δὲ ἀμαρτία δῆλον ὡς περίττωμα
ἐπιθυμίας ἐστὶ καὶ οὐ χρειώδης
ἐπιθυμία· ἀδύνατον γὰρ τινα μηδ' ὅλως
ἐπιθυμεῖν ἢ τέλεον ἄγευστον
ἡδονῆς εἶναι, ἀλλὰ τὸ ἄχρηστον τῆς ἡδονῆς
ἦτοι ἡ ἄχρηστος
ἐπιθυμία τε καὶ ἡδονή, τουτέστιν ἡ ἀμαρτία,
ἦν περιτέμνει
τὸ ἅγιον βάπτισμα παρέχον ἡμῖν σημεῖον
τὸν τίμιον σταυρὸν
ἐπὶ τοῦ μετώπου, οὐκ ἐξ ἔθνων ἀφορίζον
ἡμᾶς –πάντα γὰρ τὰ ἔθνη
τοῦ βαπτίσματος ἔτυχον καὶ τῷ σημείῳ τοῦ
σταυροῦ
ἐσφραγίσθησαν–, ἀλλ' ἐν ἐκάστῳ ἔθνει τὸν
πιστὸν ἀποδιαστέλλον
τοῦ ἀπίστου.
Τῆς τοίνυν ἀληθείας ἐμφανισθείσης
ἀνόνητος ὁ τύπος καὶ ἡ σκιά.
Ὡστε περιττὸν νῦν τὸ περιτέμεσθαι καὶ
ἐναντίον
τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. «Ὁ γὰρ
περιτεμνόμενος χρεωστεῖ
ὅλον τὸν νόμον τηρῆσαι»· ὁ δὲ Κύριος, ἵνα
πληρώσῃ τὸν νόμον,
περιετμήθη· καὶ πάντα δὲ τὸν νόμον καὶ τὸ
Σάββατον ἐτήρησεν,
ἵνα πληρώσῃ καὶ στήσῃ τὸν νόμον. Ἄφ' οὗ
δὲ ἐβαπτίσθη
καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῖς ἀνθρώποις
ἐνεφανίσθη ἐν εἴδει περιστερᾶς
καταβαΐνον ἐπ' αὐτόν, ἕκτοτε ἡ πνευματικὴ
λατρεία καὶ πολιτεία
καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία κεκήρυκται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 99. Περὶ τοῦ ἀντίχριστου
Χρῆ γινώσκειν, ὅτι δεῖ τὸν ἀντίχριστον
ἐλθεῖν. Πᾶς μὲν οὖν
ὁ μὴ ὁμολογῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν
ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι
καὶ εἶναι Θεὸν τέλειον καὶ γενέσθαι
ἄνθρωπον τέλειον

ἐτσι καὶ με τὸ ἅγιον βάπτισμα ἀποκόπτουμε
τὴν ἀμαρτία.
Καὶ εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἀμαρτία ἀποτελεῖ
ἄχρηστο περίττωμα τῆς ἐπιθυμίας,
ἀχρείασθη ἡδονῆ· διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ
μὴν ἔχει κανεὶς καμία ἐπιθυμία ἢ
νὰ εἶναι τελείως ἀπειρος τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ
ἐδῶ εἶναι ἡ ἀχρηστὴ ἡδονὴ καὶ
ἀχρηστὴ ἐπιθυμία, δηλαδὴ ἀμαρτία. Τὸ ἅγιον
βάπτισμα αὐτὴν ἀποκόπτει
προσφέροντας σὲ μας ὡς σημάδι τὸν τίμιον
σταυρὸ στο μέτωπο,
χωρὶς νὰ μας ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἔθνη –διότι
ὅλα τὰ ἔθνη
βαπτίσθησαν καὶ σφραγίσθησαν με τὸ
σημεῖο τοῦ σταυροῦ–,
ἀλλὰ σὲ κάθε ἔθνος διακρίνει τὸν πιστὸ ἀπὸ
τὸν ἀπίστο.
Αφοῦ, λοιπὸν, ἡ ἀλήθεια φανερώθηκε, ὁ
τύπος καὶ ἡ σκιά δὲν ἔχουν νόημα.
Επομένως, τώρα ἡ περιτομὴ εἶναι περιττὴ
καὶ ἀντίθετη
στο ἅγιον βάπτισμα. «Διότι αὐτὸς ποὺ
περιτέμεται, υποχρεώνεται
νὰ τηρήσῃ ὅλο τὸ νόμο». Κι ὁ Κύριος, γιὰ νὰ
τηρήσῃ τὸ νόμο, δέχθηκε
τὴν περιτομὴ. Καὶ τήρησε ὅλο τὸ νόμο καὶ
τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου,
γιὰ νὰ συμπληρώσῃ καὶ ἀνορθώσῃ τὸ νόμο.
Αφότου ὅμως βαπτίσθηκε
καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα φανερώθηκε μπροστὰ
στους ἀνθρώπους νὰ κατεβαίνει
πάνω του με μορφή περιστερίου, ἀπὸ τότε
ἔχει κηρυχθεῖ ἡ πνευματικὴ
λατρεία καὶ ζωὴ, καὶ ἡ βασιλεία τῶν
ουρανῶν.

Για τὸν Ἀντίχριστο.
Οφείλουμε νὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ ἀντίχριστος
πρέπει νὰ ἐλθεῖ. Καθένας βέβαια
ποὺ δὲν παραδέχεται ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
καὶ Θεὸς ὁ ἴδιος, δὲν ἔχει
σαρκωθεῖ, ὅτι δὲν εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ δὲν
ἐγίνε τέλειος ἄνθρωπος

μετὰ τοῦ μῆναι Θεὸν ἀντίχριστός ἐστιν.
Ὅμως ἰδιοτρόπως
καὶ ἐξαιρέτως Ἀντίχριστος λέγεται ὁ ἐπὶ τῇ
συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος
ἐρχόμενος. Χρῆ τοιγαροῦν πρῶτον
κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον
ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καθὼς ἔφη ὁ Κύριος, καὶ
τότε ἐλεύσεται
εἰς ἔλεγχον τῶν ἀντιθέων Ἰουδαίων. Ἐφη
γὰρ αὐτοῖς ὁ Κύριος·
«Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου,
καὶ οὐ λαμβάνετε με·
ἔρχεται ἄλλος ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ,
κάκεῖνον λήψετε».
Καὶ ὁ ἀπόστολος· «Ἄνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς
ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο
εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, καὶ διὰ τοῦτο
πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς
ἐνέργειαν πλάνης εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς
τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι
πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ'
εὐδοκήσαντες
ἐν τῇ ἀδικίᾳ».
Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι Υἱὸν Θεοῦ ὄντα τὸν Κύριον
Ἰησοῦν Χριστὸν
καὶ Θεὸν οὐκ ἐδέξαντο, τὸν δὲ πλάνον Θεὸν
ἑαυτὸν λέγοντα
δέξονται. Ὅτι γὰρ Θεὸν ἑαυτὸν ἀποκαλέσει,
ὁ ἄγγελος τῷ Δαυὶδ
διδάσκων οὕτω φησὶν· «Ἐπὶ Θεοῦς τῶν
πατέρων αὐτοῦ οὐ συνήσει».
Καὶ ὁ ἀπόστολος· «Μὴ τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ
κατὰ μηδένα τρόπον,
ὅτι, εἴ μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον καὶ
ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος
τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας ὁ
ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος
ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε
αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν
τοῦ Θεοῦ ὡς Θεὸν καθίσει ἀποδεικνύντα
ἑαυτὸν, ὅτι ἔστι Θεός».
Εἰς τὸν ναὸν δὲ τοῦ Θεοῦ οὐ τὸν ἡμέτερον,
ἀλλὰ τὸν παλαιόν,

παραμένοντα Θεός, αὐτός ἐστίν
ἀντίχριστος. Ὅμως ἰδιαίτερα καὶ ξεχωριστὰ
Ἀντίχριστος ονομάζεται αὐτός που θα ἔλθει
στα τέλη των αἰώνων.
Πρῶτα, δηλαδή, πρέπει το εὐαγγέλιο να
κηρυχθεῖ σε ὅλα τα ἔθνη,
ὅπως εἶπε ὁ Κύριος, καὶ τότε (ὁ
Ἀντίχριστος) θα ἔλθει
για να ἐλέγξει τὴν ἀσέβεια των Ἰουδαίων.
Διότι ὁ Κύριος τοὺς εἶπε:
«Ἐγὼ ἦλθα ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν Πατέρα
μου, καὶ δεν με δέχεσθε·
θα ἔλθει ὁμῶς ἄλλος ἀπὸ δική του
πρωτοβουλία, καὶ ἐκείνον θα τον δεχθεῖτε».
Καὶ ὁ ἀπόστολος (λέει): «Ἐπειδὴ δεν
δέχθηκαν τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀλήθεια
(δηλαδή τὸ Χριστό), για να σωθοῦν, γι' αὐτό
καὶ ὁ Θεός θα τοὺς στείλει
μια πλάνη, για να πιστέψουν στο ψέμα, καὶ
έτσι να καταδικασθοῦν
ὅλοι ὅσοι δεν πίστεψαν στὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ
τοὺς ἄρεσε ἡ ἀδικία».
Οἱ Ἰουδαῖοι, λοιπόν, ἀν καὶ ὁ Κύριός μας
Ἰησοῦς Χριστός ἐστίν Υἱός
τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός ὁ ἴδιος, δεν τον δέχθηκαν,
ἐνῶ θα δεχθοῦν τὸν ἀπατεῶνα
που θα διαδίδει ὅτι δήθεν ἐστίν Θεός. Καὶ
πως θα τολμήσει να καλέσει
τὸν εαυτό του Θεό, τὸ πληροφορεῖ ὁ
ἄγγελος στο Δαυὶδ με τα ἐξῆς λόγια:
«Δεν θα φροντίζει τοὺς θεοὺς των πατέρων
του». Το λέει καὶ ὁ ἀπόστολος:
«Κανείς με κανένα τρόπο να μην σας
ἐξαπατήσῃ· διότι (δε θα ἔρθῃ ἡ ἡμέρα
ἐκείνη τῆς κρίσεως), εἴ μὴ ἔλθῃ πρῶτα ἡ
ἀποστασία καὶ δεν φανερωθεῖ
ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀδικίας, ὁ γιὸς τῆς
ἀπώλειας, αὐτός που ἀντιτάσσεται καὶ
υψώνει τὸν ἐνάντια σε καθέναν που λέγεται
Θεός ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτός
να καθίσει σαν Θεός στο ναὸ του Θεοῦ, για
να δείχνει τὸν εαυτό του ὅτι ἐστίν
Θεός». Ἐννοεῖ, βέβαια, ὄχι τὸ δικό μας ναὸ

τὸν Ἰουδαϊκόν. Οὐ γὰρ ἡμῖν, ἀλλὰ τοῖς Ἰουδαίοις εἰσελεύσεται· οὐχ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀλλὰ κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ, διὸ καὶ Ἀντίχριστος λέγεται. Δεῖ τοίνυν πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. «Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, οὗ ἔστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, ὃν ὁ Κύριος ἀνελεῖ τῷ ῥήματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ καταργήσῃ τῇ παρουσίᾳ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ». Οὐκ αὐτὸς τοίνυν ὁ Διάβολος γίνεται ἄνθρωπος κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐνανθρώπησιν –μὴ γένοιτο–, ἀλλ' ἄνθρωπος ἐκ πορνείας τίκτεται καὶ ὑποδέχεται πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ. Προειδῶς γὰρ ὁ Θεὸς τὸ ἄτοπον τῆς μελλούσης αὐτοῦ προαιρέσεως παραχωρεῖ ἐνοικῆσαι ἐν αὐτῷ τὸν Διάβολον. Τίκτεται τοίνυν ἐκ πορνείας, ὡς ἔφημεν, καὶ ἀνατρέφεται λεληθότως καὶ αἰφνίδιον ἐπανίσταται καὶ ἀνταίρει καὶ βασιλεύει. Καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις μὲν τῆς βασιλείας αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τυραννίδος, ὑποκρίνεται ἀγιοσύνην· ἡνίκα δὲ ἐπικρατῆς γένηται, διώκει τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκφαίνει πᾶσαν τὴν πονηρίαν αὐτοῦ. Ἐλεύσεται δὲ «ἐν σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους» πεπλασμένοις καὶ οὐκ ἀληθέσι καὶ τοὺς σαθρὰν καὶ ἀστήρικτον τὴν βᾶσιν τῆς διανοίας ἔχοντας ἀπατήσῃ καὶ ἀποστήσῃ ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, ὥστε σκανδαλισθῆναι, «εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς

τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸν παλαιό, τὸν Ἰουδαϊκό. Διότι δεν θα ἔλθει σε μας, ἀλλὰ στους Ἰουδαίους· δεν θα ἔλθει για το Χριστό, ἀλλὰ ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν χριστιανῶν, γι' αὐτό καὶ ὀνομάζεται Ἀντίχριστος. Πρέπει, λοιπόν, πρῶτα νὰ κηρυχθεῖ τὸ εὐαγγέλιο σε ὅλα τὰ ἔθνη. «Καὶ τότε θα φανερωθεῖ ὁ ἄνομος, τοῦ ὁποῦ ἡ παρουσία θα εἶναι σύμφωνα με τὴν ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ με πολλὴ δύναμη, με σημεία καὶ τέρατα ψεύδους, με κάθε ἀπάτη ἀδικίας σ' αὐτοὺς που χάνονται· αὐτὸν ὁ Κύριος Ἰησοῦς θα ἐξολοθρεύσει με τὴν πνοή του στόματός του καὶ θα τὸν καταργήσῃ με τὴν ἐπιφάνεια τῆς παρουσίας του». Ὁ Διάβολος βέβαια δεν γίνεται ἄνθρωπος, ὅπως ὁ Κύριος ἐγένε ἄνθρωπος –ἀλίμονό μας–, ἀλλὰ γεννιέται πρῶτα ἓνας ἄνθρωπος με τρόπο πορνικό καὶ δέχεται μετὰ ὅλη τὴν ἐνέργεια τοῦ Σατανᾶ. Ἐπειδὴ, δηλαδή, ὁ Θεὸς προγνωρίζει τὴ διαστροφή τῆς μελλοντικῆς προαιρέσεως (αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου), ἐπιτρέπει (ὁ Θεός) νὰ μπεῖ μέσα του ὁ Διάβολος. Γεννιέται, λοιπόν, (ὁ Ἀντίχριστος) ὅπως εἶπαμε, με πορνεία, καὶ ἀνατρέφεται κρυφά· καὶ ξαφνικά ἐπαναστατεῖ, ἀνταρτεῦει καὶ κυριαρχεῖ ὡς βασιλιάς. Καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας του –ἢ καλύτερα τῆς τυραννίας του–, προσποιεῖται ἀγιότητα· ὅταν ὁμως στερωθεῖ καλὰ στὴν ἐξουσία, τότε καταδιώκει τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκδηλώνει ὅλη τὴν πονηριά του. Καὶ θα ἔλθει «με σημεία καὶ τέρατα ψεύτικα», πλαστά καὶ ὄχι ἀληθινά· θα εξαπατήσῃ καὶ θα ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ ζωντανό Θεό ὅλους αὐτοὺς που ἔχουν ετοιμόρροπη καὶ χωρὶς θεμέλιο τὴ βᾶση τῆς διάνοιάς τους,

ἐκλεκτούς».

Ἀποσταλήσεται δὲ Ἐνώχ καὶ Ἡλίας ὁ
Θεσβίτης καὶ ἐπιστρέψουσι
καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, τουτέστι τὴν
συναγωγὴν
ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ
τῶν ἀποστόλων
κήρυγμα, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀναιρεθήσονται.
Καὶ ἐλεύσεται ὁ Κύριος
ἐξ οὐρανοῦ, ὃν τρόπον οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι
ἐθεάσαντο αὐτὸν
πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, Θεὸς τέλειος
καὶ ἄνθρωπος τέλειος,
μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως καὶ ἀνελεῖ τὸν
ἄνθρωπον τῆς ἀνομίας,
τὸν υἱὸν τῆς ἀπωλείας, τῷ πνεύματι τοῦ
στόματος αὐτοῦ.
Μηδεὶς τοίνυν ἀπὸ γῆς ἐκδεχέσθω τὸν
Κύριον, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ,
ὡς αὐτὸς ἡμᾶς ἠσφαλίσατο.

με ἀποτέλεσμα νὰ σκανδαλισθοῦν «καὶ οἱ
ἐκλεκτοί, ἀν εἶναι δυνατόν».

Τότε θὰ ἀποσταλεῖ ὁ Ἐνώχ καὶ ὁ Ἡλίας ὁ
Θεσβίτης καὶ θὰ ἐπιστρέψουν
οἱ καρδιές τῶν πατέρων κοντὰ στα παιδιὰ
τους· θὰ ἐπιστρέψει, δηλαδή,
ἡ συναγωγὴ κοντὰ στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ
Χριστό καὶ στὸ κήρυγμα
τῶν ἀποστόλων, καὶ τότε (ὁ Ἀντίχριστος)
θὰ τοὺς φονεύσει. Καὶ ἀμέσως
ὁ Κύριος θὰ ἐλθεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὅπως
ἀκριβῶς οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι
τὸν εἶδαν ν' ἀνεβαίνει στὸν οὐρανό, με δόξα
καὶ δύναμη, δηλαδή ὡς τέλειος
Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, καὶ θὰ
ἐκμηδενίσει με τὴν πνοή τοῦ στόματός
τοῦ τὸν ἄνθρωπο τῆς ἀδικίας καὶ γιὸ τῆς
ἀπωλείας (τὸν Ἀντίχριστο).
Κανεῖς, λοιπόν, ἀς μὴν περιμένει ὁ Κύριος νὰ
ἐλθεῖ ἀπὸ τῆ γῆ,
ἀλλὰ ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὅπως ὁ ἴδιος μας το
βεβαίωσε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 100. Περὶ ἀναστάσεως
Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν.
Ἔσται γάρ, ὄντως ἔσται
νεκρῶν ἀνάστασις. Ἀνάστασιν δὲ λέγοντες
σωμάτων φαμέν
ἀνάστασιν. Ἀνάστασις γάρ ἐστὶ δευτέρα τοῦ
πεπτωκότος στάσις·
αἱ γὰρ ψυχαὶ ἀθάνατοι οὔσαι πῶς
ἀναστήσονται; Εἰ γὰρ θάνατον
ὀρίζονται χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος,
ἀνάστασις ἐστὶ πάντως
συνάφεια πάλιν ψυχῆς καὶ σώματος καὶ
δευτέρα τοῦ διαλυθέντος
καὶ πεσόντος ζώου στάσις. Αὐτὸ οὖν τὸ
σῶμα τὸ φθειρόμενον
καὶ διαλυόμενον, αὐτὸ ἀναστήσεται
ἄφθαρτον· οὐκ ἀδυνατεῖ γὰρ
ὁ ἐν ἀρχῇ ἐκ τοῦ χοῦς τῆς γῆς αὐτὸ
συστησάμενος πάλιν ἀναλυθὲν
καὶ ἀποστραφὲν εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη

Για τὴν Ἀνάσταση.

Πιστεύουμε ἐπίσης καὶ στὴν ἀνάσταση τῶν
νεκρῶν. Θὰ γίνεῖ πράγματι
ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν. Ὅταν λέμε
ἀνάσταση, ἐννοοῦμε τὴν ἀνάσταση
τῶν σωμάτων. Διότι ἀνάσταση εἶναι τὸ
δεύτερο ζωντάνεμα αὐτοῦ ποὺ ἔχει
πεθάνει· διότι οἱ ψυχές, ποὺ εἶναι ἀθάνατες,
πῶς θὰ ἀναστηθοῦν; Ἀν πράγματι
ορίζουν ὡς θάνατο τὸ χωρισμὸ τῆς ψυχῆς
ἀπὸ τὸ σῶμα, τότε οπωσδήποτε
ἀνάσταση εἶναι ἡ ἔνωση τῆς ψυχῆς πάλιν με
τὸ σῶμα καὶ δευτέρη ἀνόρθωση
τῆς υπάρξεως ποὺ πέθανε καὶ διαλύθηκε. Τὸ
ἴδιο, λοιπόν, σῶμα
ποὺ φθάρθηκε καὶ διαλύθηκε, θὰ ἀναστηθεῖ
ἄφθαρτο. Διότι αὐτός ποὺ το
ἐπλασε στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸ χῶμα τῆς γῆς
μπορεῖ καὶ πάλιν νὰ το ἀναστήσει,
παρόλο ποὺ λύθηκε στα στοιχεῖα τοῦ καὶ

κατὰ τὴν τοῦ Δημιουργοῦ
ἀπόφασιν, πάλιν ἀναστῆσαι αὐτό.
Εἰ γὰρ μὴ ἔστιν ἀνάστασις, «φάγωμεν καὶ
πίωμεν», τὸν ἐνήδονον
καὶ ἀπολαυστικὸν βίον μετέλθωμεν. Εἰ οὐκ
ἔστιν ἀνάστασις,
ἐν τίνι τῶν ἀλόγων διαφέρομεν; Εἰ οὐκ
ἔστιν ἀνάστασις,
μακαρίσωμεν τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ τὸν
ἄλυπον ἔχοντα βίον.
Εἰ οὐκ ἔστιν ἀνάστασις, οὐδὲ Θεὸς ἔστιν
οὐδὲ πρόνοια,
αὐτομάτως δὲ πάντα ἄγονταί τε καὶ
φέρονται. Ἴδου γὰρ ὀρῶμεν
πλείστους δικαίους μὲν πενομένους καὶ
ἀδικουμένους καὶ μηδεμιᾶς
ἐν τῷ παρόντι βίῳ τυγχάνοντας
ἀντιλήψεως, ἀμαρτωλοὺς δὲ
καὶ ἀδίκους ἐν πλούτῳ καὶ πάσῃ τρυφῇ
εὐθνοῦντας.
Καὶ τίς ἂν τοῦτο δικαιοκρισίας ἢ σοφῆς
προνοίας ἔργον εὖ φρονῶν
ὑπολάβοι; Ἔσται οὖν, ἔσται ἀνάστασις.
Δίκαιος γὰρ ὁ Θεὸς
καὶ τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν μισθαποδότης
γίνεται. Εἰ μὲν οὖν
ἡ ψυχὴ μόνη τοῖς τῆς ἀρετῆς ἀγῶσιν
ἐνήθησε,
μόνη καὶ στεφανωθήσεται. Καὶ εἰ μόνη ταῖς
ἡδοναῖς ἐνεκυλίσθη,
μόνη δικαίως ἂν ἐκολάζετο· ἀλλ' ἐπεὶ μήτε
τὴν ὑπαρξιν
κεχωρισμένην ἔσχον μήτε τὴν ἀρετὴν μήτε
τὴν κακίαν ἢ ψυχὴ
μετῆλθε δίχα τοῦ σώματος, δικαίως ἄμφω
ἅμα καὶ τῶν ἀμοιβῶν
τεύξονται.
Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ θεία Γραφή, ὅτι ἔσται
σωμάτων ἀνάστασις.
Φησὶ γοῦν ὁ Θεὸς πρὸς Νῶε μετὰ τὸν
κατακλυσμὸν· "Ὡς λάχανα
χόρτου δέδωκα ὑμῖν τὰ πάντα. Πλὴν κρέας
ἐν αἵματι ψυχῆς

ἐπέστρεψε στη γη, ἀπὸ τὴν ὁποία
πλάσθηκε με ἀπόφαση τοῦ Δημιουργοῦ.
Διότι, ἀν δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις, «ἀς φάμε
καὶ πιούμε», ἀς ἐπιδιώξουμε
τὴ ζωὴ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἀπολαύσεων.
Ἀν δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις,
σε τί διαφέρουμε ἀπὸ τὰ ἀλόγα ζῶα; Ἐάν
δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις,
ἀς μακαρίσουμε τὰ θηρία τοῦ δάσους ποὺ ἡ
ζωὴ τοὺς κυλά χωρὶς λύπη.
Ἀν δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις, οὐτε Θεὸς
ὑπάρχει, οὐτε ἡ πρόνοιά του,
καὶ ὅλα γίνονται στὴν τύχη. Βλέπουμε, γιὰ
παράδειγμα, πάρα πολλοὺς
δίκαιους νὰ εἶναι φτωχοί, ν' ἀδικοῦνται καὶ
νὰ μὴν ἔχουν στὸν παρόντα
βίο καμιὰ βοήθεια· ἀντίθετα, ἀμαρτωλοὶ καὶ
ἀδικοὶ
νὰ ευημεροῦν μέσα στὸν πλοῦτο καὶ κάθε
ἀπόλαυση.
Καὶ ποιὸς λογικὸς ἄνθρωπος θὰ το
θεωροῦσε αὐτὸ δίκαιη καὶ σοφὴ πράξι;
Θὰ γίνεῖ, λοιπὸν, θὰ γίνεῖ ἡ ἀνάστασις. Διότι
ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος
καὶ βραβεύει με μισθὸ αὐτοῦς ποὺ τὸν
ὑπακοῦν. Ἀν βέβαια ἡ ψυχὴ
αγωνίσθηκε μόνη στὸν ἀγῶνα τῶν ἀρετῶν,
καὶ μόνη αὐτὴ θὰ βραβευθεῖ. Κι ἂν μόνη τῆς
ἔπεσε στὸ βούρκο τῶν ἡδονῶν,
θά ἦταν δίκαιο μόνη αὐτὴ νὰ τιμωροῦνταν.
Ἀλλὰ, ἐπειδὴ οὐτε ἡ (ἀνθρώπινη)
ὑπαρξὴ ἔχει δύο χωριστὰ μέρη, οὐτε ἡ ψυχὴ
εργάσθηκε τὴν ἀρετὴ ἢ
τὴν κακία ξεχωριστὰ ἀπὸ τὸ σῶμα, εἶναι
δίκαιο καὶ τὰ δύο (ψυχὴ καὶ σῶμα)
νὰ λάβουν τὶς ἀμοιβές.
Μάλιστα, ἡ Ἁγία Γραφή βεβαιώνει ὅτι θὰ
γίνεῖ ἀνάστασις τῶν σωμάτων.
Λέει, λοιπὸν, ὁ Θεὸς στὸ Νῶε μετὰ τὸν
κατακλυσμὸν: «Σας τὰ ἐπιτρέπω ὅλα
ἕως τὰ λάχανα καὶ τὰ χόρτα. Ὡμὸ ὅμως
κρέας, με τὴ ζωὴ καὶ τὸ αἷμα του,
δὲν θὰ φάτε· καὶ οὐπωσδήποτε τὸ αἷμα καὶ

ού φάγεσθε· καὶ γὰρ τὸ ὑμέτερον αἷμα τῶν
ψυχῶν ὑμῶν ἐκζητήσω,
ἐκ χειρὸς πάντων τῶν θηρίων ἐκζητήσω
αὐτὸ καὶ ἐκ χειρὸς
παντὸς ἀνθρώπου ἀδελφοῦ αὐτοῦ
ἐκζητήσω τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.
Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος
αὐτοῦ ἐκχυθήσεται,
ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον». Πῶς ἐκζητήσει τὸ αἷμα
τοῦ ἀνθρώπου ἐκ χειρὸς πάντων τῶν
θηρίων, ἢ ὅτι ἀναστήσει
τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων τῶν
ἀποθνησκόντων;
Οὐ γὰρ ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀποθανεῖται τὰ
θηρία.
Καὶ πάλιν τῷ Μωσεῖ· «Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς
Ἀβραὰμ καὶ Θεὸς Ἰσαὰκ
καὶ Θεὸς Ἰακώβ. Οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς νεκρῶν
Θεὸς» τῶν ἀποθανόντων
καὶ οὐκέτι ἐσομένων, ἀλλὰ ζώντων, ὧν αἱ
ψυχαὶ μὲν ἐν χειρὶ αὐτοῦ
ζῶσι, τὰ δὲ σώματα πάλιν διὰ τῆς
ἀναστάσεως ζήσεται.
Καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ φησὶ πρὸς τὸν Θεόν·
«Ἀντανελεῖς
τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν
χοῦν αὐτῶν
ἐπιστρέψουσιν». Ἴδου περὶ τῶν σωμάτων ὁ
λόγος. Εἶτα ἐπάγει·
«Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ
κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινεῖς
τὸ πρόσωπον τῆς γῆς».
Καὶ Ἡσαΐας δέ· «Ἀναστήσονται οἱ νεκροί,
καὶ ἐγερθήσονται
οἱ ἐν τοῖς μνημείοις». Δῆλον δέ, ὡς οὐχ αἱ
ψυχαὶ ἐν τοῖς μνημείοις
τίθενται, ἀλλὰ τὰ σώματα. Καὶ ὁ μακάριος
δὲ Ἰεζεκιήλ·
«Καὶ ἐγένετο», φησὶν, «ἐν τῷ με
προφητεῦσαι, καὶ ἰδοὺ σεισμός,
καὶ προσήγαγε τὰ ὀστά, ὅστέον πρὸς
ὀστέον,

τῆ ζωὴ σας θὰ τὰ ζητήσω πίσω
ἀπὸ τὰ θηρία που τὰ κατασπάρραξαν, ὅπως
τῆ ζωὴ κάθε ἀνθρώπου
θὰ τὴ ζητήσω πίσω ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ
ἀδελφοῦ του (που τον σκότωσε).
Ὅποιος χύσει αἷμα ἀνθρώπου, ἀπὸ ἀνθρώπου
θὰ χυθεῖ τὸ αἷμα του, διότι
ἐπλασα τὸν ἀνθρώπο σύμφωνα με τὴν
εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Πῶς θὰ ζητήσει
πίσω τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ θηρία
που τον κατασπάρραξαν,
παρὰ μόνον με τὸ ὅτι θὰ ἀναστήσει τὰ
σώματα τῶν ἀνθρώπων που πέθαναν;
Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πεθάνουν θηρία
σε ἀντάλλαγμα τῶν ἀνθρώπων.
Καὶ πάλιν λέει στὸ Μωϋσῆ: «Ἐγὼ εἰμαι ὁ Θεὸς
τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαὰκ
καὶ τοῦ Ἰακώβ. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Θεὸς τῶν
νεκρῶν», δηλαδή αὐτῶν που
πέθαναν καὶ δὲν θὰ ὑπάρχουν πια, ἀλλὰ τῶν
ζωντανῶν, τῶν ὁποίων οἱ ψυχὲς
βρίσκονται στὰ χέρια του, ἐνῶ τὰ σώματά
τους θὰ ζήσουν πάλιν
με τὴν ἀνάστασή τους. Καὶ ὁ θεοπάτωρ
Δαβὶδ λέει στὸ Θεό:
«Θ' ἀφαιρέσεις τὸ πνεῦμα τους καὶ θὰ
χαθοῦν, καὶ θὰ ἐπιστρέψουν
στὴ γῆ τους». Ναι, ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὰ
σώματα. Ἐπειτα προσθέτει:
«Θ' ἀποστείλεις τὸ πνεῦμα σου καὶ θὰ
πλασθοῦν καὶ θὰ ἀνανεώσεις
τους κατοίκους τῆς γῆς».
Καὶ ὁ Ἡσαΐας πάλιν λέει: «Οἱ νεκροὶ θ' ἀναστηθοῦν καὶ θὰ βγουν ἐξω
ἀπὸ τους τάφους». Εἶναι γνωστὸ ὅτι στους
τάφους ἐναποτίθενται
τὰ σώματα καὶ ὄχι οἱ ψυχὲς. Καὶ ὁ μακάριος
Ἰεζεκιήλ λέει:
«Καὶ μόλις προφήτευσά, ναι, ἐγένε σεισμός
καὶ συναρμολογήθηκαν τὰ ὀστά, ἓνα πρὸς
ἓνα,
τὸ καθένα στὴ θέση του. Καὶ παρατήρησα,
ἀμέσως προστέθηκαν νεύρα

ἕκαστον πρὸς τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπεγένετο αὐτοῖς νεῦρα, καὶ σάρκες ἀνεφύοντο, καὶ ἀνέβαιναν ἐπ’ αὐτὰ καὶ περιετάρθη αὐτοῖς δέρματα ἐπάνωθεν». Ἐἶτα διδάσκει, πῶς κελευσθέντα ἐπανῆλθε τὰ πνεύματα. Καὶ ὁ θεῖος Δανιήλ φησι· «Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀναστήσεται Μιχαήλ ὁ ἄρχων ὁ μέγας, ὁ ἐστηκὼς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ λαοῦ σου· καὶ ἔσται καιρὸς θλίψεως, θλίψις, οἷα οὐ γέγονεν, ἀφ’ οὗ γεγένηται ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς, ἕως τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σωθήσεται ὁ λαὸς σου, πᾶς ὁ εὐρεθεὶς γεγραμμένος ἐν τῷ βιβλίῳ. Καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐγερθήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὄνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον. Καὶ οἱ συνιόντες ἐκλάμπουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος, καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ ἔτι ἐκλάμπουσιν». «Πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι», λέγων, «ἐξεγερθήσονται», δῆλον, ὡς ἀνάστασιν ἐμφαίνει σωμάτων· οὐ γὰρ δήπου τις φήσειε τὰς ψυχὰς ἐν γῆς χώματι καθεύδειν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τὴν τῶν σωμάτων ἀριδῆλως ἀνάστασιν παραδέδωκεν. «Ἀκούσονται» γάρ, φησίν, «οἱ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξελεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Ἐν τοῖς μνημείοις δὲ τὰς ψυχὰς ποτε τῶν εὖ φρονούντων εἶποι τις οὐκ ἄν;

σ’ αὐτὰ, φύτρωσαν σάρκες καὶ σχηματίσθη καὶ τὰ περιέβαλε ἀπὸ παντοῦ δέρμα». Στη συνέχεια, αναφέρει, πῶς με τὴν προσταγὴ ἐπανήλθε ἡ ζωὴ (σ’ αὐτὰ). Καὶ ὁ θεῖος Δανιήλ λέει: «Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο θα σηκωθεί ὁ Μιχαήλ, ὁ μέγας ἄρχοντας, ὁ ὁποῖος στέκεται γιὰ τοὺς γιους τοῦ λαοῦ σου· καὶ θα εἶναι καιρὸς θλίψεως, τέτοια θλίψη που ποτέ δεν ἐγένε ἐως τότε, ἀφ’ οὗ εμφανίσθησαν οἱ λαοὶ τῆς γῆς. Καὶ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο (τῆς θλίψεως) θα σωθεῖ ὁ λαὸς σου, καθέννας που θα βρεθεῖ γραμμένος στο βιβλίο. Καὶ πολλοὶ ἀπ’ αὐτοὺς που κοιμούνται μέσα στο χῶμα τῆς γῆς θ’ ἀναστηθοῦν, ἄλλοι γιὰ αἰώνια ζωὴ καὶ ἄλλοι γιὰ καταδίκη καὶ αἰώνια ντροπὴ. Καὶ οἱ συνετοὶ θα λάμπουν ὅπως ἡ λαμπρότητα τοῦ ἑναστρου οὐρανοῦ, καὶ αὐτοὶ που εἶναι πολὺ δίκαιοι θα λάμπουν στὴν αἰωνιότητα ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὰ ἀστρα». Με τὴ φράση «πολλοὶ που κοιμούνται στο χῶμα τῆς γῆς θ’ ἀναστηθοῦν», εἶναι φανερό ὅτι ἐννοεῖ τὴν ἀνάστασι τῶν σωμάτων. Διότι ποτέ δεν θα ἔλεγε κάποιος ὅτι οἱ ψυχὲς κοιμούνται στο χῶμα τῆς γῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος στα ἱερά Εὐαγγέλια ολοφάνερα κήρυξε τὴν ἀνάστασι τῶν σωμάτων. Λέει, γιὰ παράδειγμα: «Ὅσοι κείτονται πεθαμένοι στους τάφους θ’ ἀκούσουν τὴ φωνὴ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ θ’ ἀναστηθοῦν· ὅσοι ἔκαναν τὰ καλὰ ἔργα θ’ ἀναστηθοῦν γιὰ τὴ ζωὴ, ἐνῶ ὅσοι ἔκαναν τὰ κακά θ’ ἀναστηθοῦν γιὰ τὴν καταδίκη». Κανέννας, λοιπόν, λογικὸς ἄνθρωπος δεν λέει ποτέ ὅτι στους τάφους

Οὐ λόγῳ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τὴν τῶν
σωμάτων ὁ Κύριος
ἀνάστασιν ἐφάνερωσε. Πρῶτον μὲν
τεταρταῖον καὶ ἤδη φθαρέντα
καὶ ὀδωδότα ἐγείρας τὸν Λάζαρον· οὐ
ψυχὴν γὰρ ἐστερημένην
σώματος, ἀλλὰ καὶ σῶμα σὺν τῇ ψυχῇ, καὶ
οὐχ ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸ
τὸ φθαρὲν ἤγειρε. Πῶς γὰρ ἂν ἐγινώσκετο ἢ
ἐπιστεύετο
ἢ τοῦ τεθνεῶτος ἀνάστασις μὴ τῶν
χαρακτηριστικῶν
τῆς ὑποστάσεως ἰδιωμάτων ταύτην
συνιστώντων; Ἀλλὰ Λάζαρον
μὲν πρὸς ἔνδειξιν τῆς οἰκείας θεότητος καὶ
πίστῳσιν τῆς αὐτοῦ τε
καὶ ἡμῶν ἀναστάσεως ἤγειρε, πάλιν
ὑποστρέφειν μέλλοντα
εἰς θάνατον.
Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἀπαρχὴ τῆς τελείας καὶ
μηκέτι θανάτῳ
ὑποπιπτούσης ἀναστάσεως γέγονε. Διὸ δὴ
καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος
Παῦλος ἔλεγεν· «Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται,
οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται.
Ἄρα οὖν ματαία ἢ πίστις ἡμῶν· ἄρα ἔτι
ἐσμὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις
ἡμῶν». Καὶ ὅτι «Χριστὸς ἐγήγερται, ἀπαρχὴ
τῶν κεκοιμημένων».
Καί· «Πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν». Καὶ πάλιν·
«Εἰ γὰρ πιστεύομεν,
ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ
θεὸς τοὺς κοιμηθέντας
διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ». «Οὕτως»
ἔφη, ὡς ὁ Κύριος ἀνέστη.
Ἦτοτι δὲ ἢ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις σώματος
ἀφθαρτισθέντος
καὶ ψυχῆς ἔνωσις ἦν (ταῦτα γὰρ τὰ
διαιρεθέντα), δῆλον· ἔφη γάρ·
«Λύσατε τὸν ναόν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις
οἰκοδομήσω αὐτόν».
Μάρτυς δὲ ἀξιόπιστος τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον,
ὡς περὶ τοῦ ἰδίου ἔλεγε

κείτονται οἱ ψυχές.
Καὶ ὁ Κύριος πιστοποίησε τὴν ἀνάστασιν
τῶν σωμάτων ὄχι μόνον με λόγια
ἀλλὰ καὶ με ἔργα. Πρῶτα, βέβαια, με τὴν
τετραήμερη ἐγερση τοῦ Λαζάρου,
που ἤδη εἶχε διαλυθεῖ καὶ μύριζε· μάλιστα,
δεν ἀνάστησε ψυχὴ χωρὶς σῶμα,
ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα μαζί με τὴν ψυχὴ· καὶ ὄχι
ἄλλο σῶμα, ἀλλὰ τὸ ἴδιο
που εἶχε διαλυθεῖ. Διότι, πῶς θα γινόταν
γνωστὴ καὶ πιστευτὴ
ἡ ἀνάστασις τοῦ πεθαμένου, ἀν δὲν
διατηρούσε τὰ χαρακτηριστικὰ ιδιώματα
που συνιστοῦν τὴν υπόστασή της; Καὶ τὸ
Λάζαρο βέβαια τὸν ἀνάστησε,
για ν' ἀποδείξει τὴ θεότητά του καὶ νὰ
βεβαιώσῃ τὴ δική του καὶ δική μας
ἀνάστασις, ἀν καὶ (ὁ Λάζαρος) ἐπρόκειτο
πάλι νὰ ἐπιστρέψῃ στο θάνατο.
Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ Κύριος ἐγένετο ἡ πρώτη ἀρχὴ
τῆς τελείας ἀναστάσεως, ἡ ὁποία
δὲν υποπίπτει στο θάνατο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ
θεῖος ἀπόστολος Παῦλος ἔλεγε:
«Ἐάν οἱ νεκροὶ δὲν θ' ἀναστηθοῦν, οὔτε ὁ
Χριστὸς ἔχει ἀναστηθεῖ.
Ἐπομένως, ἡ πίστις μας εἶναι μάταιη καὶ
βρισκόμαστε ἀκόμη μέσα
στὶς ἁμαρτίες μας». Καὶ λέει ἀκόμη:
«Ἀναστήθηκε ὁ Χριστὸς, ἡ ἀρχὴ γιὰ τὴν
ἐγερση τῶν νεκρῶν». Ἐπίσης λέει: «Πρῶτος
βγήκε ἀπὸ τοὺς νεκρούς».
Καὶ ἀκόμη: «Ἀν πιστεύουμε ὅτι ὁ Ἰησοῦς
πέθανε καὶ ἀναστήθηκε, με τὸν ἴδιο
τρόπο ὁ θεὸς με τὸν Ἰησοῦ θὰ ἐγείρει καὶ
τοὺς νεκρούς μαζί του».
Εἶπε τὴ φράση «με τὸν ἴδιο τρόπο», ὅπως
δηλαδή ὁ Κύριος ἀναστήθηκε.
Καὶ εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἀνάστασις τοῦ
Κυρίου ἦταν ἔνωση τοῦ σώματος,
που ἐγένετο ἀφθαρτο, καὶ τῆς ψυχῆς (διότι
αὐτὰ τὰ δύο εἶχαν χωρισθεῖ μεταξύ
τους)· εἶπε μάλιστα (ὁ Κύριος): «Γκρεμίστε
τὸ ναό, καὶ μέσα σε τρεῖς ἡμέρες

σώματος. «Ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε», φησὶ, τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ὁ Κύριος πνεῦμα δοκοῦσιν ὄραν, «ὅτι ἐγὼ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστά οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα». «Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν» καὶ τῷ Θωμᾷ προτείνει πρὸς ψηλάφησιν. Ἴρα οὐχ ἰκανὰ ταῦτα τὴν τῶν σωμάτων πιστώσασθαι ἀνάστασιν; Πάλιν φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος: «Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν». Καὶ πάλιν· «Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει· σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται σῶμα ψυχικὸν», ἥτοι παχύ τε καὶ θνητόν, «ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν», ἄτρεπτον, ἀπαθές, λεπτόν· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ «πνευματικόν», οἷον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν διερχόμενον, ἀκοπίατον, τροφῆς, ὕπνου καὶ πόσεως ἀνευδρές. «Ἔσονται γάρ», φησὶν ὁ Κύριος, «ὡς οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»· οὐ γάμος ἔτι, οὐ τεκνογονία. Φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος: «Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν, ὃς καὶ μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ»· οὐ τὴν εἰς ἑτέραν μορφήν μεταποίησιν λέγων –ἄπαγε–, τὴν ἐκ φθορᾶς δὲ μᾶλλον εἰς ἀφθαρσίαν ἐναλλαγὴν.

θα τον ξανακτίσω». Και το ιερό Ευαγγέλιο αποτελεί αξιόπιστο μάρτυρα ὅτι ἐννοοῦσε (με τὴν παραπάνω φράση) τὸ σῶμα του». Λέει, ἐπίσης, ὁ Κύριος στους μαθητὲς του, που νόμιζαν πως βλέπουν φάντασμα: «Αγγίξτε με καὶ γνωρίστε ὅτι ἐγὼ ὁ ἴδιος εἰμαι καὶ δὲν ἔχω ἀλλάξει· διότι (τὸ φάντασμα) δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὀστά, ὅπως βλέπετε νὰ ἔχω ἐγώ». «Καὶ αφοῦ εἶπε τὰ λόγια αὐτά, τοὺς ἔδειξε τὰ χέρια καὶ τὴν πλευρὰ του», καὶ καλεῖ τὸ Θωμά νὰ τον αγγίξει. Επομένως, αὐτὰ δὲν εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ βεβαιώσουν τὴν ἀνάστασι τῶν σωμάτων; Λέει, ἐπίσης, ὁ θεῖος ἀπόστολος: «Πρέπει αὐτὸ τὸ φθαρτὸ (σῶμα) νὰ γίνῃ ἀφθαρτὸ καὶ τὸ ἴδιο τὸ θνητὸ (σῶμα) νὰ γίνῃ ἀθάνατο». Καὶ πάλι λέει: «Πεθαίνει (σῶμα) φθαρτὸ καὶ ἀνασταίνεται ἀφθαρτὸ· πεθαίνει ἀσθενικὸ καὶ ἀνασταίνεται δυνατὸ· πεθαίνει ἀσημο καὶ ἀνασταίνεται ἐνδοξο· πεθαίνει σῶμα ψυχικὸ (δηλαδὴ υλικὸ καὶ θνητό) καὶ ἀνασταίνεται σῶμα πνευματικόν», δηλαδὴ ἀτρεπτο, ἀπαθές, ἀύλο. Τὸ «πνευματικόν» (σῶμα) ἔχει αὐτὴ τὴν ἐννοία, ὅπως εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ ὁποῖο μετὰ τὴν ἀνάστασὶ τοῦ διαπερνὰ κλειστὰς πόρτες, δὲν κουράζεται, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τροφή, ὕπνο καὶ πιτό. Βεβαιώνει ὁ Κύριος: «θα εἶναι (μετὰ τὴν ἀνάστασι) σαν ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»· οὔτε γάμος οὔτε παιδιὰ. Καὶ λέει ὁ θεῖος ἀπόστολος: «Ἡ ἀληθινὴ ζωὴ μας εἶναι στὸν οὐρανό, ἀπ' ὅπου περιμένουμε τὸν Σωτῆρα μας Κύριο Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ θ' ἀλλάξει τὴ μορφή τοῦ ταπεινοῦ σώματός μας,

«Ἄλλ' ἔρεϊ τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί;» Ὡς τῆς ἀπιστίας!
Ὡς τῆς ἀφροσύνης! Ὁ χοῦν εἰς σῶμα βουλήσει μόνη μεταβαλῶν, ὁ μικρὰν ὕλης ῥανίδα τοῦ σπέρματος ἐν μήτρᾳ αὖξιν προστάξας καὶ τὸ πολυειδὲς τοῦτο καὶ πολύμορφον ἀποτελεῖν τοῦ σώματος ὄργανον, οὐχὶ μᾶλλον τὸ γεγονός καὶ διαρρυέν ἀναστήσει πάλιν βουληθεῖς;
«Ποῖω δὲ σώματι ἔρχονται; Ἄφρον»· εἰ τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις οὐ πιστεύειν ἢ πώρωσις συγχωρεῖ, κἂν τοῖς ἔργοις πιστεue.
«Σὺ γάρ, ὃ σπεῖρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὃ σπεῖρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπεῖρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου ἢ τινος τῶν λοιπῶν. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτῶ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἐκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα». Θέασαι τοίνυν ὡς ἐν τάφοις ταῖς αὖλαξι τὰ σπέρματα καταχωννύμενα. Τίς ὁ τούτοις ρίζας ἐντιθεῖς, καλάμην καὶ φύλλα, καὶ ἀστάχους καὶ τοὺς λεπτοτάτους ἀνθήρικας; Οὐχ ὁ τῶν ὅλων Δημιουργός; Οὐ τοῦ τὰ πάντα τεκταναμένου τὸ πρόσταγμα; Οὕτω τοίνυν πιστεue καὶ τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι θεία βουλήσει καὶ νεύματι· σύνδρομον γὰρ ἔχει τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν. Ἀναστησόμεθα τοιγαροῦν τῶν ψυχῶν πάλιν ἐνουμένων τοῖς σώμασιν ἀφθαρτιζομένοις καὶ ἀποδυόμενοις τὴν φθορὰν καὶ παραστησόμεθα τῷ φοβερῷ τοῦ Χριστοῦ βήματι· καὶ παραδοθήσεται ὁ Διάβολος καὶ οἱ

για να ομοιάσει στην ὄψη του δικού του ἐνδόξου σώματος». Δεν ἐννοεῖ, βέβαια, –αλίμονο κάτι τέτοιο–, τὴν ἀλλαγὴ μας σε ἄλλη μορφή, ἀλλὰ ἐννοεῖ τὴν ἀλλαγὴ μας ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς φθορᾶς σ' αὐτὴν τῆς ἀφθαρσίας. Θα ρωτήσῃ ὁμως κάποιος: Πῶς θ' ἀναστηθοῦν οἱ νεκροί; Πω, πω, ἀπιστία! Πω, πω, ἀνοησία! Αὐτός που μετέβαλε τὸ χῶμα σε σῶμα μόνο με τὴ βούλησή του, Αὐτός που ἔδωσε ἐντολὴ σε μιὰ μικρὴ σταγόνα τοῦ σπέρματος ν' αὐξηθεῖ μέσα στη μήτρα καὶ να σχηματίσῃ αὐτὸ τὸ πολυσχιδὲς καὶ πολύμορφο ὄργανο τοῦ σώματος, δεν θα μπορέσῃ καὶ πάλι με τὴ βούλησή του ν' ἀναστήσῃ αὐτὸ που δημιουργήθηκε καὶ στη συνέχεια διαλύθηκε;
«Με ποῖο σῶμα θ' ἀναστηθοῦν; (ρωτάει). Ἀνόητε!». Ἐὰν ἡ πώρωσή σου δεν σου ἐπιτρέπει να πιστεύεις στα λόγια τοῦ Θεοῦ, τουλάχιστον πιστεue στα ἔργα του. «Ἐσύ αὐτὸ που σπεῖρεις δεν φυτρώνει, ἐὰν δεν θαφτεῖ· καὶ δεν σπεῖρεις τὸ φυτὸ που θα φυτρώσῃ, ἀλλὰ γυμνὸ σπóρο, εἴτε τύχει σταριού εἴτε κάτι ἄλλο. Ὁ Θεὸς ὁμως εἶναι που δίνει, σύμφωνα με τὴ θέλησή του, τὸν κορμὸ σ' αὐτὸ (τὸ σπóρο)· παρόμοια δίνει στο καθὲ σπóρο τὸ δικό του κορμὸ». Δες, λοιπόν, πῶς οἱ σπóροι παραχώνονται μέσα στα αὐλάκια σαν σε τάφους. Ποιὸς εἶναι αὐτός που τους δίνει ρίζες, κορμὸ καὶ φύλλα, στάχια καὶ πολὺ λεπτὰ καλάμια. Δεν εἶναι ὁ Δημιουργός των πάντων; Δεν εἶναι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ που τα κατασκεύασε ὅλα; Παρόμοια, λοιπόν, πιστεue ὅτι θα γίνῃ καὶ ἡ ἀνάστασι των νεκρῶν, με τὴ θεία βούλησι καὶ τὸ θεῖο πρόσταγμα· διότι ἡ δύναμή του συνεργεῖ ἀμέσως με τὴ βούλησή του.

δαίμονες αὐτοῦ
καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ, ἦγουν ὁ Ἀντίχριστος,
καὶ οἱ ἀσεβεῖς
καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, οὐχ
ὕλικόν,
οἷον τὸ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' οἷον εἰδείη Θεός. Οἱ
δὲ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες
ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος σὺν ἀγγέλοις εἰς
ζωὴν αἰώνιον
σὺν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὁρῶντες
αὐτὸν ἀεὶ,
καὶ ὁρῶμενοι καὶ ἄληκτον τὴν ἀπ' αὐτοῦ
εὐφροσύνην καρπούμενοι,
αἰνοῦντες αὐτὸν σὺν τῷ Πατρὶ καὶ Ἁγίῳ
Πνεύματι,
εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

Θ' ἀναστηθούμε, λοιπόν, με τὴν ἔνωση πάλι
τῶν ψυχῶν με τὰ σώματα,
τα οποία θα γίνουν ἀφθάρτα καὶ θ'
αποβάλλουν τὴ φθορά·
καὶ θα παρουσιασθούμε στο φοβερό
κριτήριο τοῦ Χριστοῦ.
Τότε ὁ Διάβολος, οἱ δαίμονές του, ὁ
ἄνθρωπός του,
–ὁ Ἀντίχριστός εννοῶ–, καὶ ὅλοι οἱ ἀσεβεῖς
καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ
θα παραδοθῶν στο αἰώνιο πυρ, ὄχι το
υλικό, ὅπως ἡ φωτιά που εμεῖς ἔχουμε,
ἀλλὰ σ' αὐτό που ὁ Θεός γνωρίζει. Τότε,
ὅσοι ἔκαναν τὰ καλὰ ἔργα
θα λάμπουν σαν τὸν ἥλιο σὺν αἰώνια ζωὴ
μαζὶ με τοὺς ἀγγέλους
καὶ με τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, τὸν
οποῖο θα βλέπουν συνεχῶς·
με τὴν θέα του θα ἀπολαμβάνουν τὴν
ατελείωτη χαρὰ που προσφέρει,
καὶ θα τὸν δοξολογῶν μαζὶ με τὸν Πατέρα
καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα
σὺν ἀπειρῇ αἰωνιότητι. Ἀμήν.